

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

3

WEDNESDAY MARTIN ALDATMACA

WEDNESDAY MARTIN ALDATMACA

ÇEVİRİ: BARIŞHAN ERDOĞAN

KADINLAR, ARZU VE İHANET HAKKINDA
DOĞRU BİLİNE YANLIŞLAR

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://trantey.org>

3000
MURDI

ALDATMACA

WEDNESDAY MARTIN

Mundi Kitap

Aldatmaca: Kadınlar, Arzu ve İhanet Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar,
Wednesday Martin

İngilizce aslından çeviren: Barışhan Erdoğan

Untrue: Why Nearly Everything We Believe About Women, Lust, and Infidelity Is Wrong and How the New Science Can Set Us Free

İlk basım (çeviride kaynak alınan basım): Little, Brown Spark, 2018

© Wednesday Martin, 2018

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Telif Hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

1. basım: Haziran 2019, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Yönetici editör: Özlem Alkan K

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Furkan Pehlivan

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-4076-3

MUNDİ KİTAP

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

mundikitap.com

bilgi@mundikitap.com

Mundi Kitap, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Tic. ve San. A.Ş.'nin tescilli markasıdır.

Sertifika No: 43514

ALDATMACA

Kadınlar, Arzu ve İhanet Hakkında
Doğru Bilinen Yanlışlar

WEDNESDAY MARTIN

İNCELEME

İngilizce aslından çeviren
Barışhan Erdoğan

WEDNESDAY MARTIN, yirmi yılı aşkın süredir New York'ta yazar ve kültür eleştirmenliği yapıyor. *Stepmonster* [Üvey Canavar] ve satış listelerinde birinci sıraya yerleşen *Primates of Park Avenue* [Park Caddesi Primatları] adlı iki kitabı bulunan *Martin*, *New York Times*, *The Atlantic* ve *Harper's Bazaar* gibi yayınlar için makaleler yazdı, çeşitli TV programlarında yer aldı. Doktorasını Yale Üniversitesi'nden alan yazar, eşi ve iki oğluyla birlikte New York'ta yaşıyor.

BARIŞHAN ERDOĞAN, 1992'de Kırklareli'nde doğdu. 2015'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji ve Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümlerinden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 2018'de İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nde tamamladı. Halen aynı enstitüde doktora eğitimine devam ediyor. İstanbul Arel Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapıyor.

İÇİNDEKİLER

<i>Giriş</i>	Aldatan Kadınla Tanışma	13
<i>Birinci Bölüm</i>	Zihnini Serbest Bırak	31
<i>İkinci Bölüm</i>	Sekse Fazla Düşkün Kadınlar	65
<i>Üçüncü Bölüm</i>	Ne Kadar Özgürüz?	93
<i>Dördüncü Bölüm</i>	Saban, Mülkiyet, Münasebet	131
<i>Beşinci Bölüm</i>	Himba Olmak	175
<i>Altıncı Bölüm</i>	Bonobolar Cennette	235
<i>Yedinci Bölüm</i>	Bir Elmanın “Öteki” Yarısı Olmak	279
<i>Sekizinci Bölüm</i>	Aldatan Kadını Sevmek	319
<i>Dokuzuncu Bölüm</i>	Şu Kısacık Ömürde Aldatmaya Değer mi?	367
<i>Sonsöz</i>	Kadın Seçimleri	375
<i>Yazarın Notu</i>		383
<i>Teşekkürler</i>		385
<i>Notlar</i>		389
<i>Dizin</i>		427

“Cinselliğin nihai sebeplerini bilmeye yaklaşmış bile değiliz...

**Bu mefhum bütünüyle karanlığın içinde gizli
durmaya devam ediyor.”**

**— Charles Darwin, “Çuha Çiçeklerinde İkibiçimlilik
veya Dimorfizm ve Gözle Görülür Cinsel Bağlar Üzerine”, 1862**

“Dünya görüşlerimiz, hayal gücümüzü kısıtlar.”

**— Patricia Gowaty, Ekoloji ve Evrimsel
Biyoloji Profesörü, Ucla**

“Her akıllı kadının bir yedek erkeği vardır.”

— Sara Martin, “Strange Lovin’ Blues”, 1925

GİRİŞ

ALDATAN KADINLA TANIŞMA

Zâniye¹.

Osmanlıcadan kalma, yüklü bir sözcük. Rezillik çıkarmaya müsait olduğu kadar insanı heyecanlandırıyor da. Sözcüğün içindeki “zan” adeta bu kavramı, ne yaptığının farkında olacak kadar hayat tecrübesi olan erişkinlerin sanılarıyla ilişkilendirecek bir gönderme yapıyor. Sondaki “-(y)e” takısı ise birbirine temas eden dişilik ve namussuzluğun çıkardığı alçak tınıdan, tiz ve uzun bir sesmişçesine bir kavram karmaşası yaratıyor; takım elbiseye sürtünen ipek bir elbise gibi... Aldatan kadının karanlık bir imajı var; 1950’lerden kalma bir boşanma davasından fırlamış gibi. Ayağında arkadan dikişli bir kü-

1. Osmanlıcada “zina eden kadın” anlamına gelen bir sözcük. Yazar burada İngilizcedeki *adulteress* sözcüğünü inceliyor: Sözcüğün kökeninin *adult* (yetişkin) olmadığını fakat bunun şahısların ne yaptıklarını bilecek durumda olduklarına gönderme yaptığını ima ederken eril isimlerin dişil muadillerini elde etmeye yarayan, sondaki -ess takısının ise “dişiliğin ve ihanetin alçak tınılı fısıltısı” benzetmesiyle fonetik olarak bir tıslamayı andırdığına vurgu yapıyor. (Ç.N.)

lotlu çorap var. Çocuk değil, ama melek de değil. Onu ağır bir dille eleştiriyor olsak da hiç mi hiç sıkıcı olmadığını da itiraf etmemiz gerekir.

Aldatan kadın ve aldatmanın tam aksine “tekeşlilik” kulağa çok... yani, kulağa fonetik olarak cidden “tekdüzelik” gibi geliyor. Dahası tekeşliliğin insana yuva sıcaklığı ve rahatlığını (“geçerken bana uğrayıp tekeşliliğime katıl-sana!”) çağrıştıran bir yanı da var. Tekeşlilik, (monogami) toplumumuzun duygusal, kültürel ve cinsel dayanak noktası, bizi rahatlatan bir yer. Kendini cinsel olarak tek bir kişiye ayırmak, kendi kendimize söylediğimize göre, düzgün, sağlıklı ve olgun kimselerin yapacağı bir iştir. İhanet ve ihanet eden kadınlar, bu güvence ve güvenlik noktasından, aşına olduğumuz yerden çok uzaklaşan haşın birer savrulmadır.

Bu şekilde ele alındığında “aldatan kadın” sadece seksi ve enteresan değil, taksonomik ve tanısal bir yanı da olan, sadece gayrimeşruluk ve ahlaksızlığın değil aynı zamanda hastalığın da bir tutamından fazlasına sahip olan bir kimse olarak karşımıza çıkar. Bunun gerekçeleri de vardır. Geçtiğimiz onlarca yılda pek çok psikolog, antropolog ve biliminsanı tekeşliliği ve iki kişi arasındaki bağın kurulmasını, bunun kadınların “doğal” amacı olduğu konusunda ısrarcı olarak adeta bir fetiş nesnesi haline getirdi, hatta diğer insansılar ölüp giderken biz insanların dünya tahtına kurulmuş olmasının sebebi olarak heteroseksüel ikiliği gösterecek kadar ileri gidiyor. Biyologlar tarafından yayılan, bini bir para spermier “gözleri dönmüş-çesine” dolaşırken kadın yumurta hücrelerinin kıymetli ve müşkülpesent olduğuna dair düşünceden, primatologların uzun süre (Darwin’den bu yana) meydan okunmamış, birden fazla partneri olan erkeklerin, tek bir mükemmel

erkeği arayan, cinsel olarak pasif dişiler için rekabete girdikleri şeklindeki karinelerine; ruh sağlığı uzmanları ile sosyal bilimcilerin insan kadın ve erkeğinin üzerlerine biçilmiş cinsiyetler dansını yapmak üzere evrim geçirmiş, buna “programlanmış” oldukları inancını sürdürmelerine kadar neredeyse her şey özellikle de kadınlar için ihanet ve sadakatsizliğin girilmesi yasak bölgeler olduğunu, bu kavramların hiç esamesinin okunmadığını gösteriyor.

Gel gelelim...

Kadınlar şehvet de duyar, aldatır da. Bu da bizi alev alev yakar. Shere Hite bunun bedelini ödüyor; ölüm tehditleri aldı ve en nihayetinde yüzde 70’imizin bunu yaptığını dile getirdikten sonra Avrupa’ya sürgüne gitti. Eşlerine ya da partnerlerine ihanet ettiklerini itiraf eden kadınlara dair istatistikler –pek çok uzmanın bunu açıkça dile getiren kadınların üzerine dağılan asimetrik sosyal damga sebebiyle aslında bu oranların çok daha yüksek olabileceğini öne sürmesine rağmen– yüzde 13 gibi düşük oranlardan yüzde 50 gibi yüksek sınırlara kadar değişiklik gösteriyor. Sonuçta hangi kadın sadık olmadığını itiraf etmek ister ki? Açık olan tek şey, feminizmin o harika ikinci dalgasını takip eden onlarca yılda edinilen otonomi, artan güç ile olanaklar ve günümüzde mümkün olan bütün dijital bağlantılarla kadınların, sosyologların dile getirdiği haliyle, erkeklerle aralarındaki ihanet farkını kapatmakta olduğudur. Sadece, şu anda bunun sözünü pek etmiyoruz.

Yani en azından fısıltıdan daha yüksek bir sesle.

Konuşmak için bir araya geldiğim çoğu kadının ilk cümlesi, “Benimle gerçekten konuşmak isteyeceğinizi bile düşünmüyorum, çünkü ben ciddiye pek – olağandışı biriyim,” oldu. Bunun sebebini çok merak ettim. Birbiri

ardına, “Çünkü çok güçlü bir libidom var,” diyorlardı te-reddüt ederek, “tekeşliliğe uygun olduğumu düşünmüyorum.” Görüşmelerimizi kahve içerken, yüz yüze, bazen de telefonda gerçekleştirdik. Son derece nadir, anormal ve “türünün tek örneği” olmaları sebebiyle topladığım verinin dağılımını bozacaklarından korkuyorlardı. Uç örnekler oldukları kanaatindeydiler. Kadınlar kabilesine yabancı olduklarına inanıyor, bunu dile getiriyorlardı. Ancak bir ilişkisi olan ve olması gerekenden daha fazla seks yapmak istediği için –cinsel açıdan– anormal olduğunu, yoldan çıkmaya zorlandığını ya da bu doğrultuda ayartıldığını söyleyen her bir kadınla konuştuğunuzda kadın arzusu, cinselliği ve özellikle de tekeşliliği hususunda “anormal”in normal olduğu ve “normal” kavramının da fena halde yeniden tanımlanmaya gereksinim duyduğu gerçeğini inkâr etmek olanaksız hale geliyor.

Aldatmaca belli bir perspektifi olan; yani ne düşünürsek düşünelim tekeşliliğe başkaldıran kadınların cesur, bu kadınların deneyim ve motivasyonlarının da öğretici olduğunu savunan bir kitap. Sadece kadınların aldatması ender olmaktan çok uzak olduğu için değil, aynı zamanda hem bu olgu hem de bu olguya verdiğimiz tepkiler kadın otonomisi ve kadınların tarih boyunca erkeklere ait olan ayrıcalıkların peşine düşmek için ödemeye devam ettikleri bedel üzerine iyi bir ölçüt olacağı için. Bu karmaşık konuya hâkim olma çabasıyla okuduğum, geniş bir yelpazedeki pek çok çalışma alanına ait onlarca makale ve kitaba referans veriyor olsa da, bu kitap ihanet hakkında geniş kapsamlı bir literatür taraması değil. Alıntı yaptığım çalışmalar arasında kadınların ilişki dışı cinsel davranışlarının sosyal bir yanı da olan ve kadınlara belli başlı bağlamlarda bin yıllar boyunca hizmet etmiş

bir üreme stratejisi olduğunu öne sürenler olduğu gibi, bunun tam tersini öne süren ya da tartışan çalışmalar da mevcuttur. Bu noktada ben ancak, sosyal bilimler ve beni kendisine çeken, alanlarındaki yanlışlıkları ortadan kaldırıp bugün “kadın hafifmeşrepliği” adını verdiğimiz durumun derin köklere, büyüleyici bir tarihe ve tarihöncesine, en az geçmişi kadar da merak uyandırıcı bir geleceğe sahip olduğunu gösteren biliminsanları tarafından yönlendirildiğim bilimden edindiğim görüşlerimde sizin rehberinizim. Bir de bu konunun pek çok farklı alandan açık görüşlü değerlendirmelere layık olduğu konusunda... Çok uzun bir süre boyunca cinsel sorun ve kabahatlerimizi, kişisel, hatta patolojik oldukları, köklerinin esasen duygu dünyamıza, aile geçmişimize ve kendimize özgü güven ve bağlanma problemlerimize uzandığı ve bunların birer çözümü olduğu inancı ile büyük oranda terapist ve psikologlara teslim ettik. Ancak en kişisel görünen meselelerin bile aynı zamanda köklü birer tarihî ve tarihöncesi temeli vardır. Biyolojik faktörler, sosyal kontrol, kültürel bağlam, ekolojiler... Kadın cinselliği ve buna dair sunduğumuz seçenekler tüm bu faktörler ve hatta daha fazlası tarafından şekillendiriliyor. Kadınların aldatması ve bizim bu konuya verdiğimiz sıklıkla öfke dolu tepkiler kadar karmaşık bir konuyu yeniden düşünmek, muhtemelen çok katmanlı (konuyu idrakimizi zenginleştirebilecek, aldatan kadınlarla daha güçlü bir empati kurarak hem onları hem de bizatihi kendimizi anlamamıza olanak sağlayan alanlardan ilk akla gelenler olarak sosyoloji, evrimsel biyoloji, primatoloji ve edebiyat kuramını saymak mümkündür) bir mercek ile inceleme gerektiriyor.

Dolayısıyla bu kitap disiplinler arası bir kültürel eleştiri çalışmasıdır. Pek çok farklı alandan uzmanın araştır-

malarının özünü alıp sentezlemekte, bunu akademik dergilerdeki makalelerden tutun da sosyal bilimlerdeki araştırmalara, pop şarkılarından popüler kültüre ait filmlere kadar her şeye dair şahsi fikir ve yorumlarımla birleştirip sunuyor. Bu bağlamda primatoloji, kültürel ve biyolojik antropoloji, psikoloji, cinsellik çalışmaları, sosyoloji, tıp ve “yaşam tarzı seçimi savunuculuğu ve aktivizmi” gibi farklı çalışma alanlarından 30 uzmanla görüşmeler yaptım. Yanı sıra birinci elden kadın ihanetini deneyimleyen kişilerin bakış açılarını da eklemek istedim. Bu maksatla, ihanet üzerine daha gayriresmi konuşmalar yaptığım (ayrıntılı bilgi için Yazarın Notu’na bakınız) kişilerin tespit ve gözlemlerine ilaveten görüşmeler yaptığım, yaşları 20 ile 93 arasında değişen kadın ve erkeklerden anekdotlar ve daha uzun öyküler ortaya çıktı. Bu görüşmelerin bir tanesi bile sıkıcı değildi. Kendisini cinsel olarak tek bir kişiye ayırmayı reddeden kadınları tek bir kategoride toplamak mümkün değil – ama çok normal olmalarıyla özellikle dikkatimi çektiler. Tümünün ortaklaştığı bir husus varsa o da bize ahlaksız, antisosyal olduğu söyleneni yapmaya cüret etmiş ve kadınların doğaları gereği nasıl oldukları ve olmaları gerektiğine dair en köklü tasarımlarımızı yerle bir etmiş olmalarıdır. Sosyolog Alicia Walker’ın da dediği gibi, sadık kalmayarak kadınlar yalnızca toplumsal bir senaryoyu değil, el üstünde tutulup üzerine titrenen bir cinsiyet senaryosunu da ihlal ediyor.

Konuştuğum kadınlar elbette temsili bir örneklem değildi, esas mesele bu değildi zaten; hâlâ da değil. Kimi zaman vicdan azabı çeken, sıklıkla suçlu ya da çelişkili hisler içerisinde olan, bazen de cüretkâr bir biçimde yaptıkları şeyden pişman olmayan, aksine şevk duyan bu kadınlar sadece ve sadece, kadın ihaneti konusunda akade-

mik çalışmalar ve dergilerde okuduklarımla uzmanlardan öğrendiğim gerçekliklere canlı renkler ve detaylar katan anlatıcılardı. Onlar istatistiklerin yanakları mahcubiyetle al al olmuş suretleri; kendi anlatılarının da, bizim kültürümüzün aldatan kadınlara karşı sergilediği çelişkili tutumun da başkahramanlarıydılar.

Kültürümüzün ihanet eden kadınlara takıntısına olan ilgim konusunda dürüst olacağım. Pek çok genç kadın gibi, yirmili yaşlarımdayken ben de tekeşlilik ve ihanet kurntularıyla pençeleşiyordum. Enerjik entelektüel yaşamı, canlı gece hayatı, benzer kafadaki insanlar ve geniş bir müstakbel romantik ya da cinsel partner havuzu sebebiyle New York'a taşınmıştım. Ve evet, New York bir ya da birkaç erkek arkadaş bulmak için harika bir yer gibi görünüyordu. Buldum da zaten. Niyetim, yarı kabul gören seri tekeşlilik geleneğine uygun olarak evleneceğim adamı bulana kadar bu çocuklarla birer birer çıkmak, bir sonrakine doğru kanat çırpmadan önce ilişkilerime hep düzgünce son vermektir. Bu işi herkes *böyle* yapardı.

Ama pratikte mesele her nasılsa biraz daha karmaşıktı. Kendimi bir tür örüntünün içinde buldum: Bir çocukla çık, harika bir seks yap, çocuğa âşık ol, ciddileş, bayağı ciddileş, sıkıl. Bir sonraki adım daima dibe batan, bocalayan bir şeyi diriltmeye; libidomu da bu meseleyi halledebileceğimize ve halletmek durumunda olduğumuza ikna etmeye çalışmak oldu. Hangi iyi kız halletmezdi ki? Ne tür bir genç kadın psikoseksüel bir bıkkınlığa düşüp duygusuzca, romantikleşmeden yoluna devam ederdi? Kendime de, libidoma da, "Hadi ama, harika bi' çocuk bu!" diye telkinde bulunurdum. Ama arzularımı ikna etmek zordu; hele onlarla pazarlık etmek daha da zordu.

Asla taviz vermiyor, hep başka planlar yapıyorlardı. Bu planların izlediği yol da başka bir çocuğu fark edip karşılıklı ve karşı konulamaz bir çekim hissetmek, buradan da harekete geçmek şeklindeydi. Bu durum yakalansam da, itiraf da etsem daima içinden çıkılmaz ve acılı sahnelerle sebep oluyordu. Zaten açık açık dile dökmenin umduğum gibi bir çözüm olmadığını hemencecik öğrendim. Anlaşılan arzuları doğrudan dışa vurmak (“seninle olmak cidden çok hoşuma gidiyor, ancak başkalarıyla da görüşebilmeyi isterim” ya da “senden hoşlanıyorum ama tekeşlilik benim için hiç kolay değil”) ancak ve ancak bana bu tavsiyeyi veren gey arkadaşlarımın (ki erkek eşcinsellerle çalışan uzmanların söylediğine göre pek çok gey çift daha “rıza dayanan tekeşli olmama durumu” kavramı ortaya çıkmadan önce bile bu şekilde yaşıyordu) ellerine yüzlerine bulaştırmadan atlabilecekleri bir şeydi. Kavalyelerim inciniyordu; onların yerinde olsam ben de incinirdim. Misilleme olarak kaltağın teki olduğumu ima etmek ya da tıpkı benim de yapacağım gibi yaralı ve kederli bir şekilde başlarını alıp gitmek gibi can yakıcı bir şeyler yapıyor veya söylüyorlardı. Kendilerini böyle kötü hissetmelerine neden olmanın yükü bana en az yargılayıcı okların hedefi olmak; kötü bir şey yapmış olmak, *kötü olmak* hissi kadar ağır geliyordu. Benim canım sağda solda çapkınlık yapmak istese ve ben bir türlü ilgimi bir erkekte (içten içe olması gerektiğini düşündüğüm kadar) uzun süre tutamıyor olsam da bu çapkınlıklara maruz kalan taraf olmayı istemiyordum. Gayet ikiyüzlü bir şekilde kendim kaçamaklar yapmak isterken partnerimin aynı şeyi yapmasını istemiyordum. Tıpkı, hayat dolu bir güzelliğe ve parlak bir zekâya sahip 30’larının sonundaki bir kadının bana dediği gibi, “*Kendim* hovardanın teki ol-

mak istememe rağmen bir hovardayla beraber olmak istemiyordum.” Tabii o, ardından, “Neyim var benim böyle?!” diye de eklemiş; “tekeşli” olmayı kastederek “yuva kurmak konusundaki beceriksizliğine” bağladığı yalnız ve çoluk çocuksuz halinden de dem vurmuştu. Dindar ya da siyasi olarak tutucu biri olmamakla birlikte kadın ihanetinin sonuçları hakkında kendisine ait yıkıcı bir anlatımı vardı. Hangimizin yok ki?

Röportaj yaptığım o ve benzeri pek çok kadın gibi ben de bu konularda dolaylı olmayı öğrendim. Sormadım, söylemedim. Doğru dürüst bahaneler bulmaya çalıştım. Yeri geldi insanın kalbini sıkıştıran ucuz atlatmalar yaşadım. Sadık kalmaya çalışmak da kendime sadakatsiz olma izni vermek çok stresli olduğundan bir keresinde artık ilişkiye girmeyi tümenden bırakmaya karar verdim. Bende bir tuhaflık olduğundan emindim. Nasıl olur da teoride ve gerçekte benim için son derece uygun olan genç bir erkeği, tanıdıkça, biz birbirimize yaklaştıkça daha az isteyebilirdim ki? Kadınların samimiyet ve yakınlık arayışı içinde olduğunu herkes bilir. Bir de bağlanma.

Bu arada erkek arkadaşlarımdan çoğu beni aldattı, bu da beni derinden yaraladı. Ancak bu yoldan çıkma hallerini pek derin sorgulamadım. Erkektir yapar, öyle değil mi ama?

Bundan sonraki yaklaşık on yıl içinde çalışmaya başladım, sosyalleştim ve ilişkilere girip seks yaptım. Büyüyüp o “çılgın” libidomdan sıyrılacağımı, tekeşli olamamanın 20 küsurlu yaşlara denk gelen bir gelişim evresi olduğunu, 30’larıma geldiğimde işin değişeceğini falan sanmıştım. Sakinleşecek, işleri yoluna koyacaktım; hayat da daha kolay bir hal alacaktı. Hiç de öyle olmadı. Ne zaman uzun süreli bir ilişkim olsa bir-iki yıl içinde cinsel kıvılcım-

lar ortadan kayboluyor, ben de kendimi bu yüzden (bir de hayatıma devam edip yeni heyecanların peşine düştüğüm için) kusurlu hissediyordum. İlişkim olmadığında da seks burnumda tütüyor, ben de bir şekilde onu arayıp buluyordum. Erkekler kadınlara oranla daha fazla seks istediği için bu da bana kendimi ucube gibi hissettiriyordu.

Öte yandan çevremdekilerin de aynı şeyle boğuşmakta olduğunu öğrenmeye başladım. Yaşımız ilerledikçe kadın arkadaşlarım da, ben de artık olaylara farklı açılardan bakabiliyor ve bu konuları konuşmaktan daha az çekiniyorduk. İçimizden kendilerini cinsel olarak sadece partnerlerine saklayanlar bile tam olarak, en azından zihinlerinde, sadık değillerdi. Başka erkekler hakkında fanteziler kuruyorduk, bazılarımızın fantezilerine başka kadınlar dahil oluyordu. Bu gerçeklerle boğuşuyorduk. Bazılarımız partnerlerine ihanet etmişti. Bir-iki yılın ardından hepimiz partnerlerimizle seks yapmaktan sıkılmıştık, ama başka ne yapabilirdik ki? Aldatma çok meşakkatli, sosyal olarak çok damgalanmış bir işti. Ama ne zaman yeni biriyle olmanın tutkusu ve heyecanını düşünssek veya yaşasak, ya da daha önce hiç denemediğimiz bir şeyi denemeyi aklımızdan geçirsek sanki bütün risklere değermiş gibi geliyordu. Doğrusu bazen acilen *gerekliymiş* gibi bile geldiği oluyordu.

Niye? Keşke bilseydik. Primatolog ve evrimsel biyolog Sarah Blaffer Hrdy'ye göre kadın arkadaşlarım ve ben tarımın gölgesinde yaşayan iki ayaklı, yarı-sürekli cinsel alıcılıkta, üst seviye dişi primatların tipik ikilemlerini yaşıyorduk. Yaşımız pek fark etmiyordu, fark eden şey *cinsiyetimiz* idi. Bizim öğrendiğimiz, bize söylenen her şeyin aksine *sadece ve sadece kadın olduğumuz için* cinsel deneyimlerimizde *çeşitlilik* ve *yenilik* arıyor, tekeşlilikte sorunlar yaşı-

yorduk. Bir yandan, bir zamanlar son derece adaptif olan, evrimleşmiş arzu ve dürtülere sahiptik. Pek de ender görülmeyen, belli ekolojik koşullarda çok sayıda partnerle cinsel ilişkiye girmek, hamileliği boyunca kendisini destekleyecek ve doğumdan sonra da hem kendisinin hem de yavrusunun bakımını sağlayacak bolca erkek bulma şansını en yükseğe çıkarırken, kaliteli bir sperm bulup bununla hamile kalma olasılığını da artıran zekice bir üreme stratejisiydi. Öte yandan bu köklü stratejik tercihlerin aynısı bugün bizi ikinci dalga feminizm sonrasında bile kadınların zor beğenen, nazlı, cinsel olarak pasif olduğunu söylemeye devam eden bir kültürle çatışmaya sokuyordu. Kadınlar bir de tekeşliydi tabii. Erkekler seks istiyordu, kadınlar da işleri ağırdan almak. Değil mi?

30'larımın ortasında arzulayıp sevdiğim, yuva kurup çocukluğa karışmayı hayal edebildiğim birini bulmak beni çok rahatlatmıştı. Sadık kalabileceğim biri yani. Bu rahatlama beynimdeki cinsel statüğü bir süre için sakinleştirdi. Kısa süre içinde hamile kaldım, sonrasında da bir yenidoğanın, ardından bebeğin, yıllar geçtikçe okulöncesi çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaktan bitap düştüm; üstelik ikinci çocuğa hamile kaldığımda her şey yeniden başladı. Fakat emzirme ve uykusuz geceler bitince, yani anneliğin en ağır aşaması geride kalıp yüküm hafifleyince kendi zihin ve bedenine hâkim bir yetişkin olarak kendime geldim. Fark ettim ki sol elimde bir alyans olmasına rağmen pek bir şey değişmemişti. Eşimle birlikte şükürler ede ede seks yapmaya geri döndük, hoşuma giden, bol bol sekse. Peki neden ben kendi zihnimde sadakatsizdim? Paylaşmak istemediğim fantezilerim, buğulu ve romantikten ziyade açık seçik hayallerim vardı. Belirgin bir cinsellik barındıran roman ve filmleri hâlâ eskisi kadar sevi-

yordum; hatta belki daha da fazla. Bir de tamamen uygunsuz kimselerden küçük küçük hoşlanmak bana keyif veriyordu; evli ya da benim için çok genç veya çok yaşlı erkekler mesela. Eşcinsel ya da biseksüel olmadığımı gayet emin olsam da hoşlandığım kadınlar da olmuştu. *Hangi anne ve eş böyle hislere kapılır ki?*

Yaşım artık daha ilerlemiş, yazarlık işinden kazanım bana entelektüel ve mesleki uğraşlarım konusunda bir nebze özerklik kazandırmaya başlamıştı. Terapistleri, çocuk sahibi açık fikirli kadın arkadaşlarımla uzmanları sorguladım ve yeniden antropolojiyle primatolojiye, özellikle de feminist antropologların yazılarına ve kadınlar tarafından yürütülen, oyunun kurallarını baştan yazan seks araştırmalarına döndüm. *Kadınlar için cinsel olarak normal olan neydi? Sadık kalmak neden bu kadar zordu?*

Sorularımın listesi uzayıp gidiyordu, bilmek istiyordum. Aldatan kadın *kimdir?* Neden aldatır? Onun ihanetinin altındaki motivasyonlar, bir erkeğinkinden farklı mıdır? Gerçekten aldatan bir kadını, aldatmayı sadece düşünenlerden ayıran nedir? Yoldan çıkan kadınlar ihanetlerini nasıl deneyimler, hayatlarının geri kalanında bu gerçeğe birlikte nasıl yaşarlar? Ve toplum olarak bizler, neden bu kadınların kontrol altına alınmaları, ıslah edilmeleri ve cezalandırılmaları gerektiğine; onlara bir şeylerin *yapılmak* zorunda olduğuna ikna olmuş bir şekilde, çatmaya hazır hissediyoruz? Son olarak merak ettiğim aldatan kadınlardan öğrenebileceğimiz, kadın hasret ve arzularından, “aldatan” kabul ettiğimiz bu kadınlara olan takıntımıza; ilişkilerin ve bağlanmanın geçmişi, bugünü ve geleceğine dair daha büyük kapsamlı derslerin neler olabileceği.

Benim gençliğimden bu yana genç kadınların dünya-

sında işlerin değişip ne hale geldiğini de bilmek istedim. Bir de bu değişikliklerin geniş bir yaş, sosyoekonomik grup ve kimlik yelpazesindeki kadınların yaşamlarını nasıl etkilediğini. Benim bu sözcükleri kaleme aldığım şu dakikada bile ayaklarımızın altındaki yeryüzü değişmeye devam ediyor. #MeToo akımı ve ona karşı yükselen sesler kadının cinsel otonomisine dair anlatıların ne denli ipin ucunda olduğunu gözler önüne seriyor. Bu satırların yazıldığı sırada medya, #MeToo'nun insani taraflarını iki muntazam kategoriye ayırarak bu akımın çerçevesini çizmeye devam ediyor: Kadınları mağdur ve suçlayıcılar (öyleler), erkekleri de ya kötü adamlar (bazıları öyle) ya da muhtemelen iftira atılmış hakiki mağdurlar olarak ikiye ayırıyor. Ancak bu indirgemeci çerçeve bana göre kadınların #MeToo başlığı altında paylaştıkları öykülerin en can alıcı yanını dışarıda bırakıyor: Erkeklerin sözleri ya da davranışlarıyla, kadınlara seksin sadece erkeklerin karar yetkisinde bir eylem olduğunu söylemelerine izin yok artık. Harvey Weinstein, Matt Lauer ve Charlie Rose gibi erkekler kadınları güçsüz kılıp kendilerini güçlendirmenin bir yolu olarak, erkeklerin salt süs gibi duran kadınlar üzerinde hak sahibi olduğu ekolojiler düzenlemişlerdi. Öte yandan olumlu rızaya riayet etmeyen ya da gereken önemi vermeyen erkekler de kadının rızasının yolda karşılaşılan bir engel, son derece ekstra bir durum olduğuna dair dünya görüşünü yansıtıyordu. Bu düşünce yapısında kadının arzusu işin aslını teşkil eden pastanın (yani erkeklerin isteklerinin) üstündeki kremadan başka bir şey değildi. Bu erkeklerin eylemleri, kadın cinsel eylemliliğini son derece etkin bir şekilde eziyordu. #MeToo öyle yapmıyor. “Ben senin cinsel arzularının uzantısı değilim,” yanıtını veriyor. Bu noktadan sonra da ileriki bir dalga geliyor:

“Bana cinsel tacizde, saldırıda bulunmak ve olurumu alacak şekilde işbirliği içinde hareket etmemek artık olası seçenekler değil çünkü bunları yapmaya kalktığında bana verdiğin mesajı, seks istemek bana değil sana düşer mesajını reddediyorum. Benim kendi cinsel arzularım ve planlarım var.” Bunları yazdığım şu anda bile bu sözcükleri söylemek çok tehlikeli ve karmaşık gelebilir. Bizim sığ ve indirgeyici medya kategorilerimize, kendilerini bu cüretkâr iddiayla karşı karşıya getiren düşünceye meydan okuyan kadınların başına neler gelir? Şimdilik en iyisi O’nu kadınların değil de erkeklerin istediğine dair o hantal, koruyucu ve aşına görüşün arkasına sığınmak.

#MeToo’nun, kadınları üzerine yığılacakları uzanma koltuklarına ihtiyaç duyan “kurban”lara çevirmesi hususunda sıkıntılı ve zorlu süreçler yaşandı. Bir de rıza arayıp durmanın hiç romantik olmadığına ve flörtleşmenin sonunu getireceğine dair şikâyetler; #MeToo’nun kadınları arzu ve eylemlilikten yoksun bıraktığına dair de... Oysa bence #MeToo bunun tam olarak tersini yapıyor. Mantıklı ufku *kadın* merkezli seks ve cinsellik üzerinde düşünmeye, kadınların arzularına, hazlarına ve ayrıcalıklarına odaklanmaya başlamamız gerektiğini gösteriyor. Belki de önümüzdeki aylar ya da yıllar içerisinde #MeToo ve #TimesUp yeni bir gerçeklik için gereken kültürel alanı sağlayacak: Kadının cinsel yetkinliği. Biz kadınlar, cinsel keşiflerin heyecanının, baş döndüren neşesinin ve hazzının peşine düşmeye doğuştan itibaren erkeklerle eşit oranda yönelmiş ve aynı zamanda da hak sahibi olduğumuzu kabul edebilecek miyiz? Zaten etmişsek, daha başka neler değişebilir? Kadın cinselliğine dair bu “doğası” itibarıyla otonom, kendinden emin ve maceraperest yeni bakış açısı, büyük resimdeki olaylar dizisini nasıl yeniden biçimlendi-

rebilir? “Cinsel yetkinlik farkını” kapatmak ne anlama gelir? Sadakatsiz kadın pek çok açıdan ona yetişmemizi bekliyor. Her halükârda aldatan bir kadın bu işi bağlanma, anlayış ve hata olmasın, tabii ki sekse yönelik güçlü bir salahiyyet algısıyla yapıyor.

Özçekimlerden tutun da nerede olursanız olun dakikalar içinde cinsel partner bulmaya yardım eden kadın dostu Bumble ve Pure gibi uygulamalara kadar kısmen sosyal medya ve teknolojinin de –aldatan tüm kadınlara değilse de, kendi cinsel kaderimizi yazıp kendi hikâyelerimizin başkahramanı olan kadınlara doğru– bir değişim söz konusu. (Pure’un reklam sloganı “sorunlar terapistler için; Pure ise eğlence...” iken giriş sayfasında da, “Sonrasında birbirinizi hiç tanımıyor gibi yapın, aramak yok, mesaj atmak yok, dışarıda yanına gitmek yok” yazıyor.) “iPhone aldıktan sonra bütün hayatım değişti,” demişti bana 20’lerindeki bir kadın. “Artık ekranımda parlayıp duran mesajlarla uğraşmak zorunda değildim. Ya da Facebook’umda herkesin görebildiği yorumlara veya erkek arkadaşımın şöyle bir bakıp, ‘İkide bir yazdıklarını beğenen şu çocuk kimin nesi?’ diyebileceği tweet’lere. Artık uzun süredir görmediğim insanlarla yeniden bir araya gelebilmek için Snapchat, Instagram gibi uygulamaları kullanabiliyordum, kaçamaklarımı ayarlayabilmek için de.” Bu teknolojiler kadınların içinde yaşadığı cinsel ekolojiyi değiştiriyor. Mesela az önce sözünü ettiğim bu genç kadın birbirine sıkı sıkıya kenetlenmiş, mahalledeki erkeklerin kadınlara “göz kulak olduğu” bir Dominik cemaatinde yaşıyor; uygulamalar işte bunu zorlaştırıyor. Aynı zamanda içinde bulunduğumuz dijital çağda neyin aldatma sayılacağı konusunda kafalarda oluşan soru işaretlerine de geri dönmemizi gerektiriyor. Sanal seks?

Flörtöz mesajlar? Fiziksel birliktelik olmaksızın atılan mahrem e-postalar? Biraz daha gelecekte, tıpkı erkekler için olduğu gibi kadınlara özel seks robotları da olur mu? Ne ister, ne bekleriz onlardan? Bu robotları kullanmak bizi sadakatsiz yapar mı?

Yeni bir dönüm noktası: Yaklaşık olarak son on yıl içinde doğan ve uzmanlara göre büyük ölçüde kadınlar tarafından yürütölüp sürdürölen çokaşkıllık hareketi. Aynı anda birden fazla kişıyle tüm tarafların bilgisi dahilinde bir arada olmak anlamındaki çokaşkıllık açık evlilikler veya eş değıştirme gibi kadınlara yeni özgürlük alanları tanıyan bir seçenek. Ama aynı zamanda eski rol ve kalıp yargıları (stereotipleri) yinelemesinden, “çizgiyi aşan” kadınların peşini uzun yıllardır bırakmayan aynı sosyal damga, *slut-shaming*¹ ve kişiler arası şiddet biçimleri şeklinde gün yüzüne çıkarmasından söz etmek de mümkün olabilir mi? Bir noktada eski partneri ve yeni partneriyle beraber aynı evde yaşadığı ancak “çifte ilişki” ya da “*ménage à trois*” yaşadığını reddettiği ifade edilen Tilda Swinton gibi çeşitli imkânlarla sahip, gücü elinde tutan ya da ünlü bir kadın belki aynı anda iki farklı erkekle yakınlaşmış olmayı kazasız belasız atlatabilir. Peki ya ortalama gelir düzeyine sahip sıradan kadınlar? Ya da cinsel yaşamları, arzuları ve tercihleri uzun süredir olağanüstü bir denetim ve sosyal kontrol mekanizması gözetiminde olan, beyaz olmayan kadınlar? Çokaşkıllık onların da yaşamlarını değıştirecek mi?

Y kuşağının gitgide yükselen bir oranda kendisini

1. Birini, özellikle de bir kadını toplumsal cinsiyet rollerine ve genel kabul görmüş kurallara uygun görölmeyen cinsel duygu, davranış ya da arzuları yüzünden suçlamak, aşağılamak veya utandırmak. (Ç.N.)

“ikili-ötesi” (bugüne kadar yaşamlarımızı tanımlayan ve anlam veren, heteroseksüellik-homoseksüellik, erkek-kadın, sadık-sadakatsiz gibi kesin zıtlıkları reddeden) olarak tanımladığı bu bağlamda “kadın ihaneti” ne anlama geliyor ki zaten? Konuştuğum insanlar içinde yirmili ve otuzlu yaşlarında olanlardan pek çoğunun, “İkili değilim,” demesi beni şaşırtmış, günümüzde bu denli çok insanın bu şekilde yaşadığını görünce etkilenmişim.

Son olarak bu kitap Psikolog Lisa Diamond tarafından, çoğu kadında görülen ve cinsel yönelimleri dışında çekimler hissetmeyi, bazen de bu çekimler sonucunda eyleme geçme eğilimini ve bu gerçekliğin toplumsal olarak gitgide daha fazla kabul edilmesini ifade etmek üzere öne sürülen bir terim olan “kadın cinsel akışkanlığı” kavramına da bir göz atacaktır. *Ye, Dua Et, Sev*’in yazarı Elizabeth Gilbert en yakın arkadaşı olan bir kadın için kocasını terk ettiğinde sadece ezber bozmakla kalmayıp günümüzde kullandığımız betimsel kategorilerden çok daha esnek bir biçimde aşk yaşayan kadınların profiline de uyum sağladı. Kadınların cinsel akışkanlığı evliliklerimizi, gönül ilişkilerimizi, kaçamaklarımızı ve arkadaşlıklarımızı nasıl etkiler? Kocasıyla olmaktansa başka bir kadınla olmayı tercih edeceğini keşfeden bir kadın, “aldatmak”ta mıdır?

Sohbetten sohbete, makaleden makaleye, uzmandan uzmana hem kadın hem de cinsel olarak otonom olmaya dair zihnimde oluşan resmi zenginleştiren pek çok şey öğrendim ve arkadaşlarımın, röportaj yaptığım kişilerin ve bizzat kendimin söz konusu cinsel arzular, fanteziler ve bazı durumlarda da aktiviteler konusunda hastalıklı olduğumuza dair şüphelerim yavaş yavaş ortadan kalktı. Bütün bu öğrendiklerim bir çift ya da ilişki içinde olma-

nın tek bir doğru ya da iyi biçimi olduğu yönündeki kök salmış ve gün yüzü görmemiş varsayımımınla da muhalefet ediyordu. Bu kitap için röportaj yaptığım uzmanlar ve katılımcılar, taradığım literatür, yaptığım saha çalışmaları ve başkalarının benimle paylaştığı anekdotlar kadınların kendilerini cinsel olarak tek bir kişiye saklamayı nasıl ve neden reddettiklerine, ya da sadece bunu reddetmek istemelerine, yaşamlarını bu şekilde nasıl sürdürdüklerine ve sadık olmanın ne anlama geldiğine dair yepyeni bir algı geliştirmeme neden oldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZİHNİNİ SERBEST BIRAK

Rızaya dayalı tekeşli olmama konulu, tüm gün sürecektir bir atölye çalışmasına giderken ne giyeceğimden bir türlü emin olamadım.

Manhattan'da insanı hayal kırıklığına uğratan, yağmurlu ve beklenenden soğuk bir bahar sabahıydı. Katıldığım program ruh sağlığı uzmanları için tasarlanmıştı ama benim gibi 190 dolarlık kayıt ücretini ödeyen meraklı yazarlara ve sade vatandaşa da açıktı.

Gardırobumun önünde dikilmiş, sınırlı sayıdaki seçeneklerimi gözden geçirirken belki de gereksiz yere önemsiyordum. Ancak insanın derinden hissettiği, yalnızca münasip bir şeyler giyme değil aynı zamanda münasip *olma*, aynı zamanda biraz da başkaldırma ihtiyacı bana kendi kendimizle tekeşlilik konusunda yaptığımız bütün pazarlıkları hatırlattı. Önümdeki bluzlara, pantolonlara, elbiselere bakarken hem verdiğimiz irili ufaklı ödünleri hem de tüm zamanların en büyük değiş tokuşunu, yani çift olma-

nın güvenliği uğruna baş döndürücü cinsel otonomi ve hür iradede vazgeçişimizi düşündüm. Bu muamma, yani ötekiler evrenini arzulayan parçamı, çocuk yetiştirmek, iş güç sahibi olmak ve Senin, benim Biricik Sevgilimin, biz beraber değilken neler yaptığına takılıp kalmadan geceleri rahatça uyuyabilmek yetisi karşılığında bastırmak zorunda kalışımın muamması, Freud'un *Uygarlığın Huzursuzluğu* ve ömür boyu eşleşme alanında yazılmış pek çok eserin güm güm atan kalbidir. İstikrar adına libidondan feragat et, ya da onu evcilleştir. Bir şekilde bunun türlerin gelişiminde zorunlu bir evre; olgunluk ve sağlığın nişanesi olduğunu ve kadınların bu konuda pek zorlanmayacağını zira “doğalarında” bunun yattığını farz ediyoruz.

Cinsiyet ve arzuya dair bütün örtük varsayımlarıyla beraber bu tavizin etrafından dolanabileceğimiz bir yol var mıydı? Belki bugün, bunun üstesinden gelmeye çalışan insanlardan yeni bir şeyler öğrenecektim. Onları –açıkça ve gönüllü olarak tekeşli olmayanlar ve onları desteklemeye gelenleri– siyah seksi tulumlarını giyip pilot gözlüklerini takmış; sinsi, kendini savunmada marifetli, fazlasıyla çevik ninjalar olarak hayal ediyordum.

Çiçekli bir bluz, kırmızı bir manto ve siyah kot pantolonda karar kıldım. Son anda bir de kırmızı ruj sürdüm çünkü günlerden cumaydı ve –her ne kadar ne zaman birine söylerken dil sürçmesiyle “rıza dayanamayan tekeşlilik” desem de– “rıza dayanan tekeşli olmama” konulu bir atölye çalışmasına gidiyordum.

Yine bir defasında muhabbet ederken işleri böyle 180 derece tersine çevirdiğimde psikanalist bir arkadaşım şakayla karışık, “Nasıl da *her şeyi* ortaya seriverdin,” diye beni iğnelemekten geri durmamıştı. Çok yoğun bir programı olduğu için kendisi atölyeye kayıt olamamıştı. “Benim için de bol bol anonim karşılaşmalar yaşa,” yazmıştı,

yine aynı sebepten katılamayan bir başka ruh doktoru arkadaşım, partner değiştirenlere yardım eden ruh doktorlarını onlarla ve seks bağımlılarıyla bir tutarak. O günkü misyonumu anlattığımda edebiyat ajanım kocama yalandan bir sempati gösterisiyle, “Zavallı Joel,” diyerek dalgasını geçmişti. Uzun aylar boyunca insanlarla konuşmalarım esnasında adına ister ihanet, ister hafif-meşreplik, istersek de tekeşli olmama durumu diyelim, cinsel olarak kendini tek bir kişiyle sınırlamama durumunun aşağı yukarı herkesi eşit oranda büyülediğini ve bocalattığını öğreniyordum.

Bir de kurcalamak, okumak, röportajlar yapmak ve sadece kadın olmaktan dolayı, sadık olmayan bir *kadın* tahayyülünün bütün cenahlarda hâlâ tüyleri diken diken ettiğini, tansiyon çıkardığını ve öfke uyandırdığını da biliyordum. Sosyal muhafazakârlar için kadınların aldatması, aldatmanın cinsel olarak canın ne isterse yapmak şeklinde genelde erkeklere tanınmış bir ayrıcalık olmasından hareketle, toplumsal dokudaki daha geniş çapta çöküş ve bozulmaların habercisiydi. (Kadın cinselliği konusunda bir yazı kaleme aldıktan sonra kendisini “gelenekçi bir medya kişiliği” olarak tanımlayan birinden, “Madam: Ne kadar da yozlaşmış, zavallı bir kadınsınız. Batı’nın neden çöküşte olduğunu merak etmeye gerek yok, aynaya bakmanız yeter,” diye bir e-posta almıştım.) Mericiler, özellikle de kendilerini “seks pozitif” olarak tanımlayanlar arasında kadının cinsel hür iradesine müsamaha gösterilebilir, hatta bu durum övgüyle teşvik dahi edilebilir. Ancak onların dünyasında da partneri dışında biriyle ilişki yaşayan bir kadının bu eylemine “hür irade”den çok daha kötü yakıştırmalar yapılması hâlâ olası. (Hem Bernie Sanders hem de Trump’ın destekçilerinin temcit pilavı gibi ısıtıp

ısıtıp saplantılı Hillary nefretlerini ortaya dökmeleri, sol cenahın genel olarak kadın otonomisi söz konusu olduğunda patlamaya, sağ cenah kadar meyilli olduğunu gösteriyor.) Bu sırada “açık” tekeşli olmama savunucularının çoğu şeffaflığın en iyisi olduğuna, ne kadınların ne erkeklerin aldatmasının etik olmadığına inanır. Ama tarih ve ideolojinin eklemlenmiş katmanlarıyla bu görünüşte aydınlanmış düzenlemeler dahilinde bile, yakalanmamaya çalışarak etrafta dolaşan ve yalan söyleyen bir *kadının* kendisini gizleyecek bir örtüye gereksinim duymadığı bir alan yaratmak epey zordur. Kendisini açık sözlü ya da gizli saklı, cinsel olarak tek bir kişiye sınırlamayan kadınlara dair herkesin bir görüşü olduğunu anlamıştım.

Çalışmalarım hakkında konuşmak, kokteyl partilerindeki münasebetsizlik katsayısını artırıyordu. Kimileri kadın ihaneti konusunda bana sorular sormaya ve bu konuda fikir alışverişinde bulunmaya istekliydi. Bazı durumlarda da sohbet bir anda kesiliyordu. Birkaç rahatsız paylaşımın ardından insanlara “kadın otonomisi” üzerine bir kitap yazdığımı söylemenin daha kolay olduğuna karar verdim. Konuyu gerçekten tartışmak istemeyenleri kurtarmak adına, rahatsız edici bir hakikate dair yarı-gerçek bir ifade kullanmak temkinli ve nazik bir yöntem gibi göründü bana. Ve tabii “S” harfiyle başlayan o sözcüğü söylediğim anda bana yönelen hiddet ve yargılamadan kaçınmak adına da. Sanki bunun yerine geleneksel danslar hakkında yazmama yeterli sebep teşkil edecekmiş gibi birden fazla asık suratlı erkekten “bazılarımız ihanete uğrayan taraf olduk ama” cümlesini duydum. Çalışma alanımı dürüstçe ifade edebildiğim ve fikirlerine güvendiğim bir iş arkadaşım masasının arkasından bana bakıp, “Tanıdığım bir psikiyatrist bana aldatan bütün kadınların deli

olduğunu söyledi,” dedi. Bir akşam yemeği davetinde o âna kadar inanılmaz cazibeli görünen bir çift terapistine tekeşli olmama hakkındaki görüşünü sordum. Ağzından tükürükler saçarak, “O insanlar... *hasta!*” dedi. Etrafındaki tahsilli, entelektüel, saygın ve nazik kimseler de “hasta-lık” ve “dengesizlik” sözcüklerini bol bol kullanarak kendiyle hemfikir oldular. Bir kadın bana, “O sağlıklı insanlarla çalışıyor, sizin çalışma alanınız ise hastalar,” demişti dostça, bu herkesçe malummuş gibi. Üstelik bir de bu *dostane* bir topluluktu. Kadın arkadaşlarım ve tanıdıklarımınla çalışma alanım hakkında konuştuğumda sıklıkla zorunlu tekeşliliğin feminist bir problem olduğu ve kadının cinsel otonomisi olmaksızın genel olarak kadın otonomisinden bahsedilemeyeceği kavramlarıyla karşılaşırıyordum. Karşılığında hevesli bir kabulden bütünüyle kafa karışıklığına (tekeşlilik ve ihanetin feminizmle ne alakası vardı ki?), ihanet eden kadınların “hasarlı”, “bencil”, “kaşar” ve içlerinde en sevdiğim, “kötü anne” olduklarına dair it-hamlara kadar her şeyi görebiliyordum. Kendilerini feminist olarak tanımlayan kimselerden.

Ancak şimdiye kadar çalışma alanımdan bahsettiğimde aldığım en yaygın tepkiler, “Peki *sen* neden *bu* *konne*yle bu kadar ilgilisin?” ve “Çalışmaların hakkında *kocan* ne düşünüyor?” oldu. Ses tonları bariz bir meraktan it-hama kadar değişmekte, ima ise apaçıktı: Kadın ihanetini araştırma konusu edinmek beni en azından vekâleten sürtük yapmıştı.

Ancak bugün bu atölyedeki insanların farklı olacağını farz ediyordum.

“Tekeşli Olmayan Çiftlerle Çalışmak” Midtown West ile Chelsea’nin arasında bir muhitte, alelaide bir aile hizmetleri merkezinde gerçekleştirildi. (Buranın Manhattan’ın

19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarında eğlence merkezi olarak şehrin genelevlerine ev sahipliği yapan, zamanında “The Tenderloin”¹ olarak anılan yer olduğunu; içinde bulunduğumuz binanın yer aldığı sokakta da önceleri bir dizi genelevin bulunduğunu sonradan öğrendim. Bu bölgeye *Reformistler* “Şeytanın Sirki” ve “modern Gomora” derlermiş.) Merkezin binası bir suşi restoranıyla toptan çanta satışı yapan bir dükkânın yanındaydı. Bir yıl kadar önce aynı etkinlik dizisinden başka bir konuşmaya (“Şehirde Seks Terapisi”) katılmış olduğum için etrafımın sertifikasyon kredilerini toplamaya çalışan ve mesleklerini icra ederken karşılaşmaları olası sorunlara yönelik en iyi yaklaşımları uzmanından öğrenmeye gelen terapistlerle sarılı olacağını biliyordum. Rızaya dayanan tekeşli olmama durumu hakkında da bildiğim bir şeyler vardı: Konu tekeşli olmak istemediği gibi bu konuda yalan söylemek de istemeyen insanlarla ilgiliydi. Konuşma muhtemelen “rıza gösteren yetişkinler” üzerinde dönecekti ki bu da kulağa aynı anda hem seksi hem de birazcık itici, fazla bilimsel geliyordu.

Programın organizatörlerinden şık, kısa ve kır saçlı, enerjisi yüksek, arkadaş canlısı bir psikoterapist olan Michael Moran’a kayıt yaptırırken, geçmiş yıllarda, genellikle tekeşli olmayan kendileri için az çok malum olan eşcinsel erkeklerle çalıştığını, son zamanlarda ise hem kendi danışanlarının hem de genel olarak sallantıdaki tekeşliliklerine yönelik çözümler arayan heteroseksüel çiftlerin sayısında artış gözlediğini öğrendim.

Ayaküstü sohbet ederken ağzımdan, “İnsanların ömür boyu bir arada kalmaya söz verip evlenmeleri, cinsel olarak kendilerini birine saklama meselesini hiç tartışmaya

1. Fileto. (Y.N.)

bile açmamaları hayli inanılmaz,” diye bir cümle çıktı ve çıkar çıkmaz da fark ettim ki ben de eşimle cinsel olarak kendimizi birbirimize saklama meselesini hiç *tartışmaya* bile açmadan bir ömür beraber olmaya söz verip evlenmiştim. ABD genelindeki çoğu heteroseksüel çift için tekeşlilik ve evlilik birbirine anahtar ve kilit gibi uyan kavramlardır. Ya da kavramlar idi. Ya da belki hiçbir zaman değillerdi. Aylar süren araştırma ve röportajlarımın, *New York Times*’ın kapağında “Açık Evlilikler Daha mı Mutlu?” gibi başlıklar görmemin, Etek Kulübü partilerinde heteroseksüel oldukları bilinen ve çoğunlukla erkeklerle evli kadınların gelip de bir kereliğine kadınlarla birlikte olduğuna tanık olmamın ve çokaşkılılık camiasını bir araya getiren Açık Aşk kokteyl partileri gibi etkinliklerdeki sohbetlerimin ardından artık emin değildim. İşler değişiyordu, ama zor olan bunun ne kadar, ne hızla ve ne ölçüde bir değişim olduğunu kestirmektir. Sonuçta işaretler şaşırtıcı bir şekilde çelişkili de olabilir. Örneğin tek bir niş olarak ele alırsak televizyonda tekeşli olmamayı konu alan dizilerde hızlı bir artış yaşanıyor. Bunlara örnek olarak Showtime’da yayınlanan *Polyamory: Married and Dating* [Çokaşkılılık: Evli ve Sevgilili], TLC’de yayınlanan, dört eşiyle birlikte yaşayan bir adamı konu alan *Sister Wives* [Kardeş Eşler], HBO’da yayınlanan *You, Me, Her* [Sen, Ben, O] ve New York’ta yaşayan, eşinden boşanmış genç bir kadının farklı çiftlerle ilişki seçeneklerini keşfetme sürecini konu alan internet dizisi *Unicornland* [Tek Boynuzlu At Diyarı] gibi yapımları saymak mümkün. Sonra bir de karşımıza bir kontrpuan çıkar: 17 sezonluk başarılı yapım *Cheaters* [Aldatanlar]. Bu sonuncu şovun olayı karşı konulamayacak derecede basit, gizli kameranın çok da gizli olmayan bir hali: “Aldatığından şüphe edilen partnerin peşine bir gözetleme ekibi tak ve şahsı töhmet altında bı-

rakabilecek kanıt niteliğinde videolar topla. Kanıtları izledikten sonra artık sadakatsiz partnerle yüzleşip yüzleşmemek aldatılan tarafın seçimine kalsın.” Bu programların listesi bir çelişkiyi de gözler önüne seriyor: Ülkemizin, “sadakât”ın yeniden tanımlanmasını gerektirecek itkilerle karşı karşıya kaldıkça onu mutlak suretle sürdürmek ve dayatmak üzerine yaptığı bitmek bilmeyen vurgu.

Herhangi bir kitapçıdaki “ilişkiler” bölümünün raflarına göz atmak nelerin döndüğünü anlamaya yeter. *Seni Nasıl Affedebilirim?*, *Kaçamağı Geride Bırakmak*, *İyi İnsanlar Kaçamak Yapınca* (ki bu başlık genelde iyi insanların kaçamak falan yapmadığını düşündüğümüzü ima etmekte), *İhanet Sonrası Stres Bozukluğunu Atlatmak* gibi kitaplar uzun süredir bu reyonlardaki hâkimiyetini sürdürüyor. Ancak son zamanlarda, söz konusu tekeşlilik ve aldatma olduğunda biz Amerikalıların saplanıp kaldığı Ulu Teslimiyet/Ulu İhanet hikâyesine alternatif sağlayan kitaplar da mevcut. Tristan Taormino’nun *Opening Up: A Guide to Creating and Sustaining Open Relationships* [Açılmak: Açık İlişki Kurma ve Sürdürme Rehberi] yıllardır yüksek satış grafiğini koruyor. Tıpkı tekeşlilik dışında seks yapmak isteyen bir kadına ilkeli ya da dahası *erdemli* bir şekilde bu işin nasıl yapılacağını anlatan (ve bana 20’lerindeki bütün boşanmış arkadaşlarım okuyormuş gibi gelen) *The Ethical Slut* [Etik Sürtük] gibi. *The New Monogamy*’de [Yeni Tekeşlilik] cinsel olarak kendini tek bir kişiye saklama noktasında sorunlar yaşayanların gurusu Tammy Nelson tekeşliliği, tıpkı yoga gibi bağlılık gerektiren, çoğu zaman pratiği zor bir *uygulama* olarak ustaca yeniden betimliyor. Aynı zamanda tekeşliliği “porno izleyemezsin, o da aldatmak sayılır”dan “başkalarıyla yatabilirsin ama bizim ilişkimiz ilk sırada gelir”e kadar her şeyi kapsayan bir süre-

lilik olarak ele almamız gerektiğini de ifade ediyor. Psikanalistler Michele Scheinkman ve Stephen Mitchell'in çalışmalarının yanı sıra Esther Perel'in *Mating in Captivity* [Esarete Çiftleşmek] ve *The State of Affairs* [Kaçamaklar Devleti] kitapları da partnerlerimizin bizim her şeyimiz; çocuğumuzun ebeveyni, eşimiz, sırdaşımız ve âşığımız olmalarına dair beklentimizi mercek altına alıyor. Scheinkman bu "her şey birden olma" meselesini halledemediğimizde evlilikte başarısız olduğumuzu varsaymaktansa, evliliğin bütün gereksinimleri gideremese de bazılarını giderebileceğinin anlaşıldığı Avrupa ve Latin Amerika'da görülen "parçalı model" evliliği düşünebileceğimizi ifade ediyor. Bu bağlamların bazılarında kaçamaklar ve evlilik farklı alanlar olarak karşımıza çıkıyor, kaçamaklar "patolojik" olmaktan ziyade "şahsi" olarak ele alınıyor. Scheinkman *kaçamağın 50 eyaleti* ve partnerlerimizle aramızda olup bitenleri çözmeye çalıştığımız terapi seanslarında varlığını sürdürdüğü gözlenen "dogmatik sıfır sır politikası" adını verdiği durumu eleştiriyor.

Kendini ömür boyu tek bir kişiye saklama fikrinin yeniden gözden geçirilmesi gerekebileceğine dair düşünce sistemimizde gerçekleşen bu güncel değişimi tasvir etmek istercesine Amerika'daki zorunlu tekeşlilik ikiye bölünmüşlüğüne sivri dille eleştiren eşcinsel seks ve ilişki danışmanı Dan Savage, çiftin birbirine bağlı olduğu fakat başkalarıyla denemeler yapmaya müsaade eden ilişki biçimi için "tekeşlimsi" terimini kullanıyor. Savage, tekeşliliğin zor zanaat olduğunu, alternatiflere ihtiyacımız olduğunu ve geyler Yukarı Batı Yakası ve tüm San Francisco'yu nasıl nezhleştirdilerse, heteroseksüeller için tekeşli olmama durumunu da nezhleştireceklerini öne sürüyor. Peki gerçekte tekeşliliğin inşa ettiği bu eve yapılan renovasyonlar

ne kadar yaygın? 2000 yılında uzmanlar istatistiksel olarak temsilî sayılan, birlikte yaşayan, evli, Amerikalı yetişkin örnekleminden topladıkları verilere göre katılımcıların yüzde 95'inin partnerlerinin tekeşli olmasını belediklerini, partnerlerinin de kendilerinden bunu beklediğini düşündüklerini bildirdi. Avustralyalı araştırmacılar da 2014 yılında bununla neredeyse birebir uyuşan bir istatistik ortaya koydular. İhanet konusunda kapsamlı çalışmalar yapan sosyolog Alicia Walker, sosyoseksüel çevrede gözlenen değişimlere rağmen "çalışmalar ve anketlerde sürekli olarak Amerikalıların ne sebepten olursa olsun aldatmayı asla onaylamadıkları sonucunun elde edildiği ... [ve] kavramın üzerindeki kültürel baskının, kimsenin aldatıldığını itiraf etmek ya da aldatmanın o kadar da kötü bir şey olmadığını düşündüğünü açıkça söylemek istememesine yol açacak kadar güçlü olduğu" gözleminde bulundu. Acaba huzursuz ama heyecanlı Tekeşlimsi mahallesinde günün birinde bir Starbucks ya da Bugaboo pusetleri olur mu?

Merak ettim. Bir sebepten atölyeye giderken alyansı mı takmamaya karar verdim ve şehir merkezine olan yolculuğum esnasında yüzüğümü kotumun cebine attım. Şimdi o kendini kalçama batmak suretiyle belli ediyordu; Moran diğer katılımcıların kaydını tamamlarken, ben de kahve, çay ve portakal dolu bir masanın etrafında boş boş dolanan onlarca terapistin arasına katılıyordum. Odanın en önünde baş konuşmacı, lisanslı aile ve evlilik terapisti Mark Kaupp oturuyordu. Kendimi tanıttığım anda elimi sıkmak için ayağa fırladı, kendisinin ve benim çalışmalarımızdan bahsederken de başını sallayıp cana yakın bir şekilde gülmeye devam etti. California'da büyüyen Kaupp (ki sonradan San Diego Devlet Üniversite-

si'nde yüksek lisans ve doktora programlarında çift terapisi derslerini verdiğini ve aynı zamanda sağlam bir özel çalışma yaşamının da olduğunu öğrendim) uzun, ince ve dost canlısı bir tipti. Parlak mavi, kısa kollu ekose gömleği ve gri pantolonuyla spor ayakkabılarının üstünde yükselip inerken bana içlerinde büyüdüğüm Orta Batılıları (eğer enerjilerini birbirine duygusal, romantik ve cinsel olarak bazen ömür boyu bağlanan ikiden fazla kişiye, “üçlü” ve “dörtlü”leri desteklemeye adanmış olsalardı) anımsatan nazik, coşkulu bir hevesi vardı.

Biz yerlerimizi alıp Kaupp konuşmasına başlayınca tıpkı babam gibi onun da kadınlara “kızlar” diye hitap ettiğini ve çok fazla “hoppala” dediğini fark ettim. Ama babamın tam aksine o karşımda şöyle şeyler söylüyordu: “Bir kız beni arayıp kendi ‘yaşam tarzındaki’ –ki burada eş değiştirenleri kastediyordu– insanlara terapi yapmanın benim için uygun olup olmadığını sordu. Elbette dedim!” Ardından, “Ofisimde köpeğiminkinden başka bir fotoğraf bulundurmuyor ve danışanlarımın dikkatini kendi seçimlerimle dağıtmak istemediğim için seanslarımda alyansımı takmıyor olmakla birlikte, eski ya da şu anki bir danışanımla karşılaşmamak adına eşcinsellere özgü bir çıplaklar plajına gidemiyor olmak belli bir noktada artık canımı *fena halde* sıkmaya başlamıştı!” gibi açıklamalar yapıyordu. Üstelik bunu öyle pragmatik, etkileyici bir tonla yapıyordu ki kendinizi, sanki sizin de böyle fikirleriniz varmış ve bizzat siz de kendinizi kısıtlamaktan *fena halde sıkılmaya başlamışsınız* gibi otomatikman onaylar bir şekilde başınızı sallarken buluyordunuz. Kaupp coşkulu, ikna kabiliyeti yüksek biriydi ve cana yakın olmakla birlikte belki de kendini sürekli geri plana çekmesi ve kolayca kıkırdamaya başlayıvermesi nedeniyle belli belirsiz şaşkın bir yanı da vardı. Tüm

bunlar, engin klinik tecrübesi ve –alanda çalışanların çoğu için bir yanlış anlama ve gizem perdesinin altında kalan– evlilik ve aile terapisi kategorisine olan etkileyici bağlılığıyla ters düşüyordu. Kaupp aslında uzmanların uzmanı diyebileceğimiz, hocalara hocalık eden biriydi.

Kaupp, çok satanlar listesinde görebileceğimiz *Hold me Tight* [Bana Sıkı Sarıl] kitabının yazarı Dr. Sue Johnson'ın önderlik ettiği bir psikoterapi yöntemi olan EFT (Duygu Odaklı Terapi) sertifikasına sahip. Bu terapi tekniğinin amacı çiftlerin birbirleriyle sağlıklı ve güvenli bir duygusal bağ kurmalarına yardımcı olmak. Bu düşünceye göre, bu terapi yalnızca yakın ilişkilerimizi geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda bizzat kendi benliklerimizi de iyileştiriyor. Kaupp'un hayran olduğu Johnson, Kaupp için işleri biraz karmaşıktırarak tekeşliliğin sağlıklı bağlanmayı güçlendirdiğini, tekeşli olmamanın da dolayısıyla bağlanmayı sekteye uğrattığını ifade ediyor. Tüm sıcakkanlılığı bir yana, kendisini cinsel olarak tek bir kişiye saklamayı seçenlerin ateşli bir destekçisi olan Kaupp aynı zamanda son derece de sivri dilli. Bugün de işe buradan koyulmakta hiç zaman kaybetmedi.

“Çoğu terapist, size çiftlerle rızaya dayalı tekeşli olmama üzerine çalışmanın *Titanic*'in güvertesindeki şezlongları düzenlemeye çalışmak gibi olduğunu söyleyecektir,” dedi bize. Ülkedeki çoğu, muhtemelen de odadaki birden fazla klinisyenin taklidini yapıp kollarını histriyonik bir biçimde sallayarak, “Tekeşli olmamak işe yaramaz! Sizi bitirir!” diyordu. Tekeşli olmamanın işe yaradığı kişilerin muhtemelen yardım için terapistlere gelenler olmadığının altını çizdi. Terapistlerin kendilerini eğitmek ve bakış açılarını zenginleştirmek için genel olarak dışarı çıkıp insan topluluklarının içine, özel olarak da tekeşli ol-

mayan toplulukların içine karışmaları gerektiğine inandığını belirtti. Çok büyük olasılıkla tekeşli olmayan vakaları sadece bir kriz durumu içinde görüyorlar, bu da meseleye olan bakışlarını çarpıtarak gereksiz bir negatifliğe yol açıyordu. Kaupp ısrarla, “Tekeşli olmamak gerçekten de işe *yarayabilir*,” diyordu.

Benim arkamda oturan, son moda giysiler içinde havalı bir görüntüsü ve kıvrıcık saçları olan bir terapist, “Bana hiç de öyle gelmiyor,” dedi sessizce.

Kaupp bizler için rızaya dayalı tekeşli olmamayı tanımladı. Dedikine göre bu bütün müdahil partnerlerin başka kimselerle romantik ya da cinsel ilişkilere girmenin kabul edilebilir olduğunu onayladığı ilişki biçimleri için kullanılan şemsiye bir terimdi. Bu da bu terimi uzmanların açıklanmayan ya da rızaya dayanmayan tekeşli olmama adını verdikleri, birinin partnerine haber vermeden ya da meseleyi onunla önceden tartışmadan aynı şeyi yapması anlamına gelen durumun tam tersi haline getiriyordu. Bizlere San Diego LGBT Topluluğu Merkezi’nde erkek eşcinsellerin çevrelerine açılmalarıyla ilgili bir grubun yöneticisi olarak geçirdiği zamandan söz etti. Daha sonra açık ilişkilerdeki gey danışanlarıyla yürüttüğü çalışmalarını da tartıştık. Ardından bize, kendisinin bağlanma ve tekeşli olmama durumuyla sürekli gelişen ilişkisini tarif etti; şu anda partneriyle birlikte, kendisinin “Üçüncü” adını verdiği ve her ikisinin de ilişki kuracağı yeni birini ilişkilerine dahil etmeyi denemekte olduklarını söyledi. Bu Kaupp’un fıkriydi ve bizlere o şu anda bu atölyeyi yürütürken partneri ile sözü geçen üçüncü kişinin San Diego’da birbirlerini tanımakta olduklarını ifade etti. Her şeyin yolunda gittiğini umduğunu ve birazcık tedirgin olduğunu da sözlerine ekledi. Atölye boyunca dizüstü bilgisayarına

notlar alıyordum ve tam da bu noktada büyük harflerle: “NASIL OLUYOR DA BU ADAM ŞU ANDA BURAYA KONSANTRE OLABİLİYOR?!” yazdım.

Kaupp bizden üç-dört kişilik gruplara ayrılmamızı istedi, ben de arka sıradaki iki kadına katılmak için döndüm. Bir tanesi şu anda buradan başka bir yerde olmayı çok ama çok ister gibiydi, sürekli telefonuna bakıp duruyordu. Diğeri kıvrıcık saçlı, tekeşli olmamaya şüpheyile bakan bir kadındı. Sonradan ayaküstü bir sohbette partnerini tanıdığım ve her ikimizin de ergen çocukları olduğu ortaya çıktı. Kaupp projeksiyon cihazından bir slayt yansıttı. Görmek için boynumu uzattım. Her biri soru işaretiyle biten dört madde vardı.

- Partnerinizi/eşinizi başka biriyle seks yaparken... ve bundan zevk alırken izlemek nasıl olurdu?
- Böyle bir durumda ne hissederdiniz?
- Bu cinsel ilişkiden zevk almalarından ne anlam çıkarırdınız?
- Peki ya âşık olurlarsa?

Geriye dönüp grubuma baktım. Sessizlik içinde baktık. Bir an için, yeni biriyle seks yapma ihtimali, kişiler arası bir Serengeti gibi engin ve leziz olasılıklarla, muhtemel risklerle birlikte önümde açılıverdiğinde hissettiğim heyecan aklıma geldi. Ardından bir şeyleri yetiştirmeye çalıştığım, bulaşık makinesinin bozulacağını tuttuğu, üzerine oğullarımdan biriyle ilgili bir sorun için okula çağrıldığım, beni tamamen dize getiren günlerden biri gözümde canlandı. Bu karışıma bir de akşam kocamı başka biriyle seks yaparken izlemeyi ilave ettim.

“Önce siz başlayın,” dedim tekeşli olmamanın işe yaradığına inanmadığını söyleyen kadına.

Üçüncü kadın konudan rahatsız olmuş olacak ki pek katılmıca değildi; dolayısıyla grubumuz daha ziyade ikimizden ibaretti. Üçüncümüz –ona böyle demekten kendimi alıkoyamayıp kendi kendime kıkırdamaya başlamıştım– geride kalınca kıvrıkcık saçlı kadınla ben öne geçmeye karar verdik. Partnerimizi bir başkasıyla zevkle seks yaparken izlersek kıskanç, tahrik olmuş, incinmiş, öfkeli, meraklı, heyecanlı, bıkkın gibi daha pek çok his yaşayabileceğimize karar verdik. Bundan “ben yeterince iyi değilim”, “benden sıkılmış”, “bende ya da ilişkimizde bir sorun var”, “yeni biriyle olmak heyecan vericidir, bu durumun benim üzerimde bir yansıması olamaz” gibi çeşitli anlamlar çıkarabilirdik. Eğer partnerlerimiz diğer kişilere âşık olurlarsa kafamızın karışacağını, üzüleceğimizi, tehdit edilmiş ve çökmüş hissedeceğimizi söyledik. Ben bir de cinayete meyilli hissedebileceğimi ekledim. (Proje mi kendisine ilk kez açtığımda eşim ilgisiz bir şekilde, “Kitabındaki araştırma için eğer bir ilişki yaşamak gerekiyorsa yaşamalısın,” deyivermişti. Zaten o tanıdığım insanların çoğundan ve kesinlikle benden de daha dengeli ve kendine güvenlidir. Cevap olarak, “Sonrasında kendine izin çıkarmak için şimdi zarf atıyorsan avucunu yalarsın,” diyerek ona çıkışmıştım.)

Kaupp gruplarımızın her birine neler tartıştığımızı sorduğunda ilk ben söz aldım. Pürdikkat beni dinledi; cinayete meyilli ve tahrik olmuş hissedeceğime dair söylediklerimi aradan çekip aldı. İnsana, kalbine saplanan bir bıçak ve midesine oturan bir kaya gibi gelen kıskançlığın zıddının “kompersiyon”, yani insanın partnerinin kendisinden başka biriyle seks yapıp bundan zevk almasına tanık olmaktan duyduğu heyecan duygusu olduğunu söyledi. Bu yeni kimseyle başlangıç evrelerinde bir

“YİE”, yani bir başkasıyla cinsel ve duygusal olarak bağ kurduğumuzda ortaya çıkan duygular, hormonlar ve nörokimyasal değişimlerin hücumuyla oluşan “Yeni İlişki Enerjisi”nin heyecanlı, umut dolu ve tutkulu bir tecrübe olduğunu belirtti. Eski dilde buna “perestiş” dendiğini ifade ettiğinde bu kulağıma “akrostiş” gibi geldi ve bu ilk kavramı nükteli bir akrostişle ilişkilendirmek hoşuma gitti. Ama perestiş daha ziyade bu yeni kimsenin yanında olmayı kimi zaman çaresizce arzulamak, bu arzusun karşılıklı olmasını istemek, taparcasına sevmek anlamındaydı. YİE’den sonra bir de “RDT” vardı çünkü ikide bir “rıza dayalı tekeşli olmama durumu” demek çok yorucuydu.

Odadaki diğer insanların görüşleri, gözlemleri ve soruları vardı. Bir adam, “Bu kişinin cinsiyetinin,” dedi, “işleri nasıl etkileyeceği ilgimi çekti.” Neden bilmiyorum ama adamın heteroseksüel olduğunu düşündüm ve sorduğu soruyla kendisi için karısının başka bir erkekle seks yaptığını görmenin, başka bir kadınla seks yaptığını görmekle aynı şey olmadığı anlamına geldiğini tahmin ettim. Ama bunu kendisine sormak kabalık olurmuş gibi geldi.

Bir başka terapist, “Böylesi üçlü bir ilişki içindeyken insanların aileleriyle yaşadıkları sorunlar tekrar edebilir,” diye atladı.

Avrupa aksanlı bir başka adam, “Böyle ilişkiler adaletili olabiliyor mu?” diye soruyordu.

Yani hiç kimse bu durumun kendilerini nasıl *hissetmelerine* sebep olacağını konuşmak istemiyormuş gibi duruyordu ve bu da benim kendimi ruh sağlığı uzmanlarının arasında boyundan büyük işlere kalkışan biri, New York’un uçsuz bucaksız gökdelenlerine bakakalan bir turist gibi hissetmeme neden oldu.

Odayı bir sessizlik kapladı. Kaupp bekliyordu.

Sonunda koyu renk saçlı bir kadın terapist, “Harika da olabilir, insanı bir enkaza da çevirebilir,” diye ağzındaki baklayı çıkardı.

Hepimiz huzursuz huzursuz güldük, Kaupp başıyla onayladı.

Henüz bizimle işi bitmemiştir. Bir çalışma daha vardı. “Eğer partnerinizle birlikte başka insanlarla görüşmeye karar vererseniz uyulması gereken birtakım kurallar belirleyin.”

Gruplarımıza geri döndük. “Halihazırda tanıdığımız kimseyle görüşmek yok. Bir de hafta sonları başkalarıyla görüşmek yok,” dedim. Birden arkadaşlıklarım konusunda alan çizir ve teoride tekeşli olmayan eşimle geçireceğim cumartesi ve pazarların kutsallığını korur oluvermiştim. Artık kollarını göğsünde birleştirmiş olan üçüncü başını salladı. Kıvrırcık saçlı kadın net bir şekilde, “Bitir dersem bitirmek zorundasın,” dedi. Bu neden *benim* aklıma gelmemiştir ki? Öngörüsünü takdir etmek durumunda kaldım.

Sonrasında diğer gruplar da kendi kurallarını paylaştı.

“Ağız bakımı ve genital hijyen muntazaman sağlanmalı.”

“Kayıt yok. Fotoğraf yok, sosyal medyaya bir şey koymak yok.”

“Tırnak veya ısırık izi yok.”

“Sadece penetratif seks. Birbirinin gözlerine bakmak ya da öpüşmek yok.”

“Seks yapabilirsin ama orgazm olmak yok.”

“Çocuğumuz olursa, çevremize hayat tarzımızı açık etmek yok.”

“Bu kişiyle sadece üç kez görüşebilirsin.”

“Bu kişiyle sadece bir kez görüşebilirsin. Sonra bir başkasını bul.”

“Bu kişiyle benim hakkında ya da ilişkimiz hakkında konuşamazsın.”

“Sonrasında eve döndüğünde bana anlatmak zorundasın.”

“Sonrasında benimle de seks yapmak zorundasın.”

“Sonrasında benimle seks yapamazsın.”

“Sonrasında bana anlatma.”

Hepsi bu kadarmış gibi görünüyordu. Kaupp bize mantıklı gelen herhangi başka bir kural olup olmadığını sordu. Yine bir sessizlik oldu.

“Eve bir ganimetle dön. İç çamaşırını gibi bir şey,” diye ifadesiz bir şekilde ekledi 60’lı yaşlarda görünen bir kadın.

Onun yanında oturan adam, “Görüştüğün yeni kişi köpekle tanışamaz,” diye ekledi.

Kaupp, partnerlerimizin –tüm tarafların bilgisi dahilinde– başkalarıyla görüştüğüne dair, yüzleşmekte olduğumuz bu hayalî durum karşısında neyin kontrolü elimizde hissetmemize yardımcı olacağına yönelik algımızı deşmekte gecikmedi.

“Böyle durumlarda kuralların güvence sağladığını gördüğüm çok nadirdir. Bütün ihtimalleri nasıl önceden tahmin edebiliriz ki? Kurallar koymak bir kontrol girişimi olmakla birlikte insanlara kendilerini daha da kontrolden *çıkması* hissettirebilir,” dedi. RDT ilişkileri içindeki çiftlerle çalışırken sürecin odak noktasını birbirlerine olan bağlarında tuttuğunu, çiftlerin oluşturdukları kurallara fazla dahil olmadığını söyledi. Tecrübelerinden hareketle, ilişki-deki güven bağının yeterince sağlam olınası durumunda

kuralların zamanla değişebileceğini, hatta tamamen ortadan kalkabileceğini belirtti. “Benim işim, tekeşli olmamaya karar veren insanlara kendilerini güvensiz hissettiklerinde veya korku seline kapıldıklarında *birbirlerine* dönebilmeleri konusunda yardımcı olmak. Böylelikle olumsuz, olumluya dönüşür. Bir ilişkiyi zayıflatabilecek veya parçalayabilecek bir şey onu pekâlâ güçlendirebilir de.”

Kaupp bize daha sonra, zaman zaman kesiştikleri noktalar olabilse bile tekeşli olmamanın üç farklı tipinin olduğunu ve her tipe dahil insanların oldukça farklı gruplar teşkil ettiklerini söyledi. Öncelikle “açık ilişkiler” yani çiftin başkalarıyla da görüşmek konusunda birbiriyle anlaştığı ancak sonrasında bu durumdan bahsetmek, hatta bilmek bile istemedikleri bir tipten bahsedilebilir. Kaupp bu tipi elleriyle kulaklarını kapatıp sözlerini vurgulamak istercesine, “Git eğlen, ama ben duymayayım,” diye özetliyordu. Öte yandan “eş değiştirenler” (ki ben bu noktada ne kendimi 1970’leri düşünmekten alıkoyabildim ne de çocukken izlediğim *Love, American Style* dizisinin jeneriğinde gösterilen havai fişekleri aklımdan çıkarabildim) hem bireysel hem de çift olarak başkalarıyla da seks yapan çiftleri ifade ediyor. Bu çiftler birbirlerine başkalarıyla neler yaptıklarını anlatmakta, bunları bazen beraber bazense ayrı ayrı yapmakta, “yaşam tarzı” adını verdikleri bu durumu paylaşan insanlarla tanışmak üzere fuarlara, gezilere veya seks kulüplerine gitmektelerdir. Açık ilişkilerde olduğu gibi en baştaki “ikili” eş değiştirenler için de birincil ilişkidir; sınırları zaman zaman yeniden şekillendirilmeye müsait olsa da az çok çizilmiş olan, halihazırda kurulu ilişkilerine başkalarını davet ederler. Buradaki hiyerarşi gayet açıktır: Ana merkez, halihazırdaki çiftin arasındaki bağıdır.

Bir de çokaşklı [poliamoröz] ya da kısaca “poli” bireyler vardır. Çokaşklılık [poliamori] tarafların tamamının haberi ve rızası olması koşuluyla çoklu romantik, cinsel ve/veya yakın partnere sahip olunması durumudur diye açıkladı Kaupp. Çokaşklı kişiler aynı anda birden fazla kişiyi sevebileceklerine ve eşzamanlı olarak birden fazla kişiyle ilişki içinde olabileceklerine inanırlar. Çokaşklılığın, bazen partnerlerinden hiçbirini diğer(ler)inden ayrı tutmaksızın, açık ilişkilere ve eş değiştirenlerle kıyasla partnerleriyle daha derin bir duygusal alışveriş kurduklarını söylemek mümkündür. Buradaki “hiyerarşi” bütün bağlantıların eşit derecede önemli olmasıdır. Çokaşklılık hem lojistik hem de duygusal olarak zaman alıcı ve karmaşık olabilir. Bazen çokaşklı kimseler işleri açık ve adil kılmak adına bu alanda uzmanlaşmış avukatlar ya da terapistler tarafından oluşturulmuş sözlü ya da yazılı sözleşmeler kullanırlar. Çokaşklılık çok fazla diyalog, temel kural kaide, bol bol açılma ve “nabız yoklama” gerektirir. Kaupp’un da dediği gibi, “Çokaşklı düzenlerdeki kişiler her şeyi didik didik etme eğilimindedir!” Sağlam bir dayanağı olmamakla birlikte, çokaşklılarla çalışan uzman ve araştırmacılar, bu ilişkilerin sıklıkla kadınlar tarafından yönetildiği konusunda hemfikir. Bir de aklıma gelmişken bu poli elemanların çok vurguladığı diğer bir husus da ilişkilerinin “sırf” cinsel amaçlı olmadığı, duygusal bileşenin de en az fiziksel temas kadar, hatta belki *daha* da önemli olduğu. (Bu aşamada, poli hareketi bile kendi ön saflarında yer alan kadınların daha az “seksüel” olduklarına dair kültürümüzün ısrarlı algısını yinelediği için düş kırıklığına uğradığımı itiraf etmeliyim.)

Çokaşklılar üçlüler, dörtlüler ya da daha büyük gruplar olarak yaşayabilir. Her şeyi enikonu tartışıp konuşmaya yönelik bütün o iyi niyetli, ağırbaşlı ve düşünceli tu-

tumları bir yana, tıpkı Kaupp gibi çokaşklılar da ortalığı karıştırırlar; hedef aldıkları da en az ABD bayrağı ya da Tanrı inancı kadar kutsaldır. Çokaşklılar, özünde hayatlarını kendi kafalarına göre yaşamak isteyen insanları kabul etmekle birlikte, heteroseksüel ikililiği ve hatta –yerel varyasyonlar görülse de– sanayileşmiş Batı’nın her tarafındaki herkesle birlikte, eş değiştirenlerle açık ilişki yaşayanların da değer ve ayrıcalık verdiği, inandığı ikililiği yok etmek ister. Çoğu çokaşklı birey çift olma olayının başkalarında işe yaradığı gerçeğini kabul eder. Ancak zorunlu bir gerçeklik olarak çift olmanın acı ve memnuniyetsizlik kaynağı olmanın yanı sıra demode olduğunu söylerler; çünkü kadınların erkeklerin “malı” olduğuna, çift olarak bağ kurmak üzere “evrim” geçirdiğimize, cinsel olarak kendini tek bir kişiye ayırmayı reddetmenin günah olduğuna ya da en azından toplumu olumsuz etkilediğine, kültürümüzün doğrudan temelini tehdit eden başka yozluklara bir köprü olduğuna dair kısıtlı ve kısıtlayıcı eski düşüncü biçimini doğrulayıp yayar. (Sonradan katıldığım bir panelde genç bir kadın “cinsiyet eşitliği ve ilişkiler meselesi için en hayırlısı bütün yaşlıların ölmesi” diye bir espri yapmıştı. Sözlerinde sadece birazcık şaka vardı.)

Geri kalanımız aşkı kuyudaki suya benzetip günün birinde kuyunun dibini kazısak da bir şey bulamayacağımızı hissederken –ki buna aşk ve arzunun “kıtlık modeli” adı verilebilir– çokaşklılar “bolluk modeli” adı verilen duruma inanır. Çokaşklılık aktivisti ve eğitimcisi Mischa Lin’in bana dediği gibi, “Çocuklarımız hakkında ‘bunlardan birinin gitmesi lazım. Kalbimde iki çocuğa birden yer yok,’ diyor muyuz? Yeni bir arkadaş edindiğimizde diğer arkadaşlarımıza, ‘Üzgünüm, sadece tek kişilik enerji ve kapasitem var,’ açıklamasını yapıp onları sepetliyor

muyuz?” Hayır, öyle yapmıyoruz. Ve bu durum çokaşklılar için aşk, arzu ve bağlanma hislerinin neredeyse sonsuz derecede bol ve sınırsız olduğuna, hatta izin verirse katlanarak yayılım gösterebileceğine ve gösterdiğine yeterli kanıtı teşkil eder.

Kaupp biri kendisini arayıp, “Biz poliyiz, bize yardımcı olabilir misiniz?” dediğinde, “Tabii, buyurun hep beraber gelin,” dediğini söylüyor, bazen ofisindeki kanepenin sıkış tıkış dolduğunu da ekliyordu.

Ben de bu esnada bilgisayarıma büyük harfle hem doğrudan bu insanları hem de Kaupp’u kastederek, “CESUR MU, KAÇIK MI?” diye not alıyordum.

Moladan sonra merkeze döndüğümde katılımcılar Kaupp’un bir yıl kadar önce bir üçlüyle yapmış olduğu bir terapi seansının videosunun ilk birkaç dakikasını izlemişlerdi. 40’lı yaşların başlarında gibi görünen koyu renk saçlı adam kanepede esmer, incecik bir kadınla dolgun hatlara sahip, sarışın, üzgün görünen bir kadının arasında oturuyordu. Esmer kadın hakkındaki ilk izlenimim onun dışarıda kaldığıydı, bu da kendimi onun adına bir nebze ümitsiz hissetmeme sebep oldu. Adamla sarışın kadın el ele tutuşup birbirlerinin gözlerinin içine bakarken esmer kadın, “İlişkimizin köklü ve uzun soluklu olmasını istiyorum. Aramızda sağlam bir bağ kurmak, açılmaya devam etmek istiyorum,” gibi şeyler söylüyordu. Adamla sarışın kadın birbirlerinin gözlerine bakmaya devam ediyor, esmer kadın konuşmayı sürdürdükçe çift halinde ona gözlerini deviriyorlardı. Esmer kadın adamın omzuna elini koydu, adam da ona doğru şöyle bir dönüverdi. Adam, “Ne halt döndüğünü bilmiyorum,” deyince ona bir yumruk sallamak geldi içimden.

Kaupp sarışın kadına *kendisinin* neler hissettiğini sordu.

“Yine dışarı itilmekten korkuyorum,” dedi kadın.

“Siz ikinizin neye ihtiyacınız olduğu konusunda kafam karışık, gelecekten korkuyorum. Sınırlar ne, bilmiyorum; bu ilişkinin nasıl olmasını istediğimizi de.”

Kaupp videoyu duraklattı. Yorum ve tepkileri sordu.

Bir terapist, sarışın kadının samimiyetsiz olduğunu düşündüğünü söyledi. Bir diğeri esmer kadının, sarışın olanın adamın ilgisini kırılganlıkla çektiğini gördüğünü ve kendisinin de aynı yolu izleyerek adamın ilgisini çekmek istediğini, ancak kırılgan *olamadığını* söyledi. Ben de adamdan, her şeye sahip vaziyette ikisinin arasında oturmasından, iki kadının ilgisine bulanmış olmasından nefret ettiğimi söylemek istedim ancak kulağa hiç yapıcı gelmediği için sessiz kaldım. Pek de fark etmiyordu; Kaupp hepimizin hissettiklerini duyumsar gibi görünüyordu.

Bize evli çiftin (adamla esmer kadın) hikâyesinin sonunda sarışınla, üçlünün üçüncüsüyle olan ilişkilerini bitirdiğini söyledi. Zihnimde yumruğumu havaya kaldırarak bir zafer narası attım. Sonra da bir şekilde bana adil bir son gibi gelen bir sahneyi; iki kadının *adamdan* kurtulup çift olmasını diledim. Ama önümde oturan genç, güzel, Afrikalı-Amerikalı bir terapist tam tersi bir tepki verdi. Çiftin tekeşliliğe geri dönmesi durumu için, “Of olmaz, çok üzücü bu!” dedi. Benim zar zor kavrayabildiğim bir konseptin, üçlünün tarafını tutuyordu.

Gitgide daha fazla katılımcı söz almaya başlayınca Kaupp, “Dişinizi sıkın ve sizi tetiklemesine izin vermeyin,” diye öğütledi. Ardından da zekice bir hamleyle doğrudan belli bir kimseye yönelmeksizin herkese hitap ederek, bir terapist olarak böyle bir durumda “kendimize gelip onları sevmenin bir yolunu bulmamızı, neler yaşadıklarını anlamamızı” tavsiye etti.

Tecrübelerine dayanarak Kaupp bize, bağlanma güvenliğimize paralel iniş çıkışlara hazır olmamız gerektiğini söyledi. Başta ne kadar az bağlanma güvenliğine sahipsek, kendimizi aşk nesnemize o kadar az bağlanmış hissediyorduk, başkaları da o kadar tehdit edilmiş ve tehditkâr görünüyordu. Bağlanma güvenliğimiz ne kadar fazlaysa, sadece bir kişiye değil sayısız insana verebileceklerimiz de o kadar çoktu. Sevdiklerimizin aynı şeyi yapmasına da o derecede anlayış gösterebiliyorduk. Tekeşli olmamanın sınırlarını yeniden belirleyen bu şaşırtıcı tabloda kendimizi ikili cinsellik ve romantizmle sınırlamak, kökeninde ahlaktan hatta faydacılıktan ziyade kaygı yatan, kısıtlayıcı bir tutum olarak ortaya çıkıyordu.

Kaupp'un demek istediğini düşününce ilişkimde eşimin bir başkasıyla olduğu gerçeğine kocamla birlikte katlanabileceğimiz kadar güvenli hissedebileceğim bir paralel evren olduğu fikri anlam kazanmaya başladı. Bu evrende aramızdaki ortak bağdan da o kadar emindim ki, evliliğimize müdahale etmeden, onu önemsizleştirmeden başkalarıyla istediğimi yapabiliirdim. Kaupp'un, rızaya dayalı tekeşli olmamanın "insanların yalan söylemekten vazgeçip yaşamlarını ve ilişkilerini biraz ya da çok daha fazla otantik bir şekilde sürdürmelerine" olanak sağlayan bir nevi çözüm olduğuna dair bakışı tamamen mantıklı geliyordu. "İnsanlar uçkuruna hâkim olmakta güçlük çekerler. Neden hayatlarını saman altından su yürütmeyecekleri, iki yüzlülük edip kendilerini başarısız hissetmeyecekleri şekilde yaşamaları için onlara bir kapı açmayalım ki?"

Yine de aklımdan kıskançlık ve dram dolu sahneleri atamıyordum. Yanılıyordum; sonradan öğrendim ki çokaşkılılar, eş değiştirenler ve açık ilişki yaşayan kimseler "tekeşlilere kıyasla daha yüksek oranda ilişki doyumu ve

mutluluk” yaşadıklarını ifade ederken “ilişkilerinde tekeşlilerin deneyimlediğinden daha fazla kıskançlık hissetmediklerini” belirtiyorlardı. Peki çokaşklı, ya da “sadece” açık yaşanan bir hayat tarzı pratikte nasıl yürüyordu? Evlilik cüzdanı veren makamlar kadar somut ve her yıl ihanetin iç yakan üzüntüsünü atlatabilmeye yönelik onlarca kitap, binlerce terapi seansı ve pek çok konferans düzenleyen tekeşlilik sanayi kompleksi kadar soyut kurumlar söz konusu olduğunda ezilen taraf çokaşıklılık oluyor. Ebeveynler yoruluyor. Küçük çocuklara bakmakla görevli annelerin “oyun parkı”na ulaşma imkânları babalara göre çok daha kısıtlı. Kariyerlerimizin talep ettikleriyle zincirinden kurtulmuş libidomuzun talep ettiklerini dengeleyebilmemiz nasıl mümkün olabilir? Buna bir de çoklu ilişkilerin duygusal karmaşası eklenirse? Psikiyatrist, seks terapisti ve *Love Worth Making* [Yapmaya Değer Aşk] adlı kitabın yazarı Dr. Stephen Snyder, yıllar boyunca klinik ortamda gördüğü açık evlilik yaşayan çiftlerin çoğunun ya geyler ya da “ve böylesi çetrefilli pazarlıklar için yeterli zaman, enerji ve olgunluğa sahip olan, çocukları evden ayrılmış yaşça daha büyük çiftler” olduğunu söylemişti. (Göz kırparak bir sonraki cinsel devrimi emeklilerin başlatacağından zerre şüphe duymadığını da ekledi.)

Çokaşıklıktır, rızaya dayalı tekeşli olmama durumudur, açık ilişkilerdir; bunlar hep esnek ajandaları ve bol bol zamanı olan idealistler için elbette hoş olur diye düşünürken buldum kendimi. Ama biz geri kalanlar için pek gerçekçi durmuyordu. *Atlantic* köşe yazarı Hugo Schwyzer’in RDT için “özgürlüğün, pazarlık payı olmayan giriş ücreti” diye ifade ettiği etik tekeşli olmama durumuna dair bütün bu şeffaflık, dürüstlük ve bitmek bil-

meyen açık sözlülük standardı benim için tehlike çanları anlamına geliyordu. İçimdeki '90'ların Foucault'cu master öğrencisi zorunlu açıklığı –olabildiğince ilkeli ve etik– sosyal kontrol mekanizmasının bir biçimi olarak görüyordu, hâlâ da öyle. Sonuçta bunu kadınlara tekeşli olmak zorunda olduklarını söylemekten daha iyi kılan neydi ki? Bir de buram buram Püritenizm kokuyordu: Rızaya dayalı tekeşli olmama durumunu kucaklarken –ki güncel bir araştırma ABD'deki yetişkinlerin yüzde 20'sinden fazlasının bir noktada bunu yaptığını bulguları– sanki biz Amerikalılar günaha girdiğimiz sırada bunu itiraf edip bundan dolayı tövbe etmek durumundaydık. Çok derinlemesine ele almak istediğime emin olamadığım bir şekilde mahremiyet hissimi de rencide ediyordu; eğer sürtüklük yapacaksam bunu kimsenin bana etik olarak nasıl yapmam gerektiğini söylemesini istemiyordum. Sürtüklüğün bütün olayı etik ilkelere “siktir çekme”nin heyecan verici özgürlüğünde değil midir zaten? Bu insanların hâlâ yatak odamda ne işi var diye huysuzca merak etmekten kendimi alıkoyamadım.

Çokaşklılık ve RDT hakkında sadece konuşmak bile kendimi tehdit edilmiş ve savunmada hissetmeme yol açıyordu. İnsanların bunu gerçekte nasıl yaşadıklarını merak ediyordum. Ve itiraf etmeliyim ki özellikle çokaşklılığı takdir ettim. Sadece hayatı yaşamamanın başka bir yolunu bulup gerçekten de işleri yola koyabilmeye olan bağlılıklarını açısından değil, aynı zamanda görüşlerindeki keskin radikalizm açısından da. Onlara göre, (seks, yakınlık ve ilişkilere dair bütün düşünce sistemimizin yol göstericisi olan) ikili düşünce ve ikililik artık tarihî eser niteliğinde. Yol gösterici Kutup Yıldızı'mızı inkâr ediyorlar.

Buraya nasıl geldik? Bir kültür olarak rızaya dayalı tekeşli olmama atölyeleri düzenleyip bunlara iştirak ettiğimiz raddeye? Rızaya dayalı tekeşli olmamanın somut bir hal aldığı raddeye? Araştırmacı ve RDT tarihçisi Elisabeth Sheff'e göre kasıtlı tekeşli olmama denemelerinin "ilk dalgası" romantik şairler tarafından başlatıldı, birlikte yaşama ve grup sekse dair fikirlerini deneysel topluluklarda vücuda getiren transandantalistler tarafından da rafine edildi. Bu deneysel topluluklara yenilikçi bir özgür aşk cemaati olan, Nathaniel Hawthorne'un yardımıyla eski bir Üniteryen rahibi tarafından kurulmuş Brook Çiftliği; John Humphrey Noyes'in grup bazlı "evlilik" ve cinselliğe vurgu yapan, bütün çocukların ortak bir çocuk evinde birlikte yaşadığı Oneida Topluluğu ve 1826 yılında Frances Wright tarafından, serbest kalmış siyahlarla beyazları "çalışıp sevişmek" üzere bir araya getirerek ırkçılığa karşı çıkmak düşüncesiyle kurulan, deneysel Nashoba Cemaati'ni saymak mümkündür.

Ardından Sheff'in RDT'nin "ikinci dalgası" adını verdiği ('70'lerin sınırları zorlayan özgür aşk, komün yaşamı, açık ilişkiler ve eş değiştirme hareketleri) geleneğin sınırlarını radikal bir biçimde aşmış gibi görünüyordu. Bugün kulağa tuhaf gelse de, o zamanlar ana akımda "birlikte yaşamak" hakkında çok fazla yaygara kopuyordu. Ve "özgür âşıklar"dan olmayanlar, olur da tekeşliliği beceremezlerse, çift terapisi yakın zamana kadar başvürülen bir yöntem olmadığı için (Mayıs 2017'de Amerika'da resmî olarak 43 bin aile ve evlilik terapisti varken bu sayı 1970 yılında sadece üç bindi) bunu kendilerine saklama eğilimindeydi. Evliliklerinde sorun yaşayan ya da cinsellik ve ihanet gibi meselelerle ilgilenen kimseler, bunlar üzerinde açıkça konuşup cinsel olarak münhası-

ran tek bir kişiyle olmamak şeklinde ortak bir karar şöyle dursun, o zamanlarda bugünkü sayılarda destekçi, uzman, emsal veya danışmanlar yoktu. Doğrusu “rızaaya dayalı tekeşli olmama” teriminin ilk kez 2000 yılı gibi yakın bir zamanda, eş değıştirme üzerine bir makalede akademisyen psikologların neredeyse laf arasında bu terimi kullanmasıyla ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Elbette bu terim halihazırda olup bitmekte olan bir şeyi tarif etmek için oluşturulmuştu, ancak olup bittiği yer bir (yani aslında iki; Kaupp, Moran ve Savage’ın ifade ettikleri üzere geyler ve eş değıştirenler daha bu kavrama isim verilmeden çok önce bu konuyla ilgiliydi) alt kültürdü.

Kaupp’un bu gri bahar gününde gerçekleşen atölyesinde her türden (rızaaya dayalı/dayanmayan, açık/gizli, erkek, kadın, transgender, heteroseksüel, eşcinsel) tekeşli olmama durumu artık karşılaşılan durumlar olduğu için katılmayı gerekli gören terapistler toplanmıştı. Konuya olan ilgi bazı açılardan devrilme noktasına yaklaşan kritik kütleye ulaşmış gibi görünüyor. *Psychology Today*, CNN, *Salon*, *Slate* ve NPR [ABD Bağımsız Haber Radyosu] gibi insanı düşünmeye iten öğretici platformlarda, akıllı yazar ve uzmanların bize “Belki de Tekeşlilik Sevmenin Tek Yolu Değildir”, “Bugün Tekeşliliği Gözden Geçirmek”, “Çokaşklılık İçin Kültürel Bir An” ve “Siyahlar İşe Girişti: Siyah Cemaatlerde Rızaaya Dayalı Tekeşli Olmamaya Gerçek Bir Bakış” gibi provokatif işlere imza atıyorlar. “Rızaaya Dayalı Tekeşli Olmama Sizin İçin Uygun mu?” veya “İlişki Uzmanları Çokaşklılık ve Açık İlişkileri İzah Ediyor” gibi muhtemelen olanı biteni anlamamızı amaçlayan hizmete yönelik işler de mevcut. Bu esnada rızaaya dayalı tekeşli olmama pek çok şovda sadece olay örgüsü-

nün bir parçası değil, hemen hemen bir karakter olarak karşımıza çıkıyor: Yarattıcısı Issa Rae'nin kadın karakterlerini televizyonda ya da beyazperdede nadir görülen arzular ve cinsel faaliyetlerle donattığı güzeller güzeli *Insecure*'un ikinci sezonunda Molly açık bir evlilik yaşayan (ve sahnelerden birinde küvette geçirdikleri son derece seksi bir ânı karısı kapıda kaldığı için birden sonlandırmak zorunda kalan) bir adamla beraber oluyor. Kasvetli ışıklandırma ve güç gösterileriyle dolu *House of Cards*'ta *first lady*'nin, kocasının bilgisi ve rızası dahilinde sevgilileri oluyor. Eğer Google alışkanlıklarımız bir göstergeyse, konuyla ilgili bu program ve yazıların merakımızı körüklediğini söylemek mümkün. Seks araştırmacısı ve Kinsey Enstitüsü üyesi Amy Moors, 2009'dan 2016'ya gelindiğinde "çokaşklılık" ve "açık ilişki" terimlerinin aranma sayılarında büyük bir artış gözlemlendiğini keşfetmiş. Bütün bunlar onun deyişiyle RDT'nin "üçüncü dalgası"nı teşkil ediyor.

Malumun ilanı olacak ama tekeşli olmamak insanları kendine çekiyor zira tekeşlilik herkese uygun değil. Elbette 2008 yılında GSS'ye¹ katılan Amerikalıların beşte dördü ihanetin "her koşulda yanlış" olduğunu ifade ediyor. 2013 tarihli bir Gallup anketine katılan 1500'den fazla yetişkinin yüzde 91'i de ihaneti "ahlaksızca" bir şey olarak değerlendiriyor. Fakat GSS ve diğer temsili örneklemelere dayanan araştırmalar aynı zamanda ömrümüz boyunca yüzde 20 ila 37,5'imizin ihanet edeceğini de gösteriyor. Hatta uzmanlar gerçek yüzdenin bundan da yüksek olabileceğini, çünkü insanların aldatma söz konusu olduğunda doğru bilgi vermekten kaçındığını ifade ediyor. Bir

1. (General Social Survey): Sosyal tutumların, endişelerin ve değişimlerin izini süren kapsamlı bir sosyolojik mülakat aracı. (Ç.N.)

kaynağa göre ABD'deki erkeklerin yüzde 60'ı, kadınların da yüzde 50'si "evliyken eşleri dışında biriyle cinsel ilişkiye girdiklerini" belirtiyor. Ömür boyu ihaneti (hayatınız boyunca eşinizi ya da uzun süreli partnerinizi *hiç* aldattınız mı?) sorgulamak, uzmanların dediğine göre geçtiğimiz bir ya da on yılı kapsayan sorulara göre muhtemelen daha yüksek oranlarla sonuçlanacaktır.

Kesin istatistikler sunmak sadece toplumca damgalanmış davranışları açık etmeye yanaşmadığımız için değil, aynı zamanda son dönemde ihanet ve aldatmaya dair tanımlarımız değişimden geçtiği için de zor. Bazen adına "mikroihanet" de denen, seks yapmaksızın biriyle yakın bir ilişki kurma durumu aldatmak sayılır mı? Evli değilseniz de aldatmış mı sayılırsınız? Çıplak ya da yarı çıplak fotoğraflar içeren cinsel mesajlaşmalar aldatmak mıdır? Katılımcıların yarısının evli olduğu bir ankete göre erkeklerin üçte ikisinden, kadınların da yarısından fazlası böyle cinsel içerikli mesajlaşmalar yapmış. Değişmekte olan inançlarımız ve eylemlerimize ayak uydurmak adına uzmanlar artık ihaneti çeşitli başlıklara ayırıyor: cinsel ilişki, ilişki yaşanmayan cinsellik, hiç cinsellik içermeyen ama yine de aldatma olarak algılanan "duygusal ihanet" ve dijital ortamda seksi mesajlarla fotoğrafların alınıp gönderildiği "siber ihanet".

Marianne Brandon gibi uzmanlar bizlere kültürel normumuz tekeşlilik olsa da, bugün açığa vurulmamış yüksek bir tekeşli olmama oranına sahip olduğumuzu söylüyor. Aldatmayı nasıl tanımlarsak tanımlayalım açık olan bir şey varsa o da aldatmanın hiç de nadir olmadığıdır. *The Monogamy Gap* [Tekeşlilik Açığı] kitabının yazarı sosyolog Eric Anderson bu durumu sadelikle, "Her ne kadar toplum tekeşliliği el üstünde tutsa da aldatma da sa-

dakat kadar yaygın,” diye açıklarken başka bir araştırma aldatmayı “gizli ama yaygın (ve açıkça bilinen) bir sosyal davranış” olarak tanımlıyor. Diğer bir deyişle sağlıklı ve ahlaklı olup olmadığımızı ölçmek için ısrarla kullandığımız temel dayanak (tekeşlilik) aslında muhtemelen dayanak bile değil.

Hal böyle olunca tekeşliliğin, hatta tekeşliliğe uymanın zorluğu korkunç bir baskı da yaratabiliyor. *The New Monogamy*’nin yazarı Tammy Nelson bana insanların, “Bende ne sorun var da buna ayak uyduramıyorum?” diye sorup durduğunu; bu durumun hastalarının, özellikle de kadın hastalarının *çok* sık şikâyetçi olduğu bir tablo olduğunu söyledi. Durum riskli; kazanç da kayıp da çok büyük olabiliyor. Pek çok araştırmaya göre aldatma, boşanmaların en yaygın sebebini teşkil ediyor.

Tekeşlilik bu kadar zorsa, biz de bu işte bu kadar kötüsek ne diye hâlâ bunu sürdürüyoruz? Olayları uzun ve duygulardan arınmış gerçekçi bir bakışla ele alan, sayıları hiç de az olmayan antropologlar bize tekeşlilikle tekeşli evliliğin ne kanımızda ne de DNA’mızda olduğunu söylüyor. Bu kavramlar görece yeni, kusurlu ve bütün türde gözlenen bir uzlaşma, geniş ailelerden ve kolay, kaliteli çocuk bakımı seçeneklerinden uzakta yaşadığımız günümüz ekolojik koşullarında eş bulup çocuk yetiştirmenin yeterince iyi bir yolu olarak karşımıza çıkıyor. Bazı veriler uzun süreli, bağlı ilişkilerin bize fiziksel ve duygusal olarak iyi geldiğini söylüyor. Öte yandan evliliğin kadınların değil erkeklerin sağlığına katkı sağladığını bulgulaayan araştırmalar da mevcut. 11 bin yetiştikten oluşan temsili bir örnekleme sahip 16 yıllık boylamsal bir çalışma, evliliğin sağlık ya da mutluluk üzerinde çok düşük bir etkisi olduğunu göstermekle kalmıyor, aynı zamanda

evliliğin olumlu etkilerinden herhangi birinin somut ölçütlerdeki iyileşmeden ziyade kişinin kendi yaşamını daha olumlu değerlendirmesine atfedilebileceğini de gösteriyor. Tek başınalığı patolojik addeden bir kültürde birbirine sadık ve kapalı bir çift olmanın bazı psikolojik yararları olduğu söylenebilir ama bunun sokaklarda dans etmek ya da nişan yüzüğü satın almak için yeterli bir sebep olduğunu söylemek pek mümkün değil.

2010 yılındaki bir ankete katılan Amerikalıların beşte ikisi evliliğin “işe yaramaz” hale geldiğini ifade ederken, o yıl yüzde 51’lik evlenme oranıyla Amerikan ulusu olarak tarihimizin en düşük istatistiği gözlemlendi. Aynı Pew Araştırma Merkezi anketi bize, ABD’de yaklaşık yarım asırdır, ekonomik durum ve yaş gruplarından bağımsız olarak evliliğin “pazar payını” kaybettiğini de gösteriyor. Öte yandan bugün aldatmayı, GSS’ye katılanların sadece yarısının “daima yanlış” bulduğu 1971 yılında gösterdiğimizden daha az hoşgörü gösteriyoruz; 2008 yılında bu ifadeye katıldığını dile getiren katılımcıların oranı yüzde 81. Hugo Schwyzer biraz da şaşkınlıkla aldatmanın “intihar, insan klonlama ve çokeşlilikten” daha kötü olduğunu düşündüğümüzü ve anketler boşanmaya, evlilik öncesi cinsel ilişkiye, eşcinselliğe ve eşcinsel evliliklere hiç olmadığımız kadar hoşgörülü olduğumuzu gösterirken aldatmanın bir bakıma “son cinsel tabumuz” olarak yerini koruduğunu dile getiriyor.

Erkekler ve erkek davranışı yüzünden evliliklerin bittiğini ya da hiç başlamadığını, tekeşliliğin sallantıda olduğunu ya da ihanetin üzerimizde kol gezdiğini düşünebiliriz. Bize evvel ezel öğretilen bu değil miydi? Kadınlardan “daha güçlü cinsel dürtüleri” olan erkeklerin eşlerine veya kadın partnerlerine ihanet ettikleri... Başka ne

yapsın ki adamlar? Erkeklerin kadınları “fethedip” tohumlarını yaymak zorunda oldukları... Erkeklerin yeni partner aramaya, biz kadınlarınsa yoldaşlığın huzurunu ve evcil çiftlerin güvenlik hissini aramaya orgazmın zevklerinden daha çok programlanmış olduğumuz... Bunlar değil miydi bize öğretilenler?

Aldatmaya dair varsayımlarımızın kim ve nasıllarının ne kadarının yanlış olduğunu öğrenmek bizi şaşırtabilir. Doğruyu söylemek gerekirse cinsel benliklerimiz konusunda biz kadınlar ketenpereye geldik. Seks açısından kadınlar daha evcimen, ağırbaşlı ya da sessiz cins değil. Partnerliğe, aynılığa, aşinalığa hasret kalmış ya da kolaylıkla bunlara teslim olan cinsiyet değiliz biz. Söz konusu aldatma olunca erkeklerle kıyasladığımız zaman süttten çıkmış ak kaşıklar da değiliz.

İKİNCİ BÖLÜM

SEKSE FAZLA DÜŞKÜN KADINLAR

Hiç tanımadığınız birinin laf arasında size evlendikten sonra eşinizden başka biriyle seks yapıp yapmadığınızı sorduğunu düşünün.

2013 yılında GSS'den yeni bir veri elde edildi: 1990 yılında elde edilen verilerle karşılaştırıldığında kadınların eşlerini aldatma ihtimali yaklaşık yüzde 40 artmıştı. Bu esnada kocalarının aldatma oranlarında herhangi bir kıpırdama yoktu. Bu bulgu benzersiz olmadığı gibi anlaşılan yeni bir gelişme de değildi. 1993 yılında, Atlantik Okyanusu'nun diğer kıyısında İngiliz bir akademisyen aldatma üzerine yürüttüğü çalışmasından 20 veya daha fazla cinsel partneri olduğunu söyleyen (bunlar bir örneklemin “uç değerleri”ni temsil ediyordu) erkeklerin verilerini çıkarıp attığında kadın ve erkekler arasındaki aldatma oranının neredeyse birebir aynı olduğunu fark etmişti. 1991 ve 1996 yılları arasında yürütülen dört farklı ulusal araştırmada da aldatma oyununda 45 yaşın altındaki kadın-

larla erkeklerin başa baş oldukları ortaya çıktı; 1992 tarihli bir ankette ise 18 ile 29 yaşları arasındaki Amerikalı kadınların, erkek akranlarından *daha fazla* ilişki yaşadıkları bulundu, daha güncel bir GSS de aynı sonuca ulaştı. Bu esnada 2017 yılında yürütülen bir çalışma 25 ile 29 yaşları arasındaki kadınların grup seks ve üçlü seks deneyimlerinin, aynı yaşlardaki erkeklerle eşit oranda olduğunu; kadınların erkeklerle kıyaslandığında zindan, BDSM,¹ eş değiştirme ya da seks partilerine gitme oranlarının iki kat fazla olduğunu ortaya, erkeklerin cinsel anlamda kadınlardan daha maceraperest olduğuna dair yaygın varsayımı da boşa çıkardı.

Bazı uzmanlar, cinsel otonomi ve kaçamaklarda gözlenen, sıklıkla “ihnet farkının kapanması” olarak adlandırılan bu yeni cinsiyet eşitliğinin kadınların işgücüne daha fazla dahil olmasıyla alakalı olabileceğini düşünüyor. İş yaşamında kadınlar daha fazla sayıda potansiyel cinsel partnerle karşılaşılıyor, eşlerinden ya da partnerlerinden ayrı daha çok vakit geçiriyor ve daha fazla seyahat fırsatına (insanlar seyahatte kaçamak yapma eğilimindedir) sahip oluyor; bunun yanı sıra ekonomik güce ve bağımsızlığa sahip olmak da yakalanmayı olası bir felaketten ziyade almaya değer bir risk haline getiriyor. Teknoloji de kadınlara ilişkileri dışında eşleşmeler bulabilecekleri fırsatlar sunan envai çeşit sosyal medya platformu ve uygulamayla cinsel keşiflerinde destek oluyor. Ancak teknolojiyi kullanmak, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durmak, ya da ilişki dışı bir deneyim yaşamak amacıyla eşinden ayrılmak veya sadece arzulara göre hareket etmek için en temelde *istemek* gerekir. Bir de *arzulu* olmak.

1. (Bondage, discipline, sadism, masochism): Kölelik, disiplin, sadizm, mazoşizm. (Y.N.)

Ya yaş fark etmeksizin tüm kadınlar cinselliği tekeşlikten sadece ve sadece kim ve ne olduğumuza dayanarak ayırıyorsak? Pek çok kadın seks araştırmacısının güncel çalışmaları durumun gerçekten de böyle olabileceğini gösteriyor. Geçtiğimiz on yılda akademisyenlerden oluşan bir üçlü (Kingston, Ontario'daki Queen's Üniversitesi'nde biyopsikolog olan Meredith Chivers, Las Vegas'taki Nevada Üniversitesi'nde klinik psikoloji alanında dersler veren Marta Meana ve Springfield'daki Missouri Devlet Üniversitesi'nde sosyolog, uzmanlık alanı kadın ihaneti olan Alicia Walker), kurgu dışı yazılar yazan yazar Natalie Angier'ın "kat kat taviz ve kısıtlamadan oluşan, kadın cinselliğini, bizi kendimize ve kendi libidomuza yabancılaştıracak derecede derinlemesine örtbas edip çarpıtan kılıf" olarak tanımladığı bu durumu örtülerinden arındırıp bütün çıplaklığıyla inceliyor. Bu uzmanların ortaya çıkardıkları, kadınların kim olduğuna, bizi neyin motive ettiğine ve ne istediğimize dair içimize işlemiş, seve seve derinlerimizde tuttuğumuz varsayımların gerçek yüzünü de gözler önüne seriyor. Cinsel benliklerimiz yeniden düşünülüyor, inceleniyor ve belki de nihayetinde özgür bırakılıyor.

ÖNCÜLER

Seks araştırmacıları dost canlısı bir grup. En azından 2017 yılında Montreal'deki yıllık SSTAR (Seks Terapisi ve Araştırmaları Topluluğu) buluşmasına (konferansın konusu "İlişkileri İyileştirmek, Cinsel İyiliği Desteklemek" idi) katılanlar öyleydi. Nisan sonlarında Québec'in en büyük şehrine vardığımda hava mevsim normallerinin dı-

şında soğuk ve acımasızca kapalı olmasına rağmen ben sunumdan sunuma koşarken karşılaştığım seksologlar, seks araştırmacıları, seks terapistleri ve seks eğitmenlerini son derece sıcakkanlı ve samimi bulmuştum. Bu sunumlar “Kontrollden Çıkmış Çevrimiçi Porno Kullanıcıları İçin Diyalektik Davranışçı Grup Terapisi”, “Kalıcı Genital Uyarılma Semptomlarının Kadınların Psikososyal, Cinsel ve İlişkisel İşlevselliklerine Etkisi” üzerineydi, “Fantezi Farkındalığı” seansları da vardı. Uzmanlarla çalışan yazarların mesleki risklerinden biri, röportaj yapmak istediği bu uzmanlar tarafından sürekli reddedilmek ya da ertelenmektir; burada benim başıma hiç böyle bir şey gelmedi. Bunun yerine bana kitaplarının birer baskısını, iletişim bilgilerini ve çeşitli dergilerde yayımlanmış, yararlı bulabileceğim birtakım makale önerileri verdiler. Meslektaşlar olarak birbirlerine sordukları sorular bazen zorlayıcı da olsa, etik ilkelerin dışına çıkmıyordu. Hepimizin utanç verici, özel ve tıpkı okyanusun dibinde varlıkları yeni keşfedilmiş canlılar gibi içkin karanlığına uygun bir konu olduğunu düşündüğü seks hakkında böyle açık, meraklı ve sakin olmak böylesi neşeli bir mizaç ve parlak kişiler arası iletişim becerileriyle ilişkili midir diye şüphelenmeye başlamıştım. Akşam saat 17.00’de otelin barı, seks uzmanları gevşeyip rahatlamak üzere bir araya geldiğinde son derece şenlikli bir hal almıştı ki bu da bir gözlemciye pek çok şey söyleyen bir detaydı.

O akşam orada buluşmamızı öneren Dr. Meredith Chivers’la bir görüşme ayarlayabilecek kadar şanslıydım. O günün erken saatlerinde 100 kadar diğer katılımcıyla beraber, siyah ceket, siyah kot pantolonu ve bir rock yıldızını andıran özgüveniyle kürsünün hâkimiyetini ele geçirip güncel çalışmalarını anlatırken onu dinlemiştim.

Chivers'in, dinleyicilerinin çoğu aşına olduğu için hızlıca bahsettiği konuların arasında Rosemary Basson'ın "tepkisel arzu" kavramı da vardı. Bu "arzu biçimi" pek çok seks araştırmacısı ve terapistine göre erkeklerden ziyade kadınlarda daha yaygındı ve erotik uyarılma beklentisiyle oluşan değil (ki bu durum cinsel arzunun açlık gibi bir dürtü şeklinde içimizde uyandığını tarif eden "spontane arzu" olarak adlandırılıyordu), erotik uyarılmanın *ardından* cinsel heyecan eğilimini ifade ediyordu. Bütün bunlara yetişmeye çalışırken kendimi afallamış bir halde bulmuştum, neyse ki Chivers'in çalışmaları hakkında önceden bilgi sahibiydim. Queen's Üniversitesi Cinsellik ve Cinsiyet Laboratuvarı'nın kurucusu, şefi ve başaraştırmacısıyken Chivers'in çalışmasına dahil olan katılımcıları nasıl da La-Z-Boy televizyon koltuklarına benzer bir şeylere oturtup porno izlettiğini okumuştum. Katılımcılar öncesinde pletismograf adı verilen cihazlara bağlanıyorlardı. Bu küçük cihaz kadınların vajinalarına yerleştiriliyor ya da erkeklerin penislerine bağlanıyor, Chivers ve öğrencilerinin kan akışını (daha doğrusu bu akışın ne kadarının katılımcının vajinal duvarlarını veya penisini doldurmak ya da klitoris hacmini büyütme için buralara yöneldiğini) ölçmelerine olanak sağlıyordu. Bu da Chivers ve ekibine katılımcılarda fiziksel bir tepki oluşmasını nelerin tetikleyip nelerin tetiklemediğini daha iyi anlama fırsatı sağlıyordu.

Chivers araştırmadaki katılımcılara erotik (kadınlarla erkeklerin, kadınlarla kadınların ve erkeklerle erkeklerin seks yaptığı) fotoğraf ve videolar göstermişti. İşler tam da bu noktada ilginç bir hal alıyordu. Kendilerini heteroseksüel olarak tanımlayan kadınlar gördükleri her şeye fiziksel tepki vermişti; başka bir erkekle seks yapan bir

erkeğe, işi pişiren iki kadına ve bir erkekle bir kadının görüntülerine. En azından zihinlerinde maceraperest, hiç de zor beğenmeyen, fark gözetmeyen hepçillerdiler. Kategoriler arasındaki sınırları muğlaklaştıran bir iştahla ne görürlerse görsünler kabul ediyor, muhtemelen kim olurlarsa olsunlar gördüklerinden zevk alıyorlardı. Bütün dünyada medyanın ilgisini çeken bir detay olarak Chivers katılımcılara mercimeği fırına veren bonoboların (şempanzelerin yakın akrabaları) görüntülerini gösterdiğinde bile fiziksel tepki vermişlerdi. Öte yandan kendilerini heteroseksüel olarak tanımlayan erkeklerin ise daha öngörülebilir arzuları vardı: Erkeklerle kadınların birlikte olduğu ve kadınların başka kadınlarla seks yaptığı görüntülere tepki vermişlerdi. İki erkeği izlemek de kan akışını sağlıyordu ancak en güçlü tepkileri, öncesinde bildirdikleri cinsel çekim ve ilgileriyle eşleşen video ve fotoğraflara göstermişlerdi. Bonobolar ise onları hiç sertleştirememişti. Kadınların aksine, erkeklerin arzuları kendilerini cinsel olarak nasıl tanımladıklarına göre öngörülebiliyordu, yani uyarılma modelleri kategori bazında netti.

Bütün bunlar ne anlama geliyor? Kadınların bir bakıma acayip yaratıklar olduğu anlamına. Libidomuz formda işaretlediğimiz kutucuklarda ne yazdığına hiç mi hiç aldırmıyor. *What Do Women Want?* [Kadınlar Ne İster?] adlı kitabın yazarı, Chivers'ı işbaşında gözlemleme fırsatı bulmuş ve kadınların beklenmedik arzuları yüzünden dünyadaki "en kalabalık cinsel sapkınlar" grubu olarak tanımlanabileceklerini öne süren Daniel Bergner'in ifadesiyle cinsel anarşistleriz biz.

Oturup bir şeyler içmeye devam ettikçe Chivers da kadınların arzularının sadece kategorileri yıkınakla kalmayıp bize söylenenden çok daha *güçlü* olduklarını da

öne süren son çalışmasını anlatmayı sürdürdü. Chivers, negronisinden bir yudum alıp bana 2014 tarihli bir çalışmada katılımcılara erotik filmler izlettiğini, ardından da tepkilerini ve partnerleriyle seks yapmak ya da mastürbasyon yapmaya yönelik arzularını bildirmelerini istediğini söyledi. Erkeklerle kadınların belirttikleri arzulama dereceleri dikkat çekecek şekilde birbirine eşti. “Cinsel arzu konusunda cinsiyetler arası farka dair öyle yekpare bir düşünce var ki ... (seks araştırmasında) kutsal bir put gibi.” Küçük bir es verdi, bulgularının bu alanda ve dahası bu konferansta bile ne gibi tartışmalara yol açtığını açıklarken ses tonunu ayarlayıp konuşmaya devam etti. “Erkeklerin libidolarının kadınlarınkinden daha güçlü olduğunu tekrar tekrar, sanki bu basit bir gerçekmiş gibi duymak çok sinir bozucu. Belki de bu arzuyu şimdiye kadar yanlış ölçüyorduk.” Kendi ulaştığı sonuçlara benzer ön bulguları olan birkaç araştırma daha olduğunu; araştırmacılar spontane arzudan ziyade tepkisel, harekete geçirilmiş arzuyu ölçmeye yönelirlerse bu tür bulguların artmasını beklediğini de sözlerine ekledi.

Chivers’ın sakin, zarif ve neredeyse soylu bir duruşu vardı; bu duruş onu hem beklenmedik hem de mükemmel bir put kırıcı yapıyordu. Kaupp gibi onun da, toplumun hemen her köşesinde olduğu gibi seks araştırmalarında da hüküm süren erkeklerin kadınlardan daha fazla seks istediği ve cinsel arzusunun testosteron ve androjenler tarafından tetiklendiğine dair inanca dayalı düzeni bozma konusunda kalender bir yaklaşımı vardı. “İnsanların belli başlı varsayımlara bel bağlamış olmaları, bunların gerçekten doğru olduğu anlamına gelmez,” diye ekledi. Ona göre bilim ne derse, doğru olan oydu.

Chivers’ın laboratuvarındaki üçüncü bir deney bir

başka sürprizle sonuçlandı: Erkek bir arkadaşlarıyla seks yapma fikri, heteroseksüel kadınları uzun süreli partnerleriyle ya da tamamen yabancı biriyle seks yapma fikri kadar tahrik etmiyordu. Bar gitgide gürültülü bir hal alıp etrafımız da kalabalıklaşmaya başlarken, “Bir yabancıyla seks yapma fikri kadın katılımcıları, en az heteroseksüel erkekleri ettiği kadar tahrik ediyordu,” dedi. Daha çok “erkek işi” olduğunu düşündüğümüz huzursuz, kategori saptıran arzular bir kenara; söz konusu partnerlerle ilgili fanteziler olunca kadınlar da yenilikten erkekler kadar keyif alıyordu.

Chivers, bana kariyerindeki en önemli olaylardan birinin, bir konferansta konuşma yaptığı sırada dinleyicilerin arasından bir kadının ayağa kalkıp, “Çalışmalarınızla ilgili en çok takdir ettiğim husus bize menüde şimdiye kadar kimsenin düşünmediği kadar ekstra seçenek olduğunu göstermeniz,” dediği zaman olduğunu söyledi. Elbette kadınlar illa ki fantezisini kurduğu ya da kendilerini tahrik eden her şeyi yapmak istemiyordu; Chivers bu konunun altını dikkatle çiziyordu. Ancak şayet onun çalışmaları kadınların cinsel fantezilerinin genişlik ve çeşitliliğini, bazı kadınların arzularının kudret ve gücünü toplumda halihazırdaki damgalardan kurtarabilirse mutlu olacağını ifade ediyordu. Umudu, çalışmalarının “kadınlara bu içsel oyun sahasının keyfini çıkarabilme izni verebilmesiydi.” Bir de (kendilerini heteroseksüel olarak tanımlayıp da başka kadınlarla seks yapanlar gibi) diğer kadınlara da gerçekten deneyimlemiş olduklarının kabul gördüğünü hissettirebilmek.. Gülerek, “Bana, ‘Yani benim tuhaf ya da anormal olmadığımı mı söylüyorsunuz?’ diyorlar, ben de, ‘İ-h, siz de sadece bir kadınsınız, o kadar,’ diye cevap veriyorum,” diye de ekliyordu.

Söz konusu kadınlar ve tekeşlilik, ya da genelde tekeş-

lilik olduğunda Chivers aslında bunun doğrudan kendi çalışma alanı olmadığını ifade etti. Ancak geçtiğimiz yıllar boyunca cinsel fantezilerin damgalardan kurtarılması (“Seks sırasında saç çekmeler, şaplak atmalar, ısırılmalar ve kelepçeler artık adeta sıradan şeyler,” diyordu) gibi RDT’nin de kabul görmeye başlayabileceğine inanıyordu. Bu durum evlilik ve yaşam ortaklığı gibi kurumlarda daha geniş toplumsal değişimlere bile neden olabilirdi. “Neden iki kişinin –çokaşklılar karşısında– pazarda mevcut bütün yasal koruma ve menfaatlerin bulunduğu köşeyi kapmaya hakları olduğunu düşünüyoruz ki? Bence önümüzdeki 15-20 yıl içerisinde yasal evlilik tanımının genişletilmesi için tartışan çok daha fazla insan göreceğiz,” dedi. Pek çok insanın tekeşli ilişkilerde kalmak için çaba sarf ettiğini anlıyor ve cinsel olarak kendini uzun zaman boyunca tek kişiye ayırmanın kolay ya da illa “doğal” olmadığını idrakiyle desteklendiklerini görmek istiyordu. Kafasını sallayarak, “İnsanların uzun süreli çift bağları kurup birbirlerine birinci günden yedi bininci güne kadar cinsel olarak eşit derecede heyecan verici gelmeleri fikri hiçbir anlam ifade etmiyor. Bu açıklama, şimdiye kadar insanların zaman içinde nasıl uyum sağladığıyla ilgili elimizde bulunan hiçbir psikolojik modelle uyuşmuyor,” dedi, sonradan, “coşku ve hevesle tekeşli bir ilişki sürdürenlerin küçük bir azınlık olduğunu tahmin ediyorum,” diye ekleyerek. Yine düşünceli bir şekilde elbette yapacak bir şeylerin bulunabileceğini; pornolar, fanteziler ya da işi “renklendirecek” farklı stratejiler izlenebileceğini ifade etti. Ama Chivers’in kadınların nelerden tahrik olduğunu ve ne denli güçlü arzulara sahip olduğumuzu bilen bakış açısından cinsel olarak kendini tek kişiye saklamanın “zahmetli iş” olduğunu çıkarmak mümkündü. Onun yıllarca süren,

kadınların bizim düşündüğümüzle hiç alakası olmayan, pek çok açıdan erkeklerden farklılaşmayan kimseler olduğunu bulgulayan araştırmaları sonucunda ulaştığı, gayet basitçe kadınlar da tekeşlilik için en az erkekler kadar çaba sarf eder kabulü, mantıklı ve kanıta dayalı olduğu kadar radikal de.

MAHARET SENDE DEĞİL, BENDE

Tıpkı Chivers gibi Marta Meana da keşiflerini cesur ve özgürleştirici bulabileceğimiz titiz, kılı kırk yaran bir araştırmacı. Montreal’de, Chivers’la sohbet ettiğim barda onunla otururken bu minyon, esmer, enerjik ve müthiş kadın anlattıklarını gözümde canlandırabilmem için yerinden kalkıp duruyordu. Pek çok araştırmacının aksine kısa ve öz konuşmak ve çalışmalarını anlatırken insanı içine alan bir neşeye bürünmek gibi harika bir eğilimi vardı (hatta hayranı genç kızlardan biriymişimcesine –ki öyleyim– onunla bir fotoğraf çektirmeme bile izin vermişti). Ancak Meana’nın çalışma alanı pek neşeli değildi, kendisi de işini çok ciddiye alıyordu. Uzun süreli ilişki yaşayan ya da evli, ilişkilerinin de cinsel arzularında yaşadıkları düşüş dışında tatmin edici olduğunu ifade eden 19 kadınla yürüttüğü niteliksel araştırmada Meana’nın odaklandığı nokta bu düşük cinsel arzu olmuştu. Genelde bunun, kadınların alışlagelmiş bir sorunu olduğunu düşünüyorduk, açıklaması da “E herhalde, ne bekliyordun ki? Erkeklerin cinsel arzuları kadınlarınkinden daha güçlüdür” şeklinde olurdu.

Meana bu olasılığı da tümünden reddetmemekle birlikte araştırmalarına ve klinik deneyimine dayanarak bun-

da başka bir şeylerin de rolü olabileceği düşüncesindeydi. İlişkide kurumlaşmış rollerin ve bir eş ya da uzun süreli partnerin verdiği tanıdıklık hissini –yani temelde bir ilişkide olma gerçeğinin– özellikle *kadınlar* için zorlu olduğunu bulgulamıştı. Güneş, bulutların arasından kısa bir süre için kendine sızacak bir yer bulduğu sırada oturduğumuz küçük masanın karşısından bana, “Uzun süreli ilişkilerin cinsel arzuyu, özellikle de *kadınların* arzularını olumsuz etkilediğini gösteren pek çok veri elde ettik,” dedi. Benden, gece dışarıya çıkmak üzere giyindiğimizde uzun süreli erkek partnerlerimizin fikirlerini ne kadar az dikkate aldığımızı düşünmemi istedi. Üstelik partnerlerimiz bize elbisenin bizi aslında şişman gösterdiğini söylemekten çekinecekleri için de değil. “Adamın sözünün geçerliliği yok ki! Zaten bütün sahip olduğu sensin. Senin görülme istediğin şekilde görmez o seni! Ama daha az tanıdığın birinden, ya da bir yabancından gelen hayranlık... işte *bunun* yarattığına etki denir!” diye güldü. Beraber çalıştığı kadınlarda seks ve arzular konusunda da benzer bir şeyler olduğunu söyledi. Bizi arzuladığını kanıksadığımız biri tarafından arzulanmak, sokaktaki bir yabancının arzulu bakışı kadar heyecan verici değildi.

Uzun süreli ilişkiler özellikle kadın arzusunu olumsuz etkiler. Bu cümle kafamın içinde gürültülü bir bilye gibi yuvarlanıp duruyordu. Rahatsız edici bir düşünceydi bu. Sonuçta Meana’nın çalışmaları çocukluğumdan beri kadın-erkek ilişkileri hakkında öğrendiğim her şeyle (en başta kadınların seksi hissetmek için yakınlık ve aşinalığa gereksinim duydukları fikriyle) çelişiyordu. Yine de yeniden oluşturduğu çerçevede sezgisel olarak kulağa doğru gelen bir şeyler de vardı. Aklıma projemi öğrenen, 60’lı yaşlarının başındaki bir kadının beni şaşırtan bir dürüstlikle, “Bü-

tün gece seks yapmak istiyorum. Ama kocamla değil!” demesi geldi. Ve aylar boyunca sohbet edip röportaj yaptığım onlarca kadından da aynı şeyi farklı farklı şekillerde duymuş olduğum gerçeği. “Evliliğim gayet harika. Ama aklımda sürekli başka erkekler var,” diyen kadınlarla, “Belki sadece seksten sıkılmışımdır,” deyip sohbetin ilerleyen kısımlarında başlarına bir şey gelmeyeceğini bilseler A ile B ile ya da C ile seks yapmayı çok isteyeceklerini söyleyen, uzun süreli ilişkileri olan kadınlar. Meana’nın kendi ve diğerlerinin çalışmalarından hareketle oluşturduğu araştırması bu kadınların istisnayı değil bizzat kaidi temsil edebileceklerini öne sürüyor. Tıpkı yaşları 16 ile 74 arasında değişen 11 bin İngiliz erkek ve kadının katıldığı ve partnerleriyle yaşayan kadınların, beraber yaşadıkları erkeklere oranla sekse olan ilgilerini kaybetme olasılıklarının iki kat fazla olduğunu bulan 2017 tarihli bir araştırma gibi. Aynı durum bir yıldan fazla süre ilişkileri olan kadınlar için de geçerliydi. *Newsweek* dergisinde “Araştırmalar Erkek Arkadaşınızla Aynı Evde Yaşamaya Başlamanın Cinsel Dürtülerinizi Öldürebileceğini Gösteriyor” diye bir manşet atılmıştı. Bu duruma getirilebilecek açıklamalardan biri, kadınların sekse daha az düşkün olan cinsiyet olduğunu söylemek olabilirdi. Bir diğer açıklama ise Meana’nın çalışmasındaki katılımcıların sıkıntısını çektiği hususa dayanıyordu: Koşullar uygun olsa tekrar canlandırılabilir bir tür cinsel ilgisizlik. Ezelden beri duymaya alışık olduğumuz, erkeklerin aksine kadınların dünyasında cinsel olarak işlerin iyi gitmesi için sıcak ve duygusal yakınlık içeren uzun süreli ilişkilere ihtiyaç duyulduğuna dair safsatanın yolu da buraya kadarmış gibi görünüyordu. Kadınların tahrik olabilmek için güven duyabilecekleri bir partnerin aşinalığına gereksinim

duydukları fikrinin de sahneden inme vakti gelmişti. Meana'nın yeniden arzu etmeyi arzu eden kadın katılımcılardan oluşan örneklemeyle yaptığı titiz analizinin ve konuyla ilgili ilave araştırmalara gösterdiği alakanın sonucunda, sorunun sıklıkla çok yakın ve tanıdık olmaktan kaynaklandığı ortaya çıkmıştı. (Meana bu noktada o zamana kadar sadece heteroseksüel kadınlarla çalıştığını tekrar tekrar altını çizerek belirtiyordu.)

Meana bana heteroseksüel erkekler uzun süreli partnerleriyle düzenli aralıklarla seks yaptıkları sürece cinsel tatmine ulaştıkları halde söz konusu kadınlar olunca işin renginin değiştiğini söyleyen ne ilk ne de tek uzmandı. "Evliliğin kendisi de bir zamanlar yasak ve seksi olanı rutinleştirir," diye açıkladı, bunu da eşlerimizi başımıza iş açacak şekilde "fazla aşına simalar haline getirerek" yapıyordu. Bir konuşmasında Meana "yavan başlangıçlar" (bir eş ya da erkek partnerin baştan çıkarıcı olmaya çalışmaya tenezzül etmemesi) ile anne ve eş olma (çift hayatının ıvrır zıvrır ev işlerinden sorumlu kişi olma) halinin de kadınların arzularını yeraltına ittiğinden bahsetti.

Meana'ya araştırmasında yer alan katılımcılardan herhangi birinin evlilik dışı cinsel ilişki arayışı içinde olup olmadığını sorduğumda, bana bu kişilerin hayat arkadaşlarıyla cinsel tatmin ve heyecanı yaşamanın peşinde oldukları açıklamasını yaparak başını hayır anlamında iki yana salladı. "Ancak uzun süreli ilişkilerinde arzularının düşmesinden yakınan pek çok kadın bilir ki bir kez aldatılırsa, o arzu muhtemelen *şak* diye (burada parmaklarını şıklattı) geri gelecektir," diye de ekledi.

Meana'nın son zamanlarda yoğunlaştığı konu, kulağa başta mastürbasyon gibi gelen ama çok farklı bir kavram olan "kadının erotik olarak kendine odaklanması"ydı.

Kadınların erkek partnerlerinininki kadar, ya da onlarınkinden de fazla kendi seksiliklerinden uyarıldıklarına yönelik bir önseziyle harekete geçmiş, bir grup erkek ve kadına, “Kendinizle yatmak ister miydiniz?” diye sormuştu. Pek çok kadın hemen, “İstemez olur muyum hiç!” diye atlamıştı ki bu Meana’ya şimdiye kadar bir anlamda bunu yapmış olduklarını düşündürtmüştü. Öte yandan erkekler, çoğunlukla Meana’nın neden bahsettiğini bile anlamamıştı. Bana dönüp, “İşte kadınların kendilerini arzulanmış olarak görmelerinin, tahrik olmanın en üst düzeyini oluşturduğu böyle de bir durum var,” dedi, “ki bu da kadın cinselliğinde insanların bugüne dek gözden kaçırmış olduğu mükemmel bir otonomi olduğunu gösteriyor.” Bir yüksek lisans öğrencisiyle birlikte yazdıkları makalenin başlığını “Maharet Sende Değil, Bende” koyduğunu söyleyince “kabahat sende değil, bende” şeklindeki klişe özür cümlesinin, kadınların sekste ne istediği ve neye ihtiyacı olduğunu gösteren ve bağışlanmayı beklemeyen bir beyan olarak yeniden şekillenmesine güldük: Kendilerini seksi ve arzulanır görmek. Meana anlatımını desteklemek için popüler kültüre göndermeler yapmayı da seviyordu; bu kez de cümlelerinde “bana kendimi doğal bir kadın gibi hissettiriyorsun” gibi şarkı sözlerine, Shania Twain’in “İşte Şimdi Kadın Gibi Hissediyorum!” şarkısına ve Katy Perry’nin şarkısında “dar kotumun üstünde ellerini gezdir” demesine yer veriyordu. Kararlılıkla, “Ne var bu şarkı sözlerinde? Kadınsın sonuçta, tabii ki kadın gibi hissedeceksin öyle değil mi?” diye devam etti, “Buradaki mesaj, şarkıcıların bu şarkılarda çok daha fazla *kendilerine* odaklandıkları. Gördün mü?”

Kadınların kendi seksiliklerini seksi buluyor oldukları hipotezini test etmek için Meana araştırmaya katılan er-

keklere ve kadınlara bir farazi soru daha sormuştu: Kocaman bir ayna karşısında seks yaptığınızı hayal edin. Ne kadar partnerinizin vücuduna, ne kadar kendi vücudunuza bakarsınız? Sonuçlar kadınların, erkeklere oranla kendi vücutlarına çok daha uzun süre baktıklarını gösteriyordu. Hatta bazı anlarda adam orada değilmiş gibiydi. Meana çabucak, “Bu, kadınların partnerlerinden tahrik olmadıkları anlamına gelmez. Bu çalışmanın sonuçları bu şekilde yanlış yorumlanabiliyor,” diye önemli bir konunun altını çizdi. Onun üstünde durmak istediği, kadın cinselliğinin *bağımsız* tarafıydı; araştırmalarına katılan kadınlar “sürekli partnerlerinin gözlerinin içine bakmıyor bütün bir beden olarak fiziksel olanın ötesine geçiyorlardı. Bazen sadece bedenin seksi bir bölgesine odaklanıyorlardı.” Ya da kendi seksiliklerine. Meana konuyu, “Kadınların uyarılması, erkeklerle kıyaslandığında çok daha büyük ölçüde kendileriyle olan erotik ilişkilerine bağlı olarak değişebiliyor,” diye özetliyor. Kendimize dair hissiyatımıza bağlı olarak bunun hem iyi hem de kötü bir şey olabileceğini de ekliyor. Ama sonuç olarak ortada; onlarla ilgilenmemizi bekleyen benzersiz bir cinsel otonomi ve özsaygı var.

Kadınların çok sık ve çok yoğun olarak nesneleştirildikleri için kendilerini erotize etmekten haz duydukları düşüncesi karşısında Meana sabırsızlıkla kafasını sallıyor. “İdeoloji ve seks, berbat yatak arkadaşlarıdır!” diye haykırıyor konuya iyice ısınarak. Ona göre yanlış farkındalıktan çok daha derin bir şeyler olup bitiyor; olay yanlış farkındalık ya da narsisizm olsa bile, ne var bunda? “Adını ne koyduğumuz hiç umurumda değil. Ama ister ilerici ister muhafazakâr olsun, seksin içine ideolojiiyi karıştırmaya kalktığınız an seks başkaldırır! Doğası itibarıyla seks sınır tanımaz.” Meana, kadınların her iki taraftan da yargılan-

masını ya da baskı görmesini istemiyor. Onun için önemli olan bulgular: Belli bir ölçüde heteroseksüel kadınlar kendi erotik nesnelerini teşkil ediyor, erotik uyarılmaları da önemli düzeyde *kendileri* ile olan erotik ilişkilerinden doğuyor. Meana'nın çalışmaları, insanın aklını başından alan taraflarının yanı sıra pratikte de pek çok uygulamaya kaynaklık ediyor. Kadınları neyin tahrik ettiğini anlamak, kadınların neden tahrik olduklarını anlamalarına yardımcı olmak, cinsel olarak eskiden olduğu kadar istekli ve arzulu olmadıklarını söyleyen kadınların deneyimlediği, başka bir sorun yaşanmayan evliliklerin peşini bir kâbus gibi bırakmayan bu düşüşe bir son verebilmek. Heteroseksüel evliliklerde ve uzun süreli ilişkilerde kadınların partnerlerinden daha az arzulu taraf olmasına alışkınız; ancak Meana'nın çalışmaları şaşırtıcı ve daha önce akla gelmeyen *nedenler* sunuyor. SSTAR'daki konuşmasında kadınların ilişkilerinde tecrübe ettikleri isteksizlik hakkında pek de eylemlilik algısına¹ sahip olmadıklarını gördüğünü söyledi; bu da bana kadınların umutsuzluğa kapılıp artık seks falan istememeye razı olduklarını düşündürdü. Bunun önüne geçmek için Meana dinleyiciler arasındaki klinisyenlere, kadınlara sadece gerçekçi beklentilere girmeleri konusunda değil, aynı zamanda kendi cinsel hazları üzerinde bir iyelik ve sorumluluk algısı hissetmeleri konusunda da yardımcı olmalarını tavsiye etti. Not alırken zihnimde kocaman aynaların satışlarında ve bunları yatak odalarına monte ettiren insanların sayılarında ani bir artış gözleendiği canlandı. Marta Meana ardında bunu bıraksa bu dehşet güzel olurdu diye düşünmekten kendimi alamadım.

1. Kişinin bilinçli hareketlerini başlatma, sürdürme ve kontrol etmeye yönelik özel farkındalığı. (Ç.N.)

‘|HANET KESTİRMES|’

Missouri Devlet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde öğretim üyesi olan Alicia Walker da tıpkı Chivers ve Meana gibi bizleri yalnızca kadın cinselliğini değil aynı zamanda kadınların ne yaptıkları ve kim olduklarına, ne istediklerine, nasıl davrandıklarına ve bütün bu süreçlerde bağlamanın nasıl bir rol oynadığına dair el üstünde tuttuğumuz bütün temel fikirleri yeniden sorgulamaya iten çalışmalar yapıyor. Kadın cinselliği üzerine sosyoloji ve psikoloji alanlarında yapılan araştırmalara dair yaptığı kapsamlı taramada ve 2015 yılında hacklenip kapatılmadan önce Ashley Madison adlı internet sitesini (şirketin reklam sloganı “Hayat kısa. Siz de bir kaçamak yapın!” idi) kullanan 46 kadınla yaptığı özgün çalışmasında Walker kadın cinselliğine dair toz kondurulmayan (kadınların yalnızca evliliklerinde mutsuz olduklarında aldattıklarına, kaçamaklarında erkeklerin aksine cinsel hazdan ziyade duygusal bir bağ aradıklarına ve tıpkı 2002 yapımı *Sadakatsiz* filminde Diane Lane’in sonrasında kaçamaktan kaçamağa koşacağı adamın dikkatini çekmek için yere düşüp dizini yaralaması gibi kadınların da bu ilişkilerin içine “öylece” düşüverdiklerine dair) pek çok inanışı çürütüyor. Walker’la aynı fikri paylaşan kimselere göre bu, tatilde bir partiye gidip de içkiyi biraz fazla kaçırdıktan sonra iş arkadaşlarından biriyle yatmak gibi bir durum değil. Kızını aceleyle okula yetiştirdiği bir sabah telefonda bana dümdüz, “Bu kadınlar için öylece bir şeylerin içine düşmek ya da bir *ilişki kurmanın* peşinde olmak gibi bir durum söz konusu değil,” dedi Walker.

Sarışın, Güney aksanıyla konuşan ve kırmızı ruju çok seven Walker, bulgularının aşına olduğumuz belli başlı ste-

reotipleri yıktığının son derece farkında. Bunun sebep olabileceği derin huzursuzluğun da bilincinde; bana defalarca kadın ihanetini konu alan araştırmasını temel alarak yazdığı *The Secret Life of the Cheating Wife* [Aldatan Kadının Gizli Yaşamı] adlı kitabını okuyanlara “elçiye zeval olmaz” demek istediğini zira kitabın, aldatan kadınların bizim onlara dair zihnimizde tasarladığımız iç rahatlatıcı klişelerden ne denli farklı olduğunu gözler önüne serdiğini söyledi. Ancak e-posta imzasında Fransız Sosyolog Pierre Bourdieu’dan bir alıntı var: “Amacım, insanların toplumsal dünyaya dair her türlü saçmalığı ortaya atabiliyor olmasının önüne geçmeye katkı sağlamaktır.” Walker, bana görüştüğü kadınların komik, zeki, anlayışlı ve her şeyden öte de son derece normal oluşlarıyla onu etkilediklerini ifade etti. Sessiz sakın işleri olan, anneliğin tadını çıkaran, komşularıyla havadan sudan sohbetler eden ve bazı örneklerde düzenli olarak kiliseye giden kadınlardı bunlar.

Bir de söz konusu kaçamak olunca engel tanımıyorlardı.

Walker, “İncelediğim kadınlar o (Ashley Madison) internet sitesine girip hesap açmışlardı. Aldıkları yanıtları incelemiş, adayları gözden geçirmişlerdi. Sonra da bu kişilerle yüz yüze buluşmuşlardı. Onları ‘elemeden geçirmişlerdi.’ Bu son derece *bilinçli* ve *istekli* bir süreçti,” diye vurguladı. Walker’a bu işe kendilerine partner bulmak için giriştiklerini söylemişlerdi. *Seks* yapmak için yani. Walker’ın yaşları 24 ile 65 arasında değişen katılımcılarının çoğu evliliklerinde seks ya da orgazm deneyimlemediklerini belirtmiş, Walker’a sadece ve sadece evde bulamadıkları şeyi isteyip buna ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdi. Ancak belki de en şaşırtıcı bulgu, Walker’ın örneklemindeki kadınların çoğunluğunun bu seks ve or-

gazm yoksunluğu dışında ilişkilerinde veya evliliklerinde mutlu olduklarını; *onlar için bu kaçamakların, esas ilişkilerini sürdürebilmelerinin bir yolu olduğunu* dile getirmeleri olmuştu. Bir çıkış yolu ya da yeni bir koca aramıyorlardı. Duygusal bir bağ ya da derin bir ilişkinin peşinde değildiler. Bir ikileme çözüm getirmeye çalışıyorlardı: Cinsellikten yoksun ya da cinsel olarak tatmin edici olmayan ilişkilerini veya evliliklerini bitirmek istemiyor, ancak şahane bir seks hayatı arzuluyorlardı. Yıllar süren cinsel mahrumiyet, tatminsizlik ve tekeşli kalma çabalarının ardından bu konuda bir şeyler yapmaya karar veren bu kadınlar, bu kararları dışında kendilerini son derece sıradan olarak tanımlıyorlardı. Erica (46 yaşında, evli), “Günün birinde canıma yetti. Keşke tam olarak ne oldu da beni internette ‘birini’ aramaya itti hatırlayabilsem; çünkü bu benim hiç de öyle her zaman yapacağım bir şey değildi,” demişti. 38 yaşında ve yine evli olan Regina da, “Direnmek için çok uğraştım. Dayanabildiğim kadar dayandım. Bir kere pes edince de neden bu kadar geç kaldığımı düşünmeye başladım,” diye ekliyordu. 47 yaşındaki Tiffany, Walker’a basitçe, “Seksten yoksun kalmak beni delirtmişti,” diyordu. 53 yaşındaki Georgie, kendi durumunu, “(Yıllarca seks yapamadıktan sonra) artık ihtiyaçlarının karşılanmasını hak eden biri olduğuma karar verdim,” diyerek ifade etmişti.

Bir kere bu çizgiyi aştıktan sonra artık Walker’ın “anlaşılabilir ilişkiler” dediği ilişkilerine, partner bulmaya odaklanmış ve duygulardan arınmışlardı; kendilerine birer strateji geliştirip ona göre hareket etmeye başlamışlardı. 45 yaşındaki Avery, bir İDP’de (ilişki dışı partner) aradığı özellikleri ve adayları neye göre seçtiğini, “Penis boyunu, ulaşılabilirlik durumunu, ne tarz bir ilişki aradığını

ve sekste nelerden hoşlandığını sorarım. Bütün bunlar daha ilk e-postada olup biter,” sözleriyle açıklıyordu. Bir ilişkisi olan, 33 yaşındaki Heather, Walker’a (bu sözler kulağa biraz sığ gelebilir ama), “Bir İDP’de büyük bir çük ve bitmeyen bir enerji ararım. Kadın anatomisinden anlamasını ve sağduyulu olmasını beklerim,” demişti. Bu kadınların aynı zamanda “angajman kuralları” da vardı. Duygusal olarak ilgiye aç, kaçamaktan ziyade ilişki istiyormuş gibi görünen erkeklerden kaçınıyorlardı. Kendi ilişkileri zaten yeterince karmaşıktı, kaçamaklarını basit tutmak ve salt cinsellik üzerine kurmak istiyorlardı. 33 yaşındaki Trudy, bu durumu Walker’a, “Penis istiyorum, beraberinde getirdiği sorunları değil,” sözleriyle açıklamıştı. “Duygusallıktan arındırılmış bir seks yaklaşımına sıkı sıkıya bağlıyım,” demişti 37 yaşındaki Priscilla. Bu kadınlar için bu sınırları tanıyıp kurallara uyacak bir erkek bulmak önemli bir işti. Heather, “Bana yapışmıyacak, şahane seksten başka bir şey istemeyen erkekleri bulmaya çalışıyorum,” diyordu.

İşler ciddiye binmeye başlarsa, ya da sadece yeni bir cinsel ilişkide olmanın sarhoşluğu ortadan kalkmaya başladığında bile, bu kadınlar belirgin bir pişmanlık duymaksızın kaçamak ilişkilerine son veriyor, *başka* bir ilişki dışı partner aramaya koyuluyorlardı. Peki ya herif kendini yanlış tanıtır mı? Walker kıkır kıkır gülerek bana, “Eh, adam vaat ettiği gibi çıkmazsa hemen bir sonrakine geçmekten hiç pişmanlık duymuyorlardı,” diye açıkladı. Kendilerini cinsel olarak tatmin etmeyen birer eş ya da partner seçmiş olan bu kadınlar aynı hatayı kaçamaklarında yapmayacaklardı. Peki neden basitçe evliliklerine son verip hayatlarına devam etmiyorlardı? Çoğunlukla evlilik bitirmek öyle bir çırpıda olup bitecek, basit bir iş olmadı-

ğı için. Kadınlar Walker'a pek çok farklı sebepten ötürü boşanmak istemediklerini bildirmişti. Çoğu eşlerini sevdiklerini ve onları incitmek istemediklerini söylemişti. Seks yapamıyor ya da seksten tatmin olamıyor olmak dışında birlikte sürdükleri yaşamdan keyif alıyorlardı. Bunların dışında çocuklarının hayatlarını ve rutinlerini bozmak istemediklerini söyleyenler olmuştu. Bunların dışında kalan bir grup da boşanmanın çok masraflı ve karışık bir süreç olduğunu ifade etmişti.

Bu kadınların eşzamanlı ilişkileri, yüksek doz yenilik, çeşitlilik ve heyecanın yanı sıra onları ihtiyaç duydukları seks yaşamına da kavuştururken aynı zamanda iyi birer eş ve partner olarak kalabilmelerine de yarayan pragmatik ve ustaca tasarlanmış stratejilerdi. Bu noktayı 48 yaşındaki Darcy'nin yıllarca cinsel mahrumiyet yaşadktan sonra, "İşin eğlencesinin bir kısmı da... menüden normalde almayacağım bir şey seçip onu sipariş etmek," sözleriyle açıklamıştı. 34 yaşındaki Jordan, "Yeni biriyle tanıştığınız zaman... hani midenizin kıpır kıpır eden, size her dokunduğunda sanki teninizden fırlayacak gibi olduğunuz o duyguyu arıyorum," demişti. Walker bana kadınların çoğunun suçluluk duyduğunu ancak hiçbirinin kaçamak yaşamayı kesecek kadar pişman olmadıklarını ifade etti. Doğrusu çoğu da "ilişki dışı partnerlerinin özgüvenlerinde, güçlenmelerinde ve yaşadıkları cinsel tatminde sağladığı artıştan keyif alıyordu." Tek bir ilişki dışı partnerin geçici heveslerine ya da programına bağlı kalmamak adına, hiç de az olmayan bir kısmı aynı anda birden fazla partnerle görüşüyordu. Tıpkı film noir'lerin hesapçı ve duygularından arınmış kadınları gibi bu kadınlar da her şeyi enikonu düşünüyor; Walker bu ilişki dışı partnerleri "cinsel fayda ilişkileri" olarak adlandırır-

yor. Odaklandıkları tek şey kendi hazları. Walker gözlemlerine dayanarak, “Bu, hayatları boyunca yaşadıkları diğer tüm ilişkilerden farklı bir durumdu,” deyip, “ilişki dışı birlikteliklerinde yaşadıkları güç ve özgürlük miktarı, evliliklerinde yaşadıklarını gördüğümüzden çok, çok daha fazla,” diye de ekliyor.

Walker, bu kadınların son derece yaratıcı bir şekilde sosyal damgalardan, uygunsuz durumlardan, ekonomik zorluklardan ve boşanmanın duygusal acısından kaçınabilirken ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir alan yarattıklarını ifade ediyor. Bu stratejilerini “ihanet kestirmesi” olarak adlandırıyor; ne yârdan ne serden geçmenin bir yolu. Walker’ın örnekleminde yer alan kadınlar elbette kayda değer riskler alıyordu. Eşlerinin durumdan haberdar olması halinde (Ashley Madison üyesi kadınlar, erkekler kadar detaylı bilgi vermek zorunda olmadıklarından 2015’te hesapların çalınması vakasından etkilenmediler) korumaya çalıştıkları evliliklerinin biteceği garantiydi. Yakalanırlarsa çevreleri tarafından hor görülüp dışlanacaklarını da biliyorlardı. Hatta doğrudan bu internet sitesinde dahi, kaçamak ilişkilerinden birini bitirmek istediklerinde ya da bir mesaja ya da davete cevap vermediklerinde bile erkeklerin öfke ve saldırılarına maruz kalıyorlardı. Bir erkek, internet üzerinden gönderdiği teklife yanıt vermeyen (ve hiç fotoğraf paylaşmamış) bir kadına, “Sen zaten kimsenin sikmeye tenezzül etmeyeceği şişko bir ineksin,” yazmıştı. Erkekler bazen de kendilerine cevap vermeyen kadınlara “misilleme” olsun diye, kadınların profillerinde yer alan geri bildirim bölümüne onlarla yattıklarını ve bunun son derece nahoş bir tecrübe olduğunu belirten yalan yanlış yorumlar bırakıyordu. *Slut-shaming*, erkeklerle kadınların aldatmak için

bir araya geldikleri böylesi bir platformda bile mevcuttu. Kadınlar Walker'a sadece bu sitede olmaktan ya da erkek kullanıcılarla iletişime geçmeme haklarını kullanmaktan dolayı sıklıkla böyle sonuçlarla karşılaştıklarını dile getirmişlerdi.

Ancak Walker'ın araştırmasındaki katılımcılar, seksi yine de bütün bu riskleri alacak kadar fena arzuluyorlardı. İşin hesabını kitabını yapmış, bütün seçenekleri (cinsel hazza ulaşmak adına aldatıp bunun beraberinde getirdiği riskleri kabul etmek; aldatmayıp tatmin etmeyen seksle ya da hiç sekssiz hayatını sürdürmeye devam etmek; tekeşli olmadıklarını açıkça ifade edip çevrelerinden geleceği neredeyse kesin olan damganın ve eşlerinin kendilerinden boşanma ihtimalini de içeren misillemeleri göze almak; boşanma sürecini başlatıp kadınlardan birinin kendi ifadesiyle "hayatlarını darmadağın edip hem kendi hem de eşlerinin kalplerini kırmak") gözden geçirmişlerdi. Bu noktada boşanma velayet sorunları, ekonomik güçlükler ve toplum ya da aile desteğinin yitirilmesi gibi anlamlara gelebilirdi. Walker'ın ifadesiyle, "Bu kadınlar şanslarını evlilikte ikinci kez denemeye ve şu anda sahip olduklarından daha kötü kart çekme riskini almaya istekli değildi." İstediklerinin peşine düşmüş, kadınların erkekler gibi sekse önem verip ihtiyaç duymadıklarına ve kaçamak ilişki yaşayan kadınların "seks değil duygusal bağ aradıkları için" âşık olup kaçınılmaz son olarak "evliliklerini yok edecekleri"ne dair kabul gören senaryomuzu yıkmışlardı. Walker'ın dediği gibi, "Bu kadınlar ilişki dışı partnerleriyle zaman geçirmekten keyif alıyor fakat bu partnerlerin beyaz atlarına binip de kendilerini arkalarına alarak günbatımına doğru ufukta kaybolmalarını" arzu etmiyorlardı. Walker'ın araştırmasına katılanlar ka-

dın cinselliğine, sadakatine ve motivasyonuna dair yaygın olarak kabul ettiğimiz bütün inanışlara meydan okuyordu.

Walker, örnekleminin çok geniş olmadığını ve temsili olmak gibi bir amaçla oluşturulmadığını açıkça kabul ediyor. Ancak araştırması, 2014 yılında yürüttüğü başka bir pilot araştırmadan elde ettiği sonuçlarla uyumlu. “Lezbiyen Değilim, Sadece Bir Acayibim” başlıklı bu çalışmada tekeşli oldukları farz edilen, erkeklerle evli ve internette yüz yüze cinsel denemeler yaşayabilecekleri başka kadınlar arayan 34 kadından oluşan bir grubun deneyimleri ve motivasyonlarının anlaşılması amaçlanıyordu. Araştırmaya katılan kadınlar kendilerini heteroseksüel olarak tanımlıyor ancak bir kerelik aynı cinsten bir partnerle bir şeyler yaşamamanın getirdiği değişiklik ve yeniliğin özlemini çekiyorlardı. Bu konuda eyleme de geçmişlerdi. Beraberlik, ilişki ya da duygusal bir bağ aramıyorlardı. “Gerçekten” lezbiyen ya da biseksüel olduklarını düşünmüyorlardı. Daha ziyade “güçlü” ve kategorize edilmesi imkânsız bir arzuları olduğunu dile getiriyorlardı. Kendi deyimleriyle “acayıptiler”, ki bu kelime de hayat tarzlarını “açıkça” söylerlerse karşı karşıya kalacakları sosyal damganın ne denli farkında olduklarının altını çiziyordu. Bu yüzden de katılımcılardan birinin ifadesiyle, “gizli” kalmayı tercih ediyorlardı.

Walker’ın bulguları çok sayıda sosyoloji, psikoloji ve seks araştırmasından elde edilen verilerle de destekleniyor. Örneğin pek çok araştırma, esas ilişkilerinde herhangi bir tatminsizlik olmaması durumunda bile hem erkeklerin hem de kadınların kaçamak ilişkiler yaşadığını gösteriyor. Diğer araştırmalarda da kadınların haz veren bir deneyim yaşayacakları ve güvenlik riski olmayacağı ga-

ranti edilirse, rasgele cinsel ilişkilere girme olasılıklarının en az erkekler kadar olduğu, kadınların da olası partnerlerini en az erkekler kadar cinsel çekiciliklerine göre seçtikleri gibi bulgular ortaya çıkıyor. 1997 ve 2018 yıllarında yapılan araştırmalarda 40 yaşın altındaki erkeklerle kadınlar arasında kendini cinsel olarak tek bir partnere saklamama davranışı oranlarında hiçbir fark görülüyor. İnternet ortamında ilişki dışı partner arayan erkeklerin sayısı, kadınların sayısını fazlasıyla geçse de kadınların aslında cinsel ilişki için yüz yüze buluşma eğiliminde oldukları görülüyor. Erkekler hesap açıyor, kadınlar işi sonuna kadar götürüyordu. Veriler, Walker'ın araştırmasına katılan ve davranışları pek çok kimse tarafından "kadına yakışmayacak" olarak tarif edilmek bir yana dursun şok edici hatta dehşet verici bulunabilecek 80 kadının, hiç de istisnai örnekler olmadığını gösteriyordu.

Chivers, Meana ve Walker'ın bulguları hem özgür kılan hem de endişe verici ihtimallere işaret ediyor. Ya tekeşli kalabilme mücadelesini veren erkekler değil de kadınlarsa? Ya aslında erkekler münhasır ilişkilere daha uyumlu, daha ahlaksız ve kapalı ilişkilerde nefessiz kalan cinsiyet *kadınsa*? Eğer seksin rutine binmesi ve uzun süreli bir ilişki içindeki yerleşik roller bizim tadımızı erkeklerden farklı şekilde kaçırıyorsa; eğer kadınların canı cinsel deneyimlerinde ve partnerlerinde çeşitlilik ve yenilikleri –belki de erkeklerden fazla– çekiyorsa; eğer kadınların cinsel heyecanları ruh eşlerinin gözlerinin içine derin derin bakmaya dayalı değil de otonom ve pek çok temel şekilde partnerlerinden kopuk ise ve eğer evliliklerinde mutlu olduklarını ifade eden kadınlar başkalarıyla ilişkiye giriyor ve bunu duygusal değil cinsel hazları için olduğunu söylüyorsa, o zaman cinsel benliklerimiz hakkında

biz kadınlara öğretilen neredeyse her şey alenen yanlış demektir. Sanki Walker, Meana ve Chivers üstün yetenekli hokkabazlar gibi kibar ve kusursuz servis takımlarımızın altından masa örtüsünü çekiyor, biz de gümüş takımlarımızın ve tabaklarımızın nasıl mucizevi bir şekilde yerlerinde durabildiklerine şaşırıp kalıyoruz.

Mark Kaupp'tan ve aralarında Açık Aşk NY'un kurucu ortaklarından Mischa Lin'in, klinik psikolog ve rızaya dayalı tekeşli olmama uzmanı David Ley'in ve panellerle poli topluluğu için düzenlenen sosyal etkinliklerde tanıştığım çokaşkılıkların da olduğu, pek çok "poli" savunucusu ve uzmanından bu hareketin başını erkeklerin değil kadınların çektiğini öğrenmiştim. Partnerlerine açık ilişki veya evlilik yaşamak, ya da ikili olmanın manevi yükümlülüklerinden muaf bir cinsel ve romantik yaşam sürmek istediklerini söyleyenlerin kadınlar olduğu bilgisi sürekli karşıma çıkıyordu. Mahrem ilişkilerimizde son zamanlarda yaşanan bu yeni düzenlemelerde ilişkilerin radikal-leri erkekler değil kadınlardı.

Bu noktada Meana'nın çalıştığı gibi kadınların toplumsal bir hareketin başını çektiklerini düşünmeye başladım. Gel gelelim bu hareketin sloganı yok, kadınlar bunu arka koltuktan, hoşnutsuzluğun kısık sesiyle, basitçe uzun süreli ilişkilerinde seks yapmamak suretiyle gerçekleştiriyor. Bu kadınlar en derin anlamıyla grevdeler. Seksi sevmedikleri için veya partnerlerini sevmediklerinden ya da umursamadıklarından değil, hep aynı kişiyle hep aynı seks yapmak onlara yaramadığından, "Ben bu işte yokum," diyorlar. Peki biz bu kadınlara "kadın Viagra'sı" vermek yerine gerçeği söylesek? Yani kadınların da sıkılabileceğini? Pek çok farklı şekilde, çok sayıda partnerle

seks yapmak istemenin normal olduğunu? Kadınların da, hatta belki özellikle de kadınların, sadakatsiz zihinleri, kalpleri ve bedenleri olduğunu?

O zaman tekeşliliği reddeden kadınlar patolojik, alaka kuramayacağımız ve bizlere hiç mi hiç benzemeyen kimseler değiller. Bilakis bu kadınlar, en derin benliklerimizde versiyonları, otonomi timsalleri, hatta belki de verebilecekleri değerli dersler olan öğretmenler.. Ya Alicia Walker'ın aldatan kadınlarının (ve 19 ile 21. yüzyıllardaki film noir'lerle romanlardakilerin, Botswana'da avcı-toplayıcı olarak yaşayanlarla Namibya'daki göçebe çobanların; erkeklerle evli olup da New York, Londra ve Şanghay'da sadece kadınların katılabildiği seks partilerine gidenlerin) bize yol gösterebilecekleri fikrine ikna olursak? Daha tatmin edici bir birliktelik, artmış bir özgüven ve hatta mutluluğa giden yolu bize gösterebileceklerine? Bu en azından bize öğretilenlere ve içten içe hissettiğimiz pek çok şeye ters. Ancak Sarah ve Annika diye isim vereceğim iki kadınla konuşmaya başlarken onların sadece aldatma ve bedelleri konusunda eğitici öyküler anlatan kişiler değil; yol gösterici Şerpalar¹, büyüleyici, heyecan verici ve muhtemelen tehlikeli olmakla birlikte sonunda ödülleri vaat eden bir alana dair sınırsız bilgiye sahip rehberler olmaları ihtimalini de dikkate alacağımıza söz verdim.

Sarah ve Annika'nın yaşadığı yerler birbirinden birkaç kasaba uzaktayken, aldatma deneyimlerinin arasında kıtalar vardı. Yine de Chivers'in, Meana'nın ve özellikle

1. Nepal'in dağlık kesimlerinde yaşayan, Himalayalar'a çıkmak için bölgeye gelen dağcılara rehberlik edip yardımcı olan yerel halk. (Ç.N.)

de Walker'ın bulgularının canlı kanıtlarıydılar, bizlere bazı kadınların cinsel heyecanı ne kadar yoğun bir şekilde istediklerini, bunun uğruna alabilecekleri riskleri ve görünüşte aydın bir toplumda yaşıyor olsalar bile bu fırsatın peşine düştüklerinde ödemek durumunda kalabilecekleri bedelleri gösteriyorlardı. Sarah ve Annika'nın hikâyesi çoğunlukla kadın cinselliği ve bağlam (kadınların içinde yaşadığı kültür, etraflarındaki arkadaşlar ve tanıdıklar, yaşamlarının maddi tarafları) arasındaki karşılıklı etkileşime vurgu yapıyor ve bize şu soruyu sorduruyor: Şayet cinsel olarak otonom değilsek, gerçekte ne kadar özgür olabiliriz? Kendi kaderimizi tayin edebilme yetimiz, önü bir erkeğe "ait olmak"la tıkalıyken ne kadar gerçeğe dönebilir? Ve bizi olduğumuz yere sabitleyen, (muhtemelen her zaman gönüllü olmamakla birlikte) itaatkâr kılan belli "doğal ve doğru" ideolojileri, daha ne kadar üzerinde düşünmeden ve derinlemesine kabul etmeye devam edebiliriz? Kadınlığın kendini zapt etmek, "istemek"ten ziyade "istenmek" olduğuna; iyi annelerle iyi kadınların asexual olduğuna; aldatan kadınların "kadın gibi davranmıyor" olduklarına ve her ne kadar yargılasak bile aldatan erkeklerin maskülenliklerini taçlandırdıklarına dair inanışları... İşte Annika ile Sarah bu inanışların etrafından kestirme bir yol bulmaya girişmişlerdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NE KADAR ÖZGÜRÜZ?

İhtiyatlı ve işinin ehli görüntüsünün altında aslında şaşırtıcı derecede kırılgan biri olan, 40'lı yaşlarının başındaki lırslı, kül yutmaz finansal varlık yöneticisi Sarah, ofisinden pek de uzak olmayan bir kafeteryada buluştuğumuzda bir şeylere özlem duyar gibi görünüyordu. Birkaç ay önce tanışmıştık, ona projemden ilk bahsettiğim zaman hikâyesini benimle paylaşmak istediğini, böylece kendisinin de yaşadıklarını anlamlandırmayı umduğunu söylemişti. Ancak nihayetinde benim bir şeyleri manaya kavuşturamama yardımcı olan Sarah oldu. Sarah'nın bizi kadın olmanın ve kendi kaderini tayin edebilmenin ne demek olduğunu yeniden düşünmeye, söz nasıl "seksüel" olunacağını (kendimizle ve dünyayla) pazarlığına gelince de ABD'deki kadınları gerçek seçeneklerden ziyade bir dizi sahte opsiyon sunan bütün faktörleri gözden geçirmeye zorlayan bir hikâye.

Sarah bir akşam, yaşadığı kasabaya kıyasla ülkenin öbür ucunda yer alan bir restoranda Paul’la tanıştığında neredeyse on yıldır evliymiş. Her ikisi de iş seyahatindeymiş; Sarah iş arkadaşının gelmesini beklerken birbirlerinden birkaç kilometre uzaklıkta yaşadıklarını, aynı yaşlarda, aynı okula giden çocuklarının olduğunu keşfetmişler. Sarah’nın iş arkadaşı gelince birbirlerine iyi geceler deyip ayrılırlar da Paul hemen ertesi gün ona bir e-posta atmış. Sarah, e-postayı okur okumaz yıllardır deneyimlemediği bir heyecan hissetmiş. Uslu bir mesaj olsa da, bana söylediğine göre, “Paul’un temelde arayı soğutmamaya çalışarak aslında benimle ilgilendiğini dile getiriyor olması heyecan vericiydi.”

Sarah’nın üç çocuğu vardı; evliliğini mutsuz olarak tanımlıyordu. Kendi ifadesiyle zaman zaman kocasının “bir hayat arkadaşından ziyade bir başka çocuğu gibi olduğunu” hissediyordu. Seks hayatları cansızdı; Sarah “tekdüze ama idare eder” olarak tanımlıyordu. Paul’la birbirlerine haftada birkaç kez, ardından da her gün e-posta göndermeye başlamaları uzun sürmemişti. Sonra cep telefonlarından mesajlaşmaya başlamışlardı. İşler çok hızlı gelişmiş, çocuklarla ilgili ayrıntılar, iş hayatları, günlerinin ve gecelerinin nasıl geçtiği gibi konulardan sıra çabucak sırların paylaşılmasına gelmişti. Paul depresyon tedavisi görüyor, Sarah kariyerinde bir duraklama yaşıyordu. Her bir e-posta, her bir kısa mesaj onları birbirlerine daha da yaklaşıtıyordu. Başını öne eğmiş, plastik masaya bakarken Sarah birkaç kez öğle yemeğine çıktıklarını; çünkü öğle yemeği için buluşmanın güvenli ve arkadaşça olduğunu söylemişti. Seksi bir tarafı vardı, ancak kendi kendisine sınırı aşmadığını söyleyebiliyordu.

Sarah, Paul’un sırdaşlığına, cazibesine ve tabii kendisiyle ilgilenmesine vurulmuştu. Paul, uzun yıllardır Sa-

rah'ya gerçekten merakla yaklaşan; kendisiyle, hayatıyla, düşünceleriyle ilgili sorular soran ve dahası aldığı cevaplardan büyülenmiş gibi görünen ilk erkekti. Sarah bu durumu, "Onun yanındayken kendimi tanınmaya değer biri gibi hissediyordum," sözleriyle açıklıyordu. "İstendiğimi ve heyecan verici olduğumu hissediyordum. Oysa (kocamlayken)... artık hiçbir gizem veya..." deyip doğru sözcüğü aramış, ardından "keşif kalmamıştı," diye sözlerini tamamlamıştı. Sarah keşfedilmek istiyordu. Birisi için yeni olmak ve yeni birisiyle olmak istiyordu. Paul hakkında her şeyi bilmek istiyordu. Bardağının kenarındaki su damlalarını silerken basitçe, "Ona fena vuruldum," diye özetledi.

Aylarca süren buluşmaların ardından Paul ile Sarah bu karşılıklı çekimi eyleme geçirmeye karar vermiş ve bir öğleden sonra, bir otel odasında buluşmak üzere sözleşmişlerdi. Sarah o hafta boyunca erotik enerjiyle dolup taşmış, Paul'la neler yapacaklarını düşündükçe işte evde de coşkulu bir hal almıştı. Ama aynı zamanda gerginlikten ölüyor, kendisini korkunç suçlu hissediyordu. "Kafamda durmadan 'bu yaptığın çok yanlış, bunu sen de biliyorsun' diyen bir ses vardı." Ama yine de adını koyamadığı birtakım sebeplerden ötürü Sarah, bu adama olan ilgisini sonuna kadar götürmeyi hak ettiğini hissediyordu. Belki yıllardır sadece çocuklarına değil, kocasına da bakıyor olmaktan... Belki de çok yoğun bir iş temposu olduğu ve biraz eğlenceyi hak ettiğinden. Belki sadece merak ve arzudan. Sarah'yı ihanet etmeye iten ve kendi kendisine bu durumu meşrulaştırmasına olanak sağlayan şey ne olursa olsun, "Paul'la buluşmaya günler kala, o zamana kadar hiç olmadığı kadar iyi (bu da artık ne demekse) bir eş ve iyi bir anne" halini almıştı. Bir cs verip düşündü, ardından devam etti: "Kendimi mutlu ve arzu edilebilir hisset-

miştım, içinde bulunduğum durumu en iyi bu şekilde tarif edebilirim.” Ve tabii Paul tarafından arzu edilmenin yarattığı haleyle çevrili olmak onu evliliğinin yarattığı hayal kırıklıklarından ve anneliğin getirdiği günlük olağan strese karşı da tampon vazifesi görüyordu.

Gel gelelim Sarah bana başını sallayarak, yalnız kaldıkları an çizgiyi geçmeye cüret edemediğini söyledi. Kendisini aşırı derecede gergin ve suçlu hissetmişti. Ağlamaya başladığı anda Paul ona endişelenmemesini söylemiş, seks yapma konusundaki kaygısını da anlıyor gibi görünmüştü. Ama nihayetinde Paul kendisini yaralanmış ve belki reddedilmiş hissetmiş ya da sinir olmuştu; Sarah, Paul onunla bütün iletişimini kesince bu sonuca varmıştı.

İki yıl sonra Sarah, gelen kutusunda ve hayatında hâlâ onun eksikliğini hissediyordu.

Ve hâlâ Paul’la arasında geçenler çoğunlukla “sadece” dijital bir ilişkiden ibaretken nasıl olup da kendisini bu denli yoksun hissedebildiğini anlamaya çalışıyordu. Karşı karşıya geldiklerinde o mahrem bağı neden tamamina erdiremediğini merak ediyordu. Kahvesini karıştırırken, “Bence hâlâ evliliğim için umut beslemeye devam ediyordum,” diye tahmin yürüttü. Bu anlaşılır ve akıllıca geliyordu kulağa. Ama Sarah netti: Evliyen, bu evli adamla yatmadığı için pişmanlık duyuyordu. Uslu durmuş, bu da kendisini kötü hissetmesine yol açmıştı; ve şimdi olayları başa sarabilse işin sonunu getirir, yanlış olduğunu düşündüğü şeyi yapardı.

Sarah elbette ki bu kitabın yazılma sürecinde yaptığım araştırmalar kapsamında görüştüğüm kadınlar arasında, bu kaçışı olmayan temel çelişki üzerine kafa patlatan tek örnek değildi: kadınlar için doğal olduğu düşünülen şeyi (yani tekeşlilik ve evlilik dışı seksi reddetmeyi)

yapmıştı ama yaptığına inandığı muazzam fedakârlık konusunda büyük bir pişmanlık ve küskünlük hissediyordu. Kadının cinsel suskunluğuna dair içimize işlemiş (rapçi CupcakKe'nin kadın cinsel otonomisini konu alan iddialı manifestoları, yatakta istediğinizi elde etmenin yolları konulu *Cosmo* makaleleri ve *Veep* dizisinin, kadın başkanının "tıpkı bir erkek gibi" canı her istediğinde seks yaptığını gösteren bölümlerine hem paralel giden hem de bunlara rağmen varlığını sürdüren) toplumsal senaryo, Sarah gibi kadınların sonuçta daha en başından arzu etmemeleri gereken bir şey konusundaki otokontrol ya da özverileri için takdir edilmemelerini de garanti altına alıyordu. Sarah'nın isteklerine kültürümüzde yer yoktu. Kaçamak bir ilişki yaşadığı için her bir hücreğine kadar pişmanlıkla dolup taşan ya da hayatı mahvolan veya birileri tarafından neredeyse mahvedilen kadınların (Emma Bovary, Anna Karenina, Patty Berglund) anlatıları, kaçamak bir ilişki *yaşamadığı* için pişmanlık duyan bir kadının hikâyesine göre çok daha rahatlatıcı. Veya kaçamak ilişki yaşayıp da az pişmanlık duyan ya da hiç duymayan kadınların hikâyelerine göre. Ya da basitçe tekeşliliği *peşinen* reddedenlerinkine. Ya da uzun süreli ilişkilerinde tekeşliliğe ayak uydurma mücadelesi verenlerinkine. 125 yıldan uzun bir süre evvel Ibsen'in zamanının çok ilerisindeki *Bir Bebek Evi* eserinde Nora Helmer otonomi ve özsaygı adına tüm yaşamını geride bırakır; son derece karmaşık bir karakter olan Hedda Gabler eski sevgilisiyle ilgili skandalın açığa çıkmasındansa kendini öldürmeyi tercih eder. Yaklaşık yarım asır önce evli olmayan kadınların doğum kontrol hapı almasının yasalık kazanmasıyla seks ve evlilik gibi seks ve üreme de ayrılmış; bir yıl sonra *Uçuş Korkusu*'nda Isadora Wing özlemini çektiği

*fermuarsız sikişmenin*¹ peşine düşmüştü. Ancak bugün, dört bir yandaki Sarah'lar o el üstünde tuttuğumuz şeylerin dayandığı, sağlıklı kadınların erkekler kadar yoğun arzulara sahip olmadıklarına, ellerinde olandan fazlasını arzu etmeyeceklerine (temelde buna daha az hakları olmasının yanı sıra), birine bağlandıktan sonra arzularını hayata geçirme ihtimallerinin de daha düşük olduğuna dair bu yalanlar silsilesini açığa çıkarıyor.

Böylesi bir iddia, Psychology Today adlı ana akım bilimsel fikirler konusunda söz sahibi olan bir internet sitesinde "Resmen Onaylandı! Erkekler Kadınlardan Daha Azgın" başlıklı bir makaleyle bangır bangır ilan edildi. Söz konusu yazı, daha düşük sıklıkta mastürbasyon yapıp seksle ilgili fanteziler kurdukları için (ki buna karşı çıkan veriler de mevcut) kadınların "erkekler kadar yoğun dürtü ve arzulara sahip olmadıkları" iddiasındaydı.

Bu yazı da diğer pek çokları gibi Florida Devlet Üniversitesi'nde 1978 ile 1982 yılları arasında yürütülen ve tanımadıkları yakışıklı erkeklerden teklifler alan kadınların, yine tanımadıkları çekici kadınlardan teklifler alan erkeklerle oranla olumlu cevap verme ihtimallerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşan bir araştırmayı kaynak gösteriyor. Ancak bu araştırmaya yapılan eleştirilerin de çoktandır söylediği üzere, kadınların seks yaptıkları yabancılar tarafından cinayete kurban gitme ihtimalleri erkeklerinkine oranla çok daha yüksek. Kadınların öldürülmeseler dahi hamile kalma, cinsel yolla bulaşan bir hastalık kapma, orgazm olamama, hakaretlere maruz kalma ve rasgele cinsel ilişkilere girdiklerini öğrenen komşuları, hatta arkadaşlarının kötü gözle bakması ihtimali de daha yüksek.

1. "Zipless Fuck", Erica Jong'un *Uçuş Korkusu* kitabında geçen, birbirini hiç tanımayan iki insanın sadece cinsel ilişkiye girmek üzere, hiçbir duygusal bağ olmadan bir araya gelmesini ifade eden terim. (Ç.N.)

Bağlam her şeydir. Kadınlara, “Bir adamın size ilişki teklif ettiğini düşünün. Sizi öldürmesi, sonunda serserinin teki çıkması gibi bir şey söz konusu değil. Sizi orgazma ulaştıracak kadar marifetli olduğu garantisini var, üstelik sonunda hamile kalmayacak, enfeksiyon ya da hastalık da kapmayacaksınız. Dahası anneniz de, kaldığınız yurttan ya da mahalledekiler de olup biteni öğrenmeyecek. Beraber olduğunuz adam bedeninize dair küçük düşürücü yorumlarda bulunmayacak, dedikodunuzu yapmayacak. İlişkiden sonra size mesaj atacak ya da atmayacak, sizinle tekrar görüşecek ya da görüşmeyecek; bu da tamamen sizin isteğinize bağlı,” gibi şeyler söylenecekti. Seks güdüsüne sahip olduklarını itiraf etmelerini ve buna kendilerinde hak görmelerini sağlayabilecek koşullar altında kadınların seks güdüsünün nasıl olduğunu doğru anlayabilmek için bu şartların oluşturulması gerekir. Böyle bir test var olana dek akılda tutmamız gereken, sadece erkeklerin cinselliklerini kabul etmek konusundaki istekliliklerini kadınların aynı konudaki istekliliklerine kıyaslıyor olma ihtimalimizdir. Bilin bakalım bu yarış kim kazanır?

B-O-Ş-A-N-M-A VE ÇİFTE STANDART

Bazı araştırmalar, eşleri tarafından aldatıldıklarını öğrenen erkeklerin boşanma olasılıklarının, aldatıldıklarını öğrenen kadınlara göre daha yüksek olduğunu öne sürüyor. Başka uzmanlar bize özellikle *kadın* ihanetinin bir evlilik veya ilişki için yıkıcı olduğunu söylüyor. İlişki dışı cinsellik konusunda uzun süredir hüküm süren cinsiyetçi çifte standart göz önünde bulundurduğumuzda bu bulgular kulağa gayet mantıklı geliyor.

Yaşam ve özgürlük ve mutluluk arayışının yanı sıra cinsel çifte standart da ABD'nin kuruluşunun temelinde yatan kavramlardandır. Patricia Scott Deetz ve James Deetz, bir Plymouth Kolonisi tarihçesi olan *The Times of Their Lives* [Hayatlarının Zamanı] adlı eserinde hem Plymouth'da hem de Pilgrimlerin başka yerleşim yerlerinde kurdukları mütedeyyin ve meşakkatli hayatlarında, zina-ya karşı yaptırımlar aşırı sert ve aşırı yanlıydı. Yazdıklarına göre 1636 yılında toplum kuralları ilk kez kanunlaştırıldığında zina idam cezasını gerektiren (Plymouth'da kimse zina yüzünden idam edilmemişti fakat Massachusetts Körfezi Kolonisi daha sert bir tutum izlemiş, bu suçtan üç kişiyi idam etmişti) bir suçtu. 1658 yılında zina yapan kimselerin en düşük ceza olarak kırbaçlanmalarına ve elbiselerinin üzerine zorunlu olarak *AD*¹ harflerini dikmelerine hükmolunuyordu.

Deetz'lerin bizlere aktardığına göre Robert Mendame'in eşi, Duxbury'li Mary Mendame 1639 yılında Tinsin adlı bir yerliyle seks yapmakla suçlandığı zaman kırbaçlanmış, elbiselerinin üzerine *AD* harflerini dikmeye zorlanmış, şayet bunlara razı olmazsa yüzünün dağlanacağı kendisine bildirilmişti. (Tinsin de Mary gibi bir arabasının arkasında kırbaçlanma cezası almıştı.) Buradaki şahıs "Mary" değil de "Mark" olsaydı işler bambaşka seyredecekti hiç kuşkusuz. 17. yüzyılın bu dönemindeki kolonilerde bir adam, evli olsa bile evli olmayan bir kadınla ilişkiye girebiliyor ve karşılığında daha düşük yaptırım gerektiren bir suç olan gayrimeşru ilişkiden yararlanıyordu. Bunun karşılığı da ya kırbaç ya da hapisshane üç gün yattıktan sonra on pound'luk bir para ceza-

1. (İng.) *Adultery* (zina) sözcüğünün ilk iki harfi. (Ç.N.)

sı olarak belirlenmişti. Gel gelelim evli bir kadınla seks yapmak zina suçunu teşkil ediyordu; “zina, kadın evli olduğu için evlilik bağının kopması olarak ele alınıyordu. Kocasını ise aynı kısıtlamalara tabi değildi.” Deetz’ler başka bir erkeğin eşiyle seks yapmanın sadece ahlaki değerlere değil aynı zamanda adamın mülkiyet haklarına da saldırı olarak ele aldığını ifade ediyor. (Bazı tarihçiler bu inanın Ortaçağ Avrupa’sında doğduğunu öne sürse de göreceğimiz gibi kökeni aslında çok, çok daha eskilere dayanıyor.) Birer mülk olarak Mary Mendame gibi kadınlar sadece kocalarının değil aynı zamanda bütün toplumun vesayeti altındaydı. İhlal kocalarına, Tanrı’ya ve kanun ve nizamın kendisine karşı işlenmiş kabul ediliyordu. Böyle bir kadınla günah işleyen erkek de (eğer evliyse) karısına ve kendi kendisine iyi bir adam olmak üzerine ettiği yemine karşı gelmekle kalmıyordu; toplumsal bir sözleşmeyi hiçe sayarken yaptığı komşusunun mülkiyet hakkını çiğnemekti. Ancak evli olsa da olmasa da kendi gönlünü hoş etmekte bir nebze daha özgür olduğunu söylemek mümkündü.

Eğer çifte standart olmasaydı Mary kendisine birden fazla kurtuluş yolu bulabilirdi.

Yaklaşık 250 yıl kadar sonra Richard von Krafft-Ebing, cinselliğe dair bu çifte standardı meşrulaştıran, bir Püriteni gururlandıracak bir kitap olan *Cinselliğin Psikopatolojisi*’ni yazmaya koyulmuştu. “Hanımın sadakatsizliği, be-yininkiyle mukayese edildiği vakit ahlaki olarak taşıması çok daha ağır bir yükür, buna binaen hukukun önünde cezası her daim daha ağır olmak mecburiyetindedir. Sadakatsiz bir kadın, çocuğun nesebindeki muhtemel müphemlik bir yana, salt kendi şerefini lekelemekle kalmaz, eşinin ve ailesinin namusunu da iki paralık eder.” Böylesi

ikiyüzlülükler iliklerimize işlemiş haldedir; bugün hâlâ bir kadının, bir erkeği aldatmasının çok daha çirkin ve bağışlanamaz bir şey olduğu inancının gölgesinde yaşıyoruz.

Çok satanlar raflarından çıkıp gelen, oyunun kurallarını değiştiren bir eser olan *Cinselliğin Şafağı*'nı Christopher Ryan ile birlikte kaleme alan Psikiyatrist Cacilda Jethá bana çifte standardın köklerinin ne kadar derinde olduğunu, farklı çevrelerde filizlenmeye nasıl becerdiğini gözler önüne seren bir hikâye anlattı. Bir sonbahar akşamında yemek yerken –bir dansçı duruşuna sahip ve tam altı dili capcanlı bir zarafetle konuşan– Jethá kariyerinin ilk yıllarında Mozambik'in güneyindeki Marracuene'de HIV ve diğer cinsel yollarla bulaşan hastalıkların bulaşması ve önlenmesi üzerine yaptığı araştırmadan söz etti. Ülkenin Sağlık Bakanlığı'yla birlikte Dünya Sağlık Örgütü'nden finansal destek alan çalışma kapsamında hem erkekler hem de kadınlarla cinsel faaliyetleri ve ilişki dışı cinsel birliktelikleri hakkında röportajlar yapılmıştı. Jethá, “Bir kez nişanlandılar mı,” demişti, “o yörede erkeklerin düğünlerine ve evliliklerine yetecek parayı biriktirebilmek için madenlerde çalışmaya gitmesi yaygın bir durumdu. Erkeklerin bu uzun yokluğunda nişanlıları sık sık kaçamak ilişkiler yaşıyordu. Bu bilinen bir şeydi. Çocuk sahibi olduktan sonraki iki yıl içinde seks yapılmaması gerektiğine dair kültürel inanç dolayısıyla da erkekler bu dönemde sıklıkla evlilik dışı ilişkiler yaşıyordu.” Bu tür eylemlere görece açık bir kültür olmasına rağmen katılımcıların ihanetleri hakkında konuşurken karşılaştığı asimetriyi de hızlıca sözlerine ekledi Jethá, başını sallayarak, “Erkekler çok daha açıksözlüydü. Çok daha fazla!” dedi. “Oysa kadınlar çok, çok daha çekimser yaklaşıyordu. Soruları farklı farklı şekillerde yeniden sormak gere-

kiyordu. Gözle görülür bir şekilde daha tereddütlüydüler. Herkesin böyle şeylerin olup bittiğini bildiği bir çevrede bile bunu açıkça dile getiremeyeceklerini hissediyorlardı! Oysa erkekler hiç de tereddüt etmiyordu. Aslında daha ziyade gurur duyduklarını söylemek bile mümkün.”

Binlerce kilometre uzakta benim ABD’de röportaj yaptığım pek çok kadın da bana sadakatsizliğin erkeklere olduğundan daha farklı bir şekilde üzerlerine “yapıştığını”, meseleyi detaylandırmalarını istediğimde sanki zaten dünyanın en bilinen şeyini sormuşum gibi söyleyivermişlerdi. Evet, çok fazla sayıda kadın kıskanç kocalarının ve sevgililerinin ellerinde hayatını kaybediyor ve bu durum bazı ülkelerde hâlâ “namus cinayeti” adıyla mazur görülebiliyor. Ancak burada kadınların tekeşlilik kararlarının özünü teşkil eden ve çoğunlukla birbiriyle bağlantılı seyreden, adlarının lekelenmesi ve yakayı ele verip boşanma korkusu oluyor. Bu korkular erkek partnerine kendisini cinsel olarak tek bir kişiye saklama kararını da şekillendiren ana unsur. Ancak konu sadakatsizlik riskini almaya geldiğinde heteroseksüel erkeklerle kadınların kararlarının altında yatan önemli bir fark var.

Dünya ülkeleri arasında, hukuk sistemlerinde “kusura dayanmama”¹ uygulaması bulunanlarda dahi boşanma, özellikle de kadınlar için duygusal ve ekonomik bir travma olabiliyor. Talihsiz eşini soyup soğana çeviren zengin erkek avcısı kadın stereotipine rağmen kadınlar, evliliğin sonlanması durumunda ekonomik olarak erkeklerden kayda değer ölçüde daha fazla etkileniyor. 2008 tarihli bir

1. Kimi hukuk sistemlerinde görülen, tarafların birbirleri aleyhinde suçlama yapmadığı, herhangi bir kusurluluk ispatına dayanmayan, “anlaşmalı boşanma” terimine yakın bir yasal prosedür. (Ç.N.)

araştırma Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü boşanma sonrasında kadınların yüzde 27'sinin (erkeklerin oranının üç katı) yoksulluk sınırının altında yaşamaya başladığını ortaya koyuyor. Bunun sebebi çoğunlukla kadınların çocuk yetiştirmek için işlerini bırakması ya da iş hayatına hiç girmemesi. Ancak evliliklerinden önce, evlilikleri sırasında ve evliliklerinin ardından çalışanlar dahi boşandıktan sonra gelirlerinde ortalama yüzde 20'lik bir düşüş (boşanmış kadınlar arasında fakirlik sınırı altında yaşayanlar yüzde 27'lik sarsıcı bir orandayken boşanmış erkeklerde bu oran üç kat daha düşük) yaşıyor. Bu düşüşün etkileri de uzun soluklu ve derin: kadınların boşanma sonrası gelirleri dünya genelinde bir daha asla ayrılık öncesi miktara ulaşamıyor. Bir araştırma da boşanmış kadınların mal varlıklarının, evli yaşıtlarına göre yüzde 90 daha az olduğunu gösteriyor. Kadınların gözü kör değil ya, kız kardeşlerinin, arkadaşlarının, kadın mesai arkadaşlarının hayatlarında olup biten bu maddi değişiklikleri, istatistikleri ve gerçeklikleri görüp ders çıkarıyorlar: boşanmak pahalıya patlar. Bu gibi endişeler kendini cinsel olarak tek bir kişiye saklama tercihindan ziyade zorunlu tekeşlilik diye adlandırılabilir tablonun pekişmesine yol açıyor.

Sarah için boşanmak, ev kredisi ödemekle boğuşmaktan evin idaresini tek başına sağlamaya ve çocuklarının bayıldığı yatılı yaz kampı gibi görece lükslerden feragat etmeye dek pek çok ödün anlamına gelecekti. Bu irili ufaklı düşüncelerle cinsel arzuları da dahil olmak üzere kendi arzularının kendisi ve özellikle de çocukları için daha az imkâna sahip olmak anlamına geleceği fikri Sarah'yı boşanma davası açmaktan, kaçamak bir ilişki yaşamaktan ve ona göre kocasını boşanma davası açmaya iteceği kesin bir yakalanma riskini almaktan alıkoymuştu. Biz ora-

da otururken aklından uzun uzun geçmiş olsa da Sarah, “Boşanma davası açmak hem bencilce hem de aynı zamanda mazoşistçe gelmişti,” diye özetlemişti.

Diğer bir deyişle Sarah Paul’la yatmama kararıyla sadece itidal göstermiş olmuyordu. Sarah, seçeneklerimizi ve engellerimizi belirleyen ekolojik ve çevresel gerçekliklerle yani antropologların “kısıtlama” dediği şeyle karşılaşmıştı. Genel anlamıyla kısıtlamalar yırtıcı hayvan saldırısı, hastalık ya da yeterli düzeyde besin temininde yaşanan zorluklar gibi faktörleri kapsar. Sarah’nın elbette bir jaguara yem olmak gibi bir korkusu yoktu, hem kendisi hem de çocukları aşılarla patojenlerden de korunuyordu. Sanayileşmiş Batı’da yaşayan biri olarak avlanmak ya da meyve-sebze toplamak gibi bir zorunluluğu da yoktu; yemeğini marketten alabiliyordu. Antropolojinin deyişiyle Sarah, tıpkı biz ABD’de yaşayanların çoğu gibi bir “ekolojik salım” durumunda yaşıyordu. Yine de söz konusu kendi cinsel otonomisi olunca hem iç hem de dış olmak üzere muazzam sayıda kısıtlamayla karşı karşıya kalmıştı.

Söz konusu Paul olduğundaysa, kocasıyla arasındaki her şeyi “mahvetme” korkusu aklından geçenlerden yalnızca biriydi. Sözlerine özellikle de şayet çevresi, —sözgelimi çocuklarının gittiği okuldaki diğer veliler— kaçamak bir ilişki yaşadığını düşünürse büyük utanç duyacağını da ekledi. Kızarmış ekmeğinden bir parça ısırırken, “Kızıl anne”¹ diye espri yaptı. Sarah’nın derdi ahlak kumkumalığı yapmak değildi; evlenmeden önce belli sayıda erkekle yatmış, kocası şehir dışındayken bir iş arkadaşıyla küçük bir kaçamak yapan bir arkadaşını yargılamamıştı. Ama konuştuğum kadınların çoğu gibi Sarah da pek haksız

1. Nathaniel Hawthorne’un *Kızıl Damga* romanına bir gönderme. (Ç.N.)

olmayarak, sadece arkadaşlarının değil ailesinin ve boşanma davalarındaki hâkimlerin de “aldatan kadınlar ve anneler”e karşı var olan yanlılıktan muaf olmadıklarını ve her ne kadar yaşadığı eyalette mevcut olan “kusura dayanmayan boşanma” uygulaması kendisini bu tür önyargılardan korumakla yükümlü olsa da ihanetle suçlanması durumunda olası bir velayet davasının kendi lehine sonuçlanmayacağını düşünüyordu.

Buna ek olarak ABD’deki çoğu kadın gibi Sarah’nın da pek sağlam olmayan bir sosyal emniyet ağı vardı. Anne babası ülkenin öbür ucunda yaşıyordu. Tıpkı *Divorce* dizisinin ilk bölümlerinden birinde Sarah Jessica Parker’ın hayat verdiği karakterin kocasının yapmaya çalıştığı gibi onun kocası da kendisini farzımuhal kapının önüne koyacak olsa ailesine bel bağlayamazdı. (Sarah’nın pek çok arkadaşı vardı; ancak çekirdek aileler şeklinde yaşadığımız, mahremiyete bu derece önem verilen bir kültürde çocuklarıyla birlikte arkadaşlarından biriyle yaşamaya başlaması olası bile değildi.)

Sarah, gelecek vaat etmeyen, kuruyup gitmiş bir evliliği sürdürmek “istemesinin” ve o gün otel odasında Paul’la seks yapamamış olmasının sebeplerini bunlar olarak açıklamıştı. Çoğunlukla bilinçdışı olsa da artılara ve eksilere dair (antropologların “yaşamöyküsü ödünleri” adını verdiği) zihinsel bir muhasebe yapmış ve sonunda “yok, kalsın” demişti. “Ya öyle olursa ya böyle olursa”ların yükü her tarafa saçılmıştı. *Ya kocam öğrenirse? Ya Paul’un karısı öğrenirse? Ya ondan daha da çok etkilenirsem, hayatım sonuç olarak iyice karmakarışık bir hale girerse?*

Boşandıktan sonra Paul’la tekrar iletişime geçmeyi düşünmüş, ödünleri tatmin arayışını risklerle dengelemenin yeni bir şekline bürünmüştü. Hâlâ Paul’la seks yap-

mak istiyordu. Ancak oteldeki o felaket cuma gününün ardından e-postalarına hiç cevap alamamıştı. Sarah bana eğer Paul'la iletişime geçerse ona karşı "çaresiz" görüneceğini söylemişti. Sesinde ironi olsa da onun peşinden koşmanın "kadına yakışmayacak" bir şey olduğunu dile getirdi. Bu kez de kafasında farklı hesaplar yapıyordu: *Ya beni reddederse? Ya orospunun teki olduğumu düşünürse? Ya ben sahiden de orospunun tekiysem?* Bir ekolojik salım durumunda yaşıyor olsak da sansürden, yargılamalardan ve özyargılamadan arınmış bir ideolojik salım durumunu oluşturmak, özellikle de kadın erkek cinselliğiyle ilgili çifte standartlarla ve kadınların yürekleriyle libidoları hakkında bilgi kirliliğiyle dolup taşan bir kültürde yaşayan kadınlar için daha karmaşıktır.

Sonuç olarak Sarah, Paul'la beraber olmaya yönelik arzusunu evliliğinin geri dönülemez bir şekilde bozulduğuna dair bir işaret olarak yorumlamıştı. Boşanma süreci bir buçuk yıl sürmüştü, tıpkı korktuğu gibi duygusal ve ekonomik olarak stresli ve yıpratıcı olmuştu. Şimdi artık kendi ayakları üzerinde duran bu kadın sonradan başına gelen aklını rehber edinmişti. Kafeteryanın eskimiş koltuklarında, floresan ışıkların altında gözlerinde yaşlarla oturmuş; boşanmasının değil geçmiş erdemlerinin, "iyiliğinin" yani sadece haklı korkuları tarafından değil aynı zamanda kendi bedeni üzerinde hiçbir söz sahibi olmasına yönelik bir kural tarafından da kuşatılmasına izin vermiş olmanın yasını tutuyordu. Boşanmasını takip eden süreçte Sarah pek çok erkekle çıkmış, bunlardan iki tanesiyle cinsel ve duygusal olarak harika bir uyum yakalamıştı. Gel gelelim Paul'la yaşadığı türden (birisinin, kendisinden, en az onun bu kişiden hoşlandığı kadar hoşlanıyor olduğunun keşfi, arzu edilebilir ve tehlikeli olmakla

birlikte derin ve heyecan verici arzuları kendisinin de beslemeye muktedir olduğunda dair uzun süredir uyku-
da olan hislerin uyanışı gibi) bir bağlanmayı bir daha asla
hissetmemişti. Belki Paul'un bu kadar önemli olmasının
sebebi Sarah'nın içindeki bu hisleri alevlendiren kişi ol-
masıydı. Marta Meanna'nın da dediği gibi, "Bunca kişi
arasından herhangi birini arzu edebilecek bir yabancının
gelip de seni arzu etmesi... *işte bu* bambaşka bir şeydir."
Ya da belki de Paul sahiden de bu kadar özel ve olağan-
dışı biriydi. Sarah artık asla bilemeyecekti. Kısıtlama, en
az bir yular ya da bekâret kemeri kadar etkili olmuştu.

Biz orada otururken kahvaltı için biriken kalabalık
dağıldıkça, aldatmış olmayı dileyen bu aldatmamış kadı-
nın hislerini anlayabiliyordum. O, kaçamak bir ilişki ya-
şamaya çok yaklaştığı adama yeniden ulaşmak, onun iha-
netine dahil olmak isterken ben de karşısında oturmuş
yüreğimin her hücresiyle, "Keşke olsa be!" diyordum.

BULUNDUĞUMUZ YOL

Başka bir jenerasyondan olsaydı Sarah daha farklı hareket
edebilirdi. *Lust in Translation* [Şehvetin Tercümesi] adlı ki-
tabında Pamela Druckerman '60'lı yılların başlarında tıp-
kı Sarah gibi (Manhattan'daki George Washington
Köprüsü'nün hemen aşağısında, Long Island'ın şık bölge-
lerinde ve Westchester'da) lüks banliyölerde yaşayan bir
grup kadının öykülerini anlatır. Druckerman onların izini
bulduğunda bu bir grup kadın Florida'da destekli yaşam
huzurevlerinde yaşamaya başlamışlardı. Ancak bu kadın
grubunun tıpkı ülkenin dört bir yanındaki sayıları hiç de
az olmayan bazı başka yaşlıları gibi Cheever'a konu olabi-

lecek seks hayatları olmuştu. Başlarından geçenler, diğer pek çok şey gibi kadın sadakatsizliği konusunda da yıllar geçtikçe daha toleranslı olmadığımızı gösteriyor.

Röportaj sırasında 68 yaşında olan, başından üç evlilik geçmiş Loretta ve ondan dokuz yaş büyük Barbara kendilerine, arkadaşlarına ve dünyalarındaki cinsel kodlara dair eski defterleri karıştırmaya başlamışlardı.

“Yvonne’un gizli bir ilişkisi vardı...”

“Linda... bir kaçamaktan öbürüne atlar dururdu.”

“Alice’in evliliği bir bakıma mutlu, bir bakıma mutsuzdu. Bir keresinde sürpriz bir doğum günü partisi vardı, ah bir de baktık otel odasında adamın birini düdüklüyor.”

“İnsanların çoğu herhalde Les’in karısının yıllar boyunca başka bir ilişkisi olduğunu biliyordu.”

“Ortalık pembe diziye dönmüştü,” diye toparladı Barb.

“Film yıldızlarından öğrenmiştik,” diye açıkladı Loretta, “bir içki için New York’ta sevgilinle buluşurdun. Yani... Sinatra falan. Şarkı sözleri başlar, gözlerini kapatırdın...”

O dönemin şarkılarının, uygun fonu oluşturdukları gibi insanların özlemlerini ve cinsel kültürlerini tarif ettiğini söylemek de mümkün. Hepsinin de Büyük Umutları¹ vardı ve ülkenin çoğu gibi onlar da En Güzel Günlerin Henüz Gelmediğine² inanıyordu. Tıpkı Ipanemalı Kız³ gibi güzel, havuz başında ya da kulüpte Pucci’lerle Lilly Pulitzer’lerin içinde pek bakımlıydılar. Partilerde içkiler içip dans etmişler, eşleri yan odadayken onlar be-

1. Frank Sinatra’nın 1959 yapıımı “High Hopes” adlı şarkısı. (Ç.N.)

2. Frank Sinatra’nın “The Best is Yet to Come” adlı şarkısı.

3. “The Girl from Ipanema” 1960’ların ortalarında ünlü olmuş Bossa Nova şarkısı. (Ç.N.)

ğendikleri erkeklerin yanına sokulmuşlardı. Aya Uçurulmak ve Yaz Meltemini¹ dört mevsim hissetmek istiyorlardı. Bütün bu şarkılar onların umut ve arzularını anlatırken “Strangers in the Night”² hedefi bir hayli ıskalayan şarkı olmuştu. Zira onlarca yıl sonra Druckerman’a anlattıklarından hareketle bu genç, evli kadınlar diğer kadın tanıdıkları ve arkadaşlarının başarılı eşlerini, kendi eşlerinin beraber çalıştığı, golf oynadığı ve sosyal ortamlarda bir araya geldiği erkekleri baştan çıkarmış ve onlar tarafından baştan çıkarılmışlardı. Yani onlar için hikâyede yabancı yoktu; kaçamak ilişkileri sosyal dünyalarını dışlamıyordu. Bilakis bu dünyaya kök salmış, şeklini buradan alan ilişkilerdi.

Druckerman’a röportaj veren kadınlardan biri olan Elaine’in hikâyesi o dönemin ve çevresinin kaçamaklarının tipik bir örneği. 20’li yaşlarının ortasında ve evli olan Elaine, amcasının evindeki bir partide görür görmez bir çekim hissettiği Irwin adlı bir adamla tanışmıştı. Aradan çok da uzun olmayan bir süre geçtikten sonra Irwin’in arabasında seks yapmışlardı. (“Ona sakso çektim, hem de arabada! Kendi kendime dedim ki *madem bir işe kalkıştım, sonuna kadar gideyim bari!*”) Irwin, Elaine’e karısını asla terk etmeyeceğini söylediye de Elaine’in aklında başka bir eylem planı vardı; şehirdeki bir-iki buluşmadan sonra aklındaki planı uygulamaya geçirmişti: “Gitgide karısıyla daha da yakınlaştım, öyle ki dördümüz sık sık bir araya gelir olduk... Irwin’le New York’ta bir otel odasında uyu-yakalıp evlerimize geç kaldığımız oldu, üstelik o gece çift halinde birlikte dışarı çıkacaktık; ama ne benim kocam

1. Frank Sinatra’nın 1966 yapımı “Summer Wind” adlı şarkısı. (Ç.N.)

2. Frank Sinatra’nın Türkçeye “İki Yabancı” olarak çevrilen şarkısı. (Y.N.)

ne de onun karısı bir şey anladı.” Elaine gündüz Irwin’in karısıyla alışverişe çıkıp gece kendisine, “Ay bugün karının ne aldığını bir görsen!” diyordu.

Stratejik davranan, hiçbir pişmanlık duymayan, hesapçı, yarım asırdan fazla bir mesafe öteden bile göze ahlaksız görünebilecek Elaine uç bir örnek değildi. O da, yaşlıları da bilinçli ve istekli kaçamaklar planlayıp yürütüyorlardı. Tıpkı Sarah gibi onların da bu planları bir kenara bırakıp buluşmaları hakkında bir kez daha düşünebilecekleri çokça fırsatları olmuştu. Ama öyle yapmamışlardı. Bunun yerine utanıp sıkılmadan ilişkilerine devam etmiş, her şeyi kadın arkadaşlarına anlatmış hatta evli âşıklarını anneleriyle tanıştırmışlardı. Gençken yaptıklarından utanmıyorlardı (ya da Sarah’nın durumu için *yapmadıklarından* utanç ve pişmanlık duymuyorlardı). Belki de bu şekilde eyleme geçtikleri ve böylesi riskler aldıkları için kaçamak ilişkilerini hayatlarının en iyi en heyecan verici zamanları olarak hatırlıyorlardı. “O zamanlar suçluluk falan duymazdık. Herkes biliyordu. Heyecan vericiydi. Nefes kesiciydi!” demişlerdi Druckerman’a. Nancy, evli bir gayrimenkul müteahhidi olan sevgiliyle buluşmak için şehre gittiğinde başından geçenleri, “Günün birinde New York’a onunla buluşmaya gittim... Bir de baktım peşime dedektifler düşmüş, beni takip ediyorlar!” sözleriyle anlatmıştı.

İşler ciddiye bindiği zaman eşlerinden ayrılmışlardı. Sevgilileri kendileri de boşanana kadar onları ve çocuklarını birer apartman dairesine yerleştirmişlerdi. Elbette bunun bedelleri olmuştu, ancak günümüze göre oldukça “minimal” olduklarını söylemek mümkün. Mesela Elaine, kocasını Irwin için terk edeceğini söylediğinde annesi üzülmüş, babasıysa cebine bir miktar para koymuştu. Ka-

dın arkadaşlarından biri çocuklarla birlikte (o zamanlar çocukların velayeti direkt anneye veriliyordu) müstakbel eski kocasıyla paylaştığı evden taşınmasına yardım etmiş, sonunda da Elaine ile Irwin evlenmişti. Doğrusu bu “yolu-kuzeydoğu-banliyölerinden-geçip-de-Florida’ya-düşenler” grubundaki ihtiyar kadınların tamamı kaçamak yaptıkları adamlarla evlenmişlerdi. Bazıları tekrar kaçamaklar yapmış ve başkalarıyla evlenmişti. Florida grubunun bu özel kaçamak yaşama biçimini antropologların “köprüleme” olarak kavramsallaştırdığı duruma örnek göstermek mümkün. Dünyanın dört bir yanında evlilik dışı ilişkiler yaşayan kadınlardan bazıları bunun (çoğunlukla maddi, bazen de hayat yoldaşlığı ve artan sosyal statünün yanı sıra çocuk yetiştirmede beraber olmak gibi) yararlarını elde etmeye devam ederken aynı anda potansiyel bir adayı sınamak için yapıyor. Kaçamak, bir evlilikten öbürüne doğru potansiyel bir çıkış oluyor. Namibya’da aldatma kavramını çalışan fakat bu alandaki gözlemleri çok daha geniş bir uygulama alanına yayılan Brooke Scelza, dünyanın dört bir yanındaki kadınlar ve kaçamaklarla ilgili olarak yazdığı değerlendirmede, “Ekstra bir ilişki yaşamak kadına kendi seçtiği bir erkekle üreme erişimi... ya da halihazırdaki eşinin yatırımından vazgeçmeksizin gelecekteki potansiyel bir eşin kalitesini ölçme olanağı sağlar,” ifadesine yer veriyor. Bu tanım pek romantik olmasa da ömür boyu süren, evlilikle biten ve yoğun tutku ve heyecanla ilişkilendirebileceğimiz kaçamak ilişkilerde bile buzdağının görünmeyen kısmında yaşamöyküsü ödünlerinin yer aldığı gerçeğinin altını çiziyor. Elaine, Nancy ve ekürileri kismetlerini *tasarlayarak* bulmuşlar. Köprüleme ya da “eş geçişi”, kadınların ekolojik ve çevresel koşullar uygun olduğunda, kendilerini

geri tepme olasılığından koruyacak akraba ya da arkadaş desteği olduğunda (Elaine'in babasının cebine para sıkıştırması, arkadaşının taşınmasına yardım etmesini hatırlayın) kullanabilecekleri bir stratejidir. Ya da mevcut ideoloji ve işbölümü, muhtaç kadınların bir erkekten diğerine geçiş yapmasını buyurursa; yani Druckerman'ın yerinde kavramsallaştırmasıyla babalarının korumasından bir dizi sevgili ya da kocanın korumasına geçerlerse. Ya da güçlü bir otorite figürü, ki bu o zamanlarda John F. Kennedy idi, bu haltı yer, diğer herkes de onu takip ederse. Gerçekten de röportaj yapılan kadınlardan biri, başka bir erkek için kocasından boşanmakla altüst edeceği pek çok hayat yüzünden duyduğu suçluluk duygusuyla ilgili hahamıyla konuşmaya gittiğinde, hahamın kendisine mutsuz bir birlikteliği devam ettirerek hayatları mahvettiğini söylediğini ifade etmişti. Hahamın kendisi de boşanmış bir adamdı. Kadın sadece rahatlamakla kalmamış, kendisini bu tavsiye ve (ister erkeklerin, isterse kadınların yaptıkları olsun) kaçamakların az çok hayatın bir gerçeği olarak varlığını gösterdiği bu kültür tarafından yüreklendirilmiş de hissetmişti.

Beklendiği gibi aldatmacalar ve sırlar bu kadınların anlattıklarında ve sürdürdükleri aşk hayatlarında bolca mevcut; Elaine, Nancy, Loretta ve akranları ihanetin temelini oluşturan irili ufaklı kandırmacalara adanmış cilt cilt kitap bulabileceğimiz günümüzün kolektif algısıyla mukayese edildiğinde adeta hasta olarak yaftalanmaktan arındırılmış gibi. *Semi Nasıl Affedebilirim?* gibi modern başlıklar zaten bütün hikâyeyi anlatır. İşin doğrusu, Druckerman'ın röportaj yaptığı kadınlar genel olarak yaptıklarından, özel olarak da söyledikleri beyaz yalanlardan öylesine utanmıyorlar ki ona kitabında gerçek isimlerini kullan-

ması için, -ilişki dışı cilveleşmeler söz konusu olduğunda açılma, şeffaflık ve dürüstlük gerektiğini öngören- rızaya dayalı tekeşli olmayan hayat tarzını benimseyenlerin hassasiyetlerini tam tersine çevirecek şekilde basbayağı yalvarmışlardı, (Druckerman gerçek isimlerini kullanmadı.) Öte yandan Elaine, Nancy ve Loretta'nın ilk evliliklerinden olan yetişkin çocukları annelerinin geçmişleri karşısında dehşete kapılmışlardı; kadınlar bazı durumlarda çocuklarının kendileriyle konuşmayı dahi kestiklerinden şikâyetçiydi. Annelerin nasıl davranması ve kaçamak ilişkilerin kabul edilebilirliğine dair nesiller arası fark bu noktada "köprülenemez" bir uçurum gibiydi.

Elaine ve Nancy ve Barb ve Loretta ve dahi arkadaşları Yvonne, Linda ve Alice, Sarah'ya kıyasla bambaşka bir cinsel kültürün içinde yaşamışlardı. Onlar daha genç yaşlarında ve görece tecrübesizken parmaklarına yüzük takmış, ardından da enteresan seks hayatlarına yelken açmışlardı. Bugün biz işleri tersine döndürdük: önce cinsel olarak deneyim kazanıyor, *sonra* yerleşik hayata geçiyoruz. Ve yine bugün bu kadınlar, genç neslin geçmişte olup bitenler hakkında böyle akıl almaz ahlak kumkumalarına dönüşmesine inanamıyorlar. Sarah'ya diyecek bir çift sözleri olabilirdi belki, "biraz hayatını yaşa!", "ah hadi ama, herkes aldatır!" gibi; ama sadece birbirleriyle açık konuşuyorlar. Bir de ziyaretlerine gelen meraklı, yargılayıcı gözlerden uzak kadın gazeteciyle.

EKOLOJİLER

Annika tam anlamıyla bir günümüz Manhattan'lısı. Ancak Druckerman'ın huzurevi hanımları ve *Mad Men* or-

tamıyla ortak noktalarının sayısı, akranı Sarah'yla olanlardan daha fazla. Annika, *kendi* on yıllık evliliği boyunca Sarah'nın yüzleştiği kısıtlamaların pek azını hissetmiş; pek çok kaçamak ilişki yaşamış ve beni kendisine yönlendiren başka bir kadını hayretler içerisinde bırakarak bunların hiçbiri için suçluluk hissetmemiştii. Bunun sebebi ne olabilir? İlişki dışında seks ve romantizm peşinde koşmayan kadınları koşanlardan ayıran şeyin tam olarak ne olduğunu çok merak ediyordum. Florida'da görece yaşlı ama uslu denemeyecek kadınların durumunda bunun cevabı belli bir yer ve (Sinatra, Kennedy, çapkınlık, elindekinden fazlasını isteyen genç bir kadınsanız gördüğünüz ilginin sunduğu çapkınlık yapma ortamı gibi) belli bir dönemde yatıyor. Bugün yanlış anlaşılma, sansüre uğrama, dışlanma hatta bazen erkek arkadaşları ya da kocaları tarafından öldürölme riskini göze alarak tekeşlilik sınırını geçen kadınlar, geçmeyenlerden özünde bambaşka kişiler mi? Eğer öylelerse, ne bakımdan? Farkı doğuran büyüdükleri yer ve yetiştirilme biçimleri mi? Ekonomik durumları mı? Mizaçları mı? Ootosansür kelepçelerinden sıyrılmayı nasıl başarıyorlar?

Sonuçta ototosansür de hiç öyle basit, önemsiz bir şey değil. Druckerman *Lust in Translation*'da doktoruyla hissettikleri karşılıklı bir ilgiden üzüntü duyan ama bu konuda harekete geçmeyen Amerikalı bir kadının nasıl da artık kim olduğundan bile emin olamaz hale geldiğini yazıyor. Bir başka nişanlı kadın da internette, barın birinde nişanlısından başka bir erkeği öpmüş olduğu için neredeyse kendisini öldürecek noktaya geldiğine dair bir paylaşımda bulunuyor. Tek bir öpüşme. Hepimizin etrafında her ne olursa olsun kaçamak ilişki milişki yaşayamayacağını söyleyen arkadaşları vardır. İçleri kıpır kıpır

olsa da “cesaret edemeyeceklerini” söyleyen arkadaşlar da tabii. Bu kadınları, yani seksüel maceralarla otonominin hasretini çeken ama yine de tetiği çekmekte tereddüt eden Sarah’ları tereddütsüz Annika’lardan ayıran nedir? Erken yaşta evlenip daha sonra bu seksüel maceraları kocaları dışında erkeklerde arayan Florida kadınları, söz konusu kadınlar ve kaçamaklar olduğunda çok daha açık ve onaylayıcı bir hale geldiğimize, cinsel ilerlemenin bomboş uzayda hiçbir engel tarafından yolundan edilmeden daima ileri hareket eden bir ok gibi yoluna devam ettiğine dair ön kabullerimize meydan okuyor. Bu kadınlar aynı zamanda kadın cinsel yetkinliği konusunda ilgi çekici bir model de sunuyor. Medeni hallerine ve sadakat yeminlerine aldırış etmeksizin seksi arzulamış, seksin peşinden gitmişler. Bakış açınıza bağlı olarak onların zamanından bugünlere gerileme yaşadığımızı söyleyebilirsiniz. Annika’nın hikâyesi, kadınların hayatlarında cinsellikleriyle hiçbir alakası yokmuş gibi görünen (çocuk bakımı olanakları, işgücüne katılımları, aile ve arkadaş ağları gibi) pek çok koşulun aslında en mahrem kararlarını vermelerinde nasıl etkili olabileceğini gözler önüne seriyor.

Sarah’yla yaptığım görüşmeden birkaç hafta sonra kendimi Annika’nın neşeli ve sıcak mutfağında, kendisiyle çocuklarımız ve işlerimiz hakkında laflarken buldum. Annika şık bir şekilde dağınık bırakılmış sarı saçlara ve bulasıcı mizah duygusuna sahip, sıcakkanlı, açık ve merak uyandıran bir kadın. İskandinav ve genç yaşında ailesiyle birlikte Chicago’nun varlıklı banliyölerinden birine taşınmış. Bu geçiş süreci sarsıcı olmuş. “Yüksek bir bağımsızlık ve olgunluk düzeyine alışkındım. Bizim orada okulun öğle tatilinde arkadaşlarımla dışarıda yemek yemeye ve bir bira içmeye gidebiliyordum,” dedi. “Ama Amerika’da

trafiğe takılır da geç kalırsam okula annemden imzalı bir pusula getirmem gerekiyordu. İnsana çocuk muamelesi yapan, çok kafa karıştırıcı bir durumdu.”

Cinsellikle ilgili standartları da aynı şekilde hayret verici bulmuştu. Kendi ülkesinde cinsellik eğitiminin “pratikte nasıl olduğu gösterilerek” verildiğini söyleyip güldü. Pek çok bilgi son derece detaylı bir şekilde ergenlikten önce aktarılıyordu. Annika okulda öğrenemediğini de seks konusunda kendisiyle açıksözlülükle konuşan annesinden dinlemişti. “Bir keresinde, ‘Çocuklu yetişkinler baş başa otele kalmaya gittiğinde teke tek vuruşma başlar!’ dediğini hatırlıyorum; bende bu işin eğlenceli bir şey olduğu hissini uyandırıyor,” diye anlattı. Gerçekten de Annika’nın yetiştiği dönemde seks bir nevi kafanızı çevirdiğiniz “her köşede”ydi. “Bizim oralarda reklam filmlerinde, panolarında kadın memelerini görebilirsiniz. Bu burada olduğu gibi utanç uyandırmaz. Bizim oralarda fuhuş yasaldır; Tanrı biliyor ya bu da evvel ezel benim referans çizgim oldu.”

Ancak babasının işi dolayısıyla yerleştikleri Chicago’daki banliyöde vücutlar ve seks bambaşkaydı. “Buradaki okulda cinsellik eğitime ‘sağlık’ deniyordu; tek yaptıkları spermin yumurtayı nasıl döldediğini açıklamak, sonra da bize birbirimizi döllemememizi söylemekti.”

Biz konuşurken Annika biraz kurabiye çıkarıp çay demledi, kendisine seks hayatını hangi sıfatlarla tanımlayacağını sorduğumda, “Rengârenk,” diye neşeyle bağırdı. Hikâyesini en baştan anlatmaya başladı.

Amerika’ya ilk geldiğinde kendine bir yer bulma mücadelesi veren Annika yine de yeni lisesinde arkadaş edinmeyi başarmıştı. Lisenin sonlarına doğru kendisine bir erkek arkadaş da bulmuş ve Amerikalı yaşıtlarının bu du-

rumu etrafa yaymaları kafasını karıştırmış olsa da seks yapmaya da başlamıştı. “Bizim orada benim yaşımdaki çocuklar seks yapıp yapmayacaklarına karar verir, hatta bazen kızlar erkek arkadaşlarını eve yatılı misafir olarak çağırırdı. Ailemiz bunu bilir, gerçekleşmesine müsaade ederdi. Ama burada, burada işler gizli kapaklı yürüyordu. Çocukların çoğu seks yapıyor, ama özellikle de kızlar bundan hiç mi hiç bahsetmiyordu. Dedikoduyla dolu bir ortamdı. Okulda iki kızın kürtaj yaptırdığına dair korku dolu dedikodular dolanıyordu. Eh, ne bekleyebilirdiniz ki? Hiç kimse doğum kontrol yöntemlerinden bahsetmiyordu! İnsanlar partilere gidiyor, zilzurna sarhoş oluyor ve orada seks yapıyordu. Kavramaya çalıştığım muazzam bir değişimdi bu.”

Üniversite okumak için California’ya taşınmış, burada oranın yerlilerinden, kendisini egzotik ve eğlenceli bulan Dan’le tanışmıştı. Dan oldukça utangaç, uzun ve fit (Annika, “O vücuda ilk gördüğüm anda bayılmıştım,” diye anlatıyor) bir çocuktur; mezun olunca bu orta ölçekli üniversite şehrinde bir işe başlamıştı. Bu esnada Annika üniversite macerasına henüz başlıyordu, bu yüzden Dan’in ilk çıkma teklifini reddetmişti. Ama Dan diretmiş, Annika da Dan’in olgunluğuyla yeteneğinin de kendisine vücudu kadar cazip ve çekici geldiğini fark etmişti. “Erkekler yurdundan çıkıp sağda solda harcanan çocuklarla dolu bu okyanusta o bir işi ve hayatı olan gerçek bir erkekti.” Üniversitenin birinci sınıfının sonlarına doğru çıkmaya başladılar. Daha en başından itibaren Annika, cinsel olarak ideal müttefikler olmadıklarını hissetmişti. “Neredeyse her defasında seksi başlatan benmişim gibi geliyordu, bu da beni sıkılganlaştırdı.” Bundan söz etmemiş, bu durum değerlilik duygularını yiyip bitirirken,

“Bende bir sorun mu var acaba,” diye merak edip durmuştu. Fakat Annika beraber yürüyüşe çıktıkları, Dan’ın evinde yemek pişirdikleri, sohbet ettikleri zamanlardan büyük keyif alıyordu. Bir süre sonra “her ne kadar bu konuda konuşmamış olsalar da” işler ciddi ve özel hale gelmişti; kendilerini birden bu işin ortasında bulmuşlardı, “Çünkü bu işler böyle yürürdü,” demişti Annika bana bir an için camdan dışarıya doğru dalıp giderken.

Yaz aylarında Annika seyahat edip zaman zaman da tanıştığı başka erkeklerle yatarken Dan çalışıyordu. Dan ve o bu konuyu hiçbir zaman masaya yatırmamışlardı. “O zamanlar bile bir nebze olsun bağımsızlığım vardı,” dedi. O uzaktayken Dan’ın neler yaptığını kesin olarak bilmiyordu, ama durumu, “Onun da başkalarıyla görüştüğünü tahmin ediyorum,” diye açıklıyor. “Ya da belki de kimseyle görüşmüyordu zira pek cinsellik dürtüsü varmış gibi görünmüyordu.” Annika da bunu aklından çıkarmaya çalışıyordu. *Ne biçim bir kadın böyle bir şeyi umursar ki?* Her neyse, Annika’nın üniversiteden arkadaşlarından bazıları da erkek arkadaşlarıyla benzer şekilde “sorma, söyleme, konuşma” türünde sözleşme(me)ler yapıyordu. Dolayısıyla Annika, Dan’ın kendisini daha çok arzulasını istediğinde, yakalanma korkusu ve sakladığı sırlardan dolayı kendisini tuhaf ve stresli hissettiğinde bunların olağandışı olduğunu düşünmüyordu. Annika mezun olduktan sonra kendilerine şehirde bir apartman dairesi buldular, kısa bir süre içinde de Dan evlenelim diye tutturmaya başladı.

Annika, ikimize birer fincan çay koyarken, “İskandinav kökenimden olacak, benimse hiç acelem yoktu,” dedi. “Ailemin evlenmeden çok uzun süreli, bağlı, kapalı ilişkileri ve çocukları olan arkadaşları vardı.”

Seks de, özellikle Dan'ın Annika'dan daha az istekli olması bakımından sorun teşkil ediyordu. "Kendimi... reddedilmiş ve arzulanmayan biri gibi hissetmeme neden oluyordu. O bunu hep testosteron seviyesinin düşük olması ya da yorgunluğuyla açıklardı. Bir süre için işte ya da partilerde tanıştığım erkeklerle ara ara seks yaptım. Doğrusunu söylemek gerekirse seks hayatımız harika olsaydı başka erkeklerle yatmazdım. 'Ben de bir seks hayatını hak ediyorum,' diye düşünüyordum." Ancak bu "gizli tekeşli olmamanın" da duygusal bir yükü vardı. Yıllar boyunca yakalanmaktan kıl payı kurtulduğu zamanlar olmuştu, bir keresinde bir adam ceketini Annika'da unutmuş, Dan de şüpheyle o ceketin kime ait olduğunu sorgulamıştı. Kalbi güm güm atan Annika arkadaşlarından birine ait olduğunu söyleyivermiş, aklının bir köşesine aldatmanın, taşıdığı risklere değmediğine dair de bir not düşmüştü.

Ama bir yandan da başka erkeklerle birlikte olmak heyecan vericiydi; ayrıca onların arzusu Dan'ın cinsel aldatmazlığı karşısında bir avuntu oluyordu. Tıpkı Alicia Walker'ın röportajına katılanlar gibi Annika da sekssiz bir ilişkide varlığını sürdürebilmek için karşı tarafa açılmadığı bu ilişki dışı cinsel hayatını bir tür "hülle" stratejisi olarak kullanıyordu.

Ancak Dan bir kez daha evlenme teklif ettiğinde Annika bunun bir şekilde işleri, en azından Dan için, yoluna koyabileceğini düşünmüştü. "Düşündüm de, *o Amerikalı. Bu onun için çok önemli. Belki evlenmek bize iyi gelir.*" Teklifi kabul etmişti, evlenmek gerçekten de bir süre için ikisine de iyi gelmişti.

Ama son derece ateşli geçen balayı evrelerinden sonra Dan sekste, evlenmeden önceki haline dönmüştü. An-

nika da yine başka erkeklerle yatmaya başlamıştı. Ruhunda suçluluk sancıları hissediyordu elbette; ama bu durum aynı zamanda arzulandığını ve hayatta olduğunu hissetmesine de olanak sağlıyordu.

“Bir hissi çok net hatırlıyorum...” Burada korku dolu bir yüz ifadesi takınıp derin bir soluk vermişti, “Telefon çaldığında arayanın yattığım erkeklerden biri olduğunu bilmenin, ama Dan yanı başımda olduğu için sanki bir başkasıymış gibi rol yapmanın verdiği hissi. Çok yıpratıcı, onca kalp çarpıntısı, onca stres... Bütün yalanları aklında tutmak çok karmaşık. Büyük bir kısmı zor ve yorucu! Zaman zaman *tamam artık, buna bir son vermem gerek. Bu iş çok zor ve tehlikeli* diye düşünürdüm.” İşte bu yakayı neredeyse ele verme anları *Gözleri Tamamen Kapalı*’dan “aldatanlar yakalanırken” adlı bir YouTube janrına, Carmen Rita Wong’un mutlu hayatı, intikam meraklısı bir kadınla yaşadığı tek gecelik ilişkiden sonra altüst olmak üzere olan güçlü ve evli Latin Amerika kökenli lezbiyen Magda’nın öyküsünü anlattığı *Never Too Late* [Hiçbir Zaman Çok Geç Değildir] adlı romanına kadar ihanet anlatılarının mihenk taşlarını oluşturuyor.

Gerek kurgusal, gerek gerçek dünyaya ait birçok kadının gibi Annika da cinsel deneyimlerinde özlemini çekmekte olduğu çeşitlilik ve yenilikle birlikte artık kaçamaklarına dur diyemez hale gelmişti. “Evliliğiniz iyi gidiyor olsa bile, ki benimki en azından seks departmanında iyi miyi gitmiyordu, yine de o çok heyecanlı olduğunuz, her şeyin çok yeni geldiği, gözünüzün ne yemek ne uyku gördüğü, bu yepyeni insanla duygusal ve cinsel anlamda doyuya yoğun bir zaman geçirdiğiniz o dönemi özlersiniz bence. Benim de peşinden gitmeye devam ettiğim, bir türlü hayır diyemediğim şey buydu.”

Tıpkı Sarah veya Druckerman'ın Florida'lı hanımefendileri gibi Annika da Marta Meana'nın erotik "öz-odaklanma" dediği şeyi yaşıyordu. Başkaları onu seksi ve çekici bulduğunda o da kendisini seksi ve çekici buluyordu. Bir erkek tarafından düzenli olarak istenmeyi istemek, istenmediğinde (ya da Meana'nın katılımcılarının durumunda istendiğinde) de solup gitmek Annika'yı bizim de itiraf etmek istemesek de inkâr edemeyeceğimiz şekilde etkilemişti.

Annika'nın, kendisi hakkındaki bu gerçeklere dair birtakım sezgileri olmakla birlikte bunların kendisini diğer kadınlardan "farklı" kıldığına inanıyordu. Onun düşüncesine göre sadece kocasıyla değil başka erkeklerle de seks yapmak istediğine göre bir sorunu vardı. Onu koruyansa İskandinav yetiştirilme tarzıyla ilişki dışı seks konusunda aynı damak tadını paylaştığı bir kız arkadaşı olmuştu. Konuştuğum kadınların çoğu gibi Annika da bana, "Tekeşli kalamayan birkaç başka kadın daha tanıyordum, kendimi bu sayede biraz daha az anormal hissedebiliyordum," dedi. O ve Dan ara ara korunmadan seks yapıyorlardı (evlilik dışı ilişkilerinde her zaman prezervatif kullanıyordu) ve evlendikten birkaç yıl sonra Annika hamile kalmıştı. O dönemde artık liseden, üniversiteden ve işyerinden, bir kısmı kendileri de bebek bekleyen çekirdek bir arkadaş grubu vardı. Yedi gün yirmi dört saat kendini hasta hissediyor, ancak bu arkadaş grubuyla geçirdiği vakit ona güç veriyordu. Kızı dünyaya geldiğinde bebek bakımı konusunda güçlükler yaşamıştı. Kendisini sürekli stresli ve uykusuz hissediyordu. Gerçek bir doğum izni uygulaması olmadığı için işini bırakmak zorunda kalmıştı. Maddi durumları bakıcı tutmaya elverişli değildi, Annika hayata gözlerini daha yeni açmış bebeğini

tam zamanlı bir bebek bakım merkezine bırakmak da istemiyordu. Şehir merkezinde tek maaşla yaşamak tam anlamıyla bir hayat mücadelesiydi. Dan, Annika'ya prim ve zam alma ihtimalini artıracığını söyleyerek daha fazla iş seyahatine çıkmaya başlamıştı.

Annika, o dönemleri hatırladığı anda, yüzüne çaresiz bir ifade takınarak, "O gittiği zaman bebeğim kanguruda kız arkadaşlarımdan biriyle buluşmak üzere soluğu her gün yakınlardaki bir kafede almayı alışkanlık haline getirmiştım," dedi. "Yoksa kenimi çok, çok yalnız hissediyordum.

İskandinavya'ya geri dönen ailem bizi ziyarete gelip de içinde bulunduğumuz durumu gördüklerinde gözlerine inanamadılar," diye ekledi mutfakta bir şeyleri karıştırdıktan sonra elinde biraz daha kurabiyeyle geri dönerek. "Benim ülkemde gerçekten çok iyi bebek bakım olanakları mevcut ve doğumdan sonra anneye de her türlü destek sağlanır. Oraya kıyasla burada hiçbir şey yok."

Kızının doğumundan henüz bir yıldan az bir süre geçmiş, tam "iş öğrenip bir nebze daha iyi yapar olmuştu" ki, bir kez daha hamile kalmıştı.

Bu ikinci deneyiminde pek çok şey; hamilelik, doğum, oğlunun altını değiştirmek, bakımını sağlamak ona daha kolay gelmişti. Ancak Annika hiçbir zaman olmadı-ğı kadar bitkindi. Bazen arkadaşları ziyaretine geldiklerinde onu salonun ortasında çocuklarıyla birlikte yere oturmuş, uykusuzluk ve yılgınlıktan ağlar halde buluyorlardı. İşe geri dönmeyi düşünmüştü fakat iki çocuğun çocuk bakım masrafı daha da fazlaydı ve muhtemel geliriyle bir dadı veya bakıcının maaşını ödemesi pek mümkün değildi. Günlük bakım merkezlerinin sunduğu seçenekleri incelemiş, ancak bebek başına düşen bakıcı sayısının

çok düşük olması hoşuna gitmemiştir. Evde kalıp kendi kendine işleri halletme seçeneği göz önünde bulundurulduğunda bu bakım merkezi fikri aklına pek yatmamıştır. Kendisini kapana kısılmış hissediyor, kâh iyi kâh kötü günler geçirerek hayatına devam ediyordu. Cinsel dürtülerini ise “kış uykusu”nda diye tanımlıyordu. Göç ettiği ülkede küçük çocuklu ailelere, özellikle de yeni çocuk sahibi olmuş annelere destek veren bir sistem olmaması ve kendisini anne-babasıyla diğer akraba desteğinden mahrum kılan patrilokal yerleşme örüntüleri sebebiyle o iddialı ve kendinden emin Annika, kadınların ekolojik ve çevresel koşullar tarafından nasıl teşvik edilip nasıl kısıtlandığına dair kusursuz derecede öğretici bir örnek olarak kendisi olmaktan çıkmış, neredeyse tanınmaz hale gelmişti. Bu boşlukları doldurmada Annika’nın kız arkadaşları hayati bir rol oynamıştı ama tıpkı Annika gibi onların da çoğu kabuğuna çekilmiş, ekonomik olarak kocalarına bağımlı kadınlardı; kendi stresleri ve hayat mücadeleleri vardı.

Bebekler koşturmaya başladığında Dan terfi almış, daha da çok iş gezisine çıkar olmuştu. Artık daha fazla da kazanıyordu; maddi durumları teknik olarak şehirde kalmalarına yetecek olsa da iyi bir devlet okulu olan, yakınlarındaki bir banliyöye taşınma fikrini ortaya atmıştı. Annika banliyölerde içine girdiği yeni kültüre uyum sağlamaya çalışan genç bir kız olduğu zamanlara dair anılarından hareketle bu fikre kuşkuyla yaklaşmıştı. Ancak Dan sonunda onu daha geniş evde, büyük bir arka bahçeyle hayatlarının daha kolay olacağına ikna etmişti. Arabalarıyla hemen yakınlarındaki kasabada kütüphaneye, çocuk müzesine ya da aile dostu restoranlara gidebileceklerdi. Annika’nın kız arkadaşlarından gördüğü desteğin yanı sıra sokaklarında her daim bir koşturmaya ve dolayısıyla hayatı da barın-

dıran ve en kasvetli günlerde dahi ona can simidi olan şehirden ayrılmaya dair endişelerine rağmen taşındılar.

Yeni evlerinde vaktinin çoğunu çocuklarıyla bir başına eve tıklıp kalmış halde geçiriyordu. Çalışmak artık uzak bir hayal olmuştu. Dan ise çoğunlukla evde yoktu.

“Çok uzun süre tek arabamız oldu, bu yüzden evden çıkmam fiziksel olarak da mümkün değildi. Nihayet ikinci arabayı aldığımızda da artık çok yorgundum, çocuklara kemerlerini bağlatıp yola koyulmak fikri bile...” Şehirdeki kız arkadaşları yaz aylarında Annika’ların havuzunda hoşça vakit geçirebilmek için çocuklarıyla beraber ziyarete geliyordu. Annika “eğlenceyi berbat edeceğini” düşündüğü için çektiği zorluklara dair sırlarını arkadaşlarıyla paylaşamayacağını hissediyor olsa da, arayı kapatıp kendisini biraz olsun daha az yalnız hissedebileceği bu fırsatlar için yaşar olmuştu. Çoğunlukla tek başınaydı.

“Evler birbirine çok uzaktı, bu yüzden komşuların birbirleriyle pek ilişkisi yoktu. Dolayısıyla yıllarca garajımda çocuklarımla eliş yapıp yaşadım,” dedikten sonra kısa bir es verdi ve, “aklımı yitirmek üzereydim,” diye durumu özetledi.

Bu esnada Dan’le seks hayatı tamamen durma noktasına gelmişti. Dan iş gezilerinden dolayı çok yorgun olduğunu söylüyordu. “Bir keresinde nisan ayının başlarındaydık, aynı ayın ortalarındaki doğum günümde seks yapmak istediğimi söylemiştim çünkü Noel’den beri hiç yapmamıştık!” Bana Dan’dan boşanmak istemediğini söyledi; çünkü esasında Dan’i seviyordu ve çocuklarının boşanmış anne-babayla büyümelerini istemiyordu. Bir de tıpkı Sarah gibi o da bir yemek davetindeki çıkıntı ya da okula çocuklarını almaya giden ebeveynler arasında “boşanmış” olan olmayı istemiyordu. Duruma bir de bu açı-

dan bakarak bana, “Bunun sosyal statümde bir düşüş anlamına geleceğini biliyordum. O ‘Boşanmış Anne’ ben olacaktım. İnsanlar delirdiğimi bile düşünebilirdi. Amerika’da boşanmış kadınlara yönelik böyle bir düşmanlık ve güvensizlik var,” diyerek iç çekti. “Hasarlı mal.”

Küçük çocukları kreşe başladığında Annika’nın hayatı altüst oldu. Dan uzun süreli bir kız arkadaşı olduğunu ve onunla daha çok zaman geçirebilmek için banliyöye taşınmak konusunda ısrarcı olduğunu itiraf etmişti. “İş gezisinde” olduğu zamanların çoğunda aslında kız arkadaşıyla beraberdi.

Annika’nın öyküsündeki bu beklenmedik gelişme karşısında şok olmamış gibi görünmeye çalıştım.

“Bazıları bunun, benim yıllar boyunca adları evlilik cüzdanımda yazmayan partnerlerimin bir karşılığı olarak karma, ya da ne bileyim ödemem gereken bir bedel, vermem gereken bir hesap falan olduğunu söyleyebilir,” diye duygusuzca devam etti. “Ama banliyöde yaşadığımız süre boyunca kimseyle görüşmedim. Kocam ‘iş gezileri’ndeyken ben tek başıma çocuklarımı yetiştiriyordum,” diyerek derin bir nefes aldı.

“Gidebileceğim bir işim yoktu, dışarıdaki hayatı ısıtıyor, bütün gün evde çocuklarımla, etrafımda hiçbir arkadaşım ya da ailemden kimse olmaksızın tıklıp kalıyordum; hiçbir etki gücüm ya da bağımsızlığım yoktu.” Annika bana bütün ilişkilerinin çocuklarından önce gerçekleşmiş olduğunu açıkça belirtmemin çok mühim olduğunu söyledi. Onlar doğduktan sonra daha az vaktinin ve ilgisinin kaldığını, kendisini evliliğini yürütebilme-ye adadığını ifade etti.

Sarah ve Annika'yı dinlerken aklımdan sürekli Daniel Bergner'in *Kadınlar Ne İster?* adlı kitabından bir bölüm geçiyordu. Bergner, Emory Üniversitesi Yerkes Ulusal Primat Araştırmaları Merkezi'nde Nöroendokrinolog ve Psikolog Kim Wallen'le beraber bir dönem Hint şebeklerini gözlemlemişti. Geçmişten bu yana dişi şebekler çoğunlukla erkeklerle bir arada kafeste tutuluyor; bütün çiftleşmeyi erkekler teklifsizce üstlerine çıkıvermek suretiyle başlatırken dişiler de buna aldırılmaz bir tavırla adeta katlanır gibi görünüyordu. Bu gözlem yalnızca şebeklere dair primatoloji literatürüne kaynaklık etmekle kalmamış, kadın cinselliğinin özünde pasif ve erkek cinselliğine göre "daha az" oluşuna dair hayvan dünyasından elde edilen bir kanıt olarak varlığını sürdürmüştü. Zaten doğrusu da bu değil miydi? Wallen yutmamıştı. *Peki ya hayvanlar kafeslerinden çıkarılırsa ne olur? Bu müdahale Hint şebeklerinin cinsel davranış örüntülerinde ve kadın cinselliğine dair inançlarımızda bir değişikliğe yol açar mı?* diye merak etmişti. Bunu Hint şebekelelerinin nefes kesici, serbest cinselliği takip etmişti. Daha geniş kapalı alanlarda dişiler sekse öylece katlanıvermiyor, seksi bizzat kendileri başlatıyordu. Hem de kesin ve ısrarlı bir şekilde. Erkeklerin peşine düşüyor, onları takip ediyor, ayaklarını bir tür Mors koduyla, "Bana derhal cinsel olarak hizmet et!" dercesine yere vuruyorlardı. Birkaç yıl içinde orada ulaşabildikleri bütün erkeklerle seks yaptıktan sonra da sıkılmış ve isteksiz hale gelmişlerdi. Wallen bir kez daha merak etmişti; *peki ya ortama yeni erkekler getirirsek?* Elbette piyasaya taze erkekler çıkınca dişiler yine seks için deli olmaya başlamıştı. Kafesin dışındayken içinde olduklarına kıyasla gözle görülür şekilde farklıydılar.

Aklımdan aynı zamanda Antropolog Beverly Strassmann'ın, kadınların regl oldukları dönemlerde gelenek-

leri gereği âdet kulübelerine çekilmeye zorlandığı Mali’de yürüttüğü çalışması da geçiyordu. Strassmann, erkeklerin bu sayede eşlerinin regl dönemlerinden “geriye doğru gün sayarak” yaklaşık olarak yumurtlama tarihlerini hesaplayabildiklerini, bu şekilde de sadık olup olmadıklarını tespit edebildiklerini bulgulamıştı. Bu çok etkili bir kısıtlama biçimi olarak karşımıza çıkıyor; Mali’nin bu bölgesindeki evlilik dışı doğan çocuk oranı dünyanın diğer bütün bölgelerinden daha düşük.

Kadınların yaşamlarının cinsel, ekonomik ve ekolojik koşulları birbirine bundan daha bağlı ya da bağımlı olamazdı herhalde. Annika’nın durumundaki banliyö evinin bir şebek kafesinden ya da Mali’deki bir âdet kulübesinden, yani kadın cinselliğini çarpıtıp yeniden şekillendirmenin yanı sıra kocasının yapacağını yapmasına devam ederken kadın üzerindeki kontrolünü sağlamasına, aynı zamanda kadını başka erkeklerden uzak tutmasına da yarayan bir muhafazadan pek farkı yok. Sarah’nın cinsel ve romantik arzularına yönelik harekete geçmemiş olması, yapmak istediği şeyi yapmamış olmaktan duyduğu pişmanlık, cinsel otonomi eksikliği ve feminist duruşuyla bütün başarılarına rağmen pratikte kadınlara ve erkeklere eşit dağıtılmamış, güçlü bir davranış koduna olan çelişkili bağlılığı da bir tür kısıtlamadır. Her iki kadının da deneyimleri, kadın bağımsızlığı ve kadınların kendi ekonomik, kişisel ve cinsel kaderlerini tayin etme yetilerinin yerini itaate, müsaade istemeye ve bağımlılığa bıraktığı muazzam büyüklükte, kapsayıcı bir kültürel kaymanın –ki isterseniz biz buna apaçık bir ihanet diyelim– bir parçasıdır. Sayıları gitgide artmakta olan bir grup antropolog, bu dönüşümün kalpsiz ve beklenmedik aracısının bireysel olarak erkekler ya da kadınlar olmadığını

ifade ediyor. Bu aracı politika veya politikacılar da değil. Ulus devletlerin, hatta organize dinlerin doğuşu ve yükselişi de değil.

Tarım.

Çiftçilik ve çiftlikler olmasaydı Annika, Sarah, sizler ve ben şu âna göre gerçekten de çok farklı hayatlar yaşıyor olabilirdik.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SABAN, MÜLKİYET, MÜNASEBET

Bugün ABD’de yaşayan bir kadının seks hayatına, bu hayatın sınırları içerisinde neler olduğuna, nelerin gerçekleşmesinin mümkün olabileceğine ve nelerin Annika’larla Sarah’ların erişimine açık olmadığına dair pek çok şey, geçmişin tozlu sayfalarındaki, görünüşte alakasız bir anla bağlantılı. Tıpkı kelebeklerin koleksiyon yapılmak üzere iğnelenmesi veya böceklerin kehribar içinde hapsolması gibi libidomuz, üstbenliğimiz, özgürlük ve erdemlilik algımız, arzularımızın coşkulu çarpıntısı ve daralan otosansürümüzün kökeni çok uzun zaman öncesine dayanan bir olaylar dizisinin son derece hareketli ve gezgin toplayıcı kadınların tarihin sayfalarına adeta “muhlanması”, kelimenin gerçek anlamıyla varoluşlarının, düşüncülerin, yaşayışlarının... ve bir de seks hayatlarının hareketsiz kılınmasından doğmuş yapay durumlardır.

Kadınların yazgısındaki bu mühim değişiklik bundan on ila yirmi bin yıl önce, Bereketli Hilal’in, bugün

adına Ortadoğu dediğimiz bölgesini oluşturan Ürdün Vadisi'nde gerçekleşmeye başladı. O zamanlar bu bölgede insanlık tarihinin seyrinde bir kayma gerçekleşiyordu. Avcı-toplayıcılar hayatlarını sürdürebilmek için keşif gezilerine çıktıkları besinlerden ziyade gitgide daha büyük oranda bizzat yetiştirdikleri besinlere bel bağlamaya, vahşi bitki türlerini yetiştirmeye başlamıştı. Bu geçiş, insanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olduğunu düşündüğümüz bir olayla doruk noktasına ulaştı: tarımın yükselişi. Bu hikâye insanların gitgide sağda solda dolaşıp yemek toplamaya daha az, ekinlere ise daha çok odaklanması, bir düzen tutturup (kelimenin tam anlamıyla) “yerleşmemiz”, (mecaz anlamıyla) büyümemiz ve “ilerlemeye” olanak sağlayacak koşulları yaratabilir olmamız şeklinde devam etti. Ekinlerle birlikte artık bu beslenme işinin pervasızca, aman yeterli olur mu diye düşünerek, kıt kanaat bir şeyler bulup buluşturarak yapılacak bir şey olmadığını da öğrendik. Daha fazla sayıda insan için daha bol yemek bulup kaynakların nerede olabileceğini daha açık bir şekilde öngörebilmeye başlayınca da nüfusta bir artış yaşandı. Buna ek olarak (nimetlerin nimeti!) ekinlerin yetiştirilmeye başlanmasıyla besinlerden ara ara artanlar olması gibi bir lüks yaşanır olmuştu. Uzun süreli olarak elimize geçen ne varsa (bu durumda tahıllar) depolayabilmeye ve daha önceden yıkıcı kıtlıklara yol açan kuraklık, sel ve diğer aksaklıkları umursamamaya başlamıştık. Düzenli besin depolanmasıyla nüfus oranları yıllar boyunca sabit bir şekilde yüksek seyretmeyi sürdürdü. Böylelikle sadece katbekat artmakla kalmadık, hikâye ilerledikçe “medenileştik” de. Artık yemek bulmak için uzun mesafeler kat etmek zorunda olmadığımızdan, ekinlere ve hasat yapanlara ya-

kın olmak için kalıcı köyler kurduk, daha önce hiç olmadığı kadar büyük ve yoğun topluluklar oluşturduk, çabalarımızı hayatta kalmak için sadece bir şeyler “toplamanın” çok ötesine taşıyıp karmaşıktırdık.

Toplumlar besin maddesi üretmeyi, depolamayı ve dağıtmayı öğrendikten sonra modern uygarlıkların temel özelliklerini de peşi sıra geliştirdiler: nüfus yoğunluğu artan şehirler, merkezî yönetim, organize din, özel mülk, dallara ayrılmış meslekler, kamu işleri, vergilendirme, teknoloji ve bilim. İnsanlar ekin yetiştirip hayvan evcilleştirmeden önce on binlerce yıl boyunca avcı-toplayıcı olarak yaşamıştı. Ancak bu hadisenin ardından çağdaş medeniyetlere geçiş çok hızlı ve kökten yaşandı.

Kıtlıkları bertaraf etmek için besini depolayabilmek hiç şüphesiz tarımın yararlı yönlerinden biriydi. Bu durum gerçekten de hayat tarzında birtakım önemli gelişmelere yol açtı: erken dönem çiftçilerinin iskelet kalıntıları, avcı-toplayıcılara göre daha düşük oranda kireçlenme yaşadıklarını gösteriyor, bu da genel olarak daha az düzenli eklem kullanımı ve zorluk yaşanması anlamına geliyor. Ve tabii tarımın insan nüfusunun artışına destek olduğu da şüphe götürmez bir gerçek.

Ancak tarihçiler, arkeologlar ve antropologların görece yeni bulguları göz önünde bulundurulduğunda tarımın “ilerlememizin” temel taşı olduğuna dair inancımızı haklı çıkarmak zor. Arkeolojik bulgular ve insan kalıntıları toplayıcılıktan çiftçiliğe geçişin atalarımız için yaşam tarzı ve sağlık gibi açılardan doğrudan bir gelişim olmaktan çok uzakta olduğunu gösteriyor. Sözünü sakınmayan,

popüler bir antropolog ve yazar olan Jared Diamond, tarıma geçişi “üstesinden gelmeyi asla başaramadığımız bir felaket” ve “insanlık tarihinin en vahim hatası” olarak nitelendiriyor. Karbonhidrat ağırlıklı, demir yoksunu yeni beslenme tarzımız büyüme ve gelişmemizin sekteye uğramasına yol açtı. Toprağın mineraller bakımından fakirleşmesi ve yorgunluğu da besleyici değeri düşük ekinlere yol açtı. Bu esnada komşu çiftçiler su ve toprak gibi kaynaklar için rekabet eder olmuştu. Bu türden bir rekabet ve yiyeceklerin depolanması mülkiyet kavramını doğurmuş; bunu kimin kontrol edeceğine karar vermek için de çatışmalar yaşanmaya başlamıştı. Diğer insanların, çiftlik hayvanlarının ve hem insan hem de hayvan atıklarının yakınında yaşayan Holosen devri insanları verem, frengi, nonspesifik kemik enfeksiyonları gibi pek çok yeni hastalıkla burun buruna gelmiş, su kaynaklarını kirletmeye başlamıştı. Büyük oranda tahıla dayalı beslenme insan yüzünün morfolojisini değiştirmiş, daha dar çene kemikleri kusurlu dişlere ve ciddi sağlık tehditleri oluşturan enfeksiyonlara yol açmıştı.

Doğrusu tarım devrimi, ya da diğer bir deyişle Neolitik devrim kaçınılmaz ve değiştirilemez bir ilerlemeden çok, ekonomik ve toplumsal ilişkilerde iyisiyle kötüsüyle (daha ziyade kötüsüyle) daha hiyerarşik ve katmanlaşmış, geniş kapsamlı bir yeniden düzenlemeyi temsil ediyor. Özellikle de kadınlar için. Kabaca ifade edecek olursak önceleri karnını doyurmak, daha sonraları da kâr elde etmek amacıyla tarla ekmeye doğru yaşanan bu geçiş, cinsiyetler arasındaki *her şeyi* değiştirdi. Kadınların erkeklerin “mülk”ü olduğu, kadının yerinin ev olduğu ve özellikle kadınların doğuştan “tekeşli” olmaları gerçektirine dair birbiriyle bağlantılı üç fikir, hasatlarını daha ilk tar-

lalardan topladığımız tohumlardır. Hatta bir kadının en kişisel kararları dahi bir kamu meselesi haline getirilmiş, öküzler ve atlar sayesinde kadının cinsel otonomisi toplumsal kontrole, kurallara ve kaidelere bağlanır olmuştur.

'BENİM İÇİN SEKSE BULAN'

Çiftçilik, kadınları artık o haftanın pek çok gününü eşinden ya da partnerinden uzakta gezip dolaşarak geçiren toplayıcı kadınlara kıyasla daha durağan ve kontrolü kolay hale getirdi. Kadın otonomisinde ilk bakışta belli olmamakla birlikte daha az etkili olduğu söylenemeyecek bir diğer değişiklik de kadınların tarlalarda daha az aktif hale gelmesiyle yağ oranlarının artması, dolayısıyla da doğurganlıklarının tavan yapması sonucunda her bir doğum arasında geçen sürenin kısalması oldu. Bu da hem daha kısa sürede daha çok çocuk sahibi olması hem kendisi hem de eline bakan çok sayıda çocuğu için erkeklere daha da bağımlı olması anlamına geliyordu.

Tarına geçişte kritik bir nokta olarak yerleşim ve toplumsal kurulum örüntüleri de değişime uğradı. Giderek daha çok antropolog, tekeşli çiftler olarak değil de işbirliği içerisindeki yetiştiriciler olarak evrim geçirmiş olduğumuz konusunda hemfikir oluyor. Bu yaşam biçiminde çok sayıda erkek ve kadından oluşan geniş gruplar çocukları hep birlikte yetiştirip, kendileri de çok sayıda partnerle üriyor. Böyle bir düzen pek çok yararı beraberinde getiriyor. Çoklu üreme sosyal bağların kurulmasını ve devamlı hale gelmesini sağladı, böylece savaşların sayısı düşük kaldı. İşbirliğinin artmış olması herkesin birbirine ve çocuklara göz kulak olması, dolayısıyla da her bireyin üre-

meye elverişliliğinin (çocukların yaşamlarına devam edip kendi çocuklarına sahip olma olasılığının) yükselmesine olanak sağladı. Kuzey Amerika'dan Güney Pasifik'e kadar dünyanın dört bir yanından Aborijin halklara dair tarihî belgelerin yanı sıra, çoğu çocuklarını hep birlikte büyüten ve üreme örüntüleri bizimkilere kıyasla çok daha az katı bir şekilde tekeşli olan günümüz avcı-toplayıcı ve toplayıcılarından elde edilen, bu teoriyi destekleyen pek çok kanıt mevcut. Fakat bu bizim 1950'lerden çokça etkilanmiş, el üstünde tutmayı pek sevdiğimiz, bugün antropologların "iki ebeveynli, tekeşli çift bağı" dedikleri stratejiyle yetiştirdikleri "bebekleriyle birlikte kendisini mağarada bekleyen kadını için avlanan ve onlara et getiren ilkel adam" fikrine ters düşüyor. Gel gelelim bugün artık doğal seçilimde öne çıkan ve erken dönem *Homo* yaşamöykülerini oluşturan şeyin (işbirliği içerisindeki kadınlardan, işbirliği yapan kadın erkek karışık grupları ifade eden) bambaşka bir sosyal strateji olduğu konusunda hemfikir olundu. Gerçekten de işbirliğine dayanan çocuk yetiştirme tarzı, daha erken dönemlerdeki insansılar nalları dikerken neden *Homo sapiens*'in filizlenmeye devam ettiğini kısmen de olsa açıklayabiliyor. Hayatta kalmak, büyüyüp gelişmek için birbirlerinin arkasını kollamaktan daha iyi ne yapılabilir ki? Tıpkı Saint Louis Üniversitesi'nde antropoloji doçenti olan Katherine C. MacKinnon'ın bana dediği gibi, "Peşimizde yırtıcılar, bizdeyse ne pençe ne de uzun, sivri dişler vardı. Ama biz birbirimize bel bağlayabiliyorduk. İşbirliğine dayalı çocuk yetiştirme de dahil olmak üzere toplumsal işbirliği gayet işimize yarayan toplumsal bir strateji, bir tür üreme stratejisiydi."

Kanıtlar, tıpkı Buzul Çağı'nda muhtemelen nasıl yaşadığımıza dair bir bakış açısı sunan modern dönem avcı-

toplayıcıları gibi erken dönem insansı atalarımızın da genellikle matrilokal bir şekilde, yani kadınların hayatını kendi sülalesinin yanında sürdürmesine dayalı bir yaşam tarzını benimsediklerini gösteriyor. Böylelikle bir kadını doğumundan beri tanıyan tecrübeli akrabalar ve diğer “yan ebeveynler” ya da yardımcıları, kadının hem kendisi hem de çocuğu için yiyecek temin etmek ve güvenliklerini sağlamak da dahil olmak üzere yararını gözetmek üzere yanında olabiliyordu. Bu koşullar altında kadınlar hayat mücadelesine büyük katkılar sağlayabiliyor, güçlü bir sosyal desteğe sahip olabiliyor; başkaları bebeklerinin beslenmesine hatta tümünden bakımına destek verdiği için de çocuk bakımının zorlukları tarafından görece daha az kısıtlanıyordu. Böylesi bir tabloda kadın otonomisi kendiliğinden mevcut bir kavramdı.

Benzer yaşam tarzları dünyanın pek çok yerindeki farklı bağlamlarda, farklı yerli halklar arasında devamlılık göstermiş, bu durumun kadınlara sağladığı bir nebze toplumsal ve cinsel otonomi, bu halklarla karşılaşan Avrupalı göçmenleri hem şaşırtmış hem de dehşete sürüklemişti. 1767 yılında Tahiti’ye giden kaptan Samuel Wallis gördüğü güzel kadınlar karşısında heyecanını ve arzusunu gizleyememiş, ama daha ziyade “erdemlerinin çiviye dayanıklı olmamasından” dolayı hayretler içerisinde kalmıştı. Avrupalıların getirdiği demir nesnelerle büyülenen ve toplumsal ilişkileri de seks yoluyla kurmaya alışkın olan Tahitili kadınlar, denizcilere o kadar ilgi göstermişlerdi ki kısa bir süre içinde Wallis’in tayfasının tamamı geceleri geminin güvertesinde yatmaya başlamıştı; zira hepsi de hamaklarını asmak için kullandıkları demir çivilerin tamamını seks karşılığında değiştokuş etmişlerdi. İki yıl sonra James Cook güpegündüz ne edep algısı ne de

kendisinin hissettiği mahremiyet endişesini taşıyan bir durum karşısında hayretler içerisinde kalmıştı. Notlarına göre Tahitili genç bir kız, Cook'un bütün adamlarının gözü önünde genç bir adamla seks yaparken daha yaşlı kadınlar neşeli ve açık saçık talimatlarla onları izliyordu; Cook gözle görülür bir şaşkınlıkla kızın pek de tavsiyeye ihtiyacı olmadığını ifade etmişti. Cook'un kişisel deneyimlerinin aksine Tahiti'de seksin kitleler açısından daha örtük anlamları bulunuyordu ve bu bakımdan izlenip yorumlanması herkesin üzerine "vazifeydi". Yaklaşık bir buçuk asır sonra 1623 yılında bir Rekolet keşişi (bu tarikat daha sonradan Fransiskanlar olarak tanındı) olan Frer Gabriel Sagard bir dönem, Huron Gölü kıyısında, anasoylu ve matrilokal bir yaşam süren, İrokua dilini konuşan Vyandotlarla (Huronlar ya da Vendatlar) birlikte zaman geçirmişti. Huronlar yaşamlarını darcılık, avcılık, balıkçılık ve toplayıcılıkla sürdürüyorlardı. Huron kadınları ekinler ve anne tarafından aynı sülaleden olan kalabalık ailelerin bir arada yaşadığı uzun evlerden¹ sorumluydu. Bir defasında Sagard, Huron kültürünün en tesirli ilacını, yani seksi temel alan, bir şifa verme ritüeline tanıklık etmişti. Gözlemlerini şu şekilde not etmişti:

Kasabadaki bütün kızların bir araya geldiği kalabalık bir grup hasta bir kadının gördüğü bir (imge) veya rüya üzerine, ya da *oki*'nin (şamanın) emrine istinaden, kadını iyileştirip sağlığına kavuşturmak amacıyla sedirinin yanı başında duruyordu. Bütün kızlar bu şekilde toplandıktan sonra tek tek her birine bir sonraki gece kasa-

1. İki uzun, paralel duvar boyunca peş peşe dizili, ortak bir koridora bakan geleneksel kabile yapıları. (Ç.N.)

badaki genç erkekler arasından kiminle yatmak istedikleri soruldu. Her biri bir isim verdi, bu isimler de ayini yönetenler tarafından ivedilikle halka duyuruldu. İsimleri söylenenler ertesi akşam, kendilerini seçen kızlarla hasta kadının yanı başında yatmak için kulübeye geldiler. Kulübenin bir ucundan diğerine sıralanmışlardı, onlar bütün geceyi bu şekilde geçirirken uzun evin her iki ucunda duran iki yönetici de o akşamdan, törenin bittiği ertesi sabaha kadar şarkılar söyleyip kaplumbağa kabuğundan yaptıkları çingirakları salladı.

“Yatmak” bu bağlamda karşımıza bir hüsnütabir olarak çıkıyor. Bu ayine, “sekse bulandılar” anlamına gelen *endakwandet* adı veriliyordu. Ayinin iyileştirici özelliklerinin, dışavurumu hayat kurtaran ve bu kozmolojide kontrol edilmemesi gereken dişi arzudan geldiğine inanılıyordu. Gerçekten de Huron seks uygulamaları temelde, bugün bize kıyasla cinsel olarak kendi kaderlerini tayin etmede kayda değer seviyede özerk olan Huron kadınları tarafından yürütülüyordu.

Huronlar evlilik öncesi cinsel ilişkinin son derece normal olduğunu düşünüyor, ergenliğin hemen ardından da böyle ilişkilere girmeye başlıyordu. Bu ilişkileri başlatmakta kızlar da erkekler kadar aktifti... Genç erkeklerden, kızların canları ne zaman isterse onlara âşıklarından hangisini tercih edeceklerine karar verme hakkını tanımaları bekleniyordu. Kimi zaman genç bir adamla kadın uzun süreli ama resmiyete dökülmemiş, cinsel bir ilişki içerisine girerdi. Ancak bu, tarafları başka arkadaşlarıyla cinsel ilişkiler yaşamaktan alıkoymazdı.

Avrupalıların gelişinden önce Amerika kıtasının tamamında deneme evlilikleri (bugünkü avcı-toplayıcı toplumların çoğunda hâlâ yaygın olduğu gibi) yerli hayatının bir diğer gerçeğiydi. Genç bir kadının, müstakbel eş adayını (yani kendisine kunduz kürkünden bir kaftan ya da para yerine kullanılan ve *wampum* adı verilen taş boncuklardan yapılmış bir kolyeyle evlenme teklif eden genç bir Huron erkeğini) gecelerce deneme sürüşüne çıkarmaya hakkı vardı, ancak bunun sonrasında ona bağlı bir ilişkiye girip girmeyeceğine karar verirdi. Son kararı ne olursa olsun sunulan hediyeler onda kalırdı. Seksin kendisi gibi bu teatiler de sosyal bağlılığın oluşmasına yol açıyor, bizlere kadınların seçme, fikrini değiştirme ve yeniden seçme hakkının olduğu bir dünya görüşü hakkında ipuçları veriyordu. Bu seçme hakkının bir sınırı yoktu. Erkekler, kadınların zevkine hizmet ediyordu. Cizvit misyonerleri, Huron kadınlarının eylemlerini hayretler, bazen de dehşet içinde yazıya dökmüşler, Huron ailelerinde özellikle kız çocukların doğumunun aşırı bir neşeyle karşılanmasının altında yatan dinamikleri kavramakta ise büyük güçlük çekmişlerdi. Daha sonra misyonerler evlilik öncesi cinsel ilişki, deneme evlilikleri ve *endakwandet* gibi gelenekleri ortadan kaldırmaya çalışmış ancak Huronlar anasoylu ve matrilokal bir toplum olduklarından, dahası kadınlar, kadın cinselliğinin gücü ve kadın seçimine yönelik eşitlikçi kavramların kökleri çok derine yerleşmiş olduğundan bu hiç kolay olmamıştı. Bu gelenekleri yerleşim örüntülerini ve grubun kalıtsal mirasını değiştirmek suretiyle söndürebilen, Avrupalı inanç ve toplumsal örgütlenme biçimlerini dayatan kapsamlı maddelerden müteşekkil, 1876 tarihli Yerli Yasası oldu.

Diğer insanlarla temas kurmadan önceki Huronlar ve Tahitililer soylu vahşiler değillerdi; yaşam tarzlarının da emsal niteliğinde cennet bahçeleri olduğu söylene-
mezdi. Avcılıkla toplayıcılığı benimsemiş bir ekolojide, kadınların birincil üreticiler olduğu bu bağlamda, işbirli-
ğine dayalı çocuk yetiştirme gerçekten de etkili bir şekil-
de uygulanıyor; gıda maddelerinde, çocuk yetiştirme ka-
pasitesinde ve cinsellikte cömert davranmak da bireysel
olarak herkesin yararına oluyordu. Bu benliksiz olma
durumu bir açıdan grup dayanışmasını, güvenliği ve bir
dereceye kadar emniyeti, sosyal destekle banliyö evlerin-
de veya apartman dairelerinde sıkıntıdan patlayan ço-
cuklarıyla izole bir hayat süren günümüz annelerinin
sadece rüyalarında görebileceği çocuk desteğini sağla-
ması bakımından bencilceydi de. Antropologların radi-
kal eşitlikçilik ve “kasti sosyal gerilim”le karakterize oldu-
ğunu söylediği bu yaşam biçiminde erkeklerin şiddete
başvurma, zor kullanmaya veya kadınlara karşı mantık-
sızca sahiplenici olmaya kalkmaları durumunda toplu-
mun geri kalanının olup bitene birinci gözden tanık ola-
bileceği ve gerekirse müdahale edebilecekleri anlamına
geliyordu. Aynı zamanda böylesi yoğun bir akraba ağına
sahip kadın, Antropolog Sarah Hrdy’nin deyiimiyle her
an için “tepkisini çekip giderek” gösterebiliyor, partneri-
ni bir süre sonra istememeye başlarsa hemen terk edebi-
liyordu.

Bunun tam tersine, tarıma dayalı kültürlerde Huron-
lara ve onların Aborijinal atalarına kıyasla daha büyük
oranda kadın, kan bağı olmayan bir erkekle –yani eşiyle–
ve bu *erkeğin ailesiyle* yaşamak üzere kendi ailesinin destek
sisteminden çıkıp gidiyordu. Bu erkek ve onun aile ağı
içerisinde az çok bir mahremiyet halinde yaşamak üzere.

Bugün tarım ve tarım sonrası toplumların yaklaşık yüzde 70'i patrilokaldir. Yabancıların gözleri her an üzerlerinde, anne babalarının, kardeşlerinin, teyze ve dayılarının koruması uzaklardayken kadınlara verilmek istenen mesaj çok açıktı: uslu dursanız iyi edersiniz. Mülkiyet kavramı da toplumdaki yerini almış ve gözlenen diğer değişimlerle uyum içerisindeyken kadınların erkeklere ait olduğuna, evli bir kadınla seks yapmanın ya da evli bir kadının kocası dışında bir erkekle seks yapmasının da erkeğin haklarına tecavüz olarak algılanması mantığına doğru çabucak adım atıldı. Kendi ailelerinden ve çevrelerindeki “destekçi ebeveynler”den izole, tarımla uğraşmayan atalarına kıyasla daha yüksek doğum oranı ve kendilerine daha bağlı çocuklarla dolu bir yaşama başlayan kadınlar bu inanışlara riayet etmek ve kadın aidiyeti konusundaki bu açık ve gizil kurallara teslim olmakta hiç de haksız sayılmazlardı. Çiftlerin geniş gruplar halinde yaşamaktan çıkıp kendi kendilerine yaşamaya başladığı bağlamlarda ise korunaklılığın bir katmanı daha sıyrılıp atılmış, kadınlar erkek partnerlerinin iyi niyetine ve desteğine hiç olmadıkları kadar bağlı hale gelmişti. Daha da kötüsü, çoğunlukla etrafta kadının yararını gözetken hiç kimse yoktu. Mahremiyet, erkeklerin yaptıklarını örtbas etmiş; erkekleri gözetimden ve daha büyük bir toplumsal birime hesap verme sorumluluğundan muaf kılmıştı.

Helen Fisher, Natalie Angier, Christopher Ryan ve Cacilda Jethá gibi düşünürler son yıllarda, tarımın kadın otonomisinden bağımlılığa geçişte ve kadınların kendi kaderlerini tayin etme haklarının altının yerleşim ve üretim örüntülerindeki değişimlerle oyulmasında temel bir rol oynadığına dair fikrin yeniden altını çizip, ayrıca kapsamını genişletti. Tarımdan bize pek çok şeyin yanı sıra

her birimize kökten, geniş ölçekli ve uzun soluklu biçilen toplumsal cinsiyet rolleri kaldı. Tarım bizi biyolojik cinsiyetlerimize göre de ayırdı; artık aramızda hiç Huron yok.

Ancak bütün suçu tarıma atmak, tıpkı bütün suçu Mame'e atmak¹ gibi, bugün ABD'de Sarah gibi kadınların tecrübe ettiği az çok zorunlu tekeşliliğin nasılları ve nedenleri hakkında daha da berrak ve açıklayıcı bir gerçeğin gözden kaçmasına neden olabilir. Daha incelikli gerçeklik, belli başlı tarım biçimlerinde kadınların gayet de iyi durumda olduklarını gösteriyor. İşin aslı, uzmanlar bize çapa veya kazmanın kullanıldığı yerlerle anasoylu ve matrilokal toplumsal yapılanmanın görüldüğü sulu tarım yapılan yerlerde kadınların son derece önemli birincil üreticiler olduklarını, ailelerinin geçimlerini sağlamaya önemli katkılarda bulunduklarını söylüyor. 1928'de dahi "Afrika Çapa Kültüründe İş Yükünün Cinsiyete Göre Dağılımı" başlıklı makalesinde Antropolog Hermann Baumann bu durumu, "Kadın ve çapa kültürü arasında, hatta dahası kadınların başta olduğu bu toplumsal düzen, anaerkil toplum ile ilkel toprak işleme arasında mevcudiyeti evrensel boyutta kabul gören bir ilişki olduğunu söylememize yeter," sözleriyle açıklıyordu.

Dünyanın dört bir yanındaki çapa tarımı uygulamalarında kadınlar toprağı ekıyor, sürüyor ve havalandırıyor; yani başarılı bir hasat elde etmeye doğru gerekli bütün adımları atıyor. Çapa kolaylıkla kaldırılıp bırakıldığı için de bu kadınlar, aynı zamanda tarlalarda birlikte çalıştıkları çocuklarına göz kulak da olabiliyor. Erkeklerle uyumlu bir şekilde çalışıp *birincil* üretimin temel işini gö-

1. 1946 yapımı *Gilda* adlı filmde başkarakter Gilda'nın söylediği şarkı: "Put the Blame on Mame." (Ç.N.)

rüyör olmak kadınlara nüfuz kazandırıyor, kişisel, ailesel, toplumsal ve siyasal meselelerde kayda değer bir söz sahibi olmalarına olanak sağlıyor. Bu arada sulu tarım kadınların ve çocuklarındaki da dahil olmak üzere yoğun elişi gerektiriyor. Çapalı tarıma dayalı ekonomilerde olduğı gibi burada da kadınların uğraşları fark yaratıyor; dahası bu uğraşlar evin dışında gerçekleşiyor. Hem sulu hem de çapalı tarımda kadın işgücü toplumun tamamının refahı üzerinde hayati etkiye sahip; kadınların sosyal statüleri de bu yeri doldurulamaz katkılarını yansıtır nitelikte. Kadınlar olmadan kimsenin yiyecek bir lokma bulamayacağını söylemek mümkün.

Ekonomistler ve sosyologlar, belli bir bölgede hüküm süren tarım uygulamalarının sadece tarlalarla sınırlı kalmadığını, peşi sıra birçok etkiyi beraberinde getirdiğini söylüyor. Güneydoğı Asya'da kadınların tarıma dayalı ekonomide hayati rol oynadığı bazı bölgelerde bu kadınlar anasoylu kalıtım, matrilokal yerleşim ve "kadın filopatrisi", yani diğer bir deyişle doğdukları yerde, kendi aileleriyle kalmaları gibi birtakım avantajları da ellerinde tutar. Bunun diğer bir anlamı da erkeklerin özünde evliliğe giden yolda adeta bir tür "elemeden" geçmesi ve ardından da kadının akrabalarıyla dolu bir çevrede yaşamasıdır; bu da en temel düzeyde dahi toplumda inşa edilen güç dengesizlikleri, kadınlar üzerindeki eril tahakkümü ve kadına yönelik şiddeti dengeler. Virginia Üniversitesi Sosyoloji Bölümü başkanı Rae Blumberg'in farklı tarım biçimleri ve kadın yaşantıları üzerine sayısız çalışması var. Blumberg Endonezya, Malezya, Burma, Kamboçya ve Tayland'ın kimi bölgeleri de dahil olmak üzere dünya üzerinde kadınların, atalarının çeltik tarlalarında çalıştığı yerlerde anlamlı derecede kudreti elle-

rinde bulundurduğunu ve kendi kaderlerini tayin etme yetilerinin olduğunu ifade ediyor.

(Bu yörelerde) kadınlar işgücüne katılıyor; gelir, miras, toprak ve/veya geçim kaynaklarının kalanı gibi bazı ekonomik kaynakların en azından bir kısmını kontrol ediyor. Güneydoğu Asyalı kadınların uzun süredir girişimci ve kendi hesabına çalışan piyasa tacirleri oldukları söylenebilir. Bu, kadınlara genellikle kadın dostu bir akrabalık/mülkiyet sistemi dolayısıyla kalıtım yoluyla elde ettikleri bir tür ekonomik gücü temin ediyor.

Bunun tam tersine *erkek* filopatrisinin, yani erkeklerin aileleriyle kalıp kadınların onların yanına taşındığı sulu tarım topluluklarında kadınların başından geçenler bu kadar olumlu değil. Örneğin erkek baskın akrabalık ve mülkiyet sistemlerinin görüldüğü Kuzey Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan da dahil olmak üzere Doğu Asya'da ve Pakistan'ın pek çok bölgesi ile Hindistan ve Bangladeş de dahil olmak üzere Güney Asya'da kadınlar karşılıksız olarak aile içi işgücü olarak çalıştırıldı ve halen çalıştırılıyor. Buralardaki yerel piyasalar da tıpkı miras sistemleri gibi erkek egemen olduklarından, kadınların kendi hesaplarına çalışan tüccarlar olabilmeleri geçmişten günümüze her zaman zor oldu.

Ancak görünen o ki kadınlar için koşullar dünyanın hiçbir yerinde *saban* tarımının hüküm sürdüğü (ya da bir zamanlar sürmüş olduğu) yerlerdeki kadar vahim değil. Tarım için ağırlıklı olarak *saban* kullanılan yerlerde kadınların kaderi güçsüzleştirilmek, hatta aşağılanmak oldu. Kadınlar başkalarına bağımlı hale getirildi, otonomilerinin altı boşaltıldı, sınırlandı ve çoğu durumda da ilkel

bir alet ve bu aletin habercisi olduğu toplumsal değişimler tarafından ortadan kaldırıldı.

BAĞLI KADERLER: KADINLAR VE YÜK HAYVANLARI

Öküzler tarafından çekilen sabanların ilk olarak milattan önce beş binli yıllarda Bereketli Hilal Bölgesi'nde Mezopotamyalılar tarafından kullanıldığını söylemek mümkün. Daha küçük fakat benzer sabanlar ise bundan iki bin yıl kadar öncesi kadar erken bir dönemde kullanılmaya başlandı. Ardından Mısırlılar, onlardan sonra da Romalılar ve Yunanlar daha ağır ve büyük sabanları çekmek için evcilleştirilmiş katırları kullandı. Danimarkalı ekonomist Ester Boserup'ün "toprağın değişmeli işlenmesi" adını verdiği yönetime yönelik aletlerin (kazma ve çapaların) aksine sabanı tutmak için yoğun bir kavrama gücü, itmek ya da çeken hayvanı kontrol etmek için ise yeterli derecede genel, özellikle de üst vücut mukavemeti gerekiyordu.

Antropolog Agustín Fuentes, 46 farklı meta analizden oluşan bir çalışmada elde edilen sonuçların, cinsiyetler arası farklar arasından "temel" farklar olarak değerlendirdiklerimizin yalnızca birkaç tanesinin farklı kültürlerde geçerli olduğunu gösterdiğini söylüyor. !Kung oğlanları, en az !Kung kızları kadar görev odaklı. Üç Ortadoğu ülkesindeki (Ürdün, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri) kızlar, matematikte oğlanları geçiyor. Ancak dünyanın her yerinde erkekler, kadınlara kıyasla daha yüksek (elle) kavrama gücü, fırlatma hızı ve fırlatma kuvvetine sahip. Bu sebeplerden ötürü erkekler saban tarımının uygulandığı ortamlarda aniden fiziksel bir avantaj kazandı; hâlâ da bu avantajlarını sürdürüyorlar. Üst beden mukavemeti gerektir-

menin yanı sıra iri hayvanların öngörülemez davranışlarının yarattığı tehlikeyi de beraberinde getiren saban kullanımı çocuk bakımıyla da bağdaşmayan bir aktivite. Saban tanımının bu iki özelliği işgücünün yeni baştan ve cinsiyetlere göre ayrılmasına yol açtı: erkekler dışarıda tarım işlerini yürütür, kadınlar ev içerisinde çocuk bakımını sağlamak ve yemek hazırlamak da dahil olmak üzere ikincil üretimde uzmanlaşır oldu. Karşılığında bu dış/birincil üretim ve iç/evcil/ikincil üretim karşıtlığı kadınların “evin içinde” olmaları *gerektiği*, annelerin “doğaları gereği” birincil bakım verenler oldukları ve geçim sağlamak ve gelir elde etmek konusunda kadın işgücünün erkeğinkine oranla daha az ehemmiyetli olduğu gibi “kadınların doğal rolü” hakkındaki inanışların doğuşuna yol açtı.

Kadınların birincil üreticiler olmadığı bu yeni baştan tabakalandırılmış koşullarda, kadının kaderi kelimenin tam anlamıyla tersine döndürüldü. Artık erkekler başlık parası ödemek yerine çeyiz talep eder; anne babalar birileri kızlarını alıp götürsün ve eşi yapsın diye para ödemek zorunda kalır olmuştu. Bazı kültürlerde kız çocuk sahibi olmak öyle “masraflı” bir hale geldi ki aileler yeni doğan kız çocuklarını öldürmeye başladı. Diğer bölgelerde de anne babalar kızlarını odalık ya da eldeki ihtimallerin en iyisi olarak kuma olarak veriyordu. Zihinlerin bekâret meselesiyle meşgul olması da saban kullanımı ve işgücünün kadınları erkeklerin altına yerleştiren cinsiyetçi dağılım sayesinde yükselişe geçti. Antropolog Shere Ortner, sınıflar arası farkların yoğun olarak gözlendiği bazı toplumlarda düşük sınıftan bir ailenin yükselmek için tek stratejisinin kızlarının evlilik yoluyla daha yüksek sınıftan bir aileye dahil olması suretiyle kadın bekâretinin gerçek manada maddi bir değeri de olduğunu ifade edi-

yor. Natalie Angier da dolayısıyla “bekâret dayatmasının erkekler ve söylence yoluyla kadınlar tarafından şiddetle korunan bir aile meselesi haline geldiğini” dile getiriyor. Kadınlar artık birincil üreticiler değillerse, ikincil değerleri titizlikle denetim altında tutulmalıydı. Bunu sağlayan da yaratıcı ve geniş kapsamlı biçimlerde erkekler ve hiç de ender olmayarak bizzat başka kadınlar olmuştur.

Stephanie Coontz’a göre sabanın cinsiyetçi hiyerarşi ve toplumsal tabakalaşma inşasına kısa bir süre sonra kadınların süslenmesi ve takılar da destek olmaya başladı. Ortadoğu’da doğan ve daha sonra saban toplulukları bağlamında bütün dünyaya yayılan ağır ziynet eşyaları, kısıtlayıcı, detaylı ve dekoratif elbiselerle uzun tırnaklar hem kadınların çalışmadıklarının (ya da bütün bunları taşıdıkları için çalışmalarının imkânsız olduğunun) hem de geniş anlamda eşlerinin de varlıklı ve başarılı erkekler olduğunun işareti olarak karşımıza çıkıyor. Ve sıklıkla kadının başının bağlı olduğunun da. Bu anlamda kadının görünüşte kadınlığın bu yeni biçiminin bir “kutlaması” olan süslenmesinin bir diğer işlevi de temsili bir ayrımı sağlamak. Bazı bölgelerde bu ayrım gayet aleni. Milattan önce 2000’li yıllarda Ortadoğu’da yaygın olarak gözlenen cinsiyetlerin ayrımına tabi tutulması hem kadınların “kamu gözü”nden uzak tutulmasını sağlamış hem de yüksek sınıflardan erkeklerin, bütün dünyaya ne denli zengin olduklarını eşleri ve kızlarının sadece çalışmak zorunda olmamasıyla değil, evden çıkmalarına bile gerek kalmamasıyla göstermelerine de olanak tanımıştır. Tıpkı kadınların süslenmeleri gibi bu da artık değerlerin açık bir dışavurumu olarak “insan” ya da “üretici” olmaktan ziyade erkeklerin malı, sadece varlıklı ve güçlü erkeklerin elde tutmaya muktedir olduğu pahalı nesneler oldukları düşüncesini

desteklemiştir. *Zenana* yani “kadın bölmeleri”nde görüldüğü üzere erkeklerin girmesine izin verilmeyen alanlar şeklinde erkeklerden kelimenin gerçek anlamıyla sınırlarla ayrılmak da bir kadının cinsel olarak yoldan çıkmamasını garanti altına almanın yollarından biri oldu. Artık kanunlardan ahlaki değerlere ve edebiyata kadar her şey erkeklere, “Aman,” diyordu, “başkalarının tohumu sizin tarlanıza ekilmesin.”

Olur da böyle bir şey meydana gelir, kadınlar burnunun dikine gider ve dölleri karışırsa ortalık daha önce hiç olmadığı kadar ciddi bir şekilde karışacaktır artık; zira bu durum babaların varlıklarını, topraklarını ve hatta kudretlerinin tamamını kendilerinden olmayan oğullara bırakması anlamına gelir. Zorlanmış, dayatılmış, efsaneleştirilmiş, kutlanmış, kurumsallaştırılmış ve kanunlaştırılmış kadın tekeşliliği, yokluğunda, kaynakların babadan oğula geçtiği bu yeni toplumsal düzenin sarsılıp yıkılacağı bir temel haline gelmiştir.

Kadınların sadık kalacaklarına bel bağlamak, insanoğlunun şimdiye kadar girdiği en büyük kumardır.

İZEBEL(LER)

İzebel’in hikâyesi, Batı düşüncesi ve dinleri geleneğinde zihinlerinde döl, kadın hırsı ve cinsel otonomisinin gitgide nasıl bir arada ele alındığının somut bir örneğini teşkil ediyor. Lesley Hazleton’ın ustalıkla biyografisinde de belirttiği gibi İzebel tarihî bir kişilik olmasının yanı sıra zaman içindeki temsillerin bir dokusudur da aynı zamanda. Eski Ahit’in “editörleri” asırlar boyunca bu metne tekrar tekrar dönmüş, bunun sonuçlarından biri ola-

rak da bir kraliçenin; Ahav'ın eşi, İlyas'ın ebedî düşmanının öyküsü kisvesinde kadınların kaderlerine dair muazzam bir öykü doğmuştur.

Baal'a tapan Fenikeli bir prenses olan İzebel, Eski Ahit'in "Krallar Kitabı"nda becerikli, zeki ve güce sasmış güzel bir kadın olarak tarif ediliyor. Takılara ve süse olan düşkünlüğü (öyle ki sıklıkla cilveli cilveli aynaya bakarken resmedilen İzebel'in, birbiri ardına selfieler patlatan Kim Kardashian'ın orijinal hali olduğu söylenebilir) efsaneye göre nüfuza olan açlığına eş. Özellikle de kocası Ahav'ın halkını, yani Yehova'ya iman eden Kuzey İsrailileri kendi dinine döndürmeyi arzu eder. Söylenene göre bu amacına ulaşmak için son derece gaddar davranır, karşısına Yahvizm'e dair ne çıkarsa çıksın (Hazleton burada kullanılan dilin oldukça müphem olduğunu ve en olumsuz yazıtlarda bile İzebel'in Yehova'nın peygamberlerinden ya da müritlerinden herhangi birini öldürmekle suçlanmadığını ifade ediyor) elinden geldiği kadar fazlasını "yok eder". İzebel'in öyküsünün "Krallar" versiyonunda geçen bir diğer kritik detaya göre muhteşem güzellikte bir üzüm bağının sahibi olan Navot, bağını Ahav'a satmaya yanaşmayıp onu derin bir hüzne boğunca İzebel, sırf kötülük olsun diye gönülsüz şarap tüccarını dinî değerleri aşağılayıp reddetmekle itham eder. Bunun sonucunda Navot taşlanarak öldürölür. Bunca düşman edinişip adil Yehova'nın da gazabını üzerine çeken İzebel'in günleri, eşi Ahav'ın ölümünün ardından güçlü bir erkeğin korunmasından da çıkmasıyla artık sayılıdır. İzebel bir süreliğine en büyük oğlunun tahta geçmesini sağlar ancak en yansız tahminle düşmanlarından beklenebilecek bir "kaza"yla oğlu da balkondan aşağı itilir. İzebel yerine küçük oğlunu geçirir, ancak o da kısa bir süre sonra öldürölür. Efsaneye göre hayatının son gününde öldü-

rüleceğini bilen İzebel baştan aşağı makyajını yapar, şık bir peruk takar ve en güzel elbisesini giyer. Onun kraliçelere ve asilzadelere yakışır bir görünüş elde etme çabası tarih sahnesinde katili Yehu'yu baştan çıkarmak için kalkışılmış bir oyun olarak yorumlanmıştır.

Sonra Yehu Yizreel'e gitti. İzebel bunu duyunca, gözlerine sürme çekti, saçlarını tarayıp pencereden dışarıyı gözlemeye başladı. Yehu kentin kapısından içeri girince, İzebel, "Ey efendisini öldüren Zimri, barış için mi geldin?" diye seslendi.

Yehu pencereye doğru bakıp, "Kim benden yana?" diye bağırdı. İki-üç görevli yukarıdan ona baktı. Yehu, "Atın onu aşağı!" dedi. Görevliler İzebel'i aşağıya attılar. Kanı surların ve bedenini çiğneyen atların üzerine sıçradı.

Yehu içeri girip yedi, içti. Sonra, "O lanet olası kadını alıp gömün, ne de olsa bir kral kızıdır," dedi. Ama İzebel'i gömmeye giden adamlar başından, ayaklarından, ellerinden başka bir şey bulamadılar. Geri dönüp durumu Yehu'ya bildirdiler. Yehu onlara şöyle dedi: "Kulu Tişbeli İlyas aracılığıyla konuşan RAB'in sözü yerine geldi. RAB, 'Yizreel topraklarında İzebel'in ölüsünü köpekler yiyecek,' demişti. 'İzebel'in leşi Yizreel topraklarına gübre olacak ve kimse, bu İzebel'dir, diyemeyecek.'"¹

Kendisinden önceki dinlerin ve toplumsal düzenlemelerin geçerliliğini ortadan kaldırmaya çalışan Eski Ahit gibi bir metin için bu türden küçük düşürücü, "İzebel'in mezarı bile belli olmasın" diye biten bir düşüş

1. Eski Ahit, "2. Krallar", 9:30-37. (Ç.N.)

gerekliydi tabii. Geçmişteki dünya düzenini, tahtın arkasından babasoylu bir topluluğu yönetmeye kalkışan, yetmezmiş gibi eski ve yerleşik değerlere tapan güçlü bir kadında vücut bulan bu düzeni feshetmek için hunharca işlenmiş bir miktar cinayet elzemdi. İzebel'in taptığı Baal, kendisinden önceki bereket tanrıçalarıyla az çok aynı temelde seyreden bir toprak ve bereket tanrısıydı. İzebel'in memleketi Fenike'de de soylu kadınlar sıklıkla tapınak ve saray ilişkilerinde aktif rol oynayan yüksek mertebeli rahibeler konumundalardı. İzebel sadece eski yaşam tarzını değil, aynı zamanda mutlak kadın kudretinin saban öncesi görünüşünü de temsil ediyordu. İzebel, döneminde ve kendi sosyal sınıfında yer alan pek çok Fenikeli gibi çoğu bakımdan kozmopolit ve faydacı bir politeistti ve dinî hoşgörünün önemli ve etkili olduğu düşüncesindeydi. Yehova'nın daha kökten dinci peygamberleri içinse bunun tam tersine sadece ve sadece tek bir eril Tanrı vardı ve bu Tanrı'nın dinini yaymaya çalışan kimse bir başkasına hoşgörülü yaklaşmazdı. Bu öykü saban çağında tekrar tekrar yazıldıkça tapılması gereken, asi gelin İsrail'in adil "kocas" olarak temsil edilen Tek Tanrı'dan başkasına tapma durumunu anlatmak için zina ve kontrolden çıkmış kadın arzularına dair metaforlar kullanılır oldu. İsrail, Tanrı'yı başka tanrılarla "aldattığı" için zinayla suçlandı. Putperest inançlar yüzünden öfkeden deliye dönen "Yeremya"da bu durum "Dönek İsrail'in yaptığını gördün mü? Her yüksek tepenin üzerine, her bol yapraklı ağacın altına gidip fahişelik etti"¹ sözleriyle betimleniyor. Yeşaya, Hoşea ve Hezekiel de benzer şekilde İsraililerin "zina işleyen bir kadının, bir

1. Eski Ahit, "Yeremya", 3:6. (Ç.N.)

fahişenin tohumu” haline geldiklerini aktarıyor. İsrail kavurucu sıcakta sağa sola koşturan dişi bir deveye benzetilirken Yahuda ilinin aklının da “eşeklerinki kadar kocaman organlarıyla aygırlar gibi şiddetle boşalan hovardaları görüp başından gittiği” ifade ediliyor. Yehova, bu metaforla kendisini sürekli aldatan kadının kocasıdır:

Yüzünden akan fahişeliği,
Koynunda zinayı atsın
Yoksa onu çırılçıplak soyacak
Anneden doğma edeceğim...
Cezalandıracağım onu,
Baallar’a buhur yaktığı günler için;
Halkalarla, takılarla süslenmiş,
Oynaşlarının ardınca gitmiş,
Beni unutmuştu...
Bana “kocam” diyeceksin;
Ağzından Baallar’ın adını sileceğim¹

Bu Tek Tanrı aynı yastığa baş koyduğu kadına, “Benim adım söyle,” der. Peki ya kadın onun adını söylemezse? İhanetin bedeli ölüm olacaktır. Hezekiel’de denildiği üzere: “... üzerindeki giysileri soyacak, güzel mücevherlerini alıp seni çırılçıplak bırakacaklar. Halkı sana karşı kıskırtacaklar. Seni taşılayacak, kılıçlarıyla delik deşik edecekler... Fahişeliklerine son vereceğim, artık oynaşlarına ücret ödemeyeceksin. Böylece öfkem yatışacak kıskançlığım dinecek. Susacak, bir daha öfkelenmeyeceğim.”²

1. Eski Ahit, “Hoşea”, 2:2-3, 2:13, 2:16-17. (Ç.N.)

2. Eski Ahit, “Hezekiel”, 16:39-42. (Y.N.)

Tıpkı İzebel'e karşı olan öfkenin yatışması gibi.

Modern İngilizcede *jezebel* (İzebel) sözcüğünün “edepsiz, utanmaz ya da ahlaki bakımdan iradesiz kadın” anlamında kullanılıyor oluşunun gözler önüne serdiği tek şey, tekeşliliğin saban tarafından sürülmüş dinî topraklarda yeşeren kutsal bir sözleşme olduğu düşüncesine olan minnetimiz değil. Aynı zamanda tarımın hem toprak işlerini hem de kavramsal düzeni yola koyduğu çevrelerde olayların (dinlerin, hanedanların, politikanın) düzenini bozan kadınların kaderini de gösteriyor. Kurallara riayet etmeyen, kendilerinden bekleneni yapmayan kadınlar da İzebel gibi küçük düşürülecek, onun mirasına ortak olacaktır: en azimli, en hırslı eylemleri cinsel istekleriyle ilişkilendirilip sınırlandırılacaktır. Bu, İzebel'in güç iddia etmesi sebebiyle cezalandırılmasının yalnızca ölümüyle sonuçlanmadığını, aynı zamanda namına ve dolayısıyla otoritesine leke de sürüldüğü anlamına geliyor: bizzat İzebel ismi fuhuş (yani kadının satılık olması) ve yalan haberlerle (yani kadının güvenilmez olması) ilişkilendiriliyor. İzebel'in öyküsü, saban merkezli koşullarda bir kez kalıtım ve nesebe dayalı kaygılar kök salmaya başladı mı sahiplenici erkeklerin otoriter versiyonlarının tanrılaştırıldığını, bu tanrıların kavramsal kudretlerini de erkeklerin görece yeni bir dünya düzeni tarafından bürünmeye mecbur kıldıkları ve teşvik edildikleri bir rolden aldıklarını gözler önüne seriyor. Kadın otonomisi kültürel düzensizlikle hiç olmadığı kadar fazla ilişkilendirilir; bireysel olarak otonom kadınların durumları da hiç olmadığı kadar vahim hale geliyor.

İzebel'in öyküsü ve bu öyküyü takip eden yeniden yazımlar kadın gücünün cinsellik ve aldatmacayla gitgide nasıl daha da fazla bağdaştırıldığını gösteren yalnızca

tek bir örnek. Eğer kadınlar erkekleri kandırabiliyorsa, o halde erkekler de kadınların hilelerini ve doğalarında var olduğu düşünülen hilekârlığı (bazen kelimenin gerçek anlamıyla) bütün herkesin görmesi için afişe edebilirdi. Bu yetki de sabanın katkılarıyla elde edilmiş hasatlardan bir diğerydi. En yaygın ürünün sabana en müsait buğday olduğu Antik Yunanistan'da zina çiftin kendisi, aile ve devlet düzeyinde yansımaları bulunan ciddi bir suç olarak ele alınıyordu. Evli bir kadın vatandaşla zina suçunu işleyen erkek olay mahallinde öldürülebiliyor, katilin cezası ertelenebilirken kadın daha o anda otomatikman boşanmış kabul ediliyordu. İlginç bir şekilde MÖ 470 yılından itibaren tahıl dağıtımına karışmanın cezası da ölüm oldu. Tıpkı tahılın dağıtımına burnunu sokmanın kılığa sebep olması gibi kadınların zina etmesinin de gayrimeşru çocuklara sebep olacağı düşüncesiyle hareket ediliyor, yalnızca meşru çocukların Atina vatandaşı olmasına izin veriliyordu. Dolayısıyla evli kadın vatandaşların kocaları dışındaki erkeklerle seks yapması toplumsal sonuçlar doğuran bir suç olarak ele alındı. Bu da herkesi ilgilendiren bir mesele olduğu için aynı anda hem zina edenlere bedel ödetmek hem de onları herkese teşhir etmek amacıyla infazın kamuya açık alanlarda adil bir müdahale olarak "canlı yayınlanması" anlamına geliyordu. Aristoteles'e göre Mora Yarımadası'ndaki kadınların zina suçunu işlemeleri durumunda şehir merkezinde 11 gün boyunca kemer takmadan, şeffaf bir tunikle ayakta dikilmeleri gerekiyordu. Bu uygulama, bu kadınların kendilerine ait olduğu için sahip çıkmaya çalıştıkları şeyin, yani çıplak bedenleri ve cinselliklerinin aslında onlara bakan herkese ait olduğunun açıkça dışa vurulmasıydı. Diğer bölgelerde zina eden kadınlar âşıklarıyla birlik-

te eşeğe bindirilip küçük düşürücü bir şekilde, söz konusu evli kadınlar ve seks olduğunda bir mahremiyet alanı ve dış dünyadan bağımsız bir kendi kaderini tayin edebilme yetisi olmadığını gözler önüne serercesine kamuya teşhir edilerek gezdiriliyordu. Kadın ektiğini biçiyordu.

Bu akıbetler kocasını aldatan, intikam peşinde koşan ve gözü hırsından başka bir şey görmeyen Klyteimestra'nın, Akhilleus tarafından MÖ 458 yılında anlatılan *Oresteia* adlı trajedisi ve eğitici öyküsünde anlatılan kade-rinden daha az dehşet vericidir. Klyteimestra, Truva Savaşları sırasında kocası Agamemnon'un uzun süren yokluğunda bir başkasıyla birlikte olarak kendisine Odysseus'un sadık, tekeşli ve iyi eşi Penelope'nin tam tersi kupta bir rol biçer. Agamemnon'un savaş gemisinde kendi gidecekleri yöne doğru esen rüzgârlar karşılığında kızları İphigeneia'yı tanrılara kurban ettiğini öğrenen Klyteimestra küplere biner. Metne göre Klyteimestra, Agamemnon'un uzun süren yokluğu boyunca gücün tesellisini Argos'u yönetmekte, seksin tesellisini de gayrimeşru "kocası" Aegisthus'un kollarında bulur. Klyteimestra, koyda uzun yıllar boyunca dokuma tezgâhının başına geçip ördüklerini söküp söküp tekrar örerek hevesli taliplerini oyalayan Penelope'den çok farklıdır. Günün birinde Agamemnon sevgilisi Cassandra'yla birlikte çıkagelir. Başına gelecekleri bilen Cassandra dışarıda yere çömelip inlemeye başlar, Klyteimestra hoş geldin diye mırıldanır, kocası için banyoyu hazırlar ve onu baltayla veya bıçakla öldürür. Ancak Klyteimestra, çocuğunun öldürülmesinin öcünü aldığı için ondan yana olan Erinyelerin temsil ettiği kadim "göze göz diş diş" yasası tarafından korunmaktansa Apollon'un ısrarıyla öz oğlu Orestes tarafından öldürülür. Ardından Apollon, davasını Erinyelere karşı ba-

şarıyla savunur ve Atina mahkemesinin huzurunda Orestes'in adını temize çıkarır. Kadınların gerek cinsel gerekse hukuki manada dizginleri ele almasına tahammül edemeyen yeni bir dünya düzenini gösteren daha iyi bir mizansen olamaz herhalde. Klyteimestra'nın temsil ettiği türden kadın gücü ve ayrıcalıkları, aralarında saban kullanılarak sürülmüş topraklarda doğup karşılığında sabanın gücüne güç katan *Oresteia* gibi metinlerin de olduğu pek çok şekilde bastırılabilir. Gelişmekte olan bu yeni eril dünya düzeninde genç bir kızın babasının elinde ölmesi sadece suç sayılmamakla kalmıyor, bir *hak* olarak da karşımıza çıkıyor.

Cinsel aşırılıklarıyla nam salmış olan Antik Romalılar zinayı özünde mahkemelerden ziyade hane içinde çözülmesi gereken bir mesele olarak ele alma eğilimindeydi. Zina, kriminalden çok kişisel bir saldırı olarak kabul görmüştür. Fakat Augustus'un tahtta olduğu dönemde aile reisinin zina yapan tarafların her ikisini de öldürmesine izin veren yeni ahlaki kanunlar yürürlüğe kondu. Bu dönemde Vergilius'un *Çiftçilik Sanatı* adlı tarım ve çiftlik hayatına övgü niteliğindeki eserini kaleme alıp MÖ 30 civarında ezberden Augustus'a okumuş olması tesadüf değildir. Benzer şekilde, buğdayın sabanla elde edilen bir ürün ve evlerin temel besin maddesi olduğu Roma'daki yaşam tarzının genellikle bir somun ekmekle sembolize edilmesi de göz ardı edilemeyecek bir önem taşıyor. Bu son derece uygun ortam ve başa geçtiği dönemde Augustus'un Roma'yı tek başına cumhuriyetten imparatorluğa dönüştürerek gücünü sağlama alması bir yana, karşı tarafta bir de yine Augustus'un, Tiberius'la evliliği sürerken alenen pek çok kaçamak ilişki yaşadığı için uzaklardaki Campania adasına sürgüne gönderilen

şen şakrak, hazırcevap ve daha sonradan da Caligula'nın anneannesi olacak olan kızı Julia var. Öyle ki kendisine neden bütün çocuklarının babaları Tiberius'a benzediği sorulduğunda Julia ünlü, "Gemi dolmadan yeni yolcu almam," sözüyle cevap vermiş, bütün ilişkilerini kocasından hamile kaldığını anladıktan sonra yaşadığını ifade etmiştir. Her ne kadar bir asilzade de olsa babasının başta olduğu Roma'daki yeniden şekillenme sürecinde Julia'nın libidosu toplumsal kontrolün, oyunları ve otonomisi de felaketinin mahalli haline geldi. Augustus, Romalılar tarafından cömertliği sebebiyle el üstünde tutulan zeki kızı için "kendi etimde bir yara" ifadesini kullandı. Daha sonra babasının ardından imparator olarak tahta geçen Tiberius tarafından bütün geliri kesilen Julia, MS 14 yılında, tıpkı İphigeneia'nın kaderinin babasınınkinden ayrılamaması gibi, babasıyla ortak bir kaderi paylaşarak aynı yılda ölmüştür. Kadının cinsel otonomisinin kanunsuzluk ve muhtemel karmaşayla bağdaştırıldığı böyle bir çevrede, kraliyet mensubu olmak dahi bir kadını bağımsız eylemleri ve ihanetleriyle güçlü erkekleri küçük düşürmesinin sonuçlarından korumakta yetersiz kaldı. Julia'nın sürgünü bu noktada kadınlar için muhtemelen güçlü bir ders olacaktır: Natalie Angier'ın sözleriyle "erkeklerin yatırımını, toleransını ve daha geniş kapsamda da erkek ittifakını" riske atacak işler yapmayın.

ÇİFTÇİLERİN KIZLARI

Bütün bunların günümüz kadınlarıyla ne alakası var? Belki ki çok alakası var. 2013'te yayımlanan ve geniş kapsamıyla benzerlerinden ayrılan bir analizde Harvard ve

UCLA'da [California Üniversitesi, Los Angeles] çalışan bir grup ekonomist, sabanın sürdüğü topraklara olduğu kadar, erkeklerle kadınlar ve kadınların kendi kaderlerini tayin etme özgürlüklerine olan inançlarımıza da etki ettiğini öne sürmüştür. Günümüzde ya da geçmişte sabanın kullanıldığı bölgelerde bu etkiler geniş bir yelpazede ve son derece kökleşmiş olarak karşımıza çıkıyor: Bu toplumlarda kadınların politikaya ve işgücüne katılımı gözle görülür derecede daha düşük; ayrıca bu toplumlar cinsiyetçi tutumlara sahip olmakta da göz ardı edilemeyecek derecede üst sıralarda yer alıyor. Ancak bulguların arasında en dikkat çekici olan pek çok nesil sonra ve binlerce kilometre uzakta bile, tümünden değişmiş ekolojilerde, din, gelir düzeyi –tıbbi gelişmeler, ekonomik kalkınma, teknolojik değişimler ve ekonominin üretim yapısı gibi– sürece etki eden ilerlemelerden bağımsız olarak bugünkü tutumlarımızda hâlâ tarihî saban kullanımının ektiğini biçiyor olduğumuz.

Araştırmacıların bulguları, 1256 etnik grup hakkında bilgileri içeren dünya çapında bir veritabanı olan Etnografik Atlas'la, kadınların işgücüne katılımı ve kadın girişimciliği üzerine bilgi sunan Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri (2012) ve Girişimcilik Araştırması (2005-2011) ile; ve ulusal meclislerde kadın politikacıların oranlarına dair istatistikler sunan Birleşmiş Milletler'in Kadın Göstergeleri ve İstatistikleri Veritabanı (2000) ile uyum gösteriyor. Tutumlar, inançlar ve tercihler üzerine ulusal çapta düzenlenmiş araştırmaların bir derlemesi olan Dünya Değerler Araştırması'nda yer alan şu iki cümle de kadınların rollerine dair inançları ortaya koyuyor: "İş fırsatlarının kısıtlı olması durumunda erkeklerin kadınlara kıyasla istihdam edilmeye daha çok hakkı

olmalıdır” ve “genel olarak erkekler, kadınlardan daha iyi siyasi lider olur.”

Geçmişte de saban kullanılan ve arpa, buğday, tef, çavdar gibi sabana uygun ekinlere ekonomik bağımlılığı olan bölgelerde katılımcıların büyük kısmı erkeklerin istihdam edilmeyi daha çok hak ettiklerine ve siyasi liderlik konumuna daha uygun olduklarına dair ifadelere katıldıklarını belirtiyor. Ve bu ifadeleri önemli. Gerçekten de bu bölgelerde daha az kadın girişimci, daha az meslek sahibi ve siyasetçi kadın var. Ancak göz ardı edilmesi mümkün olmayan bir diğer husus, bu durumun sadece günümüzde ya da geçmişte sabanın kullanıldığı bölgelere özgü olmaması. Ya da geçmişten bugüne herhangi bir zaman saban kullanılan yerlere. Araştırmacılar, dünya çapında göçmenlerin çocuklarından elde edilen cevapları inceleyerek bu inançların ve yanlılıkların “yayılması”nın yanı sıra gözle görülür kalıcılıklarını da belgelendirme fırsatı buldu. Geleneksel saban tarımına dayalı bir *mirasa* sahip olmak dahi yoğun cinsiyetçi tutumları ve kadınların ev dışında iş yaşamına daha az katılımıyla sonuçlanıyor. Bu kalıtımın hem anne hem de baba tarafından gelmesi durumunda etki daha da büyük oluyor. Eğer bir kadının yalnızca *kocasının* ataları saban kültüründen gelmişse, bu durumda dahi siyasete atılma ve işgücüne katılma ihtimali olumsuz etkileniyor.

Yoğun tarım köklerinize ancak semt pazarlarında yaklaşılabildiğimiz New York, Pekin, Tokyo ve Londra gibi modern şehirlerde sabanın etkisinin hâlâ hissedilmesi nasıl mümkün olabilir peki? Çalışmanın yazarları, ekonomi saban tarımının ötesine geçtikten sonra da normların varlığını sürdürdüğünü çünkü “kadının yeri evidir” gibi yanlı tutumların sadece bunları ebeveynlerinden ve onların

anne babalarından öğrenen bireyler tarafından değil, aynı zamanda toplumsal politikalar, hukuk kuralları ve kurumlar tarafından da pekiştirildiğini ifade ediyor. Yazarların altını çizdiği bir diğer husus da halkın “kadının yeri mutfaftır” düşüncesinde olduğu ülkelerde, eşitliğe yönelik tutumlar daha iyi yönde değişim göstermeye başlamış olsa da yasal düzenleme ve uygulamaların mülkiyet haklarında eşitsizlik, oy kullanma haklarında orantısızlık ve yetersiz doğum izni politikalarını desteklediği. Bu “gecikme” evresinde kadınlar yüzeysel fırsat eşitliği ve denklik ideolojilerine rağmen yaşamlarını ikinci sınıf vatandaşlar olarak sürdürüyor. Bu toplumların yarattığı endüstriyel yapılanmalar da bu inançları yansıtabiliyor; cinsiyet rolleri arasındaki eşitsizliğe dair fikirleri ve kadının yerinin evi olduğuna dair inancı destekleyen sermaye üretimi ve kas gücüne dayalı sanayilerde uzmanlaşıyorlar: “Kadınlar bu ağır kutuları kaldıramaz, makineleri erkekler kadar iyi kullanamaz.” Ve son olarak da yazarların gözlemlerine göre kadınların rolü ve “ait olduğu yere” dair saban kültürüne ait inançlar “yapışkan” bir doğaya sahip; zira bunlar doğrultusunda eyleme geçmek, her durum ve kararı bireyin kişiliği, liyakati ya da vasıflarına göre değerlendirmekten daha hızlı ve kolay. Halihazırdaki yerleşik inançlara göre basitçe, “Kadınlar ...’da iyi değildir,” diye hükmetmek daha verimli.

Araştırma onlarca farklı potansiyel belirleyici unsurun da kontrolünü sağlıyor: Ya halihazırda cinsiyetçi kültürler sabana geçiş yaparsa? Din saban kadar büyük etkiye sahip mi? Ve daha fazlası... Ama kapsamlı bir regresyon analizi bütün bu olası faktörleri bertaraf edip kadınları baskı altında bırakan koşulları *yaratmak* suretiyle mahvedenin bizzat saban olduğu sonucunu ortaya çıkarıyor.

Bir diğerk kanıt: Araştırmacılar dünyanın saban kullanımına elverişli olmayan darı, süpürge darısı, ağağ bitkileri ve kök bitkileri gibi ürünleri yetiştirmeye daha uygun olan yerleri, bugün cinsiyet rollerinde ve tutumlardaki eşitlik ve kadınların toplumsal hayata ve işgücüne katılımı konusunda önde.

Peki *biz* ne kadar özgür ve aydınlanmış durumdayız? Fazla değil. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz ve Amerikan hükümetlerinin, denizaşırı cephelerde savaşmaya giden erkek tarım işçilerinin yerini kadınlarla doldurma çabasıyla iç cephede ikinci bir savaşa girerek “Kadınlar Kara Ordusu”nu kurmaları bizi şaşırtmayabilir. Bu hem dönemin köşe yazılarında hem de çiftçiler, ekonomistler ve sade vatandaşlar arasında fena halde kınanmış. Tarım işçilerine olan büyük ihtiyaca, milletin doyurulması için hasat edilmesi gereken ekinlere ve bu işi yapmaya hazır ve muktedir binlerce kadına rağmen halkın öfkesi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktü. Saban tarımının mirası sayesinde çoğunluk kadınların evle tarla arasındaki sınırı aşmasındansa ekinlerin solup çürümesini ve açlıktan kırılmayı tercih etti. Acele bir kamu bilgilendirme (alt metin: propaganda) kampanyası başlatıldı; kampanya hevesli kadın işçileri reddeden çiftçilerin ana itirazını temel alıyordu: Kadınlar pantolon giyyordu. İngiliz ve Amerikan hükümetleri, kadınların tarlaları *etekli ve elbiseli* olarak sabanla sürerken resmedildiğı, altlarında “Tanrı Sabana ve Onu Süren Kadına Kuvvet Versin” ve (pantolon giyen, ancak erkeklerden gelmesi olası öfkeli tepkinin önüne geçmek için elinde “erkeksi” sabandan ziyade “kadınsı” çapayla tarlada resmedilmiş kadının arkasında bir askerin hayaleti andıran silüetinin yer aldığı bir afişte de) “Arkada Kalan Kızın Arkasında Durun!” gibi mesajların yazılı ol-

duğu binlerce broşür ve poster basmaya koyuldu. Dünya Savaşları'nın akabinde "çiftçi kızları"nı konu alan fıkralar ortaya çıkmaya başladı. Bu fıkralara konu olan çiftçi kızı aptal ama seksiydi. Ancak söz konusu seks olduğunda çiftçinin kızı o kadar da aptal değildir, gezgin satıcılar ve çiftliğin ziyaretçileriyle işi pişiriyordur. Kategorik olarak çiftçi kızı fıkralarındaki kavramsallaştırmanın en can alıcı noktası, çiftlik işi söz konusu olduğunda kadının yerinin yatak olduğuna yapılan göndermedir. Bir de kadının işlevinin üretim değil, üreme ve çoğalma olduğuna. Bu da yetmezmiş gibi kadınlar cinsel olarak cüretkâr ve fark gözetmeyen varlıklardır; dolayısıyla da tarımın erkeklere sağladığı kontrol mekanizmasına gereksinim duyarlar. Bir an için gözünüzü kadınlardan ayırın, siz daha "Daisy Duke"¹ ya da "Elly May Clampett"² diyemeden soyunuzu karıştırıverirler! Cinsiyetçi hiyerarşi ve paranoyak kahkahalar eşliğinde sabana bir reverans lütfen.

Geçmiş nesillerin sabanın kültürel mantığına yaptıkları köklü, akıldışı yatırıma cık cık yapıp bu tip önyargı ve çirkin fıkraları aşmış olduğumuzu varsayabiliriz, ancak şu anda bile günlük yaşantımız bundan gözle görülür şekillerde etkilenmeye devam ediyor. Her ne kadar ortalamanın bir nebze üstünde olsa da ABD, söz konusu toplumsal cinsiyet eşitliği olduğunda yerinde sayıyor. Örneğin 2000 yılı kadar yakın bir tarihte ABD, kadınların işgücüne katılımına dair bilgi sahibi olunan 181 ülke içinde 47. sıradaydı. Aynı yıl kadınların siyasi görevlerde aldıkları rol, yüzde 13 gibi şaşırtıcı bir oranla Amerika

1. Amerikan TV dizisi *The Dukes of Hazzard*'da seks sembolü karakter ve onun giydiği kısa, dar, kot şort modeline verilen isim. (Y.N.)

2. *Beverly Hillbillies* adlı Amerikan TV dizisindeki 90-60-90 ölçülerindeki kadın karakter. (Y.N.)

Birleşik Devletleri’ni verisi toplanmış 156 ülke içinde 50 gibi sönük bir seviyede bırakıyor. Harvard ve UCLA’daki araştırmanın yazarları, Batı ülkelerinde kişi başına düşen gelirin yüksekliği hesaba katıldığında bu istatistiklerin “daha bile az eşitlikçi görüldüğünü” ifade ediyor. Pek de değişen bir şey olmadığı görülüyor: Uluslararası Çalışma Örgütü, 2017 yılında Amerika’daki kadınların işgücüne katılım oranının 180 ülke içinde 76. sıraya tepetaklak yuvarlandığını, siyasi temsile katılım alanında da 193 ülke arasından (2018 Ara Seçimleri’ndeki kadın adayların sayısı rekor düzeye ulaşmış olmasına rağmen) 100.’lük gibi hiç de etkileyici olmayan bir derece elde ettiğimizi söylüyor. Bu kez Save the Children [Çocukları Kurtarın] tarafından 2016 yılında Dünya Kız Çocukları Günü’nü anmak için yapılan bir başka araştırmada ise dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD, toplumsal cinsiyet eşitliğinde (erken yaşta hamilelik oranlarının yüksekliği ve anne ölümlerinin 2015 yılında 100.000’de 14 gibi yüksek bir oranda; siyah kadınlar için ise bu sayının siyah olmayanlara kıyasla üç ila dört kat fazla olması gibi) birtakım farklı etkenlerin yanında kadınların siyasi mevkilerde temsil oranının düşüklüğü sebebiyle sıralamada Kazakistan ve Cezayir’in altında yer aldı.

Böyle bir toprak ancak ürkütücü, aşına tekrarlardan ibaret ürünler verir. Hillary Clinton’a yöneltilmiş, –akla tamamen kurgulanmış kamusal kısıtlamaları ve İzebel’e verilen cezaları getiren– karakter karalamaları, zehir zemberek sözlü saldırılar ve fiziksel tehditler, yolun sonundaki altın kupaya doğru giden bir kadın için rüzgârın yönünü tersine çevirdi. Hem o, hem de bizler büyük erkek ittifakının gazabı ve dahası eril imtiyazların, ilelebet muzaffer grubun yanında olmanın daha iyi bir strateji teşkil

ettiği çevrelerde bizzat kadınlar tarafından nasıl acımasızca kuvvetlendirildiğine dair iyi bir ders aldık. 2016 yılında oy veren beyaz kadınların yüzde 52 ya da 53'ünün gördüğü buydu.

Cinsel özgürleşmeye gelince; ikinci dalga feminizmin, Beyoncé ve Janelle Monáe gibi ikonların söylediği marşların verdiği ilhamın, Gigi Engle'ın *Teen Vogue*'daki sağ cenahın tüylerini diken diken ederken kadınlara önemli bilgiler sunan öğretici cinsel yazılarının, son zamanlarda Bryony Cole gibi amazonlar tarafından öncülük edilen seks teknolojisi kadınlarının ve son olarak standart cinsiyet ikiliklerini ve rollerini yutmayan Y kuşağının çokaşkılılığı moda haline getiren ama bir o kadar da tahrip eden ilgisinin sağladığı ilerlemeye rağmen söz konusu seks olunca kadınlar hâlâ bir anlamda düzölmüş vaziyettedir. Harvard-UCLA araştırmasının yazarlarının kısa ve öz bir şekilde belirttiği üzere, "sabanın önemi bir nebze de içsel inanç ve değerlere olan etkilerinden gelir." Sabanın acımasız mirasını her gün deneyimliyoruz; öyle ki bu artık çoğumuza mantıklı ya da doğal geliyor. Ama değil. Antropolog Beverly Strassmann'ın bulgularına göre aylık âdet döngümüz için teşekkür ya da lanet etmemiz gereken de saban, çünkü evrimimizin tarihöncesinde toplayıcılığın gerektirdiği sürekli çabadan yağ oranlarımız daha düşük olduğundan âdet de üç ayda bir gerçekleşiyordu.

Heteroseksüel bir kadınsak aynı anda tek bir erkeğe, heteroseksüel değilsek de aynı anda tek bir kişiye "ait" olabileceğimize dair anlayışımızı da sabana bağlayabiliriz, kadınların bacak bacak üzerine atmak üzere yetiştirilmesi gibi gündelik gerçekleri de... Evin dışını nasıl sahiplenemez ya da mesken tutamazsak bacaklarımızın

arası da tanıtımını yapabileceğimiz ya da davranışlarımızı temel alabileceğimiz bir alan değildir.

Edep olarak görünen başka bir açıdan bakıldığında toplumsal sansürün kültürel bir biçimdir. Daha ergenken kızlar, “Bazı kızlar bu şekilde oturur,” demişlerdi bana, işaret ve ortaparmaklarını birbirlerine yapıştırarak. “Bazıları da böyle oturur,” deyip ortaparmaklarını işaretparmaklarının üstüne bindirdiler. “Ama... böyle oturan kızlar,” dediler işaretparmaklarıyla ortaparmaklarının arasını iyice açarak. “Böyle oturan kızlar karşılığında bunu alır,” dedikten sonra da nah işareti yaptılar. “İşte böyle!” Parmaklarını şaklattılar. Saban dilini konuşuyorlardı. Metroda veya halk otobüsünde bacaklarını agresifçe açarak yayılan erkekler de o dili konuşuyor. Bu kişisel alanımıza ve orada bulunma hakkımıza bir saldırı gibi geliyor; çünkü öyle. Sabanın bize bıraktığı mirasın içeride kalmak, dış dünyadayken de kendimizi minimuma indirmek olduğunu unutacak olursak sokaklarda ve işyerlerinde taciz, metro ve otobüslerde sürtünme ve cinsel saldırı gibi sınırlama stratejileri bunu bize hatırlatır. 2012 yılında Dünya Sağlık Örgütü kadınların gerek yakın ilişkilerdeki partnerlerinden, gerekse yabancılardan cinsel şiddet görmelerinde en etkili risk faktörlerini toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve iffete dayalı tutumların hâkim olduğu bir kültürde yaşamak, çok sayıda partnere sahip olmak ya da olduğundan şüphe edilmek ve eril cinsel yetkinlik ideolojilerinin (yani erkeklerin “doğal” ve haklı olarak kadınlardan daha seksüel olduklarına, ortalıkta daha fazla gezme hakları olduğuna ve kadınların evde kalması gerektiğine dair inançların) yaygınlığı olarak bulguladı. Olur da kadınlar evin içindeki yerlerini terk ederlerse, bu “haklar” tarafından ycniden hizaya sokulacaklardır. Saban inanışları...

Çocukluğumu geçirdiğim Grand Rapids, Michigan’da evlerimizin arka bahçelerinde ya da okulun bahçesinde “The Farmer in the Dell”¹ şarkısını söyleyerek oynadığımız bir oyun vardı. Biz kalabalık bir grup halinde çember olup el ele tutuşurduk, ortamızda da bir oğlan olurdu. Ona bakarak şarkıyı söylemeye, “Vadideki çiftçi, vadideki çiftçi, hey-ho, hey-ho, vadideki çiftçi!” sözleriyle başladık; tam, “Çiftçi eş aldı, çiftçi eş aldı,” dediğimizde vadideki çiftçi rolündeki oğlan, kendisiyle beraber ortada durmak üzere çemberdeki kızlardan birini eş olarak seçerdi. Bu kız da böylelikle çiftçinin karısı olurdu. Buradan sonra, “Eşi çocuk aldı, eşi çocuk aldı,” derdik, içimizden bir başkası seçilirdi. Çocuk bakıcı alırdı. Bakıcı inek alırdı. İnek kendisine köpek alırdı. Köpek kedi alırdı. Kedi fare alırdı. Bu böylece sürüp giderken kısa bir süre sonra iyice küçülen çemberin ortasında bir sürü çocuk olurdu. Bu ortadaki grup ilk bakışta kolektifmiş gibi görünse de olayın kavramsal merkezinde çiftçi, karısı ve çocukları vardı. Biz oyuncular, bir çiftlik, tarım hakkında bir şarkının sözleriyle yeniden organize ediliyorduk. Bu oyunu oynarken bugün içinde yaşadığımız ama o zamanlar için tuhaf ve yeni (çiftin birbirine bağlı olduğu, tekeşli ebeveynlerden ve bu ikisinin çocuklarından oluşan) bir aile biçiminin doğuşunun ve atalarımızın toplumsal reorganizasyonunun provasını ve tekrarını yapıyorduk. Bu sözleri her söylediğimizde, hareketlerini her tekrarımızda bu olgunun doğrallığını, haklılığını ve düzgüselliğini kendimiz için pekiştiriyorduk. Tam anlamıyla çocuk oyunu ve bir eğitimdi. Çemberin sıcaklığına geçmek için hepimizin seçilmeye can atması sabanın gücünün ölçüsüydü. Oğlanlar çiftçi olmak isterdi. Kızların istediği çiftçinin karısı, çocuk, hay-

1. (İng.) Vadideki Çiftçi. (Ç.N.)

vanlardan biri, hatta fare olmaktı; çünkü derin bir anlamda hepimiz çiftçi kızlarıydık.

VAJİNALAR: ESKİLER YENİ OLDU

Yetişkinlerin de içinde yaşadığımız kültür hakkında gerçekleri ortaya döken ritüelleri var. Benim de yıllarca yaşadığım, çocuklarımı okula gönderdiğim ve kadınlık ve annelik usüllerini incelediğim Manhattan'ın Yukarı Doğu Yakası da dahil olmak üzere pek çok ayrıcalıklı metropol nişinde, kadınları alenen nesneleştirirken anneliği romantikleştiren kültürlerin baş aksesuarı, büyüyen bir retro bekâret takıntısı var. New York'un ve yaz aylarında akına uğrayan Hamptons'ın en zengin posta kodundaki müreffeh sakinlere hizmet etmek üzere kendilerini "medi spa" olarak adlandıran yerler açılmaya başladı. Bu "spa"lar kadınların vajinalarını "gençleştirmek" üzere tasarlanmış "hızlı ve kolay" bir uygulama vaat ediyor. Doktorlar, vajinaların sözde "sarkmasına çözüm sunmak" için Femilift, MonaLisa Dokunuşu, IntimaLase ve içlerinde benim en sevdiğim, ThermiVa (dosdoğru ThermiVaj desenize) gibi adları olan birtakım lazerler kullanıyor zira sözde bir vajinal gençlik hekimine göre pek çok kadın çocuk doğurduktan sonra "aşağı taraf"ın gevşemiş olmasından endişeleniyor." Bu prosedür, her şeyin sevgililerin gözleri önüne serildiği bu Brezilya ağdası çağında "daha güzel" dış organlar vaat eden labiaplastiden farklı. Rahim sarkması ve idrar kaçırma gibi tıbbi durumlara çözmeye yönelik ameliyatlardan da değil. Hayır, "gençleştirme" operasyonu, özellikle de kadınlar birden fazla çocuk sahibi olduktan sonra "hissiyatı artırmak" ve "sıkılaşmayı sağlamak" düşüncesine

dayanıyor. Aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Ciddin mi? Ve bir de, hissiyatı *kimin için* artırmak? 2017 yılında Amerikan Obstetrisyen ve Jinekologlar Kongresi (ACOG) bu prosedürler hakkındaki mütereddit düşüncelerini “tıbbi amaçlı olmadıklarını” dile getirerek belirtti. Dahası “bu prosedürlerin güvenliği ve etkinliğinin belgelenmemiş” olduğu konusunda da ikazlarda bulunuldu. Aynı zamanda doktorların bu prosedürleri talep eden kadınlara enfeksiyon, his kaybı, disparoni (cinsel birleşme sırasında acı), adezyon (yapışma) ve yara izleri gibi olası komplikasyonlar hakkında bilgilendirmesi konusunda ısrarcı oldular. Bunun bazı şartlar altındaki kadınların, kendileri için değil, erkekleri için (hiçbir garantisi olmadığı halde) daha zevkli bir cinsel birleşme ümidiyle almaya sadece razı değil hevesli de oldukları bir risk olduğunu düşünmek bile insana olağandışı geliyor. 2017 yılında bir ACOG toplantısında Dr. Cheryl Iglesia, sayısız vajinal gençleştirme prosedürü ve ameliyatına dair “etkinlik ve güvenlik açısından” yeterli “resmî ölçüm” bulunmadığını ifade etti.

Sanayileşmiş, saban sonrası Batı’nın tuhaf ekonomik ve sosyal ekolojisinin bir köşesinde artık bakire olmayan kadınların, bunu yeniden yaratmaya çalışmaları antropologları hayli şaşırtabilir. Bu kadınlar, Meryem Ana’nın “günahsız gebelik” mucizesine yakın bir şeyi becerecekler: Multipar, yani birden fazla doğum yapmış bir kadın olup, nullipar, yani hiç doğum yapmamış bir kadının bedenine ve vajinal esnekliğine sahip olmak. İstedikleri şey (Ortadoğu’da bazı kadınların gerdek gecesinden önce yapmak zorunda hissettiklerinin aksine) kızlık zarlarını ameliyatla diktirmek ya da yenisini yaptırmak değil; kadınların güzellik, annelik, zekâ gibi başka şeylerden koşullu saygı görebildiği ama sonuçta erkeklerin hazzını artırıcı nesneler olduğu bir çevrede, kendi aşınmış değer-

lerini “gençleştirmek”. Manhattan’ın Yukarı Doğu Yakası’nda çalışan kozmetik dermatolog Dr. Dennis Gross bana, vajinal gençleştirme taleplerinin gitgide arttığını söylüyor. “Hastalar bu prosedürlerin etkinliğine dair görüşlerimi almanın yanı sıra onlara doktor tavsiye etmemi de talep ediyor,” diyor. Manhattan’ın en zengin ve güçlü mukimlerine lazer ve botoks yapan Gross’un kendine ait popüler bir cilt bakımı markası olduğu gibi, gerçek bir cilt kanseri uzmanı ve titiz bir araştırmacıdır. *Büyük* bir potansiyel işkolu olan bu kuku işleri Gross’a göre “halihazırda bilimden ziyade moda”dır. Bu durumu bana, “Bir bilim insanı ve lazer uzmanı bir dermatolog olarak lazer ışınlarının vajinayı ve dudaklarını kalıcı olarak daraltabileceği... ya da lubrikasyonu yeniden sağlayacağına dair iddiaların geçerliliğinden şüphe duyuyorum,” sözleriyle ifade ediyor. Hastalarına da aynen bunu söylüyor. Bazıları yine de bir yerlerde bu işlemleri yaptırıyor; cerrahlar, obstetrisyen ve jinekologlar da kadın hastalarının *ısrarcı olduklarını* söyleyerek bu işlemleri uygulamaya devam ediyor. Ama kendimize, “Bu doktorlar ne bekliyor ki?” diye sormamız gerekmez mi? Neticede bu kadınların talepleri erkek cinsel hazzını ve ayrıcalığını ön planda tutan bir kültürle paralellik gösteriyor. Bu doktorların gözettikleri kesin olarak hastaları mıdır?

Peki ya onlar da Huronlar gibi kadın cinsel hazzına ve otonomisine hürmet etse ve bunları sağlık için çok mühim, değerli ve hayati, hatta içlerinde yaşadıkları cemaate şifa verecek güçte görseler; öyle ki kadın hastalarına verecekleri ilk cevap söz konusu benliklerinin bu yönü olduğunda hiçbir riskin buna değmeyeceği olsa?

Bizi sıkıcı dergileri ve ruhsuz renklerde duvarlarıyla bir vajinal gençleştirme kliniğinin bekleme odasından çı-

karıp kadın hazzının önceliklendirildiği, erkeklerin bu hazzı sağlayabilme hevesiyle atölyelere katıldığı, dergi makalelerini yalayıp yuttuğu, güvenlik ve etkinlikleri hakkında pek az veri bulunan prosedürler için üreme organlarını doktorlara sunduğu ve bütün bunları sadece ve sadece bizi memnun edebilmek için yaptığı bir yere götürecek toplumsal koşullar neler olabilir? Böylesi bir paralel evrende dünyayı kadınlar yönetir, paranın tamamını ellerinde tutar, türün devamlılığını sağlayacak bebekleri doğururlardı. Ve saban nedir kimse bilmezdi.

Vajinalarımız bizim değil. Konuştuğumuz dil dahi tarım kökenlerimize yönelik ve cinsel benliklerimizle öyle bir iç içe geçmiş ki adeta hiçbir kaçış olmadığını ima ediyor. Bir kadın, bir erkekle seks yaptığında (sürülmüş tarlalar gibi dümdüz olduğunu) “düzüldüğünü” söyleriz. Kendi cinsel kaderini yazmak isteyen, sabanın yasalarına, yani evde kalmaya, tekeşli ve muhtaç olmaya, boyun eğmeyi reddeden bir kadın ise *sürtük* (acaba bu sözcük tarih boyunca “bu kadını tıpkı sabanla sürer gibi *sürdük*” derken mi ortaya çıkmış?) oluverir.

Kültürümüzün sabanın cinsiyet ayrımlarını, dünyanın her köşesinde erkeklerin mantıken itaatkâr, doğurgan, evlenme çağında, yuva yapan dişi kuşlardan, bolca istediği iddiasını evrenselleştirme ve normalleştirme eğilimi yüzünden çok yıprandık. Dünyanın her köşesindeki kadınlar da mantıken güçlü, kaynakları bol erkekleri, ama hepsinden çok tek bir tanesini, kendi alfa erkeğimizi istediğimiz iddiasından da... Bu hikâyelerin tipik bir örneği “Erkekler Güzellik, Kadınlar Para İster: Karşı Cinsten İstediklerimiz” başlıklı, *Personality and Individual Differences* adlı “hakemli dergide” yayımlanmış, 27,600 heteroseksüel Amerikalının katıldığı bir araştırmayı özetleyen ve son derece

aşına olduğumuz “haber” makalesinde, bir evrimsel psikoloğun eş seçimi söz konusu olduğunda erkeklerle ilgili olarak sarf ettiği aşağıdaki sözlere yer veriliyor:

Erkekler, gençlik ve doğurganlığa dair işaretler taşıyan kadınları eş olarak seçerek gelecek nesillere yapacakları genetik katkıyı en üste çıkarır; dolayısıyla kadınlar yaşamsal kaynakları elinde tutan erkekleri eş olarak seçip çocuklarının hayatta kalma ve üreme ihtimallerini en üste taşıırken, erkekler yukarıda sözü edilen işaretleri çekici ve önemli bulacak şekilde evrim geçirmiştir.

Söz konusu uzman, cinsiyetler arasında eş seçimindeki tercihlere dair araştırmalardan elde edilen sonuçların ve bu makalelerde ileri sürülen bulguların “şaşırtıcı olmadığını” ve “pek çok benzer araştırmayla da desteklendiğini” ifade ediyor.

İşin aslı, günümüzde içinde bulunduğumuz açmazların geçmişe dönük yansımaları olan bu iddiaların hiçbir evrensel, zaman ötesi, doğal ya da bilimsel tarafı yoktur. Bu araştırmaların atladığı en önemli faktör: bağlam. Sosyolog Rae Blumberg, bütün tarım toplulukları içerisinde sadece *bir* türde, *Homo sapiens* tarihinin yüzde 3’ten az bir kısmında kadınların yetenekli, kendine yeten, kendi kararlarını görece otonom bir şekilde verebilen birincil üreticilerden, bazı koşullarda tamamen erkeklere muhtaç, ikincil üreticiler ve masraflı tüketicilere dönüştürüldüğüne dikkat çeker. En yakın akrabalarımız olan şempanze ve bonoboların dişileri kendileri ve yavruları için yiyecek toplamaktan hiç vazgeçmedi. Dişi avcı-toplayıcılar sıklıkla gebelikleri süresince de yiyecek toplamaya devam etmekte, bazıları aynı anda diğer yavrularının bakı-

masını da sağlamaktadır. İturi Yağmur Ormanları'nda yaşayan Mbuti kadınlarıyla Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Aka kadınları ağ ile avlanarak ailelerinin geçimini hem kendi başlarına hem de kocalarının yanında sağlayan yetenekli avcılardır. Bütün bunlar evrimsel prehistoryamıza dair önemli ipuçları sağlıyor: Bir başkasına muhtaç olma durumu yeni bir meseledir. Sağlıkları ve hatta bazı durumlarda doğrudan yaşamları doğada eş benzeri olmayan şekilde erkeklerin desteğine bağlı olanlar, Antroposen dönemde, hatta (ve belki bilhassa) sanayileşmiş saban sonrası Batı'da yaşayan insan dişileridir.

Sabana özgü koşullar kökten tersine döndürülürse gerçek bir değişim mümkün olabilir mi? Kadınlar tıpkı '70'lerden bu yana olduğu gibi geçim sağlama konusunda kritik katkılar yapmaya devam ettikçe, tarımdan sanayiye ve fiziksel güce değer atfeden işyerlerinden düşünce, işbirliği ve yenilikçiliği ön plana çıkaran işyerlerine geçiş tamamlandıkça; biz fabrika ve çiftliklerden uygulama geliştirme, uzak web çalışma alanları ve esnek çalışma saatleri gibi bağlamlara sıçrayabildiğimizde, kısacası ekolojik koşullar erkeklerin uzun zamandır yaptığı gibi kadınların da kendilerini gösterebilmelerine uygun olduğunda, üst beden ve kavrama kuvveti gibi avantajlar ve bu avantajları pekiştiren kurumlar sönmeye başladığında; ancak o zaman gelecek, saban öncesinde olduğu gibi görünmeye başlayacaktır. Bizler de ancak o zaman tıpkı ufukta beliren Oz¹ gibi, kadınların hareketlerini, bedenlerini ve istahlarını kontrol altına alma çabalarının küstah, yanlış ve gülünç derecede faydasız girişimler olduğu bir dünya ihtimalinin hatlarını seçmeye başlayabiliriz.

1. Lyman Frank Baum'un *Oz Büyücüsü* romanına adını veren büyücü karakter. (Y.N.)

BEŞİNCİ BÖLÜM

HİMBA OLMAK

Himbalar, –kuzeyinde Angola, doğusunda Botsvana, altında Güney Afrika ve batısında da önce Namib Çölü, ardından da batıdaki kıyı şeridi boyunca Atlantik Okyanusu yer alan– Namibya’nın Kunene Nehri bölgesinin en kuzeyindeki ata topraklarında yaşıyorlar. Temelde suka-bağı, akdarı ve darı yetiştiren fakat geçimlerini aynı zamanda keçi, koyun ve büyükbaş hayvanların sütü ve etiyle de sağlayan Himbalar, bu bölgede kalan son yarı göçebe çobanlar. Yirmi-yirmi beş kişilik topluluklar halinde, çamur ve inek gübresinden inşa edip etrafına da besi hayvanlarına bakabilecekleri şekilde mopan ağacından çitler ördükleri kulübelerinde yaşıyor; ancak otlatma koşulları olumsuzla döndüğünde, sık sık taşıyorlar. Kuzey Namibya’da ve sınırın ötesinde Angola’da, 1900’lerin başındaki Alman katliamından, belli aralıklarla yıllar boyu süren yıkıcı kıtlıklardan ve ’80’lerdeki kanlı Namibya Devri-

mi'nden sağ kalan toplamda sadece 30.000 ile 50.000 arasında Himba'nın yaşadığı tahmin ediliyor.

Bir yığın çalkantıdan sonra yerleştikleri görece izole, çoğunlukla çölden ibaret çevrede Namibya hükümetinin koruması altında ata geleneklerini gurur ve bağlılıkla sürdüren Himbalar (bazen para karşılığında) fotoğraflarının çekilmesine izin vermek, yola düşüp süpermarketlerde alışveriş yapmak ve çocuklarını okula göndermek gibi değişimlere uyum sağlamakla birlikte köklü kültürel âdetlerinin pek çoğunu yaşatmayı başardılar. Himba kadınları her sabah ciltlerini ve örgülü saçlarını güzel kokulu otlar, süt yağı ve o bölgenin topraklarında doğal olarak gözlenen bir toprak boyadan oluşan canlı turuncumsu kırmızı renkte, banyo yapmanın nadiren mümkün olduğu kurak iklimde yararlı antimikrobiyal özellikleri olduğu gibi kendilerini güzelleştirdiğine de inandıkları bir karışım olan *otjize* ile kaplıyor. Kadınların memeleri bu *otjize* tabakası dışında tamamen çıplak. Bel bölgelerine kumaş ya da inek derisinden giysiler geçirip başlarına da yaşlarına ve sosyal statülerine göre değişkenlik gösteren deri aksesuarlar takıyor, bebeklerini sırtlarında, tahta ve hayvan postundan yaptıkları askılarda taşıyorlar. Himba kadınları bileklerine sıra sıra bakır, demir, kemik ve bazen de PVC ya da dikenli tellerden ağır, dekoratif bantlar takıyor. Benzer bantları ayak bileklerine ve baldırlarına da takıyor, bu şekilde yılan sokmasından da korunuyorlar.

Himba kadınları günlerini genellikle süt sağıp keçi ve ineklerle ilgilenerek, bahçeleriyle uğraşarak, su ve yakacak odun toplayarak, yemek yaparak ve kamptaki yapıları onararak veya inşa ederek geçiriyorlar. Bütün bu işler esnasında neredeyse her an bebekleriyle yakın temas halindedir; süttten kesilmiş ve daha büyük çocuklar da bü-

yüklerin küçüklerle ilgilendiği gruplar halinde oynamak suretiyle bir nebze birbirlerinden sorumlu. Besi hayvanları pek çok açıdan Himba yaşamının merkezinde yer alıyor. UCLA'lı Antropolog Brooke Scelza'nın ilçe merkezi Opuwo'ya yaklaşık 160 kilometre uzaklıktaki Omu-honga Havzası bölgesinde incelediği 23 Himba yerleşim bölgesinde erkekler inekleri otlatmak için haftalar, hatta bazen aylarca konaklayabilecekleri uzak otlaklara doğru yollara düşerken kadınlar genellikle ana kamp yerinde kalıyor.

Eşlerin birbirlerinden uzun zaman boyunca fiziksel olarak ayrılıyor oluşu Himba yaşamının bir gerçeği. Pek çok antropolog ve seks araştırmacısı gibi Scelza da "çift dışı partnerlik", "çoklu eş bulma" ya da "ikili dışı cinsellik" gibi isimler kullanmayı tercih etse de ihanet de öyle. Evli bir Himba erkeğinin (ki bekâr erkekler de otlaklarda zaman geçiriyor) pek çok karısından birini bu uzak otlaklara giderken yanına alması ya da oraya gittiğinde kendisine bir kız arkadaş bulması hiç de ender görülen bir durum değil. Geride kalan pek çok Himba kadını da kocaları uzaktayken kendilerine sevgililer ediniyorlar. İhanetin evrensel kültürün bir parçası olduğu (bu mevzuyu çalışmaya '80'lerde başlayan Antropolog Helen Fisher'ın 1998 yılında *New York Times*'a söylediği söylediği şu sözler: "Zinanın hiç görülmediği bir kültür ya da zamparalığı yok etmiş hiçbir kültürel araç ya da kod mevcut değildir.") göz önünde bulundurulduğunda bu hiç de şaşırtıcı bir durum değil.

İhanet etmeleri olağandışı olmamakla birlikte Himbaları farklı kılan şey, çift dışı ilişkilere katılım konusundaki açıklıkları. Evli kimseler "işlikilerini" hiç kuşkusuz bizden çok daha serbest bir şekilde tartışıp muhtemelen kendilerine engel olacak pek az neden olduğundan (zira

Himbalar zina üzerine bugün bizim sahip olduğumuz ve “evrensel” olmasını bekleyebildiğimiz türden tabulara sahip olmayan ender topluluklardan biri) Scelza gibi antropologlarla bu ilişkiler hakkında konuşabiliyorlar. Eşler de elbette birbirlerinden belli bir düzeyde saygı bekliyor, âşkların nasıl davranması gerektiğini düzenleyen bir kod mevcut. Bir Himba erkeği Scelza’ya şöyle diyor: “Bir sabah onca yoldan döndüğümde karımın erkek arkadaşının burada olması hoşuma gitmiyor.” Scelza’nın da bana söylediği gibi, “Bir çerçeve vardır ve buna da itibar etmek gerekir.” Bu ilişkiler açık sırlar, daha doğrusu sır olmayan sırlar. İşin daha da ilginç, sadece erkek ihanetinin hoşgörüsüyle karşılandığı pek çok toplumun aksine *kadınlar* da ilişkileri konusunda görece açıklar. Himbalar arasında kadınların aldatması yaygın, açıkça tanınmış ve söz konusu kadınlara pek çok açıdan nimetler sunuyor. İşin aslı Scelza, kadın “zinası”na (ki bu biz Amerikalıların kalıtsal olarak riskli, hatta kadınlar için vahim bir durum ya da karşı konulamaz şekilde “yanlış” bir şey olarak ele almaya fazlaca alışık olduğumuz bir durum) karşı takınılan bu pişmanlık içermeyen sahiplenme yoluyla Himba kadınlarının toplum hayatındaki konumlarının bilimsel olarak kanıtlanabilir, istatistiksel olarak anlamlı düzeylerde arttığını gözlemledi. Onların dünyası aldatan kadınların, özellikle de aldatan *annelerin* piramidin en üstüne yerleşebildiği uzak bir diyar, bambaşka bir evren.

Çok sayıda besi hayvanı olan bir Himba erkeğinin birden fazla karısının olması mümkün, çoğunlukla tablo da bu şekilde. Genç erkekler ilk olarak genellikle on dokuz veya yirmi yaşında evleniyor. Ama gelinin kim olacağına karar veren her zaman kendileri değil. Anlaşmalı evlilik-

ler yaygın; genç kızlar aileler arasındaki stratejik bir bağı güçlendirmek, bir iyiliğin karşılığını vermek ya da anne babalarının yararına olacak başka bir durum için evlendirilebiliyor. (Scelza'nın bana söylediğine göre bu evlilikler, kızlar uygun yaşa gelene kadar tamamen ermiş sayılmıyor, böyle bir durumda genç kızlar da ileride ilk kocalarından boşanabiliyor.) Bir erkeğin aynı anda birden fazla karısı olması mümkün iken genç bir kadının bir defada sadece tek bir kocası olabiliyor. Bu şekilde bakıldığında bu polijinik yaşam tarzı kadınlar için orantısız ve dezavantajlı gibi görünebilir, ellerindeki seçeneklerin erkeklere göre kısıtlı olduğu düşünülebilir.

Ancak işler görüldüğünden çok daha karmaşık. Brooke Scelza, Alicia Walker'ın röportaj yaptığı kadınlara bir nebze benzer şekilde Himba kadınlarının da "kestirme" stratejiler geliştirdiklerini keşfetti. Minyon, esmer ve kendisiyle röportaj yaptığım esnada iki çocuk annesi olan Dr. Scelza'nın dikkatli, derin, mavi-yeşil gözleri ve sakin, düşünceli bir tavrı var. Kariyerine Avustralya'da ana-çocuk sağlığı çalışarak başlamış, Himbaların Namibya'sına ilk defa 2009 yılında doğal doğurgan, yani doğum kontrolünün uygulanmadığı nüfus arayışıyla gelmiş. Başlarda genç kızlar üreme yaşlarına girdiklerinde Himba anneleriyle etkileşimlerini incelemiş. Scelza, geçmiş eğitimindeki evrimsel psikoloji köklerine sadık kalarak Himbalardaki anlaşmalı evlilikleri "genç kızların genelde kaybettiği bir ebeveyn-çocuk çatışması" olarak tanımlıyor. Öte yandan aşk evlilikleri "tercihleri ebeveynlerinin-kilerle denk olan, ya da onlarınkini geçersiz kılan genç kadının kendi seçimlerini" yansıtıyordu. UCLA'nın, benimle görüşmeyi kabul ettiği gürültülü ve kalabalık yemekhanesinde yediğimiz öğle yemeğinde çalışmalarının

temelinin Himbalarda gözlenen bu farklı birliktelik biçimlerinin (ebeveynlerin planlarına göre olanlarla sevgi-
lilerin kendi kendilerine gerçekleştirdiklerinin) kadınların
ve dahası çocuklarının yaşamöyküsünü tam olarak nasıl
etkilediğini araştırmak olduğunu heyecanla açıkladı. An-
cak bu konu en geniş kapsamıyla da ilgi alanına giriyor-
du. Scelza'nın bilmek istediği, kadınların kendi seçimle-
rini yapmalarıyla başkalarının seçimlerine göre yaşama-
larının tam olarak ne gibi farklılara yol açtığıydı. İsteme-
dikleri bir şeyi yapmaya mecbur bırakıldıklarında, seçe-
neklerini kısıtlayan bir duruma zorlandıklarında önlerin-
de ne gibi seçenekler oluyordu? Son olarak Scelza sadece
Himba kadınlarının kendi oluşturmadıkları bir durumu
nasıl kendilerine yararlı hale getirdiklerini değil, kadınla-
rın cinselliğe ve üremeye dair seçimlerinde çevre ve eko-
lojinin oynadığı rolün yanı sıra aynı zamanda bu kadın-
ların yaptıklarının, kolektif olarak bizlerin evrimsel geç-
mişi, bugünü ve geleceği hakkında neleri ortaya çıkarabi-
leceğini de bilmek istiyordu.

Himbaları, aldatmalarının ne manaya geldiğini an-
lamak ve biz geri kalanlara dair çıkarımlarda bulunabil-
mek için “kadın seçimi” adı verilen bilimsel bilmeceye
giden uzun, karmaşık ve dolambaçlı yola koyulmamız
gerekıyor. Bu bahsettiğim varsayımlar, planlar, önyargı-
lar, meyve sinekleri, katil erkek langurlar, yemek masası
ebadında vibratörler, birden fazla babalı bebekler... ve
umutla örülü bir yol.

CİNSEL SEÇİLİM, ZOR BEĞENEN KADINLAR VE KADIN SEÇİMİ

“Kadın seçimi” kavramı, birçoğu kadın olmak üzere son yıllarda çalışma alanlarında kadın ve erkek üreme stratejilerine ve sözüm ona evrensel olarak gözlenen cinsiyetler arası farklılıklara dair temel inanışlara meydan okuyan birkaç biliminsanı ile birlikte Brooke Scelza’nın çalışmalarında da büyük bir karaltı olarak beliriyor. Cinsellik ve üreme açısından “kadın seçimi” görece yakın zamanlara dek büyük oranda edilgen bir mesele olarak ele alındı. Bu nitelendirme Charles Darwin’in bir cinsiyetteki bireylerin karşı cinsiyetten bireylerde tercih ettikleri bazı belli özellikler oluşmaya başladığında ortaya çıkan bir tür doğal seçim tarifini yaptığı muazzam, mühim ve özgün cinsel seçim kuramını ana hatlarıyla belirttiği *İnsanın Türeyişi* (1871) adlı eseriyle başladı. Darwin insanlar da dahil olmak üzere pek çok türün dişilerinin temelde erkekleri “seçmeler”den geçirdiğine, sperm kalitesi, kaynaklar ve korunma gibi ayrıcalıklar açısından en iyisini kendisine sunabileceğini düşündüğü en büyük boynuzlu, en simetrik özelliklere sahip veya statüsü en yüksek erkeği ararken (erkek rekabetiyle kıyaslandığında) edilgen bir şekilde diğer bazı erkekleri elediğine inanıyordu. Daha sonradan “cinsiyetler arası seçim” olarak adlandırılacak bu elemeyeyle seçme fikrini ortaya atan kişi Darwin oldu. Ona göre erkekler ise, fark edilmek veya *seçilerek*, ya da dişinin kendisiyle çiftleşmekten başka çaresi kalmayacak şekilde erkek rakibini dışarıda bırakarak “kazanmak” için aktif olarak birbiriyle çarpışıyor, en iyi özelliklerini görücüye çıkarıyordu. İki büyük boynuzlu yaban koyununun kafa kafaya çarpıştığını ve boynuzlarından çıkan

sesin dağlarda yankılandığını aklınızda canlandırın. Daha sonra aklınıza fazlasıyla güzel ve şaşılağı kuyruğunu gözler önüne seren erkek bir tavus kuşunu getirin. Darwin erkeklerin çabalamaları, mücadele etmeleri ve gösteriş yapmaları olgularının; bütün bu tavus kuşu şatafatının bugün “cinsiyet içi rekabet” olarak adlandırıldığının da altını çiziyor. Bu da ya fiziksel olarak ya da *diğer* cinsiyetin kendisini fark etmesini sağlamak suretiyle dışarıda bıraktığı *kendi* cinsiyetinden bir bireyi alt etmek istediğı için, bireyin *kendi* cinsiyetle rekabet haline girmesi manasına geliyor.

İşe koyulan, gösteriş yapan ve seçilen taraf erkekler olduğı için cinsel seçilime maruz kalanın, özellikleri aktarılanın ya da (görece) edilgen dişi seçimi tarafından kontrol edilerek aktarılması engellenenin hep *erkekler* olduğı düşünülmüştür. “Aktif” erkeklerin “pasif” dişiler için dövüştüğü, rekabet ettiğı ya da iddialı gösterişler yaptıkları görüşünden, dişilerin erkeklere kıyasla çiftleşme stratejileri bakımından sadece önsezileri kuvvetli (zira hangi erkeğin en iyi özellikleri taşıyabileceğini anlıyorlardı) varlıklar olmakla kalmayıp aynı zamanda *nazlı*, ağırbaşlı ve ketum oldukları fikrine geçmek de an meselesi oldu:

Dişi, çok ender istisnası olmakla birlikte erkeğe kıyasla daha heveslidir. Genellikle kendisine kur yapılmasını ister; nazlıdır ve çoğı zaman erkekten kaçmak için uzun süre boyunca çaba sarf ettiğı görülebilir. İnsanlarda da erkekler daha gözüpek, kavgacı ve enerjiktir. Kadınların temelde daha yumuşak ve daha az bencil oluşlarıyla içsel temayülleri bakımından erkeklerden ayrılmakta oldukları görülüyor.

Primatolog Sarah Hrdy'nin gözlemlediği üzere "Darwin'e göre nasıl ki peşlerine düşen erkeklerin cinsel kimliğinin ayrılmaz bir parçası hırs ve tutkuysa, dişilerinki de ulaşılmazlıktı." Ve erkek ile dişi, hırslı ile ulaşılmaz, aktif ile pasif, nazlı ile hevesli, bencil ile yumuşak arasındaki bu ayrımın riski büyüktü. İşin aslı Darwin ve çağdaşlarına göre tüm medeniyet bu hassas denge üzerinde varlığını sürdürüyordu. İddialı ve etkili *The Functions and Disorders of the Reproductive Organs in Childhood, Youth, Adult Age, and Advanced Life, Considered in the Physiological, Social and Moral Relations* [Çocukluk, Gençlik, Yetişkinlik ve İlerleyen Yaşamda Cinsel Organların Fizyolojik, Sosyal ve Ahlaki Açılardan Ele Alınmış İşlevleri ve Bozuklukları] (1857) kitabının yazarı İngiliz Jinekolog William Acton, Darwin'in düşü nüş tarzını etkilemiş olması muhtemel, kültürde kadının doğası itibarıyla cinsel olarak kaçınan, hatta cinsellikten tiksinen cinsiyet olduğuna dair anlatılara katkıda bulunan bir başka ses oldu. Zamanının saygın, önde gelen düşünürlerinden biri olan (ve aynı zamanda mastürbasyonun yaşam enerjisini tüketip hastalıklara davetiye çıkardığını da öne süren) Acton, cinsel dürtüleri olan kadınların istisnai bir grubu temsil ettiğini ifade ediyordu:

... kadınların çoğu (ne mutlu onlara ki) herhangi bir cinsel duygunun tasasından uzaktır. Erkekler için alışkanlık olan, kadınlar için istisnadır... Hiçbir cinsel heyecan hissetmeyen pek çok kadın mevcuttur. Yine de diğer bazı kadınlar her bir âdet döneminden sonra kısıtlı düzeyde bu heyecanı hissetmeye muktedirdir; fakat bu durum ekseriyetle geçicidir ve bir sonraki âdet dönemine kadar tamamen söner. En iyi anneler, eşler ve hane idare edenler cinsel zevklerle ilgili ya hiçbir şey ya

da pek az şeye vâkıftır. Onların hissettiği yegâne tutku yuva, çocuk ve evdeki görevlerinin sevgisidir.

Acton'ın nitelendirmesindeki kadınlar aynı anda hem iffetli ve takdire şayan, hem yoğun duygular atfedilmiş cinsellik ötesi varlıklar, hem de biyolojinin (âdet dönemlerinin) kontrolü altındaki yaratıklardır. Gel gelelim, sonuçta hiç “sahip olmadıkları” cinsellikleri, yuva “sevgisi”ne yönlendirilmiş “tutkuları” konusunda vekalet ya da eylemlilik göstermeleri vaki değildir. Pek çok açıdan Darwin'in cinsel seçim görüşüyle Acton'ın kadın cinselliğini ele alış biçimi, Krafft-Ebing'in olayların düzenini bozmamız halinde olacakları 1886 yılında kıyameti andıran bir senaryo şeklinde öngördüğü anlatısıyla sonuçlandı: “Eğer bir kadın zihinsel olarak normal gelişim göstermiş, iyi yavrular da doğurmuşsa cinsel arzusu az olacaktır. Eğer işler böyle seyretmemişse bütün dünya koca bir geneleve dönüşür, evlilik ve aile kurumu imkânsız hale gelir.”

Dünyayı dengede tutan homeostazi kadının pasifliği ve seksizliğidir.

ÇELİŞKİLER VE KARŞI STRATEJİLER

Hal böyleyken tam da aynı dönemde erkekler, karılarına cinsel olarak hizmet etmeleri için başka erkeklere ciddi ciddi para veriyordu. *The Technology of Orgasm* [Orgazmın Teknolojisi] adlı kitabında Dr. Rachel Maines bizlere 1850'lerden 20. yüzyılın başlarına kadar kadınların çeşitli sinir hastalıkları ve sinirsel şikâyetleriyle gittikleri doktorların “sinirsel durumlarını” bir tür “gergin enerji salınımı” —yani orgazm— yoluyla iyileştirmek üzere belden

aşağı bölgelerini elle muayene ettiklerini ve buralara masaj yaptıklarını söylüyor. Doktorların Maine'in deyişiyle, "Ateş düşürmek gibi bu da tıbbi bir görev," dediği, hekim yönetimindeki bu "histeri nöbeti"nin ardından kadınların çoğu yorgunluk, melankoli ve gerginlik şikâyetlerinin geçici olarak dindiğini ifade ediyordu. Gel gelelim bu süreç bir saat kadar sürebiliyordu, bu da doktorları, kadın hastaları için bu işi daha hızlı ve daha az emek-yoğun bir yoldan halledebilecek çözüm yolları aramaya itmişti. (Susturulmuş) kadın cinsel arzuları karşısında erkeklerin yaşadığı (tıbbi) yılgınlık sonucunda vibratörlerin doğuşu, Amerikalı hekim George Taylor'ın 1869 yılında icat ettiği Manipülatör gibi devasa, buhar motoruyla çalışan makinelerin ortaya çıkmasına yol açtı. Manipülatör aşağı yukarı bir yemek masası ebatlarında olup üst kısmında bir devreye bağlı, titreşimli, ucu yuvarlatılmış bir manivela-dan oluşuyordu. Büyük olduğu yetmezmiş gibi aynı zamanda da zahmetliydi. 2012 yılında verdiği bir demeçte Dr. Maines cesurca, "Doktorlar Manipülatör'e kürek kürek kömür atmaktan hiç de hoşnut değildi," demişti. Hantal olmasına hantaldılar ama bu devasa orgazm makineleri "paroksizm başarı" süresini bir saatten beş dakikaya indirmişti. Yeterli ve etkili olmalarına ek olarak bu ilkel vibratörler herkesi Krafft-Ebing'in öngördüğü kültürel çöküşün önlendiğine ikna etmiş, kadın cinselliğinin de sedyesinde nevrastenik bir şekilde bilinçsiz ve hareketsiz yatan donuk bir kadın kadar pasif olduğu düşüncesini sağlamlaştırıp tekrar etmişti.

Sekse istek ve ihtiyaç duyduğunu sadece doktoruna dile getirmiş olmakla bile kadınlardaki içkin cinsel edilgenliğe dair inanışı ve toptan toplumsal düzeni sarsılma tehdidiyle yüz yüze getiren 24 yaşındaki Boston'lı orta sı-

nıf ev kadını düşünün. 1856 yılında Jinekolog Dr. Horatio R. Storer'ın "Bayan B." adını verdiği talihsizce dü-rüst bir hasta, kocası dışındaki erkeklerle cinsel ilişkiye girdiği capcanlı rüyalarından bahsetmişti. Bu zina görün-tüleri uykusunda kadına işkence ediyordu. İtiraf ettiğine göre gündelik hayatında bir erkekle konuşacak olsa dahi adamla ilgili başa çıkılmaz cinsel duygular, fanteziler ve dürtüler tetiklenebiliyordu. Bayan B. doktoruna bir sır daha vermiş, şu an için kocasına sadık kalsa da içindeki bu baştan çıkarıcı dürtüleri sonsuza dek kontrol altında tutamayacağından korktuğunu itiraf etmişti. Kendisi bu sorunlarını çocuk doğurmamış olmasına ve eşinin ereksi-yonunu sürdürmekte problemler yaşamaya başladığı için kısa bir süre öncesine kadar çift olarak alışkın oldukları düzenin aksine artık her gün kendisiyle cinsel ilişkiye gire-miyor oluşuna bağlıyordu. *Nymphomania* [Nemfomani] adlı kitabında Carol Groneman, o dönemlerde hüküm süren kadınların aseksüel olduğu düşüncesi dikkate alın-dığında, Bayan B. sansür korkusunu aşip bunları tartışa-cak noktaya gelmişse, zina içerikli düşünceleri ve bugün adına libido diyeceğimiz hisleri karşısında muhtemelen *korkunç* derecede endişelendiğini ifade ediyor. Fiziksel mu-ayenenin ardından Dr. Storer, "Klitorisinin normal bo-yutlarda, vajinasının biraz daha sıcak, rahminin de bir nebze genişlemiş," olduğunu rapor etmişti. Raporlarında Bayan B.'nin klitorisinin sürekli kaşındığından şikâyetçi olduğu da yazıyordu. Yazdıklarına göre, Storer klitorisine dokunduğunda Bayan B. heyecanla çığlık atıyordu. Afal-layan doktor, kadına acilen tedaviye başlamazsa muhte-melen bir akıl hastanesine kapatılması gerekeceğini söyle-miştir. Reçetesi şöyleydi: Kocasını geçici bir süre evden taşı-nacak, onunla ilişkiye girmeyecek, tedavisi boyunca ken-

disine göz kulak olmak üzere kız kardeşi onun yanına taşınacaktı. Bayan B.'nin et yemesi ve konyak içmesi yasaktı, "hayvani arzularını hareketlendirecek" herhangi bir uyarandan mutlak surette kaçınması gerekiyordu.

Hastaya, uykusunun duyuşal kalitesini sınırlamak için kuştüyü yatak ve yastıklarını kıldan yapılmış yastıklarla değiştirilmesi söylendi. Tutkularını dindirmek için her sabah ve gece vücudunu soğuk su ve süngerle yıkayacak, günde bir defa soğuk lavman yapacak, vajinasını bir boraks çözeltisiyle temizleyecek... (ve) yazmakta olduğu romanla uğraşmayı da bırakması gerekiyordu.

Sorun eylemlilikti. Sedyede üzerinde yüzükoyun yayılmış, hareketsiz yatarken birinin gelip sizi orgazma ulaştırmasını *gerektirmekte* problem yoktu; patolojik olan, bu orgazma evli bir kadının sevgilişyle hatta kocasıyla bile olsa ulaşmaya ihtiyaç ya da istek duymasıydı. Bu sebeple bu konuyu sadece dile getirmek bile tedavi kisvesi altında kişinin vajinasına kimyasallarla eziyet etmekten, sanatsal hevesleri bastırmaya kadar bir dizi sadist uygulamayı beraberinde getiriyordu.

Kadın cinsel arzusunun dışavurumuna verilen böyle histerik tepkiler Bayan B. ve diğer kadınları zapt edip kısıtlamaya yarıyordu. Kadınların cinsellikten uzak, usturuplu yuva muhafızları oldukları paradigması, bunu sivri eylemleriyle eleştiren Ida Wells'ten Margaret Sanger'a kadar kölelik karşıtlarının, süfrajelerin ve diğer aktivistlerin dahil olduğu nesiller karşısında dahi onlarca yıl hüküm sürdü. Flapper'lar (ki caz çağındaki özgürlükçü kadınları tanımlamak için kullanılan *flapper* terimi aslında İngilizccde fahişede anlamına gelen aşağılayıcı bir sözcüktü), süfrajeterler ve diğerlerinin lobi çalışmaları, yasal dü-

zenlemeler ve politik gösterilerle elde etmeye çalıştıkları özgürlükleri yüksek sesle dile getirmeye başlayarak önemli adımlar atmış olsalar da, o dönemle ilgilenen tarihçilerin söylediğine göre 1929 yılında Büyük Buhran'ın başlamasıyla bu öncü genç isyankârlar yine zorla erdemlilik kurallarının içine atılmıştı. Gerçekten de bunu takip eden on yıl içerisinde ev dışında çalışıyor olmak bile bunu aklından geçiren kadınları “erkeklerin işlerini ellerinden aldıkları” gerekçesiyle toplum baskısına maruz bırakan şaibeli bir davranıştı. Beyaz olmayan kadınlar için işler daha da zordu; 1932 ve 1933 yılları arasında Philadelphia İş Bulma Kurumu'nun yayımladığı ilanların yüzde 68'inde pozisyonun “sadece beyazlara açık” olduğu yazıyor, bu da ayrımcılığı iki katına çıkarıyordu.

Erkekler 1940'ların başında İkinci Dünya Savaşı sebebiyle Avrupa ve Büyük Okyanus'un güneyine gidene kadar, kadınları evin içine, erkekleri de eylemlilik dünyasına yerleştiren katı toplumsal senaryolara meydan okumaya pek fırsatı yoktu; bu da Darwin, Acton ve Krafft-Ebing'in kadın edilgenliği düşünceleriyle uyumlu, kapsamlı ve önemli bir tabloyu pekiştiriyordu. Ancak Amerikalı kadınlar, erkeklerin savaşa gitmesiyle sanayide oluşan işgücü açığını fabrikalarda ve tersanelerde çalışarak, ofislerin başına geçip evlerin geçimlerini sağlayarak doldurmaya başladılar. Bu, ağır sanayi gibi geleneksel olarak erkek ağırlıklı alanlarda bile kadın yeterliği ve güvenirliliğinin filizlenmeye başladığı erkeksiz bir dönemdi. Perçinci Rosie'nin “Yapabiliriz!” diye cesaretlendirdiği kadınlar kot pantolon giyiyor, fabrikalarda bomba üretiyordu. Kadınların eyleme geçişi, yetenekliliği ve otonomisi sadece hoşgörüyü karşılanmakla kalmıyor, aynı zamanda teşvik ediliyor, besleniyor ve kamuoyunda vatan-

severlik olarak yüceltiliyordu. 1940 ile 1944 yılları arasında kadınların işgücüne katılımı bir buçuk kat arttı. Erkeklerin çoğunun uzaklarda olduğu bu ortamda kadınlar sadece fabrikalarda çalışmakla kalmıyor, ofis işlerinde de en üstlere yükselip bütün ipleri ellerine alıyorlardı. Tarihçiler, toplumsal cinsiyet çalışan kültürel eleştirmenler ve seks araştırmacıları (Suudi Arabistan'dan kız okullarına, kadın hapishanelerinden savaş zamanlarına) erkek noksanlığı olan bağlamlarda "durumsal lezbiyenlik" in yaygın olduğunu belirtiyor. Tarihçi Jessica Topps, toplumsal denetlemenin hafiflemesi, erkeklerin de resimden tamamen çıkmasıyla o dönemde lezbiyenlerin olağandışı özgürlüklere kavuştuklarının altını çiziyor, aslında açıkça heteroseksüel olan kadınlar da başka kadınlarla duygusal ve cinsel ilişkiler kurmaya meyilli ve muktedir olarak seks araştırmacısı Lisa Diamond'ın "kadın cinsel akışkanlığı" adını verdiği durumu deneyimliyordu.

Ancak bu özgürlükler birtakım koşulların gelişmesine bağlı olarak tesadüfi meydana gelen, kısa ömürlü durumlardı. Kadınların doğaları gereği cinsel anlamda sessiz, evcimen, heteroseksüel ve daha pek çok şey oldukları ve olmaları gerektiğine yönelik inanışa 1948 yılında "yeni bir soluk" geldi. O yıl Angus Bateman adında, daha önceleri arpa ve çavdarın genetik özellikleriyle tohumlu bitkilerdeki çapraz tozlaşma konularına odaklanmış İngiliz botanikçi ve genetik uzmanı, *Journal of Heredity* adlı bir dergide *Drosophila melanogaster*, yani meyve sinekleri ve bu sineklerin üreme stratejileri üzerine bir makale yayımladı. Bu sineklerin yaptıkları iddia edilen şeyler ve sözüm ona kanıtladıkları gerçekler, insan dişileri üzerinde şaşırtıcı derecede muazzam çıkarımlarda bulunulmasına yol açacaktı.

BİLİMSEL ANLAMDA KANUN VE NİZAM

Bateman, şişelerde tuttuğu, eşit sayıda erkek ve dişiden oluşan *Drosophila melanogaster* gruplarını gözlemlemiş, ardından yavrularını genotiplerine göre sınıflandırmıştı.

Bateman'ın bu deneye girişmesindeki amaç, Darwin' in cinsel seçilim kuramının *kanıtlara değil* gözleme dayandığını vurgulamaktı. Kendi çalışmasının sonuçlarına dayanarak iki hızlı iddia ileri sürdü. Öncelikle erkeklerin üreme başarısının, dişilerin üreme başarısına göre daha “değişken” olduğunu dile getirdi. Yani dişilerin yüzde 96'sı üremişken erkeklerin sadece yüzde 79'u bunu başaramıştı. Bateman'ın diğer bir gözlemi de “dişilerin üreme verimliliği ilkinden sonraki çiftleşmelerin sayısına göre çok az değişkenlik gösterirken erkeklerin üreme verimliliğinin başarılı oldukları çiftleşmelerin sayısına göre doğrusal olarak arttığı” şeklinde oldu. Yani Bateman'e göre tekrar tekrar çiftleşmek erkeklerin yararınayken dişilere pek etki etmiyordu.

Çoklu çiftleşmenin erkeklere yararı olurken dişilere pek etki etmemesinin açıklaması ne olabilirdi ki? Birine uyan neden ötekine uymuyordu? Bateman ve devamında onun bulgularını benimseyenler bir dişinin üreme başarısının biyolojiyle, yani üretebildiği yumurta sayısı ile sınırlandığına, erkekler için üretkenliğin ise “sperm sayısı ile sınırlı olmasının pek mümkün olmadığına, bu sınırı koyanın daha ziyade döllenmiş veya ulaşabildiği dişi sayıları olduğuna” inanıyordu. Darwin gibi Bateman de gamet üretimi söz konusu olduğunda cinsiyetler arasında gözlenen farklılıklar (yani yumurta hücreleri emek-yoğun, görece değerli hazinelerken, bunun tam tersine sperm hücrelerinin çok daha “ucuza” mal olması) sebebiyle cinsel

seçilimin erkekler üzerinde, dişilere göre daha doğrudan etkileri olduğuna emindi. Her yer spermle doluydu ne de olsa! Bu su götürmez biyolojik farklılık cinsel ve *toplumsal* davranışı yönetmekle kalmıyor, belirliyordu da:

Yaklaşık olarak her zaman için erkeklerde fark gözetmeyen bir isteklilik, dişilerde ise seçici bir edilgenlik mevcuttur. İnsanoğlu gibi tekeşli olarak türemiş bir türde dahi cinsiyetler arasındaki bu farklılığın bir kural olarak varlığını sürdürmesi beklenebilir.

Bateman'ın makalesi ve iddiaları 1948 yılında, askerlerin eve döndüğü ve yokluklarında radikal değişiklikler geçirmiş bir toplumsal hayata yeniden uyum sağlamaya çalıştıkları bir anda yayımlanmıştı. Erkeklerin bir süre için sadece mevcut olmamakla kalmayıp aynı zamanda ilgisiz, konu dışı kaldıkları bir evrene yeniden entegre olmaları nasıl mümkün olacaktı ki?

Erkeklerin ilk olarak üretim ve sanayi sektörlerindeki işlerini geri almaları gerekiyordu. Ki bu da kadınların bu işleri bırakmaları anlamına geliyordu. Toplum tam da bunu gerçekleştirmek üzere utanç, suçluluk ve evin içindeki eşler ve annelerin toplumsal önemine dair propagandalarla harekete geçti. Tarihçilerin belirttiği üzere 1950'li yıllarda Amerika'da banliyö hayatının bütün o çok değer verilen "kadının yeri evidir" ve "kadın olmak kendini çocuklarına, evin geçimine ve eşine adamaktır" inanışlarıyla birlikte yükselişe geçmesi kuşkusuz 1944 tarihli Askerlerin Uyumunu Yeniden Sağlama Yasası (diğer adıyla "G. I. Bill"), *Leave It to Beave* ve *The Adventures of Ozzie and Harriet* gibi televizyon programları ve hatta moda tarafından da (zira Christian Dior'un masraflı,

ince belli, ince topuklu modelleri artık fabrikada çalışırken giyilecek elbiselerin şık olmadıklarını agresifçe duyuruyordu) desteklendi. O dönemden bir kamu spotunda vandalizm suçuyla yargılanan oğluna hafif bir ceza verilmesi için yargıca yalvaran kadın fabrika işçisi gösteriliyordu. Tarihçi Melissa E. Murray bu konuyla ilgili olarak, “Kadınlara verilmek istenen mesaj çok açıktı,” diye yazmıştı. “Artık işgücüne dahil olmalarına gerek yoktu. Bunun yerine yuvalarına, üretici vatandaşları özenle yetiştirmekten sorumlu geleneksel anne rollerine geri dönmelerine ihtiyaç vardı.”

İyi anneler işe gitmezdi. İyi anneler mahkemelere, çocuklarını kurtarmaya giderdi. Yemek yapar, evi temizlerdi. Onların işi evdi. Bateman’ın ulaştığı sonuçlar kadınları tatlı dille kandırıp işgücünden uzaklaştırmakta dolaylı olarak ve hemen göze çarpmayan bir şekilde oldukça etkili oldu. *Drosophila melanogaster* türüne dair bulgular, kadınların doğaları gereği kendilerini tek erkeğe saklayan, tatmini eylemlilikte, rekabette ve kazanmakta değil tekeşli heteroseksüel üremede ve yavrularına yaptıkları yoğun yatırımda bulan yuva yapıcılar oldukları fikrine bir de bilimsel itibar ekleyerek, saban kaynaklı toplumsal cinsiyet rollerini bir kez daha ileri sürdü.

Kahrolsun Perçinci Rosie.

Bateman’ın makalesi sadece kısa sürede kadınları fabrikalardan çıkarıp mutfaklara geri gönderen kapsamlı toplumsal çabada tesirli olmakla ve savaş zamanında kimin neyi yapacağına dair algıların değişmesiyle yıkılan kadın erkek hiyerarşisini yeniden kurmakla kalmamıştı. Takip eden onlarca yıl boyunca bu makale cinsel seçilimin erkeklere dişilerden daha farklı etki ettiğini ve çoklu üremenin, tıpkı Darwin’in söylediği gibi “kavgacı, gözü-

pek ve iddialı” oldukları tekrar tasdiklenen erkeklerin yararına olduğuna dair su götürmez bir kanıt olarak temel başvuru kaynağı haline geldi. Google Akademik’e göre “Intra-sexual Competition in Drosophila” [Drosophila’da Cinsiyet İçi Rekabet] yayımlandığı günden itibaren üç binden fazla kez alıntılanmış. Tarihçi Donald Dewsbury bu makalenin biyoloji, genetik ve antropoloji alanlarındaki derslerin “standart kaynağı” haline geldiğine dikkat çekiyor. Yine çok önemli bir mesele de, Bateman’ın bulgularının evrensel olarak geçerli ve Bateman’ın öne sürdüğü şekilde insanlar da dahil olmak üzere bütün türlerin dişileri için genellenebilir kabul edilmesidir. 1970’lerde tartışmalara yol açan Harvard’lı cüretkâr Sosyobiolog Robert Trivers, bu fikirlerin daha da fazla kişiye ulaşmasını sağlayarak Bateman’i yeniden popüler hale getirdi. Trivers, döllenme ve (genellikle bir kerede tek bir yavru için) gebelik kendi bedenlerinde gerçekleştiği için; bir de memelilerse sonrasında süt salgılamaya başladıklarından dolayı dişilerin yavrularına hem doğmadan önce hem de doğumdan sonra yatırım yaptıklarını öne sürerek Bateman’ın görüşüne eklemeye bulundu. Sonuç olarak Ebeveyn Yatırımı kuramında Trivers bir dişinin maksimum üreme çıktılarının erkeğinkine kıyasla sınırlı olduğunu öne sürdü. Öte yandan erkekler yeterince arsızlarsa gayet sınırsızca üreyebiliyorlar. Ki bu da erkeklerin yararına gibi görünüyor.

Bu türden bir “doğal düzen” görüşüne göre bir dişinin ayda bir nokta atışı gerektiren doğurganlığı, enerji bakımından bedeli ağır ve riskli gebeliğiyle doğum sonrasında yavrusuna kapsamlı bir yatırım yapmaya yönelik stratejisi onu erkeklerle karşı karşıya getiriyor. Dişi *nicelik değil nitelik ister*, harika genlere sahip, tek bir harika erkek

ve doğurduğunda bakabileceği, bir kerede en fazla bir ya da iki yavru ister. Ama erkekler, o görece kafasına göre takılan, canının istediğini yapan XY fırlamaları oluk oluk spermelerini elbette ki doğaları gereği etrafa yaymak, mümkün olduğu kadar fazla sayıda dişiden mümkün olduğu kadar fazla yavru yapmak isteyecektir. Üreme ve babalık oyununda onların istediği *nitelik değil, niceliktir*. Sözün özü, tekeşli sosyal davranış ve ona eşlik ettiği varsayılan ağırbaşlılık, seçicilik, sessizlik ve çekingenlik gibi özellikler yine temelde dişilere atfediliyor. Bu düşünceye göre erkekler doğaları gereği “ateşli” ve “istekli”dir.

Primatolog Sarah Hrdy “Bateman paradigması” adı verilen bu düşüncenin, yani birbiriyle bağlantılı olarak, erkeklerin dişilere göre üreme başarısında daha fazla değişkenliğe sahip olduklarına, yine erkeklerin çoklu çiftleşmelerden kazanç sağlarken dişilerde böyle bir durum olmadığına, genel olarak erkeklerin coşkun, dişilerin kaçınan olduklarına dair inanışlarla dişilerin erkeklere göre daha mantıklı ve doğal olarak tekeşli olduklarına dair örtük varsayımın nesiller boyu düşünürlerin tamamını etkilemiş olduğunun altını çiziyor. Trivers’ın Bateman yorumunun ardından evrimsel psikologlardan biyologlara ve birbiri ardına “genler yüzünden erkeklerin gözü dışarda, kadınları evlerinde” diye yazılar yazan *GQ* ve *Maxim* dergisi yazarlarına kadar herkes bu paradigmanın kalıcılığını sağlamlaştırdı.

Bateman’ın cinsiyet rolleri ve cinsel seçilime dair ulaştığı sonuçlar ile bilim dünyası ve popüler kültürün bu sonuçlara bu denli sahip çıkmış olması kulağa, erkekler rekabet eden, kazanan, kaybeden, çaba sarf eden, tohumlarını etrafa yayıp sonra da sıvışmaya meyilli aktif “yapıcılar”ken pasif, nazlı, seçici dişilerin kendi içkilerine

asla para vermemeyi umup bu erkeklerden kendilerine sadık olmalarını bekleyerek tekerlerine çomak soktuğu bir anlatının geriye dönük, özlem dolu, şüphe uyandıran bir meşrulaştırması gibi geliyorsa bunun tek sebebi bu sonuçların tam da bu türden bir meşrulaştırma olmasıdır. Eşitliğe doğru elde edilen gerçek kazanımlar 20. yüzyılın son yıllarından itibaren kendi üremelerinin, kazançlarının ve daha genel olarak da kaderlerinin kontrolünü kadınların ellerine bıraktıkça oluşan toplumsal değişim kaygıları, Bateman'ın fikirlerini dönem dönem sanki bir virüs gibi yeniden canlandırıyor. Her nerede ve her ne zaman kadınlar bağımsızlaşır, korunmaya ve bakılmaya daha az ihtiyaç duyar hale gelirlerse, kendilerini koruyacak ve edilgenlikle bakımlarını sağlayacak en güçlü tek erkeği seçmeleri gerektiğine dair inanış ve bu inanışın kadınlık ile erkekliğe dair beraberinde getirdiği her şey bundan çıkar sağlayan birtakım biliminsanları, yazarlar ve siyasetçiler tarafından saldırganlıkla yeniden ilan ediliyor. Sosyobiyojinin daha sadeleştirilmiş ve özcü bir hali çalışmalara hız vermiş, '70'li yıllarda gözle görülür bir ivme (*Time* dergisinin 1977 yılındaki kapaklarından birinde yukarıdan kukla ipleriyle asılmış, kolları birbirine sarılı şekilde bir kadınla bir erkek resmedilmiş, altına da "Yaptıklarınızı Neden Yaparsınız: Sosyobiyoji" başlığı atılmıştı) kazanmıştı zira kısmen de olsa *Drosophila* makalesinin İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasına denk gelmesi gibi bu hareketlenme de katı toplumsal cinsiyet senaryolarının sökülmesi ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeni baştan düzenlenmesi de dahil olmak üzere ev cephesinde gözlenen toplumsal ve cinsel devrime tepki niteliği taşıyordu. 30 yıl sonra Amerika'da kadınlar cinsiyetler arası maaş farkını kapatıp "çocuk da yaparım kariyer de" du-

rumuyla boğuşarak iş hayatında büyük adımlar atmaya devam ettikçe Bateman'ın cinsiyetler arası biyoloji temelli evrensel, eskimez cinsel strateji farklılıkları inancı çok satanlar raflarındaki bir anı kitabında ifade buldu:

İlkel zamanlarda kadınlar koruma için en güçlü erkeğe dört elle sarılıyordu. Şanslarını hiçbir özelliği olmayan, düşük statüden, kendilerine barınak sağlayacak olanaklardan yoksun, kendilerini ve yavrularını koruyamayacak erkeklerle harcamıyorlardı. Yüksek statülü erkekler marifetlerini sert tavırlarıyla gözler önüne seriyordu. Kendilerini düşünmekten, kendi kararlarını vermekten korkmuyorlardı. Kabilelerindeki diğer insanların ne düşündüğünü sallamıyorlardı. Bu tür bir tutum geçmişten günümüze kadınların çekici bulduğu erkeklerle ilişkilendiriliyor. Bunu dile getirmek politik olarak çok doğru olmayabilir ama kimin umurunda. Biraz sağduyuyla bu sonuca varılacaktır; bu bir gerçektir, her zaman da böyle olacaktır.

Antropolog Holly Dunsworth, Trump'ın bu metinde büyüyüp gelişmemize yardımcı olanın işbirliğinden ziyade rekabet olduğuna dair yaptığı yanlış çıkarımdan insan dişilerinin “doğaları gereği” güce odaklanmış zengin koca avcıları olduğuna dair fantezisine kadar evrime dair yanlış aktardığı ne varsa hepsini açıkladığı yazılar kaleme aldı. Cinsel seçilimin evrimdeki rolüne dair bu hayli seçici anlayış bugün Trump Amerika'sında olup bitenin; beraberinde getirdiği kaslı, korkusuz ve baskın erkeklik biçimi de muhtemelen Trump'a seçimi kazandıranın ta kendisidir. Rakibinin ait olduğu yeri (ve belli ki özünü) bilmeyen, hiç de “doğal olmayan” bir şekilde hırslı; Trump tarafın-

dan hapse atılması gerektiği söylenen (Pennsylvania'daki destekçileri "hapse tık" diye ritim tutarken Trump da şevkle, "Doğrusu hapse tıkmak!" demişti) bir kadın olması da işin tuzu biberi oldu. Pasif kadınların, aktif ve iddialı erkeklerin koruması ve sperminin peşinde olduğu Trump'ın Cennet Bahçesi'nin sınırlarından –Dr. Storer'ın 1856 yılındaki hastası Bayan B. gibi– çıkan kadınlar zapt edilip ortadan kaldırılması gereken bir tehditti. Bugünün Amerikan başkanı, Boraks çözeltisiyle vajinal yıkama tavsiye etmek yerine zor kullanmayı seçti ve seçmeye devam ediyor; koyduğu sınırları aşan bir kadını (temel farklılıkların temel kader olduğunu William Acton'ın âdet döngüsüyle olan meşguliyetini de yansıtarak yeniden iddia eden bir cümleyle) "orasından burasından kan gelen biri" olarak betimlemek de buna dahil.

Ancak Bateman'ın popüler, popülerleştirilmiş, politik ve kimi zaman da popülist bilimi sadece içinde bulunduğu kültürel ânın etkisi altında kalmış ve sadece bu âni etkilemiş değil. Aradan geçen yıllar boyunca çoğu kadın olan birtakım biliminsanları, insan olmayan dişi primatlar ve kadınlar da dahil olmak üzere pek çok türün dişilerinin davranışları ışığında bunların tartışmaya son derece açık çıkarımlar olduklarını öne sürmeye başladı. Bateman'ın bulguları üzerine inşa edilen varsayımlar ("erkeklerin çok sayıda kadına sahip olmak için spor arabaları vardır", "kadınlar doğaları gereği evde çocukları ve tek bir erkekle birlikte yaşamak ister, bu işler Taş Devri'nden beri böyledir", "bütün kadınların bir alfa erkeğe ihtiyacı ve arzusu vardır", "erkekler doğaları gereği kadınlardan daha fazla seks yapmak ister" ve daha pek çoğu) mağrur bir şkıldc, bataklığa rasgele dikilen evler gibi birer birer çökmeye başladı.

ÖLÜM SAÇAN ERKEKLER VE ONLARI KANDIRAN DİŞİLER

Primatolog Sarah Blaffer Hrdy, bana söylediğine göre o zamanlar aklında çalışmalarının ulaşacağı noktaya dair hiçbir düşünce olmamasına rağmen, Bateman'ın ulaştığı sonuçları sorgulayan ilk biliminsanlarından biri oldu. Kuzey California'daki evinin salonunda otururken kendisine çalışma alanında hüküm süren cinsel seçim, kadın seçimi ve "coşkun" erkeklere karşı "nazlı, seçici" dişiler fikri bir dağ gibi dururken bu dağa küsüp aynı zamanda onu delmeye de başlayan tavşan olmakla ilgili sorular sordüğümde bana gülerek, "Tek istediğim langurları araştırmaktı," dedi. Pek çok dişi primatunki gibi Hrdy'nin macerası da seksle başlamıştı. Hrdy, Harvard Üniversitesi'ndeyken doktora tez çalışması için Hanuman langurlarını (*Semnopithecus entellus*) gözlemek üzere Hindistan'ın Rastan eyaletindeki Abu Dağı'na gitmişti. Burada dişilerin zaman zaman dışarıdan erkeklerle çiftleşmek için sürülerini terk ettiklerini, daha aşına oldukları bir erkeğin varlığında dahi yabancı erkekler aramaya koyulduklarını fark etmişti. Bu neden olabilirdi ki? Ve şayet Bateman'ın ileri sürdüğü, herkesin de bildiği üzere Hrdy'nin deyişiyle "cinsel macera peşinde koşan dişi olmaz" idiyse, nasıl böyle bir şey olabilirdi? Hrdy'yi Abu Dağı'na doğru harekete geçiren, hatta kendisini oraya gitmeye mecbur hissettiren şey Harvard'lı Antropolog Irvan DeVore'un verdiği, sonradan hayatını değiştiren bir öğretiye dönüşecek olan, üniversitedeki bir lisans dersi olmuştu. DeVore, Hrdy'nin daha önce hiç duymadığı bir maymun türünde, Hanuman langurlarında, erkeklerin kimi zaman yavrulara saldırıp bu yavruları öldürdüklerinin gözlemlendiğini

söylemişti. O zamanlar bu tuhaf erkek davranışının nüfusun aşırı artmasıyla ortaya çıktığı düşünülüyordu. Abu'da, Hrdy de yavrulara saldıran erkeklere tanık olmuş, ancak bu saldırıların neredeyse istisnasız olarak sürüye yeni katılan, ya da sürü dışındaki erkeklerden geldiğini fark etmişti. Yavrusu olan dişileri bazen günlerce takip eden bu istilacı erkekler köpekbalıkları gibi hareket ediyordu. Bir fırsat olduğu anda yavruyu annesinden ayırıp götürmeye çalışan erkekler hançer gibi sivri köpekdişlerini yavrunun kafatasına ya da vücudunun başka bir yerine geçiriyordu. Dişiler bazen karşı saldırıya geçse, hatta diğer dişilerle birlik olup saldırganları uzaklaştırmaya çalışsa da kazanan genellikle erkekler oluyordu. İnsanlara, özellikle de biz insan annelerine şaşırtıcı gelebilecek şekilde ölen yavruların anneleri, yavrularını öldüren bu erkeklerle çiftleşiyordu. Sürünün içindeki erkeklerse yavrulara sıra dışı bir hoşgörüyle yaklaşıyor, onlara asla saldırmıyordu ki bu da meselenin popülasyon yoğunluğuyla *hiç* alakalı olmadığını düşündürüyordu. Neler olup bitiyordu peki?

Kısa bir süre sonra Hrdy'nin zihninde bir şeyler oluşmaya başladı. Yavruları öldüren bir erkek "dişinin yaptığı son seçiminden doğan yavruyu ortadan kaldırıyor" böylelikle de (artık yavru emzirmeyen) annenin yavrusu hayattayken gireceğinden çok daha erken bir vakitte âdet döngüsüne girip yumurtlamasına neden oluyor, dişinin seçeneklerini son derece sert ve şiddetli bir biçimde tahrif ediyordu. Üreme başarısında rakip dişilerin gerisinde kalmamak için bu dişi de kendisini pusuda bekleyen olası bir diğer yavru katili erkekten koruyabilecek, ulaşılabilir bir erkekle çiftleşiyordu; bu erkek bebeğini öldüren erkek olsa bile. Hrdy bana Abu'daki saha çalış-

masını aktardığı bir e-postada, “Bütün bunlar Darwin’in çiftleşme yarışında birbirleriyle rekabet eden erkeklerden savaşı kaybedenin ölümle değil az yavruya sahip olmak ya da hiç yavruya sahip olamamakla yüz yüze geldiği cinsel seçilime dair fikirlerinin ışığında gayet mantıklı,” demişti. Peki ya dişiler? *Onların* motivasyonu neydi? Onların bu davranışı nasıl adaptif olabilirdi? Erkeklerden biri yavrusunu öldürüp o da âdet döngüsüne yeniden girdiği anda, özellikle de katil erkek onu diğer erkeklerden sıkı sıkıya korumaktaysa dişinin en yararına olan şey bizzat o erkekle çiftleşmekti. Hrđy bu dişilerin, erkeklerin sadece kendileriyle çiftleşmeyen dişilerin yavrularını, yani kendilerinden olması mümkün olmayan yavruları öldürdüklerini fark ettikleri anda önce davranıp harekete geçerek potansiyel istilacılarla çiftleşmek suretiyle erkeklerin hangi yavruların kendilerine ait olabileceğine dair bildiklerini manipüle etmek gibi bir yol izledikleri varsayımında bulunmuştu. Dişi primatların sadece kızışma dönemlerindeyken, döngülerinin ortasında çiftleştiklerine dair alandaki hâkim bilgiyi de yıkan Hrđy, bu dişilerin döngülerinin ortasına denk gelmeyen zamanlarda da, hatta halihazırda hamileyken bile ısrarla erkeklerle çiftleşmeyi istediklerini fark etmişti. Bu “duruma bağlı kızışma davranışı”nın dişilerin, erkeklerden gelecek yavrularını öldürme tehdidine karşı koymak üzere geliştirdikleri bir ön strateji olup olmadığını merak etmişti. Çok sayıda erkekle çiftleşmek dişinin soy belirliliğiyle oynayarak tabiri caizse kafa karışıklığı yaratmasına izin verebilir miydi? Sonuçta dişi langurlar çok sayıda erkekle çiftleşerek bu ölümcül erkeklerin, yavrularını öldürmesi olası bu potansiyel katillerin, o yavrunun babası olması ihtimalini yaratıyordu. Hrđy bunun da bir erkeğin kendisinden ol-

ması olası yavruyu öldürme ihtimalini düşürdüğünü fark etmişti. Erkekleri kandırmanın tek yolu çokeşli bir şekilde, bazen çok sayıda partnerle birbirini takip eden kısa zaman aralıklarıyla çiftleşmekti. Hrdy bunun sadece “doğaya aykırı” olmamakla kalmadığını, bir tür sigorta olarak çoklu çiftleşme yoluna giden dişi langurların aynı zamanda işine de yaradığını öne sürüyordu.

Hrdy sonradan, bebeğini hayatta tutmaya yönelik olduğu için “gayretli annelik davranışı” olarak yeniden kavramsallaştırdığı, pek çok primat türünde gözlendiği rapor edilen böylesi bir çiftleşme davranışının başka koşullar altında erkeklerin, birden fazla “potansiyel baba” olan durumlarda dahi, dişinin yavrusunu koruma, yavruyla ilgilenme hatta yavrunun bakımını sağlama ihtimalini artırdığı hipotezini öne sürdü. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde doğru ekolojik ve sosyal koşullar altında çok sayıda erkekle çiftleşmek gerçekten de dişinin yararına olabiliyor.

Fikirleri mantıklı, gerekçelendirilmiş ve bilimsel temellere oturtulmuş olsa dahi Hrdy infantisidin erkekler için adaptif bir üreme stratejisi olabileceği gibi, daha ilginç, dişiler için de babayı karıştırmak adına çok sayıda erkekle çiftleşmek suretiyle adaptif olabileceğini öne sürerek şok dalgaları yarattı. Alanının önde gelen fiziksel antropologlarından birinin, çalışmalarını ve konuya dair 1977 yılında kaleme almış olduğu *The Langurs of Abu* [Abu’nun Langurları] adlı kitabını aşağılayarak, “Bu maymunlar kafayı yemiş,” dediğini anımsıyordu. Hem o antropolog için hem de genel olarak antropoloji için koca bir langur sürüsüne patoloji atfetmek ve Hrdy’nin aylar süren titiz saha çalışmasını göz ardı etmek, erkeklerin “türün iyiliği”nden ziyade kendi bencillikleri doğrultusunda harekete geçebileceklerini kabul etmekten daha

kolaydı. Daha da şaşırtıcı olan, Hrdy'nin bulgularının, sadece biliminsanlarının değil, nesillerdir varlığını sürdüren cinsel anlamda pasif ve nazlı kadınların bir kez erkeklerin en iyisiyle eş olduktan sonra bir daha gözlerinin dışarıda olmasını gerektirecek herhangi bir dürtü barındırmadığı inanışına kökten bağlı Amerikalıların bütünü-
nün de düşünüş biçimlerinin temelini teşkil eden Darwin-Bateman paradigmasına meydan okumasıydı.

Hrdy, 1981 tarihli *The Woman That Never Evolved* [Hiç Evrimleşmeyen Kadın] adlı kitabında pasif, nazlı, tekeşli dişi hipotezini kendisine daha da doğrudan bir hedef olarak seçiyor, gözleme dayanan bulgulardan hareketle insanlar da dahil pek çok primat türünde durumun bu şekilde olmadığını ve Darwin'in kaçınan, ilgisiz, tekeşlilik peşindeki dişilerin cinsel seçilimi erkekler arasından "en iyi" olan tek bir tanesini arayarak yürüttükleri yönündeki inanın gerçekte primat davranışından ziyade, daha çok sosyal âdetler ve hüsnüzan temeline oturduğunu öne sürüyordu. Dahası dişi primatların, özellikle de annelerin kendilerine has bir yumuşaklığı, tekeşliliği ya da pasifliği olmadığını da ortaya koyuyordu. Dişiler de cinsel olarak arzulu, bencil, açıkgoz olabiliyorlardı, hatta bazen anaç bile değildiler.

Daha sonraki kitabı *Mother Nature*'da [Doğa Ana] (insanlarda olduğu gibi) annelerin yavrularını büyütürken başkalarından fazlaca yardıma gereksinim duyduğu primatlarda, uygun ekolojik koşullarda yavrusunu ilgiye boğan aynı annenin, sosyal destek kısıtlı olduğu zaman yavrusuna bakmayı reddedebildiğini, hatta doğumdan sonra yavruyu terk edebildiğini gözler önüne seriyordu. Bu annenin yaptığı doğaya aykırı olmaktan çok, kendi sağlığını yavrusununkini ve hatta gelecekte doğurabileceği potan-

siyel yavruların sağlığı karşısında dengede tutmaktı. By-lesi bir anne, yavrusuna adanmış ve ona düşkün ya da al-dırmaz olabiliyordu. Trdeşleri vazgeçtikten sonra uzun süre yavrusunu emzirebilir veya yavrusunun karnına, krkne asılmasına izin vererek onu taşıyabilirdi. Sonra-sında da yine aynı müsamahalı ve yavrusuna düşkün anne, bu yavruyu geçici veya kalıcı olarak kendisinden uzaklaştırabiliyordu. Dişilerin iftleşme davranışları ka-dar annelik davranışları da geçmişte zannedildiğinden çok daha değişken, esnek ve stratejiktir.

Hrdy'nin dişi primatların cinsel olarak stratejik dav-randıkları ve planlı hareket ettikleri yönündeki iddiası eleştirilere maruz kaldı. *Quarterly Review of Biology* dergi-sinde yazan bir meslektaşı Hrdy'nin çok sayıda erkekle çiftleşmenin dişi primatların yararına olduğuna dair hi-potezini "parapsikoloji"yle denk tutmuştu. Diğerleri ola-yı kişiselleştirmiş, Hrdy'yi yansıtma yapmakla itham et-mişti. Bir meslektaşı, "Ee Sarah, başka bir ifadeyle bize azgın olduğunu mu söylüyorsun?" diye sormuştu (ki Hrdy bunu "hayatının en küçük düşürücü anlarından biri" olarak tarif ediyordu). Öte yandan çalışmaları, statükoya meydan okuyan pek çok araştırmanın nn açtı.

Pek çok memeli türü erkeklerinin, dişileri kızgınlık dönemine girmeye zorlamak için yavrularını ldrdkle-ri ve dişilerin pasif değil stratejik bir şekilde, sıklıkla da çok sayıda erkekle iftleştikleri kısa bir süre sonra göz-lemelerle anlaşıldı, sonunda da geniş kabul gördü. Cinsel eşitilik ihtiyaıyla, hayvanat bahçesindeki bakıcıları  yılda bir yeni erkek getirmezse gergin ve depresif bir hal alan kafese kapatılmış Hint şebekleri, partnerleri gözden kaybolduğunda başka erkeklerle çiftleşen, görünüşte "te-keşli" dişi gibbonlar ve yeni erkeklerle iftleşebilmek için

yeni sürülere katılmaya çalışırken hayatlarını riske atan dişi şempanzeler... Aralarında Meredith Small, Alison Jolly, Barbara Smuts ve Jeanne Altmann'ın da olduğu primatologlar Bateman ilkesini temel alan cinsellik ve üreme stratejilerinin “evrenselliğini” eleştirel bir gözle yeniden ele almak için pek çok sebep olduğunu öne sürüyor. Dişiler, önceden zannedilenden çok daha fazla eyleme geçiyor. Pek çok farklı koşulda *onlar da* çok sayıda eşle çiftleşiyor, bu durum *onların da* yararına oluyor.

Tam olarak nasıl? Cinsel anlamda “fark gözetmeyen” dişiler sadece infantisid ihtimalini düşürmekle kalmıyordu. Aynı zamanda bu dişiler, kaliteli sperme ulaşma ihtimallerini de yükselterek hamile kalma şanslarını da artırıyordu. Bu şekilde erkeğin kısır olmasına karşı da önlem almış oluyorlardı. Çok eşle çiftleşen dişiler heterozigosite, yani (yumurtalarıyla bu yumurtayı dölleyen spermin birbirine iyi uyuşmasıyla daha sağlıklı bir bebek elde etme, gen çeşitliliği) ihtimallerini de yükseltiyordu. Ama hepsi bu değildi. Çoklu çiftleşmenin dişilere *doğumla alakası olmayan* açılardan da yararlar sağladığı ortaya çıktı. Dişi primatlar kızışma ya da doğurganlık döneminde olmadığında da çok sayıda erkekle çiftleşerek, yani özünde zevk için seks yaparak mevcut spermi rakip dişilerden uzaklaştırabiliyordu. Bu erkekleri kendi sosyal grubuna katabiliyor, böylece daha fazla potansiyel bakıcı, koruyucu ve tedarikçiye sahip olabiliyordu. Seks karşılığında kaynaklara ya da “arkadaşlığa” ulaşabiliyordu. Elbette Hrdy'nin dişi langurlarının oyunları bilinçli değildi. “Hımm, en iyisi babalık meselesini iyice karıştırıvereyim de ortalık bebeğime saldırmak yerine onu koruyacak bir sürü ‘babayla’ dolsun,” diye düşünüp çok sayıda erkekle çiftleşiyor değillerdi. Diğer primatların dişileri de, “Ah, heterozigosi-

te ihtimalimi artırmayı ne çok isterdim!” veya “Bütün iyi genler bana gelse ya!” diye düşünmüyor; ya da erkek desteğinin hayati önem taşıdığı türler için konuşmak gerekirse, “Olabildiğince fazla tedarikçiyi önüme dizmem gerek,” diye düşünüp yavrusuna bakacak, gerekli koşulları sağlayacak çok sayıda erkekle çiftleşmiyordu. Dişiler, kendilerini iyi hissetmelerini sağlayacak ilave çiftleşmelere koşullanmış olduklarından ısrarla erkeklerin peşine düşüyordu. Kendilerini iyi hissetmelerini sağlayan da ataları dişî primatların bu şekilde gelişmiş olmasıydı. Biz insan primatların, bugünkü kadınlardan oldukça farklı koşullarda yaşamış kadim dişî atalarımızdan aldığımız “miras” buydu.

Elbette geçtiğimiz asırlarda bilim, tıp ve sanat tarafından sık sık pasif, görece ilgisiz cinsiyet olarak resmedildik. Ancak şu anda biyoloji, tutkulu, zevkusefaya düşkün, hatta bazen cinsel tatminin peşinde muazzam risklerin alındığı bir öykü halinde tamamen farklı bir arka plan sunuyor. Bedenlerimiz bu günah için tasarlandı; bizler hedonist olmasak da bedenlerimiz öyle.

BİZE DE ONUNKİNDEN: ORGAZM VE KLİTORİS

Dişî şempanzeler, bonobolar ve insan dışında birtakım primat türleriyle birlikte kadınlar da ön taraflarında, zengin sinir ağlarıyla donatılmış klitorislerle evrimleşti. Önceden sadece bir düğme gibi görülen, şimdiyse yedi buçuk ile on santimetre arasında değişen eşlenik bacaklarıyla arsız duyuların tamamının aynı anda geçiş yapabildiği bir kavşak olduğu bilinen insan klitorisi, kadın cinsel-

liğinin altında yatan anatomik ve biyolojik unsurları anlamak söz konusu olduğunda gerçekten de Antik Yunan-cada kendisine işaret eden sözcükle müsemma, bir “anahtar” olarak karşımıza çıkıyor. Kocaman; penisle aynı boyda ama içeridedir. Yine de klitorisin sadece gözle görebildiğimiz kısmı olan glans (ki glansı buzdağının görünen kısmı, ya da daha iyisi fokurdayan bir volkanın ağzı olarak düşünebilirsiniz) üzerinde bile sekiz binden fazla sinir ucu bulunuyor; bu da alıcı sinir hücresi yoğunluğunun, erkek penisinin yine glans adını alan en hassas kısmından 14 kat daha fazla olduğu anlamına geliyor. Bütün bunlar klitorisi penis başına kıyasla efsanevi düzeyde duyarlı ve uyarılabilir kılıyor.

“Glans” gibi terminolojiler bir kenara, aletleri kadınlarınkiyle tamamen aynı embriyonik dokudan gelişen erkekler bir açıdan çok farklıdır. Erkeklerin penisleri boşalmanın yanı sıra idrar boşaltım işlevi görür; biyoloji, duyulanım ve üreme açısından çok işlevli bir organ olarak karşımıza çıkar. Öte yandan esas duruşta bekleyen minik gonca, bizim bildiğimizi sandığımız klitoris lunaparkın hız treni biletidir, bize iyi hissettirmekten az ya da fazla bir işlevi yoktur. Bugün “kadın erektile ağ”, “klitoral kompleks” ya da “iç klitoris” olarak bilinen yapının tamamı her iki taraftan anüsümüze kadar devam eder, hazla birlikte kabaran dudaklarımız boyunca uzanır; (önceden G noktası olarak adlandırılan) üretral süngeri ve perineal süngeri de kapsar.

Ve kadınlar, erkeklerin aksine orgazm üstüne orgazm olabilir. *The Multi-Orgasmic Woman* [Çok Orgazmlı Kadın] adlı kitabın eş yazarlarından biri olan Dr. Rachel Carlton Abrams, bu durumu, “Kadınlar, erkekler gibi orgazm sonrasında bir tepkisizlik dönemi deneyimlemez.

Dolayısıyla bizler daha az çabayla daha uzun süre uyarılmış kalmaya ve peş peşe orgazm olmaya muktediriz,” sözleriyle ifade ediyor. Genel kanı erkeklerin boşaldıktan sonra işleri bittiği yönünde.

Fakat gerçek hayat koşullarında yani yatakta, duşta, arabaların arka koltuklarında, yurt odalarında, konferans salonlarında, evliliklerde, kaçamaklarda ve tek gecelik ilişkilerde kadın orgazmı kaprisli bir kaltak olarak karşımıza çıkıyor. Sessizliğiyle nam salmış. Ve tıpkı uyarıldığında başlığının altına çekilen klitoris gibi kadın orgazmını anlamak da güç. Onun mükafatlarına ulaşmak biraz yol yordam bilmeyi, biraz da sabırlı olmayı gerektiriyor. Manhattan’lı Psikiyatrist ve Seks Terapisti Elisabeth Gordon’a göre araştırmalar bize uyarıcı ön sevişmenin ardından girilen bir ilişkide bir kadının orgazm olma süresinin ortalama on ila yirmi dakika olduğunu, bu sürenin erkekler için iki buçuk ile sekiz dakika arasında değiştiğini gösteriyor. “Orgazm süresine dair değişmez tek gerçek, bu konuda büyük bir çeşitlilik gözleendiği ve kadınlarda bu sürenin daha uzun olduğu, kendi kendine uyarılmayla da kısaldığıdır.” Gordon’ın gözlemlerine göre kadınların “çok geç” orgazm olduklarından korkmaları hiç de ender görülen bir durum değil. Bu durum bir miktar da olsa kültürün erkeklere söylediği gibi biz kadınlara da harika sekse ve “boşalmaya” hakkımız olduğunu söylemekteki başarısızlığının bir semptomudur. Heteroseksüeller arasında mevcut bir cinsel yetkinlik açığının yanı sıra önemli bir “orgazm açığı” da bulunuyor: Bir araştırmaya göre tanıdık bir partnerle yapılan seks söz konusu olduğunda heteroseksüel erkekler, kadınlara kıyasla koca bir yüzde 22’lik oranla daha sık orgazm oluyor. Lezbiyenler partnerleriyle seks yaptıklarında nere-

deyşe yüzde 75'inde orgazma ulaşırken biseksüel kadınlar da heteroseksüel kadınlardan farklı değil. Başka bir araştırmada ilk defa yaşanan cinsel ilişkilerde heteroseksüel kadınların her bir orgazmı için, partnerleri olan heteroseksüel erkekler üçten fazla orgazm yaşıyor.

Orgazmın *öngörülemez* doğası (olacak mıyız, olmayacak mıyız?) bizli sürekli bu tatminin peşinde koşmaya itebilir. Kumar makinelerine her defasında istediğimizi alabildiğimiz için değil kazancımızın tesadüfi doğasından dolayı bağımlı hale geliriz. Tıpkı iPhone'larımızı sürekli kontrol edip durmamız gibi. Her baktığımızda beklediğimiz e-postaları ve mesajları alıyor olsaydık çok kısa süre içinde sıkılır, bir zamanlar peşinden koştuğumuz mükafatları önemli bulmamaya başlardık. Mütemadiyen tatmin olmak, arzu ateşini öngörülemez tatminin ümidi ve beklentisi kadar körükleyemiyor. Araştırmacılar ha bire daha fazlası için geliyor oluşumuzun sebebinin makineden rasgele zamanlarda çıkan büyük ikramiyenin düzensiz düzeneği, yani aralıklı takviye olduğunu söylüyor.

Buna ek olarak, orgazma varan uyarılmanın *kümülatif* olduğu gerçeği Hrdy de dahil olmak üzere primatologların ilgisini uzun süredir çekmekte olan bir durum. Doruk noktasına yaklaştıkça bir tür "artış" hali duyumsarsınız, bu da cinsel ilişkide zaman alan bir şeydir. Bir erkeğin ihtiyaç duyduğundan daha fazla zaman.

Kadın orgazmını tanımlayan bu spesifik özellikler kümesi, insan dışısının belli koşullar altında tez canlı ve amansız bir seks maceraperestine dönüşmesine pekâlâ olanak sağlamış olabilir. En yakın akrabalarımız şempanzeler ve bonobolar da dahil olmak üzere bugünkü pek çok insan harici primat gibi, atalarımızın da birbirini takip eden kısa aralıklı ilişkilerle çok sayıda erkekle bera-

ber olurken her bir partnerle nihai orgazmı ya da çoklu orgazmları aradığından söz edebiliriz.

Bunun kanıtı da yine primatlarda gizli. Günümüzde orgazmın insanlara özgü olmadığını; şempanzelerde ve diğer pek çok şebek türünde gördüğümüz dişi orgazmının diğer primatlar tarafından da yaşandığını biliyoruz. Üzerimizde bulutlar toplanmaya başlayıp biz öğle yemeği için yapmayı planladığı tavuklu tartı konuşurken Hrdy bana genital uyarıma verilen, rahmin ve vajinal kasların spazmodik kasılmaları ve ayırıcı seslerle “O suratı” gibi yüz ifadelerinin eşlik ettiği kalp atış ritmindeki değişimler de dahil bütün fizyolojik tepkileri kaydeden vericilerin kullanıldığı laboratuvar çalışmalarından bahsetti. Onunla saatlerce oturdum. Bana “O suratı”nın nasıl bir şey olduğunu gösterdi; aynı akla ilk gelen görüntü gibi o Büyülü An’da dişi şebekler, şempanzeler, bonobolar ve insanların takındığı açık, yuvarlak ağızlı ifadeden bahsediyordu. Bu durumu, “Bu da bize dişi orgazmının insansılardan öncesine kadar uzandığını; çok eski bir kavram olduğu gibi insan öncesi dişi atalarımız için önemli bir adaptasyonun bugün bize kaldığını gösteriyor,” diye açıkladı. (Tam bu noktada Hrdy’nin eşi Dan ne zaman yemek yiyeceğimizi sormak için odaya girdi. Hrdy coşkuyla, “Kadın orgazmının evriminden bahsediyoruz!” dedi. Dan o anda arkasını dönüp öbür tarafa yürümeye başladı, elini sallayıp omzunun üstünden, “Bunu bugüne kadar çok dinledim,” dedi.)

Kariyerinin ilk zamanlarında kaleme aldığı bir yazıda Hrdy, “Hem klinik gözlemlerden hem de kadınlarla yapılmış röportajlardan hareketle peş peşe defalarca orgazm olabilen bir kadınla pili sadece tek bir çiftleşme gösterisine yeten erkek partneri arasında endişe verici bir uyumsuzluk

mevcuttur,” diyor. Devamında da sadece cinsel ilişkiyle orgazma ulaşan kadınların yüzdesi görece düşük olduğundan dolayı, insanlarda kadın orgazmının özel olarak heteroseksüel, tekeşli çiftlerin bağına desteklemek için bir adaptasyon şeklinde evrim geçirdiğine yönelik iddiaları (evet, gerçekten böyle iddialar öne sürülmüştür) doğrulamanın zor olduğunu ifade ediyor. Tam tersi, çok sayıda erkekle çiftleşmenin sağladığı bütün avantajlar göz önünde bulundurulduğunda dişi primatların milyonlarca yıl boyunca ısrarla art arda çiftleşmek için didinip durmalarına yol açan öngörülemez, keyifli, sürdürülebilir hatta kümülatif uyarılmaya cevaben ortaya çıkmış bir “değişken ödül sistemi” olması mümkün gözüküyor. Hrdy dişi orgazmının insan harici primatlar arasında en çok tekeşli olmayan türlerde görülmesinin tesadüf olamayacağına dikkat çekiyor. Kendisinin bana yazdığı gibi, kadın orgazmının veya günümüzdeki uyumsuzlukların evrimini bugünün koşullarındaki kadınları inceleyerek açıklamaya çalışmak beyhude bir çaba. Bunun yerine yapmamız gereken, insan öncesi dişi atalardan bize kalan bu kadim mirasın insan evrimi ve tarihi boyunca nasıl değiştiğini sorgulamaktır.

Cinselliğin Şafağı’nın yazarları Christopher Ryan ve Cacilda Jethá, kadın vücudundaki rahim ağzının, Hrdy’nin “derin” sebeplerden ötürü çok sayıda partnerle, kısa aralıklarla, peş peşe gelen orgazmı aramaya koşullu kadınlar anlatısını daha da mümkün kıldığını öne sürüyor. Zira insan dişilerinin rahim ağzının görevi, tıpkı kısa aralıklarla on ya da daha fazla erkekle çiftleşebilen fark gözetmez şebeklerinkiler gibi, önceden düşünüldüğünün aksine spermi engellemek değil, özellikle de çok sayıda farklı erkekten aynı anda farklı farklı sperm türleri geldiğinde bunları harıl harıl filtreleyip değerlendirmektir.

Yani rahim ağzı sadece basit bir bariyer olarak değil, güçsüz, kalitesiz, uyumsuz spermi iyisinden ayıracak şekilde evrim geçirmiştir; her şeyden önce bu şekilde varoluşuyla bile böyle bir şeye gerek olduğunu, yani dişilerin çok sayıda erkekle çiftleştiğini gösteriyor. Bu mucizevi alet bedeninde bulunduğu dişiye ânın heyecanına kapılıp kötü bir eş seçimi yapma ihtimaline karşı da kısmen koruyor; gözlerimiz bizi yarı yolda bıraktığında kimin uygun olduğuna karar vermemize yardımcı olmak için rahim ağzımız yerli yerinde duruyor.

Kadınların çok sayıda eşle çiftleşmesinin uzun bir tarihi olması ihtimali hakkında erkeklerin alet edevatları da benzer bir hikâye anlatıyor. Bir erkeğin testislerinin ebatlarını düşünün. Gorillerinkilerden daha büyüktürler; gorillerin kendi vücut ölçülerine göre ufak tefek kalan testisleri, başka bir partneri olması ihtimali düşük olan (çünkü goriller bazı primatologların hâlâ “harem” adını verdiği, bir erkek ve çok sayıda dişiden oluşan toplumsal düzende yaşıyor) bir dişiye başarıyla dölemek için az bir miktar spermin yeterli olduğunu gösteriyor. Buna karşın insan testisleri, dişileri cinsellikte fark gözetmemeleriyle ün salmış şempanze ve bonobolarnnkiler gibi oran olarak daha büyük. Mantıken düşünüldüğünde çok sayıda erkekle birlikte olan bir dişiyle karşı karşıyayken vajinal kanalın içindeki diğer spermlemlerle rekabet edebilmek için çok fazla sperm üretmek gerektiği çok net. Ne kadar çok fişkırta bilerseniz o kadar iyi. Spermin kendisinin de anlattığı bir hikâye var. Sperm tıkaçları (aynen anladığınız şey: bir dişinin vajinasına yapışan meni, mukus ve pıhtılaşmakta olan proteinden oluşan, kendi spermini içeride tutup rakibinkinin girmesini engellemeye çalışan bir tür karışım) genetik materyalimizin yüzde 98,7’sini paylaştığımız şem-

panze ve bonoboların yanı sıra pek çok diğer primat türünde de gözlenen bir şey. Rakibin spermi işin içine karıştığında tek istediğiniz içeri girmek değildir. Partiye ilk gelen siz değilseniz, öbür herifi dışarı çıkarmak gerekecektir. Burada *corona glandis* (penis başını ayıran, kürek gibi görünmesini sağlayan çıkıntı) dikkat çekici derecede iyi bir meni sökücüdür. Bir deneyde biliminsanları, *corona glandis* ekledikleri dildoların maket bir vajinadan, bu kısım eklenmemiş dildolara göre üç kat daha fazla meni benzeri (nişasta ve sudan yapılmış) madde çıkardığını buldu. Bir de, insan erkeğinin menisinin son damlaları sperm öldürücüye benzer bir bileşik içeriyor. Yani insan menisi kendisinden sonraki saatler (ya da belki dakikalar) içerisinde bir rakip gelecek olursa “nah sana” diyebiliyor.

Bazı başka araştırmacılar da zevk çığlıklarımızı, söz konusu ihanet olduğunda dişilerin evvelden beri böyle olduğu savını destekleyen bir kanıt olarak değerlendiriyor. Primatolog Zanna Clay seks sırasında şempanzelerin çıkardığı sesleri incelemiş ve bu seslerin, dişilerin erkeklere cinsel ilişki devam etmekteyken dahi, “İşte buradayım ve sizlere de ilgi duyuyorum diğer baylar!” mesajını veren etkili bir sinyal olduğunu fark etmiş. O zevk çığlıkları ve inlemeler, bunu duyabilecek diğer erkeklere “bu iş biter bitmez yenisini almaya hazır” olduğumuzu ileten bir tür kadim kod olabilir.

Tabii ki hiçbirimiz şempanze ya da langur değiliz. Ancak Hrdy ve ondan etkilenen sayısız biliminsanı ve düşünür, “Şayet biz kadınlar bedenlerimizin vaat ettiği, ciddi misillemelere ya da neticelere dair herhangi bir endişe ya da yersiz korkuya mahal vermeyen, peş peşe gelen mü-kafatların peşine düşmeye muktedir değilsek neden böyle tasarlanmış olalım (ve öte yandan erkekler de neden o şe-

kilde penislere ve o ebatta testislere sahip olsun, menilerinde sperm öldürücü bulunsun) ki?” diye soruyor. Ve şayet seks yapmak üzere çok sayıda partner arayışında olmak her zaman kısıtlanmış, hatta zaman zaman bugün olduğu gibi ölümcül olabilmişse, bugün bu şekli nasıl almış, nasıl böyle tasarlanmış olabiliriz? Klitorisi, kadın orgazmının doğasını, rahim ağzını, öte yandan erkeklerin mekanizmasını ve nasıl seks yaptığımızı gözden geçirmek, bir kere boşaldıklarında işleri biten erkeklerin aksine, kadınların cinsel tatmin ve bu tatminin peşinde koşmak ve çok sayıda partnerle çiftleşmek için tasarlanmış olduklarına dair belirsiz bir olasılıkla değil açık bir ihtimalle yüzleşmek anlamına geliyor. Dişilerin biyolojisi kadınların cinsel denemeler, tez canlı günler ve pervasız geceler için yaratıldığını gösteriyor; bu da bizi içinde bulunduğumuz kültürel ortamla en hafif tabirle ters düşürüyor.

Seks yapmanın özel olarak “evrimini geçirdiğimiz” tek bir biçimi yoktur; bizler esnek cinsel ve sosyal stratejistleriz. Ama eğer varlığından söz edebileceğimiz bir özümüz var ise bu özün bir hanımanneden ziyade şebeğe yakın olduğunu söylemek mümkündür. Kadın ihaneti bir ayağı günümüzde, diğer ayağı kadim geçmişte olan; anatomi, fizyoloji ve ödül arayışıyla bağlantılı bir davranıştır. En iyi anne de koşullar elverdiği sürece, yavrusuna iyi davranacak olan müttefikler bulmak için ne gerekiyorsa yapandır. Bunu sırtüstü de yapıyor olabilir, kıcını havaya kaldırarak da.

Primatoloji alanında Hrdy’nin oyunun kurallarını baştan yazan çok eşli çiftleşme ve infantisid hipoteziyle kadın orgazmının doğasına dair fikirlerinden Barbara Smuts’ın partnerlerini sayısız erkek “arkadaşları” arasından seçen dişi zeytin babunları üzerindeki beklenmedik

gözlemlerine ve Meredith Small'un insan olmayan primatların dişilerindeki en gözlenebilir yegâne özelliğin cinsellikte yenilik olduğuna dair iddialarına kadar pek çok yeni bulgu kadın tekeşliliğinin kalıcı ve doğal olduğuna dair varsayımları bozguna uğrattıyor.

KADIN AYRIM GÖZETMEMEK DEMEKMiŞ MEĞER

o da nasıl düşerdi babamın üstüne,
Sevgiyle besledikçe artar gibiydi sevgisi
Öyleyken bir ay içinde –
Düşünmesem daha iyi
Kadın zaaf demekmiş meğer!¹

Geçtiğimiz uzun yıllar boyunca primatologlar, tekeşliliğin doğal mirasımız olduğu iddiasının yanı sıra bu mirasın kadınlara biyolojileri gereği sirayet ettiği iddiasının da doğruluğunu sorguladıkça ulaştıkları sonuçlar, *insan* dişilerinin nasıl, nerede ve neden çok eşle çiftleşmeyi seçtiklerine dair bir perspektif kaymasını tetikledi. Söz gelimi Çin'in güneybatısındaki Mosuoların *sese* yani “yürüyen evlilik” adını verdikleri geleneklerine göre kadınlar akrabalarıyla birlikte yaşar, cinsel partnerleri geceleri bu kadınların odasına sızar. Mosuo erkekleri çocuklarına ekonomik ya da sosyal olarak destek olmazlar (“babalık” yapan annenin erkek kardeşidir, yani Mosuolarda dayı aslında “baba”dır). Kadınların da çoklu evlilikler yaşamalarına izin verilir. Antropologlar sadece bu düzenin erkeklere ne açılardan yarar sağladığına odaklanmak ye-

1. William Shakespeare, *Hamlet*, I. Perde, 2. ahne, çev. Sabahattin Eyü oğlu, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 13. (Y.N.)

rine kadınların çocuklarını sülaleye dışarıdan birinin karışmadığı ve kan bağı olmayan erkeklerin çıkarması muhtemel çekişmelerin hiç yaşanmadığı bir ortamda yetiştirmelerinin sağladığı yararları görmeye başladı. Tibet'in kırsal kesimindeki topluluklarda, sarp dağlarla kaplı bir bölgede tarımı kolaylaştırıp çocukları ve diğer yetişkinleri doyurabilmeye ve toprak sahipliği konusunda muhtemel çekişmeleri önlemeye yönelik bir strateji olarak ortaya çıktığı düşünülen, kadının birbiriyle kardeş birden fazla erkekle evlenebildiği poliandrik [çok kocalı] düzenler görülüyor. Bu düzen, bu cömert iklimde çocuğunun (ve buna bağlı olarak da kendisinin) sağlığına yatırım yapan ve birbiriyle akraba birçok "baba figürü"ne sahip olmak kadınların da yararına oluyor. Bunun yanı sıra kadınların sıfır, ya da çok az toplumsal baskıyla, aynı anda ya da zaman içinde çok sayıda partnere sahip olduğu "klasik olmayan poliandri" durumu gözlenen pek çok başka toplum da mevcut. Bu türden gayriresmî bir poliandriye dair etnografik kanıtlarda, bu durumun toplamda 53 toplulukta görüldüğü kaydediliyor. (Primatolog ve Antropolog Meredith Small da 133 topluluğun dahil edildiği bir diğer araştırmada kadın ihanetinin gözlenmediği tek bir topluluğa dahi rastlanmadığını ifade ediyor.) 2000 yılına gelindiğinde Sarah Hrdy, "Poliandri insanlarda neden bu kadar nadir görülüyor?" diye sormuş, hemen ardından da şöyle düzeltmiş, "*Gerçekten öyle mi ki?*" Hrdy gözlemlerine dayanarak kadınların aynı anda ya da peş peşe birden fazla partnere sahip olduğu "gayriresmî poliandri" tablosunun tartışmasız bir gerçek olduğunu ifade ediyor, nokta.

Hrdy ve diğer antropologlar kadın çokeşliliğinin ya da "ayrım gözetmezliği"nin koşullara uyum sağlamak

üzere gelişmiş esnek bir davranış olduğunu belgeledikçe, cinsellik ve üreme stratejilerinde temel, esnemez bir biyolojik gerçek olan gamet üretimine bağlı olarak evrensel farklılıklar gözlendiği inancı darbe üzerine darbe yiyordu. Kadınlar belli koşullarda kayda değer bir şekilde birden fazla erkekle eşleşme eğilimindeydi:

- Erkeklerin sayısı kadınların sayısını geçtiğinde. Cinsiyetlerin birbirine oranı üreme çağında kadınlardan çok erkekler olacak şekilde eğrildiği zaman hem kadınlar hem de erkekler eşit şekilde kadınların çokeşli bir tarzı benimsemesine yönelebiliyor. Bu koşullarda erkekler yarım eşin, hiçten iyi olduğu düşüncesiyle harekete geçer. Ve bir de hiç çocuk sahibi olamamaktan şanslarına güvenip zarları atmak, başka bir erkekle paylaştıkları kadından çocuk yapmayı denemek düşüncesiyle.
- Tek bir erkek bütün ailenin bakımını sağlamakta yetersiz kaldığında. Tarihsel ve finansal değişimler erkeğin, diyelim ki, avlanmasını zorlaştırır, koşullar da tarım yapmak için uygun olmazsa kadınların, çocuklarını hayatta ve sağlıklı tutmalarına yardımcı olmak üzere birden fazla erkeğe ihtiyacı olabiliyor. Öte yandan erkeklerin tutuklanma oranlarının yüksek olduğu mahallelerde, belirsizliğe karşı bir önlem olarak üreme yaşamına daha erken başlamanın yanı sıra kadınlar, önlerinde tekeşlilik gibi bir seçenek bulunmadığından birden fazla erkekten çocuk sahibi oluyor. Bu örneklerin hepsinde erkekler ortalıkta olmayabilir; ya da eğer mevcut ve soylarını devam ettirecek sağlıklı çocuklar istiyor iseler kulaklarını tıkayıp gözlerini kaçırmaktan başka hiçbir seçenekleri bulunmuyor.

- Topluluktaki erkeklerin eşini ya da eşlerini potansiyel müttefiklerle paylaşması gibi bir gelenek görüldüğünde. Bu örneklerde potansiyel destek sadece erkeklerin değil kadınların da yararına oluyor.
- Kadınlar çocuk bakımında akrabalarından destek alacaklarına güvenebildiklerinde. Kadının kolayca sülalesine ulaşabildiği örneklerde bu akrabalar, halihazırda partneri olmayan kadına açıklarını kapatmasında yardımcı olabiliyor, hatta kadının partnere duyduğu ihtiyacı ortadan kaldırabiliyor veya farklı partnerlerle şansını denediğinde ortaya çıkması muhtemel kötü sonuçlara karşı kadını ve çocuğunu koruyabiliyor.
- Kadınların otonomi düzeyleri yüksek olduğunda. Söz gelimi kendi kaynaklarına sahipse, ya da kazandıklarıyla ailesinin ya da grubunun geçimine önemli derecede katkı sağlıyorsa, veya ekonomik özgürlüğünü eline almışsa kadının cinsel otonomisini kazanmış olma olasılığı da çok yüksek. Dünya çapındaki etnografik veriler de bize böyle bir durumdaki kadının cinsel otonomisini tek bir partner yerine aynı anda ya da birbirini takip eden birden fazla partnere sahip olmak için kullanabileceğini gösteriyor.
- Toplayıcılar ve bahçe tarımcılarda (hortikültüralistlerde) olduğu gibi biriktirilebilecek ya da miras bırakılabilecek kaynak sayısı az olduğunda. Gelecek nesillere aktarılacak bir zenginlik ya da mal yoksa, miras paylaşımında irsiyet, yani hangi çocuğun hangi adamdan olduğuyla meşgul olma kavramı grup bağlılığı gibi diğer meselelerin yanında çok sönük kalabiliyor. Bunun bir diğer anlamı da kadının tekeşli olup olmadığını kontrol etmeye yönelik ihtiyaç algısının düşmesidir.

California Üniversitesi'nde insan davranışı ekolojisti olan Monique Borgerhoff Mulder, boşanmanın, hiçbir hukuki ya da resmî işlem gerektirmeksizin eşlerden birinin fiziksel olarak evden çıkıp gitmesinden ibaret olduğu Tanzania'daki Pimbwelerle yürüttüğü çalışmasında Bateman paradigmasını sorgulayan başka bir gerçekliği daha keşfetti. Röportajlar ve üreme geçmişlerinin kayda dökülmesi yoluyla Borgerhoff Mulder, Bateman'ın sıklıkla referans gösterilen iddialarıyla doğrudan çelişecek şekilde çok sayıda erkekle üremenin Pimbwe erkeklerinin *değil*, kadınlarının üreme başarılarını yükselttiğini (yani bu kadınların hayatta kalıp kendileri de üreyerek soyun devamlılığını sağlayan çocuklarının sayısını artırdığını) belgeledi. Buradan hareketle "poliandri her yerde görülür... ancak biz bunun aslında polijini olduğunu düşünüyoruz" sonucuna ulaştı. Yani eğer dünyaya, kadının cinselliğine, toplumsal davranışına ve üremesine Darwin-Bateman paradigmasının gözlüğüyle bakarsak, bu tez canlı, güya kadınların aksine çok sayıda partnerle çiftleşmekte yarar gören erkeklerin yaptıklarına razı gelip ses çıkarmayan ağırbaşlı kadınlar düşüncesine meydan okuyan apaçık gerçekleri gözden kaçırabiliriz.

Gerçekten de kadınların yararına olan çok sayıda partnerle çiftleşmenin haricinde, antropologlar Amazon ovalarındaki pek çok (aralarında Canelalar, Mehinakular, Yanomamilerin de bulunduğu en az on sekiz) yerel halkta "müşterek babalık" denen ve bir çocuğun birden fazla babası olabileceğini ifade eden bir inanışın hâkim olduğunu keşfetti ve belgelendirdi. Örneğin Antropolog Kim Hill, akrabalıklarını öğrenmeye çalıştığı, Paraguay'ın doğusunda avcı-bahçe tarımcı olarak yaşayan 321 Aché'ye sülalelerini sorduğunda toplam 632 babalarının olduğu

cevabını aldı. Hill'e farklı babaları için farklı sözcükler kullandıklarını da belirttiler. *Miare* "içeri sokmuş" baba iken, *peroare* ise "karıştırmış" olandır. *Momboare* "dışarı akıtanlar", *bykuare* de "çocuğun özünü veren baba" manasındadır. Bize bu betimlemelerin hayli mantıksız gelmesi mümkün olsa da insanın aklını başından alan ve su gibi berrak, apaçık bir inanışa işaret ettikleri ortadadır: Art arda gelen menilerle bir kartopu gibi "biriken" bebeği yapmanın en iyi yolu birden fazla erkekle ilişkiye girmektir. Achéler ve Bariler gibi müşterek babalığın görüldüğü kültürlerde kadınlar hamilelikleri süresince pek çok erkekle seks yapıyor, bu erkekler de bebek doğduktan sonra kadına ve bebeğe destek oluyor. Antropolog Stephen Beckerman, Kolombiya ile Venezuela arasındaki sınırı ayıran Maracaibo Havzası'nın güneybatısındaki yağmur ormanlarında bahçe tarımcı olarak yaşayan Bariler arasında birden fazla babaya sahip olan çocukların, bu ekstra babaları tarafından iyileştirilen beslenme ve korunma olanakları sayesinde yetişkinliğe kadar hayatta kalma olasılıklarının daha fazla olduğunu keşfetti. Bari çocukları arasında tek babası olanların sadece yüzde 64'ü on beşinci doğum gününü görebilmekteyken ikincil babaları olan çocuklarda bu rakam yüzde 80'e ulaşıyor. Bu ortamlarda tekeşli bir kadının bağınaz, bencil hatta kınanmaya layık bulunması gayet mümkündür. Öte yandan *çok fazla* baba ayarlayan kadınlar da emin olmayan ya da belirsiz babaların destek sağlamakta tereddütlü olduklarını görür. Hrdy'ye göre müşterek babalığa inanan halkların yaşadığı yerlerde hüküm süren çevresel ve ekolojik koşullar altında ideal baba sayısı iki olarak karşımıza çıkıyor. Bunun önemli bir istisnası olarak Orta Brezilya'da yaşayan Canelalarda bir kadın, topluluğun törenleri sırasında yirmi

ya da daha fazla erkekle birlikte olabiliyor, bu da kendisine seçip bel bağlayabileceği pek çok “baba” sağlıyor.

Birçok yetişkinin çocukla ilgilendiği müsterek babalık toplumlarında çocuk yetiştirme, işbirliğine dayalı bir uğraştır. Çocukların bu şekilde elbirliğiyle yetiştirilmesi antropologlar “işbirliğine dayalı” veya “kooperatif çocuk yetiştirme tarzı” adını veriyor, pek çoğu bu olgunun sadece kadınların çok sayıda erkekle çiftleşmesinin değil, diğer insansılar nalları dikerken *Homo sapiens*’in hayatta kalmış olmasının da “nasıl” ve “neden”i olduğuna inanıyor. Onlara göre bizi bugün olduğumuz hale getiren ve yolumuza devam etmemizi garanti altına alan heteroseksüel çift bağlanması değil, çoklu grup üyeleri tarafından yavru bakımının paylaşılması ve kadınların çok sayıda erkekle çiftleşmiş olmasıdır.

Bu verilere dayanarak bazı biliminsanları erkeklerin sınırsızca üreyebilecek potansiyele sahip olduğuna dair mevcut görüşü yeniden değerlendirmeye başladı. Sonuç olarak (bilin bakalım ne buldular?) spermin hiç de o kadar masrafsız olmadığını keşfettiler. Tek bir yumurta hücresini döllemek için milyonlarca sperm gerektiği için doğru karşılaştırma tek bir değerli yumurta ve erkekler tarafından zaten oluk oluk üretildiği için tek başına bir değeri olmayan tek bir sperm hücresi olamazdı. Daha yerinde bir ölçüm yapmak için bu “oluk oluk” spermin üretilmesiyle tek bir yumurta hücresinin üretilmesi arasındaki farkların mukayese edilmesi gerekiyordu. Bu şekilde ele alındığı zaman spermin bedeli, sandığımızdan çok daha yüksek. Öte yandan meninin içinde de erkeklerin üretirken aslında çok fazla enerji harcadığı hayati biyoaktif bileşikler olduğu ortaya çıktı. Dahası “sperm tükenmesi” adı verilen olguyla erkeklerin sperminin bitmesi de mümkün. Spermin ger-

çek bedeli ve muhtemel enderliği neticesinde erkeklerin belli koşullarda, hangi dişilerle seks yapacakları konusunda gayet seçici ve nazlı davranması (ki “erkek seçimi” biyoloji alanında gitgide daha da fazla çalışılmaya başlanan bir konu) anları kazanıyor.

Bedeli yüksek sperm, sperm tükenmesi ve erkek seçiciliği gerçeklerine ek olarak antropologlar ve zoologlar sadece cinsel anlamda aktif olarak onlarca, yüzlerce yavrunun babası olan erkek primatlar fikrini de sorguluyor. Bu fikir temelde pek çok gerçeklikle uyum sağlamıyor. Şöyle ki primat dünyasında harem çok yaygın bir konsept değil, gebe kalma istatistikleri düşük, düşük yapma oranları ise yüksek. Bir erkeğin gebe kalmaya uygun zamanı tek bir çiftleşmede tutturması ne kadar mümkün olabilir? Çok değil. Bir de pek çok türde önemli sayıda gebeliğin düşük, ölü doğum ve ölümcül ters doğumlarla sonuçlandığı da göz önünde bulundurulursa hesaplamalar boşalıp ortadan kaybolan erkeğin daha da aleyhine oluyor. Çiftleşip ortadan kayboluvermek dişinin başka bir erkekle çiftleşmesi, ortadan kaybolan erkeğin sperminin işi nihayete erdirememesi ya da gebeliğin sağlıklı bir yavruyla sonuçlanmaması durumunda tekrar denemek için ortada olmaması gibi ihtimalleri doğuruyor. Bütün bu faktörlerin ışığında son zamanlarda pek çok bilimsen *erkekler ve dişilerde ömür boyu üreme başarısı dağılımlarının aslında eşit olduğu* yargısına inanmaya başladı. Bu insanlar ve diğer birtakım insan dışı primatlar için de geçerli. Son olarak pek çok zoolog, biyolog ve antropoloğun gözler önüne serdiği üzere, pek çok türün yavruları sadece anne değil, aynı zamanda yüksek seviyede *baba* bakımı da alırlarsa hayatta kalabiliyor.

Masraflı sperm, çok sayıda dişiye sahip olmanın ve

onları korumanın zorluğu, zor gebelik, başarısızlıkla sonuçlanması olası gebelik ihtimalinin yüksekliği, baba bakımına ulaşamayan bağımlı yavrulara kıyasla ulaşanların hayatına daha iyi devam edeceği gibi bütün bu sebeplerden ötürü dölleyip kaçmak hiçbir zaman çok harika bir strateji olamadı. Hrdy'nin stratejik olarak ayırım gözetmeyen dişi langurlarına dair öne sürdüğü fikirlerden bu yana geçen onlarca yılda doğaları gereği çokeşli erkeklerle doğuştan tekeşli dişiler (çoklu çiftleşmeyi bakıma tercih eden oğlanlarla tek bir "doğru" adamı bekleyen kızlar) düşüncesine gitgide daha fazla kuşkuyla yaklaşıyor.

Ancak çok sayıda partnerle çiftleşmenin dişilerin değil erkeklerin yararına olduğu, bu durumun da erkekleri "mantıken" dişilere göre daha fark gözetmez kıldığı düşüncesine en sert tokat UCLA'daki Evrimsel Biyolog Patricia Adair Gowaty'nin laboratuvarından geldi. Cinsel seçim üzerine yıllar süren çalışmalarının ardından, pek çok türün dişisinin poliandrik veya çok partnerli çiftleşmede bulunduğu ve dahası bundan yarar sağladığına dair sayıları artan kanıtların da ışığında Gowaty, 2012 yılında Bateman'i, referansları bitmek bilmeyen ve geniş kitlelere ilham veren deneyini, bu kez işin içine DNA'yı da katıp modernize ederek tekrarlamak suretiyle bir teste tabi tuttu. Gowaty'nin ulaştığı sonuç, Bateman'ın bulgularının, kendisinin çalıştığı *Drosophila* türüyle dahi olsa tekrarlanamaz olduğu. Bateman'ın, bizzat kendisi ve kendisini takip eden nesillerden düşünürler için kadın erkek doğasına ilişkin varsayımlara temel teşkil etmiş bilimi, hatalı olabilir miydi? Başlarda çoğu uzman şaşırды buna. Aradan geçen altmış yıldan uzun süre boyunca Gowaty'ye kadar hiç kimsenin Bateman'ın temel arz eden çalışmasını tekrarlamayı düşünmemiş olması ikinci bir şaşkınlığı da bera-

berinde getirdi. Ortada tam bir doğrulama yanlılığı vardı. Biliminsanlarıyla toplum bilimciler Bateman'ın bulgularını doğrulayan davranışlar arayıp durmuş, Hrdy, Small, Smuts, Jolly, Altmann ve diğerleri tarafından sunulan, bu bulgularla çelişen ve istisna sayılmaktan çok uzak kanıtlara gözlerini kapatmışlardı. İnsan dışı dişi primatlarla kadınların Bateman modeliyle çelişkili cinsellik ve üreme davranışları sergiledikleri popülasyonlara dair gitgide filizlenmekte olan literatürle birlikte Gowaty'nin laboratuvar çalışması, “masraflı yumurta” ile “ucuz sperm” ve “sessiz, tekeşli dişi” ile “doğaları gereği atık, çokeşli erkek” gibi hatalı karşıtlıklardan temelini alan, erkek ve dişi üreme stratejilerinde evrensel farklılıklar gözlendiği iddiasını savunmaya devam etmenin yanlış olacağına dair kuvvetli bir kanıt teşkil ediyordu. Erkeklerin üreme oranları, dişilerinkilere kıyasla istatistiksel olarak daha hızlı değildir. Bu inanışlar, ayakları yere basmayan, gerçekdışı iddialardır.

Peki şimdi ne olacak?

OMOKA: HİMBA DİLİNDE BİR SÖZCÜĞÜN MANASI

Brooke Scelza hem Gowaty hem de Hrdy'den etkilenerek, bu iki biliminsanının dişilerin evrimsel ve eşeysel süreçte katıyen edilgen olmadıklarını savunan görüşlerinden ilham aldı. Aslında Himba anneleriyle ergen kızları arasında, bu genç kadınlar çocuk sahibi olma yaşlarına yaklaştıkça şekillenen ilişkiyi araştırmaya niyetlenmişken, kendisini bambaşka bir yola sokarak kadın seçimi ve nazlı, seçici, pasif dişi varsayımlarını kökten altüst edecek sürece katkıda bulunacak bir sözcük ikide bir karşısına çıkıp duruyordu.

2009 yılında Namibya'daki Himba yerleşim yerine

ilk defa gittiğinde Scelza röportaj yapmayı planladığı an-
nelerden evlilik ve üreme durumlarına ilişkin bilgi toplama-
mak için bu kadınlarla bir anket yapmaya başlamıştı. Kocanız kim? Bu sizin ilk kocanız mı? Kaç çocuğunuz
var? – Çalıştığı popülasyona dair tutarlı bir demografik
çerçeve oluşturabilmek için alandaki her antropoloğun
katılımcılarına sorduğu tarzda sorular. Ancak aradan çok
zaman geçmeden Scelza kendisini, özenle ve sabırla soy
tabloları çıkarmaya çalıştıkça ona birden fazla babaların
olduğunu söyleyen Achélerle çalışan Kim Hill'den
çok da farklı olmayan bir deneyimin içerisinde buldu
kendini. Röportaj ve veri toplama süreçlerinin daha ba-
şında, kadınlardan biri Scelza'ya, “Bu çocuk kocamdan,
bu ikisi de *omoka*,” demişti.

Ne olduğunu anlamayan Scelza, Himba dilini bilen
tercümanına bu sözcüğün ne anlama geldiğini sordu.

Tercümanın açıklamasına göre bu sözcük “su bul-
maya uzaklara gitmek” anlamına geliyordu.

Antropoloğun kafasının karıştığını gören tercüman
konuyu biraz daha açarak, “su bulmak için uzaklara git-
menin” kaçamak bir ilişki yaşamak üzere yola çıkmışken
bunu deyim yerindeyse gizlemek, üstünü kapatmak için
kullanılan bir ifade olduğunu söyledi. *Omoka* çocuk “su
bulmak için gidilen uzak yerlerden” çocuk demektir; yani
evli bir kadının kocası olmayan bir adamla girdiği ilişki-
den doğurduğu çocuk. Kadınlar son âdet dönemlerin-
den geriye doğru sayıp kiminle ne zaman seks yaptıkları-
nı düşünerek çocuklarının *omoka* olup olmadığını anlama-
biliyordu.

Scelza, önceleri Himbalarda polijininin görüldüğünü
ve kadınların da tıpkı erkekler gibi kendilerince sevgili bul-
duklarını okumuştur. Ancak bu terim karşısına ilk defa çı-

kıyordu. Sonuçta evli kadınların çoğu kocaları dışında başka erkeklerden çocuk sahibi olduğu için bu terimin genel dilde kullanımının, evet, epey yaygın olduğunu söyleyen tercümanına baskı yapmaya devam etti. Ve yine tercümanının ona söylediğine göre gidip Himbalara bu düzen ve uygulamalar hakkında istediği her şeyi sormasında hiçbir sakınca yoktu. Hem evli erkeklerin hem de evli kadınların sevgilileriyle ve hangi çocuğun kimden olduğuyla ilgili her şeyi açıkça anlatacaklarına garanti veriyordu.

Scelza, bana ilk başta *omoka* sözcüğünü ve taşıdığı anlamı yanlış anlamış olabileceğinden şüphelendiğini ifade etti. Ancak kadınlara evlilik ve üreme geçmişleriyle ilgili sorular sormaya devam ettikçe çoğundan *omoka* terimini duyuyor, bu da bu uygulamanın hiç de ender görülmediğini teyit ediyordu. Diğer bir deyişle evli ve hamile bir Himba kadınının karnındaki bebek, evli olduğu adam dışındaki bir başkasından olabiliyordu. Evli ve çocuklu bir kadının çocuğunun da kocasından değil, başka bir adamdan olması gayet mümkündü. Kimse de bu konuya pek fazla takılmıyor gibiydi.

Scelza'nın aklına, bir Himba kadını başına düşen *omoka* çocuk sayısının genel anlamda kadın ihanetinin sırlarından bir kısmını aydınatabileceği geldi. Öncelikle, kadınların cinsel ihanetlerini doğum kontrol yöntemleri sayesinde hamile kalmayarak "gizleyebildikleri" sanayileşmiş çoğu Batı nüfusunun aksine, Himbalar gibi doğal doğurganlık nüfusunda aldatma oranları ile evlilik dışı babalık (annele-ri, biyolojik babaları olmayan başka erkeklerle evli olan çocukların) oranı arasında daha yakın bir eşleşme gözlenmesi beklenir. Söz gelimi ABD ve Batı'daki sanayileşmiş toplumlarda evlilik dışı babalık oranları yüzde bir ile on arasında seyrediyor. Bizim dünyamızda kadınların eşlerini

aldatma oranlarının yüzde 13 ile 50 arasında bir yerlerde olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu çok düşük bir oran. Scelza, Himbalardan ilk olarak dünyadaki kadın ve ilişki dışı cinsellik literatürüne katabileceği daha saf, katıksız oranlar elde edebilirdi. Ve yine çok önemli bir nokta olarak, Himba kadınlarının eşlerini *neden* aldattıklarına dair bilgi almayı da başarabilirdi.

Ama ilk önce Scelza'nın Himba kadınlarının cinsel anlamda ne derece fark gözetmez olduklarını anlaması gerekiyordu. Uzun lafın kısıası, bulduğu cevap "ileri derecede" oldu. Analizine 421 doğum yapmış 110 kadını dahil etmişti. Röportaj yaptığı kadınlar yaptıkları doğumların her birinin kocalarından mı, yoksa evlilik dışı ilişkilerinden mi, yani *omoka* mı olduğunu söylemişti. Sonrasında Scelza, her bir evliliği "görücü usulü" ve "aşk evliliği" olmak üzere sınıflandırmıştı. Kadınların ne zaman ve kimden gebe kaldıklarına dair yaptıkları hesaplar, antropologların evli Himbaların sık sık "pek çok âdet dönemini ayrı" geçirdiklerini söyleyen kayıtları tarafından da desteklendiği için bu babalık iddialarına güveni tamdı. Scelza, yaptığı analizlerin sonucunda örneklemindeki kadınların yüzde 32'sinin hayatı boyunca en az bir *omoka* çocuk doğurmuş olduğunu buldu. En az bir ilişki dışı çocuk doğurmuş olan kadınlardan 20 tanesinin bir, dokuz tanesinin iki, altı tanesinin de üç ya da daha fazla *omoka* çocuğu vardı. 421 doğumdan yalnızca 329 tanesi evlilik bağı içinde gerçekleşmişti. Kayıtlara geçen en yüksek evlilik dışı babalık oranı, dünyanın herhangi bir yerindeki bütün küçük ölçekli topluluklar arasında Himbalara aitti: Evli çiftlerin sahip olduğu tüm çocukların neredeyse yüzde 18'i *omoka* idi. Ve Himba kadınlarının neredeyse üçte biri evliyken sevgililerinden çocuk doğurmuştu.

Ama neden? Himbaların inanç ve uygulamaları na-

sıl olur da bizimkilerden bu kadar farklılaşabilir? Ve sadece kadınların “ayrım gözetmeden” cinsel ilişkiye giriyor oluşunu değil, *omoka* çocukları da bu denli radikal bir biçimde kabul ediyor oluşlarının altında tam olarak hangi faktörler yatıyor?

Analizlerini derinlemesine inceleyen Scelza, insan davranışında biyoloji, ekoloji, çevre ve kültür unsurlarının *tamamının* rol oynadığının farkındaydı. Himbaların evlilik dışı cinsel ilişkiye yönelik görece rahat tutumları da belli ki aldatmaya ve *omoka* doğumlara gösterdikleri hoşgörüyü katkı sağlayan bir unsurdu. Himba kadınları kendisine sürekli, “Brooke, neden bütün gece çadırında tek başına yatıyorsun?” diye soruyordu. Evli olduğu için böyle olması gerektiğini söylediğinde de ona gülüyor ya da omuz silkiyor, ardından da kendisiyle alay ediyorlardı. Israrla, “Bu sevgilin olamayacağı anlamına gelmez ki,” diyorlardı. “Kendini o çadırın içinde bir başına çok yalnız hissetmiyor musun Brooke?”

Evli olsun olmasın, yalnız bir kadının kendisine bir sevgili bulabileceği ve dahası bulması gerektiğine dair bu inanç birden gökten zembille inmiş değildir. Belli birtakım ekolojik ve çevresel faktörler, evli bir kadının kocası dışında bir erkekle seks yapmasının normal olduğu kanısının oluşup kök salmasına sebep olmuştur. Bu durumu Scelza bana, “Himbalarda miras olarak bırakabilecekleri çok az kaynak var,” diye açıkladı, “bu yüzden babalar çocuklara fazla bir yatırım yapmaz.” Bu gerçekler, erkeklerin enerji ve yatırımlarını kendilerinden olmayan çocuklara doğru yanlış yönlendirmeleri riskine daha az maruz kaldıkları anlamına geliyor. Buna ek olarak Himba çocukları yerleşim yerindeki işlere yardımcı olarak, çocukların ebeveynlerine yük ve masraf olduğu, sanayileşmiş Batı’daki çocukla-

ra kıyasla görece genç yaşlarda kendileri de grubun birer katılımcısı haline geliyorlar. Babalıktaki belirsizlik temelde Himba erkeklerine pek pahalıya patlamadığı, hatta bazı açılardan yarar sağladığı için buna hoşgörüyle yaklaşma eğiliminde oluyorlar. Çocuklar ev işlerini yapıyor, sürüleri güdüyor ve genel olarak evde barınma masraflarının karşılığını fazlasıyla veriyorlar. Bir Himba erkeğinin karısının sevgilisi, zaten *omoka* çocuğu için haneye yemek temin ediyor, bu da evdeki erkeğin “giderini” daha da düşürüyor.

Dahası, Himba erkekleri eşleri için çok fazla başlık parası ödemek durumunda olmadıkları gibi sahip olunan inekler de babadan oğula geçmiyor; bu uygulama, bir babanın ineklerini, başka bir erkeğin çocuğuna miras bırakması ihtimalini ortadan kaldırıyor. Bütün bu sebeplerden ötürü, karısının bir sevgilisi, ya da başka bir erkekten çocuğu olması durumunda dahi bir Himba erkeğinin kaybedeceği pek bir şey yok. Buna ilaveten evli bir adamın kendisi kız arkadaşıyla birlikte uzaklardaki bir otlaktayken evde kalan karısı sevgili bulmasın diye önlem almaya çalışması nafile olurdu. Kendisi aynı anda iki farklı yerde bulunamayacağı gibi otonom bir kadına o denli uzaktan göz kulak olmak da imkânsız. İkide bir bunu düşünüp saplantı haline getirmek de nahoş bir durum. Bu bağlamda erkeklerin hoşgörülü bir tutum geliştirip otlaklarda sonunda kendilerine belki bir çocuk verebilecek sevgilileriyle geçirdikleri zamanın keyfini çıkarmaları kendileri için her açıdan hem daha iyi hem de daha “masrafsız” bir seçenek. Kendi yokluğu sırasında karısına göz kulak olacak birisinin varlığı işine dahi yarayabilir.

Söz konusu kaçamaklar ve *omoka* çocuklar olduğunda belli toplumsal koşullar Himba kadınlarının da yararına işliyor. Himba kadınları evlendiklerinde genellikle kocala-

nının yerleşim yerine taşınıyor olsalar da kendi ebeveynleri, kardeşleri ve diğer akrabalarıyla olan güçlü bağlarını sürdürüp kendi yerleşkelerini sık sık ziyaret ediyorlar. Pek çok Himba kadınının olduğu gibi “kumaları” varsa, az çok resmiyet kazandırılmış anlaşmalar sayesinde kendisi günlerce sürebilen aile ziyaretleri yapar veya doğum ve lohusa evresini akrabaları arasında geçinirken bu kumalar çocuklarının bakımını sağlayıp kocasını memnun edebiliyor. Evlilikleri esnasında kadınların kendi akrabalarıyla sağlam bağları ve yakın ilişkileri olduğunda bu kadınlar cinsellik de dahil olmak üzere her alanda daha fazla otonomiye sahip oluyor. Himbalar arasında da *omoka* çocuklar gerçeği bu durumu kanıtlıyor. Scelza’nın bana söylediğine göre sevgilisi olan kadınlar bundan da fazlasıyla yarar sağlıyor. Kocasını uzaklardaysa, ortalıkta da bir kıtlık baş göstermiş ve takviye gıdalar için para ödemesi gerekmişse, veya kendisi ya da çocuğu için bir sağlık kuruluşuna gitmesi gerekirse etrafında kendisine yardımcı olacak geniş bir çember mevcut. Scelza bu bağlamın önemini benim için fazlasıyla açık ve kişisel hale getirerek, “Aldatmanın yüksek statüden, varlıklı biriyle evliysen inanılmaz derecede riskli bir strateji olduğu Manhattan’ın Yukarı Doğu Yakası’nın aksine Himba kadınları için bu olgu son derece mantıklı ve kendilerini risklerden koruyan bir faktör,” sözleriyle açıkladı.

Peki o halde neden çocuk yapma yaşına gelmiş *her* Himba kadınının *omoka* çocuğu yoktu?

Araştırması sırasında Scelza bir şey daha keşfetmişti. Topladığı verileri gözden geçirirken aşk evliliği yapan kadınların hiç *omoka* çocuk doğurmamış olduklarını fark etti. Konuştuğu kadınlar arasından kendi kocalarını kendileri seçmiş olan 79 kadın içinde bir tanesi bile *omoka* çocuk do-

ğurmamıştı. Öte yandan görücü usulü anlaşmalı evliliklerin neredeyse çeyreğinde *omoka* çocuklar vardı.

Scelza, Darwin ile Bateman'ın hayalini kurduğu seçici, nazlı dişinin veya doğaları gereği nicelikten ziyade niteliğe birincil önem addedecek, yavrusuna yüklü yatırımlar yapan anne hayalinin çok uzağında yer alan bazı Himba kadınlarının seçenekleri başkaları tarafından sınırlandırıldıktan sonra iddialı ve aktif bir şekilde hem nicelik hem de niteliğin peşine düşüp kendi kararlarını uygulamaya koydukları sonucuna ulaşmıştı. Kendi seçmedikleri bir erkekle evlenmeye mecbur bırakılmaları gibi bir zorlama karşısında uyguladıkları karşı strateji hem kendilerinden talep edileni hem de kendi canlarının istediğini yapmak olmuştur. Yani kaçamak ilişkiler. Ve sonrasında sevgililerinden çocuklar doğurmak. *Omoka* çocuklar ve evlilik dışı babalık oranının yüksek olması, Himba kadınlarının Hrdy'nin bize anlatmaya çalıştığı gibi insan dişileri de dahil olmak üzere bütün primat dişilerinden farkı olmadıklarını kanıtlıyor: Biyolojileri gereği kaçınan ve doğuştan tekeşli olmaları hiç de şart olmayan; ancak biyoloji, kültür ve ekolojinin kesiştiği noktada yaşayıp sürekli değişen seçeneklerin olduğu bir dünyada tekrar tekrar karşılarına çıkan üreme ikilemleri ve takaslarıyla yüzleşen esnek ve fırsatçı bireyler.

Aklımızda, görücü usulü evlilikler yapan Himba kadınlarının evlilik dışı ilişkilerinin, kendi seçimlerini ortaya koyarak duygusal ve cinsel tatmine ulaşmalarını sağlayan yeterli bir ödül olduğuna dair fikirler oluşabilir. Ancak Scelza'nın keşfettiğine göre aslında dahası da var. Görücü usulü evlilikten sonra kendilerine sevgili ya da sevgililer bularak çocuk sahibi olan Himba kadınlarının üreme başarısı da gerçekten daha yüksek. (Scelza'nın söylediğine

göre genç bir kadın ilk kocasından boşanmış olsa bile erkek, evlilikleri sırasında dünyaya gelmiş, kendisinden olmasa dahi bütün çocuklardan sorumlu olmaya devam ediyor. Bu da erken yaştaki görücü usulü evliliği aslında görüldüğünden daha iyi bir anlaşma haline getiriyor.) Scelza, görücü usulü evlilik yapmış kadınlardan sevgilisi olanların beş yaşını görebilen çocuk sayısının, evlendikleri erkeği kendileri seçen Himba kadınlarına göre daha fazla olduğunu belgeledi. Çok sayıda erkekle çiftleşmek açıkça bu kadınların üreme başarılarına yarar sağlıyor.

Himbaların ne zaman ve neden “su bulmak için uzaklara gittiklerini” araştıran Scelza, cinsel manada sessiz olmakla hiçbir alakası olmayan, stratejik bir kadın seçimini gözler önüne sererek, bizi “kaçamak” ilişkilerin sahip oldukları yardımcılarının ve çocukların sayısını artırmak bakımından kadınların yararına olduğu bir popülasyonla tanıştırdı. Bu, Darwin-Bateman paradigmasını görkemli bir şekilde çürütmekle kalmıyor, erkek ve kadınların doğal, toplumsal ve cinsel kimliklerinin biyolojileri neyse o olduğu konusundaki ısrara da bir darbe indiriyor. Ama Scelza’nın Himbalarla yaptığı çalışmanın en önemli yönlerinden biri, büyüleyici, beklenmedik ve zengin fikirler sunarak bizi kadın seçimi konusunda derinlemesine düşünmeye teşvik etmesi. Kısıtlamalardan uzak bir şekilde seçimlerini yapabilen, kendi seçtikleri erkeklerle evlenip sonrasında da onlara sadık kalmayı seçen Himba kadınları daha *düşük* üreme başarısı gösteriyor. Kendi istediklerini yapıp bağımsız kişisel kararlarına bağlı kalarak, yetişkinliğe kadar hayatlarını sürdürebilecek daha az sayıda çocuğa sahip olmak açısından kendilerini dezavantajlı konuma düşürüyorlar. Bu ayrıntı hakkında sorular yönelttiğimde Scelza’nın temkinli davrandığını fark ettim. Düşük üreme

başarısı ile tekeşlilik arasındaki ilişkinin görüldüğü kadar kolay bir denklem olmayabileceğini, bu örnekte “çok da emin olamadığımız bir şekilde” bunu ima eden bir nedensellik olduğundan söz edilebileceğini ifade etti. Söz gelimi sadece bu kadınların ya da partnerlerinin doğurganlık ya da verimliliklerinin düşük olması da gayet mümkün. Ancak yine de tekeşliliğin, Himbalar da dahil belli bazı ortamlarda hakikaten de dezavantajlı olabileceği, bariz, merak uyandıran ve oynadığımız oyunun kurallarını baştan yazabilecek bir ihtimal.

Tekeşlilik kadınlar için bir ayrıcalık mıdır, bileklerine vurulmuş bir pranga mı? Seçim midir, seçimin çökertilmesi mi? Lüks müdür, yoksunluk mu? Himbalar ve *omoka* çocuklardan öğrendiğimiz derse göre: değişir. Bağlama göre değişir. Biyoloji, kültür ve çevresel koşulların çözülmesi imkânsız şekilde birbirine kenetli unsurları, cinsel ve toplumsal davranışın şekil verilebilir olduğu; gamet üretiminin her şeyi açıklamakta yeterli olmadığı anlamına geliyor. Himbalar açısından bakarsak tekeşlilik, kocalarını seçme ayrıcalığının yanı sıra hayatlarını bu şekilde sürdürmeyi de tercih etme ayrıcalığına sahip kadınlar için potansiyel bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktayken; başkalarının seçimleriyle elleri kolları bağlanmış, aldatan kadınlar, üreme başarısı yarışında zirveye yerleşiyor. Brooke Scelza’ya Himbaların arasında bir saha çalışması yapıp bu kadınlarla seks hakkında konuşmuş olmasının, tekeşlilik hakkında kendi kişisel görüşlerini değiştirip değiştirmediğini sorduğumda bana kafasını sallayarak cevap vermiş olmasının sebebi muhtemelen bu. Şakayla karışık dört yaşın altında iki çocuğu, bir işi ve evliliği olduğunu; tekeşliliğin imkânsızlığına arada göz kırpsa da tekeşlilik beklentisi içinde bir kültürde yaşadık-

ları için kocasını üzmemek ve bütün bunlara bir de kaçamak ilişki eklemek istemediğini söyledi. Sonra da gülerek bana kocasını çok sevdiğini ve eğer çocuklar ve işle çok meşgul olmasaydı evlilik dışı ilişki yaşayabileceğini ima etmediğini söyledi, kastettiği kesinlikle bu değildi. “Toplumumuzda buna izin verecek genişliği hayal etmek güç,” dedikten sonra, “eh, yani en azından *eskiden öyleydi*. Bunun hep apaçık, dolambaçsız bir gerçek olduğunu düşünürdüm. Kendiminkilerden farklı hisleri olan kadınları anlamak benim için zordu. Şimdi bütün bunların çok, çok karmaşık olduğunu görebiliyorum,” diye devam etti.

Scelza ve diğerlerinin aldığı bu çarpıcı sonuçlar, “su bulmak için uzaklara gitmenin” ya da gitmemenin, hangisini seçtiğimiz konusunda görece daha az toplum baskısı ve yargılaması olan bir bağlamda bile, şaşırtıcı ve derin sonuçları olan bir seçim olduğunu anlamamızı sağlıyor.

ALTINCI BÖLÜM

BONOBOLAR CENNETTE

Dişilerin cinsel anlamda ağırbaşlı ve kaçınan olduğuna dair o son derece etkileyici, kitleleri peşinden sürükleyen iddiasıyla Darwin, son zamanlarda kadın primatologların gün ışığına çıkardığı bazı cinsel davranış örüntülerini hiç mi hiç görmemişti. Biliminsanları, insan olmayan pek çok primat türünde çiftleşmeyi erkeklerden daha büyük sıklıkla (genellikle de arka kısımlarını göstermek suretiyle) dişilerin başlattığını keşfettiler. Ancak bu, dişi girişkenliğinin daha başlangıcı. Bunun ardından seçtiği erkeğin yanına oturup ona bir “hadi partiyi başlatalım artık” bakışı atması, eğer erkek yeterince atik değilse dişinin onu havaya sokması olasıdır. Linda Wolfe ve Meredith Small bize dişi şebeğin bunların ardından beğendiği erkeğin kucağına atlayarak gövdesinin üzerinde genital bölgesini bir ileri bir geri sürtmeye başlayabileceğini söylüyor. Hele erkeğinin tepkisiz kalması durumunda onu defalarca taciz eden, saçını çeken, tiz bir sesle çığlıklar

atıp önünde zıplamaya başlayarak erkeğe rahat vermeyen aslan kuyruklu şebeklerin yediği naneleri görse Darwin'in yüzü kıpkırmızı olurdu herhalde. Üstelik bütün bunlar işe yaramazsa aslan kuyruklu dişilerin birtakım sesler çıkarak cinsel hüsrana ve sabırsızlıkla yerlerde kıvrandıkları, erkeğin nihayetinde neler olduğunu anlayıp kendisiyle işe koyulmasını bekledikleri de görülüyor. Öte yandan dişi lemurlar cinsel hizmetlerinden yararlanmak için erkeklerle yaklaşp tokat atıyor; dişi kapuçin maymunları ise tiz ısıklar çalıp inlemelerle, hatta vurarak erkekleri kovalıyor, ellerine geçirdiklerinde de üstlerine çıkıp çiftleşmeleri için onları kışkırtıyor. Dişi bir kapuçinin, cinselliğinin zirve yaptığı günler boyunca çiftleşmek için erkeklerin peşinde koşmakla yemek yiyemeyecek kadar çok meşgul olması mümkün. Hayatındaki en önemli ihtiyaç ve öncelik olarak çiftleşme, beslenmenin yerini alıyor. İşte "sessiz sakın" ve "kaçıngan" cinsiyetin hali böyle.

Daha "zayıf" libido meselesine gelince, neler olup bittiğini siz tahmin edin. Pek çok dişi primat için bir erkekle tek bir çiftleşme sadece ısınma turudur. Cinsel olarak açık oldukları, hatta bazen olmadıkları zamanda bile sayısız erkekle birbiri ardına gelen, sıklıkla kısa aralıklı, ardışık çiftleşmelerin peşinde olabilirler. Grupların birindeki dişi şempanzelerin kırgınlık dönemindeyken ortalama çiftleşme sayıları 3,6, bunların hiçbirisi de aynı erkekle değil. Dişi bir Hint şebeginin iki saatten az sürede dört farklı erkeğe çiftleşmek için ısrarla yaklaştığı gözleniyor. Dişi bir Kap babunu ise şebek kuzeninin iştahından etkilenecek gibi değil; zira kendisinin üç dakika içinde üç farklı erkekle çiftleştiği gözleniyor. Üstlerinde hiçbir kısıtlama olmayan dişi yünlü örümcek maymunları ve Berberi şebekleri karşılıklına çıkan her erkekle çiftleşir. Bu davranışlar ilk bakışta cin-

sel olarak hiçbir ayrımı gözetmiyor gibi görünseler de aslında kriterleri olduğunu söylemek mümkün: İnsan olmayan dişi primat kuzenlerimizi harekete geçiren şey uzun süredir ortalarda olmayan, hatta daha iyisi tamamen yabancı bir erkek. Dişi şempanzeler “yabancı” erkeklerle çiftleşmek için doğdukları grupları terk eder, ardından yine eve dönerler. Husar maymunlarının dişileri harem liderleri dışında bir erkek arayarak savanda dolaşıp dururlar. Dişi sincap maymunları heyecanı daima kendi sürülerinin dışında ararlar. Daha önce de belirtildiği üzere Emory Üniversitesi’ndeki Yerkes Ulusal Primat Araştırmaları Merkezi’nden Kim Wallen ve çalışma arkadaşları şebek popülasyonlarının arasına yeni erkekler katmanın ne kadar önemli olduğunu farkında, aksi takdirde dişiler sekse olan ilgilerini bütünüyle kaybediyor. Görünüşte tekeşli olan dişi gibbonlar, eşleri gözden kaybolduğunda yeni erkeklerle çiftleşiyorlar. Small, durumu dişi primatların cinsel davranışları, tercihleri ve dürtüleri hususunda gözlemlenebilen yegâne ortak özelliğin yeniliğe susamışlık olduğunu söyleyerek özetliyor. İşin aslı, dişi primatlar yalnızca üremek için çiftleşen kaçınanlar ya da tek bir tane, “en iyi” erkekle “yakınlık” kurmanın peşinde olan, veya işe sadece “alfa” erkekle koyuldukları söylenebilecek en son varlıklar. Gerçekten de Small’a göre, biz insanlar için “insan olmayan dişi primatların, çiftleşmeden önce bir erkeği tanımaya ne kadar az önem addettiklerini anlamak” zordur. Primat kız kardeşlerimiz bilinmeyen ve tanınmayan heyecanı ile harekete geçen cinsel maceraperestlerdir.

İçlerinden hiç de azımsanamayacak bir kısmı da diğer dişilerle işe koyulmaktan hoşlanıyor. Linda Wolfe, incelediği iki dişi şebek sürüsünün yaklaşık olarak yüzde 75’inin düzenli olarak diğer dişilerin üstüne çıktığını, ya da üstle-

rine çıkmalarına izin verdiklerini keşfetti. Dişi langurlar da diğer dişi langurlarla cinsel ilişkiye giriyor; Hindistan'daki bir sürünün üç bin saat gözlenmesi sırasında araştırmacılar böyle bir ilişkiye *girmeyen* tek bir dişi bile olmadığını bulguladı. Cinsel çeşitliliğe (üstelik hem heteroseksüel hem de homoseksüel ilişkilere) yönelik bu türden bir temayül dişi primatların yenilik arzularının bir uzantısı olabilir mi? Bir dişi primata göre partnerinin cinsiyeti; yeni ve beklenmedik olanın verdiği heyecan ve bahsettiği hazlardan daha az önemli olabilir mi? Peki insan ve insan olmayan primatların dişileri için konuşmak gerekirse, sosyallik ve cinsellik arasındaki ilişki tam olarak nasıldır?

Bu sorular ve haz meselesi bizi, DNA'mızın yaklaşık yüzde 99'unu paylaştığımız, en yakın primat akrabalarımızdan biri olan bonobolara götürüyor. Daha önceleri "pigme şempanzeler" olarak adlandırılan bonobolar (*Pan paniscus*) gerçekten de diğer bir yakın akrabaları olan şempanzelerin (*Pan troglodytes*) daha uzun ve ince bir hali gibidir. Vahşi doğada tek bir bölgede yaşıyorlar: Önce Zaire topraklarına dahil olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin Kongo Havzası'nda. Öte yandan bonobolar insan bakımı altında olmak koşuluyla Amerika Birleşik Devletleri'nde ve pek çok Avrupa ülkesindeki yedi farklı hayvanat bahçesinde de yaşamlarını sürdürüyor. Dişi cinselliği, dişi hazzı, dişi sosyalliği ve dişi "ihaneti" üzerine kafamda dönüp duran sorular beni hem Sarah Hrdy hem de Frans de Waal ile çalışmış olan Dr. Amy Parish'le günler boyu konuşabilmek için San Diego'ya götürdü. İlham kaynağı ve akademik danışmanı, benim de içimdeki primatoloji ilgisini kıvılcımlandıran, Michigan Üniversitesi'nden Barbara Smuts olan Parish, bonobolarla ilgili çalışmalarından elde ettiği gözlemleri payla-

şarak kariyerinin ilk dönemlerinde alanında kayda değer bir karmaşaya sebep olmuştu. O zamandan bu yana belli aralıklarla San Diego, Stuttgart ve Frankfurt hayvanat bahçelerinde yürütmekte olduğu araştırmalara dair, primatların sosyal davranışlarına (yani şempanzeler gibi insanlarda da kalıtsal miras gereği çoğunlukla erkeklerden gelmek üzere bir şiddet eğilimi olduğuna ve infantisid ile dişilerin sekse zorlanması da dahil olmak üzere erkeklerin baskın cinsiyet oluşunun evrimsel arka planımızda yattığına) dair hâkim görüşleri altüst edecek bulgularını paylaşıyor. Parish titiz incelemeleri ve saatler süren gözlemleriyle veri toplama yoluyla bonobolara dair çığır açan bulgular, insansı prehistoryamızın önemli, şaşırtıcı ve üzerinde hiç konuşulmamış taraflarını aydınlatan fikirler ortaya koyuyor.

San Diego Hayvanat Bahçesi'nde bonoboların kafesleri, diğer primat yoldaşlarınıninkilere kıyasla gözden çok daha uzak, hatta neredeyse bulması zor bir yerde yer alıyor. Söz gelimi gorilleri görmek için, Güney California'nın bu sevilen kurumundaki görece kalabalık istikametlerden biri olan Tretoops Yolu'ndan ağır ağır yürümek yeterli; burada zaten tabelalar sizi önlerinde dört-beş sıra insanın dizili olduğu goril alanlarına yönlendiriyor. Fakat bonobolara gitmek için hayvanat bahçesinin en yüksek noktalarından biri olan Tretoops Kafe'ye doğru bir tırmanışa geçmek, ardından dolambaçlı, uzun ve rüzgârlı bir merdivenle diğer taraftan aşağı doğru inmek gerekiyor. Bundan sonrasında da doğru yolda olduğunuzu umarak yola devam etmelisiniz; çünkü ortada pek bir bonobo tabelası yok. Sabah saat dokuz buçukta sonunda ilk gözlem günüm için bonoboların tutulduğu alana ulaştığımda hava daha o saatte güneşli ve çok sıcaktı; yakın-

lardaki bir kafesten kulağıma bir tür tiz çığlık ve ciyaklama korosunun sesleri geliyordu. Bonoboların tutulduğu alanın nasıl düzenlenmiş olduğunu gördüğümde, en az cehennemin dibinde tutulduklarını fark ettiğimdeki kadar hayretler içerisinde kaldım: Yaklaşık dört bin metre-karelik alan içerisindeki dokuz bonobonun neler yaptığını izleyebilmek için takılmış pek çok devasa lastikten sallıncaklar, bir şelale ve dere, halatlardan müteşekkil komplike bir oyun parkı, üzerlerinde güneşlenip sosyalleşmeleri için konmuş koca koca kayalar ve çimenlik. Bonobolar şempanzelerden daha zayıftı; daha uzun boyunları, daha küçük kafaları ve ortadan ayrılmış saçlarıyla tekinsiz bir şekilde insana, hatta daha spesifik olmak gerekirse Beatles grubunun son dönemlerine benziyorlardı. Benim durduğum yerin tam karşısında, bana Ringo'yu hatırlatan yetişkin bir bonobonun beni gözleriyle tarttığını fark ettim.

Bonoboları doğal habitatlarında bulmak zor, incelemek daha da zordur. Siyasi kargaşa ve şiddet dolu bir bölgede yaşadıklarından dolayı onlarca yıl boyunca primatologların bonoboları sürdürülebilir bir yöntemle gözlemlemeleri mümkün olmadı. Hayvanat bahçelerinde insan gözetimindeki bonoboları inceleyen Parish de dahil olmak üzere Kongo ve diğer ülkelerdeki saha çalışanları sayesinde bonoboların kim ve ne olduklarını etraflıca araştırabilmek, ancak bu asrın son çeyreğinde mümkün oldu. Bonoboların insanlara, gorillere olduklarından daha yakın akraba, hatta bizlere en az şempanzeler kadar yakın olduklarını öğrendiğimiz 2012 yılına kadar bonoboların gen dizilimleriyle ilgili elimizde hiçbir veri yoktu. George Washington Üniversitesi İleri İnsan Paleobiyolojisi Araştırmaları Merkezi'nde yapılan ve insan, şempan-

ze ve bonobo kaslarını inceleyen 2017 tarihli bir araştırma, geçmişteki moleküler araştırmaların öne sürdüğü iddiaları doğruladı: “(ortak atamızdan) en az değişiklik gösteren kaslar bonobo kaslarıdır; yani ‘yaşayan’ bir ataya en yakın durabileceğimiz nokta bonobolardır.” Bazı paleontologlar, bonoboların ön insansı atamız *Australopithecus afarensis* ile çok büyük benzerlikler taşıdığına inanıyor (bizimkilerden biraz daha az belirgin olsa da). Dişi bonoboların memeleri diğer dişi primatlarınkilere nazaran çok daha belirgin; duruş olarak da özellikle iki ayak üzerinde yürümeyi tercih etmeleri bakımından insanlarla epey benzerlik taşıyorlar. Diğer primatlarda nadiren görülen bir durum olmakla beraber bonobolar, tıpkı bizler gibi karın karına, ya da yüz yüze seks yapıyorlar. Üstelik bonoboların saldırıya uğrayan kurbanları teselli ettikleri, teselli edilmekten de hoşlandıkları biliniyor. Araştırmacılar böyle yaparak bonoboların, insanların da sahip olduğu bir “empatik eğilim” geliştirdiklerini, bu şekilde akrabalarına, arkadaşlarına ve tanıdıklarına yardım etmeye meyilli olduklarını ifade ediyor. Aynı sıklıkta olmasa da insan ve bonobo yavruları gıdıklandıkları zaman inanılmaz derecede benzer bir şekilde gülerek tepki veriyor.

Ancak bonobolarla ilgili belki de en kayda değer olan, hiç şüphesiz en çok yorumlanan, cinsel davranışlarıdır. Aslında gün boyunca, herhangi biriyle seks yapmış gibi görünüyorlar. Meredith Small, bonobolarla ilgili pek fazla bilgi sahibi olmadığımız 1991 yılındaki bir toplantıda, kaydettiği görüntülerin bir kısmını 300 kadar primatologla paylaştığını aktardı. Video başladıktan saniyeler sonra bu primatların, herhangi bir kültürdeki insanların çoğunun hayal bile edemeyeceği sayıda, pozisyonda ve kombinasyonda cinsel ilişkiye girdiğini gören

seyircilerle dolu oda tamamen sessizliğe bürünmüştü. Yaratıcılıkları, bariz iştahları ve bütün engellemeleri aşmış olmaları hayret vericiydi. Small, bonoboları seks yaparken izlemeyi “insanları en uç, en sapkın şeyleri yaparken izlemek gibi” sözleriyle tanımlıyordu. Toplantıda gösterilen video Parish’e aitti. O zaman 25 yaşında, sarışın, minyon bir kadındı. Projeksiyon cihazını çalıştırıp dişi bir bonobonun anogenital şişkinliğinin çok sayıda farklı erkeğin menisiyle kaplanmış olduğu görüntüyü yakından gösterdiği anda dinleyiciler arasındaki erkek bir primatolog Parish’in danışmanı Frans de Waal’a dönüp (ben bu kısmı öfkeli bir fısıltı olarak hayal etmeyi seviyorum), “Bu kadar narin, genç bir hanım nasıl olur da böyle şeylerden bahsedebilir?” diye sormuştu.

Bonobolar gerçekten de çok seks yapıyor. Çok çok. Bir araştırmada Parish ve arkadaşları, bonoboların konu seks olunca hiç de beceriksiz olmayan kapuçinlere göre 65 kat daha fazla seks yaptıklarını belgeledi. Bonobolar aynı zamanda partnerleri bakımından “ayrım gözetmez” diyebileceğimiz varlıklar. Yetişkin erkek bonobolar her gün sayısı fark etmeksizin bulabildikleri kadar dişiyle çiftleşmelerinin yanı sıra, kendi sürülerinden ya da başka bir sürüden erkeklerin penislerine masaj yapmaktan ya da kık kıkça verip testis torbalarını birbirlerine sürtmekten de memnun oluyor. Daha genç bonoboların hem erkek hem de dişileri Fransız öpücüğüne ve oral sekse meraklı. Yetişkin dişi bonobolar ise erkeklerin altına yatmaktan da, hiç de ender görülmeyen sıklıkta erkekleri altlarına almaktan da keyif alıyor. Dişiler eşit oranda, hatta daha hevesli olmakla birlikte primatologların (yaratıcılıktan uzak ve ruhsuz bir müdahaleyle) “G-G teması” adını verdiği, temelde “genito-genital ilişki” teriminin kısaltması olanı

yapmaktan da zevk duyuyor. Dişilerin birbirlerinin üstüne çıkarak ya da yan yana yatıp birbirlerine bakıp vulvalarını birbirlerine doğru bastırarak ya da sürterek haz arayışları... ve bulmaları. Bir insan dişisinininkinden daha büyük ve daha dışarıda duran klitorisleri iyice şişiyor; klitorislerini birbirlerine sürttükçe çığlıklar atıyorlar. Bu eylemden ortalama iki saatte bir yapacak kadar hoşlanıyorlar. Hatta bu alanda çalışan biliminsanları dişi bonoboların bu türden bir kız kıza aksiyona girişmek için, erkeklerden gelen teklifleri reddettikleri pek çok örnek kaydetmiş. Aylar süren bir araştırmada Primatolog Zanna Clay ve arkadaşları “dişilerin, diğer dişilerle erkeklerle girdiklerinden kayda değer derecede fazla cinsel ilişkiye girdiklerini” ifade ediyor. Peki neden? Parish’in gözlemlerine göre bonobo dişilerinin klitorisleri kolaylıkla uyarılmalarına izin verecek kadar büyük. Öyle ki intromisyon için dahi kullanılabiliyorlar. Yani dişi bir bonobo arzulu, şişmiş ve hiç de minik olmayan klitorisini başka bir dişinin vajinasının içine sokabiliyor. Bu durum çok sık olmasa da gerçekleşiyor. Her zaman yanınızda taşıyabileceğiniz bir dildo icat etme işini dişi bonobolara bırakın!

Ben hayvanat bahçesindeki kapalı alanın devasa penceresinin önünde dururken merakını açıkça görebildiğim bir bonobo, öne doğru eğilip ellerinden de destek alarak yürüye yürüye bana doğru geldi. İncelediğim tablodaki fotoğraflarından hareketle adının Lisa olduğunu tahmin ediyordum. Camın dibine oturup bana doğru bakmaya başladı. Ben de ona baktım. Bir çocukları, bir de bebek arabasındaki bebekleriyle bir aile de benim hemen yanımda duruyordu. Lisa parmağını anüsüne soktu, yeşilimsi sarı bir dışkı topağını çıkardı ve dikkatle incelemeye başladı. Ardından bu dışkı topağını ağzına atıp

iştahla çiğnedi. Yanımdaki kadın tekrar tekrar, “Ayy, gördünüz mü ne yaptı?!” diye bağırıp duruyordu, “Şu maymun ne kadar iğrenç!” Çocuklarının elini tuttular, bebek arabalarını döndürdüler ve ha bire gördüklerine inanmadığını haykıran anneleri eşliğinde gözden kayboldular. Nihayet artık onu duymamaya başladım. Bana doğru bakıp dişlerini karıştıran Lisa ve ben baş başa kaldık. Bonoboların bütün bu düzüşmeleri, emmeleri, makas yapmaları ve bok yemeleriyle birlikte maymunlar dünyasının uslu çocukları olarak değerlendirilemeyecekleri için gözden uzak tutulduklarını düşünmeye başlamıştım. En yakın akrabalarımız hiç de aile dostu değillerdi.

* * *

Bonobolar sosyal bağlara son derece önem veren, özgeci varlıklar; yani Amy Parish’in bana söylediğine göre beraber takılmayı seviyor ve kendilerini başka bonobolar için öne atmaktan çekinmiyorlar. Bu konuşma esnasında bonoboların tutulduğu alanın camlarından birinin önünde duruyorduk. Aslen Saint Joseph, Michigan’lı olmakla birlikte 1990 yılında taşındığı Güney California ruhunu benimsemiş olan Parish, kalp şeklinde güneş gözlükleri takmış, Güney California tınları içeren bir tonda konuşuyordu. Bana sürüde kimin kim olduğunu gösteriyordu. Bonobolar bizi fark edince birkaç tanesi hemen bize doğru gelip Parish’in eline dokunmak istercesine ellerini cama dayadılar. Parish de aynısını yaptı. Bu esnada bana Stuttgart’taki bonobolarla yeni başladığı, onlara insanlarla bir şeyler yaptıkları videoları izleterek hangi videoları tercih ettiklerini tespit ettiği deneylerden (ilerleyen röportajlardan birinde insanların modern dans yaptığı

videolara bayıldıklarını; leoparların, yılan gibi dans eden insanların ve ekranı tokatlayıp tekmeleyerek tepki gösterdikleri hayvanat bahçesinin veterinerinin videolarından nefret ettüklerini söylemişti) bahsediyordu. Bonoboların bonobo videoları izlemekten hoşlanmaları beni şaşırtmıştı. Parish gülerek telefonunu cama dayadı ve bizimle özel olarak ilgilenmekte olan genç bir bonobonun daha önce kaydedilmiş bir videosunu oynatmaya başladı. O anda şaşakalan bonobo yüzünü cama yapıştırıp videoyu izlemeye koyuldu. Parish yeniden gülerek, doğrudan bonoboya, “Evet, evet *sensin* bak,” dedi. Parish’in maymunlarla “muhabbet” şekli başlarda öyle tuhaf geliyordu ki namını duymuş olmama rağmen kendisini bu şekilde ilk gördüğümde birden ülkenin bir ucundan diğer ucuna keçileri hafiften kaçırmış bir kadınla takılmaya mı geldim diye kaygı duydum. Ancak bonobolara olan bağlılık duygularının bilimi sayesinde, akademik başarısının da bonobolara olan bağlılığından geldiğini anlamam uzun sürmedi. Sıkı bir eğitim, veri toplama arzusu ve engin bilgi birikiminin yanı sıra bu primatlarla empati ve bir derece de özdeşim kurmuş olmak Parish’in bu türün davranışlarına dair elde ettiği çarpıcı bulguları ve kendimizi anlamak için dayanak aldığımız bazı temellerin sarsılmasını sağlayan şeydi. Bonobolar beslendiği sırada Loretta adlı, yüksek statülü bir dişi Parish’i fark edip gözle görülür şekilde heyecanlandı. Bize olabildiğince yakın durmak için üzerinde durduğu kaya çıkıntısının en ucuna gelip dikildi ve çenesini yukarı kaldırıp “n’aber?” diyen bir ergen gibi başını sürekli oynatmaya başladı. Parish de aynı şekilde cevap verdi ve bu ileri geri baş oynatma törenini bir dakika kadar sürdürdüler. Ardından Loretta ellerini çırpıp başına dokundu. Parish de aynısını yaptı.

Loretta aynı hareketleri tekrarlayıp bu kez ellerini ağzına götürdü, Parish de tekrar etti. Ne yaptığını sorduğumda bana, “Kısaca söylemek gerekirse ‘ne var ne yok?’ diyor. Benim onun yaptığı hareketleri tekrar etmem de bir tür selamlaşma ve dostluk ilişkisini yeniden kurma yolu,” diye açıkladı. Parish’in en sevdiği bonobolardan biri olduğunu söylediği Loretta da belli ki Parish’e karşı boş değildi.

Parish 1990 yılında bonobolarla çalışmaya başladıktan (ki o zamanlar San Diego Hayvanat Bahçesi’nin Safari Parkı’ndaydılar) bir yıl kadar sonra o zamanların genç primatoloğunun zihninde ampuller yakan olağandışı bir şey gerçekleşmişti. Bütün günlerini onları gözlemleyerek, davranışlarına ilişkin veriler toplayarak, çoğunlukla işe erkenden gidip hiçbir şeyi kaçırmak istemediği için de öğle yemeğini yerken de gözlem yaparak geçiriyordu. Günün birinde Parish, sürüdeki en yüksek statülü dişinin güzel bir fotoğrafını çekmeye çalışmıştı. Yemekleri daha yeni verilmiş ve bu özel bonobo, yani Louise, Parish’ten sekiz-on metre uzakta, elinde koca bir kereviz demetiyle oturmuştu. Parish tekrar tekrar kendisine adıyla seslenmiş (bakıcılarının kendilerine verdiği isimlere cevap veriyorlardı) ama yanıt alamamıştı. Louise, Parish’in doğru açığı yakalayıp güzel bir fotoğraf çekmesine yardımcı olmaya-caktı. Parish, Louise’in kendisini bile bile görmezden geldiğini seziyordu. Bir kez daha ona adıyla seslendi. Bu kez Louise insan muhatabına doğru dönmüş, Parish’e hiddetli görünen bir ifadeyle bakmıştı. Ayağa kalkıp elindeki kereviz demetini ikiye bölmüş, yarısını Parish’e doğru atmıştı. Yarın demet kereviz, araştırmacının ayaklarının dibine lap diye düşürmüştü. Bu büyük maymun, diğer büyük maymunun kendisinden yemek dilendiğini sanmış, ve

kendisine bir lütufta bulunmaya karar vermişti. Özünde söylemek istediği şey şuydu: “Tamam, tamam, sen de bizdensin. Bizim kızlardansın.”

Biz hayvanat bahçesini ziyarete gelenlerin camdan gördükleri bonobolar karşısında çıkardıkları şaşkınlık ve hayranlık dolu gürültüler arasında dikilirken Parish bana, “Gözlem yaptığım bütün o günler, onca saat boyunca onun önünde, kendisiyle hiç paylaşmadan yemek yemiştım. O ise orada, yemeğini benimle paylaşıyordu,” dedi. Bu sosyal olarak sokulgan ve özgeci davranış Parish’in parmaklarını şıklatıp kafasında bir ampulün yandığı an olmuştu. Bonobolarla çalışmaya başladığı ilk günden itibaren Parish dişilerin birbirleriyle sıkı ilişkiler içerisinde ve cinselliğe oldukça düşkün olduklarını fark etmişti. Türler arasında bir cömertlik bağı kurma eylemi olan kereviz atma hadisesi bonoboların sosyal yapıları göz önünde bulundurulduğunda daha da olağandışı ve çarpıcıydı. Bonobolar filopatrik canlılardır. Yani dişiler sürü içerisinde üreme olmamasını garanti altına almak için cinsel olgunluğa eriştiklerinde etrafa dağılırken, erkekler doğdukları grubun, akraba ağlarının içinde kalır. Türün tamamı ve tek tek bireyler için üremenin kan bağı olmayan bireylerle sağlanması iyi olsa da bu düzen genellikle sonradan dahil oldukları sosyal çevrelerde, erkeklerle kıyasla bir anlamda sonradan görmeler, sonradan gelip işe burnunu sokanlar olarak görölmelerine neden olan sefil bir hayat anlamına geliyor. Bu çıkarımları göz ardı etmek zor: diğer insan dışı primatlar arasında dişi dağılması-erkek filopatrisi, dişileri, oldukları yerde kalan erkekler ve oraya bir süredir yerleşmiş olan dişilere kıyasla totem direğinin en altına yerleştiriyor. Bunun bir diğer anlamı da erkeklerin gözle görülür bir şekilde kontrolü

ellerinde tutmaları; ilk önce erkekler yemek yer, kendilerini daha sık tımarlar ve yavruları öldürüp dişilere cinsel ilişkiyi dayatmanın yanı sıra kendileri için kötü sonuçlara yol açmaksızın fiziksel şiddet de uygulayabilirler. Sonuçta toplumsal bağları olmayan bir dişinin sığınacağı ne olabilir ki?

Erkek filopatrisinin erkek baskınlığına eşit olduğunu ifade eden bu formül *bütün* insan olmayan primat türleri için geçerliliğini koruyor gibi görünmekte; bonoboların en yakın akrabaları olan şempanzelerde de su götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkıyor. Bu erkeklerin sıklıkla “devriye” gezdikleri, yalnız dolaşan erkek şempanzeleri öldürdükleri biliniyor. Kendi sürüleri içinde de hem erkek hem de dişi şempanzeler yavruları öldürüp, sosyal olarak düşük konumdaki üyelere şiddet gösteriyor. Yani dişi bir şempanzenin, özellikle de düşük konumdaysa, Louise’in gösterdiği türden bir özgeciliği ya da herhangi bir riskli davranışı göze alması çok mümkün değil.

Ama bonobolarda durum böyle değil. Dişi bonobolar da doğdukları grupları cinsel olgunluğa ulaştıklarında terk ediyor, ama Parish’in belirttiğine göre yemeği erkeklerden önce yiyorlar. Dişiler o kadar sık tımarlanıyorlar ki (De Waal, Parish ve diğer biliminsanlarına göre hayvanat bahçelerinde tutulan bonobolar, daha çok zamanları olduğu için birbirlerini daha sık ve daha severek tımarlamaları dışında vahşi doğadaki bonobolarla hemen hemen aynı davranışları gösteriyor) bazıları neredeyse kelleşiyor. Öte yandan erkekler, yemek yemek için dişilerin doymasını ve sıranın kendilerine gelmesini bekliyor, tüylerinin çoğu olduğu yerde duruyor, sadece kendilerinin de hevesle kaşındığı dişilerden, o da nadiren tımar görüyordu. Parish’e göre bu iki faktör (önce yemek ve daha

sık tımarlanmak), dişilerin nüfuzu başka şekillerde ellerinde tuttuklarının birer göstergesiydi.

Popüler tahayyülde bonoboların hippileri andırdıklarına dair bir şöhretleri vardır. “Özgür aşk” primatları olarak tarif edilirler, gergin, saldırgan kuzenleri şempanzelerin daha cana yakın, daha barışçıl versiyonu oldukları düşünülür. Pek çok makalede dahi bonobolara barış yanlısı, “savaşma sevis” türünden “eş değiştiren” canlılar şeklinde göndermede bulunulur. Uzun süredir bonoboların olası bir gerginliği seksle dağıttıklarına inanılıyor. Söz gelimi bir yemek zulasına ya da yeni bir bonobo sürüsüne rastladıklarında bağ kurmanın ve gerginliği azaltmanın bir yolu olarak karşımıza seks çıkıyor. Parish bunları, biz bonoboların beslenmesini izlerken anlatıyordu. Yemek önlerine bırakıldıktan sonra en az bir bonobo çifti hemen “arkadaşlık etmeye” başlıyor, ancak bundan sonra yeme işine koyuluyorlardı.

Ancak bonoboların dişilerinde toplumsal bağların güçlü olduğunu, sosyal olarak sokulgan olduklarını ve cinsellikle de oldukça ilgilendiklerini görmenin yanı sıra, Parish çok zaman geçmeden dişilerden erkeklere yönelik apaçık bir şiddet örüntüsü olduğunu da fark etmişti. Dişiler, genellikle bu dişilerin canlarını sıkmamaları gerektiğini bilen erkekleri tokatlıyor, kovalıyor, dövüyor ve ısırtıyordu. Parish Frankfurt’ta sadece sekiz parmağı sağlam kalmış bir erkek görmüştü; bildiği bir diğer erkek bonobonun penisi de vücudundan kopmak üzereydi (veteriner penisini vücuduna yeniden dikebilmiş, bonobo da erekte olmaya ve başarıyla üremeye devam edebilmişti; ama sonrasında dişiler hakkında hangi hislere sahip olduğunu bilemeyiz tabii). Parish bu konuyu danışmanı De Waal’a anlatmıştı. Kendisi, 1980’lerde, sürü daha gençken San Diego

popölasyonuyla çalışmıştı ve yaralanma olaylarına dair bir liste tuttuğu halde erkeklerin dişilere göre daha sık ya da daha ciddi yaralanmalara maruz kaldıklarını hatırlamıyordu. Parish yine de kayıtları (hem De Waal'ın listesini hem de hayvanat bahçesindeki veterinerlerin bonobo yaralanmalarına dair yıllar boyunca işlemiş oldukları kütükleri) görmek istemişti. Tam düşündüğü gibi, toplam 25 ciddi yaralama vakasının 24'ünde yaralanan erkeklerdi. Hem de dişiler tarafından.

Bu keşif Parish'i harekete geçiren son gelişme olmuştu. Erkek filopatrisine rağmen bonobolarda dişiler arasındaki sosyal bağların çok kuvvetli olduğunun ve olağandışı olarak da dişilerin önce yemelerine, daha sık tımarlanmalarına ve erkeklere saldıracak otoriteye sahip olmalarına yetecek kadar dişi *baskınlığının* görüldüğünün farkına varmıştı. Bütün bu dişi dominansı, erkekler fiziksel olarak daha iri ve kendi sülaleleri arasında, doğal müttefikleriyle çevrili olduğu halde gözleniyordu. 15 yıl kadar önce, haber kaynaklarına göre San Diego Hayvanat Bahçesi'nde kıdemli bir bakıcı olan Mike Bates, bonobolardaki bu dişi baskınlığı ve şiddetine kelimenin tam anlamıyla birinci elden tanık olmuştu. Tıbbi değerlendirme için hamile bir dişiye doğru yaklaşacağını haber veren bir işaret yapmış, bu sırada dişi bonobo kapalı tutulduğu alanın parmaklıklarından uzanıp Bates'in kolunu yakalayarak elini ısırabileceği kadar yakına çekmişti. Isırmıştı da. Bates'in işaret-parmağının ucunu koparıp yere tükürmüştü; olay yerine yaklaşan bir diğer dişi kopan parmak parçasını yerden almıştı. Bates hastaneye doğru yola çıktığında arkadaşları da kopan parçayı bonobolardan geri alabilmek için karşılığında çeşitli ikramlar sunmuşlardı. Beş kuru üzümüne iş çözülmüştü. Bates'in parmağının kopan ucu yerine dikil-

mişti; eli bugün gayet normal gözüküyordu. Ancak çok dikkatli bakarsanız dişi saldırganlığının öyküsünü anlatan o yara izini görmeniz mümkündü.

Parish bana bonobolardaki dişi dominansının karanlık bir yüzünün daha olduğunu söyledi. Erkek bonobolar, kendilerini takip eden dişilere karşı genellikle çekingen davranıyordu. O kadar çekingen ki, Parish bu durumu, aslında, “Dişi-erkek cinsel ilişkisi bana bazen son derece baskıya dayalı gibi geliyor,” sözleriyle açıklıyordu. Bu baskıdan kastı dişilerin erkekleri seks yapmaya zorlamasıydı. Bu kulağa imkânsız gibi gelse de erkekler çok endişelendiklerinde de erekte oluyordu; yani teknik olarak dişilerin erkekleri kendileriyle çiftleşmeye zorlayarak işlerini görmeleri yeterince kolaydı. Bonobolarda cinsel ilişkiyi başlatan taraf genellikle dişiler oluyor. Bunu da, gözüne kestirdiği bir erkeğe adeta “nasıl, böyle iyi mi?” dercesine kolunu atarak yapıyor. Zorlanan erkekler hemen dişinin kolundan kurtulmaya çalışarak tepki veriyor. Seks sırasında da rahatsız olduklarını belli eden sesler çıkarıp kaçmaya çalışmaları olası. Mika Bates’in bana söylediği gibi, “Her şey apaçık gözünüzün önünde. Fark etmemek mümkün değil. Erkeklerden birini seçip üstüne çıkar, öylece kalırlar. Dişilerden biri bir erkeğe kafayı takarsa, o erkeğin bu ısrarlardan kurtulmasının yolu yoktur. Erkeğin etrafında turlar atar, kolunu defalarca gözüne kestirdiği erkeğe atar. Bunların hepsi kayıtlara geçiyor.”

Dişi bonobolar, bir erkeğin kendilerine meydan okuduğunu algıladıkları anda iki ya da daha fazla dişiden oluşan ittifaklar kurdukları için erkekler üzerinde baskı kurabiliyor. Böyle bir durumdaki erkeğin uğraşmayı bırakıp, patronun kim olduğunu anlaması çok vakit almaz. Peki aralarında kan bağı olmayan, hepsi de doğdukları yerden

ve kendi sülalelerinden ayrılmış olan bu dişiler nasıl oluyor da ittifak kurabiliyor? Her şeyden öte, erkek dominansına yol açan erkek filopatrisinin görüldüğü bu tür, bu nedenselliğe nasıl bir istisna olabiliyor? Parish bana, “Seks sayesinde,” diye cevap verdi. “Ne zevkliyse onu seçiyorlar. Özellikle zevkli olan da, muhtemelen öne doğru bakan, görece dışarıda duran ve sinir ağlarıyla örülmüş klitorisleri sebebiyle diğer dişilerle seks yapmak.” Parish bana aslında bir dişinin aynı anda hem bir erkek hem de bir dişiden ısrarla cinsel ilişki teklifi alırsa, neredeyse her defasında dişinin seçeceğini (ki bu seçim başka primatologlar tarafından da gözlemlenmişti) söyledi. Parish’le birlikte bonoboları gözlemlediğim ikinci günde o zaman üç yaşında olan Belle tam önümüzde, camın dibine oturuvermişti. Gövdesine tıpkı bir kolye gibi bir ot parçası dolamıştı. Bacakları iki yana ayrılmıştı; o da bacaklarının arasını bir parmağıyla dürtüyordu. Büyük bir silgi ebatlarındaki klitorisiyle oynuyordu. Zevk aldığı da açıktı. Başka bir gün Parish’le birlikte Belle’in, sırtüstü yatmakta olan ablası Maddie’nin üstüne çıkıp ileri geri bir G-G temasa başladığına tanık olmuştuk. Bonobolar seks aracılığıyla yalnızca gerilimi dindirmiyordu. Dişiler birbirlerine sürtünüp G-G ilişkilere girerek iyi niyet ve bağlılık anlaşmaları da yapıyor veya seksi bir tür (kız) kardeşlik kurmak için kullanmak suretiyle halihazırda yapılmış olanları pekiştiriyordu. Bonobo kardeşliği de epey güçlü bir kardeşlikti. “İnfantiside veya dişilerin cinsel ilişkiye zorlanmasına tanık olmuyoruz, erkeklerin dişilere karşı herhangi bir şekilde saldırganlaştığını da görmüyoruz,” diye açıklıyordu Parish, “ancak dişinin bonoboların erkeklerle uyguladığı şiddeti ve bonobolardaki dişinin dominansını da göz ardı edemeyiz.” Parish keşiflerinin uzun bir süre boyunca dirençle karşılaştığını ifade etti. Bu konu-

da herkes Parish'le hemen aynı fikri paylaşan danışmanı De Waal kadar iyimser ve açık görüşlü değildi. Diğer primatologlar bonoboların tamamıyla herhangi bir dominans hiyerarşisine sahip olmadıklarında, bonoboların "eşitlikçi" varlıklar olduklarında ya da şahsen benim en çok hoşuma giden açıklama olarak, erkek bonoboların dişilerin dominant olduklarını *sanmalarına* "izin verdiklerinde" ısrar ediyordu. Parish'in gördüğünü görmeyi neden reddediyorlardı? Sonuç olarak dişilerin G-G temasına bir uzlaşma, gerginliği azaltma ve diğer pek çok açıdan bağ kurma yöntemi olarak kullandığını diğer araştırmacılar da belgelemişti. San Diego şehir merkezinde bir akşam yemeği sırasında kendisine bu soruyu yönelttiğimde Parish, "Neyin doğal olduğuna dair o kuvvetli anlatımız yüzünden erkeklere karşı saldırgan davranışlar gösteren dişiler istisnai addedilerek değersiz kınırlar," diye yanıt vermişti. Bana, bulgularının bu kadar tartışma yaratmasını hiç beklemediğini de söylemişti. Titiz bir biliminsanı ve kendisini "Darwinci bir feminist" olarak tanımlayan Parish direnç ve yanlılığın karşısında sabırla duruyor, elindeki veriye ve primatlar gibi primatolojinin de zamanla geçirdiği evrimi gözler önüne seren büyük resme odaklanıyordu.

"Anaerkilliğe yönelik gizli bir önyargı var. Biliminsanları da dahil olmak üzere pek çok insan bonoboların yaptığının, yani dişilerin cinsellikte girişken ve stratejik oluşunun, seks yoluyla dişiler arasında ittifaklar kuruyor olmalarının ve kuşkuya mahal vermeyecek şekilde dişi dominant bir tür oluşlarının bizim evrimsel kökenimizin bir parçası olduğu fikrine direnç gösterme eğilimindedir. Bonobolar, insanlık eğrisi anlatısının bir parçasıdır," diye nelerden bahsettiğini vurguluyordu Parish: gerçeklerden!

Parish'in iddialarının sadeliği ve derinliği karşısında

bir an için afallamıştım. En yakın insan olmayan primat akrabalarımız tekeşli değildi. Dişilerinin tek bir “alfa” erkeği değil, çok sayıda erkeği kendilerine çekebilmek için şatafatlı anogenital şişkinlikleri bulunuyordu. İşin aslı alfa erkek falan da yoktu; çünkü bonobolar bir tür alfa kızlar topluluğuydu. Bunun sebebi de çoğunlukla bu kızların birbirleriyle seks yapmayı seçmeleri idi. Çünkü öne dönük, dışarıya doğru çıkmış, zengin sinir ağlarıyla örülmüş klitorislerini birbirlerine sürtmek kadar muazzam bir his yoktu!

Buradan da hem bizim dünyamıza hem de hızlı ilişki kültürünün atası olarak düşünebileceğimiz bonoboların dünyasına dair pek çok soru akıllara geliyor. Eğer insan dişileri de bu koşullar altında, yani kadınların birbirine bağlı, toplumsal bağlarının son derece kuvvetli, dişilerin baskın ve alenen haz odaklı bir yaşam sürebilme özgürlüklerinin olduğu bir dünyada yaşıyor olsaydı üniversitelerde seks bugün olduğundan çok daha farklı bir şekilde karşımıza çıkardı. Hiç şüphesiz, Peggy Orenstein’in *Girls and Sex* [Kızlar ve Seks] adlı kitabında bahsettiği gibi kadınların, kendi ihtiyaçlarının karşılıksız kalması pahasına erkeklerin ihtiyaçlarına hizmet ettiği bir şekil olmazdı bu. Vanessa Grigoriadis’in *Blurred Lines* [Belirsiz Sınırlar] adlı kitabında etraflıca incelenen ve ABD’deki milyonlarca gencin de bu kavramı birine çay ikram etmekle kıyaslayan bir video aracılığıyla tanıştığı olumlu rıza meselesi de bir problem olmaktan çıkardı; seksin açıkça yaşandığı bir dünyada erkekler, ortamda kendisini gözetebilecek bir sürü başka kadın da varken hiçbir kadına saldırmayı akıllarından geçiremez; olayların esas dizisi de “bu iş böyle böyle yapılır” gibisinden ne idüğü belirsiz, soyut bir slogan değil “Kızların Gücü” olurdu. Daha genel olarak söylenecek olursa Parish’in çalışması pek çok diğer olasılığı gün yüzüne çı-

kardı: Ya insan cinselliği, şempanzelerinkinden çok bonoboların cinselliğine benziyorsa? Daha spesifik olarak, ya *kadın* cinselliği görece kendilerini küçük düşürücü bir konuma soktuklarını söyleyebileceğimiz (ve gerek kızgınlık döneminde, gerekse değilken kendileri çok sayıda erkekle, çok sayıda çiftleşme yaşadıklarında şiddet görme riski barındıran) dişi şempanzelerden olduğu kadar, bonobo kız kardeşlerimizden de bir şeyler kapmışsa? Cinsellik fethinde alfa erkeklerin baskın maceraperestler, dişilerin de tek bir dominant erkeğin ilgisini arayan pasif alıcılar olduğuna dair bütün varsayımlarımız evrim geçirme şeklimizden değil de sabanın üzerimize hâlâ düşmekte olan uzun gölgesinden geliyorsa? Ya kadınların “doğasında” bir seviyeye kadar cinsel olarak dominant ve ayırım gözetmez olmak, seksi haz ve başka kadınlarla sosyal bağlar oluşturmak için kullanmak varsa ve tam tersi şekilde davranıyor olmamızın birincil sebebi içinde yaşadığımız çevre ise? Kısaca, ya bonoboluk kadınların en derin özlemlerinin itikisi ise: Meredith Chivers’ın laboratuvarındaki güçlü, farklı şekillerde gelişen, sapkın fantezilerin, Marta Meana’nın araştırmasındaki uzun süreli partnerleri olan, arzuları azalmış kadınlardaki cinsel bıkkınlığın ve Meana’ya, “Hiç kendimle seks yapmaz olur muyum, tabii ki yaparım!” diyenlerin beklenmedik cinsel otonomisinin, son olarak da Alicia Walker’ın katılımcılarında gözlenen, cinsel suskunluk ve partnerli güvenlik özlemi senaryosundan geniş ve sınırları belirsiz sapmaların?

Uzun haftalar boyunca Parish’le olan konuşmalarımı ve yazışmalarımı düşünüp durdum. Fikirleri ve bakış açısı o zamana kadar yaptığım her röportaj, kendi evliliğime ve libidoma dair sorduğum her soru ve bana “sadakatsiz” ya da evliliğinden veya ilişkisinden sıkılmış olduğunu, veya

bağlanmak için değil sadece ve sadece seks için aldattığını itiraf eden kadınlarla yaptığım her bir konuşma için geçerliliğini koruyordu. Parish'in bakış açısı bana, "ayrım gözetmeyen seksi" birbirleriyle bağ kurmak için kullanan bir grup dışı *Homo sapiens*'in davranışlarını izleyebileceğim eşsiz bir gözlük bahşederek San Diego gezimden sonra katıldığım bir etkinliğe beklenmedik bir şekilde daha hazır olmamı sağlamıştı. Bu dişiler bunu zevk için hiçbir suçluluk ya da pişmanlık emaresi göstermeksizin yapıyordu. Kadınların ikili dışı seksi kendi yararlarına kullandıkları Namibya'da ya da Botsvana'da da yaşamıyorlardı. Bu kabile Manhattan adındaki modern metropoldeki birbirine yapışık dizilmiş, çok katlı evlerden birinde ve Los Angeles şehir merkezindeki lüks bir çatı katında toplanıyordu.

Etek Kulübü'nü ilk defa 2016 yılında, Mackenzie Dawson'un *New York Post*'ta yazdığı bir makalede duymuştum. Makalenin başlığı "Bu Seks Kulübü Erkeklere Büyük Bir Geride Kalma Korkusu Yaşatıyor" idi. Makalede gezici, gizli kapaklı, kadınlara özgü bir "oyun partisi"nin kurucusunun maceraları anlatılıyordu. Bu kurucu Geneviève LeJeune takma adını kullanıyor, Dawson'a bir erkekle evli olduğunu ifade ediyordu. Londra'daki rezil seks partilerinde elle taciz edildikten sonra, "Ben bunun daha iyisini yapabilirim. Daha lüks olur. Sadece kadınlara özgü olur," diye düşünerek Etek Kulübü'nü kurmuştu. LeJeune, kendisini çok sık olarak başka kadınlarla maceralar duyduğu çekim buna katılmak isteyen özlemin kendi cinsel tatminleri için buna katılmak isteyen erkekler tarafından "kullanıldığı" ya da "müdahale edildiği" ortamlarda bulunduğunu anlatıyordu. Kendisini "biseksüel, ama eşine bağlı, heteroseksüel bir ilişkide" ya da sadece "biseksüelliğe meraklı"

olarak tanımlayan LeJeune gibi kadınları bir araya getiren, sadece *kadınlara özgü* bir tatmin buluşması nasıl olabilirdi ki acaba?

Yapıp görmeye karar vermiş ve işe koyulmuştu. Bugün (bondaj üzerine kısa bir eğitimin de dahil olduğu) “Her Şey Birbirine Bağlı”, (Dita Von Teese benzeri son derece alımlı bir kadının burlesk gösterisini de içeren) “Retro Pin-Up Kızları”, (BDSM temalı bir etkinlik olan) “Sert” gibi farklı isimler alan temalarıyla birlikte artık Şanghay, Viyana, Los Angeles, San Francisco, İbiza, Miami, Londra, Berlin, Sydney, Tokyo ve Washington’da Etek Kulübü partileri düzenleniyor. Bu partiler herkese açık olmayan, lüks, dişi; LeJeune’ün yerlerine şık iç çamaşırlar ve topuklu ayakkabılardan başka pek bir şey giymeyen, iyi giyimli, bakımlı, başarılı kadınları getirmeye uğraştığı açgözlü erkekleri ve iğrenç plastik yatakları barındırmayan etkinlikler olarak duyuruluyor.

Gel gelelim beni kendisine asıl çeken Dawson’un yazısında kullanılan fotoğraf olmuştı. Fotoğrafta koyu renkli, dağınık saçları omuzlarına kadar inen ve birbirlerine yakın duran yüzlerini örten iki kadın vardı; biri eğilmiş, diğerini bariz bir şekilde boynundan öpüyordu. Eli arzu nesnesinin çıplak uyluğundaydı; doyumsuz ve davetkârdı. Kadınların ikisinin de üstünde kaslı kol ve bacaklarını gösteren siyah büstiyerler; başlarında da bütün bu kompozisyona ironik bir kıvrım katan tavşan kulakları vardı. Aralarındaki sıcaklık insana son derece gerçek geliyordu; gözlerimi onlardan ayıramıyor, bu denli çekici ve engellemelerden arınmış bir grup kadının ortasında olmak nasıl bir histir diye merak ediyordum (elbette fotoğraf kurgulanmış, sahnelenmişti fakat bende işe yaradığı gibi belli ki Etek Kulübü’nün büyüüne kapılan, sayıları hiç de az ol-

mayan diğer erkek ve kadınlarda da işe yaramıştı). Google'da yaptığım kısa bir araştırmanın sonucunda partilerin sadece üyelerin erişimine açık olduğunu ve üyelik için de bir başvuru sürecinin gerektiğini öğrendim. Bu kural Ashley Madison'ın hacklenmesinden sonra getirilmişti. Bu kitabı yazmak için yaptığım araştırmaların bir parçası olarak bu partilerden birine katılmanın hayalini kuruyor olsam da, düşük bir ihtimal olmakla birlikte yine de günün birinde birilerinin bir şekilde aleyhimde kullanabileceği bilgileri internette paylaşma fikrinden çok hoşlanmış değildim. Ayrıca başvuru süreci de çok yorucu ve caydırıcı gözüküyordu. Bir de başvurumun reddedilmesi ihtimali vardı tabii, o zaman ne olacaktı? Etek Kulübü'ne katılmanın leziz ve baştan çıkarıcı fikrini aklımdan çıkarmıştım.

Ancak Future of Sex [Seksin Geleceği] adlı podcast'in, topuklularla boyu 1.80'e varan, uzun ve sarışın sahibi Bryony Cole buna bu kadar kolay razı gelmeyecekti. Manhattan şehir merkezindeki bir kafede kendisiyle kadın cinselliği ve kadın ihanetinin bugünü ve geleceğiyle ilgili görüşlerini öğrenmek üzere bir röportaj yaptığım sırada bana sanal gerçeklik seksinden bahsetmişti. Karşıdaki kişi özünde bir hologram ise, bu da aldatmak sayılır mıydı? Bir başkasıyla paylaştığınız tek şeyin ekran olduğu seks için ne söylemek gerekirdi? Kafasına takılan bir diğer mesele, çoğunlukla erkeklere yönelik olarak tasarlanmış olan seks robotlarının, çeşitlilik ve yeniliğe hasret kalmış olan kadınları uzun süreli, eşlerine bağlı oldukları ilişkilerine sadık kalırken başka biriyle olmanın heyecanına benzer bir şeyi deneyimlemelerine olanak sağlayarak özgür kılıp kılamayacağı idi. Ve kadınlar için kurulmuş, interaktif dokunmatik ekranı sayesinde sizi orgazma ulaştırabilecek onlarca tekniği ayağınıza getiren, internet üzerinden

işleyen bir seks eğitimi programı olan OMGYes, MIT [Massachusetts Teknoloji Enstitüsü] mezunu kadınların, kadın hazzı üzerine yapılmış kapsamlı araştırmalar sonucunda kullanıcı odaklı olarak geliştirmiş olduğu vibratör, dildo ve seks oyuncaklarının bulunduğu Dame gibi platformlar için büyük umutlar besliyordu. Teknoloji kadınlara öyle çok vaatte bulunuyordu ki Cole yeni bir “vajinomi” çağına giriş yaptığımızı ifade ediyordu. Ancak öte yandan da kadınların baskılardan bir ölçüye kadar kurtulabildiği gerçek yaşam ekolojisi hakkında da derin düşüncelere dalıyordu. “Hiç Etek Kulübü’ne gittiniz mi?” diye sordu bana. Heyecanla, son zamanlarda sürekli Etek Kulübü ve LeJeune hakkında yazılar okuduğumu dile getirdim; Cole da bir sonraki oyun partisine onun davetlisi olarak katılmam konusunda ısrar etti. Söylediğine göre kendisi LeJeune’ün bir arkadaşıydı, bu da asla kaçırmam gereken bir tecrübeydi.

Partiden bir gün önce adres ve gerekli diğer ayrıntılar elime ulaşmıştı. Talimatlar adresi açıkça belirtiyordu; elbette şehir merkezindeydi. Oraya gittiğimde hiç kimseye Etek Kulübü’nden bahsetmemem; olur da korumalardan biri ya da herhangi bir başkası sorarsa bunun yerine sadece C.’nin partisine davetli olduğumu söylemem gerekiyordu. Böyle bir sorun çıkması tahmin edilmiyordu gerçi, zira lobide Etek Kulübü’nün ev sahibeleri tarafından karşılanacaktım. O partinin teması “Her Şey Birbirine Bağlı” idi ve saat tam 20:30’da bir (kadim ve detaylı Japon bondage sanatı olan) şibari gösterisi olacaktı. Parti sabaha karşı 02:30’da bitecekti, yani en azından ben “balkabağı arabalar 02:30’da kalkar”ın bu anlama geldiğinden oldukça emindim.

Etek Kulübü davetimin kendisini oldukça eğlendirdiği, bir hayli ilgisini de çektiği eşim ben her ne kadar ağır bir gribin son aşamasında olsam ve günümle akşamımı yatarak geçirmek istiyor olsam da beni gitmeye teşvik etti. Onun ısrarıyla, parti gecesinde kendimi yataktan doğrulmaya zorladım ve uzun kollu, üzerime son derece yapışan, dizlerime kadar uzanan siyah, deri bir elbise giydim. Bana bakıp, “Ya cenazeye ya da kadınlara özel bir seks partisine gidiyor gibisin,” diyerek sırtlan gibi gülmeye başlayınca kendisine sırtlanların erkeklerine göre koca klistorisli dişilerinin dominant olduğunu hatırlatmakta gecikmemiştim. Bana istediğim her şeyi yapmaya izinli olduğumu söyledi. Huysuz huysuz kendisinden izin almaya ihtiyacım olmadığını söyledim. Afallamış görünüyordu. Kendine gelip, “Ya, gerçekten mi?” diye şakayla karışık bana sataştı. Araştırmaların iliklerime işlemeye başlamıştı ve şehir merkezine doğru giderken çok gergindim.

Kapıda beni kimono ve topuklu ayakkabı giymiş iki güzel, sıırım gibi, koyu renk saçlı kadın karşılamış; ikisi de lobiden daire kapısına kadar bana eşlik etmişti. Sonradan öğrendiğim kadarıyla bu kadınlar ev sahibeleriydi ve misafirleri karşılayıp herkesin kendisini rahat hissetmesini sağlamak karşılığında partilere ücretsiz katılabiliyorlardı. Dairenin giriş yolunda Isobel adındaki güzel bir kıızıl elinde taşıdığı sekreterlikten adımı kontrol etti. Bileğime ipeksi, siyah bir ipele eski model minyatür bir anahatar bağladı. Bana, bunun ilk defa katılanlar için bir bilezik olduğunu söyledi. Yine kimono ve topuklu ayakkabılar giymiş iki başka ev sahibesi beni onlarca kadının kokteyllerinin tadını çıkardığı bara doğru götürüverdi. Bu mağara gibi geniş, loş ve şık dairenin sahibinin çifte yüksek tavanlı ve şömineli odanın tam ortasında durduğunu

fark ettim; nasıl fark etmeyecektim ki? Uzun, sarışın bir kadındı ve saçlarını atkuyruğu yapmıştı. Üzerinde de zaten bu atkuyruğundan başka pek bir şey yoktu. Altındaki tanga kalçalarındaki kelebek dövmelerini ortaya çıkarıyor, üzerine giydiği koşuma benzer kayışlar da meme uçlarını belli ediyordu. Bu şekilde kendisi son derece rahat görüldüğü gibi konuklarına da ilham veriyor olmalıydı ki kısa bir süre içinde herkes kokteyl elbiselerinin üst kısmını bellerine kadar soymaya, ya da tamamen çıkarp o elbiselerden kurtulmaya başlamıştı. Odayı taradım ve pek çok farklı vücut tipinden, yaşları 20'lerin başlarından 50'lere kadar değişen çok geniş bir yelpazeden farklı bir kadın grubu olduğunu fark ettim. Ama sonuçta Manhattan'daydık, dolayısıyla bu vücutların çoğu gözle görülür derecede sıkıydı.

Etrafımı çevrelemiş, üzerlerinde neredeyse hiçbir şey olmayan bu kadınlara göz süzerek bakmamak için büyük bir çaba sarf ediyordum. Sonradan öğrendiğime göre o akşam orada 50 konuk vardı. Kadınlardan biri üzerinde sadece siyah bir sutyen ve külotla kemer gibi beline doladığı uzun mu uzun, parlak sarı bir halat kalana kadar soyundu. Eğlencenin bu denli erken bir saatinde dahi odanın içi heyecandan kıpır kıpırdı. Herkesin iç çamaşırlarıyla oturmuş flört etmekte olduğu gerçeğini göz ardı edersek orada öylece şampanyalarımızı yudumlayıp sohbet ederken pekâlâ bir kadınlar yemeğinde ya da bir gelinin evliliğini kutladığımız bir partide olabilirdik. Şık, dalgalı saç kesimiyle uzun, güzel Çinli bir kadın bana doğru yaklaştı. Dekoratördü; şık bir şekilde siyah deri bir tayt ve son derece zarif ve güzel, kırmızı destekli bir sutyen takmıştı. Kendisine bu parti hakkında bir yazı yazacağımı söylediğimde ve isim belirtmeyeceğime söz verdiğimde— heyecanla, “Bu partiyi

seviyorum çünkü kimse acaba ne olacak diye merak etmek zorunda kalmıyor. Hepimiz seks için buradayız!” dedi. Koltukta yan yana, dizlerimiz birbirine değecek şekilde otururken boğazımın sıkışıp daraldığını hissettim.

Beyaz teni, koyu renk saçları, büyüleyici ela gözleriyle minyon ve narin görünümlü LeJeune oturup sohbet ettiğimiz yere geldi. Katılımcılar hakkındaki hatırı sayılır sayıdaki soruma sabırla cevap verdi; bir yandan asistanına ışıklandırmanın ayarlanması için talimatlar verirken öbür yandan da bana o gece öğrenciler, doktorlar, avukatlar, ruh sağlığı uzmanları, podcast yayıncıları, sanatçılar ve daha pek çok meslek grubundan insandan oluşan karma bir grubun içinde olduğumuzu söyledi. “İster akşam yemeği partisi, isterse seks partisi olsun; bir partideki en önemli şey ışıklandırmadır. Belki bir tek alkol daha önemli olabilir,” diyerek güldü.

Yanımızda duran enerjik bir sarışın bana Florida’nın kalburüstü şehirlerinden birinden geldiğini ve bunun katıldığı ilk Etek Kulübü partisi olmadığını söyledi. Katıldığı beşinci partiydi ve gala mevsimi sebebiyle buralarda olduğu için bu parti de programına uyuyordu. Bu kadın, ekibin farklı üyelerinden biriydi. Göğüsleri dapdar, ten rengi plastik deri elbisesinin dekoltesinden gerilmiş bir halde duruyordu. Bana kısık bir sesle neden bütün kadınların uzun çoraplar ve çorap lastikleri giymiş olduğunu sordu. New York’ta âdet bu muydu? Benim bacaklarım da onunkiler gibi çıplaktı ve kendisine verecek hiçbir cevabım yoktu.

Kısa bir süre sonra, Instagram’daki “Kissmedeadly-Doll” hesabının da sahibi olan özel bir konuk, kırmızı kadife elbisesiyle gönüllü ve alımlı bir sarışını “kurbanı” olarak kullanarak bize Japon bondage şibari hakkında

ipuçları vermeye başlamıştı. Kömür gibi siyah saçlarıyla uzmanımız, “Eğer halatı karşınızdaki kişinin boyunda kullanacaksanız ya yukarıdan ya da aşağıdan bağladığınıza emin olun. Asla âdemelması bölgesinden geçirmeyin,” diyordu. Halatı sarışının etrafına dolayarak gerdi ve 20 küsur yaşındaki kurbanını kasığından bağladı. Ardından kurbanının arkasında, yukarıda duran bir halatın ucuna vibratör bağlayıp çalıştırdı ve halatlarla vücuduna yayılan titreşimler dolayısıyla kurbanını bir zevk nöbetinin kollarına bıraktı. İşler bu noktaya geldiği anda kendimi hafif gerçeküstü bir tür Tupperware partisindeymiş gibi hissettim. Etrafta pek çok çekici kadının neredeyse çıplak halde oturuyor olduğu gerçeği bizim birinin oturma odasında toplanmış, (edepsiz olanlarından da olsa) bir ev aletinin sunumunu nazikçe izleyen bir grup kadın olduğumuz gerçeğini dengelemekte pek başarılı olamıyordu.

Ta ki vücutlardan tekler atılmaya başlayana kadar. Işıklar daha da kısıldı, müziğin sesi daha da yükseldi. Kadınlar birbiri ardına beyaz, deri bir kanepenin üzerine sırtüstü yatıyor, bacaklarına tuzlar serpilirken kıkırdıyorlardı. Her birinin ağzına bir limon tıklıyordu. Tekila shot bardakları başlarının hemen yanına kondu ve oyun başladı. “Kurbanlar” kelimenin tam anlamıyla baştan aşağıya (aslında bu durumda “aşağıdan başa”) yalanıyordu. Utangaçlıklarını üstlerinden atan particiler, ardından terastaki jakuziye, sonra da karanlık ve rahat bir oda ile yatak odasındaki doğaçlama bir sevişme seansına doğru yola koyuldu. Saat 23.00 olduğunda sekiz çıplak kadından oluşan bir grup, üst katta bir yatakta, akla gelebilecek her pozisyonda seks yapıyordu. Birbirlerine sürtünüyor, oral seks yapıyor ve yaptırıyorlardı. Kadınlardan biri, di-

ğerinin üzerinde dildosunu konuşturuyor, diğer kadın ise yatağın ortasında sırtüstü yatar bir şekilde kıvranıp inliyordu. O uzun çoraplarla birlikte bütün yasaklar ve engeller de çıkarılıp atılmıştı. Birlikte güvenli bir mesafeden olup bitenleri izlediğimiz dikkat çekici derecede fit ve cırlıçplak bir kadın bana coşkuyla, “Neredeyse 20 yıldır evliyim ve daha biraz önce başka bir evli kadınla seks yaptım! Bu parti kendimi bulmamı sağladı,” demişti. O tango ve sivri topuklu botlarını yeniden giyip arkasındaki yataktaki kadın gürültüyle zirveye ulaştığında, ben de sözlerinden en ufak bir şüphe duymuyordum. Üzerinde bir büstiyer ve tanga olan, topuklu ayakkabılarını uzun süre önce çıkarıp atmış, çekici bir kadın bana doğru gelip yatakta kendisine katılmak isteyip istemediğimi sordu. Sessizliğimi koruyup merdivenlerden aşağıya indim. İlk Etek Kulübü partimi büyüleyici ve seksi bulmama rağmen sınırimi da aşamazdım. Kapıda az önce bağlanan genç ve güzel, sarışın kadın bana doğru yaklaştı ve ayrıldığım için üzgün olduğunu, yeniden görüşebileceğimizi umduğunu söyledi. İletişim bilgilerini bana vermesi için kendisine telefon numaramı verdim ve sonra da dışarıya çıktım. Lobiye geldiğimde hâlâ kahkahaların ve bangır bangır çalan müziğin sesini duyabiliyordum. Bu içkili bonobo âlemi daha saatlerce sürecekti.

Haftalar sonra, kendimi bu kez Los Angeles’ta, başka bir Etek Kulübü partisinde buldum. Bunun teması BDSM idi ve buluşma yeri de şehir merkezinde, zindan gibi dekore edilmiş bir çatı katıydı. Mumlar dizilmiş, uzun ve karanlık holde yürürken hemen artık Kansas’ta veya Manhattan’da olmadığının farkına vardım. Ana oda çoğu 20’li yaşlarında, bir kısmı şimdiden çıplak kadınlarla

ABD'de daha Plymouth Kolonisi zamanlarından bu yana aldatma konusunda bir tür çifte standart hüküm sürmektedir. O zamanlar, evli olmayan kadınlarla cinsel ilişkiye giren evli erkekler daha düşük yaptırımlı bir suç olan gayrimeşru ilişkiden yargılanmaktayken eşlerini aldatan evli kadınlar zina suçlusu addedilmekteydi. 1639 yılında Plymouth Kolonisi'nden Mary Mendame zinadan suçlu bulunmuş, "at arabasının arkasına bağlanıp kırbaçlanarak" sokak sokak dolaştırılmıştı. (Army Stock Photo)

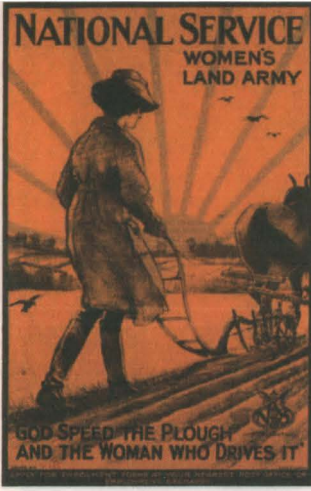
Görseldeki Latince yazının orijinali "*Spectatum Admissi Risum Teneatis, Amici?*" Horatius'un *Ars Poetica* - Şiir Sanatı adlı eserinde geçmekte, "Böyle bir şeyi görüp de kahrkaha atmadan durabilir misiniz dostlar?" anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

Basit bir saban tasarımı. Saban tarımı, işgücünün cinsiyetlere göre bölünmesine, kadınların sosyal statüsünün düşmesine ve kadın ihaneti hususunda kaygıların başlamasına neden oldu. (Shutterstock)

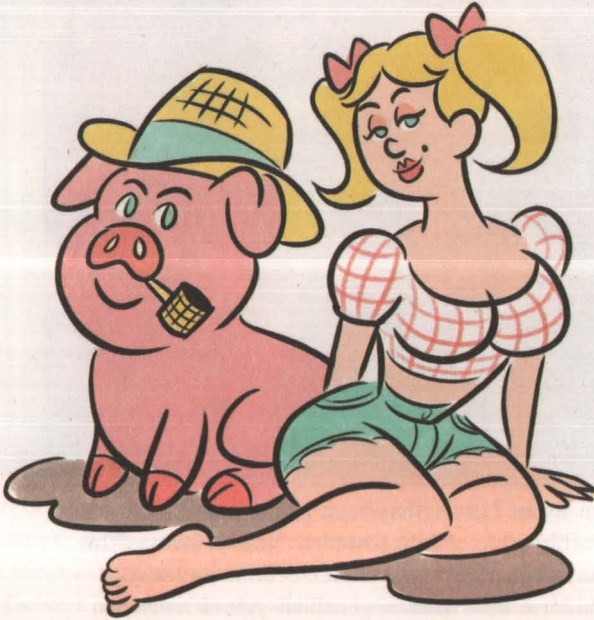

Hıristiyan misyonerler ve diğer Avrupalıları Huronlar ve diğer Amerikan yerlisi kadınların yüksek statüleri ve cinsel otonomileri karşısında dehşete kapılıyorlardı. Bu kadınlar birincil üreticiler oldukları ve genellikle anayerli olarak yaşadıkları için toplumsal ve siyasal meselelerde eşit söz hakkına sahipti; cinsellikleri de kısıtlamalardan görece uzaktı. Bu görsel, Cizvit misyoneri Jean de Brébeuf'un bir Huron kabilesinde yürüttüğü misyonerlik çalışmalarını betimliyor. (Getty Images)

ABD ve İngiliz hükümetlerinin Birinci ve İkinci Dünya savaşları sırasında çiftlikleri kadın işgücü istihdam etmeleri için teşvik etmesi kamuoyunda büyük öfke yarattı. Öfkeli erkek çiftçileri yatıştırmak için kadınlar elbise ve etek giymeye teşvik ediliyordu.

Afişte yazan slogan: “Tanrı Sabana ve Onu Süren Kadına Kuvvet Versin.” (Ç.N.)

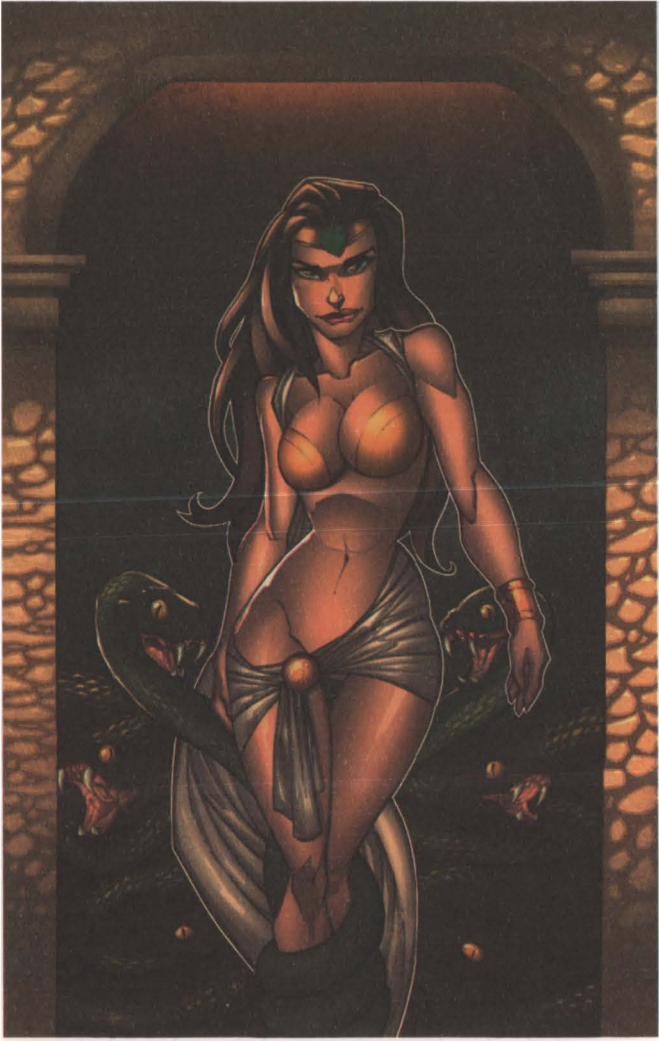
Artık eskilerde kalmış olan “çiftçinin kızı” fıkralarının son derece genelleyici bir can alıcı noktası vardır: Kadınlar tabiatları gereği cinsellikte ayırım gözetmez. Bu fıkralar böylelikle kadınların saban tarımı toplumlarında maruz kaldıkları bütün kısıtlama ve sınırlamaları meşrulaştırır. (İllüstrasyon: Pat Dorian)

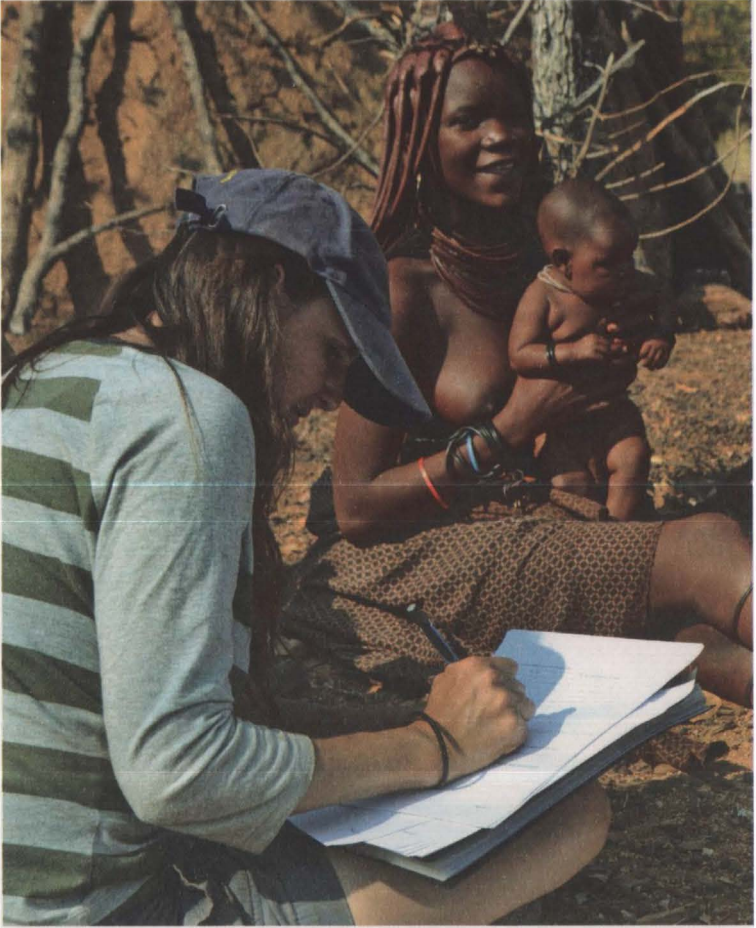
John Byam Liston Shaw'a ait bu 19. yüzyıl tablosunda İzebel'in sahip olduğu söylenen "yüksek özsaygı" bir aynaya bakarken resmedilerek betimlenir. İzebel, kadınların Baal dininde genellikle yüksek mertebeli rahibeler olduğu bir yer olan Fenikelidir. Bu durum onu, Yehova'nın tek bir eril tanrıya inanan ve başka tanrılara tapılmasını engellemek için genellikle kadın ihanetine imalarda bulunan peygamberleriyle ihtilafa düşürmüştür. (Jezebel, 1896, Shaw, John Byam Liston [1872–1919] / Russell-Cotes Sanat Galerisi ve Müzesi, Bournemouth, Birleşik Krallık / Bridgeman Images)

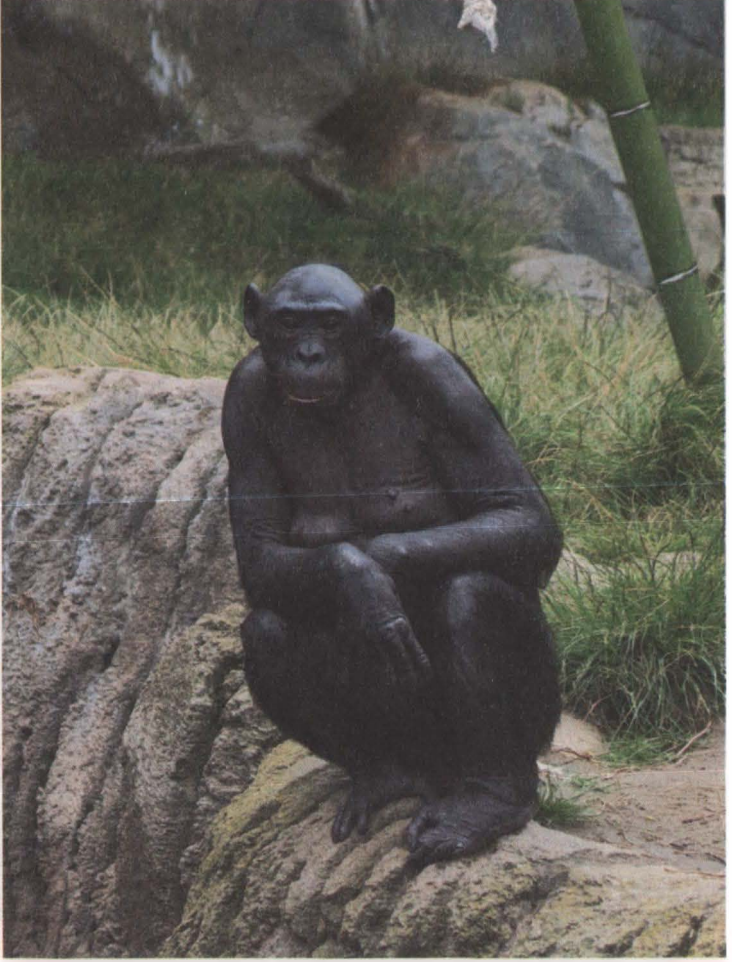
İzel olmasaydı Kim Kardashian da olmazdı. Tıpkı Kim'in (şöhrete aç ve cinsel iştah uyandıran, varlıklı, güçlü bir kadın şeklindeki) namının, İzel'ininkini yansıtmaması gibi, Londra'daki Madame Tussauds'da yer alan bu balmumu heykeli de İzel tablosunun ikonografisiyle ilişkilendirilebilir. Aralarında ufak tefek farklar da mevcuttur: Kim'in müritleri sosyal medya takipçileri, hayranları ve bu örnekte de müzenin ziyaretçileridir. Onun aynası, cep telefonudur. (Shutterstock)

Bu modern tasvirde İzebel, günümüzde ya da geçmişte sabana dayalı ekolojilere özgü bir tercih olan, gerçekdışı bir bel-kalça oranına sahiptir. İzebel'in ayaklarındaki yılanlara, yani bir kisveye bile büründürülmemiş dişli vajina motiflerine dikkat edin. İzebel'in adı siyasi güç ve dinî çoğulculukla değil sahte kehanet, fahişelik ve sonradan da her bakımdan "aldaıcı", seksten zevk alan utanmaz bir kadınla ilişkilendirilmiştir. (Saúl Shavanas)

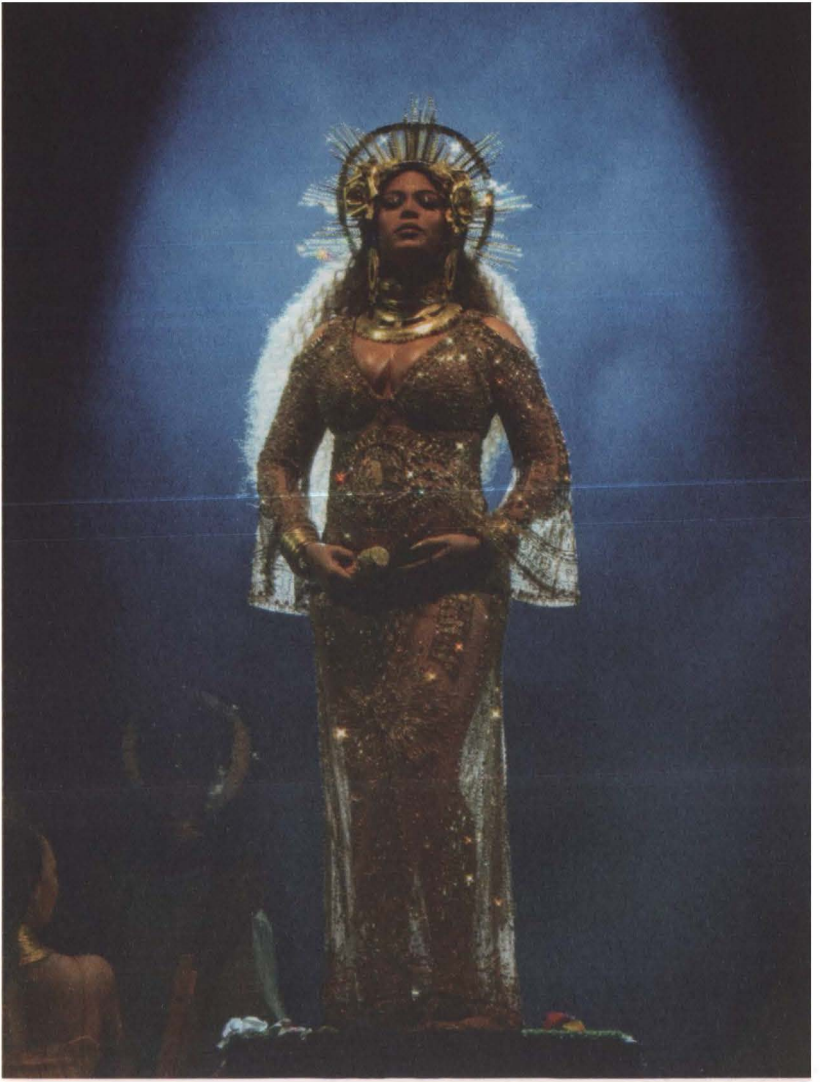
Namibya ve Angola'da yaşıyan yarı göçebe çobanlar olan Himbalar, küçük ölçekli bir insan nüfusunda şimdiye kadar kaydedilmiş en yüksek evlilik dışı babalık oranlarına sahip. Burada bir Himba kadını ve bebeğiyle oturup notlar alırken fotoğraflanan Antropolog Brooke Scelza, Himbalarda hayatın bir gerçeği olan kadın "ihneti"nin kadınların ve çocukların nasıl yararına olduğunu yazdı. (Peter Hauser)

Primatolog Amy Parish, bonobo Loretta'nın Shrek'i andıran kelliğinin onun baskınlığının bir kanıt olduğunu şöyle açıklıyor: Sürüdeki herkes onu tımarlamak istiyor, tımar da kolları döküyor. Bonobolarda dişilerin erkeklere yönelik şiddet davranışını çalışan Parish, bütün dünyaya bonoboların diş baskın bir tür olduğunu duyurdu. (Amy Parish)

Kurucusu Geneviève LeJeune tarafından “kadınlara yatak odasından yönetim kurulu odasına kadar her yerde güç veren” bir “oyun partisi” olarak duyurulan Etek Kulübü, çoğunlukla “hetero-esnek” kadınların bir araya geldiği, kısıtlamalardan arınmış bir ortam. Birbirleriyle seks yapmayı tercih eden dişi bonobolardan pek de farklı olmayan şekilde bu kadınlar da seksi sosyal bağlarını kuvvetlendirmek, ittifaklar kurmak ve hazza ermek için kullanıyor. (Victoria Dawe; fotoğraf Etek Kulübü’nden alınmıştır.)

Beyoncé'nin kendi kaderini tayin edebilmeyeyle ilgili "marşları", tıpkı merkezi-
ne "beni aldatıyor musun?" sorusunu alan *Lemonade*'de olduğu gibi, kelime-
nin tam anlamıyla erkeklerin asimetrik cinsel ayrıcalıklarını sorgular. Kadın
arzusu hakkında süregelen kültürel ikiye bölünmüşlüğü karşı Beyoncé, tıpkı "Drunk
in Love"da olduğu gibi bazılarımızın söndürülmesi neredeyse imkânsız,
Dionysos'vari arzuları olduğunu ortaya koyar. 2017 Grammy Ödül
Töreni'nde hamile bir kraliçe olarak sahne alan Beyoncé, aralarında Oshun,
Siyah Madonna ve Bakire Meryem'in de bulunduğu, muazzam kudretlerini
seks ve üremeden alan pek çok tanrıçdan ilham almıştır. (Getty Images)

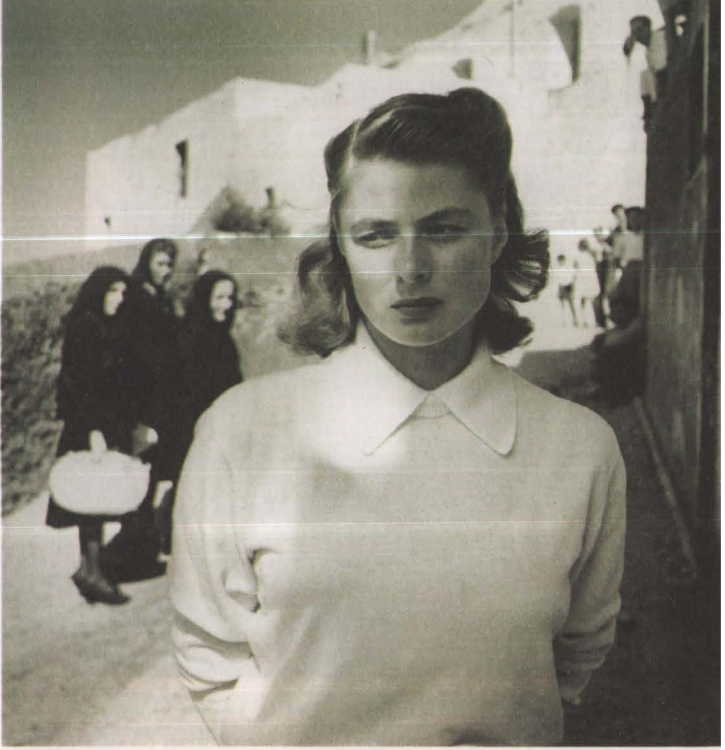
Issa Rae'in, erkek arkadaşını aldatan "iyi bir kızcağız" hakkında zengin olay örgüsüne sahip dizisi *Insecure*, sosyal medyayı ayağına kaldırdı. (Shutterstock)

Amerika'daki seks araştırmalarının gizli kahramanlarından biri olan June Dobbs Butts, Masters ve Johnson Enstitüsü'nde eğitim gören ilk Afro-Amerikalı. *Ebony* ve *Essence*'ta cinsellik üzerine kaleme aldığı yazılar binlerce siyah okuyucuya ulaştı. (Louie Favorite, *Atlanta Journal-Constitution*)

Klinik Psikolog ve Seks Terapisti Dr. Gail E. Wyatt, California eyaletinde psikolog olmaya hak kazanan ve ardından da doktorasını tamamlayarak bir tıp fakültesinin akademik kadrosuna giren ilk Afro-Amerikalı kadın oldu. Wyatt, 1988 yılında Alfred Kinsey'in çalışmalarına karşılık iddialı bir güncelleme yayımladı. (UCLA)

Evli Hollywood süperstarı Ingrid Bergman, Roberto Rossellini ile ilişki yaşayıp 1950 yılında ondan hamile kalınca basın tarafından topa tutuldu, hatta ABD Senatosu'nda "etkili bir kötülük kaynağı" olarak kınandı. (Gordon Parks, The LIFE Picture Collection/ Getty Images)

Kristen Stewart da, 2012 yılında Robert Pattinson'la birlikteyken evli bir yönetmenle ilişki yaşadığı ortaya çıkınca benzer tepkilerle karşılaştı. Stewart bu fotoğrafta, Bergman'ın bembeyaz kıyafetinin günümüze ait bir versiyonunu giyiyor. Aynı şekilde tıpkı Bergman'ın yaptığı gibi yana doğru bakıyor; bu da her iki kadına da hem tekinsiz bir görüntü veren hem de tekeşlilik sınırlarının dışına çıkan kadınların "kurnaz ve dalavereci" ya da namussuz olduklarını; gözlerinin de "dışarıda" olduğunu ima eden bir görsel çerçevedir. (Backgrid USA)

I am a *

- **Hotwife** (already a practicing Hotwife, you are married or in a relationship)
- **Shel** (single male offering themselves as a Shel for couples)
- **Cuckold** (you are already a cuckold married or in a relationship to a Hotwife)
- **Aspiring Cuckold** (single and looking for a Hotwife to start a relationship with)
- **Aspiring Hotwife** (single and looking for a cuckold to start a relationship with)
- **Hotwife Fan** (not part of the lifestyle but an avid admirer of it)

Welcome to Hotwife Hub

Hotwife Hub is a free Facebook style community site for the Hotwife and Cuckold lifestyle.

A Hotwife is a woman who has sex with men outside of her marriage or relationship and a cuckold is the term used for the male in that couple.

For those of you who play in this lifestyle or are interested in becoming involved or just enjoy the fantasy this social network website is for you.

Join now for free to connect with other members of this exciting lifestyle.

Help me make Hotwife Hub grow

Help me make Hotwife Hub grow, please use this text to post at your websites, blogs and message boards.

Bir “hotwife” ile evlenen erkekler, eril mülkiyet kavramına başkaldırarak eşlerinin diğer ilişkilerine kucak açar; eşlerine bazen bizzat randevu ayarlayarak aldatmalarını teşvik ya da duruma tanıklık ederler.

“boynuzlularınmekânı.com.”

doluydu. Odanın ortasında kocaman bir kafes vardı. Tavandan bir askı sarkıyordu. Bar öyle kalabalıktı ki yaklaştıramıştım bile. LeJeune'ü bulduğumda bana göz kırparak, "Bu Los Angeles kızları çok daha fazla içki içiyor, işe koyulmak için de pek vakit harcamıyorlar," dedi. Hiç kimsenin kaynaştırma veya tanışma konuşmalarına ihtiyacı yok gibi görünüyordu; herkes daha şimdiden koltukların üzerinde sürtünüp sevişmeye başlamıştı bile. Diğerleri de simsiyah bir avizenin altında dans edip elleşiyorlardı. Üzerinde siyah bir tanga ve meme uçlarında da siyah bir elektrik bandından başka hiçbir şey olmayan bir kadın kafesin içinde ayakta duruyordu ve eliyle beni yanına çağırarak bir hareket yaptı. Ona ulaşmak için Brigitte Bardot saçlı, siyah, deri mini eteği olan uzun bir sarışınla dudaklarını kilitlemiş olduğu, siyah dantelden külot ve siyah dantel sutyen giymiş eşit derecede heykel gibi bir esmeri aşmak durumunda kaldım. Aynı zamanda benim etrafımdan da işlerinden bahseden, birbirlerine kartlarını veren, kendilerine sosyal bir ağ oluşturduğunu gördüğüm kadınlar geçiyordu. Bunu da sağa sola kelepçelerini, uzun veya dokuz kuyruklu kırbaçlarını sallayarak yapıyorlardı. Gösteri vakti gelip son derece içten görünen, insana parmak ısırtan memeleriyle trans bir kadın ile Vancouver'dan sırf bu partiye katılmak için kalkıp gelmiş başka iki kadının yanında oturacak bir yer bulduğumda kendimi rahatlamış hissetmiştim.

Gösteriyi yapan baştan aşağı siyah giyinmiş, koyu renk saçlı, seks yanlısı bir dominatriks [sahibe] idi. Ellerine bağlı deri kelepçeleriyle kölesi (ya da "sab"ı), sahibesinin ellerindeki bir bez bebek gibi görünüyordu; sahibesi bu kelepçeleri ustalıklarla yukarıdaki askıya asmıştı. Ardından domina, ki ben kendisini alfa dişi olarak düşünüyor-

dum, kölesini başlarda nazik olmak koşuluyla, dokuz kuyruklu bir kırbaçla kırbaçlamaya başladı. Deri püskülleri kadının kalçasına gitgide daha sert vuruyordu. Arada sırada duruyor, etrafında şöyle bir dolandıktan sonra önüne geçip kölesine uzun bir öpücük veriyordu. Çoğunun kafası güzel, 60 kadın gösteriyi izlemek ve yüksek sesli müzikten dolayı duyabilmek için önlere doğru gelip dikilmeye başladığından oda iyice tıktık tıktık olmuştu. Dominatriks kölesini kancadan kurtarıp yanımdaki iki Kanadalı ve transseksüelle oturduğumu sandığımı, ama sonradan yok olup gittiklerini ve tek başıma kaldığımı fark ettiğim koltuğa doğru geldi. Alfa-domina eğilip bana hiç anlamadığım bir şey sordu. “Biraz yana kayabilir misiniz, ben de kendisini şuracıkta şaplaklayayım?” diye tekrar etti. Ben de kaydım. Koltuğa, yanıma oturdu. Köle, sahibesinin kucağına uzandı, başını da benim kucağıma yasladı. Domina kolunu yukarı kaldırıp sert bir şekilde kölesinin kalçalarına indirdi. Zevk aldığı açıkça belli olan kadından minik bir çığlık ve bir gülümseme geldi. Bu birkaç dakika kadar böyle devam ettikten sonra dominatriks bana dönüp denemek isteyip istemeyeceğimi sordu. Cömert ve toplumsal bağları sağlam bir dişi gibi davranıyor, belki de partnerini benimle paylaşmayı teklif ederek kendisine küçük bir ittifak kuruyordu; uzun süren bir an boyunca bu durumun Parish’e kereviz saplarının yarısını atan Louise’e ne kadar da benzediğini düşündüm. Kocamın bana nasıl da “izin verdiğini” (kullandığı ifade beni hâlâ sinir ediyordu) ve sadece gözlem yapmaktansa olaya katılmaya da teşvik ettiğini düşündüm. Görgü kuralları gereğince bu teklifi kabul etmem gerekip gerekmediğini de merak etmiştim. Sonrasında teşekkür edip hayır dedim. Köle, şaplaklar bitene kadar dakikalarca sahibesi-

nin kucagında kıvranmaya devam etti. Parti sönükleşmeye başlamış gibi görünüyordu, erken mi bitiyor acaba diye düşünmeye başlamıştım. Sonradan bu gösteriden ve akşamın tamamından heyecanları kabaran kadınların yatak odalarına doğru yola çıkmış olduklarını fark ettim.

Yerimden kalkıp keşfe çıktığımda, New York'takine kıyasla daha az grup seks yapıldığını fark ettim; yastıklarla dolu bir odada beş çift birbirlerinin üzerinde vibratörler kullanıyor, benim o anda G-G teması olmasından başka bir şey düşünemediğim şeyin keyfini çıkarıyorlardı. Başka bir yatak odasında, loş ışığın altındaki üç kadın birbirleriyle eşsiz bir odaklanma, hassasiyet ve heykelmiş gibi görünmelerine neden olan bir dinginlikle ilgileniyordu. Birden fazla çocuğu olduğunu öğrendiğim güzel bir esmerle birlikte bir koltuğa oturuverdim; kocasının ısrarı üzerine yüzlerce kilometre öteden sırf bu parti için gelmişti. Tıpkı benim gibi o da yazardı; yanımızdaki gayrimenkul müteahhidiyle birlikte dışarıda, aynı kaldırımın yanına sıralı bir biçimde park etmiş bizi bekleyen Uber'lerimize doğru giderken birbirimize işlerimizle ilgili hikâyeler anlatıyorduk. Her açıdan kız kardeşlik zevklerine hitap eden bir gece olmuştu; Parish'in orada olup benimle birlikte bütün bunlara tanık olmasını yürekten diliyordum.

Dr. Lisa Diamond, Utah Üniversitesi'nde psikoloji ve toplumsal cinsiyet çalışmaları profesörüdür. Kendisi "kadın cinsel akışkanlığı" terimini bulan kişiydi ve benim Manhattan Etek Kulübü partisine katıldığım hafta, o da New York Psikanalitik Psikoterapi Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği bir atölyede konuşma yapmıştı. Hiç boş yer kalmayacak şekilde dolmuş odada sipsivri siyah saçları ve parlak, kırmızı çerçeveli gözlükleriyle Diamond

“homolasılık” terimini ve bu terimin altında yatan, eşcinsel ya da heteroseksüel olarak doğuyor olsak da cinsel anlamda yaptığımız ve olduğumuz her şeyde çevrenin de rol oynadığı fikrini tartışıyordu. Ve bu da dolayısıyla cinselliklerimizin zaman zaman değişim gösterebileceğini öne sürmek anlamına geliyordu. Diamond gerçekten de, başka kadınlarla ilişkileri olan 100 kadar kadınla başladığı 20 yıllık boylamsal bir çalışmada, cinsel yönelimlerine ve karşı tarafın cinsiyetine olduğu kadar koşullara, fırsatlara ve bağlama da bağlı olabilen bütün o arzularıyla kadın tayfasının da değişebilir, ya da “akışkan” olabileceğini keşfetmişti. Söz gelimi iki kadının derin arkadaşlığı, kadınlardan birinin başka bir kadınla beraber olmayı değerlendirmeye almaya başlamasına neden olabiliyordu. Aynı şey, örneğin homofobiden arınmış şehir veya klikler, ya da kız okulları, veya kocaları şehir merkezinde kalıp hafta sonları ziyaretlerine gelirken kendileri bütün mevsimi Hamptons’ta geçiren kadınların yaz topluluğu gibi aynı cinsiyetten biriyle beraber olmanın damgalanmaktan çıkarılmış olduğu çevreler de aynı etkiye neden olabiliyordu. Veya bir kadın, yaşamında geçirmekte olduğu evrelerle birlikte arzularının da değişim gösterdiğini fark edebiliyordu. Röportaj yaptığım biri bana, arkadaşının kızının heteroseksüel olduğunu söyleyerek üniversiteye gittiğini, ilk senesinde erkek, ikinci senesinde kız arkadaşı olduğunu ve ardından iki erkek arkadaş daha bulduğunu anlatmıştı. En sonunda bu kişi bir kadınla evlenmişti. Diamond’ın çalışmaları da eşcinsel arzuların sabit olduğuna ve cinsel kimliklerimizin ille de sonsuza dek aynı kalması gerektiğine dair derinlere kök salmış varsayımlarımızı yeniden gözden geçirmemiz gerektiğine işaret ediyor.

Diamond'la çalışmalarının vardığı son noktayı ve kendisinin Etek Kulübü hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için Skype üzerinden bağlantı kurmuştum. Kitap ve makale yığınlarıyla ofisinde otururken bana, "Hepimizin bir yönelimi var, bu inkâr edilemez bir gerçek," demişti. "Akışkan" ise çalışmalarım sırasında gördüğüm bir şeyi, bir tür değişkenliği anlatmak için benim öne sürdüğüm bir terim. Evet, bir yöneliminiz vardır ancak bu yönelim bizim sandığımız kadar belirleyici değildir. Yönelimimiz yadsıyamayacağımız bir gerçeğimiz olmakla birlikte her zaman kimi çekici bulacağımıza dair son sözü söyleyen olamıyor." Diamond lezbiyen, biseksüel ve "akışkan" kadınlar bir yana, bütünüyle kadın cinselliği konusunda dahi çok da fazla araştırma yapılmayan bir zaman diliminde çalışmalarına başlamıştı. Çalışmasına katılan ilk gruptaki kadınların yaşları 16'dan 23'e kadar değişmekte ve grubun tamamı da geçmişte veya o anda eşcinsel etkileşimler yaşamış kadınlardan oluşuyordu. O dönemde Diamond, Cornell'de yüksek lisans öğrencisiydi ve New York şehir merkezinin etrafında ulaşabildiği bütün kadınlarla röportaj yapmıştı; "Syracuse, Rochester, Binghamton, Ithaca, Elmira... Toyota Corolla'ya atlayıp gidebildiğim her yerdeki kadınlarla." Cesur bir hareketti, zira yüksek lisanstaki arkadaşlarının çoğu çocuklukta biliş gibi daha ana akım konuları çalışıyordu. O günleri, "Bense gelmiş, lezbiyenleri çalışmaya başlamıştım. *Bu şekilde ben işmiş bulabilecek miyim acaba!?* diye merak edip duruyordum. Bazen sanki bütün dünyaya karşı ben ve danışmanım kalmışız gibi hissediyordum," diye hatırlıyordu. Ancak devam etmeye kararlıydı. "Feminist ve lezbiyen bir kadın olarak, kadın cinsel kimliği üzerinde gelişimsel bir perspektiften bu kadar az çalışılmış olmasından hiç memnun

değildim,” demişti bana. Diamond bugünlere, kelimenin tam anlamıyla “kendi” tırnaklarıyla kazıyarak gelmişti. Chicago Üniversitesi’ndeyken kendisi de lezbiyen olduğunu açıklamıştı. Yine o günlere dair bir anı olarak bana, yüksek lisans yaptığı zamanlarda eşcinsel gazetesini daire-sinde okuduktan sonra ev arkadaşları “bilmesin” diye dışarı çıkıp iki blok yürüdükten sonra oradaki çöpe attığını anlatmıştı. Tıpkı Parish gibi Diamond da açık bir dünya görüşü ve bilgi aşkıyla hocaların hocası olarak tanımlayabileceğimiz biriydi. Ama çalışmalarına eşsiz bir şey de katmıştı; kadınların cinsel seçim ve eylemleri konusunda gerçeklere ulaşma yolundaki esas meselenin ne olduğuna dair son derece yakın bir kavrayış. Ve bir de kişisel deneyimlerden hareketle buna yapılmış bir yatırım.

İlk görüşmelerinden sonra Diamond her iki yılda bir telefon yoluyla, takip eden ek görüşmeler de yapmıştı. Ben kendisiyle konuştuğum sırada bu kadınlarla yaptığı takip görüşmelerinin 20. yılındaydı. Bana gülerek, “Her telefonlaştığımızda, ‘Aman Tanrı’m, amma da yaşlandı!’ diyorlar,” demişti. Aslında bu uzun çalışmaların en başında aramaya koyulduğu şey cinsel akışkanlık değildi, ancak bana söylediğine göre katılımcılarıyla yaptığı görüşmeler esnasında birden ortaya çıkıvermişti. Kendilerini tamamen lezbiyen olarak tanımlayan kadınların çoğu aşağı yukarı bu şekilde kalmışsa da kimlerle beraber oldukları ve kimleri çekici buldukları konusunda göz ardı edilmesi olanaksız çeşitlilikler bulunuyordu. İçlerinden pek azı “beş yıldızlı lezbiyendi”; yani çok az bir kısmı sadece ve sadece kadınlarla yatıyordu. Bu 20 yıllık dönemde gerçekten de sadece kadınlarla birlikte olan bir kadın, son görüşmelerinde Diamond’a eşiyile ayrıldıklarını söylemişti. Yeni boşanmış ve yıpranmış olan bu kadın,

o andan sonra bir erkekle ilişki yaşamaya başlamıştı. Diamond'a söylediğine göre, "Sonunda yine bir kadınla birlikte olacağını tahmin ediyordu, ama şimdilik belki de bir değişikliğe ihtiyacı vardı."

Diamond bana seçim ve değişimin aynı şey olmadığını da açıklamıştı. "Bu kadınlar bana, 'Bir erkekten hoşlanacağım hiç aklıma gelmezdi ama oldu,' diyorlar. Bir şey seçmiyorlar. Bu onlar için de çok şaşırtıcı bir durum olarak karşılarına çıkıyor." Diamond'ın dediğine göre kadınların "geçişken biseksüelliği", yani heteroseksüelken eşcinsel olmaları, sonra yeniden heteroseksüel oluvermelerine, toplanan verilerin içindeki bir çatlak ses, bu verilerin istatistiksel olarak anlamsız kısmı olarak bakılıyor; bu da aranan cevaplara ulaşılmasını geciktiren sorunu teşkil ediyordu. Diamond'ın tam tersine çevirdiği anlayış da bu olmuştu. Ona göre değişken, yön değiştiren kadın cinselliğine dair bu gibi bulguların, toplanan verileri bozduğunu ya da kirlettiğini söylemek yanlış olurdu; bu bulgular *bizzat* dataydı. Olay, akışkanlıktaydı.

Diamond başlarda, kadınların erkeklere göre daha akışkan olduğu düşüncesindeydi. Ancak kendilerini heteroseksüel, biseksüel veya homoseksüel olarak tanımlayan, Salt Lake bölgesindeki 179 erkekle yürütülen güncel bir çalışma onun fikrini değiştirmişti. "Heteroseksüel erkeklerle başka erkeklerin (pornografik) fotoğraf veya videolarına bakarak (mastürbasyon) yapıp yapmadıklarını sordüğümde yaptıklarını söylediler. Geyler de bana zaman zaman kadınları düşünerek ya da kadınların videolarını izleyerek mastürbasyon yaptıklarını belirtmişti. Bu benim de beklediğim bir şey değildi; fakat doğru sorular aklınıza geldiği zaman cevaplarını da alıyorsunuz işte. Ne yazık ki her zaman doğru soruları sorduğumuzu söyleyemiyoruz."

Diamond bana bu erkeklerin çoğunlukla 20'li ve 30'lu yaşlarda olduklarını söylemişti. "Bu yeni nesil erkeklerin yönelimlerine tam da denk gelmeyen ilişkilere daha açık olduklarına" ve erkeklerin de cinsel akışkanlık kapasitesi olduğuna inanıyordu. "Toplum erkekler üzerinde daha kısıtlayıcı bir tavır içerisindedir. İnsanların kadınlar hakkında 'eh, evet, çok sevecenler, çok arkadaş canlısı insanlar falan filan' diyebildikleri bir alan vardır. Ama erkeklerin önü hemen kesilir. Erkeklerin merak etmesi ya da yeni denemeler yapması sosyal olarak yoğun bir damgalanmayı da beraberinde getiriyor. Yani başlarda, kadınların daha akışkan olduğuna dair sahip olduğum o düşüncenin esas sebebi erkek heteroseksüelliği üzerindeki toplumsal kontroldür. Belli başlı gruplarda bu kontrolün düzeyi azaldıkça daha fazla erkek cinsel akışkanlığına tanık olmaya devam edeceğimiz de bir gerçektir."

Diamond'ın açıkladığına göre hem erkeklerde hem de kadınlarda akışkanlık, basitçe söylemek gerekirse kendi yöneliminiz veya karşı tarafın cinsiyetinden bağımsız olarak gelişen, kalıcı olmayabilen birtakım çekimler geliştirebilme kapasitesidir. Tıpkı kendisinin de söylediği gibi şu an için akışkanlık, en azından bir nebze de olsa kısıtlamalar sebebiyle daha ziyade kadınlarda gözleniyor. Bir arkadaşımın bana anlattığı hikâyede annesinin, babasıyla 40 yıl süren evliliğinin ardından dul kalmasından sonra şimdi bir kadınla evli oluşunda; Elizabeth Gilbert'in on yıldan uzun süredir beraber, *Ye, Dua Et, Sev*'de de âşık olduğu yol arkadaşını, geri dönülemez bir hastalığın pençesindeki en yakın kadın arkadaşı yazar Rayya Elias için terk edişinde; açıkça heteroseksüel olduklarını ifade eden kadınların, "kukulara fısıldayan kadınlar" dedikleri öğretmenleriyle yaşadıkları kaçamaklarda; *Orange Is the New Black* dizisinde bir erkekle nişanlı olan Piper, hapishane-

deyken eski kız arkadaşlarından biriyle zamanında yaşamış olduğu tutkulu ilişkinin küllerini yeniden yaktığında; veya çoğunlukla erkeklerle ilişkiler yaşayan kadınlar sadece kadınların dahil olabildiği seks partilerine gittiklerinde gördüğümüz şey kadın cinsel akışkanlığıdır. İşin aslı, Etek Kulübü'ne katılan kadınların büyük çoğunluğu kendilerini Kinsey Skalası'nda "iki" (baskın heteroseksüel, sıklıkla eşcinsel) olarak tanımlıyor. Başka kadınlarla birlikte olan "heteroseksüel" kadınlar motifi, kendisine *Saturday Night Live*'da, 1950'li yıllara ait bir sitcom'u tiye alan bir skeçte yer bulacak kadar yaygındır. Söz konusu skecin adı mı? "Eyvah! Bir Lezbiyenle Evlenmişim".

Kendisine Etek Kulübü'nden bahsettikten sonra Diamond benimle, "Beni etkileyen şeylerden biri, kendilerini heteroseksüel olarak tanımlayan kadınların, başka bir kadınla seks yaptıktan sonra tam olarak ne istedikleri hakkında iletişime geçmek konusunda kendilerini daha yetkin hissetmeleri olmuştu," diyerek gözlemlerini paylaşmıştı. "Size, 'Vajinama girip girip çıkmak çok da işime gelmiyor. Bedenime yapabileceğin, beni heyecanlandıracak başka şeyler de var,' diyeceklerdir. Bu kadınlar kötü cinsel ilişkilere hoşgörüyüyle yaklaşmaya pek de istekli değil gibi görünüyorlar." Diamond, Etek Kulübü'ne giden kadınların, orada ne bulduklarıyla neyden hoşlandıkları, kendi bedenleri hakkında neler öğrendikleri ve ne istedikleri konusunda eşleri veya erkek arkadaşlarıyla iletişime geçebileceklerini umduğunu da sözlerine eklemişti. Neşe içinde, "Şu an için bildiğimiz, akışkanlığın bir gerçek olarak karşımızda durduğu. Ve bir de daima çeşitlilik arayanın erkekler, durağanlık isteyeninin de kadınlar olduğu yönündeki algımızın aslında olup bitenle pek de alakası olmadığı," diyerek sözlerine devam ediyordu.

Hazır fırsatını bulmuşken Diamond'ın tekeşlilik konusundaki uzman görüşünü de almak istiyordum. Bana, uzun süreli ilişkilerin özellikle de kadınların arzuları göz önünde bulundurulduğunda oldukça zorlu olabileceği konusunda Meana ile hemfikir olduğunu ifade etti. Bize aktarılan mirasta yeniliğe doğru çekilmenin bulunduğunu ve zamanla cinsel uyarılara alıştığımızı da dile getiriyordu. Yani biri ne kadar uzun süredir bizimleyse, o kadar daha az heyecan verici hale geliyordu. *Ay yine mi aynı şey? Yine mi sen?* Diamond'ın bana söylediğine göre buradaki hata, alışma ve sıkılmanın sizde, partnerinizde ya da partnerinizle olan ilişkinizde bir hata olduğunu düşünmektir. Veya bu konuda yapılacak bir şey olmadığını. Aynı zamanda uzun süreli ilişkilerde çiftlerin birlikte yeni bir şeyler yapmaya yönelik çabalarının arzusunun güçlü bir ön göstergesi olduğunu da söylemişti. "Sadece seksten bahsetmiyorum; hava dalışı olabilir, dans kursuna gitmek, ya da ne bileyim, çelik halatla yüksekten kaymak." Çiftler birlikte yeni ve heyecan verici aktivitelere dahil olduklarında, partnerlerini yepyeni bir pencereden görebildikleri için sıklıkla aşklarının yeniden alevlendiğini belirtiyor. "Bu yepyeni pencereden görünen, partnerlerimizin onca zaman boyunca aynı kalmadığı gerçeğidir," diyordu Diamond. Tekeşli olmak istiyorsak da, bizzat aynı kişide sözü edilen yeniliği arayıp bulabiliyorduk. Öte yandan bunun çok basit olmadığını da kabul ediyordu: "Parmaklarımızı şıklatıp her şeyi eskiden olduğu kadar yeni hale getirebilseydik bunca kişisel gelişim kitabı yazılmazdı." Ama bu, imkânsız da değildir. Aklıma bunun bir yolunun da sadece kadınlardan oluşan bir seks partisine gidip sonrasında bunu partnerinize anlatmak olabileceği geldi. "Partiye katılmak" olarak baktığımızda elbette heyecan verici ve

yeni bir aktiviteye birlikte katılıyor olmaktan söz edilememekte; ancak sonrasında kişinin partneriyle olması pekâlâ yeni ve heyecan verici olabiliyordu.

Bizim kültürümüzde heteroseksüel erkekler, mutlu sonlu masajlar, striptiz kulüpleri, fahişeler ve pornografiye utanmalarına gerek kalmadan görece kolay bir ulaşımaya sahiptirler sadece istemeleri yeter, (çünkü neticede “erkeğin elinin kiridir”). Etek Kulübü, *kadın* “ihaneti”nin boşalım sağlayabileceği, kadınların gidip seks yaptıktan sonra işin içine duyguları karıştırmadan heteroseksüel evliliklerine ya da ilişkilerine döndüğü, belki o kadar da olağandışı olmayan bir niş olan nadir alanlardan biridir. Evet, bu kadınlar başka kadınlarla seks yapıyor, ki erkekler de bunu daha düşük bir tehdit olarak algılama, daha iç gıcıklayıcı bulma ve partnerlerinin başka erkeklerle seks yapmasına kıyasla daha “güvenli” olarak tanımlama eğilimindedir. Ancak LeJeune’ün bu şekilde bir nevi aradaki puan farkını kapatıyor oluşu, üzerimde yine de büyük bir etki bırakmıştı. Bir de onun bu hamlesine karşılık ortalıkta büyük bir yaygaranın kopmuş olması. Projesi bu hareketten biraz olsun kendilerine de pay çıkarmak isteyen kadınlar tarafından (ki bana söylediğine göre Etek Kulübü’nün bugün dünya çapında yedi bin üyesi bulunuyordu) kabul görmüşse de, her taraftan alaya da alınıyordu. Benim Los Angeles’taki Etek Kulübü’yle ilgili olarak kaleme aldığım yazı da çoğu esas niyetlerini gösterecek şekilde bu partileri küçük görüp değersizleştiren öfkeli erkeklerden geldiği anlaşılan onlarca yorum almıştı. Örneğin pek çoğu, fotoğrafların üzerinde oynanmış olduğuna emin olduklarını ve kadınların aslında hiç de çekici olmadıklarını yazmıştı; “Sizin beni içeri almamanız gibi bir şey söz konusu olamaz, zaten ben ora-

da olmak istemem ki,” diyorlardı. Böyle bir şeye kalkışmak isteyen kadın da dolayısıyla ister istemez arzu edilemeyecek biri olmalıydı. Öte yandan, daha ileri görüşlü şekilde eleştirenler de Etek Kulübü’nü ayrımcı, şekilci, pahalı ve taze feminen lezbiyenlerin buluşma yeri olarak niteliyordu. Sıklıkla erkek fantezilerinin etkisi altındaki yumuşak bir “Victoria’s Secret lezbiyenlik hali”; gerçekten bağlı kalmaktansa (*Rolling Stones*’da çıkan bir yazı Etek Kulübü’nü sanki böyle bir eylem şaibeli ve sahte olacaktı gibi “heteroseksüel kadınların bir geceliğine eşcinsel olduğu bir seks partisi” olarak adlandırmıştı) eşcinsel ilişkiyle sadece ve sadece oynamaya gelen heteroseksüel kadınlar için bir bakıma şaibeli bir tür uzlaşım oluşumu olduğu ifade ediliyordu. Belki de eleştirilecek çok yanı vardır. Ancak Etek Kulübü’nün yumuşatılmış bir “lezbiyenimsilik” veya “sahte” olduğu iddiası, benim tanık olduklarımı, yani heteroseksüel kadınların (başka kadınlarla birlikte), kendileri için özel olarak tasarlanmış bir alanda, dünyanın geri kalanından uzak bir rahatlık ve mahremiyet içerisinde, daha önce hiç görmediğim bir şekilde bu işe kalkışmalarını tanımlamıyor, bunlarla uyuşmuyor. Aldıkları haz ve orgazmları oldukça gerçek görünüyordu doğrusu.

Diamond ve Parish, (hayatın uzun evrimsel yolunu göz önünde bulundurursak) pek de yeni olmayan, kurulup yerleşmiş ve güven veren kategorilerimizle çelişen bir şey için yeni bir dil oluşmasına yardımcı olmuşlardır. Kadın cinsel akışkanlığı ve seks yoluyla ittifak oluşumu olguları bonobolara ya da Los Angeles ve Manhattan’daki kadınlara özgü değildir. Sadece Berlin ve Viyana gibi görkemli şehirlerde veya San Francisco gibi “aydın” yerlerde karşımıza çıktığını söylemek mümkün değildir. Etrafı Güney Afrika’yla çevrili küçük bir ülke olan Lesotho’da evli

ve çocuklu kadınların bir *motsoalle*, yani özel bir kadın arkadaş ve cinsel partnerlerinin olması, hiç ender olmayan bir durumdur. Bu *motsoalle*'ler genellikle kocaları bazen günlerce sürebilen zaman dilimleri boyunca ağır işlerde çalışmak üzere uzaklara giden kadınlar tarafından ediniyor; ama durumun her zaman bu şekilde olması da şart değildir. Ergen kızların evlenmeden önce birbirleriyle cinsel denemeler yapmaları !Kunglarda yaygın olarak görülüyor. Surinam'daki Paramaribo şehrindeki Kreol işçi sınıfı kadınlar arasında *mati* de yaygın bir kurumdur. *Mati*'ler, aynı anda veya tek tek, erkeklerle ya da kadınlarla cinsel ilişkilere giren kadınlardır. Bazı *mati*'ler, özellikle de çocuk doğurmuş ve büyütmüş, yaşları daha ileri olan kadınlar erkeklerle seks yapmayı bıraksa da, daha genç *mati*'lerin erkeklerle evlilikten nikâhsız yaşamaya ve birlikte yaşamaksızın cinsel ilişkiye girmeye kadar geniş bir birliktelik yelpazesi vardır. Kadınların başka kadınlarla olan ilişkileri genellikle birlikte yaşamaksızın cinsel ilişkilere girmek şeklinde karşımıza çıkıyor olsa da aynı evde çocuklarıyla beraber yaşayan kadın çiftler de bulunuyor.

Hem arka bahçemiz kadar yakınlarda hem de çok daha uzaklarda kadın cinsel akışkanlığı, kadınların cinselliğe açık olmak ve sadece zihinsel düzeyde olsa bile, neredeyse sınırsız bir çeşitlilik içerisindeki partnerlerle bulunabilecek cinsel bir hazzın peşinde koşmak üzere tasarlınmış olduklarını ileri sürüyor. Kesin bir veriye sahip olamasak da, cinsel davranışları kendilerini tanımladıkları cinsel yönelimle çelişkiler gösterecek kadınların sayısının azımsanamayacak düzeyde olduğu da bir gerçektir. Kadınların cinsel fantezileri, hayalleri, pornografi tercihleri ve hayal güçleri gibi davranış düzeyinde olmamakla birlikte bizlere kadın cinsel arzularıyla ilgili bir hikâye

anlatan bu kategorinin tamamını göz önünde bulundurduğumuzda, bu konuda çalışan, akademik yazılar yayımlayan ve dünyanın geri kalanının kendilerine yetişmesini bekleyen çift terapistleri ya da seks araştırmacılarından biri değilsek, aklından başka bir kadınla olmayı geçiren kadınların sayısı bize son derece şaşırtıcı gelecektir. Boise Devlet Üniversitesi'nde yürütülen bir araştırmaya katılan, kendisini heteroseksüel olarak tanımlayan 333 kadının yüzde 43'ü geçmişte başka bir kadınla "seviştiğini" ifade ediyor. *Glamour* dergisinin yaptığı bir ankete katılan, yaşları 18 ile 44 arasında değişen, sayıları bini aşan kadınların yüzde 47'si bir dönem başka bir kadından etkilenmiş olduklarını, yüzde 31'i de başka bir kadınla cinsel bir deneyim yaşadığını belirtiyor. Bu mesele kadınların "mezuniyete kadar eşcinsel" olmaları gibi bir sınırı da tanımıyor. Lisa Diamond'ın araştırmasında yaptığı yorumdan da anlaşılacağı üzere, "Kişinin cinsel olarak kim olduğunu anlamasını bir olgunlaşma belirtisi olarak ele alıyoruz. Zaman geçtikçe cinselliğin daha açık ve daha net tanımlanmış bir hal aldığına dair bir görüşümüz bulunuyor. Gözlemlerim, durumun aslında bunun tam tersi olduğunu gösteriyor."

Kadın cinsel akışkanlığının ve ihanetinin tahayyül edebileceğimizden çok daha yaygın ve en beklenmedik yerlerde, hayatın her evresinde gerçekleşmekte olduğunun bir diğer kanıtı, hem arkadaşım hem meslektaşım olan yazar ve aktivist Deesha Philyaw'la yaptığım bir görüşmede de kendisini göstermişti. Philyaw bana üzerinde çalışmakta olduğu, seks ve kilise cemaatindeki hanımlarla ilgili bir kısa öykü derlemesinden bahsetmişti.

YEDİNCİ BÖLÜM

BİR ELMANIN 'ÖTEKİ' YARISI OLMAK

Deesha Philyaw'un "Eula"sı güzellik, sürpriz, incelik ve hayal kırıklığı dolu bir kısa öykü. 1999'un son saatleri ile 2000'in başı arasında geçen ama iki ana karakteri Caroletta ile Eula'nın yaşamlarında ve ilişkilerinde çok daha gerilere uzanan bu kısa öykü, Joan Didion tarzını andıran minimalizmiyle Nora Ephron'un *Heartburn* [Kalp Yangını] eserini okuyucuya sevdiren türden, yemek tarifleriyle seks arasında kurduğu ilişki sayesinde insanı çabucak kendisine çekiyor. Sanki yukarıda sözü geçen sanatçılar, siyah kültürlerin katılımcı-gözlemcisi, elini taşın altına koymuş bir hikâye anlatıcısı olan Zora Neale Hurston'ın hassasiyetiyle kırılıp yansıtılmış gibi:

Eula iki kasaba ötedeki Clarksville'deki odayı tutar, ben yemeği getiririm. Bu sene kendime suşi, ona da soğuk, sığış etle patates salatası getirdim. Pek ağır bir şey yok. Bize yetecek kadar. Şampanyayı da ben getiri-

rim. Tıpkı geçtiğimiz her yıl gibi yine son yılımız olması muhtemel bu yıl da üç şişe André Spumante getirdim. Bir de takmamız için “2000” şeklinde gözlükler. Ortadaki sıfırlar gözlüklerin camlarını oluşturacak şekilde... Dick Clark, Times Meydanı’ndan geriye saymayı bitirdikten bir saniye sonra Milenyum Hatası’nın¹ bizi karanlıkta oturmaya mecbur bırakacağını nereden bilecektim ki. Benim için çok da fark etmez açıkçası. André’yi yudumlamak karanlıktayken de güzel.

Biz iyice yerleştikten sonra Eula patates salatasına dalar... İnanılmaz derecede yemek seçer. Çoğu şeyde böyledir aslında. Tek bir şekilde sever... Ama yine de patates salatasını Publix’ten satın aldığımı, içine biraz haşlanmış yumurta doğrayıp hardal, turşulu sos ve kırmızı biber kattıktan sonra Tupperware kabıma koyduğumu fark edemedi. Saniyeler içinde salatasını silip süpürdükten sonra göbeğine vurarak bana kendimi aştığımı söylüyor.

Eula ile Caroletta ikisi de öğretmen olan, “hayatlarının yarısını birbirlerinin en iyi arkadaşı” olarak geçirmiş iki kadın. Öğrendiğimize göre takdir alan öğrencilerin İngilizce dersine katılan “tek siyah kızlar” olarak onuncu sınıfta tanışmışlar. İkisi de çalışkan oldukları kadar Hawaii’deki çifte düğünlerinin detaylarını matematik defterlerinin kenarlarında planlayan, hayalperest, birbirlerine bağlı, suç ortakları... Hikâye anlatıcısı, kızların kurdukları hayalleri, “Kocalarımız da babalarımız gibi demir yolu işçisi olacaktı. Lisede öğretmenlik yapacak, kili-

1. Y2K Hatası olarak da bilinen, 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren kodlama yanlışları sebebiyle eski yazılımların çalışmayacağı öngörüsüne dayanan ancak sadece birkaç küçük hatayla sonuçlanan durum. (Ç.N.)

senin kadın cemaatine katılacak ve karşılıklı evlerde oturacaktık. Çocuklarımız beraber oyunlar oynayacaktı," sözleriyle aktarıyor.

Ancak evdeki hesap çarşıya uymaz. Tıpkı Caroletta'nın marketten alıp tahrif ettiği salata gibi, hayatın el çabukluğuyla iki ana karakterimiz Eula'nın otuzuncu doğum gününde kendilerini bekâr kadınlar olarak, tam da kendilerine bambaşka bir gelecek hayal etmiş oldukları lisede öğretmenlik yaparken bulurlar. Caroletta, o "sert çocukların elinde ne varmış bir görmek için" gençliğinde çok sayıda cinsel denemede bulunmuş, olgunlaştıkça da "adları hatırlanmaya değmeyen erkeklerle kısa süreli ilişkiler" yaşamıştır. Eula ise İncil'de anlatılan, "Boaz'ını bekleyen", o kendisini fark edip sonunda ikisi evlenene kadar güçlü bir erkeğin sabanla sürülen tarlasında çerçöp toplayan Ruth gibi el değmemiştir.

Oysa Eula, Ruth'a sadece benzer görünür. İki arkadaş doğum gününü epey fazla meyveli şarapla kutlarken Caroletta'nın bize söylediğine göre "eteği belinde toplanmış olan" Eula soluğu arkadaşının kucağında alır. "Kalın, esmer bacaklarının arasında beyaz pamuklu külotunu gördüm. Eula vanilya gibi kokuyordu. Meyveli, sıcak nefesi yüzümde bana, 'Kendini hiç patlayacakmış gibi hissettiğin oluyor mu?' diye sordu."

Anlatıcıya göre o gece "parmaklarını kendi elleriyle o beyaz pamuklu külotun içine doğru kaydırmış, Boaz'a dair ne varsa her şeyi unutmuştu. Terden sıılsıklam olana kadar uyumadık... Bir ay falan sonra yılbaşı gecesi Eula arayıp bir oda tuttuğunu söyledi." İşte yıllık gelenekleri böylece başlamıştı.

Biz onlarla muhtemel bir felaketin kıyısında, yalnızca bir yıldan değil koca bir bin yıldan ötekine (ki bu geçi-

şe dair kaygılarımızın ne kadar tuhaf ve mesnetsiz olduğunu ancak geriye dönüp bakabildiğimizde görebilecektik) geçerken tanıştığımızda Eula ve Caroletta, ardından hiç olmamış gibi davrandıkları, genellikle yılda bir kez meydana gelen umarsamaz ve sarhoş bir sekse kapılmışlardır. İki farklı hayat yaşamak kolay olmayacaktır; Eula da bununla boğuşur.

Yemeklerimizi bitirip André şişelerinden birinin dibini gördükten sonra duşu açtım. Biz, duşu çok sıcak severiz. Sıcaklık beni rahatlatıyor, ama Eula'nın üzerinde daha da farklı bir etkisi varmış gibi geliyor bana. Ben çıktıktan sonra uzun uzun duşta kalmaya devam ediyor. Kabinin buharlı kapısından onun pembe bonesini görüyorum. Başını öne eğik. Acaba rızkını vermesini beklemeye devam ederken Tanrı'nın lütfundan "çıktığı" için ondan af mı diliyordu?

Adı konmamış, kaçamak ilişki bile olmayan on yıllık kaçamak ilişkileri Caroletta için de kolay olmamıştı. Bir keresinde Eula'nın çok özlediğini ("aynı büyükannem Pauline'in yahnisi, ama o bamyasız yapardı") bildiği yahni için hazırladığı meyane sosunu karıştırırken, Eula'nın kendisine evlenme teklif edeceğini düşündüğü bir adamla çıkacağı randevuyu nefesini kesen bir heyecanla anlatmasına dayanmak zorunda kalmıştı. Adamın ayrıldığı eşi olay mahalline gelince randevu felaketle sonuçlanmıştı. Bu esnada Caroletta geceyi, "başka bir kadının kocası hafif hafif yanımda horlarken" yatakta oturup yahni yiyerek geçirmişti. Eula'nın asla tamamına eremeyen kismetleriyle ilgili, "Acaba Eula aslında hiçbiriyle birlikte olmak istemediği için bu adamların her birinde bir kusur

mu buluyor, sadece kendisinden bekleneni yapmak için mi onlarla buluşuyor?” diye düşünür. “İşte bunlar Eula ve benim hiç konuşmadığımız meseleler.”

Caroletta’nın ilişkileri hakkındaki kızgınlığı içten içe, yaptığını hatırladığı yahninin malzemeleri gibi kaynar. Eula yeni yıl planı olarak artık bu Sevgililer Günü’nü “yalnız” yani erkek arkadaşı olmadan geçirmek istemediğini söylediğinde de taşar. Din hakkında da bir tartışma yaşarlar. Her yıl bir otel odasında ne işleri olduğunu tartışır. Eula, Caroletta’nın “bakire” olmadığını, birbirini takip eden yakınlaşmalar yaşadıkları on yıl içinde sayısız erkekle yattığını öğrendiğinde yıkılır. Caroletta ise Eula’nın *kendisini* bakire kabul etmesine hem şaşırır hem de incinir. İkisinin birlikte yaptığı şey seks değil midir?

İnsanlar yeni milenyuma girmek için ondan geriye saymaya başladığında, Eula dua eder.

KONTROL İMGELERİ

Drop The Ball [Çuvalla!] kitabının yazarı ve kadın hakları savunucusu Tiffany Dufu, kariyerini kadınların toplumsal yaşamdaki rolünü ve durumunu geliştirmeye adanmış biri. Levo’nun eski başmüdürü ve Beyaz Saray Projesi’nin¹ de eski yürütücüsü olarak yüzlerce genç kadına danışmanlık yapmış, bu kadınları daha yüksek hedefler koymaları, daha büyük hayaller kurmaları ve hatta siyasete atılmaları konusunda teşvik etmiş. Dufu, kita-

1. Amerikan hükümet ve kurumlarında kadın temsiliyi artırmayı hedefleyen, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş. (Y.N.)

bında geleceğine şekil veren bir anısını paylaşıyor: Pazar Okulu'nda dua ederken sınıfı yönetmek üzere parmak kaldırdığında öğretmeni onlara duayı “erkeklerin yönetebileceğini” söylemiş. Bir papazın kızı ve gözbebeği olarak Dufu afallamış ve bir an için kendisini mahcup hissetmiş. Aldığı bu ders uzunca bir süre kulağına küpe olup kalmış. Gözlemlerini “içine dahil olsanız da olmasanız da, siyah kiliseleri Afro-Amerikan yaşantısını şekillendiren en önemli kurumlardan biridir. Çok uzun bir süre boyunca siyah cemaatin çekirdeğini oluşturan altyapı kilise oldu; bazı cemaatlerde hâlâ öyle. Dolayısıyla siyah kimliği, kiliseyle eşanlamlı, kiliseyle tanımlanan bir hal alıyor” sözleriyle paylaşıyor. Daha küçük bir kızken liderlik üzerine aldığı ders sadece kişisel değil, toplumsal olarak da bazı gerçekleri açığa vuran, önemli bir olguydu. “Kürsüde ve cinsiyetin önüne ırkı koyan anlatının kontrolü elinde olan siyah erkekler olduğundan bir öncelik doğuyor zaten. Saygıdeğer, siyah bir kadın olmak siyah erkekleri desteklemek, koruyup kollamak anlamına geliyor,” dedi bana. İster önlerde yer almaya ve yönetmeye fazla hevesli olmak, ister cinselliğini “fazla” yaşamak, isterse de heteroseksüel olmamak suretiyle bu görevi başaramamak da çoğu zaman siyah erkekliğine bir tehdit olarak algılanıyordu. Tanıdığım en neşeli ve enerjik insanlardan biri olan Dufu, “siyah kadınların, siyah erkeklerin saygıdeğerliğini desteklemek için kendilerini kurban ettikleri bir geleneğe dahil olmasının beklenmesinden” ve aynı anda hem hâkim kültürün hem de siyah kültürünün beklentilerini idare etmekten, “bu farklı seyirci kitlelerine oynamaktan” çok yıprandığını dile getiriyordu. Florynce “Flo” Kennedy’den Audre Lorde ve Dufu’ya kadar düşünürlerin bize gösterdiği üzere, siyah toplumundaki cin-

siyetçilik, siyah kadın kimliğini karmaşıklaştırıyor. Dufu, kiliseden toplum ve liderliği öğrenmişti. Derin anlamda kilise, evdi. Ama aynı zamanda ders aldığı yerdı de; ki bu derslerden biri çok hırslı olmanın, "iyi bir siyah kadın" olmanın ne anlama geldiğine dair ırkın ve toplumsal cinsiyetin belirlediği kuralların ihlali olduğu, kadınlara yakışmadığı ve dahası bencillik olduğuydu.

Her ne kadar ben tanışmamızın ilk yılında bunun farkında olamasam da, tıpkı Dufu gibi Philyaw da siyah kilisesinin etkisine kendisini kaptırmıştı zira barındırdığı bütün çelişkiler, yazılı ve sözlü kurallarıyla birlikte kilise, hikâyeleri için kendisine bereketli ve uygun bir zemin teşkil ediyordu. Kendisi uzun yıllar boyunca eski kocasıyla birlikte internette yayınlanan, boşanma sonrası ebeveynlikle ilgili bir radyo programının sunuculuğunu yapmıştı; bizim tanışmamız da başlarda ortak çalışma alanlarımız sebebiyle birbirimizi desteklememiz ve küçük ya da yetişkin üvey çocukları olan kadınlar hakkında yazıyor olmamız vasıtasıyla gerçekleşmişti. Çalışmalarımız yön değiştirip ben annelik ve sekse, Philyaw ise çoğu ilişkiler, ebeveynlik, ırk, feminizm, popüler kültür ve kadın cinselliği üzerine, gitgide daha fazla sayıda deneme ve kurgu türünde eserler yazmaya yönlendiyse de iletişimi koparmamıştık. Ben Yukarı Doğu Yakası'ndaki, yaz aylarında Hamptons'ta kadın eğitmenleriyle gizli kapaklı ilişkiler yaşayan ve heteroseksüel oldukları farz edilen kadınlarla ilgili bir yazı yayımlayınca Philyaw bana ulaşmış; gerek kendi çağdaşlarından, gerekse çocukluğundan hatırladıklarından hareketle kendi dünyasındaki kadınların beklenmedik seks hayatlarının ilgisini çektiğini ve yazılarına konu olduğunu iletmışti. Yazılarından bazılarını bana gönderdi. "Eula"nın yanı sıra *Brevity* dergisinde ya-

yımlanan “Milk for Free” [Bedava Süt] adlı denemesini de bir çırpıda okuyuvermişim. Bu yazıda çocukken seks hakkında yerel halk kütüphanesinin çocuk bölümünde yere oturup okuduğu Jackie Collins kitaplarından, kendisini “sütü bedavaya vermemesi” konusunda ikaz eden yaşlı komşu kadınlardan, altıncı sınıfın yaz tatilindeki ilk gerçek erkek arkadaşından, annesinin ve polisin kendisini korumakta başarılı olamadığı, mahallelerindeki ayyaş-tan ve iki-üç yaşlarındayken annesi tecavüze uğradığında eve gelen beyaz kadın polis memurunun uzun zamandır bastırıldığı hatırasından öğrendiklerini dokunaklı ve izlenimci bir üslupla aktarıyordu.

Kültür eleştirmeni ve *The Sisters Are Alright* [Kız Kardeşler İyidir] adlı kitabın yazarı Tamara Winfrey Harris gibi Philyaw da siyah kadınların cinselliklerini ifade ederken hatta deneyimlerken yüzleştikleri sorumluluk ve tehlikeleri; tarih, ekonomi ve ideolojinin doğurduğu kısıtlamaları gözü kara bir üslupla ele alıyordu. Yine tıpkı Winfrey Harris gibi Afro-Amerikalı bir kadın olmanın “kırgın” olmak anlamına geldiği algısına teslim olmayı reddetmekte, var gücüyle bu istilacı tasvire karşı çıkmak için çalışıyordu. Philyaw, seksin kendilerine karmaşık, eğlenceli, yasak, alışkanlıkmiş gibi, heyecan verici ve nihayetinde de sıkıcı geldiği, libidoları güçlü ve zeki kadınları kaleme alıyordu. Birinci tekil şahıs kullandığı denemelerde kendisinin de dahil olduğu, hikâyelerindeki başkahramanların çıkmazları okuyana saf ve gerçek, hoş bir şekilde de karmaşık geliyordu.

Bir öğlen telefonda konuşurken, daha sonra da New York'ta yüz yüze buluştuğumuz zaman Philyaw bana, “Çoğunlukla siyahların yaşadığı bir mahallede büyüdüm,” demişti. “Ve annemle büyükannem pek gitmese

dahi, büyürken kilisenin bir parçası olmak beni de şekillendirmişti. ‘Hele bir kendimi toparlayayım da, o zaman kiliseye giderim,’ deyip dururlardı.” Philyaw’a kiliseye giriş dahi yapmadan önce sıkı çalışıp kendini geliştirmen gerektiğine dair bu inancı daha önce hiç duymadığımı söylemiştim. Sonuçta kilise herkes için değil miydi? Philyaw bana bunun sebebinin cinsellikleri de dahil olmak üzere (ki bu beraber büyüdüğü kadınlardan bazılarını kiliseye gitmekten alıkoyuyordu) hareketleri yüzünden yargılanmak istememeleri yüzünden olabileceğini, bu bağlamda da “kilisenin tıpkı bir ayna gibi” olduğunu sabırla açıkladı. Çocukken kendisi de mahalleden arkadaşlarıyla ya da üvey kız kardeşiyle kiliseye gidiyordu, ergenliğe yaklaştıkça “arada sırada uğrar” olmuştu. “İyi-kötü arasındaki o zıtlığın içine düşmüştüm ve iyi biri olmak için yoğun bir mücadele veriyordum. ‘Bacakları kapalı tutmak’ üzerine ciddi manada yoğun bir baskı vardı.” Yine bana söylediğine göre “seks, kulağa zevkli gelen bir şey değildi. Verilmek istenen ana mesaj oğlanlarla erkeklerin gelip onu sizden aldığıydı.” Ergenliğinin ilk döneminde elini eteğini kiliseden çekmiş, lisedeki son iki yılında da iste tekrar gider olmuştu.

Bu kez genç bir kadının hassasiyetine de sahip olan Philyaw, olup biteni anlamlandırmaya çalışıyordu. “Ara sıra bir olay patlak verirdi; ya kilise korosunun şefi, ya gençlik elçisi ya da başka biri, birinin kızıyla kaçardı.” Tıpkı kulağına çalınan melek-yosma dikotomisi gibi tanıdık olduğu bütün bu çelişkilerin de “kafa karıştırıcı ve kısıtlayıcı” olduğunu iç çekerek söyledi.

Öte yandan kilisenin harika yanları da yok değildi; özellikle de orada gördüğü, “ulaşılabilir siyah kadınlığı”nın modeli olarak adlandırdığı kadınlar. Bunlardan

bazıları iyi giyimli, şık şapkalar takan şık kadınlardı. Evli ve ağırbaşlıydılar. Aynı kilisede bir de evli olmayan kadınlar vardı; özenli giyinmiş, aynı anda hem içlerinden geldiği hem de topluma uyum sağlamak için müteedeyindiler. Philyaw onları sevgiyle “kadın sayısının erkeklerin sayısını dörde katladığı bir yerde Tanrı’nın kendilerine bir erkek göndermesini bekleyen, tüylerini temizleyip etrafa gösteren tavus kuşları”na benzetiyordu. Bu kadınların “bিরer koca bulup evlilik kurumu tarafından tasdiklenerek, bu erkeklerin eşyası olmak istediklerini” fark etmişti. Bütün bu kadınlar, tavus kuşlarıyla hanımanneler, kilise kadınları, yani içlerinden daha haşin olanlar ve kalçalarını kıvıra kıvıra yürüyenler, Philyaw’un hayal gücünü harekete geçirmişti. Bu kadınlar, Philyaw’un bildiği “dans edip dar kotlar giyen, küfürler edip iskambil oyunları oynayan ve evli olmadıkları erkeklerle yatan” kadınlardan farklıydılar. Ama tam olarak ne kadar farklıydı acaba? Ya da sonuçta ne kadar benzerdi? “Kilisemdeki kadınların, tavus kuşlarıyla hanımannelerin, geri kalanlarımız gibi olup olmadıklarını merak ettim. Onların da dürtüleri var mıydı? Mastürbasyon yapıyorlar mıydı? Yalnız mıydılar? Yataklarına gizli gizli erkekler ya da kadınlar alıyorlar mıydı?” Yıllar sonra başka bir kasabadan iki kadın (ki bu kadınlar bir kilise cemaatinin önde gelen, namuslu üyeleri idi ve her yıl seks yapmak için bir otelde buluşuyorlardı) hakkında bazı hikâyeler kulağına geldiği anda bu fikir Philyaw’u harekete geçirmiş, “Eula”nın tohumları da böylece atılmıştı.

Öte yandan *Good Girl Anonymous* [İsimsiz Uslu Kız] adlı romanı da Philyaw’un deyiimiyle “sıkıla sıkıla yaşamını sürdüren”, canlı bir zekâyâ sahip, tekeşli bir evlilik yaşayan Rebecca’nın etrafında şekilleniyor. Kocasının

mensubu oldukları kilisede sözü geçen bir isim olması onu aynı anda hem yukarı taşıyan hem de aşağıya çeken bir durumdur; Rebecca bütün özlemlerini gizli, cinsel içerikli bir blog yazarak dindiriyor. Bir gün bu blog ve dolayısıyla Rebecca'nın kargo getiren adamla ilgili en özel fantezilerinin tamamı herkesin gözleri önüne serilir, erdemli kocasıyla da büyük bir kavga kopar. "Buradaki soru, ihtiyaçlarını karşılamayan ama kendisine saygıdeğerliği ödünç veren bu evlilikte mi kalacağı, yoksa çekip kendi yoluna mı gideceği üzerinedir. Kocasının (sözünü dinleyip) gönlünü alacak ve sonsuza kadar onun yanında mı yürüyecek, yoksa değişip aslında istediği şeyin bu olmadığını fark edip arkasına bakmadan çekip gidebileceğine mi karar verecek?" Evli erkeklerle ilişkiler yaşamış pek çok kadınla yakın olan Philyaw, neyi nerede arayacağını çok iyi biliyordu. Kendisine bu ince ince işlenmiş karakterler ve ikilemlerin nereden geldiğini sorduğumda bana gülerek, "Beş yaşından beri gözümün önünde sürekli iki farklı yaşam süren kadınlar var," demişti.

Eula'lar, Caroletta'lar ve Rebecca'ları yazarak Philyaw bütün kadın yazarların karşı karşıya kaldığından da farklı bir tür toplumsal baskı ve eleştiri yağmurunun riskini de alıyor. Bu "saygıdeğerlik" meselesi, gölgesini hem kendisinin hem de daha pek çoklarının yanı sıra Josephine Baker'dan Alice Walker'a, Beyoncé'den Kara Walker ve Issa Rae'e kadar, Afro-Amerikalı kadınlar tarafından gerçekte yaşandığı haliyle kadın cinselliğini, meydan okuyan ve dürüst bir üslupla işleyen ürünler yapmak arzusundaki çok sayıda siyah kadın sanatçının üzerine düşüyor. Bazen bunu yapmaya kalkıştıklarında bu yaratıcı kadınlar kendilerini, bütün siyah kadınları bütünüyle olumlu bir ışık altında tasvir etmedikleri için ırklarını

dibe çekmek suçlamasıyla karşı karşıya buluyor. Veya deneyimlerine bağlı olarak, bu şekilde itham edilebileceklerini hissediyorlar. Winfrey Harris'in de dile getirdiği gibi, kendilerini, karakterlerini ve sanatlarını daima destekleyici ve "saygıdeğer" olarak sergilemeye yönelik bu zorunluluk hissi, kaynağını derin bir yanlış yorumlama ve ırkçılık kuyusundan alıyor. Winfrey Harris, bu durumu emperyalizm ve kölelik dönemlerinde "siyah kadınların aseksüel ve köle ruhlu, sinirli ve hayvani veya seks ve şehvet düşkünü oldukları şeklindeki stereotipler, bu kadınların boyunduruk altında tutulmasının da anahtarıydı. Aynı zamanda güzel, dinine bağlı, itaatkâr, evcimen ve korunmaya muhtaç olarak dişiliğin mükemmel görünümle-ri olarak temellendirilen orta sınıf ile varlıklı beyaz kadınların kimliklerine karşıt bir denge de oluşturuyorlardı" diye açıklıyor. Kaynağını kadınların ev içinde, yatakta ya da tarlalarda köle gibi kullanılmalarından alan sırasıyla iyi anne, orospu, sinirli/güçlü siyah kadın gibi stereotipler, günümüzde dahi "öteki" Afro-Amerikalı kadınların peşini bırakmış değildir. Winfrey Harris, kültür eleştirmeni Patricia Hill Collins'in kontrol imgeleri dediği, siyah kadınların sekse aşırı düşkün, tehlikeli derecede dünyevi zevklerin peşinde koşan kimseler oldukları yönündeki fikri de kapsayan bu olguların mevcudiyetinin, Don Imus, Rutgers Üniversitesi Kadın Basketbol Takımı oyuncularını "kabarık saçlı orospular" olarak adlandırdığında, Bill O'Reilly on yıldan uzun bir süredir aynı adamla birlikte olan ve çok sayıda şarkısında kocasıyla yaşadığı cinselliği öven Beyoncé'yi idealleştirdiği şeyle (aslında tarihin en düşük oranlarını gösteren) erken yaşta hamilelik salgınından sorumlu olmakla suçlayıp bir "ser-seri" gibi davranmakla itham ettiğinde, yadsınamayacak

derecede ortada olduğunun altını çiziyor. Orospu, ucube, anaerkil, iyi anne, sürtük, sırtını devlete dayayarak köşeyi dönmüş kadınlar gibi çok geniş bir yelpazede karşımıza çıkabilen bu kontrol imgelerinin tamamı toplumsal gerçekliği çarpıtmak, toplumsal cinsiyet ve cinsellik sosyoloğu Victor P. Corona'nın ifadesiyle "siyah kadınlara karşı gösterilen adaletsizlikleri basitçe doğal düzenin sonucu olarak gösterme" amacına hizmet ediyor.

Bu kadınları sekse aşırı düşkün olarak resmetmek ise, siyah kadınların cinsel saldırılardan korunmaya görece daha az gereksinim duyduklarına dair derinlerde gömülü ve derinlemesine tehlikeli bir fikri de besliyor. Aralarında UCLA'daki cinsel davranış araştırmacısı Gail Wyatt ve Rutgers Üniversitesi'nde toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında yardımcı doçent olarak çalışmakla birlikte hukukçu ve siyaset bilimci de olan Nikol G. Alexander-Floyd'un da bulunduğu uzmanlara göre Afro-Amerikalı kadınlar bu tür saldırılara daha açık olmakla birlikte, bu saldırıları ihbar etme olasılıkları, çoğunluğu siyah kadınlar üzerindeki spesifik tarihî deneyim ve baskılarla bağlantılı birçok sebepten ötürü daha düşük olan gruptur. Ulusal Cinsel Şiddeti Önleme Konferansı'nda bir danışman, *Los Angeles Times* muhabiri Gayle Pollard-Terry'ye, "Kızlar erkek kardeşlerini ihbar etmek istemezler, çünkü cezaevlerinde neler olup bittiğini hepimiz biliyoruz," demişti. Pollard-Terry de siyah kadınların polise güvenememeleri, müfettiş ve cinsel saldırılarla ilgilenen diğer görevliler arasında "kendilerine benzeyen kimseyi bulamayacaklarına" inanmaları, siyah görevlilerin geçmişten bugüne cinsel saldırıyla suçlanan siyah erkekleri kayırmaya devam etmeleri ve daha genel bir korku olarak kendilerine inanılmaması gibi sebeplerden ötürü cin-

sel saldırıyı ihbar etmekten çekindiklerini ifade ediyordu. Ürkütücü bir şekilde, bir araştırmada da üniversite öğrencisi beyaz kadınların, hayalî bir cinsel saldırı senaryosundaki kurban siyah bir kadın olduğunda olaya müdahale etmeye daha az niyetli olduğu, müdahale etmek için kişisel olarak daha az sorumluluk hissettiği ve kurbanı daha büyük oranda haz atfettiği sonucu elde ediliyor.

“Saygıdeğerliği” modellemek, ABD’deki siyah kadınları insan dışı olarak gösteren kontrol imgelerine ve bu kadınların üstündeki baskıyı meşrulaştıran ya da onları “sekse aşırı düşkün” olarak resmeden karikatürlere verilen cevaplardan biridir. Winfrey Harris, *Bitch* dergisinde yer alan “No Disrespect” [Saygıda Kusur Etmeden] adlı makalesinde siyah toplumunda “saygıdeğerlik politikası” adını verdiği durumun tarihçesini mercek altına alıyor; bu tür politikaların “siyahlığa dair olumsuz düşüncelere, hâkim kültürün ‘saygıdeğer’ addettiği edep ve ahlak kalıplarını sıkı sıkıya benimsemek suretiyle karşı çıkmaya” çalıştığını ifade ediyor. Siyah haklarını savunan göstericiler, yürüyüşlere takım elbise ve ceket giyip kravat takarak, topuklu ayakkabılarını giyerek katılmış; “sizin stereotipleriniz gerçekdışı, eşitlik bizim hakkımız; *biz de saygıdeğeriz*” mesajını iletmek için en şık kıyafetlerinden istifade etmişti. Ancak Winfrey Harris, böyle güçlü bir yeniden çerçevelendirmenin sorunları da beraberinde getirdiğinin altını çiziyor. Bir özgürleşme stratejisi olarak saygıdeğerlik politikalarının, söz gelimi yeni yeni serbest kalmış siyah kadını; gerçek kadınları doğaları gereği çocuksu ve boyun eğen bir yapıda oldukları için korunmaya muhtaç olarak konumlandıran beyaz kadınlığın standartlarında tutması gibi örneklerde nasıl “destek olmaktan ziyade köstek olma potansiyeli olduğunun” izini sü-

rüyor. Saygıdeğerlik politikaları, Madonna gibi bir şarkıcı cinselliği bütün detaylarıyla sergilemekte serbest olmakla kalmayıp aynı zamanda bu tutumu sebebiyle imajının ve cinselliğinin kontrolünü elinde tutan bir figür olarak görülmekteyken Beyoncé'yi standart uslu bir kız gibi davranmaya doğru çeken kuvvetlerdir (ama şükürler olsun Beyoncé bütün bunlara ellerini iyice yukarı kaldırmak suretiyle gösterdiği bir orta parmakla karşılık veriyor).

Philyaw, bu çifte standartlı saygıdeğerlik ikilemine son derece aşınaydı. Çalışmaları hakkında yaptığımız ilk görüşmede bana, "Başlangıçta çok güçlü korkularım vardı," demişti. "Oturup yazmayı daha sadece *düşündüğüm* zaman bile bu baskıyı hissediyordum. Sanki hikâyelerin sonunda insanların daha iyi kişiler olmaları, inançlarını güçlendirmeleri, sağlam evlilikler kurmaları elzemmiş gibi. Her şeyin Tanrı'yı yüceltmesi gerektiği öğretilmişti bana. Sizin yarattığınız her şeyin de siyah kadınların *saygıdeğer* olduklarını göstermesi gerektiği." Bu zorunluluk, yaşam tecrübesinin her alanına sızabiliyordu. Winfrey Harris'in röportaj yaptığı kadınlardan biri bu durumu, "Siyah bir kadın olarak ben, bana sinirli denmesinden korktuğum için, geniş bir duygu yelpazesi gibi bir lükse sahip olmadığımı fark ettim. Kendimi dış dünyaya, özellikle de siyah olmayan insanlarlaayken nasıl sunduğum konusundan çok temkinliyim. Ne zaman biriyle konuşmaya kalksanız siyah kadınlığının bütün yükünü kendi omuzlarınızda taşıyor gibi hissediyorsunuz," sözleriyle açıklıyordu. Derinden hissedilen bu tahakküm, her zaman destekleyici olmaya, kişinin kendisini başkalarına kusursuz ve sevimli biri olarak yansıtmasına yönelik bu baskı, Philyaw'un karmaşık ve içinden geldiği gibi hisseden kadın karakterlerin hikâyelerini bütün kusurları, duygusal çeşitlilikleri ve eylemlilikleriyle an-

latmak şeklindeki misyonuyla pek de bağdaşmıyordu. “Eula”da bizlere saygıdeğerliğin sıfır noktası olan kilisenin içinde, bir tür kadın cinsel akışkanlığı ve lezbiyenlik kesiti sunarak Philyaw daha da büyük riskler alıyordu. Ancak ona göre karakterler dürüstlük ve gerçeklikle, ne iseler o olmak zorundaydılar. Yanlılığın ve saygıdeğerlik politikalarının rüzgârını karşısına alıp yazmak ve anlatmak istediği hikâyeleri anlatmak istediği şekilde nasıl anlatabileceğini kavramanın aşamalı bir süreç olduğunu söylüyordu. Kendi içerisinde hissettiği ve daha yakından tanımak istediği, kendisi gibi cüretkâr karakterleri yaratmaya cüret etikçe sözcük sözcük, paragraf paragraf, sayfa sayfa gelişen ve gerçekleşen bir süreç.

OROSPU POLİTİKALARI

“George Clooney de yeni evlendi... *Ona* hiç kimse orospu falan demiyor!”

– Issa Rae

Tıpkı Philyaw gibi, Mireille Miller-Young da kariyerinin büyük bir bölümünü ırk ve cinsiyet yanlılıkları ile saygıdeğerlik politikalarına doğru yelken açarken esen rüzgârlara karşı dik durmakla geçiriyor. Öncelikle söylemek gerekirse California Üniversitesi, Santa Barbara’da feminist çalışmalar alanında çalışan bir yardımcı doçent olan, uzmanlığını ve doktor unvanını Amerikan tarihi ile Afrika diasporasının tarihçesi alanlarında alan Miller-Young, bir pornografi hocasıdır. Kendisi *A Taste for Brown Sugar* [Esmer Şekere Düşkünlük] adlı kitabını Afro-Amerikalı kadınların porno sektöründeki temsil ve işgücünün incele-

mesi olarak tarif etmekte, pornografik filmlerde oynayan siyah kadınları hem bir imaj hem de imaj yaratıcıları olarak ele aldığını ifade etmektedir. Kitap kapsamında, yetişkin filmlerinde rol alan siyah aktrisler için binlerce fotoğraf ve videoyu gözden geçirmiş; değişiklikler gösteren motivasyonlarının, endişelerinin ve stratejilerinin üzerindeki esrar perdesini kaldırabilmek için onlarca oyuncuyla röportaj yaptı. Miller-Young, ABD'de böyle bir çalışma yürüten ilk akademisyenlerden biridir; bu çalışmaları sırasında da siyah oyuncuların yer aldığı porno filmlerin üretiminin, beyaz oyuncuların yer aldığı filmlere göre daha düşük bütçelerle gerçekleştiğini ve bu filmlerde rol alan siyah kadınların, beyaz kadınların kazançlarının sadece ortalama olarak yarısı ile dörtte üçü arasında değişen paralar kazandıklarını buldu. Bir diğer keşfi de porno sektöründe siyah erkeklerin arzuları ve görünüşleri bakımından hayvani, siyah kadınların da "her şeye hazır ve nazır" bir şekilde gösterildiğine dair vahim gerçeklik oldu. Kendisinin yazdığına göre, porno sektöründeki siyah kadınların tasvirleri gerçekten de "pornografinin uyandırdığı iç gıcıklayıcı duyguların, anlatmakta oldukları ırka dair öykülerden ayrılmasının mümkün olmadığını gözler önüne seriyordu." Porno filmlerin olay örgülerinde siyah kadın karakterler genellikle hem arzulanabilir hem de arzulanamaz şekilde sunuluyor. Cinsel gücü yüksek, egzotik ve değişik karakterler olarak görülmekte ve gösterilmekteler. Ancak Miller-Young tam da bu özelliklerin dişilik, heteroseksüellik ve ırksal hiyerarşiye dair hâkim kanıları tehdit ettiğini ifade ediyor. Yine kendisinin yazılarına göre bu iki yönlü gerilim, siyah kadınların kendilerini hem isteyen hem de istemeyen beyaz erkek oyuncuların ikircikli mesajları aldığı pek çok pornografik filmin olay örgüsünde gözle gö-

rülebiliyor. Beyaz erkek karakterin cinsel olarak atılğan siyah kadın karakterden “korkması” son derece yaygın bir olay örgüsüdür. *Sex World* [Seks Dünyası] adlı 1977 yapını bir filmde aktris Desiree West, terapötik bir fantezi otelinde kendini beğenmiş ve ırkçı bir diğer konuk olan Roger’la karşılaşan konuk Jill rolünü oynuyor. Roger, Jill’i hizmetli sandıktan ve ardından da “önyargılı olmadığını” kendisine belirttiikten sonra birden “Jill’in tayfasını” sevmediği ortaya çıkıyor, Jill de bu dar kafalıyı seksle yola getiriyor. Jill vücudunun her bir bölümünü tek tek açığa çıkartıp cinsel kudretini arsızca ve kafiyeli bir şekilde (“vücudumun *ritmi* bacak aramda *gizli*”) şarkılarla överek tanıttıkça Roger’ın yüz ifadesi tiksintiden meraka, sonunda da arzuya doğru değişiklik gösterir. Miller-Young’un çalışması, Roger’ın gösterdiği ambivalansı kültürümüzün bir aynası olarak kavrayabilmemize yardımcı oluyor. Aynı zamanda Desiree West’in “senaryodaki rolünü canlı ve edepsizce, ‘sokak ağzıyla’ harmanlayarak hayata geçirmesi”, siyah kadınların geçmişten günümüze porno sektöründeki güçlü ve kısıtlayıcı rollerin içinde ve karşısında çalışabilmek için bulduğu pek çok yoldan biridir.

Miller-Young, özellikle de yetişkin filmlerinde rol alan aktrislerden bondaj temalı roller sergileyip bedenlerini sunarken ırkçı stereotiplerden istifade edenlerle ilgileniyor. Miller-Young eğitmen, yazar ve performans sanatçısı Mollena Lee Williams-Haas’ın zincire vurulmuş bir şekilde başladığı gösterisini önce bu zincirlerden kurtularak sürdürmesi, ardından da yine bağlanmayı seçerek sonlandırmasının alt metnine dair gözlemlerini şöyle aktardı: “Ashna bakacak olursak kölelik hususunda bugün yaşamlarımızı şekillendirmeye devam etmekte olan bir miras söz konusudur. Bir toplumun içindeki fırsatları-

mızı ve nasıl muamele göreceğimizi, kendimizi nasıl gördüğümüzü şekillendirir. Dolayısıyla aktris de bu temsili artık kudrete sahip olduğunu, ancak sahip olduğu bu kudretin sözünü ettiğimiz tarihle bağlantılı olduğunu gözler önüne sermek için kullanıyor." Miller-Young, pornonun "normları yıkmaya kafa tutmanın zorluğuna, bu normları harekete geçirip ebedileştirirken dahi göğüs germe" biçiminin kendisini büyülediğini ifade ediyor.

Porno sektöründe çalışan siyah kadınlar pek çok kavram yanılışıyla yüzleşiyor. Bu yanlış anlaşılmalara, Miller-Young'un açıkladığı üzere, kaynağını iki farklı doğrultudan alıyor. "Biri (bu kadınların) kendisini sattığını, bu sektörle anlaşma imzalayarak sömürü ve ırkçılığın tarafına geçtiğini ve siyahlar çoğunlukla egzotik, sekse düşkün ve sapkın bir cinsel yaşama sahip olan kimseler olarak görüldükleri için stereotipik imaj ve anlamlar olarak ele aldıkları bir olaya dahil olmak suretiyle ırkçılığı herkes için çok daha kötü bir hale getirdiğine inanan, beyaz olmayan insanlardan geliyor. Pek çok toplulukta siyahların bu konuya dair görüşü, toplumu kötü gösterdikleri, mahcup ettikleri ve toplumun bütünü için büyük, çok büyük bir utanç kaynağı oldukları yönündedir." Aynı zamanda "kendilerine baskın olarak siyahların cinselliğe düşkün oldukları bilgisi aktarılmış olan beyazlardan" gelen yanlış algılamalar da bulunuyor. "Böylelikle beyazlar, bu filmlerdeki siyah oyuncuların aslında rol yapmadığını, oldukları gibi davrandığını veya böyle yazılı bir senaryosu olan bir filmde oynayan siyah seks işçilerinin, aslında siyah erkeklerin tamamının kocaman yarakları olduğunu, siyah kadınların da diğer herkesten daha edepsiz olup çok daha fazla seks istediğini gösteren temsillerden başka bir şey olmadığını düşünebiliyor."

Tıpkı filmlerdeki aktrisler gibi, Miller-Young da topluluğu kötü göstermekle suçlanmış; bu olmazsa çalışmalarının değerinin hiç yoktan sorgulandığına tanıklık ediyor. Amerikan Ulusal Radyosu'nda Miller-Young ve seks araştırmacısı Dr. Herb Samuels ile yapılan bir röportaj esnasında programın sunucusu Farai Chideya da bu ikilemi, "Akrabalarımın çoğu şu an muhtemelen, 'Farai neden böyle bir konuyu dile getiriyor ki?' diyordur," sözleriyle tasdik ediyor. Aleni düşmanca bir tutum içerisindeki eleştirmenler Miller-Young'ın kendisini ve siyahları çalışmalarıyla küçük düşürdüğünü dile getirmiş; diğer bir grup ise "porno yıldızlarının fotoğraflarını göstererek bu kişileri yeniden sömürdüğünü" öne sürmüştür. Huzursuzluk, utanç, heyecan ve öfke yaratan bu güçlü motiften geri çekilmeyi reddeden Miller-Young'ın gözlemi, "esasında 'orospu' motifinden büyülendiğinin göz ardı edildiği" şeklindeydi. "İster seks işçisi, isterse profesör olsun bütün siyah kadınların başa çıkmak zorunda olduğu bir figürdür bu." Miller-Young'ın bizzat kendilerinden öğrendiğine göre orospu imajının yetişkin eğlence sektöründeki aktrisler için yarattığı en büyük problem icra ettikleri işi değersizleştirmesiydi. Orosputu benimseyip Afro-Amerikalı aktrislerle başka bir rol fırsatı vermeyerek porno endüstrisi oyuncuların daha düşük ücretlerle, uzun vadeli olarak içinde kalabilecekleri ayrılmış ve kendi yerini bulmuş bir piyasayı sürdürebiliyor.

Miller-Young'ın bulguları, bu ikilemin etkilerinin daha geniş ölçekli olup sadece aktrislerle de sınırlı olmadığını gösteriyor. Çevrimiçi flört uygulamalarının yepyeni ve denetimsiz dünyasında beyaz erkeklerle eşleşen, 20'lerinin sonunda, 30'larının başında birden çok Afro-Amerikalı kadın bana bu erkeklerin zihinlerinde yerleş-

miş halde duran ve ekranlarına dokunmaya başladıkları andan itibaren varlığını sürdürmeye devam eden orospu motifi dolayısıyla değersizleştirilmeleri sorunundan bahsetmişti. Ivy League Üniversiteleri'nden¹ birinde lisan-süstü eğitimine devam eden bir öğrenci bana, başını sallayarak, “Beyaz erkeklerin akıllarından geçen ve bu flört uygulamalarındaki siyah kadınlara söylemekten çekin-meyecekleri şeylere inanamazsınız,” demişti. “Öncelikle beyaz erkeklerin siyah kadınlarla eşleşmeyi ne sıklıkta kabul edeceğine dair veriye ihtiyacımız var. Hem kendi deneyimlerimden hem de arkadaşlarımlıkilerden hare-ketle çok da yüksek bir sıklıkta olmadığını söyleyebilirim. Diyelim ki eşleşmeyi kabul etti, sonra? Bu büyük bir ola-sılıkla karşısındaki kadının, beyaz kadınların kabul etme-yeceği şeyleri yapmaya hazır bir ‘ucube’ veya ‘edepsiz’ olduğunu varsaydığı içindir.” Çevrimiçi anonimliğin ar-kasına gizlenen bu erkekler bütün saygı veya edep-adabı bir kenara bırakmayı kendilerine hak sayıyor, içlerindeki yanlılığı tamamen serbest bırakıyor. Yukarıdaki cümlele-rin sahibi olan genç kadın hem kendisinin hem de arka-daşlarının, internetteki flört dünyasında sayıları hiç de az olmayan beyaz erkekler tarafından hiç sormadan direkt BDSM'ye meraklı olduklarının (ki bana, “BDSM'nin yanlış bir şey olduğunu falan düşünmüyorum, gerçekten böyle bir düşüncem yok! Ama bu kadar fazla sayıda be-yaz erkeğin aklında otomatikman, siyah kadınların buna meraklı olduğu düşüncesinin mevcut olması bir şeyler söylüyor,” demişti) varsayıldığını, daha ilk mesajlaşmada anal sekse düşkün olup olmadıklarının sorulduğunu ve sıklıkla da cinsel olarak güya daha “vahşi” ırklarının

1. ABD'nin doğusundaki Harvard, Yale ve Princeton gibi yüksek akademik standart ve prestij sahibi üniversitelere verilen ad. (Y.N.)

özelliklerini paylaştıkları düşünülerek “... (bu boşluğu istediğiniz gibi doldurabilirsiniz) yapmayı sevdiğiniz doğru mu?” şeklinde sorular aldıklarını belirtiyordu. Pek çok genç siyah kadın bana çevrimiçi flört dünyasında erkeklerin kendilerine cinselliğe düşkün ve her zaman hazır, hissiyatsız ve temelde de insan dışı kimselermiş gibi davrandıklarını söylemişti. Tıpkı diğer herkesin yaptığı gibi bu kadınların da seksle bağıllık istemeye ve bunun peşine düşmeye cüret etmeleri karşısında, diğer herkesten farklı olarak çarpıtıldıkları ceza buydu.

Miller-Young’a göre siyah kadınlığın kontrol imgeleri, yetişkin eğlence sektöründeki siyah aktrislerin yüzleştikleri, maruz kaldıkları ve sonucunda sömürdükleri şey. Miller-Young, seks endüstrisindeki siyah kadınları salt kurban olarak görmememiz gerektiğini savunuyor. Ona göre bu kadınlar aktris oldukları kadar kısıtlamalar içinde ve karşısında işlerini yapan; hayatlarını, cinselliklerini değersizleştiren ve kendilerinde izler bırakan bir kültür ve niş içerisinde kazanan toplumsal aktörlerdir de. Yaygın kanının aksine bu kadınlar, internetteki flört uygulamalarını kullanan siyah kadınların sahip olmadığı bir eylemlilik düzeyine de sahip olabiliyorlar.

Miller-Young, orospu motifi üzerindeki derin düşüncelerinde ve “Orospu Kuramı” adını verdiği ifadesinde yalnız değildir. *New York Times*’ın dışarıdan gelen yazılar kısmında yayılan ve büyük ses getiren “How We Make Black Girls Grow Up Too Fast” [Siyah Kızları Nasıl Olması Gerekenden Hızlı Büyütüyoruz] başlıklı makalesinde sosyolog ve yazar Tressie McMillan Cottom kendisinin 15 yaşındayken teyzesinin evinde, aile içindcki bir akşam yemeğinde almış olduğu bir dersi anlattı. O dö-

nem dünyanın en bilinen boksörü olan Mike Tyson, bir otel odasında 18 yaşındaki Desiree Washington'a tecavüz ettiği gerekçesiyle kısa bir süre önce suçlu bulunmuştu. McMillan Cottom'ın erkek kuzeni, Washington hakkında, "Sanki gerçek bi' kadınmış gibi davranıyorsunuz. Kusura bakma teyzeciğim ama o orospunun teki," demişti. Bir de üzerine, "O otel odasında ne işi vardı ki?" diye sorunca McMillan Cottom onu geri püskürtmüş, "O odada çıplak olsa da fark etmemeliydi," diye ısrar etmişti. Ancak dersini de almıştı: "Kadın olmanın, erkeklerin size neler yapmasına müsaade edildiğiyle ilgili bir durum olduğunu, benim gibi siyah kızların bu cinsel avcılarının gerçekten kurbanı olamayacaklarını öğrenmiştim." Gözlemlerine göre siyah kadınların aşırı sekse düşkün addedilmesi düşüncesinin bir kısmı da "bir kadın, bir erkeğin kendisinden istediği şeye hazırsa, sadece var olarak dahi, kendisine göstereceği her türlü muameleye razı olmak zorunda olduğu ve ergenliğin müsaade anlamına geldiği" kanısını içeriyordu. McMillan Cottom'ın gözlemlerine göre, bizim kültürümüzdeki küçük kızlar ve kadınların tamamı bu şekilde ihlal ve şiddete karşı kırılgan konumdadır. "Ancak bu küçük kızlar ve kadınlar içinden siyah olanlar için bu muamele tarihten ve bugünün bağlamından kırılıp yansıtılıyor." İşin aslı, Monique W. Morris'in *Pushout* [Dışlanmış] adlı kitabındaki araştırmaya göre her ırk ve cinsiyetten kişiler siyah kızları, beyaz yaşlılarına göre daha "yetişkin gibi" değerlendirme eğilimindedirler. Öğretmenleri, müdürleri, yöneticileri gibi bağlı oldukları yetişkinler de böylece bu kızlara ihtiyaç duydukları ilgi ve korumayı sağlamıyor. "Artık 'büyükler' için okula tek başlarına gönderilen bu kızlar dışındaki erkekler tarafından kolaylıkla kandırılıyor."

McMillan Cottom, bu kızları savunmasız bir şekilde ortada bırakan bozulmuş ve köhne toplumsal altyapıyı ortaya çıkardıkça, destek göremeyen kızlara dair hikâyelerin tekrar tekrar gün yüzüne çıktığını görebilmekteyiz. Bizler siyah kızları hem eşi benzeri bulunmaz derecede yetkin ve güçlü hem de uygunsuz bir biçimde “büyümüş” ve gözden çıkarılabilir olarak görmeye devam ettikçe, buna müteakip “ihmal ve istismar çemberi”nin de sona ereceği yoktur. McMillan Cottom sevdiği erkeklerin (kuzeninin ve bir ev partisinde R. Kelly’nin reşit olmadığı alenen belli olan bir kızla seks yaptığı videoyu izlemek isteyen erkeklerin) “küçük bir kızı yetişkin bir kadına, bu kadını da orospuya dönüştürdüğüne” tanık olmanın içine oturan, kendisini hiç terk etmeyen bir his olarak kaldığını ifade ediyor.

Bundan birkaç sene önce Crunk Feminist Kolektifi, internet sayfasında 2011 yılında Toronto’daki Kaltak Yürüyüşü hakkındaki hararetli bir tartışma, “orospu” motifi ve bu motifin ırka ve cinsiyete dayandırılmış, ana akım bilince uzanan temellerine yönelik bir farkındalık oluşmasına katkı sağlamıştı. Şayet güvende olmak istiyorlarsa, genç kadınların kaltak gibi giyinmemeleri gerektiğini söyleyen bir polis memuruna öfkeli çoğu beyaz kadınlardan oluşan bir grup, Toronto’da protesto yürüyüşü yapmak üzere “kaltak gibi” giyinerek bir araya gelmişlerdi. Kısa bir süre içerisinde, “kaltağı yeniden sahiplenmek” üzere dünyanın dört bir yanında Kaltak Yürüyüşleri düzenlenmişti. Bu tepkiyi “yaratıcı, yerinde ve güçlü” olarak niteleyen, Crunk Feminist Kolektifi’nin kurucu ortaklarından Crunktastic, Kaltak Yürüyüşü’nün hedef tanımını okuduğu zaman kendisinin de, kaltak olarak adlandırılmaktan doğan haklı öfkeyle ilgili olduğunu ta-

rif ettiği bir nebze ambivalans sezdiğini yazmıştı. Crunktastic, bunu haklı bulmakla birlikte düzenli olarak sokaklarda ve siyah kadınlara yönelik hip-hop şarkılarında “sürtük” ve “orospu” olarak adlandırılan kadınlar için gösterilmesi gereken empati ve desteğin nerede olduğunu da merak ediyordu. Kaltak Yürüyüşü manifestosunun “bu ne cüret” ayarında olması, Crunktastic’e halihazırda dünyanın kendilerine saygı göstereceği ve hak ettikleri değeri (ancak aynı şeyleri beyaz olmayan kadınların da hak ettiğine dair pek bir farkındalık ya da ısrar geliştirmeksizin) vereceğine dair bir dayanak beklentileri olan beyaz kızlara ait ayrıcalıkların bir dışavurumu gibi geliyordu. Sonuçta Kaltak Yürüyüşçülerinin protesto ettiği taciz ve aşağılamalara maruz kalma ihtimalleri daha yüksek olanlar yine siyah kadınlardı. Beyaz kadınlar, Kaltak Yürüyüşü’nün köklerinin beyaz kadınların deneyimlerinden geldiğini fark edebilse, beyaz olmayan kadınları da kapsayan diğer hareketlerle ittifak ve dayanışma sağlanması daha kolay olmaz mıydı? Crunktastic, o vakte kadar, yani Kaltak Yürüyüşü’nde *hangi* kadınlığın savunulduğu konusunda bu şekilde bir planlama yapılanakadar, protestonun değerliliğini tasdik etmekle birlikte ortalığın pek de “fink atan kaltaklarla dolacağını” düşünmediğini ifade ediyor. Bu yazı, dünyanın her yerinden feministleri, hareketlerini daha güncel ve kesişimsel kılmak konusunda fitilliyor. *A Taste For Sugar*’da Miller-Young da bu makaleye ve bireylelikle kadınlığın korunan farklı halleri meselesine dönüş yaparak, “Belki de bizler de fink atan kaltaklara katılmalı; yani biz feministler, siyah seks işçilerinin bize cinsel haklar konusunda öğretebileceği dersler ve bakış açılarını ciddiye almalıyız,” diyordu.

INSECURE

HBO'nun ses getiren dizisi *Insecure*'un yaratıcısı, yıldızı ve yazarlarından biri olan Issa Rae, hayatı ve maceralarını genel hatlarıyla kendi hayatından şekillendirdiği başkahraman Issa'nın, hayatının "orospu evresi" olarak adlandırdığı bir döneminde oluşunu coşkuyla ilan etmekte; zengin bir olay örgüsü ve karşı konulamaz bir anlatı aygıtı olarak kadın ihanetinden sonuna kadar yararlanıyor. Daha önce de çok izlenen internet dizisi *The Misadventures of Awkward Black Girl*'ü [Tuhaf Siyah Kızın Talihsiz Serüvenleri] yaratan ve *New York Times*'in çok satanlar listesinde aynı adla bir anı kitabı da kaleme alan Rae, anlatısını daha en başından itibaren hürmetsizlikle harmanlamış; tıpkı Philyaw gibi, başlarda Rae de siyah kilisesinin yaratıcı desteğini yanında tuttu. Black on the Air [Siyahlar Yayında] adlı podcast'inde Larry Wilmore ile yaptığı bir röportajda ilk oyununu kilise için yazdığını, cemaatinin de çoğunun toplumsal muhafazakâr yaşlılardan müteşekkil olduğunu ekleyerek ifade etmişti. Rae tarafından yazılan ve annesi tarafından yönetilen oyunun adı *The Old and the Rusted* [Yaşlılar ile Paslılar] olarak belirlenmişti. Oyun, kilise politikasına ve dinamiklerine, daha yaşlı ve gelenekçi kimselere ve cemaatin geleneklerine sıkı sıkıya bağlı hallerine sataşan satirik bir eserdi. Oyunu gülerек karşılamışlar, tiye alınmaktan keyif alıyor gibi görünmüşlerdi. Aldığı tepkiler Rae'i heyecanlandırmış ve kendisine bir yol çizmesine vesile olmuştu. Stanford'da üniversitedeyken *Dorm Diaries* [Yurt Günlükleri] adını verdiği sahte bir belgesel yaratmış ve internette yayınlanan şovu *Awkward Black Girl*'ün [Tuhaf Siyah Kız] müstakbel yıldız ve prodüktörüyle bağlantı kurmuştu. Dış

sesler ve rüya sekanslarında şovun Rae tarafından canlandırılan başkahramanı J, kendisini iş arkadaşları, arkadaşları ve flörtleriyle birlikte içinde bulunduğu, çoğunlukla küçük düşürücü vaziyetleri dile getiriyordu. Rae ise bu şovu, kendisine Afro-Amerikalı kadınlar hakkındaki Hollywood stereotiplerinden gına geldiği için yarattığını ifade ediyordu. "Beyaz olmayan kimselerin, özellikle de siyahların, insanların tümünün kendileriyle ilişkilendirebilecekleri kişiler olmadıkları (varsayımıyla) her zaman sorunlarım vardı zaten. Bizlerde de kendilerinden bir şeyler bulabileceklerini biliyorum." İlk sezonun bütçesinin bir kısmını kickstarter.com'dan denkleştirdiği şov, bu kitabın yazım süreci devam ederken YouTube'da yirmi milyonun üzerinde görüntülenme almış, yaklaşık 35.0000 abone toplamış, aynı zamanda 2012 yılında da en iyi internet dizisi alanında Shorty Ödülü'ne layık görülmüştü.

Tıpkı *Awkward Black Girl* gibi *Insecure*'un ana karakteri Issa da, birinci sezonun başında kendisiyle tanıştığımızda uzun süredir işsiz, birlikte yaşadığı erkek arkadaşı Lawrence'la ilişkisi sallantıda, yetersiz bakım gören çocuklara yardım etmek için kurulmuş, beyazların üstünlüğüne olan inancı en az giydiği etnik desenli bol kıyafetler kadar alenen ortada, beyaz bir kadın tarafından yönetilen, We Got Y'All adlı kâr amacı gütmeyen bir kurumda çalışan biridir. Issa sıklıkla iş arkadaşları, erkek arkadaşı ve hayatın getirdiği zorluklar karşısında *gerçekten* neler hissettiğini bizlere söyleyen rap sahnelerine doğru dalıp gider. Sezonun başlarında yakışıklı eski tutkusu, hayatının "ya... olsaydı" erkeği, her zaman kendisiyle bir şeylerin peşine düşmek arzusunu hissettiği Daniel ile Facebook'ta tekrar iletişime geçer. Kısa bir süre sonra Daniel ile seks yapmanın nasıl olacağını merak etmeye başlar. Mesajlaşmaya başladıkla-

rında artık sadece merak etmekle kalmaz, bunun nasıl bir şey olacağını bilmek için yanıp tutuşur. Lawrence çırpındıkça, Daniel ile tutkulu bir seks ve heyecana hasret olan Issa kendisinden daha da uzaklaşır.

Bu durumdan arkadaşı Molly'ye, "Belki mutlu değilim. Belki adamakıllı becerilmek istiyorum. Yüzükoyun, kığım havada, etrafım çevrili..." sözleriyle yakınır.

Issa, başarılı bir avukat olan Molly'ye aynı adamlar beş yıl geçirdikten sonra yeni biriyle seks yapmanın nasıl bir şey olacağını merak ettiğini de ekleyerek, "Lawrence'ta çok uzun süredir tık yok," der. Issa'nın istediği şey heyecandır. Çeşitlilik ve yenilik ister. Daniel'ı, ya da aslında Lawrence olmayan herhangi birini ister. "Belki de ben de senin gibi o uygulamalardan birini indirmeliyim... Etrafta ne var ne yok bir bakmak istiyorum!" Rae, yarattığı kahramanın merakları, yepyeni biriyle beraber olmak ve seks yapmak istemesi hakkında herhangi bir pişmanlık duymuyor. Başlarda dizinin eskimiş motifler etrafında döndüğünü düşünmek olasıdır: Lawrence çökkün ve hayatta pek motivasyonu olmayan biridir; esasen harika bir erkek arkadaş değildir. Zamanla birbirlerinden gitgide daha fazla uzaklaşmışlardır. Ancak sonradan Issa ve Lawrence duygusal olarak tekrar birbirlerine bağlanırlar. Lawrence geçici bir iş bulur. İkisi yine kendilerini gerçekten mutlu hissederek birbirine döner; işler yoluna yenisinden girmiş gibi görünür.

Ancak Issa yine de Daniel'ın kayıt stüdyosuna gider ve onunla inanılmaz derecede ateşli ve eğlenceli bir seks yapar. Rae, senaryoyu bu şekilde yazmayı nasıl seçtiğini Wilmore ile yaptığı röportajda açıklamıştı. Öncelikle kısmen, kadınların aldatmaya ve kaçamaklara öylece birden "düşüvermediklerini" göstermenin özgün ve doğru

bir şey olacağını hissetmişti. Tıpkı Alicia Walker'ın örnekleme gibi kadınlar da bunları istedikleri için çıkıp bizzat arıyorlardı: Rae, bu konudaki derin düşüncelerini Wilmore'a, "Bu kapıyı Issa daha ilk bölümde zaten açmıştı; ve bir kadın 'ben bu kapıyı açıyorum' gibi bir karar verdiğinde, bu kapıdan geçecektir artık," diye ifade etmişti. Issa'nın bu kararı Lawrence'a kızgın olmasıyla ya da ilişkilerindeki kopuklukla alakalı değildi. Esasında olup bitenin Lawrence'la hiç mi hiç alakası yoktu. Olup biten tamamen Issa ve istekleriyle, isteklerinin üzerine harekete geçmiş olmasıyla alakalıydı. Rae, Wilmore'a bu olayın Issa'nın, hayatını toparlamaya çalışan donuk erkek arkadaşıyla ilgisiz olduğunu belirtmişti. "Bu olan *bizzat* Issa'yla, fantezisini gerçeğe döndürmesiyle, gerçekten de olma yoluna çıktığı, farklı kararlar verebilen aktif kişi olmasıyla ilgiliydi." Rae'in sözünü ettiği şey, Issa'nın mücadele ettiği ve zaman zaman yüzüne gözüne bulaştırdığı eylemlilik meselesiydi. Rae, Issa'nın buna kavuşmasını istiyordu. 100.000'den fazla Amerikalı yetişkinin katıldığı, 2011 tarihli ve geniş kapsamlı bir ankette partnerlerini aldattıklarını itiraf eden kadınların yüzde 50'si gibi Issa da salt istediği için yeni biriyle seks yapmak heyecan verici bir fikir, sonradan da heyecan verici bir gerçeklik olduğu için erkek arkadaşını aldatmıştı.

Gelgelelim Issa, Daniel'la olan ilişkisinden sonra büyük bir suçluluk duymaya başlar. Yaptığından pişman olur ve Daniel'ı önce görmezden gelir, ardından da ona, aralarında yaşananın bir kerelik bir şey olduğunu söyler. Kendisini Lawrence'la olan ilişkisi bakımından aynı anda hem yenilenmiş hem de muazzam bir vicdan azabı hissederek Lawrence'a yeniden bağlanır. Ancak izleyiciler için bu yeterli olmaz. Gelen ters tepkiler son derece

hayret vericidir. Sosyal medya, kendilerini #TeamLawrence (Lawrence'ın Takımı) veya #TeamIssa (Issa'nın Takımı) diye tanımlayarak taraflarını seçen ve yorumlarıyla fikirlerini belirten izleyicilerle kasıp kavruldu. Bunların içinden çoğu, Issa'ya olan öfkelerinden deliye dönmüş izleyicilerdi.

Ancak Rae, geri adım atmadı. İzleyicilerinin arasında yeni katılan bir erkek güruhu olduğunu gözlemlemiş ve erkeklerin (her ne kadar bu sayının yanına bile yaklaşmalar da birtakım kadınların da) çok öfkeli olduğunu fark etmişti. Lawrence, onların eşdeğeri ve benzeriydi. Ancak Rae'in dediğine göre *olay Lawrence'la değil, Issa'yla ilgiliydi*. Bu açıklamayla hem terapist hem de *Tutsak Cinsellik* ve *The State of Affairs* kitaplarının yazarı, bizleri ihanet konusunda düşünürken kişisel ihanet paradigmasının ötesine taşımaya davet eden Esther Perel'in düşüncelerini tekrar ediyordu. Perel, yaşanan ilişkinin aldatılan kişinin suçlanmasını gerektirmeyebileceğini kavramamızı istiyordu. "İhanet" edilen kişinin başarısız ya da eksik olduğunu gösteren bir işaret de değildi. Ya da ilişkide büyük sorunlar olmasına da gerek yoktu. Olabilirdi de, olmayabilirdi de. Perel'in bulgularına göre hiç de ender olmayan bir sıklıkta ihanetin kadınla, erkekle ya da tamamen ilişkinin kendisiyle pek alakası olmuyordu. Bu kadar can yakan, bir partnerden geldiğinde bizi böylesine derinden sarsan bir şeyin bizimle hiçbir alakası olmadığını tasavvur etmek zor olsa da, durum bazen gerçekten tam olarak böyledir. Bu fikir de kulağa korkutucu gelebilmekte çünkü eşimizin ya da partnerimizin yaptıkları üzerinde ne kadar az kontrolümüz olduğunu gözler önüne seriyor. Bizler "kusursuz" olsak da karşı taraf tarafından aldatılabilmekteyiz. İnsanlar canları istediği

için kaçamaklar ya da ekstra ilişkiler yaşıyor, bunun için de bizi sevmemelerine, istememelerine, bize bağlanamamalarına ya da bizi ne kadar çok sevdiklerinden korkmalarına gerek de olmuyor. İlişkide yolunda gitmeyen bir şeyler olmasına da gerek yoktur. Başka birinden etkilenip harekete geçtikleri için aldatabiliyorlar. Rae, Issa için de bunun geçerli olduğunu ifade ediyor. Lawrence pek de harika bir erkek arkadaş değildir. Sonra harika bir erkek arkadaşına dönüşür. Ama bunun hiç mi hiç önemi yoktur.

Sonunda Lawrence, Issa'nın bir anlık dikkatsizliğiyle (çoğu zaman olduğu gibi Issa'yı ele veren de cep telefonu olur) sırrını keşfeder ve onu terk eder. Issa tümünden sefil bir hale gelirken o, kısa bir süre sonra göz kamaştırıcı bir kız arkadaş bulur, bunu bir başkası izler. Issa gözyaşı döker. İşteki konsantrasyonunu, hatta neredeyse işini kaybeder. Lawrence ile yeniden bir araya gelişlerinin hayallerini kurar durur. Bir dizi berbat randevusu olur. Bunların bir tanesinde yine kafiyeli hayallerinden birine dalar ve sahte bir neşeyle, kendi kötü yönlerini çaresizce açığa vurup kendi kendisine yalancı ve güvenilmez der; randevuya çıktığı adama da *kaçıp gitmesini* tavsiye eder.

Issa sonunda iyileşmeye ve biraz kafasını dağıtmak için yeniden insan içine karışmaya başladığı anda Twitter âlemi sazı eline alır. Yazılanlar aşağı yukarı şunlar etrafında döner: Issa, henüz aldatmasının bedelini ödeyecek kadar cezalandırılmadı. Dolayısıyla “Issa'nın tarafındaki” biri de vekâleten hedeftedir. #TeamIssa etiketi altındaki herkes boktandır; Issa zehir saçan biri haline gelir. #TeamIssa etiketini kullanan herkesin orospu olduğunu ifade eden tweet'ler atıldı. Cinsiyet savaşı kızışır. Ancak bu noktada bazıları bunun nedenlerini düşünmeye başladı. Damon Young'ın Very Smart Brothas adlı

internet sitesinde yazdığı gibi, “Lawrence esasında, kadınların hak ettikleri cezayı aldığını görmekten keyif alan bütün erkeklerin vekilidir... Lawrence’ın Takımı’nın varoluş sebebi Issa’yı rezil etmektir.”

Bir sanatçı olarak Rae’in yanıtı ise rüzgâra karşı eğilerek direnmek olmuştur. Bu ayrılık sonrası dönemde, başkarakterini bir tür “orospu evresi”nden geçirmeye karar vermişti. Bunu da şöyle açıklıyordu: “Orospu evresi derken... yani bu kadınların deneyimlediği bir geçiş dönemi olabilir, fakat temelde seçeneklerinizi keşfetmek konusunda cinsel bir özgürleşme yaşanması durumudur. ‘Tek istediğim sayımı artırmak, dışarıda ne var ne yok görmek’ dersiniz; günün sonunda olup biten gerçekten de sadece ve sadece zevkle ilgilidir.” Orospuluğun karanlık tınısını bambaşka bir biçimde yeniden sunan Rae, bu kavramı yeniden sahiplenip kadınların isterlerse kişisel yetkilerini kullanarak atılabilecekleri bir maceradan ne eksik ne de fazla bir durumu ifade edecek şekilde yeniden çerçevelendiriyor. Elbette bu çifte standartların kaybolup gittiği, hiçbir tehlike kalmadığı anlamına gelmiyor. İnternet âlemi, Issa karakterinin “iyi, siyah bir adama” ihanet etmiş olmasından dolayı öfkeden deliye dönmüştür. Bu noktada Rae, “erkeklerin geçirdiği orospu evresi, hayatlarının tamamı olarak kabul görür” diyen Wilmore’la hemfikirdir. “Bana sanki erkekler için orospuluk evresi diye bir şey yokmuş gibi geliyor. Orospuluk sadece, o kadar, ötesi yok. Üstelik bu kabul de gören bir durum. Dilde bile; yani söz konusu kadınlar olduğunda bir ‘evre’ olması gerekiyor. Hayatınızın geri kalanında da bu kadar orospu olmaya devam edemezsiniz; gelip geçmeli. Erkekler ise... onlardan hayatları boyunca beklenen bu. George Clooney de yeni evlendi. *Ona* hiç kimse orospu falan demiyor!”

ÖNCÜLER VE 'PROVOKATÖZLER'

Seksolog ve cinsellik eğitmeni Frenchie Davis, hayatını özellikle bu tür çelişkileri tartışıp incelemeye adanmış biri. Davis, kendisiyle önce telefonda, sonra da Washington'dan New York'a geldiği bir dönemde bir öğle yemeğinde konuştuğumuzda bana seksle alenen, profesyonel olarak ve şahsen ilgilenen siyah bir kadın olmanın çetin bir iş olduğunu söyledi. Yaşamı boyunca ailesinden, arkadaşlarından ve dinî inançlarından, siyah bir kadın olarak kim ve nasıl olması gerektiğine dair mesajlar aldığını ifade ediyordu. Nihayetinde o kadın olmayacağını anlamıştı, "Anne olmayacaktım. Belki hiç evlenmeyecektim. 'Uslu kız' da olmayacaktım." Howard Üniversitesi'nde okuduktan sonra şu anda Widener Üniversitesi'nde eğitim bilimleri yüksek lisansını tamamlamakta olan Davis, seks yanlısı mesajlarını internette, konferanslarda, insanların evlerindeki samimi sohbetlerde ve hatta barlarda duyurabilmek için seks eğitime dair medya etkinlikleriyle ilgilenen bir şirket olan Libido Talk'u [Libido Konuşmaları] kurdu. Her ay, Washington'da erkeklerle kadınların bir araya gelip kokteyller içtiği, sohbet ettiği ve nü modellerin çizimlerini yaptığı Sip.n.Sketch [Yudumla ve Karala] adında bir etkinlik düzenliyor. Etkinliğe katılan erkeklere, "Neden modelin bedenini bu bağlamda takdirle karşılayıyoruz da sokakta kısa şortlarla karşımıza çıkarsa bu kadını nesneleştirebiliyoruz?" diye soruyor. Bunlar, Davis'in biz konuşurken "dünyanın ikiyüzlülükleri" dediği, kendisini içinde yaşadığı toplulukla seks, özellikle de kadın cinselliği konusunda tekrar tekrar çatışmalara iten olguların sadece bazıları.

Düzenlediği en popüler etkinliklerden biri cinsel bilgi yarışması (En yaygın cinsel fetiş hangisidir? Ayakkabı ve ayak takıntısı! Gey olduğu ve partneriyle birlikte davetlere katıldığı söylenen ABD başkanı kimdir? James Buchanan!) gecesi. Etkinliklerin nerede gerçekleştiğini sorduğumda Davis gülerek, “Kütüphaneler, kafeler; girip çıkmadığım yer kalmadı,” dedi. Ancak Davis, özellikle siyah topluluklarına hizmet etmek istediği için bu insanların bir araya geldiği yerlerde harekete geçmekten yarıyor: kiliselerde. “Mümkün olduğunca kiliselerle çalışmaya insanların yaşamlarının bu iki farklı tarafını bir arada yürütebileceklerini görmelerine yardımcı olmaya özen gösteriyorum,” diyor, “sonra kendi kendime, ‘Yahu bu insanlar bodrumlarda bir araya gelip bingo oynuyor; biz de neden seks bingosunu oynamayalım ki?’ dedim,” diyerek durumunu özetliyordu.

Amerika’nın birkaç Afro-Amerikan seksoloğundan biri olan Davis, sıkı da bir mizah hayranı. Instagram hesabında üzerinde “SEKS KURDU” yazan kıpkırmızı bir tişört giyip “hiç evlenmezseniz yaptığınız seksler evlenmeden önce yapılmış sayılmaz!” ve “külotunu yavaşça yana doğru sıyırdım... ki çoraplarını çekmeceye sığdırabileyim” gibi paylaşımlar yapıyor. Siyah, kadın ve cinsel olarak aktif olmanın ne anlamlara geldiğine yönelik beklenti ve yanlışlıkların yıkılması gerektiği inancında. Ancak Davis’in motivasyonları derin ve ciddi. Bana söylediğine göre gençliğinde Detroit’te yaşarken birkaç haftalık bir süre içinde kendisinin “cinsellikle ilişkili şiddet” olarak adlandırdığı sebepten ötürü birkaç yakın arkadaşını kaybetmişti. Bu arkadaşlarından iki tanesi ilişkileri ters gitmeye başladığı için, bir tanesi de erkek arkadaşı üniversiteye gitmesini istemediği için vurularak öldürülmüştü. “Aklımda siyahla-

rın aşklarıyla ilgili bir sürü soru işareti vardı. Bir de sevginin görülmemesiyle ilgili. Siyahların aşkları ve şiddet bağlantısıyla ilgili. Bunların kökeni neydi? Nasıl bu tarz şeyler olabiliyordu? Muhakkak altlarında yatan sebepler olmalıydı. Bunları bulmak amacıyla bir arayışa geçtim.”

Aşk, seks ve ırkın kesişimi üzerine yazılar yazmak da araştırmalarının bir parçası olmuştu. Davis, 2003 yılında HBO’da, erotik eserlerini yüksek sesle sunduğu *Def Poetry Jam* dizisine katılarak televizyona çıkmaya dair ilk büyük fırsatını yakalamıştı. O günden beri sahneyi Mos Def, Sonia Sanchez ve Jill Scott gibi isimlerle de paylaşarak hem ABD çapında, hem de uluslararası düzeyde 50’den fazla üniversitede dersler verip gösteriler sunuyor. Davis, yazdığı şiir kitabı New York Seks Müzesi’nde satılan ilk Afro-Amerikalı oldu. *Not from Between My Thighs* [Benim Bacak Aramdan Değil] adlı kitabı ülkenin dört bir yanından papazlar tarafından satın alınmış, görevli oldukları kiliselerdeki seks yanlışsı vaazlarında kullanılmıştır. Durumunu, “Bu uçurumu kapatmak için çalışmaya devam etmek zorundayım,” diye açıklıyor. “Bunu yapmanın yolu da aktivizmimi, yazılarımı ve akademik eğitimimi bir araya getirmek olacaktır.”

Frenchie Davis, pek çok açıdan iki Afro-Amerikan kadının seks araştırmacısının aydınlatığı yolda devam ediyor: June Dobbs Butts ve Gail E. Wyatt. Wyatt, California’daki ilk lisanslı siyah kadın psikologdur. UCLA’daki doktorasını tamamladıktan sonra ülkenin Afro-Amerikan kadın cinselliğiyle ilgili ilk çalışması olan, kendi geliştirdiği ve “Wyatt Seks Tarihçesi Anketi” olarak adlandırdığı 478 maddeli, yapılandırılmış bir görüşme aracını kullandığı araştırmasını 1988 yılında yayımladı. Wyatt, 1953 tarihli ünlü Kinsey araştırması İnsan Dişilerinde Cinsel Davranışın peşini

getirmek istiyordu. Kinsey'in kadınlara tabu cinsel uygulama ve arzular hakkında sorular soran görüşmecilerinin çoğunlukla beyaz erkeklerden oluştuğunu fark eden Wyatt, kendi araştırmasındaki Afro-Amerikan kadın görüşmecilerin "klinik eğitimleri olan, görüşmelerden önce katılımcılarla iletişim kurmuş, görüşmenin akışını düzenleyebilmek amacıyla katılımcıların duygulanım yüklü konulara verdikleri tepkileri ölçüp gözlemleyen siyah kadınlar" olmasına karar vermişti. Diğer bir deyişle Wyatt, görüşme sürecine ırk, cinsiyet ve kontrol imgelerinin gerçeklerine yönelik uzun süredir gereksinim duyulan bir farkındalığı da katıyordu. Bu sayede Wyatt ve görüşmecileri örneklemelerinde yer alan 64 Afro-Amerikan kadından, çocukluk dönemlerinden başlayacak şekilde cinsel geçmişlerine dair son derece kapsamlı bilgiler elde edebilir. Araştırmanın bulguları bazı yepyeni sonuçlara işaret ediyor: Kinsey'in orijinal çalışmalarından bu yana "(siyah) kadınlar cinsel repertuvarlarını vajinal ilişkinin yanı sıra pek çok farklı davranışı da kapsayacak şekilde genişletmişti" (ki Wyatt bunun birincil ilişkiler bağlamında gerçekleşmesinin daha olası olduğu görüşündeydi). Wyatt ve arkadaşları, "yeni örneklemdeki kadınların yüzde 60'ı ile mukayese edildiğinde, altı veya daha fazla cinsel partner bildiriminde bulunan Kinsey kadınlarının oranının sadece yüzde 26'da kaldığını" bulgulamıştı. Wyatt, siyah kadınlar ve aldatma konusunda da enteresan gerçeklere ulaşmıştı: "halihazırda evli, ya da başından en az bir kez evlilik geçmiş kadınlar için konuşmak gerekirse, iki örneklem grubu arasında evlilik dışı ilişkiler bakımından sadece küçük bir fark bulunuyordu. Kinsey örneklemindeki kadınlarda evlilik dışı ilişki yaşama oranı yüzde 31 olarak bulunmuşken bizim örneklemimizde bu oran yüzde 40 idi."

Bir papazın torunu olan, davranış konusunda eğitim almış, Avrupa seyahatlerine çıkmış, Los Angeles'ın yeni yeni kurulan Leimert Park bölgesinde büyümüş orta-üst sosyoekonomik sınıftan bir kız olarak her ayrıcalığa sahip Wyatt, çığır açan seks araştırmaları yapmak için uygun bir aday gibi görünmeyebilir. Üstelik kariyerini HIV bulaşmasında cinsel istismar ve yakın ilişkide cinsel şiddete, *Stolen Women* [Çalınmış Kadınlar] adlı kitabında incelediği, ABD'deki kölelik ve tecavüz algısının kuşaklararası geçişine kadar her şeyi kapsayacak şekilde seks araştırmalarına adamaya karar verdiği andan itibaren bu yolda karşısında saygıdeğerlik politikaları kisvesinde sayısız engel çıkmıştı. Annesi bir kez kendisine, "İnsanlara sadece öğretmen olduğunu söylesek olmaz mı?" diye sormuştu. Oysa Wyatt bugün UCLA Tıp Fakültesi'nde psikiyatri ve biyodavranış bilimleri hocasıdır. Ancak bir muhabire yıllar önce söylediğine göre Cleveland'da bir otelin lobisinde zümrüt yeşili, bebe yakalı elbisesi ve parmağındaki nişan yüzüğüyle oturmuş beraber katılacakları bir düğüne gitmek üzere kocasını beklediği "o an" aklından hiç çıkmıyor. Otelin barından çıkan iki beyaz erkek kendisine doğru bakarak, "En az yüz dolar eder bu," demişti. Siyah kadınların kaçamadığı kontrol imgeleri Wyatt'ı durdurmayacaktı; aksine onu hırslandıran, çalışmalarını ıslık ıslık aydınlatan, kavrayışlar, direnişler ve başarılarla dolu bereketli bir kariyerin fitilini ateşleyen de yine bu kontrol imgeleri olmuştu. Elbette burada zihnimizde oluşması muhtemel bir soru şu olabilir: Hem Wyatt, hem de diğer kadınlar yanlışlıkları geri püskürtmekle harcadıkları onca zaman ve enerji kendilerinden çalınmamış olsaydı daha neler neler yapabilirlerdi?

Bir diğer Afro-Amerikan seks araştırmacısı olan June Dobbs Butts kadınlar ve seks üzerine düşünüş biçimleri-

mizi değiştirmek için farklı bir yol izlemişti. Atlanta'daki siyahların siyasi nüfuzunu elinde bulunduran, en saygı-değer isimlerden birinin kızı ve nihayetinde de yine Atlanta'nın ilk siyah belediye başkanının teyzesi olan Dobbs Butts'ın ailesi, lise ve üniversiteye birlikte gittiği Martin Luther King Jr. ile aynı mahallede yaşıyordu. Dobbs kız kardeşlerinin altısı da Spelman Üniversitesi'ne gitmiş, çoğu lisansüstü eğitimlerine devam etmişti. Ancak yine de babaları, oğlu olmadığı için yaşadığı hayal kırıklığını sık sık dile getiriyordu. Bu, Dobbs Butts'ın aklından atamadığı bir durumdu; verdiği bir röportajda ilk erkek torunu doğduğunda babasının ısrarıyla maaile Üç Müneccim Kral'ın Bebek İsa'yı ziyareti gibi nasıl yola düştüklerini hâlâ anımsadığını aktarmıştı. Bunun tam tersine bir kız çocuğunun doğumu çok sıkıcı bir şey olarak karşılanıyordu. Bu, Dobbs Butts'ın kadın olmaya dair aldığı ve aklından hiç çıkarmadığı bir dersti.

Büyüyüp seks terapisti ve danışmanı olmak üzere eğitim almış, sonunda aile yaşamı eğitimi alanında doktora-sını Columbia Üniversitesi'nde tamamlamıştı. William Masters ve Virginia Johnson'la tanıştığı Aile Planlaması Derneği'nin kurullarından birinde çalıştıktan sonra Dobbs Butts, Masters-Johnson Enstitüsü'nde eğitim gören ilk Afro-Amerikan olmuştu. Ancak bizzat kendi şahsi düşü-nüş biçimini de sahaya yansıtıyordu. Dobbs Butts, cinsel-liği '60'ların sonlarından '70'lerin başlarına kadar Ame-rikan kültüründe gözlenen (sivil haklar hareketi, Ameri-ka'nın ırkçı geçmişiyle yüzleşmesi, güce ve tahakküme tapar hale gelmesi gibi) bütün değişiklikleri de kapsayan bir mercek ile inceliyordu, kendisini önemli ve güncel araştırmaları popüler kültürle bağdaştırma projesini ha-yata geçirmeye adanmıştı. Özellikle de cinsellikle uzun sü-

redir stereotipler ve temsil yanlışları çamuruna saplanmış halde duran siyah erkekler ve kadınların gerçeklere ulaşabilir kılınmasını istiyordu. 1977 yılında *Ebony* dergisinin cinsellik hakkındaki ilk makalesi olan "Sex Education: Who Needs It?"i [Cinsellik Eğitimi: Kimlere Gerekli?] kaleme almış, aynı dergi bünyesinde "Sex and the Modern Black Couple" [Seks ve Modern Siyah Çiftler] gibi sansasyonel ve popüler yazılar yazmaya da devam etmişti. *Jet* ve *Essence*'ın en popüler aylık köşesi olan Cinsel Sağlık'ta 1980'den 1982 yılında kadar yazılar yazmayı sürdürmüştü. Frenchie Davis'in bugün avazı çıktığı kadar bağırarak ilan ettiği cinsel ikiyüzlülüklerin aynılığıyla yüzleşmeye dair muazzam yüklü ve çoğunlukla da tartışmalı görevi tekrar tekrar kendisi üstleniyordu. Dobbs Butts gözlemlerini, "Amerikalılar nazik bir toplulukta cinsel göndermeler olduğunda kıs kıs gülmekte, özellikle de yetersizlikler veya rahatsızlıklar yaşıyorlarsa kendi cinsel hayatlarından söz etmeye ise utanıyorlar," sözleriyle aktarıyordu. Çalışmaları, siyah cinselliğini kontrol imgelerinin ölümcül kısılcısından kurtarmak konusunda önemli aşamalar kat etmiş; kendisi de tıpkı Wyatt gibi pek çok açıdan günümüzün en önemli ve *provokatif* Afro-Amerikan kadın hikâye anlatıcılarından ve imaj yaratıcılarından biri haline gelmiştir.

HAZIR MISINIZ?

Davis'in atölyelerinin, hem *Awkward Black Girl* hem de *Insecure*'un bu kadar popüler olması toplumumuzda önemli bir kesimin seks, çifte standartlar, ilişkiler ve Afro-Amerikalı bir kadın için libidosunun kontrolünü elinde

tutmanın taşıdığı anlamlar hakkında meydan okunmaya, memnun edilmeye ve şaşırtılmaya hazır olduğunu gösteriyor. Peki acaba kültürümüz kadınların stereotipik olmayan, kısıtlamalarla kısıtlanmaya boyun eğmeyen diğer kadınlar hakkında yazmasına, üretmesine ve bu kadınları sunmasına da hazır olabilir mi? Kısa öykülerini derlediği *Difficult Women* adlı eserinde bizlere hiçbir pişmanlık duymadan “sadakatsiz”, cinsel olarak aktif ve karmaşık, bu yüzden dışlanmaktan dolayı öfkeli başkarakterleri tanıtan Roxane Gay gibi; 10-20 yıl önce televizyonda görmemize izin verileceğini hayal bile edemeyeceğimiz karakter ve olay örgülerini bizlere büyük bir cesaret ve anlatı dehasıyla sunan Shonda Rhimes gibi Rae, Philyaw, Miller-Young ve Davis de bu yolu aydınlatmaya devam ediyor. Bu arada kurgu karakter Issa’ya yöneltilen öfke, yani kontrol imgelerinin oluşturduğu kalıcı gölge de, söz konusu cinsiyetin, toplumsal cinsiyet rollerinin, erkeklerin, kadınların ve ötesinin geleceğini temsil etme misyonunu kimin üstleneceği, kimin bu konularda söz söyleme hakkına sahip olacağı ve siyah kadınların neyin nasıl olmasını istediğine dair öyküleri kimin yazıp yönetebileceği olduğunda risklerin son derece gerçek olduğunu, gayet yüksek düzeylerde seyrettiğini ifade ediyor.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ALDATAN KADINI SEVMEK

Evli bir adamla buluşacağım restoranın, tanıdığım kim-
senin daha önce hiç gitmediği, تنها bir restoran olma-
sına bilhassa dikkat etmiştim. Bana mesaj atıp, “Baş başa
olabileceğimiz bir yere gidelim,” demişti.

Parmağımda alyansım yoktu; rızaya dayalı tekeşli ol-
mama atölyesine gittiğim o günden beri takmıyordum.
Buluştuğum koyu renk saçlı, fit adam son derece çekici ve
nazikti. Zeki ve yakışıklıydı, beni de güldürüyordu; onun
gibi biriyle olmak nasıl olurdu diye zaman zaman merak
ediyordum. Ya da onunla olmak. Restoranın öbür ucunda
onu görünce saniyeler içinde sarılacağımı bildiğimden gü-
lümsem. Eğer bu anlattıklarım kulağa bir kaçamak
hikâyesinin girizgâhı gibi geldiyse, olayın bununla hiç ala-
kası olmadığını belirtmek isterim. Durum bundan çok da-
ha müstehcen ve ilgi çekici; zira buluştuğum adamın biz-
zat kendisinin anlatacak bir hikâyesi vardı.

Tim'le yıllar önce, ortak bir arkadaşımız vasıtasıyla tanışmıştık. Kendisi bu etiketi kullanmasa da bir tür yaşam koçuydu; hayatımın zorlu bir döneminde benim için de güvenilir bir sırdaş olmuştu. Kocamla ben Tim'le, çocukların doğumundan sonra yeniden tam zamanlı çalışmaya başlamaya karar verdiğimde ilişkimizi ve evin geçimini daha adil sınırlara oturtacak şekilde yeniden düzenlerken ebeyle terapist arası bir şey olacak şekilde anlaşıyorduk. Bu süreç, uyumlu biri olan kocam için bile zorlu olmuştu çünkü hem ben ne istediğimden emin değildim hem de yapmaya çalıştığımız değişiklikler en iyi ifadeyle uygun-suzmuş gibi, en kötü durumda da çok kusursuz bir düzen olmasa da yine de dışarıdaki düzeni korkunç bir şekilde altüst edecekmiş geliyordu.

Zor anlarda şekillenen çoğu ilişkide olduğu gibi bizim Tim'le olan ilişkimiz de çok kısa bir süre içinde rahat, hatta yakın bir hal almıştı. Benden birkaç yaş daha büyüktü, son derece fotojenik, sakin ve olumlu biriydi; bir zamanlar medya sektöründe gergin ve baş döndürücü hızda seyreden bir işte çalışıyordu ve o gün biz buluştuğumuzda kendisi benim hakkımda *epey* bilgiye vâkıftı. Strese nasıl tepki verdiğimi, sınırlarımı neyin hoplattığını, çocuklarım hakkında nasıl da endişelendiğini, nelerden korktuğumu biliyordu. Birlikte çalışmaya başlamamızın ilk zamanlarında Tim taşındı. Gerilmiştim, ama beni sanal iletişimimizi koparmayacağımızı garanti ederek sakinleştiren yine o olmuştu. Şimdi artık birlikte çalışmıyorduk, ancak ben onu iyi bir yol gösterici ve arkadaş olarak görüyordum, ne zaman yeni bir yazıya başlasam veya mesleki ya da şahsi hayatımda düğüm olmuş bir meseleyle karşı karşıya kalsam ona mesaj atıp fikrini soruyordum. Tim bana genellikle bir saat içinde cevap vermekte, nasıl daha iyi biri haline gele-

bileceğimi, beni rahatlatacak şekilde örnek bir soğukkanlılık ve mizah anlayışıyla beraber gösteriyordu. Bir kere sinde beni haberler bölümünden alan bir yapımcıya rahatsız olduğumu söylediğimi itiraf ettiğimde, “Şimdi ona nazik bir e-posta yaz ve hem sağlığın hem de kariyerin için yoluna devam et. Daha büyük başarılarla ulaşması olası bir yolu kapatmanın bir anlamı yok,” demişti. Daima faydacı ve iyimserdi; ne zaman ben düşüncelere dalsam, “Yazarlar böyledir,” diyor, sonra da kendimi kötü ya da karamsar hissettiğim saniyede kendi kendime, “Anlaşıldı, beynim yine *şu* şeyi yapmaya başladı,” dememi tavsiye ediyordu. Ne zaman bizim buralara gelse onunla görüşüyordum; bu da birkaç ayda bir falan oluyordu.

Tim öyle yüce gönüllü ve dengeliydi ki bu görünüşte rahatını bozmanın imkânsız olduğu, istikrarlı, mutlu hale nasıl geldiğini merak ediyordum. İş, hayatı ve çocukluğuyla ilgili sorular sormaya, boş zamanlarında neler yaptığıyla, evliliğiyle ve artık büyümüş olan çocuklarıyla ilgili detaylar için bastırmaya başladım. Kendisi büyük bir zarıflık göstererek sorularımı cevapladı, fakat kendisini en çok başka insanlarla ilgilendiğinde rahat hissettiğini de söylemeden geçmedi. Birden fazla kez gülerek, “İnsanlar asla sıkıcı değildir,” demişti. Tim’in benimle neyi paylaşmak isteyip neyi istemediğine dair son derece belirgin bir algısının olması bende saygı uyandırmıştı.

Ancak tam da bu konuşmada Tim’in bana kendisini biraz daha anlatmak istediği ortaya çıkmıştı. Biz etraftaki bütün insanların uğultusu ve gürültüsü eşliğinde karşılıklı otururken bana kendisine aylar önce kısaca bahsetmiş olduğum kitap projemle ilgili bazı ilave sorular yöneltmişti. Güncel çalışmalarım hakkında da birkaç soru daha sormuş, masanın üzerinden bana doğru eğilip aramızda-

ki mesafeyi azaltarak bana dikkatle bakmış ve, “Benim de sana söyleyebileceğim, ilginç sayılabilecek bir şeyler var. Benim karımın iki kocası var,” demişti.

Tim, Lily’yi ilk defa 20’li yaşlarının sonundayken işyerinde görmüştü. Her ikisi de haber sektöründe çalışıyordu ve kaotik, “ya bu deveyi güdersin ya bu diyardan gidersin” tarzındaki günlük yayın koşturmacasına, anlama ihtiyacına, düzeltilere ve önemli bir öyküyü dakikalar içinde, diğer haber kanallarından önce davranmak zorunda olmanın baskısı altında izleyicilere aktarmaya uyum sağlama sürecindeydiler. İlişkilerinin nasıl başladığını sorduğumda Tim, “Haber malzemesi ne olursa olsun Lily’nin nasıl atağa geçeceğini hemencecik bilmek gibi doğuştan bir yeteneği vardı. Kendine güveniyordu; çok bağımsızdı. Ben de bunu inanılmaz çekici bulmuştum,” diye açıklamıştı. “Onu daha yakından tanımam gerekiyordu. Haftalarımı almıştı ama sonunda ona dışarıda buluşmayı teklif edecek cesareti toplayabilmişim.”

Aralarında Tim’in “mükemmel bir kimya” dediği bir şey vardı ve böylece buluşmalar birbiri ardına gelmeye başlamıştı. Kısa bir süre sonra işler ciddiye binmiş, ancak iş arkadaşları ve üstlerinin tepkilerinden endişelendikleri için birlikte işyerinde hiçbir şeyi açık etmemeyi sürdürme kararı almışlardı. Gülerek, “Sonra da benim evime geçip birbirimizin kıyafetlerini yırtıp atardık,” diyordu Tim. Duygusal bağları da fiziksel bağları kadar güçlüydü. Lily, Tim’in bana söylediğine göre o zamana kadar birlikte olduğu bütün kadınlardan daha dobra ve dürüst bir yapıdaydı; ancak aynı zamanda harika bir çözümleyiciydi. Problemlerle hemen yüzleşmeyi, çözmeyi ve sonra da yoluna devam etmeyi seviyordu. Lily’nin oyalanmakla işi

yoktu; ayakları yere sağlam basan biriydi. Hem kendi hayatı hem de paylaştıkları hayat konusunda tutkulu, sevgi dolu ve hırslı; aynı zamanda da işyerindeki meselelerden beraber geçirdikleri zamanın ayarlanmasına kadar her konuda çözüm odaklıydı. Hem eğlenceli (dans etmeyi, yemek yapmayı ve arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi çok sevmekte, bir parti varsa bunu başlatan çoğunlukla Lily oluyordu), hem de baskı altında sakin kalabilen mantıklı biriydi. Tim abayı yakmıştı. Görüşmeye başladıktan bir buçuk yıl sonra nişanlandıklarını ilan ettiklerinde Tim'in patronu, "Sizin birbirinize ilgi duyduğunuz ve birbiriniz için yaratıldığınız öyle belliydi ki," demişti; herkes zaten olup biteni çoktan fark etmiş ve bizzat onların açıklamasını beklemeye başlamıştı.

Düğünlerinden birkaç hafta önce Lily Tim'e hayalleri ne olursa olsun bunların peşine düşmesi gerektiğini ve dilediğini yapmakta gerçek manada özgür olduğunu söylemişti:

"O zamanlar da, sonradan da bana hep, 'Kurduğun ne hayal varsa, benimle evlendikten sonra da bu hayallerin peşine düşebileceksin. Bu ülkeyi bir uçtan öbür uca bisikletle geçmek de olsa, başka biriyle ilişki yaşamaya ihtiyaç da duysan, evliliğimizi tehlikeye atmadığı sürece, rahatsız edici olmadığı sürece benim için hiçbir sorun yok,' diyor. İnsanların ilişkilerini mahveden alkol, uyuşturucu ve benzeri pek çok şeyi düşününce sanırım bana, 'İkimiz de özgür olalım istiyorum, ama evliliğimizi yıkacak bir özgürlük de olmasın bu,' diyordu."

Lily bu konuyu açtıktan sonra, Tim de ona, kendisine sunulandan daha azını sunmamıştı. Tim, "Her birimiz diğerinin isteklerine saygı duyuyordu; birbirimizin duygularına duyduğumuz saygı bizi ahenkli kılıyordu.

Lily her zaman çok bağımsız biri olmuştu ve benim gözümde bu onu *inanılmaz* çekici kılan şeylerden biriydi,” diye açıkladığı üzere evliliklerinin eşitlik temeline dayanacağını biliyordu. Yargıç önünde evlenmeye karar vermişler, nikâhlarını kıyacak yargıçla da törenden önce konuşup evlilik yeminlerindeki “başkalarından yüz çevirmek” kısmını değiştirmişlerdi.

Tim bana düşünüş biçimlerinin gayet açık olduğunu, temelinde ilişkilerinin öncelikli olduğunu yattığını açıklamıştı. “Benden biriyle görüşmeyi kesmemi isterse bir an düşünmeden keserdim,” demişti. Lily hiç böyle bir şey istememişti. Tim de Lily’den hiç böyle bir şey istememişti. Sistemleri iyi işliyordu; ikisi de istediğinden fazlasını bilmiyor, birbirleri veya başkaları için duyduğu arzulardan azına sahip olmuyordu. Evlendikten yıllar sonra çocukları olmuş; Lily’nin bir süre için evde onlarla kalmasının daha iyi olacağına karar vermişlerdi. Tim bu dönemi, “Anne olmayı çok seviyordu, ancak çalışmayı ve iş arkadaşlarıyla birlikte olmayı da çok özlemişti,” diyerek tarif ediyordu. Lily sonunda iyice çökmüş ve klinik depresyon tanısı almıştı. Çift, Lily’nin işine olan aşkı ve Tim’in çocuklarla daha fazla zaman geçirme arzusunu göz önünde bulundurarak kendilerine gayet mantıklı görünen bir karar almıştı. Tim evde çocuklara bakacaktı.

Açık evlilikleri gibi, o zamanlar şu andakinden bile ender olarak görülen ve aynı zamanda bazı kaşların şüpheli bakışlarla kalkmasına yol açan mesleki-ailevi düzenlemeleri de kendileri için faydalı olmuştu. Bu yargılamalarla nasıl başa çıktıklarını, bunun nasıl bir şey olduğunu sordum. Tim omuz silkerek, “Seçimlerimizi onaylasalar veya kabul etseler de, onaylamasalar da başkalarının bir çift olarak bizimle ilgili olarak ne düşündüklerini hiçbir

zaman pek umursamadım. Dolayısıyla da nihayetinde, etrafımızda bizi anlayan ve birlikteliğimizin yürüyüş biçimini destekleyen bir grup arkadaşımız kaldı,” diye açıkladı. “Bizi anlamayan ya da yargılayanlar ise bir nevi yoldan çekilip gitmişti.”

Çocuklar okula başladıktan kısa bir süre sonra Tim, eşinde bir değişiklik olduğunu fark etmişti. Lily gitgide zihni daha başka şeylerle meşgul ve uzak gibi görünüyordu. Tim’e eskiden olduğundan daha az konuşuyorlarmış gibi geliyordu; Lily işten geliyor, biraz daha çalışıyor, çocukları yatırıyor ve kendisini de yatağa atıyordu. En sonunda Lily’nin kadın arkadaşlarından birkaçı endişeli bir şekilde Tim’e gelmişti. Ona, Lily’ye ve evliliklerine gerçekten çok önem verdiklerini açıklamış, Lily’nin görüştüğü adamlardan birine fena halde âşık olduğundan dolayı endişeli olduklarını söylemişlerdi. Bir tanesi Tim’e ısrarla, “Bu işe bir son vermesini söylemen lazım ona! Tekmeyi basmalısın,” diyordu.

Başka bir arkadaşı, Tim’i “Lily’nin dizginlerini çok gevşek tutmasına izin verdiği için” suçlu bulduğunu söylemişti. Tim ise bana, “Bu konudan bahsetme şekillerini akıllara durgunluk verici buldum. Sanki Lily benim malıymış, benim de onu kontrol etmem gerekiyormuş gibiydi. Sanki benim atıymış gibi konuşuyorlardı!” diyordu.

Anlaşılan Lily birine abayı fena halde yakmıştı ve her ne kadar Tim’in “onu dizginlemek” gibi bir niyeti yoktuy-
sa da eşiyle konuşması gerektiğini biliyordu. Böylelikle bir gece, beraber çocukları yatırdıktan sonra Tim, Lily’ye neler olup bittiğini sormuştu. Lily gerçekten de biriyle yakınlıştığını itiraf etmişti. Tim’e işlerin ciddiye bindiğini ve yoğunlaştığını, bu adamın kendisini daha önce olmadığı kadar mutlu hissettirdiğini söylemişti. Bu Lily’nin ve evli-

liklerinin problemleri olduğu anlamına mı geliyordu? Lily böyle düşünmüyordu. Hıçkırma hıçkırma ağlayıp özür diliyor, hem bu adamı hem de Tim'i farklı şekillerde sevdiğini ve ne yapacağını bilmediğini söylüyordu. Ağlarken Tim'e tekrar tekrar, "Şimdi ben ne yapayım?" diye soruyordu.

Tim o anları, "Acı çekiyordu. Bana bütün içtenliği ve dürüstlüğüyle 'şimdi ne olacak?' diyordu," diyerek hatırlıyordu; fakat ne olacağından kendisi de emin değildi. Kıskaçlık ve panik duygularına direniyordu. Tıpkı Lily ile birbirlerine daima olmaya çaba sarf edeceklerine söz verdikleri gibi mantıklı, düşünceli ve anlayışlı olmaya çalışıyordu. "Ona, 'Senin kocan olarak benim görevim seninle empati kurmak, tamam, acı verici bir süreçten geçiyorsun. İkimiz için de acı verici. Peki şimdi ne olacak?' demeyi düşündüm. *Ona güveniyorum, gerçekten güveniyorum. Eğer bu işe bir son vermeye çalışırsam o adamla birlikte olmayı daha da isteyecek* diye geçiyordu aklımdan. Ona o adamla görüşmeyi kesmesini söylersem bunun her şeyin sonu olacağını biliyordum. Ona hiç olmadığı kadar âşık olacaktı. Lily'yi o adamla görüşmekten men edersem, ona hasret ve özlem duyacaktı; dahası bizim lüğatımızda birbirimizi bir şeylerden men etmek gibi bir kavram mevcut değildi."

Lily'nin beklemediği bir şekilde Tim, kendisine erkek arkadaşıyla ilişkisini sürdürmesi gerektiğini düşündüğünü söylemişti. "Bir hal çaresine bakman gerek," demişti, "ve tabii bunun hem kendin hem de benim için ne anlama geleceği hakkında da düşünmen." Tim, ona "rahat olacağım. Her şey yolunda olacak. Öyle mi Lily? Bak bakalım şimdi ben çıkıp ne yapıyorum! durumu olmaya-cak diye söz verdiğinde Lily inanılmaz rahatlamıştı. "Hayır, ona, kendime ve evliliğimize karşı şefkatli hissediyordum kendimi."

O sırada birliktelikleri onuncu yılına girmişti. Buna dayanarak Tim, “Çocuklar yüzünden artık o kadar sık seks yapmıyorduk. Ve bir de sanırım ona çocuklardan çok fazla bahsetmeye başlamıştım çünkü çoğunlukla onlarla ilgilenen, vakt geçiren bendim. Böylelikle kendimizi bir rutinin içinde bulmuştuk. Buna ek olarak babası da uzun süren, yavaş bir ölüm döşegindeydi; bu onun için de, ailemiz için de çok korkunçtu. Acı çekiyordu,” demişti.

Açık ilişkilerini sürdürmenin zorluklarıyla yüzleşmeyi kabul etmiş oldukları için Lily’nin gidip haftada bir ya da iki gece erkek arkadaşıyla kalmasının uygun olduğuna karar vermişlerdi. Bundan daha fazla kalmıyordu. Erkek arkadaşı hakkında Tim’le pek konuşmuyor; Tim de ona soru sormuyordu. Ancak Tim zamanla Lily’nin erkek arkadaşının kendisinin tam tersi biri olduğunu öğrenmişti; iriyarı, güçlü kuvvetli, aynı zamanda yemek yapmaya da bayılan, işinde kas gücüyle çalışan bir adamdı. En sonunda, aylar sonra bu iki erkek tanışmıştı. Tim, Lily’nin yeni erkek arkadaşına sinir olmadığı için rahatlamıştı. Bana, “Arkadaş olarak arayıp bulacağım türden bir insan değil, ama iyi, esasen çok da düzgün biri,” diye tarif etmişti onu. Nihayetinde Lily’nin (benim kendisini Rick diye adlandıracağım ve daha öncesinden boşanmış olan) erkek arkadaşı evlerine de girip çıkar olmuştu. Aradan yıllar geçtikten sonra Tim işe geri dönüp kariyeri gitgide büyüyüp daha da meşgul hale geldikçe Lily’nin yeni erkek arkadaşı, Lily ile Tim’in ikinci evlerine taşınmış; burada onların bakıcıları, aşçıları, ikizlerin de bir tür “amcaları” olmuştu.

Kendi adına Tim de uzun süredir başka kadınlarla ilişkiler yaşıyordu. Bu evliliğin yürümesini sağlayan şeyin, kendisi ve Lily’nin müttefik olmaları olduğunu söy-

lüyordu. En önemlisi de, işler zor bir hal aldığında yaptıkları ilk konuşmada “hiçbir yalan dolan, hile hurda, benim açımdan da maçoşluk olmamasıydı. Bunlara hiç yer yoktu.” Bana, bu açık evliliklerinde bir öğrenme eğrisi olduğunu söylemişti: “O ilk yıllarda denemeler yapmaya başlamıştım. Başka başka kimselerle ilişkiler (ki ben bunları sadece ufak tefek ilişkiler olarak adlandırmayı uygun buluyorum) yaşamaya başlamıştım. Lily’nin o veya bu şekilde bunlardan her zaman haberdar olduğunu söyleyebilirim. Onayı, ya da zaman zaman onaylamayışıyla. Benim arkadaşım o; benim ve evliliğimizin de koruyucusu. Bu yüzden bazen ‘bu problem yaratacaktır. Uzak dur!’ diyecekti.”

Büyülenmiş bir şekilde Tim’e Lily ile temel kuralları olup olmadığını sordum, bana gülerek cevap verdi. “Yıllar içinde kurallar değişiklik göstermeye başladı. Yaş aldıkça, hele biriyle beraber yaş aldıkça çok değişiyorsunuz. Neler sorun yaratmıyor, neler uygun, neler uygun değil... Hiç sır saklamamak, bir de birbirimizden ve çocuklardan zaman, enerji ve para çalmamak, sakınmamak üzerinde anlaşmıştık. Temel olan, olduğu yerde duran kural buydu. O sıralar geçerli bir kural, çocukları belli bir yaşın altında olan; çocuk sahibi olamamaları durumu dışında da hiç çocuk sahibi olmamış kimseyle görüşmemek idi. Aksi takdirde işler çok karışabilirdi.” Lily’nin beraber yaşadıkları erkek arkadaşının çocuğu yoktu ve hiçbir zaman çocuk sahibi olmayı düşünmüyordu; bu yüzden bu kurallar çoğunlukla Tim için geçerliydi.

Lily arada sırada başka erkeklerle “takılıyor” olsa da (Tim’e göre özellikle de kendisinden daha genç erkeklerden ilgi görmek hoşuna gidiyordu) evliliğine 25 yıldan uzun bir süre, erkek arkadaşı Rick’e de neredeyse 15 yıl

boyunca bağı kalmıştı. “Geceleri eve dönmemesi, feneri hep başka yerlerde söndürmesi gibi bir durum yok. Her gece gelip evinde uyuyor,” diye açıklıyordu Tim. Bu sırada kendisi pek çok ilişki yaşamış olsa da kimsenin gelip onlarla birlikte yaşamasını istememişti. Zaman içinde özellikle onun ilişkilerinin nasıl değişim gösterdiğini sordum. Bir an düşündü. “Geriye dönüp baktığımda epey uygunsuz olduğunu söyleyebilirim. Çünkü o üzerinde mutabakat sağlanmış değişkenler dahilinde canınızın istediğini yapabildiğiniz yepyeni bir tür evrene *bu iş sağlam eğlenceli* deyip dalmak gibi bir şeydi bu. En başta böyle hissediyordunuz. Ancak canınızın istediğini *yapamazsınız* çünkü, (her ne kadar kendisi olup biteni tetikleyen kişi olsa da) eşiniz ve çocuklarınız da dahil olmak üzere bu hikâyedeki herkese hâlâ saygı göstermek zorundasınız. Sonra bir de ilişki yaşadığınız kişi var. Çok fazla zorunluluğu beraberinde getiren bir durum bu.”

“Saygı”, Tim’in görüşmelerimiz sırasında çok sık kullanıldığı bir sözcük olmuştu. Buluşmalarımızdan birinde Lily ve Rick’in el ele tutuştuklarını bile hiç görmediğini söylemişti. İşin aslı, ikisinin yılda iki kez çıktıkları tatillerde veya gittikleri konserlerde de aralarında hiçbir fiziksel temasa tanık olmamıştı. Bu durumu “Lily sevgi gösterilerinden çok hoşlanan biri değildir; mesele bu yani. Ama bir yandan da kısmen bana, daha büyük oranda da çocuklarımıza olan saygısından. Çocuklarım bir komünün içinde yaşadıklarını ya da yaşamakta olduklarını hissetmeyi istemeyecektir; her ne kadar işin aslı bir nebze bu şekilde olsa da! Ancak insan böyle hissetmiyor. Hiçbirimiz hissetmiyoruz. Rick bir aşçı. Yemek yapıyor, evi çekip çeviriyor, çocukları arabayla gitmek istedikleri yere götürüyor; yani onlar için Rick her zaman ‘aile dostumuz’ gibi

bir şey oldu. Rick ve Lily arasında olup biten ne varsa hepsi perde arkasında yaşanıyor,” diye açıklıyordu.

Eşini başka bir adamla, “paylaşmanın” nasıl bir his olduğunu sorduğumda, “Bu sanırım daha çok Rick’e uyan bir soru,” diye cevap vermişti düşüncelere dalarak. “Rick’in kendi yatak odası var, Lily benimle yatıyor; bu alışageldiğimiz düzen. Burada bir tür hiyerarşi söz konusu. Bizim evliliğimiz bu hiyerarşinin en tepesinde. Sanki o da buna razıymış gibi görünüyor.” Aradan geçen bunca zamandan sonra bu ailevi düzen herkes için uygunmuş gibi görünüyordu. Tim, düzenlerini “rahat ve sıcak” diye tanımlıyordu.

Tim, yaşam tarzlarını herkesin kabul etmediğinin de gayet farkındaydı. Dedikoducu komşuların çokça fikri ve sorusu vardı. “Bana gelip ‘beni ilgilendirmez ama evinde başka bir adamın yaşamasını nasıl kabul edebiliyorsun? Yani ne bileyim, iyi bir adamsın sen, buna nasıl tahammül ediyorsun?’ gibi şeyler derler,” diyen Tim omuzlarını silkip bu meraklı komşulara Rick’in de iyi bir adam olduğunu söylüyordu. İstedikleri sonuca varmaları işini onlara bırakıyordu. Bir keresinde birinin evlerine “o tuhaf grup seks yuvası” dediğini duymuş, bu da onu güldürmüştü. “Bizim hayatımız çok sıkıcı aslında! Bahçede oturup arkadaşlarımızı davet ediyoruz. Kutu oyunları falan oynuyoruz bazen! Kocaman sofralar kuruyoruz. Yani Rick kuruyor tabii. En fazla bu kadar hayret verici bir düzen, yoldan çıksa çıksa işte bu kadar çıkıyor.”

Tim ve Lily için önemli olan sadece, artık genç yetişkinler olan çocuklarıyla konuşmalarıydı. Anneleri ve babaları hakkında etraftan birtakım dedikodular duyduklarını hissettiği anda Tim onlara gelip anne babalarının hayat düzeni ve ilişkileri hakkında istedikleri her şeyi so-

rabileceklerini söylemişti. Kendilerine olanın bitenin yeterince normal geldiği, gayet iyi anladıklarını ve daha fazlasını bilmeye ihtiyaç duymadıkları cevabını almıştı. “Sizin çocuklarınız yatak odanızda (eşinizle aranızda) olup bitenleri bilmek ister mi? Hiç de istemez!” diyordu Tim, “Peki çocuklarınızın eşiniz olmayan biriyle aranızdaki ilişkiyi bilmek isteyeceğini düşündüren nedir size?” Tim, bana çocuklarının “oraya kapanıp ne yapıyorsanız yapın; bizim hayatımızı etkilemesine izin vermediğiniz sürece bizim için sorun yok” diye düşündüklerine inandığını söylemişti.

Tim’in, Lily’yi (belki kısmen de olsa kendisini ona sadece özgürce değil, aynı zamanda süregelen, onları ayırırken bağlayan bir mücadele içinde de sunduğu için) hiç olmadığı kadar çok sevdiği izlenimine kapılmışım. O da bu izlenimime kapılmış, “Lily eşsiz biri. Bana evliliğin birbirinin malı olmak anlamına gelmediğini öğreten odur. Herhangi bir türde, biçimde veya şekilde birbirinin ‘malı’ olmamaktan bahsediyorum. Evlendiğimizde beraber adım attığımız geleceğin temellerini bunlar üzerine kurdu,” diye de eklemişti.

Tim, açık olmanın hem kendisi hem de Lily için doğru yaşam biçimi olduğuna ikna olduğunu hissediyordu. Başkalarına tavsiye olarak vereceği pek bir şey yoktu; konuştuğum kimseler içinden açık evlilikler yaşayan pek çoğunun aksine tekeşlilik hakkında da “imkânsız”, “iki-yüzlü” ya da hatta “zor” bir şey olarak dahi bahsetmiyordu. Süreç içerisinde bu noktayı çoktan aşmıştı ve evliliği söz konusu olduğunda kimseye kanıtlayacak bir şeyi yokmuş gibi görünüyordu. Özel yaşamını elinden geldiğince özel tutmayı tercih etmekte; ancak hiçbir şekilde bu yaşamından utanıyor gibi durmamakta, aksine bu yaşam bi-

çiminin ne anlamlara geldiğine ve kendi hayatlarında neden işe yaradığına dair enikonu düşünmekten keyif alır gibi görünüyordu.

Görüşmelerimizden biri sırasında Tim bana kendisinin de evli bir kadınla yaşamış olduğu uzunca bir ilişkinin ani ve sarsıcı çöküş aşamasından yeni yeni çıkmakta olduğunu söylemişti. Şaşırmıştım, bu kadını daha önce hiç duymamıştım. Tim, bu ilişkiye kadının kocasının haberi olduğunu sanarak girdiğini söylemişti. Oysa adamın hiçbir şeyden haberi yoktu. Haberi olduğunda da eşine bu ilişkiyi bir mesaj atarak derhal bitirmesi gerektiğini söylemişti. Kadın da öyle yapmıştı. Tim, kafasını sallayarak, “Neredeyse üç yıl boyunca her gün konuştuğum biriydi bu,” diyordu. Korkunç derecede suçluluk duyarak konuşuyor, “O mesajın öteki tarafında neler olup bittiğini hayal edebiliyorum. Öfke, çıkan o çingar...” diyordu. Bu ayrılığın kendisini kökten değiştirdiğini hissettiğini, bir daha asla kocasının haberi olduğundan emin olmadığı sürece hiçbir kadınla ilişki yaşamayacağını söylüyordu. Böyle bir şeyden nasıl emin olunabileceğini merak ediyordum. İzin kâğıdıyla falan mı? Erkek erkeğe konuşarak mı? Tim de emin değildi. Bu ayrılık daha çok yeniydi gerçi ve söylediğine göre onu en çok üzen de birilerinin acı çekmesine neden olmuş olduğu ve eski kız arkadaşının kocasının, bunu kadın üzerinde bir cezalandırma gibi ömür boyu tutacağı gerçeği idi. Tim başını yine sallayarak, “Böylelikle ilişkilerini kontrol edecek,” diyordu. “Ve benim de sorumluluğum var bunda. Bu durum kendimi çok rahatsız hissetmeme sebep oluyor.” Her zaman açık olmayı tercih edeceğini söylüyordu. “Bununla mücadele ettiğim de oldu. Ama böyle bir şey, yalan dolan yüzünden bir ailenin yıkılması ya da taraflardan biri dürüst olmadı-

ğı için çocuklu bir evliliğin uzun ve korkunç bir çıkmaza girmesi gibi bir şey yaşanmayacağı anlamına geliyor.”

Belki de kendilerini “poli topluluğu” olarak tanımlayanların elde etmeye çalıştığı şey de bu tür felaketlere karşı bir koruma oluşturmaktır. Belki yürüdükleri bu yol, çift bağlanmasının yararlarını çocuklarına ve bazen bizzat kendilerine bahşederken hepsini de tekeşliliğin gerçekdışı beklentilerinden ve bu kırılgan konsept parçalandığında görülen acı verici etkilerden koruyordu. Tim’e çokaşklılıktan, çokaşklılığın, destek almak için Açık Aşk, Çokaşklılık Topluluğu, Daha Fazlasını Sevmek gibi gruplara katılan insanlar için görece yeni, henüz gelişme aşamasında olan bir kültürel uygulama ve kimlik olduğundan bahsettiğimde bu kimseleri benzer ruhlar olarak göreceği vardı aklımda. O ise, bu konuya bir nebze kuşuklu yaklaşıyordu. Usturuplu bir şekilde, “Ben kendi evliliğimi *çokaşklı* olarak görmüyorum,” demişti. Açıkça istediği, hareket noktasının ne olduğunu iyi anlamamdı.

“Lily ve benim açık bir evlilik sürdürmeye karar vermiş olmamız, benim için bir kimlik değil. Sadece eşleriyle birlikte tekeşli olmadıkları için bir dolu insanla ne ortak noktam olsun ki benim?”

Lily benimle görüşme yapmak istememişti. Tim, bana onun mahremiyete çok önem veren biri olduğunu, Tim’in onun hakkında konuşmasını kabul ettiğini ve olup biteni anlatış biçimine güvendiğini, maydanoz olmayı istemediğini ve dahası buna gerek de görmediğini ifade etmişti. Tim ile Lily arasında beni derinden etkileyen bir güven bulunuyordu. Ben bu kitap üzerinde çalışmaya başlamadan önce biri bana durumlarını (“Şu an açıklar. Bu kadının fikriydi. Adamın da kız arkadaşları var”) anlatsa bunun ikisinde de bir problem olduğu, ya-

kınlaşmaktan korktuklarını ya da bağlanma sorunları yaşadıklarını veya yaptıkları şeylerin bir nebze geniş mezhaplilik olduğunu düşünebilirdim. Kısacası peşin peşin onların “sorunlu” oldukları hükmüne varmam olasıydı. Ya da geçmişlerinde sorunlar olduğuna. Şimdi ise onları yaratıcı ve bağlı kimseler olarak görmekteyim. Bana göre Lily de son derece derin bir biçimde sadık bir kadındı.

KADIN BİR POLİ FİLOZOFU

Lily, tabuları yıkan biri olabilir ama bu yolda tek başına olduğunu söylemek mümkün değildir. Filozof Carrie Jenkins, hatırı sayılır entelektüel enerji ve sezgisini Lily’ninki gibi yaşam düzenlerini incelemeye yoğunlaştırıyor. Jenkins, akademi camiasında mecazi olarak bir gayrimenkul gibi düşünülürse, Malibu’da sahile sıfır bir evde oturmak ya da ABD’nin Herhangibiryer eyaletinin şık bir kesiminde yaşamaktan pek de farklı olmayan, herkesin imrenerek baktığı “Kanada Araştırma Başkanlığı” görevini yürüttüğü Vancouver’daki, British Columbia Üniversitesi’nde kadrolu felsefe profesörü olarak çalışıyor. Uzmanlık alanları saksıları çalıştıran şeylerdir: epistemoloji, metafizik; dil, matematik ve romantik aşkın felsefesi. Cambridge’deki Trinity Üniversitesi’nde lisans ve yüksek lisans eğitimlerine devam ederken Jenkins, Ludwig Wittgenstein, G. E. Moore ve Bertrand Russell’ın çalışmalarına daldı. Jenkins, ders vermek ve araştırma yapmak gibi görevlerinin dışında akademik felsefe alanında prestijli bir dergi olan *Thought*’un da editörlüğünü yaptı. 2008 tarihli *Grounding Concepts: An Empirical Basis for Arithmetical Knowledge* [Temel Kavramlar: Aritmetik Bilginin Ampirik Dayanağı] adlı

kitabı meslektaşlarından olumlu geri bildirimler alınış; ancak şok dalgaları yaratmamış, kendisine büyük bir takipçi veya aleyhtar kitlesi kazandırmadı.

Ama son zamanlarda, ortalama uzunlukta küt kestirdiği esmer saçları, yuvarlak, ağırbaşlı gözlükleri ve çoğunlukla muhafazakâr ceketleriyle fotoğraflar veren Jenkins'in muhtemelen kendisinin takip edebildiğinden daha büyük bir sıklıkta saygıdeğer "profesör" unvanından çok kaltak, orospu, "ayaklı cinsel enfeksiyon", "kadınların ne sorunu varsa hepsinin vücut bulmuş hali", "bencil bir kancık", "koyduğumun döl çöplüğü" gibi şekillerde adlandırılıyor.

Kendisine internetteki yorumlarda, e-postalarda, bölümüne gönderilen isimsiz mektuplarda ve buram buram idrar kokusu yayan erkekler tuvaletlerinin duvarlarındaki aşağılayıcı graffitilerin yerini alan modern ortamların her birinde yöneltilen bütün bu hakaretler öncelikle *Slate* dergisi için kaleme almış olduğu bir yazıdan sonra, özellikle de daha yoğunlaşmak suretiyle 2017 yılında *What Love Is: And What It Could Be* [Aşk Nedir, Ne Olabilir?] adlı kitabının yayımlanmasının ardından yağdırılmaya başladı. Jenkins'in kurgusal olmayan bu çapraz çalışması içinde aşkın çoğunlukla ne dışlayıcı ne de kapsayıcı olduğu gerçeğini de barındıran, aşk üzerine kaleme alınmış, erişime açık, felsefi bir eserdir. Jenkins, *What Love Is*'i yazmaya bir bakıma felsefenin günlük hayatta geçerli, gerçek insanların hizmetinde, kendileri için bir anlam ifade eden meselelere uygulanabilir bir şey olmasını istediği için eğiliyor: sonuçta aşk kimin ilgisini çekmez ki? Kendisiyle konuştuğumuzda bana ilhamını Sokrates (hayran hayran, "Etrafta dolaşıp kendisini dinleyecek herkesi felsefi kavramlar hakkında konuşmaya ikna etmeye çalışıyordu!" diyordu), Simon de Beauvoir ("O *İkinci Cins*'i

bütün kadınlar için yazmıştı. Bir anlam ifade ettiğini gerçekten de *biliyordu*.”) ve çok sevdiği Bertrand Russell (“Sadece analitik felsefe değil, seks ve aşkın keşifleri üzerine yazmaya da cüret etmiş, bedelini de ödemişti. Bir hayli ağır bir bedel.”) gibi politikayla iç içe filozof örneklerinden aldığını ifade etmişti. Jenkins’i, *What Love Is*’i yazmaya iten son derece şahsi sebepler de vardı: bizzat kendisi iki erkekle, bu yazı yazılırken “yaklaşık dokuz yıldır” birlikte olduğu kocası ve 2012 yılında tanıştığı erkek arkadaşıyla çokaşklı bir ilişki yaşıyordu. Kendisi için kurduğu, gitgide popülerleştiğini bildiği bu düzenin kuramsal ve pratik çıkarımlarıyla yakından bir ilişki içerisine girmek; tekeşlilik hakkında derinlere kök salmış ama üzerinde pek konuşulmayan, derinlemesine güçlü kültürel beklentileri keşfedip eleştirmek istiyordu.

Kitabının giriş bölümünde neden seks skandallarına (Clinton’dan Mitterrand’e), popüler şarkı sözlerine (*I Want to Know What Love Is* [Aşk Nedir Bilmek İstiyorum], *What Is This Thing Called Love?* [Nedir Bu Aşk Dediğimiz?]) ve *The Affair* [Kaçamak] gibi televizyon programlarına gönderme yaptığını “son yarım asırdaki popüler kültür tarihi yol gösterici kabul edilebilirse, romantik aşkın doğası hakkındaki soruların çok mühim olduğunu söylememiz mümkündür” diye özetliyordu. Kendi yaşamı hakkında kaleme aldığı ifadeler şöyleydi:

Erkek arkadaşımın apartman dairesinden çıkıp kocamla birlikte yaşadığım eve doğru yürüdüğüm sabahlarda, kendimi bazen romantik aşkla bizzat yaşadığım deneyimlerle içinde yaşadığım zaman ve mekânda (yani Kanada’nın Vancouver şehrinde, 2016 yılında) romantik aşkın genellikle algılanmakta olduğu biçim arasın-

daki kopuklukları yansıtmış gibi buluyorum. Bu bazen zihnimde tuhaf bir sohbetin, birilerinin bana, “Ee, peki siz nereden tanışıyorsunuz?” gibi son derece masum bir soru yöneltip beni farkında olmadan hileli bir cevap vermekle *çok fazla bilgi yüklemesi* olacağını bildiğim bir cevap vermek arasında seçim yapmak zorunda bıraktığı anlardan birinin tekrarı şeklinde başlıyor. Kocamı ve beni tanıyan kimselere, “O benim erkek arkadaşım,” diye gerçeği söylesem, ortamda birden tuhaf, anormal, insanlara iğrenç gelen bir şeyin varlığının kavranması suretiyle gelen bir mahcubiyet yaratacağı yadsınamaz bir gerçek. “Hı o mu, eskiden benim üst katımdaki ofiste çalışırdı,” gibi hileli cevaplar kolay ve rahattır.

Jenkins, bana haftada bir geceyi erkek arkadaşı Ray ile, kalan altı geceyi de kocası Jonathan ile geçirdiğini söyledi. Üçü paylaştıkları Google takvimiyle işi çözüyordu. Jenkins’in bana söylediğine göre başarılı bir şekilde çokaşklı olmak bir nebze organize olmaya dayanıyordu. Kendisi de, eşi de daha evliliklerinin en başından tekeşli olmak istemediklerine karar vermişti. Ancak doğruluk konusunda çok titiz olan Jenkins başlarda “poliamori” terimini kullanmak konusunda pek emin değildi. Sonra erkek arkadaşına âşık olmuş, birden doğru etiket tam da bu olmuştu: “çok” anlamına gelen *poli* ve “aşk” anlamına gelen *amore*. Birden fazlasını sevmek. Felsefenin gerçek dünyanın bir parçası olmasına bağlılığı ile tekeşli olmaya bağlılığı sonucunda Jenkins bir süre için özel hayatını felsefi perspektifle yazmayı düşünmüş, ancak sonradan üzerine çekmesi olası olumsuz ilgiye karşı daha sağlam bir tampon görcüvi göreceğini hissettiği için kadrosunu alana kadar beklemesi gerektiğini sezmişti.

Jenkins'in alışılmışın dışında bir günah keçisi olduğunu söylemek mümkün. Kendisini "tasvip bağımlısı" ve "Hermione Granger tarzında, başını asla belaya sokmayan" biri olarak tanımlıyor, "dünyanın en kötü isyankârı olduğunu, daima en yüksek notları almaktan başka hiçbir şey istemediğini" ifade ediyor. Nefret dalgası başlayana kadar geri dönüşü olmayan bir yol açtığını fark etmemişti. Bana şakayla karışık, kitabının "2017'nin başında, tam da Sevgililer Günü zamanında" piyasaya çıktığını söyledi. Bu dönem kendisi için pek de sevgi bayramı olmamıştı. Hakaretler, tahkirler, eleştiriler ve tehditler neredeyse ânında baş göstermeye başlamıştı.

Kendi gündelik hayatını açıkça dışarıya vurmak bile olayların akışına, yani kadınlar için olduğu kadar erkekler için de tekeşliliğe karşı bir tehlike olarak algılanmış, çoğunlukla o kendisine sahip çıkmazsa "sahip çıkılacağına" yönelik şiddetli tehditlerin fitilini ateşlemişti. Bu saldırıların altında yoğun, fokur fokur kaynayan bir yetkinlik algısı; kutsal bir şeyin rahatsız edildiği ya da kirletildiği ve itibarının iade edilmesi gerektiğine dair bir his yatıyordu. Bazılarının, "Git sigil kap ve geber orospu. Bugünlerde şeriat gözüme daha bir güzel gelmeye başladı," şeklinde ifade ettikleri öfkeleri, Jenkins'in "şımarık" ve "asi" hareketlerinin, zihinlerinde sadece Jenkins'in kocasına ve uygarlığın bütününe değil, aynı zamanda yorum yazarlar olarak kendilerine de bir hakaret olarak algılandıklarının iyi bir göstergesiydi.

Bir yaz öğle sonrası Facetime üzerinden konuşurken dokuz yaşındaki oğlum ve arkadaşı birden ortama dalınca ben dizüstü bilgisayarımı yere düşürüp odayı değiştirmek, ardından da onun balkonunun hemen aşağısındaki koca bir kamyon (bu New York'lu için karatahtaya sürtü-

len tırnak gibi) kulakları sağır eden bir bip-bip-bip gürültüsüne başladığında gördüğüm üzere Jenkins'in sakin, düzgün ve açık bir hali vardı; sükûnetin vücut bulmuş haliydi. Gerçekten de Jenkins herhangi bir tını ya da frekanstan bir sesi duyup da üniversitedeki favori hocanızı diğerlerinden ayıran o derin, ayakları yere basan zekâ ve özgün merakla bu sesin altında yatan manaları ortaya çıkarabilen biri olarak insanı etkiliyordu. *What Love Is*'in yayımlandığı andan itibaren aldığı son derece aleni ve çoğunlukla da histriyonik tehdit ve hakaretlere karşı yaptığı da tam olarak buydu. Gözlemlerini, "Kadınların doğuştan tekeşli oldukları fikri, bizler 'sadakatsizlik' ettiğimizde olayı 'daha da kötü' hale getirmekte," diye paylaşıyordu. "Elbette 'kaltak' ve 'orospu' gibi sözcüklerin kadınlara yönelik cinsiyetlendirilmiş olmalarının sebebi de budur." Ve yine ona göre bütün bunların altında yatan, Bertrand Russell'dan yaptığı alıntıyla "kadınların, erkeklerin üremede kullandıkları mülkleri olduğuna dair tarihsel görüş" idi.

Fakat istem ve iradeli mülkler diye ekleme yaptım.

"Aynen öyle!" diye onayladı Jenkins, konuya iyice ısınarak. İradeli bir mülk olduğu için "kontrol edilmesi gerekmekte, kontrolden çıkarsa, kontrolün ötesine geçerse hem kişisel olarak size hem de toplumsal olarak bütüne karşı yoğun bir tehlike içeriyor. Aslında bakacak olursak bütün dünyayı yakıp yıkabilir." Plymouth ve Massachusetts Körfezi Kolonilerini, sabanın bıraktığı mirasın kalıcılığını, kadınların yaşam deneyimlerindeki geniş ve derin saban izlerini aklımdan geçiriyordum. Jenkins gibi sınırın ötesine geçen kadınların aynı anda hem bizzat kirlenmiş hem de özünde etraflarını da kirleten kimseler olduklarına dair imasıyla birlikte "ayaklı cinsel enfeksi-

yon” hakareti tıpkı sizi de içlerinde bulundukları bataklığa çekip hasta etmek isteyen cüzamlılar gibi eşzamanlı olarak hem küçük düşürücü hem de bulaşıcıydı ve bütün bu öfkeyle kaygıyı hayalî bir kontrol altına alarak aynı anda ifade ediyordu.

Çokaşklılık ve kendisi gibi otonom ve açık kadınlara yönelik damgalamaların şiddetinin azalıyor olup olmadığını sorduğumda Jenkins çabuk ve kesin bir “hayır” cevabı verdi. Elbette çokaşklılık konusunda programlar yapılıyor, Google’da “rıza dayalı tekeşli olmama” gibi ifadeler konuya yeni bir açıklıkla yaklaşıldığına işaret eden sıklıklarla aranıyor fakat Jenkins bunları yemiyordu. Kendisi Asya kökenli iki erkekle birlikte olduğu için bu konuda söyleyecek çok sözü olan aleyhtarlarının alenen göstermekte olduğu ırkçılık onu özellikle etkiliyordu. Jenkins, “Bu konu üzerine birkaç televizyon dizisi ve kültürel diyaloglar olabilir; ama çokaşklılığı, özellikle de bir kadının beyaz olmayan iki erkekle birlikte olmasını uygun bulmayan çok fazla insan var,” diyordu. Bana, derse girdiği zaman kendisine gelen “çekik göz meraklısı”, “Asyalıların orospusu”, “Japon pornolarındaki çift taraflı döl kovası” gibi hakaretimiz yorumları, kesişimselliklerini vurgulamak için kocaman puntolarla ekrana yansıtarak kullandığını söyledi. Yazılarını çok takdir ettiği bell hooks’un çalışmalarından alıntı yaparak, “Poli karşıtı, kadın düşmanı ve ırkçı yorum ve inanışlar birbirine ve diğer kültürel önyargılara sıkıca bağlıdır,” diyordu.

Bu bağlamda, Jenkins’in yazdığı konular, inandıkları ve yaşam tarzı üzerine mahsus yapılmış gibi görünen yanlış yorumlamalar tuhaf, ya da en azından görece masum gibi görünebilir. Ama değiller. *New York* dergisinin *The Cut* başlıklı blogu tarafından, Jenkins ve kitabı hak-

kında, Jenkins'in kocası ve erkek arkadaşıyla yaşamını çok sayıda detayla birlikte paylaşan bir yazı yayınlandı. Yazının başlığı "Maybe Monogamy Isn't the Only Way to Love" [Belki de Tekeşlilik, Sevmenin Tek Yolu Değildir] idi. Başlığın hemen yanında bir kadına kolunu atmış bir adam ve onun arkasından gizlice elini tuttuğu başka bir kadından oluşan üçlüyü gösteren bir stok fotoğraf kullanıldı. Bunun vermek istediği mesajı anlamak için kültür incelemeleri alanında doktora yapmaya gerek yok: "Yazımız çokaşklılı bir kadının hikâyesini anlatıyor olsa da çoklu cinsel partnerlere sahip olma ayrıcalığının *erkeklerle* ait olduğunu bir kez daha dile getireceğiz."

Gizliden gizliye iş gören stok fotoğraflar, alenen ırkçı laflar ve açık tehditler gibi zorlayıcı taktikler gerçekten de işe yarıyor. Pek çok kadın, bana kadın düşmanı internet trollerinin aktif olduğu dönemlerde (yani aslında her zaman), Twitter'da #feminizm gibi etiketleri kullanmaktan kaçındıklarını ifade etti. *Wonder Woman* ve *Gizli Sayılar*'a kadar film stüdyoları, kadın izleyiciye hitap eden, kadın başkarakterlerin olduğu filmler yapmaya pek yanaşmamış, siyah kadın başkarakterlerin olduğu filmlere para ayırmaya ise daha da çekimser olmuştur. Gerçekten de 2014 yılında Marvel'ın CEO'sundan Sony'nin yöneticilerinden birine atılan ve kadın izleyiciye yatırım yapmanın hata olacağını ifade eden bir e-postanın basına sızmasıyla, Hollywood'un ergenlik çağındaki oğlanların ve yetişkin erkeklerin üzerine oynadığı izlenimi iyice pekiştirdi. Hillary Clinton'ın yenilgisi, "o sürtük, çarpık Hillary'yi ortadan kaldırmamız" gerektiğine, aksi takdirde bütün dünyanın yerle bir olacağına dair bir kanının dalga dalga yayılmasıyla oldu; beyaz kadınlar da bu söyleme uyum gösterdi. Leslie Jones, kadınların geçmişten bugüne erkeklerle

has gibi sunulan, gerçekte bile var olmayan bir mesleği (hayalet avcılığı) icra edebilme haklarını savunma cüretinde bulunduğu için gördüğü son derece şiddetli ırkçı ve kadın düşmanı lincin ardından komedyenlik ve olimpiyat yorumculuğu işine geri döndü, ancak aleyhtarlarından gördüğü büyük zarar sebebiyle Twitter’da paylaşım yapmaya kısa bir süre için ara verdiğini ifade etti.

Jenkins, kendisini cinsel olarak tek bir kişiye ayırmayı reddederek, erkek tahakkümüne karşı çenesini kapatmayarak veya başkanlığa adaylığını koyarak kadınların aşmaması gereken ince hattın dışına çıkan kadınlara yöneltilen öfke dolu sözleri yapısökümden geçirip anlayabiliyor. Ancak sözler yine de her defasında can yakıyor. Kitabının yarattığı tartışmaları nasıl karşıladığını sordüğümde içinde bulunduğu durumu bana, “Çılgınca iyimser olduğum günler de oluyor, korkunç karamsar olduğum günler de,” diye özetliyor. Sadece Trump destekçilerinde değil, bazı Bernie Sanders hayranlarında da görülen derin, analiz edilmeyen kadın düşmanlığı akımına da gönderme yaparak, “Kadınların mülk değil insan olduğunu dile getirmek, eşitliğe inandıklarını ifade eden insanlar için bile epey tehdit edici,” diyor.

Sözlerine, “Ben, bizzat oldukça sıkıcı bir insan oluşumla çokaşklılığın tuhaf dışılığını temsil eden bir konumdayım,” diye devam ediyor. “Kaltak stereotipine karşı da bir tehdit oluşturunurum çünkü bir filozof olarak yazılar kaleme alıp kurumsal itibar ve prestije sahip olmamın yanı sıra bir de fotoğraf çekilirken nasıl giyindiğime bir bakar mısınız! Gösterişsiz ve modası geçmiş!” Bir an duraksayıp sözlerini şöyle özetliyor: “Bütün bunların kombinasyonu beni aynı anda hem tehditkâr hem de baştan savılması güç kılıyor. Gelgelelim statükonun

kökleri çok derine iniyor. Üzerine çok fazla şey inşa edildi. Bizzat temeli teşkil eden o.” En iyi günlerindeyken Jenkins kendi yaşam biçimine, kitabına, tekeşli olmadığı gibi bundan dolayı özür de dilemeyen, cinsel olarak kendi kaderlerini tayin etme yetkisine ve daha genel anlamda otonomiye sahip olduklarını hisseden kadınlara yönelik tepkileri bir tür sönümlleme patlaması olarak ele alıyor. “Belki de bu geri tepme, atlatmamız gereken görkemli bir son nefes. Belki de önyargıların kökleri çok derin olduğu için sonları böylesi dramatik ölümle geliyor.”

Jenkins son zamanlarda iyilik üzerine düşünüyor; iyilik ile zalimliğin zıtlığı üzerine. Derin, felsefi bir manada. Söylediğine göre çokaşklılık olmak, canınızı yakması olası bir şeyi yapması, yani bir başkasıyla görüşmesi için birine izin vermeye çalışmak anlamına geliyor. Ancak madalyonun öbür yüzünde, bu türden bir yaşam biçiminiz varsa açık olduğunuz eşiniz ya da uzun süreli partnerinize son derece hassas olmanız anlamına da geliyor. Ya da bir “üçlüye” dahilseniz eşit olarak bütün partnerlerinizin gereksinimlerine karşı hassas olmanız... Hangi özel çokaşklılık biçimi olursa olsun, bilinçli ve zahmetli bir iyilik gerektiriyor. Jenkins derin derin düşünerek, “İletişim hakkında pek çok şey öğrenebilirsiniz. Kendiniz ve başkaları hakkında pek çok şey öğrenebilirsiniz. Empati kurmayı da öğrenebilirsiniz. Ama iyilik öğrenilebilen bir şey değildir,” diyor. Söylediğine göre çokaşklılık olmak ve bu konuda yazmak pek çok açıdan çok öğretici bir deneyim olmuştur. “Hem kişilerarası düzeyde hem de daha geniş bir anlamda bağışlayıcılık için çaba sarf etmeniz gerekiyor,” diyor. “Sanırım benim için çok açık hale gelen şeylerden biri toplumsal değişim ve adalet kavramlarının salt büyük ölçekli politikalarla ilişkili olmadıkları oldu. Bu kav-

ramlar, birbirimize nasıl tepkiler verdiğimiz, birbirimizi nasıl denetlediğimizle ilgili.”

Hem de nasıl denetliyoruz kendimizi. Öyle ki tekeşliliğin kendilerine uygun olmadığına ve bu konuda açık olmaya, ya da bunu açıklamadan tekeşli olmamaya karar veren Jenkins gibi kadınlar (ki ev hayatlarında büyük mutsuzluklara yol açabilir, boşanabilir veya Jenkins’in başına gelenler gibi ömürlerinde bir kez bile görmedikleri insanların öfkesini üzerlerine çekebilir ya da fiziksel şiddete ve tecavüze maruz kalabilir hatta öldürülebilirler) karşılaştıkları tehdit ve engellere ek olarak toplumun aldatan kadınlara yönelik tahkirini yansıtırak yoğunlaştırarak kendilerine olan etkisini ikiye katlıyorlar. *Slut-shaming*’e maruz kalan kadınların çoğu kalabalık güruha dahil oluyor, kendi kendilerine yükleniyorlar. Annika hariç, röportaj yaptığım kadınların çoğu 33 yaşındaki Mara gibiydi. Kendisinden daha yaşlı, sahiplenici, eskiden denizci olarak çalışmış, kendisiyle seks yapamayan ve yapmayan bir erkek arkadaşı vardı ve sertleşme bozukluğu için tedavi olmayı reddediyordu. Sonunda Mara gizli bir ilişki yaşamıştı: Sanki Marta Meana’nın katılımcılarının biri tarafından yazılmış bir repliği okur gibi, “O anda biri tarafından arzulanmanın benim için ne manaya geldiğini size tasvir etmem mümkün değil,” demişti. Sonunda “istenmiş” olmak Mara’ya can suyu gibi gelmişti. O zamanlar 20’li yaşlarının sonunda, genç ve güzel bir kadındı; cinsel ve duygusal tatmini arzulayıp aramış olması bana son derece sağlıklı ve normal geldi, ki zaten duygusal tatmine de cinsel tatmin vasıtasıyla ulaşmıştı. Ancak aradan yıllar geçtikten sonra mutlu mesut evliliğini sürdürürken o zaman erkek arkadaşı olan kocasını “aldatmış” olduğu gerçeği (ki bu gerçek, e-postalarının okunup

özel alanının ihlal edilmesiyle ortaya çıkmıştı) onu göz-yaşları içinde bırakmıştı. Yaşadığı suçluluk duygusu onunla röportaj yaptığım restoranda asılı duruyor gibiydi; salladığımda onu bunun ağırlığından kurtaracak bir sihirli değneğim olsun istemiştım.

Alicia Walker'ın ifadesiyle, "Cinsel otonomi söz konusu olduğunda kadınlar, erkeklerin hiç karşılaşmadığı dışsal ve içsel kısıtlamalarla karşı karşıya kalır." Walker'ın araştırmasındaki katılımcılarda olduğu gibi kadınların sekse erkekler kadar önem addetmediğine dair yazılan sosyal senaryo, kadınların seksi evliliklerinin dışında arayacak kadar fazla istemiş olmaktan dolayı değil, sadece istemiş olmaktan dolayı bile kendilerini "tuhaf" ya da "azmış" gibi hissetmelerine yol açıyor. Bu sırada ilişki dışı cinselliğe ve özellikle de kadın ihanetine yönelik yasaklama öyle geniş kapsamlı ki röportaj yaptığım kadınlardan, adına Michelle diyeceğim bir tanesi ihanet ettiği için değil ama evli bir kadınla beraber olduğu için kendisini bir türlü affedemiyor.

MICHELLE

Michelle kendinden emin, bağımsız ve ilham verici biri. Kâr amacı gütmeyen bir kurumu yönetiyor; sık sık ulusal haber programlarında konuşan ve geniş okuyucu kitlelerine sahip popüler yayınlarda yazılar yazan tanınmış bir sima. Güzel, zeki bir kadın; ciddi meselelerde kanaat önderi. Ama aynı zamanda cana yakın, komik ve eğlenceli; mizah duygusu hem uçsuz bucaksız hem de kapkara. Ortak bir arkadaşımızın partisinde kendimi onunla kitabım hakkında konuşurken bulana kadar, bana bizzat ver-

diği sufleden önce eşcinsel olduğunun hiç farkında değildim. Michelle bana doğrudan ve müstehzi bir şekilde, “Lezim ben, biliyorsun değil mi? Neyse işte, böyle bir şey var ve bir noktada sana aramızda bir şeyler geçen bir kadından bahsetmem lazım. Hâlâ olanı biteni, nasıl olup da böyle olduğunu, yaptıklarımı neden yaptığımı anlamaya çalışıyorum,” dedi.

Kısa bir süre sonra Michelle bir dizi konuşma yapmak üzere bir iş seyahatine çıktı, ama biz iletişimimizi koparmadık. Bana sözünü ettiği durum ve bu durum üzerine düşündükleri hakkında birkaç kez e-postayla yazıştık ama o her şeyden üstü kapalı olarak söz ediyordu. En sonunda, yaşadığı şehri ziyaret ettiğim esnada bir kafede oturup yüz yüze konuşma fırsatı bulduk. Michelle, bir süreliğine beraber olduğu Delia’yı “gayet evli, yani öyle ki alenen evli diyebilirsiniz ve buralardaki lezbiyen cemaatinde bir yıldız diyebileceğimiz kadar tanınan biri” olarak tanımlıyor. Michelle’in ifadesiyle “son derece uygar bir şekilde başlayan ama gitgide alkolün su gibi aktığı çılgın bir olaya dönüşen” bir kokteyl partisinde tanışmışlardı. Michelle’in sevimli bir mahcubiyet içinde gördüğü Delia partiye karısıyla gelmemiştir. Konuşmaya başladıklarında oğullarının aynı yaşta olduğunu fark etmiş, birkaç kadehten sonra Delia, Michelle’e, “Karım şehir dışında, ben de bu durumdan çok memnunum,” demiştir.

“Hemen kaptım durumu,” dedi Michelle biz kafede oturmaya devam ederken. “Yani o zamanlar henüz benimle flört ettiğini, benim de ondan etkilendiğimi fark etmemiştim, çünkü kendime evli biriyle ilgilenme izni vereceğim hiç mi hiç aklıma gelmezdi.” Ben kendisine neden diye sorduğumda bir an bile duraksamadan, “Çünkü alclade bir kaçamaktan fazlası olmak istiyorum,” dedi. Yine

de Delia'nın evliliğinde mutsuz olduğuna dair belli belirsiz bir ipucu vermiş olması Michelle'in zihninde yer etmiş, bir süre boyunca da bu yeri korumuştur.

Birkaç gün sonra çocuklarıyla beraber parkta karşılaşmışlar, sonrasında bir şekilde kendilerini bir aile restoranında bulmuşlardı. Oğlanlar birbirlerini kaybetmiş de bulmuş arkadaşlar gibi birden kaynaşmışlardı; evliliğinin yalnız ve zor olduğunu tekrar ima eden Delia ve Michelle açısından da durum hiç farklı değildi. Delia, Michelle'e daha önce bir kez eşinden ayrılmayı düşündüğünü ama bu planın sonunu getiremediğini de söylemişti. Açıkça acı çekiyordu. Tıpkı Michelle'inki gibi kurnaz mizah duygusu ve sınıksız, koşucularinkileri, andıran vücuduyla aynı zamanda güzel ve çekiciydi de. Delia, o akşam Michelle ve oğlunu evlerine yemeğe davet etmişti, eşi hâlâ şehir dışındaydı. "Canım gitmeyi gerçekten çok istiyordum, ama aynı zamanda erdemli olmak da istiyordum. Bu yüzden, 'Gelemeyiz, iyi bir fikir değil bu. Çünkü sen evlisin,' dedim." Delia başını sallayıp anladığını, Michelle'in haklı olduğunu söylemişti.

Ertesi gün birbirlerine e-postalar ve mesajlar göndermeye başladılar. Mesajlarında neler yaptıklarından, çocukların nasıl olduklarından falan bahsediyorlardı. Sonra, daha ilk haftanın ardından aralarındaki karşılıklı çekimden bahsettiler. "Yanlış olduğunu biliyordum. Çoğunlukla kendime onun evli olduğunu, bunun benim için bir sonu olmadığını söylüyordum. Ama işin aslına bakacak olursak bütün hayatım ondan gelecek bir sonraki mesajı beklemekten ibaret olmuştu." Delia'nın mesajları komikti. Dürüsttü de. Ve bir de, bütün çıplaklığıyla hamdı. "Eşiyle ilişkisi içler acısı haldeydi. Aralarında hiçbir iletişimin kalmadığını, eşinin tam bir işkolik olduğunu söylüyordu."

Mesajları daha samimi bir hal aldıktan çok da uzun olmayan bir süre sonra birbirlerine ortak bir arkadaşlarının evindeki davette rastlamışlardı. Delia'nın eşi de oradaydı. "Cinsel gerilim dayanılır gibi değildi. Öyle somuttu ki adeta *gözle görülebilir* bir haldeydi," diye hatırlıyor Michelle o ânı. "Bugüne kadar da öyle devam etti. Hâlâ da ediyor."

O tuhaf buluşmadan ve devam eden mesajlaşmalarından bir hafta kadar sonra bir akşam geç saatte Michelle'in kapısı çalınmıştı. Kapıyı açtığında karşısında Delia'yı görmüştü. Karısının uzakta olduğunu ve Michelle'i görmesi gerektiğini söylemişti. İçeri girmiş, Michelle'i duvara doğru sıkıştırmıştı; uzun uzun, ateşli bir şekilde öpüşmüşlerdi. Michelle, "Orada bir sınır vardı, ben de bu sınırı aştım," diye anlatıyor. "Tam da benim yapacağım bir şey." Delia'ya gitmesini söylemiş, Delia da gitmişti. Ama Michelle onu, o öpüşmeyi, Delia'nın bedeninin kendi bedenine yapıştığında hissettirdiklerini bir türlü aklından çıkaramıyordu; kısa bir süre sonra yeniden görüşmeye de başlamışlardı zaten. Bilinmezlerle dolu ve heyecan vericiydi fakat yine de Michelle'e doğru gelmiyordu. Başını sallayarak, "Bazen koşmaya diye çıkıp bana gelirdi. Bir keresinde bir parkta buluşmuştuk. Bazen onu otoparkta beklerdim, sonra da beraber otele giderdik. Her şey çok gizli kapaklı yürüyordu; korkunçtu," diye hatırlıyordu o zamanları. "Daha en başından ona, 'Bak, eşinden ayrılmağın sürece böyle bir şey yapamayız,' diyordum, bu konuda çok nettim. 'En azından ayrılma aşamasında olman lazım,' demiştim. O da, 'Zaten öyleyim,' demişti. Gerçekten de bütün zorluklarıyla beraber elinden geleni yapmıştı bu konuda." Delia ve Michelle'in ilk öpüşmesinden birkaç ay sonra Delia ve eşi ayrılmışlardı; Delia kendi evine taşınmıştı. O ve Michelle, çocuklar yüzünden "yatı-

lı kalmaksızın” birkaç haftayı birlikte geçirmişlerdi. Bu haftaları Michelle, “İnanılmaz seksi ama aynı zamanda da derin,” olarak anlatıyor. “Birbirimize karşı son derece gerçek bir bağ ve inanılmaz bir çekim hissediyorduk, hâlâ da hissediyoruz.”

Tam birbirlerine alışıyor, birbirlerini hayatlarına dahil etmekten ve çocuklarına ne söyleyeceklerinden bahsediyorlardı ki birden kıyamet kopmuştu. Delia’nın eşi, Michelle’in yazdığı bir aşk mektubunu bulmuş ve olayların zamanlamasını tespit etmişti. Delia’nın kendisini Michelle’le aldatıldığını anlamış, dağılmış, çok sinirlenmişti. Delia’nın işyerine gelmiş, Delia’yı küçük düşürücü bir tantana koparmıştı. Sonrasında Delia, eşine geri dönme kararı almıştı. “Bana kendisini çok suçlu hissettiğini ve partneri böyle perişan haldeyken mutlu olmayı hak etmediğini söyledi. Tamamen, çaresizce mutsuz olduğu bu kadınla birbirlerine karşılıklı bağımlılardı ama benim buna karşıacak halim yoktu tabii.”

Gün içinde oğlu ve işiyle meşgul oluyordu, ama gece başını yastığa koyar koymaz suçluluğa dair tekrar eden düşünceleri aklından atamıyor, defalarca pişmanlık listesinin üzerinden geçiyordu. “Başlarda inandığım benim evli olmadığım, bu kadının da evliliğinin yıkılmış olduğu ve bana karısından ayrıldığını söylediği, dolayısıyla oyunun kurallarına uygun oynandığı yönündeydi. İlk zamanlar gözlerim aşktan ve tutkudan kör olmuşken verdiğim kararların ne kadar ahlaki olduğunu düşünecek kapasitem yoktu. Şimdi daha uyanık ve seçimlerimin yarattığı körlükten uzakken evli biriyle ilişki yaşamış ve onun ailesine zarar vermiş olmaktan dolayı kendimi çok kötü hissediyordum. Zararın birincil kaynağı ben değildim, ancak oğlunu gerçekten de seviyordum ve onun da bun-

lardan etkilendiğini biliyordum.” Michelle başka türlü, belki de daha soyut bir suçluluk daha duyuyordu. “Ben evlilik kurumuna duyduğum saygıdan dolayı evlilik eşitliğini savunan eşcinsel bir kadını. Eşcinsel bir birey olarak evlenme hakkına sahip olmayı arzu ediyor, sonra da umursamazca bir başkasının evliliğini ihlal ediyorum. Bundan çok utanıyorum.”

Fakat aşk hikâyesi henüz sona ermiş değildi. Eşiyle aylarca süren terapiden sonra Delia, ona Michelle’le birlikte olmak istediğini söylemiş, eşi de buna razı olmuştu. Michelle’in çekinceleri vardı, ama üçü bir araya gelip bu meseleyi tartışmışlardı. “Biraz gerçeküstüydü. Ama karısı Delia’nın evlilikten elde edemediği pek çok şey olduğunu anladığını ve onun mutlu olmasını istediğini, bunu desteklediğini söyledi.” Yine de Delia’yla yeniden birlikte olmanın başlarda yarattığı coşkulu mutluluk döneminin ardından Michelle kendisini gitgide daha da kaygılı hissetmeye başlamıştı. İkinci ilişki denemelerinin daha ilk aylarında Delia’nın eşi, Michelle’in ifadesiyle “darmadağın olmuş” ve Delia’dan Michelle’le görüşmeyi kesmesini talep etmişti. Delia donakalmış, ne yapacağını bilmez hale gelmişti. İstirap içindeki Michelle bu duruma bir son verme kararı almıştı. “Kimseye iyi gelmiyordu. Ama onu çok özlüyorum. Çok âşığım ona,” diye başını salladı. Ayrılımlarının üzerinden bir yıldan fazla süre geçmişti ama Michelle daha az boşlukta veya daha az kırgın değildi. Acısının bir kısmı da, bizzat kendi söylediğine göre Delia’yla ilişkisinin gayrimeşru bir şekilde başlamış olmasından kaynaklanıyordu.

Açıklamaya çalıştıkça Michelle’in gözlerinden yaşlar süzölmeye başlamıştı: “Evli birini sevdiğiniz zaman bir ‘sır’ oluyorsunuz. Hiçbir önem arz etmiyorsunuz, her za-

man bir esrar ve utanç perdesinin altındasınız. Aramızda büyüleyici bir aşk vardı ve bu güzel şeyi saklamak zorundaydık.” Delia’nın sonunda eşine açılması ve Michelle’le yeniden beraber olmak istediğini söylemiş olması da pek bir fark yaratmış gibi gözüküyordu. Michelle nihayetinde yine bir kenara itilmişti; bu işin sonunu getiren teknik olarak kendisi olsa bile bu onun için yine de çok yıkıcı olmuştu. Bunu kendisini korumak ve doğru olanı yapmış olmak için yapmıştı; kendisi öyle istediği için değil. Bir bakıma Delia ve eşinin ilişkisinde adeta bir piyon olmuştu ve bu onun canını korkunç derecede yakıyordu. Biz kendisiyle oturup konuşmadan çok da uzun olmayan bir süre öncesinde Delia’dan bir mektup aldığını söyledi.

“Eğer ölür gidersem ya da sana söyleyecek zaman veya durumum olmazsa diye bilmeni isterim ki her gün seni düşünüyorum,” diye başlıyordu mektup. Güzel bir mektuptu; aşk, seks ve bağlılık hakkında yazılmıştı. Ancak Michelle mektubu okuduktan, hıçkırıklara boğulduktan sonra acaba doğru seçimi mi yaptım, Delia’yla kalıcı bir şeyler olsun diye daha çok çaba sarf etmeli miydim diye de düşünmüş; kendisini *hayat kısa, neden kendimi böyle acınası bir hale getiriyorum ki?* diye düşünürken bulunca zihninde de Delia’yla olan ilişkisini tamamen bitirmişti. Onu bazen hâlâ etkinliklerde görüyor ve her defasında yolunu değiştirmeye özen gösteriyordu. Kolay değildi elbette. Kendisi ve Delia’nın çok mutlu bir evlilikleri olabileceğinden emindi. Fakat bunun imkânsız olduğunu da hissediyordu. Sonuçta Delia evliliğini bitirmek istiyor ama bitiremiyordu. Özgür olmak istiyordu, Michelle’i de istiyordu; ancak kendisini bunu talep edip alamayacak kadar da suçlu hissediyordu. Michelle bana bunları anlatırken birkaç dakika daha gözyaşı döktü. Ona bu anıları

eşelediğim için üzgün, bu acı verici hikâyeyi benimle paylaştığı için de minnettar olduğumu söyledim; Michelle de başını salladı. Programı çok yoğundu, katılması gereken bir konuşma olduğu için gitmek zorundaydı. “Size teşekkür etmem gerek,” demişti. “Çünkü bunlar insanın öyle etraflıca konuşabileceği şeyler değil. Delia ile aramda geçenlerle ilgili sorunum bunun alenen yaşanmamış, hiç gün yüzü görmemiş bir ilişki olmasıydı. Şimdi sanki sonunda gün yüzü görmüş gibi hissedebiliyorum.” Michelle, Delia ile hissettiği yoğun cinsel, romantik ve duygusal bağı onurlandırmak istediğini söylemişti. Ben de onu dinlemekten onur duymuştum.

(EVLİ) KADINLARA AŞIRI DÜŞKÜN ERKEKLER

Bazı insanlar, nedense başkalarıyla birlikte olanlara âşık olurlar. Michelle’in yaşadığı bu tür bir durum. O, Delia’ya âşık oldu; Delia’nın halihazırda bir partneri vardı, dolaşısıyla ona âşık olmak, huzur bozmak ve kalp kırmak demektir. Michelle geçmişte evli kadınlara ilgi duymamıştı ama bu defa “oluvermişti” işte.

Fakat pek çok sebepten ötürü (durum elverdiği için, biraz tehlike barındırdığı için veya evli kadınlara karşı zaafı olduğu için) bazı insanlar, özellikle halihazırda partneri olan kadınları çekici buluyor. Ben de kendilerinde bu faktörler etkiliymiş gibi görünen birkaç erkekle konuşmuş ve yazışmıştım. Altmış yaşındaki Robert bana gençliğinde evli bir kadınla yaşadığı hikâyeyi anlatmıştı. Mutsuz biten, seksi (ki bu anekdotun kaynağı hem bir e-posta hem de telefon görüşmesiydi) bir hikâyeydi. “Hayatımın en büyük korkularından birinin sorumlusu evli bir kadındır.

Adı Sally idi. 20'li yaşlarımın ortalarındaydım, haftada bir falan benim apartman dairemde vuku bulan oldukça harika bir şeyler vardı aramızda... Beni çekici bulması ve bu konuda harekete geçmiş olması hoşuma gidiyordu. Bu açıdan bağımsızlığını sevmiştim; bu işe kalkışmayı istemiş ve dahi kalkışmış olmasını. Çok çekiciydi bu. Ve aramızda hiçbir şart, koşul yoktu. Onu yemeğe çıkarmam falan gerekmiyordu. Benim için ciddi bir ilişki değildi bu; o gelip gidiyor, beraber keyfimize bakıyorduk. Ancak işler çok düşüncesiz davrandığımız bir noktaya geldi. Gençtim, aklım başımda değildi. O da benden sadece birkaç yaş büyüktü. Bir keresinde beraber bara gitmiştik; bir arkadaş-ı bizi görmüştü. Bir cuma akşamı saat 7 gibi (adamın biri) beni telefonla arayıp Sally'nin yanımda olup olmadığını sormuştu. Bunun masum bir yanlışlık olduğunu sanmıştım. Bir saat sonra telefon yine çalmıştı. Aynı ses bana nerede yaşadığımı bildiğini ve Sally'ye bir daha dokunacak olursam beni öldüreceğini söylüyordu.”

Sarsılmış haldeki Robert banyodaki aynada kendi yansımasını görmüştü. Yüzündeki bütün kan çekilmişti. Kadınların, erkeklerin mülkü olduğu ve Sally'nin kocasının sınırlarını ihlal etmiş olmasının ölümcül sonuçları olabileceği bir dünyada yaşıyor olduğu gerçeği kendisine –bir ölüm tehdidiyle– hatırlatılmıştı. Bu tehdit işe de yaramıştı. Kendisini çoktan hapı yutmuş bir adam olarak görüyordu. *Çifte Tazminat* filmindeki Walter Neff gibi o da aldatan bir kadının çekici olduğu kadar tehlikeli olduğunun bilincindeydi. Neff'in aksine Robert çok derine gömülmeden önce dışarı çıkmıştı. Bana, “Elimi ayağımı tamamen çektim. Neler olup bittiğini açıklamak ve aramızdaki her şeyin bittiğini söylemek üzere telefon etmek için birkaç hafta bekledim. Aradan çok uzun olmayan bir süre geçtikten

sonra bana telefon edip beni sevdiğini ve benimle olmak için kocasından ayrılmayı planladığını söyledi. Ona harika biri olduğunu ama vurulmaya niyetim olmadığını tane tane açıkladım. O andan itibaren eğlencemi ve oyunlarımı evlilik cüzdanı olmayan kadınlarla sınırlandırdım.”

Robert’ı Sally’ye çeken şeylerden birinin kendi deyişiyle “onun bağımsızlığı” olduğunu göz ardı etmek zor. Evliydi ama bu onu durdurmamıştı. Aklında seks olduğu da açık. Son derece bilinçli ve istekli Walter Neff’i, Phyllis Dietrichson’ın yörüngesine iten ve Dietrichson kendisini arabasının arka koltuğuna atıp varlıklı kocasını öldürmeye götürürken başarısız olmasına neden olan şey de yine bu faktörlerdir. Cinsel yönden yüklü, her tarafa çekilebilecek ilk buluşmalarında Walter, Phyllis’e, “Bu ne kadar güzel bir halhal böyle,” der. Geçmişte uzun yıllar boyunca fahişelerle ilişkilendirilen halhallar, o dönemlerde kadınların “hafifliğinin” bir göstergesi olarak algılanıyordu. Bu bakımdan bizler de gücün kimde olduğunu ve hikâyenin nasıl biteceğini biliyoruz.

Robert da evli kadınların kocalarına ait olduklarına dair kültürel senaryoya sonunda kulak vermişti. Sally, Robert’a onun *karısı* olmak istediğini söylediğinde de işbaşında olan yine bu senaryodur. Onun istediği kabaca bir oyuncu değişikliğidir. Bu bağlamda Robert’ın korkusu ve Sally’nin kocasının öfkesi bana çok aşına geliyor; aynı tas aynı hamam. Gelgelelim görüşmeler yapıp okumaya devam ettikçe Sally’nin kocasının tam tersi yapıda, aynı anda hem Robert hem de Sally’nin kocası olmak isteyen erkekler olduğunu öğrenmek benim için şaşırtıcı oldu. Bu erkekler yalnızca eşlerinin kendilerine ihanet etmesini hoşgörüyü karşılamakla veya böyle bir şey olursa bilmecyden gelmekle kalmıyor, eşlerine kendilerini aldatmalarını

istediklerini sıklıkla dile getiriyor, hatta onlara yalvarıyorlar. Bu erkeklerin özel ve inanılmaz bir fetişi olduğunu söylemek mümkün: Eşlerini, kendilerini aldatırken izlemeye yönelik karşı konulamaz bir arzu. Eşinin âşığı olduğu söylenen adamın başını vurduran, sonrasında da talihsiz adamın kellesini alkol dolu bir kavanoza kapattırıp sadakatsiz karısı her gece ibret alsın diye kadının yatak odasında sergilettiği söylenen Büyük Petro'nun tam zıddı bu erkekler. Sahiplenici değil, eşlerinin yoldan çıkması karşısında şiddete yönelmiyorlar. İşin aslı, onları aldatan bir kadınla evli olmaktan daha fazla heyecanlandıran hiçbir şey yok. Kendi cinsel hazları için kadın ihanetini bağırlarına basıyor, göklere çıkarıyor ve planlayıp düzenliyorlar. Böyle erkeklerin ve ilişkilerin varlığını ilk kez sosyal medya aracılığıyla öğrendim; bu da benim için tam bir ders olmuştu.

BOYNUZ BUDALASI

Instagram hesabımın gelen kutusuna “Tam bir *hotwife*¹ gibi görünüyorsun” diye bir mesaj gelmişti. Üzerinde pek düşünmeden bu mesajı silerken içimden *bilmem, olabilir* diye geçirmiştim. Sonuçta kim cinsel içerik ve imalarla dolu istenmeyen mesajlar almıyor ki? Aynı hafta, tanımadığım başka birinden, “*Hotwife* mısın?” diye başka bir mesaj almıştım. Onu da silerken *eeh ama* diye düşünüyordum. Sonra üçüncü bir mesaj aldım: “Selam. Eş paylaşımlı hayat tarzına merakın var mı?” Bu beni biraz duraksattı. Eş paylaşımlı hayat tarzı, ya da internette

1. Kendisini aldatmayan kocasının bilgi ve rızasıyla evlilik dışı ilişkiler yaşayan kadın. (Y.N.)

daha sık olarak kullanıldığı haliyle “*cuckold*”, yani boynuzlanma mı? Bana mesaj gönderen adamın profiline bir göz attım. Eski askerdi. Düzgün bir tipti. Paylaşımları genelde sporla ilgiliydi. Maçoya benziyordu. Ancak “eş paylaşmalı hayat tarzı” ifadesi zihnimde öğrenciyken okuduğum, genç kadınların, her şeyden bihaber, kendilerinden daha yaşlı ve her bakımdan yetersiz kocalarının burunlarının dibinde seks yaptığı “Değirmencinin Öyküsü” ve “Tüccarın Öyküsü” gibi Chaucer eserlerini canlandırmıştı. Her iki öyküde de kadınlar cezalandırılmıyor, kabak tamamen kansı, okuyucu ve anlatıcı tarafından aşağılanan bihaber eşlerin başına patlıyordu.

Google’da biraz araştırma yaptıktan sonra yine Chaucer âlemine döndüm fakat bu kez kocalar oyuna falan gelmiyordu. Tüccarın hikâyesindeki koca olan şövalye gibi kör, değirmencinin hikâyesindeki koca olan marangoz gibi bahtsız değillerdi. “Eş paylaşmalı hayat tarzına” (*cuckolding*’e, boynuzlanmaya) ya da “*hotwifing*”e meraklı olan erkekler her şeyin tamamen bilincindeydiler. İşin aslı aktif olarak harekete geçerek kendi “boynuzlanmalarını” organize ediyorlardı, çünkü eşlerinin aldatmasını doğrudan duymak ya da görmek onları tahrik ediyordu. Eril iyelik senaryosunu yeniden canlandırır şekilde, bu işlere meraklı erkekler sadakatsiz kadınlarla (yani “*hotwife*’larla”) evli olma fikrini benimsemekte, sırf kendi hoşlarına gittiği için eşlerini, kendilerini tekrar tekrar aldatmaları konusunda sürekli kışkırtmaktalardı. Ve anladığım kadarıyla bu erkeklerin (ya da bu erkeklerin yaptıklarının fantezisini kuran erkeklerin) sayısı hiç de az değildi. İngilizce arama motorlarında heteroseksüel porno izleyicileri tarafından en çok aranan ikinci terim, eş değiştirme ve fetişin son derece enteresan bir alt kümesi olan bu kavramdı;

araştırmacı Justin Lehmiller da dört binden fazla erkeğin katıldığı bir araştırmada, bu katılımcıların yüzde 58'inin partnerlerini başka bir erkekle paylaşmak, ya da "boynuzlanmak" şeklinde fantezileri olduğunu bulgulamıştı. Bazı erkekler olay esnasında, olayın gerçekleştiği yerde hazır bulunmaktan hatta olaya dahil olmaktan hoşlanıyorken bazıları ise sadece olayın gerçekleşmesine yardım etmekten ve sonrasında olup biteni dinlemekten zevk alıyordu.

Kai Ma, Nerve adlı internet sitesinde yayımlanan "Take My Wife, Please" [Lütfen Karımı Alın] başlıklı makalesinde bu eylemleri uygulayanların "boynuzlama" [cucking] ve "*hotwifing*" dediği kavramlara dair detaylı bir giriş ve genel bir bakış sağlıyor. Gözlemlerinden hareketle, karısının başka bir adamla seks yapmasını izlemek isteyen veya karısını bunu yapmaya teşvik eden bir erkeğin evlilik kurumuna, erkeklik ideolojisine ve hatta ataerkilliğe "son derece radikal bir biçimde" ters gittiğini dile getiriyor. Böyle pek çok erkekle görüşen ve Chatzy ve Cuckold Place gibi internet siteleri aracılığıyla çevrimiçi boynuzlanma âleminin içine dalan Ma'ya göre bu erkeklerin çoğu günlük yaşamlarında bizlerin "alfa" diyebileceği; karılarıyla olan seks hayatlarında ise tamamen "beta" bir rol üstlenmekten zevk alan hiper-maskülen tipler. Birlikte zaman geçirdiği çiftlerden biri olan Kurt ve Christina, kendisine Claudio adındaki, düzenli olarak "oynadıkları" bir "boğa" ("*hotwife*" kadınla seks yapan diğer erkeği ifade eden terim) ile yaşadıklarını detaylıca aktarmıştı. Kurt ile Christina, Claudio'yu Craigslist'te bulmuştu. Açıklamalarında boğalarının penisinin Kurt'ünkünden daha büyük olması gerektiğini açıkça belirtmişlerdi. Eski bir askerî personel olan Kurt, Christina, "Claudio içimde senin ulaşamadığın yerlere dokunuyor," gibi şeyler söylediğinde inanılmaz dere-

cede tahrik oluyordu. Dahası, Christina Claudio'yla veya yatak odalarına ve ilişkilerine davet ettikleri, hepsinin de penisi kendisininkinden daha büyük olan diğer boğalardan biriyle seks yaparken izlemeye bayılıyordu. Kurt, boğaların hem fiziksel hem de psikolojik olarak kendisinin üstüne çökmelerinden, ona kendisini her anlamda küçük hissettirmelerinden zevk aldığını ifade ediyordu. Ma'ya, "Hayatımda boyun eğen, itaatkâr (ya da o jargonla "*sub*") olmayı seçebildiğim yegâne alan burası," demişti. Toplumumuzda gerçek bir erkeğin, karısının "kontrolünü elinde tuttuğuna" dair derin ve köklü bir inanç var. Kurt ve ona benzer diğer "boynuzlular" bu kontrolden feragat etmekten zevk alıyor; pek çoğu da odadaki "en büyük erkek" olmamaktan tahrik oluyor.

Kendilerini "boynuzlu" olarak tanımlayan ve "*hotwife*" fantezilerinden zevk alan erkekler bu eylemi saklanıp izlemekten ya da kameralar aracılığıyla gözlemekten hoşlanabiliyor. Yine bazı erkekler de "*hotwife*" eşleri boğalarla seks yaparken ortalıktan kayboluyor, ancak önce-sindeki hazırlık aşamasında her şeye yardım ediyor. Bu erkekler, eşlerini bu buluşmalara hazırlamaktan zevk alıyor; söz gelimi eşlerinin bacaklarını tıraş edebiliyor, eşleri için akşam yemeği hazırlayıp otel rezervasyonunu yapıyor, buluşmada giymesi için ona seksi giysiler satın alıyor ve yine eşinin yanında bulunduracağı prezervatifleri tedarik ediyor. Diğer bir grup erkek ise her şey gerçekleş-tikten sonra, olup biteni bütün detaylarıyla dinlemekten zevk alıyor. Bir de "aldatan" eş ya da kız arkadaşlarına olay bittikten sonra oral seks yapmaktan (ki bu "temizlik yapmak" olarak adlandırılıyor) zevk alan "boynuzlular" var. Bu erkeklerden birinin söylediğine göre, "Bunu erotik kılan, kadınının (boğayla birlikte) kendi zevkine ve

keyfine bakıyor olması. Sonra bana geri gelip, ‘Şimdi bana sahip olma sırası sende. Öbür erkeğin geride bıraktıklarının tadına bakabilirsin,’ gibi şeyler söyleyerek beni aşağılar.” Böyle erkekler için kadın ihanetine teslim olmak tadına doyulamaz bir durum.

Gelgelelim “*hotwife*” kadınlarla evli olan bütün erkeklerin “boynuzlu” olduğu söylenemez. Kendisini “*hotwife* yaşam koçu” olarak tanımlayan Alexis McCall, *hotwife* yaşam tarzı hakkındaki blogunda cinsel olarak köle ruhlu olmayan, ancak McCall başka erkeklerle seks yaptığından bundan zevk alan kocasıyla olan ilişkisini tarif ederek gözlemlediği birtakım yanlış kavramsallaştırmalara açıklık getiriyor. Eşi McCall’un başka erkeklerle seks yaptığını bilmekten tahrik oluyor, ancak Ma’nın görüştüğü erkeklerin aksine izlemekten ve aşağılanmaktan zevk almıyor. McCall, “*hotwife*” kavramını “evliliğinin sadece kendi tarafındaki ucu ‘açık’ olan, böylelikle kocasının hem izni hem de teşvikiyle, yine onun kendisini başka erkeklerle paylaşmaya yönelik fantezilerini tatmin etmek için evliliklerinin de yararına olacak şekilde başka erkeklerle görüşüp seks yapabilen kadın” şeklinde tanımlıyor. Eğer söz konusu açık bir evlilik değilse ve evli bir kadın başka bir erkekle bu şekilde seks yaparsa McCall, bu kadının kocasını “aldattığını” (ki bu noktada ana akım yaklaşım tarafından orospu olarak görülen kadınların, kendilerinden “daha kötü” durumda olduğunu düşündükleri kadınları *slut-shaming*’e maruz bırakıyor olmaları da dikkate değer olmakla birlikte başka bir çalışmanın konusu olacak niteliktedir), evliliğin her iki ucu da açıksa o zaman bu çiftin “eş değiştiren” bir çift olduğunu ifade ediyor. *Hotwife* kadınlar bu ikisinin de dışında yer alıyor. Tıpkı McCall gibi pek çok *hotwife*, kendilerini Phyllis Dietrichson ve bütün

bir çekici ve tehlikeli kadınlar âlemine bağlayan sembolik halhallar takıyor. Bu halhallar, müsait olduklarını söz konusu yaşam tarzındaki erkeklere göstermenin bir yolu. Aynı zamanda *hotwife* kadınların birbirlerini tanımalarını da sağlıyor. McCall bir keresinde bir market otoparkında kadının birini görüp ânında bu yaşam tarzında olduğunu anladığını, çünkü kadının yüzük parmağı dışındaki bütün parmaklarına yüzük takmış olduğunu ve Lexi'nin ayak bileğindeki halhala gözlerini diktiğini söylüyor.

McCall, geçmiş paylaşımlarından birinde eskiden cinsellikten tamamen yoksun bir hal almış olan evliliğinde kendisini perişan hissettiğini ve kocası kendisine "*hotwifing*" ile ilgilendiğini söyleyene kadar kaçamak bir ilişki yaşamayı düşündüğünü itiraf ediyor. Kocasının bu açıklamasıyla birlikte işler tamamen tersine dönmüş. "Bunun bana evliliğimin dışında, kişisel bir seks hayatı sunacağını fark ettiğim an bağlandım; zaten bu olmasaydı benim de aklımda bu evlilik dışı seks hayatını kendi kendime kurmak vardı," diye açıklıyordu durumunu. Bu düzen kulağa her an bir felaket ihtimali barındırıyor gibi gelse de McCall ve eşi için hiç de böyle olmamış. McCall, *hotwifing*'in zannedilenin tam aksine evliliklerindeki yakınlığı ve iletişim becerilerini artırıp geliştirdiğini ifade ediyor. Aslına bakacak olursak eşinin teşvikiyle başkalarıyla seks yapıyor olması, daha önce hiç olmadığı kadar birbirleriyle konuşmalarına ve derinden bağlanmalarına yardımcı olmak suretiyle evliliklerini kurtarmış. Fetiş halinde icra edilen kadın ihaneti, birbirleriyle dürüstlikle konuşmalarını gerektirip birbirlerini daha önce hiç olmadığı kadar arzulamalarına vesile olduğu için bu çifti bir arada tutan şey olmuş.

Klinik Psikolog ve Seks Terapisti David Ley, dikkat çekici derecede kapsamlı ve kolay okunan, *Insatiable Wives*

[Doyumsuz Kadınlar] adlı kitabında benzer keşiflere ulaştığını aktarıyor; bulgularına göre eş paylaşma-*hotwifing* yaşam tarzını benimseyen çiftler, bunu tam olarak nasıl uyguladıkları konusunda çeşitlilik gösteriyor, ancak bu çiftlerin içinden başarılı olanların ortak noktaları son derece etkileyici bir bağlılık ve yakınlık seviyesi, parmak ısırtan iletişim becerileri ve tekeşli çiftlerle karşılaştırıldığında birbirlerine çok daha yüksek düzeylerde arzu duymaları şeklinde karşımıza çıkıyor. (Aynı zamanda yazarı olduğu *Ethical Porn for Dicks*, [Aletler İçin Etik Porno] adlı kitaptan da anlaşılacağı üzere başlıklarla arası gerçekten iyi olan) Ley, bu yaşam tarzıyla ilk olarak internette yayınladığı, seks üzerine bir ankete gelen cevapları okurken karşılaşmış ve başlarda insanların kendisini işlettiğini düşünmüş. Akademik literatürde bu konuda hemen hemen hiçbir şey yoktu. Ancak araştırmaya ve keşiflerine devam ettikçe *hotwifing* ve eş paylaşma tarzında ilişkiler yaşayan birtakım çiftlerle iletişime geçip onlarla uzun soluklu görüşmeler yapmış. Ulaştığı bulgular kendisi için oldukça şaşırtıcı olmuş. Kendisiyle bir sabah Skype üzerinden görüştüğümüz sırada bana, “Başlarda *bu sağlıklı bir şey olamaz* diye düşünmüştüm,” diyor. “Sonra kendimi durdurmak durumunda kaldım. Neden çoğunlukla 15-20 yıllık ilişkileri devam ettmekte olan bu çiftlerin normdışı cinsel davranışlar sergiledikleri için illa sağlıksız olduklarını varsaymıştım ki? Tekeşlilik, ayırım gözetmezlik ve kadın cinselliği konusundaki toplumsal yanlışlıklarımın klinik yargılarımı karıştırmasına müsaade ediyordum.” Bunun yerine Ley, katılımcılarına kulak verme kararı almıştı. Görüşme yapacak daha fazla katılımcı bulmuş, tıpkı Alexis McCall ve eşi gibi bu çiftlerin de çoğunun oldukça olağandışı bağlılık düzeylerine sahip olduklarını, birbirlerine derinlemesine ve karşılıklı ola-

rak saygı gösterdiklerini ve çok etkili bir iletişime sahip olduklarını öğrendiğinde fazlasıyla şaşırmıştı. Bunların yanı sıra hiç de azımsanamayacak sayıda çift aynı zamanda onlarca yıllık birlikteliklerinin ardından ilişki dünyası içinde oldukça olağandışı görülebilecek bir şekilde çok yüksek düzeyde evlilik doyumu ve cinsel tatmin bildiriminde bulunmuştu.

Ley'e göre yaşam tarzının kendi içinde de çeşitlilikler bulunuyordu. Söz gelimi görüşme fırsatı bulduğu çiftlerden Bobby ve Richard, Bobby'nin güvenlik gerekçeleriyle bizzat tanıdıkları kişiler arasından seçtiği evlilik dışı ilişkileri üzerine hiç konuşmuyorlardı bile. Öte yandan Ley erkeklerin, eşlerinin başka erkeklerle yaşadığı cinsel deneyimlere bizzat iştirak ettiği çiftlerle de görüşmeler yapmış, bana, "Bu yaşam tarzını benimseyen erkeklerin epey büyük bir kısmının biseksüel eğilimleri olduğunu," söylemişti. Kendilerini tek başlarına bir gey kulübüne gitmek konusunda rahat hissetmiyor, ancak Ley'in açıkladığına göre oyunlarının bir parçası olarak "boynuzlanma" bağlamında eşleri tarafından yönlendirildikleri takdirde başka bir erkeğe oral seks yapabiliyorlardı. Ley'in görüşme yaptığı, 25 yıldır evli, karısına aşkla bağlı olan bir adam kendisini biseksüel olarak tanımlıyor ve o başka bir erkekle seks yaptıktan sonra "o adamın varlığı karısının içinde mevcudiyetini devam ettirdiği için" eşiyle geçirdiği "ipeksi anlardan" büyük bir haz duyduğunu söylüyordu. Bu gibi örneklerde bu yaşam tarzını benimseyen erkekler, Ley'in bana söylediğine göre bunu kendilerine pek itiraf etmeseler de, cinsel akışkanlıklarını keşfetme fırsatı buluyordu. Bu bakımdan Amerikan seks araştırmalarının babası ve ünlü Kinsey Enstitüsü'nün kurucusu Alfred Kinsey'den pek de farklı değillerdi. Kinsey'in de karısı Clara'yı

aralarında kendisiyle cinsel ilişkiye girip girmediği bilinmeyen asistanı Clyde Martin'in de bulunduğu başka erkeklerle paylaşmaktan zevk aldığı söylenir.

Öte yandan Ley'in Dan Savage ve Justin Lehmiller'le birlikte eş paylaşma yaşam tarzını benimsemiş eşcinsel erkekler üzerinde yürüttüğü başka bir araştırmada, evlilik eşitliği çağında bu yaşam tarzının geyler arasında da popüler olduğu bulundu. Buradan hareketle geylerin evlenebilmeleriyle birlikte "boynuzlu" ve "*hothusband*" tarzı ilişkilerle gitgide daha fazla ilgilenmeye başladıkları sonucuna ulaşmak mümkün. Ley bu durumu, "Görünen o ki ilişkiniz belli bir sisteme oturtulmuş ve yasalarla düzenlenmiş hale gelince daha büyük bir tabu şekline büründüğü için 'boynuzlanmak' daha erotik bir durum olarak karşımıza çıkıyor," diye açıklıyor. Görüşme yaptığı heteroseksüel çiftlerden birinin de dediği gibi, "Komşunun tavuğunun, komşuya kaz görünmesi için bu komşuların kümeslerini ayıran bir sınır olması gerekli. Ortada sınır yoksa tavukların hepsi tavuktur." Bu bağlamda evlilik, aşılması mümkün bu sınırı çiziyor. Bazılarımız için bu sınırı aşmak günah, diğerleri için ise yoğun bir erotik boşalımın sağlandığı bir sınır aşımı; bir fetiş.

My Slut Wife ve Blacked Wives gibi *cuckold* sitelerinin çoğunda ırkın, sık sık boynuzlanma ve *hotwife* ilişkilerinde rahatsız edici derecede yaygın bir rol oynadığı görülüyor. "Mandingo" adı verilen koca aletli siyah erkeklere yönelik muazzam bir takıntı söz konusu. Başta, böyle bir senaryonun herkesin işine geldiği akıllara gelebilir. Ancak *hotwifing*, her ne kadar kadınlara sunduğu eylemlilik açısından radikal olsa dahi, "hiperseksüel" siyah erkeklere ve "BBC", yani "kocaman siyah çükleri"ne dair stereotiplere bel bağlayıp bunları nesneleştirmesi bakımından da oldukça

gerici. Bir boğa, Kai Ma'ya kendisine beyaz çiftlerden gelen tekliflerin hepsini, bu çiftlerin aklında son derece “katı” ve stereotipik, tamamen ırkçı kriterlerden başka bir şey olmadığı için reddettiğini ifade ediyor. “Bu insanların bir kısmı için siyah bir erkek muhakkak saç örgüleri olan bir serseri ya da basketbolcudur... yani iriyarı, siyah bir Mandingo.” Daha sonra iç çekerek, “Usher’a benzemenizi istiyoruz,” diyen bir ilanı örnek olarak göstererek, sözlerini, “Craigslist’teki ortalama bir boğa, Allen Iverson’a ya da Usher’a falan benzemeyecek tabii ki; bu yüzden bu kalıp yargılardan kurtulup bir an önce bu gerçeğe yüzleşin,” diyerek sonlandırıyor.

Tarih ve pornografi üzerine çalışan Mireille Miller-Young’ın, Mandingo figürüne ve “boynuzlu sosyallığı” adını verdiği kavrama dair ince düşünülmüş fikirleri var. Kendisi ve eş yazarı Xavier Livermon, olaya dahil olan tarafların üçü için birçok “üreme olanağını ve queer potansiyeli” beraberinde getirdiğini ifade ettikleri Mandingo boynuzlanmalarının ırk fetişizminde “hareketli arzuların sürece dahil olduğunu” kabullenmenin önemine vurgu yapıyor. Aynı zamanda siyah erkekler stereotipik olarak tehditkâr yük hayvanlarına dönüştürülerek cinsel işgüçleri de elde edilmek isteniyor. Miller-Young ve Livermon hem genel olarak pornografinin, hem de özel olarak Mandingo boynuzlanmalarının “en mahrem şekilde içimizde tuttuğumuz, ırka dair toplumsal görüşlerimizin en çok açığa çıktığı nadir yerlerden” biri olduğunu öne sürüyor. Evin (genellikle) beyaz erkeğinin cinsel yetersizliğinin erotize edilip aşağılanması ve bütün cinsel maharetleriyle siyah erkeğin beyaz kocanın yerini alması tehdidinin gözler önüne serilmesi yoluyla bu boynuzlanma türü kaygı ve tehdidi heyecan kisvesinde yeniden çerçevelendirerek beyaz er-

keklerin, siyah erkeklerle vekâleten bir cinsellik yaşamalarına olanak sağlıyor. Bu sırada beyaz kadının vücudu da “beyaz erkeğin ırk saflığı ve eşzamanlı olarak siyah erkeğin vücuduna yönelik arzuları” arasında bir aracı rolü üstleniyor. Bu anlamda, sınırların dışına taşan bir kadından ziyade kocasının karmaşık, ırksallaşmış ve heteronormativiteyi besleyen tutku oyunlarının bir oyuncusu haline geliyor.

Hotwife bir kadın olmak kulağa farkındalığı yüksek ve güçlü bir şey gibi geliyor olsa da durum hiç de böyle olmayabiliyor. Boynuzlanma ve *hotwife* yaşam tarzını benimseyen erkeklerin bir kısmı için eşlerinin cinsel özgürlüğü pek önem arz etmiyor, mühim olan kendi zevklerinin rijit ko-reografisini hayata geçirmek. Bazı örneklerde kadınların, eşlerinin kurduğu senaryolardaki karakter olmaktan hiç zevk almamaları da olası. Veya partnerler, akıllarındaki planların artık birbiriyle uyum içerisinde olmadığını da fark edebiliyor. David Ley bana alaycı bir ifadeyle, “Bazen erkekler, eşlerinin işi yanlış yaptıklarını düşünüp tepeleri attığında bu gibi örnekleri görüyoruz,” dedi. “Bu erkekler, ‘Yok, hayır, hayır, bunu *böyle* yapman lazım; benim fantezim senin *bu tarz* bir erkekle birlikte olmandı!’ gibi şeyler söyleyebiliyordu.” Ley, gözlemlerine devam ettikçe kızlar adına oldukça keyifli görünerek, “Çalışmalarım ilerledikçe, en başta bu işe kocalarının fantezi ve ihtiyaçlarını tatmin etmek için girişip gitgide daha fazla cinsel otonomi ve bağımsızlık geliştiren çok sayıda kadın gördüm. Bu kadınlar, ‘Ben bu işle yeni ilişkiler kurmak için ilgileniyorum,’ diyip veya üstlerinde erkeklerin kontrolü olmaksızın sadece kendi isteklerine göre bu işi sürdürmek isteyebiliyor.” Eş değiştirenler arasında yaygın bir deyişle bu durumu özetlemek gerekirse, siz günde belki de birkaç defa orgazm olabilecek bir erkekseniz, ama *saatte* defalarca orgazm olabilecek bir kadınla evliyseniz ne dilediğiniz konusunda çok

dikkatli olmanız gerekiyor. Bir erkeğin buradaki korku ve fantezisi “karısının serbest kalacağına” yöneliktir. Alexis McCall’un da belirttiği üzere “cin şişeden bir kez çıktı mı bir daha geri girmesi söz konusu değil.”

Sonuç olarak Ley, incelediği boynuzlanma ve *hotwife* ilişkilerinin erkekler açısından biseksüellik, köle rolüne ilgi duyma, kontrol etme isteği, kontrolden feragat etme isteği, mazoşizm gibi pek çok farklı anlama gelebileceği sonucuna ulaştı. Miller-Young bu listeye bir de “geylik” tehdidini savuşturarak siyah erkek bedenine erişimi ekliyor. Bana söylediğine göre Ley’i en çok etkileyen, tanık olduğu ilişkilerdeki inanılmaz maharet ve yaratıcılık. Hayretler içerisinde, “Sanki bu adamlar, birlikte oldukları kadınların gerçek cinsel güçlerinin tamamen farkına varıyor, bu yüzden de, ‘Pekâlâ, belli ki kadın cinselliği, erkek cinselliğinden farklı olarak “doyumsuz”; o halde bu ateşi beraberce körüklemeliyiz,’ diyorlardı,” diye anlatıyor. Bu erkekler, kadın cinselliğinin ateşini körüklüyor olmaktan dolayı bir tatmin sağlıyordu.

“Boynuzlu” erkek, karısının haz kapasitesinin, kendisinin aksine neredeyse sınırsız olduğunu bildiği için *hotwife* eşinin müttefiki olmayı seçiyordu. Erkeklerin kadın libidosunu zapt etmeye, azaltmaya ya da sadakat sınırları içerisinde kalmaya zorlamak ve kadınların libidosunun kökünü tümenden kurutmaya çalışmak şeklindeki gelenekten çok uzak bir noktada duran bu erkeğin işini bildiğini söylemek mümkündür. Bu erkekler kadın libidosuna kucak açıyor; çünkü kadınların bu enerjileri onları her yere taşıyabilecek güçte.

DOKUZUNCU BÖLÜM

ŞU KISACIK ÖMÜRDE ALDATMAYA DEĞER Mİ?

İnsanların neden aldattığını inceleyen araştırmalardan yana eksiğimiz yok. Muhtemelen en yaygın inanç, kendisini temel alarak etrafında bütün bir kültür ve toplumsal cinsiyet senaryosu da inşa ettiğimiz şekliyle, çizgileri keskinleşmiş ayrılmış ikili bir sınıflandırma düşüncesiyle erkeklerin seks, kadınların da bağlanma ve yakınlık aradığıdır. Google’a “kaçamak ilişki” yazıp da eninde sonunda arzu ve bağlanma hakkındaki bu sözde “evrensel gerçek”e rastlamamak imkânsız. Ama bunu bir de Alicia Walker’ın araştırmasına katılan, kendi evliliklerinde bulamadıkları şeyi, yani seksi bulabilecekleri erkekler arayıp içlerinden uygun olanları seçmek için Ashley Madison’a üye olan kadınlara söyleyin. Alenen heteroseksüel evlilikler yapmış, ancak internete girip başka kadınlarla tek seferlik cinsel ilişkiler arayan kadınlara da söyleyin. Deneyimlerinden hareketle, “Kaçamak bir ilişki yaşadıklarında erkeklerle kadınlar temelde aynı şeyleri arzu ederler. İste-

dikleri şey seks ve ilgidir. Keşke bunu, yani söz konusu motivasyon olduğunda erkeklerle kadınların çok benzer olduklarını kariyerimin daha önceki yıllarında da bilseydim,” diyen *Yeni Monogami* kitabının yazarı Tammy Nelson gibi çift terapistlerine söyleyin. Araştırmalarda yer alan katılımcılar çoğunlukla kendilerini belli bir şekilde cevap vermeye yönlendiren sorulara maruz kalıyor, veya son derece kapsamlı bir kültürel kod sebebiyle kendilerini bu belli cevapları vermek zorundaymış gibi hissediyor. Yakınlık ve duygusal bağ aradıklarını söyleyen kadınlar; bütün kadınların böyle olması ve gerekenin de bu olduğu inanışını içselleştirmiş oldukları, böylelikle de araştırmacılar istedikleri cevapları zaten aldıkları için Lisa Diamond ve Sarah Hrdy gibi erkek kadın cinsel motivasyonlarını, kimliklerini ve arzularını sorgulayan sorular yöneltmek için pek de geçerli nedenleri yok. İdeolojinin kolları böyle derinlere uzanırken kişisel bildirimlere dayalı bu tür anketler kaygan zeminde ilerliyor.

Ancak görünen o ki tıpkı Walker'ın araştırmalarındaki gibi bazı kadınlar dogmalara baş kaldırıyor. Evlilerin ilişki aradığı Victoria Milan adlı internet sitesini kullanan 2.000 kadınla yürütülen bir araştırmada, neden aldattıkları sorulduğunda kadınların çoğu (yüzde 35'i) “hayatıma heyecan katmak için” (azımsanamayacak bir yüzde 22,5 yani beşte birinden fazlası da evliliklerindeki cinsel hayatlarından memnun olmadıkları) cevabını veriyor. 2011 tarihli, 506 erkek ve 412 kadının internet üzerinden katıldığı, aldatma ve “cinsel kişilik” üzerine bir Kinsey araştırmasında da erkeklerle kadınların istatistiksel olarak benzer oranlarda aldattıkları bulundu. Aynı çalışmadan elde edilen bir diğer bulgu da, –belki yeni ve tek seferlik bir partnerle ortada problem yokmuş gibi

davranabilecekleri ya da gerçekten çok heyecan verici olduğu için problem yaşamadıkları için— cinsel performanslarında başarısızlık yaşama korkusunun hem kadınlar hem de erkeklerin ilişki dışı seks yapma ihtimalini artırdığı. Son olarak evliliklerinde ya da ilişkilerinde partnerleriyle aralarında cinsel bir uyum olmadığını ifade eden kadınların aldatma olasılığı, ilişkilerini bu şekilde değerlendirmeyen kadınlarınkine göre 2,9 kat daha fazla. Seks araştırmacısı Kristen Mark, “Yatakta İyi Olmak” adını verdiği ve 1923 kadınla 1418 erkeğin katıldığı araştırmasında, hem erkeklerin hem de kadınların aldatmanın, ilişkiden “sıkılmış” olmaktan kaynaklandığını düşündüklerini, bir ilişkinin ilk üç yılında kadınların sıkılma ihtimalinin erkeklerin sıkılma ihtimalinden kabaca iki kat fazla olduğunu keşfetti.

Bazı kadınların ilişki dışı birliktelikler yaşıyor olmalarının nedeni bunu yapabiliyor olmalarıdır. Kaynaklara ulaşımın olması, özellikle de eve ekmeği getiren ya da evin geçimini sağlayan birincil kişi olmak, tıpkı grubun geçimini sağladıkları için kadınların yüksek statülü olduğu Huronlardaki gibi, sanayileşmiş Batı’daki kadınları da cinsel otonomilerini kazanacak şekilde özgürleştiriyor. Kadınlardan defalarca çok varlıklı, kendi evleri ve vakıf fonları biriktirdikleri veya kazandıkları varlıkları olan dolayısıyla da seks hayatlarının kontrolünü kendi ellerine alan arkadaşlarına ya da arkadaşlarının arkadaşlarına dair hikâyeler dinledim. Bu kategori akıllara Tilda Swinton’ı getiriyor. Zengin, güzel ve güçlü bir kadın olan Swinton’ın ikiz çocuklara sahip olduğu hayat arkadaşıyla ve kendisinden neredeyse yirmi yaş küçük erkek arkadaşıyla (diğer bazı röportajlarda olduğu gibi Swinton, Katie Couric’le yaptığı bir röportajda da bu erkeklerle “ikili ilişkide” ol-

duğu iddialarını reddetmiş, ancak bazı insanlara olağan-
dışı gelebilecek bir düzenleri olduğunu da inkâr etme-
mişti) bir dönem İskoçya’da bir kalede beraber yaşadığı
söyleniyor. Başka bir kadın bana, kendisine miras kalan
muazzam bir evde kocasıyla yaşayan, aynı zamanda kü-
çük çocuğunun Avrupa’daki babasıyla ilişkisine de de-
vam eden bir tanıdığından bahsetmişti. Erkekler ve kıta-
lar arasında mekik dokuyordu. Yoğun akraba desteğinin
olmadığı durumlarda para, kısıtlayıcı ideolojilere ve ka-
dın cinsel otonomisinin erkeklerde yarattığı intikam ar-
zuları sonucunda karşı karşıya gelinmesi muhtemel,
maddi desteğin çekilmesi, hatta şiddet gibi tehditlere kar-
şı bir tampon görevi görüyor. İçinde yaşadığınız evin sa-
hibi, yediğiniz yemeği önünüze koyan kişi olan kadına el
kaldırmak, sizin geçindirdiğiniz kadına el kaldırmaktan
daha zordur.

Diğer bazı kadınlar da başka türlü mümkün olma-
dığından, öyle olmaları beklendiğinden ya da daha pra-
tik olduğundan “sadakatsiz.” Güney Amerika’daki müş-
terek babalık kültürlerinin çoğunda tekeşli bir kadın ye-
tersiz ve kötü bir anne olarak kabul ediliyor. Bize daha
yakın yerlerde, Antropolog Arline Geronimus’un ça-
lışmasıyla aynı adı taşıyan makalesi “What Teen Mothers
Know”da [Ergen Annelerin Bildikleri] gösterdiği üzere
ABD’nin cinsiyet oranlarının kadınların aleyhine, yani
kadınlara kıyasla daha az erkeğin olduğu bölgelerinde
çocuk yapmayı ertelemek ve tekeşlilik kadınların göze
alamadığı üreme ve toplum stratejileri olarak karşımıza
çıkıyor. Sözelimi tutukluluk oranlarının yüksek olduğu
mahallelerde, çocuk bakımına yardımcı olacak geniş ai-
lelere ve akraba desteğine de bağlı olmak koşuluyla birbi-
ri ardına gelen ilişkiler kadınlar ve çocukların yararına

olabiliyor. Toplumsal muhafazakârların iddia ettiklerinin aksine bu ahlaktan ziyade maddi koşullar ve kimi zaman düşmanca olabilen, bu örnekte kurumsallaşmış ırkçılıktan gözü dönmüş bir çevrede *Homo sapiens*'in büyüyüp gelişmesine olanak sağlayan annelik stratejileri ve ödünlerle alakalı.

“Hissedilmesi” görece zor başka dürtülerin varlığı da söz konusu. Bazı evrimsel biyologlar, genetik olarak uyumlu olduğumuz bir partner aradığımız için aldattığımıza inanıyor. O ünlü tişört deneyini kim unutabilir ki? Unutmuş olma ihtimaline karşı hatırlatmak gerekirse, bu deneyde 49 kadına, parfüm, deodorant veya sabun kullanmayan erkeklerin iki gün boyunca giymiş oldukları tişörtler veriliyor. Tişörtleri koklayıp kokuların ne kadar seksi olduğunu derecelendirmeleri istendiğinde bu kadınlar, kendilerinden majör doku uygunluk kompleksi ya da majör histokompatibilite kompleksi (MHC) adı verilen bir kavram bakımından en farklı olan erkeklerin tişörtlerini seçiyorlar. Genel olarak ebeveynlerin MHC'leri birbirlerinden ne kadar farklıysa yavruları o kadar sağlıklı oluyor. Tişört deneyi partner seçiminde kokunun gayet etkin olabileceğini ve genetik uyumun ne denli iyi, yani belli bazı genlerin ne derece farklı olduğunu temel alarak, koklama duyusuyla eşlerimizi çekici bulduğumuzu öne sürüyor. Özellikle belirtmek gerekirse bunlar bağışıklık sisteminin yabancı maddeleri fark etmesine olanak sağlayan molekülleri üreten genlerdir. Koku alma duyusunu araştıran bir nörobiyolog olan Leslie Vosshall, “Kaç hayvanın MHC odortipine tepki olarak koku alma sistemini kullandığını göz önünde bulundurduğumuz zaman, insanların bu sistemi *kullanmıyor* olma ihtimali yok gibi,” diyor. Haydi buyurun. (Araştırma bulguları doğum kontrol hapi alan

kadınlarla da tekrarlanmıştı. Hormonlarımızı kesip bu-
runlarımız tıkaandığında yanlış adamı seçme ihtimalimiz
artıyor. Erkekleri hormonların “dürttüğünü” duymaya
alışık olabilirsiniz fakat bu araştırma kadınların da hor-
monları tarafından ateşlenen dürtüler doğrultusunda ha-
rekete geçtiğini öne sürüyor). Hutteritlerle yürütülen baş-
ka bir araştırmada MHC’leri benzer çiftlerin doğumlar
arasında daha uzun süre beklediği (yani kadınların gebe
kalmasının zorlaştığı) ve düşükle sonuçlanan gebelik sayı-
larının daha fazla olduğu bulundu. Bütün bu araştırmalar
birisine karşı hissettiğiniz o tarif edilmesi zor çekimin, bu
kişinin sizi karşı konulamaz bir şekilde kendisine çekebili-
yor oluşunun genetik eşleşmenizden dolayı olabileceğini
öne sürüyor. Bu genetik eşleşmeyi bulamamış kadının vay
haline! Sonsuza kadar etrafı koklaya koklaya hasretini
çektiği o tarif edilmez şeytan tüyüne (yani şey, MHC’ye)
sahip erkeği arayıp duracak gibi!

Yani aldatan kadınların kim olduklarına dair bildiği-
miz birkaç şey mevcut. Sizsiniz, benim, hepimiziz. Evli-
liklerinden sıkılmış, ya da evliliklerinde seksi veya orgaz-
mı bulamamış kadınlar; veyahut da evliliklerinde mutlu
ancak eşleri dışında bir erkekle seks yapmaya da hevesli
kadınlar, paraları ve güçleri olduğu için canları ne isterse
yapabilen kadınlar, tekeşliliğin yetersizlik olduğunu söy-
leyen veya tümünden bir seçenek bile olmadığı kültürlerde
yaşayan kadınlar. Ya da belki özel bir cinsel “kişiliği” olan
kadınlar. Tıpkı erkekler gibi bu işe kalkışma sebepleri ço-
ğunlukla canlarının istiyor olması. Zevkine, intikam al-
mak için, ya da şehir dışında olup içkiyi fazla kaçırınca
işteki o kadına karşı besledikleri hislere teslim oldukları
için. O zaman aralığındaki sebepleri ne olursa olsun, iliş-
kileri bir saatten az sürse ya da uzun yıllara yayılsa da, bu

esnada anne, eş ya da çalışan olmaktan çıkıyorlar. Dürüst ya da fedakâr değiller. İyi değiller; takdire şayan da değiller. Ama kendileri olduklarından emin olabilirsiniz. Kadın cinselliğinin, bu cinselliğin taşıdığı mirasın, bugününün ve geleceğinin bir kısmı da girişken, haz odaklı ve bencil olmasıdır. Kavramlara ne kadar patoloji atfedilirse edilsin, Huronlar ve Himbalardan, Amy Parish'in bonobolarından ve Sarah Hrdy'nin langurlarından; Meredith Chivers'in laboratuvarlarından ve Marta Meana ile Lisa Diamond'ın 20 yıllık röportajlarından öğrendiğimiz değerli dersi, yani ekolojik koşullar uygun olduğunda kadınların da aldatmaya erkekler kadar meyilli olduğunu değiştirmek mümkün değildir. Şimdiye dek el üstünde tuttuğumuz o değerli ikiliklerimizin daha fazla dayanması mümkün değildir. Dünya yeniden yazılıyor. Ancak bazı kurallar ve formüller baki, dünyanın dört bir köşesindeki kültürlerden ve tanıdığımız kadınlardan çıkan ders ise açık: Baskı ve kısıtlama olmaksızın (ya da halihazırda varsa bu baskı ve kısıtlamalara *rağmen*) sevdiklerimizin kim olacağına dair seçim yapabilme otonomisi olmazsa, başka hiçbir otonomiden söz edilemez.

SONSÖZ

KADIN SEÇİMLERİ

Son iki buçuk yılın büyük bir kısmını “aldatan” kadınlar ve bu kadınlar hakkında bilim, edebiyat ve popüler kültürün içinde yaydığımız aldatmaca dolu “gerçekler” hakkında yazılar yazarak, araştırma yaparak, katılımcı ya da gözlemci olarak geçirdikten sonra kapıldığım en belirgin his, bu alanın ne denli engin olduğunu idrak etmenin bende yarattığı etki oldu. Bu kitap, son derece karmaşık, şaşırtıcı ve pek çok durumda da erkeklerle kadınlar hakkında bize öğretilen her şeyi altüst edecek bir doğası olan kadın ihaneti ve cinsel otonomisinin tarihi ve tarihöncesi- nin sadece yüzeyini kazıyabiliyor. Seks araştırmalarından elde edilen bulguların sayısı bol, niteliği de zaman zaman muhalif; bu araştırmaların eninde sonunda, kadınların kim ve nasıl olduklarına dair derinlerde kök salmış varsayımlarımızı yeniden şekillendirecek bulguları, kendilerini bu alana adanmış pek çok kadın araştırmacı dolayısıyla büyük bir hızla artış gösteriyor. Benzer şekilde

ben de ne zaman kadın ihaneti üzerine bir kitap yazmakta olduğumu söylesem, birileri *Big Little Lies* dizisinden zekice ve aldatıcı derecede “basit” iğnelemeleriyle ’70’li yıllardaki cinsel bilincimizi yeniden şekillendiren Florynce Kennedy’ye ve Rihanna’nın şarkı sözlerine kadar bu cinsel çerçeveye muhakkak eklenmesi gereken bir başka düğümü benimle paylaşıyordu. Araştırmalarımı daha yıllarca sürdürsem de; sonunda *Kadın İhanetinin Büyük Kitabı*’nı yazacak kapsam ve yetkiye yaklaşamayacaktım. Durma noktası da *Aldatmaca*’nın kapsamı gibi zorunlu olarak ihtiyari. Umarım ki kadın cinselliğiyle ilgili kabul edilmiş mefhumlara şarkılar, filmler, Netflix dizileri, toplumsal hareketler, sosyal medya etiketleri ve çığır açan araştırmalarla meydan okunmaya devam edilecek.

Bazı okuyucular bizzat benim yaptığım seçimleri veya araştırmamın ve bu serüvenin beni getirdiği noktayı merak ediyor olabilir. Kadın ihaneti ve kadın cinsel otonomisi hakkında yazmak, düşünce yapımı ve evliliğimi hayal bile edemeyeceğim biçimlerde zenginleştirdi. Eşim ve ben, daha önce hiç masaya yatırmamış olduğumuz (en basitinden cinsel münhasırlık ve “ebedilik” gibi) bazı meseleleri tartıştık. Gail E. Wyatt ve June Dobbs Butts gibi seks araştırmalarının “gizli” Afro-Amerikalı kadın figürlerini tanımak, *hotwifing* ve çokaşklılık gibi konuları didik didik etmek, bonobo cinselliğini araştırıp gözlemlemek, seks partilerine gitmek, kaçamak ilişkiler yaşayan veya rızaya dayalı olarak tekeşli olmayan ilişkiler içerisindeki kadınlarla görüşmeler yapmak, kendimi kadınların çift dışı davranışları hakkındaki sosyal bilimsel, bilimsel ve popüler edebiyatın içine bırakmak, primatolojiden doğum koçluğuna ve toplumsal aktivizme kadar geniş bir yelpazeden uzmanlarla görüşmeler yapmak sadece kadınlar,

seks ve ilişkiler konusundaki fikirlerimi yeniden şekillendirmekle kalmayan, aynı zamanda bizzat kendi yaptıklarım, inandıklarım ve yaşadıklarım ile ilgili zihnimde tuttuğum konforlu varsayımları da sarsan maceralar oldu.

Bir kadının tekeşli olmaya ya da olmamaya dair verdiği karar kendi çevresi, ekolojisi ve cinsel benliğinden, yani arzular, risk toleransı, partneriyle aralarındaki karar ve anlaşmalar, akraba desteği, sosyal destek, kültür, kaynaklara erişim, ya da tek bir sözcükle *bağlam* alaşımından bütünüyle etkileniyor. Bu sebeple benim yürüdüğüm yol, başka kadınların durumlarıyla eş değil; kendi seçimlerimin yanlış yorumlanması ya da “yapılabilecek en iyi seçim” gibi bir tavsiye olarak görülmesinin önüne geçmek için kişisel seçimlerimi paylaşmamayı daha uygun buldum. “En iyi seçim” diye bir şey yoktur zaten; zira tek bir bağlam yoktur. Kadınların “ayrım gözetmemesi” olarak düşündüğümüz şey, aslında beraberinde birçok başka durumu da taşıyan, benim de diğer birçok kimse gibi belli zamanlar ve (ve ender olduğu söylenemeyecek) koşullar altında dişi primatlar, ilk dişi insansılar ve kadınlar için etkili, adaptif ve zekice bir seçim olduğunu düşündüğüm bir üreme stratejisi ve sosyal stratejidir. Bazı kadınlar için bu hâlâ böyle bir seçimdir. Birtakım başka kadınlar içinse tekeşliliğin dışına çıkmak ölümcül olabilir. Sarah Hrdy, Barbara Smuts ve Meredith Small’un da aralarında bulunduğu feminist ve primatologların da belirttiği gibi kadınların mutlak özgürlüğe kavuşmaları durumunda hangi üreme sistemlerini ve sosyal-cinsel davranışları seçmelerinin olası olduğunu hâlâ bilemiyoruz. Ancak bize kalan miras hakkında dersler çıkarabileceğimiz en yakın primat akrabalarımızdan, avcı-toplayıcılardan ve göçebe çobanlardan, Etek Kulübü partilerine ve Mischa Lin ile

Carrie Jenkins gibi çokaşkıllık hareketine katılanlardan öğrendiğimiz kadarıyla heteroseksüel ve münhasır cinsellik içerisinde kalarak devam edeceğini varsayamayacağımız kesin.

Tıpkı Annika ve Sarah'nın üçüncü bölümdeki hikâyeleri gibi, 2017 yılında 93 yaşındayken Amerika'nın güneybatısındaki bir huzurevinde görüştüğüm Virginia'nın hikâyesi de cinsellik deneyimlerimizde, özellikle de cinsel otonomimizde ve verdiğimiz kararlarda bağlamın, kültürün ve kısıtlamaların ne denli önemli olduğunu gözler önüne seriyor.

Virginia 60 yıldan uzun süren bir evlilik yapmıştı, altı çocuğu vardı. Sadece bu bile mükemmel bir röportaj öznesi olduğunu düşünmeme yetti. Ama elbette dahası var: Virginia'nın ömrü Büyük Buhran'ı, İkinci Dünya Savaşı'nı, insanoğlunun Ay'a ayak basmasını, cinsel devrimi, Amerika'nın ilk siyah başkanını, bir kadının başkanlık yarışını kampanyasını, aldığı tepkileri ve teknoloji devrimini görmesine izin vermiş. Çok fazla şeye tanıklık etmiş. Küçüklüğünden beri Katolik inancıyla yetiştirilen Virginia'ya öpüşmenin yanlış, takvim yöntemi dışında doğum kontrolünün günah, evlenmeden önce cinsel ilişkiye girmenin ise ölümcül bir günah olduğu öğretilmişti. Bana söylediğine göre ebeveynleri, özellikle de annesi son derece katıydı. Günün birinde, 1944 yılında Virginia, psikoloji notunu yükseltmek isteyen, gözü açılmamış bir birinci sınıf öğrencisi olarak Bloomington Indiana Üniversitesi'nde iki saatlik bir görüşmeye dahil olmuştu. Hocası, hatırladığı kadarıyla sınıfa Dr. Kinsey adında birinin yürütmekte olduğu bir araştırmaya katılmanın olumlu değerlendirileceğini ima eden bir duyuru yapmıştı. Hem Virginia hem de aile-

si bana Virginia'nın bizzat Kinsey tarafından değil, araştırma arkadaşlarından biri (belki Clyde Martin veya Wardell Pomeroy?) tarafından görüşmeye alındığını düşündüklerini söyledi. Virginia da emin değildi. Soruların başlangıçta oldukça makul olduğunu düşünmüştü; ne sıklıkla sigara içtiği, dans edip etmediği, iskambil oynayıp oynamadığı gibi şeyler soruluyordu. Sonra birden daha önce hiç strip (soyunmalı) poker oynayıp oynamadığıyla ilgili bir soru çıkagelmiş (elbette oynamamıştı!), işler bundan sonra epey tuhaflaşmıştı. Virginia'ya, "bir hayvanla ilk defa ne zaman seks yaptınız / yaptığınızda kaç yaşındaydınız?", "cansız bir bedenle ilk defa ne zaman seks yaptınız / yaptığınızda kaç yaşındaydınız?" (Kinsey araştırmacıları sorularını, katılımcılar bu tip damgalanmış davranışları daha rahat dile getirebilsinler diye bu şekilde şekillendirmişlerdi) gibi pek çok soru sorulmuştu.

Kuşları ve arıları lisedeki kız arkadaşlarından duymuş olan Virginia, bu soruları duyduktan sonra neredeyse bayıldığını söyledi. "S-e-k-s sözcüğünü kullanmadım, kibar olmazdı. Bunun yerine 'ilişki' dedim. O soruyu soran adama, 'İnsanlar gerçekten de cansız bedenlerle ilişkiye mi giriyor yani?' dedim." Görüşmemizin bu kısmında, Virginia'nın kızlarından aramızda bulunan iki tanesiyle beraber ben de kahkahalara boğuldum. Virginia da bize katıldı.

Biri sonunda kendini toparlayarak, "Anne," dedi, "biz küçükken sen ve babam evlenmeden önce bir kez bile öpüşmediğinizi söylemişsiniz. *El sıkışıyor muydunuz* onun yerine!" Daha da güldük.

Virginia bana, Kinsey araştırmacısıyla yaptığı görüşmeden sonra kendisini çok mühim, adeta ünlü biri gibi hissetmeye başladığını söyledi. Kaldığı yurttaki diğer kız-

lar soruları çok merak ediyordu. Kendileri de görüşmeye katılan az sayıdaki diğer kızlar, soruları mukayese etmek istiyordu. “Sana da hayvan sorusunu sordular mı? Ay, az daha *ölecektim!*” demişti bir tanesi. Başka bir tanesi heyecanla, “Ay, ben *öldüm bile!*” diye haykırmıştı.

Yaşadığı bu deneyimden fazlasıyla büyülenip heyecanlanan Virginia, evine anne babasının yanına gider gitmez her şeyi annesine anlatmıştı. Virginia’nın, “Dehşete kapılmıştı,” dediği annesi okulu aramıştı. Üniversitede arşivlenmiş bir nota göre Virginia’nın annesi, soruların kendilerinden çok soruluş biçimlerine itiraz etmemişti, zira sorular, “Sizin yaşıntıdaki pek çok genç kadının aktif bir cinsel hayatı vardır. Siz ilk defa ne zaman...” diye başlıyordu.

Biz oturma odasında meyve salatası yerken Virginia, “Bir daha da o okula gitmedim,” demişti. Ebeveynlerinin talebi doğrultusunda yakınlardaki bir Katolik üniversitesine baştan başlamış, mezun olana kadar da ailesiyle beraber yaşamıştı. Yine güldük.

Kahkahalarımız, dünyanın sadece ve sadece yarım asır önce ne kadar tanınmaz halde olduğu gerçeğini vurguluyordu. Ben kendisiyle görüştüğüm zaman Virginia hâlâ evlenmeden önce seks yapmanın kötü bir fikir olduğuna inanıyordu. Odadaki kızları ve muhtemelen torunları kendisiyle aynı fikirde değildi. *Aman aman, işler nasıl da değişmiş* diyordu kahkahalarımız.

Öte yandan... acaba gerçekten değişti mi? Zaman şeridinde daima dümdüz, gitgide daha da özgürleşerek uygun adım ileri gittiğimize inanırız. Ve yanılırız. Sonradan ortaya çıktığına göre Virginia’nın annesi bir vodvil sanatçısı ve tamamı kızlardan oluşan bir müzik grubunun da üyesiydi. Ancak Virginia’nın açıkladığı şekliyle, anne olun-

ca sofrada adabı konusunda titizlenen, sonrasında da kızının ahlak muhafızlığını üstlenen biri olmuş. Virginia, bana kıkırdarak, “Annem, benimkine göre çok daha ilginç bir hayat yaşamıştı! Ama ben ortaya çıktığımda onun içinde vodvilden eser kalmamıştı artık,” dedi. Belki de Virginia, ya da başka biri göremiyordu ama tıpkı her birimizin içinde olduğu gibi o “vodvil” de oralarda bir yerlerdeydi; biyoloji ve evrimin inşa ettiği kısımlar, istekler ve vahşilik –tıpkı Virginia’nın annesinde olduğu gibi– evcilleştirilmiş, kısıtlanmış ve yeniden paketlenmiş olarak...

Virginia gençliğinde İkinci Dünya Savaşı’nın doğurduğu ortamda, etrafta genç erkekler olmaksızın yaşarken kız arkadaşlarıyla “saçma oyunlar” oynuyordu.

“Okuldan sonra birer Pepsi alırdık, beş sentti. Sonra dalga geçmeye başlardık. ‘Sen benim kocamı çaldın, seninle bir daha asla konuşmayacağım!’ gibi şeyler söylerdik.” Gördükleri ve duydukları tiyatroları, etraflarındaki hikâyeleri canlandırıyorlardı. Bu naif ve gözlemci Katolik kızlar, başka açılardan da gözlemler yapıyorlardı.

Köprünün altından çok sular aktı. Ama aynı zamanda daha düdü ve yarın da. Hiçbir zaman tamamen masum olmadık. Günün birinde otomatik olarak ve hiç düşünmeden kendimizi suçluluk duygusuyla yargılamayacağımızı, ya da en azından kendimizi günahlardan arındıracak bir kapasite geliştirebileceğimizi ümit etmek makul görünüyor.

YAZARIN NOTU

İstatistiksel verileri ve araştırma bulgularını hayata dök-
bilmek için 30 kadın ve iki erkekle kadın ihaneti dene-
yimleri üzerine görüşmeler yaptım. Bu kişiler kendilerini
evde kalıp çocuklarla ilgilenen ebeveyn, öğrenci, sanatçı,
iş sahibi, resepsiyonist, öğretmen ve emekli gibi ifadelerle
tanımlıyorlar. Katılımcıların beşi Afro-Amerikalı, dördü
Latin Amerikalı, kalanları da beyazdı. Yaş aralıkları
20'den 93'e kadar değişiklik gösteriyor; dokuz farklı eya-
lette ikamet ediyorlardı. Bu elbette temsili bir örneklem
olarak tasarlanmadı, görüşmelerin amacı insanların ka-
dın ihaneti konusundaki deneyimlerini kendi ağızların-
dan dinlemek ve *Aldatmaca*'da sözünü ettiğim araştırma,
anket ve diğer verileri tamamlamaktı.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıları moti-
vasyonları ve öznel deneyimleri hakkında konuşurken
rahat ettirecek şekilde tasarlanmış; yüz yüze veya telefon-

la hayata geçirilmiştir. Görüşmelerin uzunluğu bir saat-ten biraz az ile iki saat arasında değişti.

Hikâyelerini aktarırken (bu metinde yer vermiş olsam da olmasam da) adlarını ve kimliklerini açığa çıkarması olası diğer bilgiler de dahil olmak üzere, bireyleri tanımlayan pek çok ayrıntıyı değiştirdim. Değiştirmedığım şey ise özgün deneyimlerini sunma biçimleri oldu. Kendi şahsi deneyimlerimi ise hatırladığım şekliyle aktardım.

TEŞEKKÜRLER

Benimle hikâyelerini ve sırlarını paylaşan 30 kadınla (ve iki erkek) konuşmuş olmak benim için ayrıcalıktı. Bana göstermiş oldukları güvenden onur duyduğumu ve dürüstlükleri için kendilerine minnettar olduğumu belirtmek isterim; bu sayfalarda onların ve deneyimlerinin hakkını verebilmiş olduğumu ümit ediyorum.

Aldatmaca'da yer alan uzmanlara ek olarak pek çok kimse benimle sabırla konuşarak ya da e-posta yoluyla iletişime geçerek, bilgi ve ilham verici yazılar kaleme alarak veya sadece örnek teşkil ederek konu hakkındaki anlayışımı zenginleştirdi: Suzanne Iasenza, Katie Hinde, Sofia Jawed-Wessel, Sari Cooper, Helen Fisher, Lori Brotto, Jon Marks, Stephen Glickman, Henry Kyemba, Robert Martin, Emily Nagoski, Jeff Nunokawa, Ian Kerner, Mal Harrison, Latham Thomas ve Cynthia Sowers. Büyük bir cömertlik göstererek beni Kosta Rika'daki saha araştırmalarının düzenlendiği alana davet eden Dr. Michelle Bezan-

son'a ve bana primatoloji literatürü konusunda paha biçilemez yardımlar sunan, saha asistanı Allison McNamara'ya özellikle teşekkür ederim. Victor P. Corona ve Bethany Saltman sadece muazzam araştırmalar yapmakla kalmayıp bana çok değerli fikirleriyle katkı da sağladı. Yedinci bölümün başlığı "Bir Elmanın 'Öteki' Yarısı Olmak" ve "Boynuz Budalası" alt başlığı Victor'ın önerileridir. Asistanlarım Florence Katusiime, Melissa Tan ve Jerrod MacFarlane'e, stajyerim Hannah Park'a çok teşekkür ederim.

Sihirli dokunuşları, mizahı ve bitmez tükenmez teşviki için editörüm Tracy Behar'a ve *Aldatmaca*'nın hayata geçmesine yardım eden, Little, Brown'daki yayıncı Reagan Arthur'dan sanat departmanı ve editör asistanı Ian Straus'a kadar herkese minnet borçluyum. Bu kitabın girişinden son sözcüğüne kadar okuyup büyük bir cömertlikle yardımları ve tavsiyelerini benden esirgemeyen edebiyat ajanım Richard Pine'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Yardımları için Eliza Rothstein'e de teşekkür ederim.

Tanıştığım ilk feminist olan annem bana biyoloji ve antropolojiyi sevmeyi öğreten, gençliğimde zihnim sorularla doluyken seks konusunda bana gerçekleri gösteren kişidir. Bu kitabın yazım aşamasında fon müziği Beyoncé oldu, Mary Gaitskill ve Roxane Gay de bana dillerini bahsettiler.

Benim iyi kız arkadaşlarım, size beni yüreklendirdiğiniz için müteşekkirim. Bu proje için şevkiniz her gün can simidim oldu, sizi seviyorum. "Anne hayır, şimdi de seks hakkında mı yazacaksın?" diyen ve ben bunu yaparken dişini sıkan çocuklarım Eliot ve Lyle'a teşekkür ederim. Üvey kızlarım Lexi ve Katharine'e arkadaşlıkları için, vaftiz kızlarım Sylvie ve Willa'ya da kendileri ve feminizmin geleceği oldukları için teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, en içten teşekkürlerimi evlilik hayatımızı ve evlilikteki aşkı dünyanın en harika serüveni haline getiren eşim Joel Moser'a sunarım. Bu kitap onun için.

NOTLAR

ÖNSÖZ

- 11 ... **bilmeye yaklaşmış bile değiliz:** C.R. Darwin, "On the Two Forms, or Dimorphic Condition, in the Species of *Primula*, and on Their Remarkable Sexual Relations", *Journal of the Proceedings of the Linnean Society of London (Botany)* 6, 1862, s. 94-95.
- 11 **Dünya görüşlerimiz:** K. DeRose, "UCLA Biologists Reveal Potential 'Fatal Flaw' in Iconic Sexual Selection Study", *Science + Technology, UCLA Newsroom*, 25 Haziran 2012, <http://newsroom.ucla.edu/releases/ucla-biologists-reveal-potential-235586>.
- 11 **Her alıllı kadın:** S. Martin, vokalist, "Strange Lovin' Blues", S. Martin, Okeh Stüdyoları, General Phonograph Corp., 1925, 45 rpm.

GİRİŞ: ALDATAN KADINLA TANIŞMA

- 14 **pek çok psikolog, antropolog ve biliminsanı:** B. Chapais, *Primeval Kinship: How Pair-Bonding Gave Birth to Human Society*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge, MA, 2008; R.D. Alexander, *Darwinism and Human Affairs* Washington Üniversitesi Yayınları, Seattle, 1979, s. 159; R.B. Lee & I. DeVore, (yay. haz.), *Man the Hunter*, Aldine De Gruyter, Chicago, 1968; R.J. Quinlan, "Human Pair-Bonds: Evolutionary Functions, Ecological Variation, and Adaptive Development", *Evolutionary Anthropology* 17, No. 5, 2008, s. 227-238; ve W. Tucker, *Marriage and Civilization: How Monogamy Made Us Human* Regnery, Washington, DC, 2014.

- 14 birden fazla partneri olan erkeklerin:** S.B. Hrdy, "The Optimal Number of Fathers: Evolution, Demography, and History in the Shaping of Female Mate Preferences", *Annals of the New York Academy of Sciences* 907, No. 1, 2000, s. 75-96; M. Daly ve M. Wilson, "The Reluctant Female and The Ardent Male", *Sex, Evolution, and Behavior*, Duxbury Yayınları, Kuzey Scituate, MA, 1978; D. Symons, *The Evolution of Human Sexuality*, Oxford Üniversitesi Yayınları, New York, 1979, s. ix, alıntı: S.B. Hrdy *The Woman That Never Evolved*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge, MA, 1999, s. xx; ve M. Mills, "Why Men Behave Badly: Causality vs. Morality", *Psychology Today*, 22 Haziran 2011, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-how-and-why-sex-differences/201106/why-men-behave-badly-causality-vs-morality>.
- 15 ölüm tehditleri almış:** S. Hite, "Why I Became a German", *New Statesman*, 17 Kasım 2003, <https://www.newstatesman.com/node/194881>.
- 15 yüzde 70'imizin bunu yaptığını dile getirdikten sonra:** S. Hite, *The Hite Report: Women and Love-A Cultural Revolution in Progress*, Knopf, New York, 1987, s. 410.
- 15 yüzde 13 gibi düşük oranlardan yüzde 50 gibi yüksek oranlara:** D.C. Atkins, D.H. Baucom, ve N.S. Jacobson, "Understanding Infidelity: Correlates in a National Random Sample", *Journal of Family Psychology* 15, No. 4, 2002, s. 735-749; General Social Survey (1993), alıntı: "Adultery Survey", *New York Times*, <http://www.nytimes.com/1993/10/19/us/adultery-survey-finds-i-domeans-i-do.html>; A.M. Walker, *The Secret Life of the Cheating Wife: Power, Pragmatism, and Pleasure in Women's Infidelity* (basılmamış yazısı, 2017), PDF s. 22; "Adultery Survey Finds 'I Do' Means 'I Do,'" *New York Times*, <http://www.nytimes.com/1993/10/19/us/adultery-survey-finds-i-do-means-i-do.html>; M.W. Wiederman, "Extramarital Sex: Prevalence and Correlates in a National Survey", *Journal of Sex Research* 34, No. 2, 1997, 167-174; P. Drexler, "The New Face of Infidelity", *Wall Street Journal*, 19 Ekim 2012, <https://www.wsj.com/articles/SB10000872396390443684104578062754288906608>; A. Vangelist & M. Gerstenberger, "Communication and Marital Infidelity", J. Duncombe, K. Harrison, G. Allan ve D. Marsden, (yay. haz.), *The State of Affairs: Explorations of Infidelity and Commitment*, Routledge, New York, 2014, s. 59-78; ve W. Wang, "Who Cheats More? The Demographics of Infidelity in America", *IFS Blog*, Institute for Family Studies, 10 Ocak 2018, <https://ifstudies.org/blog/who-cheats-more-the-demographics-of-cheating-in-america>.
- 15 ihanet farkını kapatmakta olduğu:** E. Perel, *The State of Affairs: Rethinking Infidelity*, HarperCollins, New York, 2017, s. 18-19 (yazar yayımlanmamış elyazmasından çalışmış, ardından basılı kitapla karşılaştırmıştır); ve Z. Schonfeld, "Wives Are Cheating 40% More Than They Used To, but Still 70% as Much as Men", *The Atlantic*, 2 Temmuz 2013, <https://www.theatlantic.com/national/archive/2013/07/wives-cheating-vs-men/313704/>.
- 18 Sosyolog Ali cia Walker'ın da dediği gibi:** Alicia Walker, yazarla röportaj, 25 Eylül 2017.
- 20 erkek eşcinsellerle çalışan uzmanların söylediğine göre:** Michael Moran, yazarla röportaj, 25 Mayıs 2017; Mark Kaupp, yazarla röportaj, 23 Haziran 2017; C.C. Hoff, S.C. Beougher, D. Chakravarty, L.A.

Darbes, ve T.B. Neilands, "Relationship Characteristics and Motivations Behind Agreements Among Gay Male Couples: Difference by Agreement Type and Couple Serostatus", *AIDS Care* 22, No. 7, 2010, s. 827-835; ve S. McNaughton, "Sleeping with Other People: How Gay Men Are Making Open Relationships Work", *The Guardian*, 22 Temmuz 2016, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/jul/22/gay-dating-open-relationships-work-study>.

- 20 **30'larının sonundaki bir kadın:** Anonim, yazarla röportaj, 2017.
- 22 **iki ayaklı, cinsel olarak yarı sürekli olarak alıcı:** S.B. Hrdy, *Mother Nature: Maternal Instincts and the Shaping of the Species*, Ballantine, New York, 2000, s. xi.
- 23 **Pek de ender görülmeyen, belli ekolojik koşullarda:** Hrdy, *Mother Nature*, s. 161.
- 27 **Pure'un reklam sloganı:** Pure internet sitesi, www.pure.dating.
- 27 **Seks teknolojileri uzmanı Bryony Cole:** Bryony Cole, yazarla röportaj, 5 Mayıs 2017.
- 27 **"iPhone aldıktan sonra bütün hayatım değişti... Kaçamaklarını ayarlayabilmek için de":** Anonim, yazarla röportaj, 2017.
- 28 **büyük ölçüde kadınlar tarafından yürütülüp sürdürülen:** Misc-ha Lin, yazarla röportaj, 17 Mayıs 2017; David Ley, yazarla röportaj, 27 Haziran 2017; Christopher Ryan & Cacilda Jethá, yazarla röportaj, 17 Ekim 2017.
- 28 **çeşitli imkânlara sahip ... bir kadın:** "Tilda Swinton on Rumors of Her Love Life", Katie Couric ile röportajı, YouTube, yayınlanma tarihi: 16 Haziran 2010; ve K. Roiphe, "Liberated in Love: Can Open Marriage Work?" *Harper's Bazaar* internet sitesi, 13 Temmuz 2009.

BİRİNCİ BÖLÜM: ZİNNİNİ SERBEST BIRAK

- 32 **Freud'un Uygarlığın Huzursuzluğu:** S. Freud, *Civilization and Its Discontents*, Hogarth Press and Institute of Psycho-analysis, Londra, 1949.
- 36 **"the Tenderloin":** L. Elsröad, "Tenderloin", T.K. Jackson, (yay. haz.), *The Encyclopedia of New York City*, Yale Üniversitesi Yayınları, New Haven, CT, 1995, s. 1161.
- 36 **Manhattan'ın genelevleri:** E. Burrow & M. Wallace, *Gotham: A History of New York City to 1898*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Londra, 2000, s. 1148-1149.
- 36 **"Şeytanın Sirkisi" ve "modern Gomora":** Elsröad, "Tenderloin", s. 1161.
- 37 **"Açık Evlilikler Daha mı Mutlu?":** S. Dominus, "Is an Open Marriage a Happier Marriage?", *New York Times*, 11 Mayıs 2017, www.nytimes.com/2017/05/11/magazine/is-an-open-marriage-a-happier-marriage.html.
- 38 **"... partnerin peşine bir gözetleme ekibi tak...":** *Cheaters* internet sitesi, <http://www.cheaters.com>.
- 38 **Açılmak:** T. Taormino, *Opening Up: A Guide to Creating and Sustaining Open Relationships*, Cleis Press, New York, 2008.

- 38 **Etik Sürtük:** D. Easton & C.A. Liszt, *The Ethical Slut: A Guide to Infinite Sexual Possibilities*, Greenery Yayınları, San Francisco, 1997.
- 38 **Yeni Tek eşlilik:** T. Nelson, *The New Monogamy: Redefining Your Relationship After Infidelity*, New Harbinger, Oakland, CA, 2013.
- 39 **“porno izleyemezsin...”:** Tammy Nelson, yazarla röportaj, 5 Temmuz 2017.
- 39 **Esarette Çiftleşmek ve Kaçamaklar Devleti:** E. Perel, *Mating in Captivity*, HarperCollins, New York, 2006; & E. Perel, *The State of Affairs: Rethinking Infidelity*, HarperCollins, New York, 2017.
- 39 **“parçah model”:** M. Scheinkman, “Beyond the Trauma of Betrayal: Reconsidering Affairs in Couples Therapy”, *Family Process* 44, No. 2, 2005, s. 232.
- 39 **“dogmatik sıfır sır politikası”:** Scheinkman, “Beyond the Trauma of Betrayal”, s. 230.
- 39 **“teleflim” terimini kullanıyor:** D. Savage, “Monogamish”, *Savage Love* (blog), The Stranger, 20 Temmuz 2011, <https://www.thestranger.com/seattle/SavageLove?oid=9125045>; ve D. Savage, “Meet the Monogamish”, *Savage Love* (blog), The Stranger, 4 Ocak 2012, <https://www.thestranger.com/seattle/SavageLove?oid=11412386>.
- 40 **katılımcıların yüzde 95’i:** J. Treas & D. Giesen, “Sexual Infidelity Among Married and Cohabiting Americans”, *Journal of Marriage and Family* 62, No. 1, 2000, s. 48-60, alıntı: A.M. Walker, *The Secret Life of the Cheating Wife: Power, Pragmatism, and Pleasure in Women’s Infidelity* (basılmamış eser, 2017), PDF s. 17.
- 40 **Avustralyalı araştırmacılar:** “Who’s Cheating? Agreements About Sexual Exclusivity and Subsequent Concurrent Partnering in Australian Heterosexual Couples”, *Sexual Health* 11, 2014, s. 524-531.
- 40 **Sosyolog Alicia Walker:** Walker, *The Secret Life*, 17 (sayfa referansları eserin daha önceki bir versiyonuna dayanmaktadır, basılı çalışmayla karşılaştırılıp kontrol edilmiştir).
- 42 **Bana Sıkı Sarıl:** S. Johnson, *Hold Me Tight: Seven Conversations for a Lifetime of Love*, Little, Brown, New York, 2008.
- 50 **Bazen, çokaklı kimseleri:** R. Morin, “Up for Polyamory? Creating Alternatives to Marriage”, *The Atlantic*, 19 Şubat 2014, <https://www.theatlantic.com/health/archive/2014/02/up-for-polyamory-creating-alternatives-to-marriage/283920/>.
- 50 **Sağlam bir dayanağı olmamakla birlikte:** David Ley, yazarla röportaj, 27 Haziran 2017; Mischa Lin, yazarla röportaj, 17 Mayıs, 2017; ve Christopher Ryan & Cacilda Jethá, yazarla röportaj, 17 Ekim 2017.
- 50 **“... aklıma gelmişken, bu poli elemanlar ...”:** C. Bodenner, “When Polyamory Isn’t Really About Sex”, *The Atlantic*, 19 Ocak 2016, <https://www.theatlantic.com/notes/2016/01/when-polyamory-isnt-really-about-sex/424653/>; C. Camacho, “Polyamory Is About Way More Than Just Having Sex with Multiple People”, *MSN Lifestyle*, 22 Ağustos 2017, <https://www.msn.com/en-us/lifestyle/family-relationships/polyamory-is-about-way-more-than-just-having-sex-with-multiple-people/ar-AAqyBbx>; ve C. Jenkins, “Dear Media: Stop Acting Like Pol-

yamory Is All About the Sex", *The Establishment*, 27 Temmuz 2016, <https://theestablishment.co/dear-media-polyamory-is-not-all-about-sex-6216830b9d39>.

- 51 **Çokaşklılık aktivisti ve eğitimcisi Mischa Lin'in bana dediği gibi:** Mischa Lin, yazarla röportaj, 17 Mayıs 2017.
- 55 **"İlişkilerinde tekeşlilerin deneyimlediğinden daha fazla kıskançlık hissetmediklerini":** A.N. Rubel & A.F. Bogaert, "Consensual Non-monogamy: Psychological Well-Being and Relationship Quality Correlates", *Journal of Sex Research* 52, No. 9, 2015, s. 961-982.
- 55 **Psikiyatrist, seks terapisti ve yazar:** S. Snyder, *Love Worth Making*, St. Martin's Yayınları, New York, 2018; ve Stephen Snyder, yazarla e-posta yoluyla görüşme, 20 Ağustos 2017.
- 55 **"Özgürlüğüm, pazarlık payı olmayan giriş ücreti":** H. Schwyzer, "How Marital Infidelity Became America's Last Sexual Taboo", *The Atlantic*, 29 Mayıs 2013, <https://www.theatlantic.com/sexes/archive/2013/05/how-marital-infidelity-became-americas-last-sexual-taboo/276341/>.
- 56 **ABD'deki yetişkinlerin yüzde 20'sinden fazlası:** M.L. Haupt, A.N. Gesselman, A.C. Moors, H.E. Fisher, & J.R. Garcia, "Prevalence of Experiences with Consensual Nonmonogamous Relationships: Findings from Two National Samples of Single Americans", *Journal of Sex and Marital Therapy* 43, No. 5, 2017, s. 424-440.
- 57 **Araştırmacı ve RDT tarihçisi Elisabeth Sheff'e göre:** E. Sheff, "Three Waves of Non-Monogamy: A Select History of Polyamory in the United States", Sheff Consulting, 9 Eylül 2012, <https://elisabethsheff.com/2012/09/09/three-waves-of-polyamory-a-select-history-of-non-monogamy/>; ve L.A. Hutchins, "Erotic Rites: A Cultural Analysis of Contemporary United States Sacred Sexuality Traditions and Trends", doktora tezi, Union Institute and University, Kültürel Çalışmalar, 2001.
- 57 **sadece üç bin:** Çalışma Bakanlığı İstatistikleri, "Mesleki İstihdam ve Maaşlar, Mayıs 2016, 21-1013", ABD Çalışma Bakanlığı, son değişiklik tarihi 31 Mart 2017, <https://www.bls.gov/oes/current/oes211013.htm>.
- 58 **"Rızaya dayalı tekeşli olmama terimi":** C. Bergstrand & J.B. Williams, "Today's Alternative Marriage Styles: The Case of Swingers", *Electronic Journal of Human Sexuality* 3, No. 10, 2000. "Rızaya dayalı tekeşli olma" ifadesi "Tartışma" bölümünde, beşinci paragrafta geçmektedir.
- 58 **yazar ve uzmanlar ... provokatif işlere imza atıyorlar:** D. Baer, "Maybe Monogamy Isn't the Only Way to Love", *The Cut*, *New York*, 6 Mart 2017, <http://nymag.com/scienceofus/2017/03/science-of-polyamory-open-relationships-and-nonmonogamy.html>; I. Kerner, "Rethinking Monogamy Today", CNN.com, 12 Nisan 2017, <http://www.cnn.com/2017/04/12/health/monogamy-sex-kerner/index.html>; B.J. King, "A Cultural Moment for Polyamory", National Public Radio, 23 Mart 2017, <http://www.npr.org/sections/13.7/2017/03/23/521199308/a-cultural-moment-for-polyamory>; N. Little, "Black Folks Do: A Real Look at Consensual Non-Monogamy in the Black Community", *Griots Republic*, 6 Haziran 2017, <http://www.griotsrepublic.com/>

- black-folks-do/; Z. Vrangalova, "Is Consensual Non-Monogamy Right for You?", Dr. Zhana, 10 Mart 2017, <http://drzhana.com/2017/03/10/is-consensual-non-monogamy-right-for-you/>; ve V. Safronova, "Dating Experts Explain Polyamory and Open Relationships", *New York Times*, 26 Ekim 2016, <https://www.nytimes.com/2016/10/25/fashion/dating-experts-explain-polyamory-and-open-relationships.html>.
- 59 **Seks Araştırmacısı ve Kinsey Enstitüsü üyesi:** A.C. Moors, "Has the American Public's Interest in Information Related to Relationships Beyond 'The Couple' Increased Over Time?", *Journal of Sex Research* 54, No. 6, 2017, s. 677-684.
- 59 **İhanetin "her koşulda yanlış" olduğunu ifade ediyor:** GSS istatistiklerinin alındığı adres: A.J. Cherlin, "Americans Prefer Serial Monogamy to Open Relationships", *New York Times*, 21 Mayıs 2013, <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2012/01/20/the-gingrich-question-cheating-vs-open-marriage/americans-prefer-serial-monogamy-to-open-relationships?mcubz=3>.
- 59 **1500'den fazla yetişkinin yüzde 91'i de:** Schwyzer, "America's Last Sexual Taboo", <https://www.theatlantic.com/sexes/archive/2013/05/how-marital-infidelity-became-americas-last-sexual-taboo/276341/>.
- 59 **yüzde 20 ila 37,5'imiz:** D.C. Atkins, D.H. Baucom, & N.S. Jacobson, "Understanding Infidelity: Correlates in a National Random Sample", *Journal of Family Psychology* 15, No. 4, 2001, s. 735-749; M.W. Wiederman, "Extramarital Sex: Prevalence and Correlates in a National Survey", *Journal of Sex Research* 34, No. 2, 1997, s. 167-174; ve S. Luo, M. Cartun, A. Snider, "Assessing Extradyadic Behavior: A Review, a New Measure, and Two New Models", *Personality and Individual Differences* 49/3, 2010, s. 155-163.
- 59 **ABD'deki erkeklerin yüzde 60'ı:** Walker, *The Secret Life* 22; A.L. Vangelisti & M. Gerstenberger, "Communication and Marital Infidelity", J. Duncombe'un, *The State of Affairs* (s. 59-78), Walker'ın da *The Secret Life* adlı eserinde (s. 22, 285) geçmektedir.
- 60 **Katılımcıların yarısının evli olduğu bir anket:** Herbenick ve diğerleri, "Sexual Diversity in the US", e0181198.
- 60 **kültürel normumuz tekeşlilik olsa da:** M. Brandon, "The Challenge of Monogamy: Bringing It Out of the Closet and into the Treatment Room", *Sexual and Relationship Therapy* 26, No. 3, 2011, s. 271-277, Walker'ın *The Secret Life* adlı eserinde (s. 22) geçmektedir.
- 60 **başka bir araştırma aldatmayı ... tanımlıyor:** J.S. Hirsch, H. Wardlow, D.J. Smith, H.M. Phinney, S. Parikh, & C.A. Nathanson, *The Secret: Love, Marriage, and HIV*, Vanderbilt Üniversitesi Yayınları, Nashville, 2009, s. 22, Walker'ın *The Secret Life* adlı eserinde geçmektedir.
- 60 **"aldatma da sadakat kadar yaygın":** E. Anderson, "Five Myths About Cheating", *Washington Post*, 13 Şubat 2012, https://www.washingtonpost.com/opinions/five-myths-about-cheating/2012/02/08/gIQANGdaBR_story.html?utm_term=.ed749d677958.
- 61 **"İnsanların ... sorup durduğunu":** Tammy Nelson, yazarla röportaj, 5 Temmuz 2017.
- 61 **Pek çok araştırmaya göre:** The Austin Institute for the Study of Family and Culture, "Relationships in America", anket, 2014, s. 43, <http://>

relationshipsinafrica.com/; L. Betzig, "Causes of Conjugal Dissolution: A Cross-Cultural Study", *Current Anthropology* 30, No. 5, 1989, s. 654-676; ve R.E. Emery, (yay. haz.), *Cultural Sociology of Divorce: An Encyclopedia*, SAGE Yayınları, Thousand Oaks, CA, 2013, s. 36.

- 61 **sayıları hiç de az olmayan antropologları** S.B. Hrdy, "Empathy, Polyandry, and the Myth of the Coy Female", E. Sober, (yay. haz.), *Conceptual Issues in Evolutionary Biology*, MIT Yayınları, Cambridge, MA, 1994, s. 131-159; M.F. Small, *Female Choices*, Cornell Üniversitesi Yayınları, Ithaca, NY, 1993, s. 193-195; ve B.A. Scelza, "Choosy but Not Chaste: Multiple Mating in Human Females", *Evolutionary Anthropology* 22, No. 5, 2013, s. 269.
- 61 **on altı yıllık boylamsal bir çalışma:** M. Kalmijn, "The Ambiguous Link Between Marriage and Health: A Dynamic Reanalysis of Loss and Gain Effects", *Social Forces* 95, No. 4, 2017, s. 1607-1636.
- 62 **ankete katılan Amerikalıların beşte ikisi:** D. Cohn, J.S. Passel, W. Wang & G. Livingston, "Barely Half of US Adults Are Married – A Record Low", Sosyal ve Demografik Eğülmeler, Pew Araştırma Merkezi, 14 Aralık 2011, <http://www.pewsocialtrends.org/2011/12/14/barely-half-of-u-s-adults-are-married-a-record-low/>.
- 62 **yüzde 51'lik evlenme oranı:** Cohn ve diğlerleri, "Barely Half of US Adults", <http://www.pewsocialtrends.org/2011/12/14/barely-half-of-u-s-adults-are-married-a-record-low/>. Ayrıca bkz. Pew Research Center's *The Decline of Marriage and Rise of New Families*, rapor, 18 Kasım 2010, <http://www.pewsocialtrends.org/2010/11/18/the-decline-of-marriage-and-rise-of-new-families/6/>.
- 62 **bugün aldatmaya ... daha az hoşgörü gösteriyoruz:** E. Barkhorn, "Cheating on Your Spouse Is Bad; Divorcing Your Spouse Is Not", *The Atlantic*, 23 Mayıs 2013, <https://www.theatlantic.com/sexes/archive/2013/05/cheating-on-your-spouse-is-bad-divorcing-your-spouse-is-not/276162/>; ve J. Sides, "Americans Have Become More Opposed to Adultery. Why?", *The Monkey Cage*, 27 Temmuz 2011, <http://themonkeycage.org/2011/07/americans-have-become-more-opposed-to-adultery-why/>.
- 62 **aldatmanın ... daha kötü olduğunu düşündüğümüz...:** Schwyzer, "America's Last Sexual Taboo", <https://www.theatlantic.com/sexes/archive/2013/05/how-marital-infidelity-became-americas-last-sexual-taboo/276341/>.

İKİNCİ BÖLÜM: SEKSE FAZLA DÜŐKÖN KADINLAR

- 65 **2013 yılında ... yeni bir veri elde edildi:** NORC'nin GSS'si, <http://www.norc.org/pages/search-all.aspx#k=female%20infidelity%2040%25>; ve National Data Program for the Social Sciences, *General Social Surveys, 1972-2016: Cumulative Codebook*, NORC, Chicago Üniversitesi, Eylül 2017), http://gss.norc.org/documents/codebook/GSS_Codebook.pdf.
- 65 **kadınların eşlerini aldatma ihtimali yaklaşık yüzde 40 artmıştı:** GSS verilerini bildiren kaynaklar: J. Ohikuare, "The Fate of Today's TV Mistresses: Not Death, but Shame", *The Atlantic*, 17 Temmuz 2013, <https://www.theatlantic.com/sexes/archive/2013/07/the-fate-of-today-tv-mistresses-not-death-but-shame/277874/>; Z. Schonfeld, "Wives Are

Cheating 40% More Than They Used to but Still 70% as Much as Men", *The Atlantic*, 2 Haziran 2013, <https://www.theatlantic.com/national/archive/2013/07/wives-cheating-vs-men/313704/>; F. Bass, "More Wives in the US Are Having Affairs", *Boston Globe*, 3 Temmuz 2013, <https://www.bostonglobe.com/news/nation/2013/07/02/wives-narrow-infidelity-gap-with-increase-cheating/kkwyP8P2Q3jcXKwR7YAKYP/story.html>; ve V. Taylor, "Cheating Wives Narrowing the Infidelity Gap: Report", *The Daily News* 3 Temmuz 2013, <http://www.nydailynews.com/life-style/wives-narrowing-infidelity-gap-report-article-1.1389687>.

- 65 **1993 yılında, Atlantik Okyanusu'nun diğer kıyısında:** P. Druckerman, *Lust in Translation: Infidelity from Tokyo to Tennessee*, Penguin, New York, 2008, s. 59; ve "Telling Tales Explain the Discrepancy in Sexual Partner Reports", *Nature* 365, 1993, s. 437-440.
- 65 **dört farklı ulusal araştırmada da:** D.C. Atkins, D.H. Baucom, & N.S. Jacobson, "Understanding Infidelity: Correlates in a National Random Sample", *Journal of Family Psychology* 15, No. 4, 2002, s. 735-749, alıntı: Druckerman, *Lust in Translation*, s. 54.
- 66 **1992 tarihli bir ankette:** Atkins ve diğerleri, "Understanding Infidelity", alıntı: Druckerman, *Lust in Translation*, s. 54; ve W. Wang, "Who Cheats More? The Demographics of Infidelity in America", *IFS Blog*, Institute for Family Studies, 10 Ocak 2018, <https://ifstudies.org/blog/who-cheats-more-the-demographics-of-cheating-in-america>.
- 66 **2017 yılında yürütülen bir çalışma:** D. Herbenick, J. Bowling, T.C. (J.) Fu, B. Dodge, L. Guerra-Reyes, & S. Sanders, "Sexual Diversity in the United States: Results from a Nationally Representative Probability Sample of Adult Women and Men", *PLOS One* 12, No. 7, 2017, e0181198.
- 66 **"ihamet farkının kapanması":** E. Perel, *The State of Affairs: Rethinking Infidelity*, HarperCollins, New York, 2017, s. 18 (sayfa referansları eserin daha önceki bir versiyonuna dayanmaktadır, basılı çalışmayla karşılaştırılıp kontrol edilmiştir).
- 67 **kurgu dışı yazılar yazan Natalie Angier:** N. Angier, *Woman: An Intimate Geography*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 1999, s. 389.
- 68 **Rosemary Basson'ın "tepkisel arzu" kavramı:** R. Basson, "The Female Sexual Response: A Different Model", *Journal of Sex and Marital Therapy* 26, No. 1, 2000, s. 51-65.
- 70 **Kadınlar Ne İster? adlı kitabın yazarı:** D. Bergner, *What Do Women Want? Adventures in the Science of Female Desire*, HarperCollins, New York, 2013, s. 5; ve E. Blair, "I'll Have What She's Having", review of *What Do Women Want?*, D. Bergner, *New York Times*, 13 Haziran, 2013, <http://www.nytimes.com/2013/06/16/books/review/what-do-women-want-by-daniel-bergner.html>.
- 70 **2014 tarihli bir çalışmada:** S.J. Dawson & M.L. Chivers, "Gender Differences and Similarities in Sexual Desire", *Current Sexual Health Reports* 6, No. 4, 2014, s. 211-219.
- 71 **"Cinsel arzu konusunda ... öyle yekpare bir düşünce var ki ...":** Meredith Chivers, yazarla röportaj, 21 Nisan 2017.
- 71 **"İnsanların belli başlı varsayımlara bel bağlamış olmaları... doğru olduğu anlamına gelmez":** Chivers, röportaj, 21 Nisan 2017.

- 72 **Umudu, çalışmalarının “kadınlara ... izni verebilmesiydi”:** Chivers, röportaj, 21 Nisan 2017.
- 73 **“neden iki kişinin ... “zahmetli iş”:** Chivers, röportaj, 21 Nisan 2017.
- 74 **19 kadınla yaptığı niteliksel araştırmada:** K.E. Sims & M. Meana, “Why Did Passion Wane? A Qualitative Study of Married Women’s Attributions for Declines in Sexual Desire”, *Journal of Sex and Marital Therapy* 36, No. 4, 2010, s. 360-380.
- 75 **“... etkilediğini gösteren pek çok veri elde ettik”:** Marta Meana, yazarla röportaj, 22 Nisan 2017.
- 76 **2017 tarihli bir araştırma:** C.A. Graham, C.H. Mercer, C. Tanton, K.G. Jones, A.M. Johnson, K. Wellings, & K.R. Mitchell, “What Factors Are Associated with Reporting Lacking Interest in Sex and How Do These Vary by Gender? Findings from the Third British National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles”, *BMJ Open* 7, No. 9, 2017, e016942.
- 76 **Newsweek dergisinde ... bir manşet:** L. Borreli, “Moving in with Your Boyfriend Can Kill Your Sex Drive, Study Finds”, *Newsweek*, 14 Eylül 2017, <http://www.newsweek.com/moving-boyfriend-kill-sex-drive-study-665071>.
- 77 **“... arzularının düşmesinden yakınan pek çok kadın...”:** Meana, röportaj, 22 Nisan 2017.
- 77 **... yoğunlaştığı konu ... “kadının erotik olarak kendine odaklanması”:** M. Meana and E. Fertel, “It’s Not You, It’s Me: Exploring Erotic Self-Focus”, PowerPoint sunumu, Seks Terapisi ve Araştırmaları Topluluğu, 41. Yıllık Buluşması, Chicago, 16 Nisan 2016.
- 78 **“Maharet Sende Değil, Bende”:** Meana & Fertel, “It’s Not You, It’s Me.”
- 79 **“... kadınların partnerlerinden tahrik olmadıkları anlamına gelmez”:** Meana, röportaj, 22 Nisan 2017.
- 80 **STAT’taki konuşmasında:** M. Meana, “Sexual Desire Issues in Women” (konuşma, Seks Terapisi ve Araştırmaları Topluluğu, 42. Yıllık Buluşması, Montréal, 20 Nisan 2017).
- 81 **Sosyoloji bölümünde öğretim üyesi olan Alicia Walker:** “Hakkında” kısmı, Alicia M. Walker internet sitesi, <https://www.alicia-walker.com/>.
- 81 **46 kadın ile yaptığı özgün çalışmasında:** A.M. Walker, *The Secret Life of the Cheating Wife: Power, Pragmatism, and Pleasure in Women’s Infidelity*, basılmamış yazısı, 2017, PDF s. 61.
- 81 **“bu kadınlar için böylece bir şeylerin içine düşmek ... söz konusu değil.”:** Alicia Walker, yazarla röportaj, 25 Eylül 2017.
- 82 **“Amacım, insanların toplumsal dünyaya ... katkı sağlamaktır”:** P. Bourdieu & L.J.D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago Üniversitesi Yayınları, Chicago, 1992, s. 53.
- 83 **Erica (46 yaşında, evli) ... demişti:** Walker, *The Secret Life*, s. 64-65.
- 83 **38 yaşında ve yine evli olan Regina:** Walker, *The Secret Life*, s. 65.
- 83 **“Seksten yoksun kalmak”:** Walker, *The Secret Life*, s. 64.
- 83 **“... sonunda ... karar verdim”:** Walker, *The Secret Life*, s. 64.
- 83 **Walker’ın “anlaşılabilir ilişkiler” dediği:** Walker, *The Secret Life*, s. 64.

- 83 45 yaşındaki Avery: Walker, *The Secret Life*, s. 82.
- 84 ... 33 yaşındaki Heather...: Walker, *The Secret Life*, s. 93.
- 84 33 yaşındaki Trudy: Walker, *The Secret Life*, s. 99.
- 84 37 yaşındaki Priscilla: Walker, *The Secret Life*, s. 104.
- 84 Heather ... diyordu: Walker, *The Secret Life*, s. 104.
- 84 “Eh ... çıkmazsa ... hiç pişmanlık duymuyorlardı!": Walker, röportaj, 25 Eylül 2017.
- 85 48 yaşındaki Darcy: Walker, *The Secret Life*, s. 85.
- 85 34 yaşındaki Jordan: Walker, *The Secret Life*, s. 97.
- 85 çoğu da "... sağladığı artıktan keyif alıyordu": Walker, *The Secret Life*, s. 74.
- 86 “cinsel fayda ilişkileri": Walker, *The Secret Life*, s. 242.
- 86 "... hayatları boyunca yaşadıkları diğer tüm ilişkilerden farklı ...": Walker, röportaj, 25 Eylül 2017.
- 86 “ihanet kestirimesi": Walker, *The Secret Life*, s. 44.
- 86 "... şişko bir ineksin": Walker, *The Secret Life*, s. 80.
- 87 “hayatlarını darmadağın edip ... eşlerinin kalbini kırmak": Walker, *The Secret Life*, s. 87.
- 87 “Bu kadınlar şanslarını ... ikinci kez denemeye ... istekli değildi. ... ufukta kaybolmalarını” arzu etmiyordu: Walker, röportaj, 25 Eylül 2017.
- 88 2014 yılında yürüttüğü başka bir pilot araştırmadan elde ettiği sonuçları A.M. Walker, “‘I’m Not a Lesbian; I’m Just a Freak’: A Pilot Study of the Experiences of Women in Assumed-Monogamous Other-Sex Unions Seeking Secret Same-Sex Encounters Online, Their Negotiation of Sexual Desire, and Meaning-Making of Sexual Identity”, *Sexuality and Culture* 18, No. 4, 2014, s. 911-935.
- 88 ... çok sayıda ... elde edilen verilerle de destekleniyor. Örneğin ... gösteriyor: D.C. Atkins, D.H. Baucom, & N.S. Jacobson, “Understanding Infidelity: Correlates in a National Random Sample”, *Journal of Family Psychology* 15, No. 4, 2002, s. 735-749; J. Treas & D. Giesen, “Sexual Infidelity Among Married and Cohabiting Americans”, *Journal of Marriage and Family* 62, No. 1, 2000, s. 48-60; Walker, *The Secret Life*, 19; D. Selterman, J.R. Garcia, & I. Tsapelas, “Motivations for Extradyadic Infidelity Revisited”, *Journal of Sex Research*, baskıdan önce internette yayınlanmıştır (15 Aralık 2017); ve S. Glass & T. Wright, “Sex Differences in Type of Extramarital Involvement and Marital Dissatisfaction”, *Sex Roles*, 12, 1985, s. 1101-1120, alıntı: H. Fisher, *The Anatomy of Love*, Norton, New York, 2016.
- 89 ... kadınların haz veren bir deneyim yaşayacakları ... garanti edilirse: T.D. Conley, “Perceived Proposer Personality Characteristics and Gender Differences in Acceptance of Casual Sex Offers”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, No. 2, 2011, s. 309-329.
- 89 ... kadınların ... olası partnerlerini ... göre seçtikleri: P.W. Eastwick & E.J. Finkel, “Sex Differences in Mate Preference Revisited: Do People Know What They Initially Desire in a Romantic Partner”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, No. 2, 2008, s. 245-264.
- 89 1997 ve 2018 yıllarında yapılan araştırmalarda: M.W. Wiederman,

"Extramarital Sex: Prevalence and Correlates in a National Survey", *Journal of Sex Research*, 34, No. 2, 1997, s. 167-174; ve Wang, "Who Cheats More?", <https://ifstudies.org/blog/who-cheats-more-the-demographics-of-cheating-in-america>.

- 89 **Erkekler hesap açıyor, kadınlar işi sonuna kadar götürüyordu:** L. Wolfe, "The Oral Sex Void: When There's Not Enough at Home", *Electronic Journal of Human Sexuality*, 14, 2011, s. 1-14.

ÖÇÖNCÜ BÖLÜM: NE KADAR ÖZGÜRÜZ?

- 93 **... Sarah ... bir kafeteryada buluştuğumuzda biraz melankolik görünüyordu:** Sarah, yazarla röportaj, 2016.
- 97 **kadın cinsel otonomisini konu alan iddialı manifestoları** S. Shange, "A King Named Nicki: Strategic Queerness and the Black Femmecee", *Women and Performance: A Journal of Feminist History*, 24, No. 1, 2014, s. 29-45.
- 97 **Cosmo yazıları:** L. Moore, "8 Ways to Get What You Want in Bed", *Cosmopolitan*, 23 Ekim 2014, <http://www.cosmopolitan.com/sex-love/a32424/ways-to-get-what-you-want-in-bed/>.
- 97 **Veep dizisinin ... bölümleri:** H. Havrilesky, "Thank God for Selina Meyer's Unapologetic 50-Something Sex Drive", *The Cut*, *New York*, 6 Haziran 2016, <https://www.thecut.com/2016/06/thank-god-for-selinas-sex-life-on-veep.html>.
- 97 **... evli olmayan kadınların doğum kontrol hapı almasının yasallık kazanması ...:** K.M.J. Thompson, "A Brief History of Birth Control in the U.S.", *Our Bodies Ourselves* internet sitesi, 14 Aralık 2013, <https://www.ourbodiesourselves.org/health-info/a-brief-history-of-birth-control/>.
- 97 **bir yıl sonra ... Isadora Wing:** E. Jong, *Fear of Flying*, Holt, Rinehart & Winston, New York, 1973.
- 98 **PsychologyToday.com gibi ... bir mecrada ... bangır bangır ilan edildi:** R.F. Baumeister, "The Reality of the Male Sex Drive", *Psychology Today*, 8 Aralık 2010, <https://www.psychologytoday.com/blog/cultural-animal/201012/the-reality-the-male-sex-drive>.
- 98 **(... buna karşı çıkan veriler mevcut):** M. Gerressu, C.H. Mercer, C.A. Graham, K. Wellings, & A.H. Johnson, "Prevalence of Masturbation and Associated Factors in a British National Probability Survey", *Archives of Sexual Behavior*, 37, No. 2, 2008, s. 226-278; Dr. Cynthia Graham'ın yazarla görüşmesi, 13 Ekim 2017; H. Leitenberg & K. Henning, "Sexual Fantasy", *Psychological Bulletin*, 117, No. 3, 1995, s. 469-496, alıntı: N. Wolf, *Promiscuities: The Secret Struggle for Womanhood*, Random House, New York, 1997, s. 161; ve J. Jones & D. Barlow, "Self-Reported Frequency of Sexual Urges, Fantasies, and Masturbatory Fantasies in Heterosexual Males and Females", *Archives of Sexual Behavior*, 19, No. 3, 1990, s. 269-279.
- 98 **... tanımadıkları yakışıklı erkeklerden teklif alan kadınların ...:** R.D. Clark & E. Hatfield, "Gender Differences in Receptivity to Sexual Offers", *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 2, No. 1, 1989, s. 39-55.
- 98 **bu araştırmaya gelen eleştirilerin de söylediği üzere:** T. Conley,

"Perceived Proposer Personality Characteristics and Gender Differences in Acceptance of Casual Sex Offers", *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, No. 2, 2011, s. 309-329; T.D. Conley, A.C. Moors, J.L. Matsick, & A. Ziegler, "The Fewer the Merrier?: Assessing Stigma Surrounding Consensually Non-Monogamous Romantic Relationships", *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 13, No. 1, 2013, s. 1-30; ve A.M. Baranowski & H. Hecht, "Gender Differences and Similarities in Receptivity to Sexual Invitations: Effects of Location and Risk Perception", *Archives of Sexual Behavior*, 44, No. 8, 2015, s. 2257-2265.

- 99 **Bazı araştırmalar ... erkeklerin:** D.J. Ley, *Insatiable Wives*, Rowman & Littlefield, Lanham, MD, 2009, s. 34. Ayrıca K. Smedley'e göre İngiltere ve Galler'in Evlenme, Boşanma ve Evlat Edinme Memurluğu'nun 2000 yılındaki bir gözden geçirme çalışması, erkeklerin yüzde 29'unun evliliklerinin bitme sebebini "aldatma" olarak açıkladığını, bu oranın kadınlarda ise yüzde 21 olduğunu bildirmektedir. "Why Men Can Never Forgive a Wife's Affair... Even Though They'd Expect YOU to Forgive Them", *Daily Mail*, 17 Aralık 2009, <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-1236435/Why-men-forgive-wives-affair-theyd-expect-YOU-forgive-them.html>.
- 99 **Başka uzmanlar:** I. Kerner, "Female Infidelity: It's Different from the Guys", *The Chart* (blog), CNN, 7 Nisan 2011, <http://thechart.blogs.cnn.com/2011/04/07/female-infidelity-its-different-from-the-guys/>; ve Smedley'de P. Hall, "Why Men Can Never Forgive a Wife's Affair".
- 100 **The Times of Their Lives adlı eserlerinde:** J. Deetz & P.S. Deetz, *The Times of Their Lives*, W.H. Freeman, New York, 2000.
- 100 ... 1636 yılında toplum kuralları ilk kez kanunlaştırıldığında: Deetz & Deetz, *Times of Their Lives*, s. 143.
- 100 1658 yılında ... hükmolunuyordu: Deetz & Deetz, *The Times of Their Lives*, s. 144.
- 100 Duxbury'li Mary Mendum: Deetz & Deetz, *The Times of Their Lives*, s. 143.
- 101 Bunun karşılığı ... olarak belirlenmişti: Deetz & Deetz, *The Times of Their Lives*, s. 148.
- 101 "zina ... kopması olarak ele alınıyordu ... tabii değildi": Deetz & Deetz, *The Times of Their Lives*, s. 148.
- 101 Bazı tarihçiler bu inanışın: K. Thomas, "The Double Standard", *Journal of the History of Ideas*, 20, No. 2, 1959, s. 195-216.
- 101 "Hanımın sadakatsizliği ...": R. von Krafft-Ebing, *Psychopathia Sexualis, with Especial Reference to Contrary Sexual Instinct: A Medico-Legal Study*, çev. C.G. Chaddock, G. P. Putnam, New York, 1965, s. 9, alıntı: Ley, *Insatiable Wives*, s. 3.
- 102 Psikiyatrist Cacilda Jethá: Cacilda Jethá, yazarla röportaj, 17 Ekim 2017.
- 104 2008 tarihli bir araştırma: S.P. Jenkins, "Marital Splits and Income Changes over the Longer Term" (araştırma no: 2008-07, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Essex Üniversitesi, Colchester, Birleşik Krallık, 2008).
- 104 boşandıktan sonra gelirlerinde ortalama yüzde 20'lik bir dü-

- şuş: D. Cunha, "The Divorce Gap", *The Atlantic*, 28 Nisan 2016, <https://www.theatlantic.com/business/archive/2016/04/the-divorce-gap/480333/>.
- 104 **boşanmış kadınlar arasında fakirlik sınırı:** Cunha, "Divorce Gap", <https://www.theatlantic.com/business/archive/2016/04/the-divorce-gap/480333/>.
- 104 **kadınların ... gelirleri bir daha ... miktara ulaşamıyor:** Jenkins, "Marital Splits and Income Changes over the Longer Term", alıntı: A. Hill, "Men Become Richer After Divorce", *The Guardian*, 24 Ocak 2009, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2009/jan/25/divorce-women-research>.
- 104 **Bir araştırma da boşanmış kadınların:** L. Brown, *Divorce: For Richer, for Poorer*, AMPNATSEM Income and Wealth Report, Sayı 39, 2016, [https://www.amp.com.au/content/dam/amp/digitalhub/common/Documents/Insights/News/December%2013%20-%20AMPNATSEM39%20-%20For%20Richer%20For%20Poorer%20-%20Report%20-%20FINAL%20\(1\).pdf](https://www.amp.com.au/content/dam/amp/digitalhub/common/Documents/Insights/News/December%2013%20-%20AMPNATSEM39%20-%20For%20Richer%20For%20Poorer%20-%20Report%20-%20FINAL%20(1).pdf); ve D. Dumas, "Women with Children Biggest Financial Losers of Divorce: Report", *Sydney Morning Herald*, 13 Aralık 2016, <http://www.smh.com.au/lifestyle/news-and-views/news-features/women-with-children-biggest-financial-losers-of-divorce-report-20161212-gt92op.html>.
- 105 **"... bencilce ... gelmişti":** Sarah, röportaj, 2016.
- 106 **Divorce dizisinin ilk bölümlerinden biri:** A. Breslaw, "Divorce Recap: A Tough Time", *Vulture*, *New York*, 16 Ekim 2016, <http://www.vulture.com/2016/10/divorce-recap-season-1-episode-2.html>.
- 106 **antropologların "yaşamöyküsü ödünleri" adını verdiği:** S.C. Stearns, "Trade-Offs in Life- History Evolution", *Functional Ecology*, 3, 1989, s. 259-268.
- 108 **Marta Meana'nın da dediği gibi:** Marta Meana, yazarla röportaj, 22 Nisan 2017.
- 108 **Lust in Translation adlı kitabında:** P. Druckerman, *Lust in Translation: Infidelity from Tokyo to Tennessee*, Penguin, New York, 2008, s. 71-77.
- 109 **"Yvonne'un gizli bir ilişkisi vardı...":** Druckerman, *Lust in Translation*, s. 72-73.
- 110 **Druckerman'a röportaj veren kadınlarından biri olan Elaine'in hikâyesi:** Druckerman, *Lust in Translation*, s. 74-78.
- 111 **... suçluluk falan duymazlık:** Druckerman, *Lust in Translation*, s. 71.
- 111 **.... bir de baktım ... :** Druckerman, *Lust in Translation*, 75.
- 112 **"ekstra bir ilişki yaşamak kadına ... olanağı sağlar":** B.A. Scelza, "Choosy but Not Chaste: Multiple Mating in Human Females", *Evolutionary Anthropology*, 22, No. 5, 2013, s. 259-269; ve E.M. Johnson, "Promiscuity Is Pragmatic", *Slate*, 4 Aralık 2013, http://www.slate.com/articles/health_and_science/science/2013/12/female_promiscuity_in_primates_when_do_women_have_multiple_partners.html.
- 112 **Köprüleme ya da "eş geçişi", ... stratejidir:** D.M. Buss, C. Goetz, J.D. Duntley, K. Asao, & D. Conroy-Beam, "The Mate Switching Hypothesis", *Personality and Individual Differences*, 104, 2017, s. 143-149.
- 113 **babalarının korumamdan:** Druckerman, *Lust in Translation*, s. 75.

- 113 **Seni Nasıl Affedebilirim?** gibi modern başlıklar J.A. Spring, *How Can I Forgive You?*, HarperCollins, New York, 2004.
- 115 **Druckerman, *Lust in Translation*'da:** Druckerman, *Lust in Translation*, s. 17-18.
- 115 **Bir başka nişanlı kadın da:** Druckerman, *Lust in Translation*, s. 18.
- 116 **"Yüksek bir ... düzeyine ulaştım":** Annika, yazarla röportaj, 2016.
- 121 **Carmen Rita Wong'un ... romanı:** C.R. Wong, *Never Too Late*, Kensington, New York, 2017.
- 121 **Marta Meana'nın "erotik öz-odaklanma" dediği:** M. Meana & E. Fertel, "It's Not You, It's Me: Exploring Erotic Self-Focus" (PowerPoint sunumu, Seks Terapisi ve Araştırmaları Topluluğu, 41. Yıllık Buluşması, Chicago, 16 Nisan 2016).
- 126 **Daniel Bergner'in ... kitabından bir bölüm:** D. Bergner, *What Do Women Want?*, HarperCollins, New York, 2013, s. 44-50.
- 127 **Antropolog Beverly Strassmann'ın ... çalışması:** B.I. Strassmann, "Menstrual Hut Visits by Dogon Women: A Hormonal Test Distinguishes Deceit from Honest Signaling", *Behavioral Ecology* 7, No. 3, 1996, s. 304-315.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SABAN, MÜLKİYET, MÜNASEBET

- 131 **on ila yirmi bin yıl önce:** C.S. Larsen, "Our Last 10.000 Years: Agriculture, Population, and the Bioarchaeology of a Fundamental Transition", *Our Origins: Discovering Physical Anthropology*, W. W. Norton, New York, 2010), <http://www.wwnorton.com/college/anthro/our-origins2/ch/13/answers.aspx> adresinden alınmıştır; K. Nair ve diğerleri, "Origins of Agriculture", *Encyclopedia Britannica*, son düzenleme tarihi 10 Mart 2017, <https://www.britannica.com/topic/agriculture>; ve L. Evans, "Early Agriculture and the Rise of Civilization", *Science and Its Times: Understanding the Social Significance of Scientific Discovery*, Cilt 1, N. Schlager (yay. haz.), Gale Group, Farmington Hills, MI: 2001; Encyclopedia.com, <http://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/early-agriculture-and-rise-civilization>.
- 133 **"Toplumlar besin maddesi üretmeyi ... öğrendikten sonra":** Evans, "Early Agriculture", <http://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/early-agriculture-and-rise-civilization>.
- 133 **... daha düşük oranda kireçlenme yaşadıklarını:** Larsen, "Our Last 10,000 Years".
- 133 **Arkeolojik bulgular ve insan kalıntıları ... gösteriyor:** Larsen, "Our Last 10,000 Years".
- 133 **Sözünü sakınmayan ... Jared Diamond:** J. Diamond, "The Worst Mistake in the History of the Human Race", *Discover*, Mayıs 1987, s. 64-65, <http://discovermagazine.com/1987/may/02-the-worst-mistake-in-the-history-of-the-human-race>.
- 134 **Özellikle de kadınlar için:** H. Fisher, "Why We Love, Why We Cheat", TED video, 9.00-9.33 (23:24), kayıt tarihi Şubat, 2006, <https://www>.

ted.com/talks/helen_fisher_tells_us_why_we_love_cheat/transcript#t-576310.

- 135 **Çiftçilik, kadınları ... daha durağan ve kontrolü kolay hale getirdi:** M. Shostak, *Nisa: The Life and Words of a !Kung Woman*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge, MA, 1981, s. 195.
- 135 **her bir doğum sırasında geçen sürenin kısalması:** Shostak, *Nisa*, s. 195.
- 135 **Giderek daha çok antropolog ... hemfikir oluyor:** S.B. Hrdy, *Mothers and Others: The Evolutionary Origins of Mutual Understanding*, Belknap Yayınları, Cambridge, MA, 2011; passim; S.B. Hrdy, "Evolutionary Context of Human Development: The Cooperative Breeding Model", 2. bölüm: C S. Carter, L. Ahnert, K.E. Grossmann, S.B. Hrdy, M.E. Lamb, S.W. Porges & N. Sachser, (yay. haz.), *Attachment and Bonding: A New Synthesis*, MIT Yayınları, Cambridge, MA, 2006; <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.207.8922&rep=rep1&type=pdf>; A.V. Bell, K. Hinde & L. Newson, "Who Was Helping? The Scope for Female Cooperative Breeding in Early *Homo*", *PLoS One* 8, No. 12, 2013, e83667; K. Hawkes, "The Grandmother Effect", *Nature* 428, 11 Mart 2004, s. 128-129, http://radicalanthropologygroup.org/sites/default/files/pdf/class_text_002.pdf; K. Hawkes, "Grandmothers and the Evolution of Human Longevity", *American Journal of Human Biology* 15, 2003, s. 380-400; ve K.L. Kramer, "Cooperative Breeding and Its Significance to the Demographic Success of Humans", *Annual Review of Anthropology* 39, 2010, s. 17-36.
- 135 **İşbirliğinin artmış olması ... olanak sağladı:** C. Ryan & C. Jethá, *Sex at Dawn: How We Mate, Why We Stray, and What It Means for Modern Relationships*, HarperCollins, New York, 2012, s. 94.
- 136 **1950'lerden çokça etkilenmiş, el üstünde tutmayı pek sevdiğimiziz ... fikri:** C.O. Lovejoy, "The Origin of Man", *Science* 211, No. 4480, 1981, s. 341-350; R.B. Lee & I. DeVore (yay. haz.), *Man the Hunter*, Aldine De Gruyter, Chicago, 1968; ve S.B. Hrdy, *Mother Nature: Maternal Instincts and the Shaping of the Species*, Ballantine, New York, 2000, s. 253.
- 136 **doğal seçimde öne çıkan ve erken dönem *Homo* yaşamöykülerini oluşturan:** Bell, Hinde, & Newson, "Who Was Helping?", e83667; Ryan & Jethá, *Cinselliğin Şafağı*; Hrdy, *Mother Nature*, s. 64-65, s. 90-93, s. 266-277; ve Hrdy, *Mothers and Others*, s. 30-31, s. 197-203, s. 276-280.
- 136 **Saint Louis Üniversitesi'nde antropoloji doçenti olan:** Katherine MacKinnon, yazarla röportaj, Ağustos 2015.
- 137 **erken dönem insanın a taları** Hrdy, *Mother Nature*, s. 248, 252.
- 137 **1767 yılında Tahiti'ye giden Kaptan Samuel Wallis:** Ryan & Jethá, *Cinselliğin Şafağı*, s. 95.
- 137 **İki yıl sonra James Cook:** Ryan & Jethá, *Cinselliğin Şafağı*, s. 95.
- 138 **1623 yılında bir Rekolet keşişi:** G. Sagard, *The Long Journey to the Country of the Hurons*, G. MacKinnon Wrong (yay. haz.), Champlain Society, Toronto, 1939.
- 138 **"Kasabadaki bütün kızların bir araya geldiği ... salladı":** Alıntı: J. Steckley, "For Native Americans, Sex Didn't Come with Guilt", *Fair Observer*, 30 Mart 2015, www.fairobserver.com/region/north_america/for-native-americans-sex-didnt-come-with-guilt-21347/; ve Sagard, *The Long Journey to the Country of the Hurons*, s. 120.

- 139 **“Huronlar evlilik öncesi cinsel ilişkinin ... yaşamaktan alkoyamadı”:** B.G. Trigger, *The Children of Aataentsic: A History of the Huron People to 1660*, Cilt 2, McGill-Queen’s Üniversitesi Yayınları, Kingston, Ontario, 1987, s. 49, alıntı: C. Tindal, “The Sex-Positive Huron-Wendat”, *Acres of Snow* (blog), 11 Şubat 2017, <https://acresofsnow.ca/the-sex-positive-huron-wendat/>.
- 141 **“tepkisini çekip giderek” gösterebiliyor:** Hrđy, *Mother Nature*, s. 231.
- 142 **yaklaşık yüzde 70’i:** Hrđy, *Mother Nature*, s. 252.
- 143 **“Afrika Çapa Kültüründe İş Yükünün Cinsiyete Göre Dağılımı”:** H. Baumann, “The Division of Work According to Sex in African Hoe Culture”, *Africa* 1, No. 3, 1928, s. 290.
- 144 **Güneydoğu Asya’da ... bazı bölgelerde:** R.L. Blumberg, “‘Dry’ Versus ‘Wet’ Development and Women in Three World Regions”, *Sociology of Development* 1, No. 1, 2015, s. 91-122.
- 144 **Rae Blumberg:** Alıntı: A.E. Bromley, “Patriarchy and the Plow”, *UVA Today*, 23 Ağustos 2016, <https://news.virginia.edu/content/patriarchy-and-plow>.
- 145 **“[Bu yörelerde] ... temin ediyor”:** Alıntı: Bromley, “Patriarchy and the Plow”, <https://news.virginia.edu/content/patriarchy-and-plow>.
- 146 **milattan önce beş binli yılları:** K. Kh. Kushnareva, *The Southern Caucasus in Prehistory: Stages of Cultural and Socioeconomic Development from the Eighth to the Second Millennium BC*, Üniversite Müzesi’nde monograf 99, çev. H.N. Michael, Üniversite Müzesi, Pennsylvania Üniversitesi, Philadelphia, 1997, s. 170.
- 146 **Mısırlılar, onlardan sonra da Romalılar ve Yunanlar:** S. Hornblower, A. Spawforth, E. Eidinow (yay. haz.), *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford, 2012, s. 708.
- 146 **Agustín Fuentes ... bir çalışmada ... söylüyor:** A. Fuentes, *Race, Monogamy, and Other Lies They Told You: Busting Myths About Human Nature*, California Üniversitesi Yayınları, Berkeley, 2012, s. 178; ve J. S. Hyde, “The Gender Similarities Hypothesis”, *American Psychologist* 6, No. 6, 2005, s. 581-592.
- 147 **“kadınların doğal rolü”:** A.F. Alesina, P. Giuliano, & N. Nunn, “On the Origins of Gender Roles: Women and the Plough”, *Quarterly Journal of Economics* 128, No. 2, 2013, s.470-471.
- 147 **Shere Ortner ... ifade ediyor:** Alıntı: N. Angier, *Woman: An Intimate Geography*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 1999, s. 313.
- 148 **Stephanie Coontz’a göre:** S. Coontz, *Marriage, a History: From Obedience to Intimacy or How Love Conquered Marriage*, Penguin, New York, 2006, s. 47.
- 148 **cinsiyetlerin ayrımı tabi tutulması:** Coontz, *Marriage, a History*, s. 47.
- 149 **... “aman” diyordu:** Y. Thomas, “Fathers as Citizens of Rome, Rome as a City of Fathers”, A. Burguière, C. Klapisch-Zuber, M. Segalen, & F. Zonabend (yay. haz.), *A History of the Family, Vol. I: Distant Worlds, Ancient Worlds*, çev. S.H. Tenison, R. Morris, & A. Wilson, Polity Yayınevi, Cambridge, 1996, s. 265, alıntı: Coontz, *Marriage, a History*, s. 46.
- 149 **Lesley Hazleton’ın ... belirttiği gibi:** L. Hazleton, *Jezebel: The Untold Story of the Bible’s Harlot Queen*, Doubleday, New York, 2009.

- 151 **"Vakit dolup da Yehu geldiğinde ... 'İzebel'in mezarı buradaymış diyemesin' "**: "II Krallar 9:30-37 Yeni Kral James Versiyonu", Bible.com, www.bible.com/bible/114/2KI.9.30-37.
- 152 **geçmişteki dünya düzeni**: Hazleton, *Jezebel*, s. 157.
- 152 **yüksek mertebeli rahibeler**: G.W. Bromiley (yay. haz.), *The International Standard Bible Encyclopedia*, Cilt 2, William B. Eerdmans, Grand Rapids, MI, 1979, s. 1058.
- 152 **"zina işleyen bir kadının, bir fahişenin tohumu"**: Hazleton, *Jezebel*, s. 66-67.
- 153 **"eşeklerinki kadar kocaman organlarıyla ... başından gittiği"**: Hazleton, *Jezebel*, s. 67.
- 153 **"Yüzünden akan fahişeliği ... "**: Hazleton, *Jezebel*, s. 68-69.
- 153 **Modern İngilizcede "jezebel"**: "Jezebel", *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*, Merriam-Webster, Springfield, MA, 1993, s. 629.
- 155 **Antik Yunanistan'da**: M. Cartwright, "Food and Agriculture in Ancient Greece", *Ancient History Encyclopedia*, 25 Temmuz 2016, <https://www.ancient.eu/article/113/food-agriculture-in-ancient-greece/>.
- 155 **Aristoteles'e göre**: S. Forsdyke, "Street Theatre and Popular Justice in Ancient Greece: Shaming, Stoning, and Starving Offenders Inside and Outside the Courts", *Past and Present* 201, No. 1, 2008, 3n2.
- 156 **Klytemnestra'nın, Akhilleus tarafından ... Oresteia ... öyküsünde anlatılan kaderi**: L. Mastin, "Ancient Greece—Aeschylus—Agamemnon", Classical Lecture, erişim tarihi: 8 Şubat 2018, www.ancient-literature.com/greece_aeschylus_agamemnon.html.
- 157 **Antik Romalılar**: M.C. Nussbaum, "The Incomplete Feminism of Musonius Rufus, Platonist, Stoic, & Roman", M.C. Nussbaum & J. Sihvola (yay. haz.), *The Sleep of Reason: Erotic Experience and Sexual Ethics in Ancient Greece and Rome*, Chicago Üniversitesi Yayınları, Chicago, 2002, s. 283-326; ve C. Edwards, *The Politics of Immorality in Ancient Rome*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, Cambridge, 2002, s. 34-35.
- 157 **Vergilius'un kaleme alıp**: Virgil, "The Georgics", Klasikler İnternet Arşivi, <http://classics.mit.edu/Virgil/georgics.html>; ve Vergilius, *The Bucolics, Æneid, and Georgics of Virgil*, J.B. Greenough (yay. haz.), Ginn and Company, Boston, 1900, www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0058.
- 157 **Augustus'un ... kızı Julia**: Editörler, "Julia", *Encyclopedia Britannica*, 3 Mayıs 2013, www.britannica.com/biography/Julia-daughter-of-Augustus.
- 158 **neden bütün çocuklarının**: M. Lefkowitz & M. Fant, *Women's Life in Greece and Rome*, Johns Hopkins Üniversitesi Yayınları, Baltimore, 2016, s. 196.
- 158 **"kendi etimde bir yara"**: "Julia", *Encyclopedia Britannica*, www.britannica.com/biography/Julia-daughter-of-Augustus.
- 158 **Natalie Angier'in sözleriyle**: Angier, *Woman*, s. 316.
- 158 **geniş kapsamıyla benzerlerinden ayrılan bir analizde**: Alesina, Giuliano, & Nunn, "On the Origins of Gender Roles", s. 469-530.
- 162 **Kadınlar Kara Ordusu**: A. Mason, "What Was the Women's Land Army?", Imperial War Museums internet sitesi, 30 Ocak 2018, www.iwm.org.uk/history/what-was-the-womens-land-army; ve S.R. Grayzel, "Nos-

- talgia, Gender, and the Countryside: Placing the 'Land Girl' in First World War Britain", *Rural History* 10, No. 2, 1999, s. 155-170.
- 163 **181 ülke arasında 47. sıra:** Alesina, Giuliano & Nunn, "On the Origins of Gender Roles", s. 477.
- 163 **Harvard ve UCLA'daki araştırmannın yazarları:** Alesina, Giuliano & Nunn, "On the Origins of Gender Roles", s. 477.
- 163 **Uluslararası Çalışma Örgütü ... söylüyor:** Uluslararası Çalışma Örgütü, "Labor Force Participation Rate, Female", Kasım 2017, alındığı kaynak: Index Mundi, <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SL.TLF.CACT.FE.ZS/rankings>.
- 164 **siyasi temsile katılım:** Catalyst, "Women in Government", raporu, 15 Şubat 2017, <http://www.catalyst.org/knowledge/women-government>.
- 164 **bir başka araştırmada:** A. Lenhardt, L. Wise, G. Rosa, H. Warren, F. Mason & R. Sarumi, *Every Last Girl: Free to Live, Free to Learn, Free from Harm*, Save the Children, 2016, <https://www.savethechildren.org.uk/content/dam/global/reports/advocacy/every-last-girl.pdf>. See also A. MacSwan, "US Ranks Lower Than Kazakhstan and Algeria on Gender Equality", *The Guardian*, 11 Ekim 2016, <https://www.theguardian.com/global-development/2016/oct/11/us-united-states-ranks-lower-than-kazakhstan-algeria-gender-equality-international-day-of-the-girl>.
- 164 **Siyah kadınlar:** L. Villarosa, "Why America's Black Mothers and Babies Are in a Life- or-Death Crisis", *New York Times*, 11 Nisan 2018.
- 164 **oy veren kadınların yüzde 52 ya da 53'ü:** "Election 2016: Exit Polls", *CNN Politika*, 23 Kasım 2016, www.cnn.com/election/2016/results/exit-polls (Nate Silver'a göre doğru oran yüzde 53'tür); ve C. Malone, "Clinton Couldn't Win Over White Women", 9 Kasım 2016, <https://fivethirtyeight.com/features/clinton-couldnt-win-over-white-women/>.
- 165 **"sabanın önemi bir nebze de ... etkilerinden gelir":** Alesina, Giuliano, & Nunn, "On the Origins of Gender Roles", s. 473.
- 165 **âdet de üç ayda bir gerçekleşiyordu:** B.I. Strassmann, "The Biology of Menstruation in *Homo sapiens*: Total Lifetime Menses, Fecundity, and Nonsynchrony in a Natural-Fertility Population", *Current Anthropology* 38, No. 1, 1997, s. 123-129.
- 166 **2012 yılında Dünya Sağlık Örgütü:** C. Garcia-Moreno, A. Guedes & W. Kerner, "Understanding and Addressing Violence Against Women: Sexual Violence", Dünya Sağlık Örgütü, 2012, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77434/1/WHO_RHR_12.37_eng.pdf.
- 168 **"aşağı tarafın gevşemiş olması":** A. Mulholland, "Increase in 'Vaginal Tightening' Surgeries Worries Doctors", *CTV Haberler*, 20 Mayıs 2014, <https://www.ctvnews.ca/health/increase-in-vaginal-tightening-surgeries-worries-doctors-1.1829041>.
- 168 **Amerikan Obstetrisyen ve Jinekologlar Kongresi:** American College of Obstetricians and Gynecologists, "Vaginal 'Rejuvenation' and Cosmetic Vaginal Procedures", ACOG Bilim Kurulu Bildirisi No. 378, *Obstetrics and Gynecology* 110, 2007, s. 737-738, <https://www.acog.org/Clinical-Guidance-and-Publications/Committee-Opinions/Committee-on-Gynecologic-Practice/Vaginal-Rejuvenation-and-Cosmetic-Vaginal-Procedures>.

- 169 **Dr. Cheryl Iglesia:** Amerikan Obstetrisyen ve Jinekologlar Derneği, "Expanding Cosmetic Gynecology Field Draws Concern", 2017 tarihli yıllık toplantı, 17 Mayıs 2017, <http://annualmeeting.acog.org/expanding-cosmetic-gynecology-field-draws-concern/>.
- 169 **Kozmetik Dermatolog Dr. Dennis Gross:** D. Gross, yazarla görüşme, 4 Eylül 2017 ve 20 Eylül 2017.
- 171 **"Erkekler Güzellik ... İster":** I. Ting, "Men Want Beauty, Women Want Money: What We Want from the Opposite Sex", *Sydney Morning Herald*, 1 Ekim 2015, <http://www.smh.com.au/lifestyle/life/family-relationships-and-sex/men-want-beauty-women-want-money-what-people-want-in-a-sexual-partner-20151001-gjyyot.html>.
- 172 **Rae Blumberg:** Alıntı: A.E. Bromley, "Patriarchy and the Plow", *UVA Today*, 23 Ağustos 2016, <https://news.virginia.edu/content/patriarchy-and-plow>.
- 117 **İturi Yağmur Ormanları'nda yaşayan Mbuti kadınlarıyla Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Aka kadınları:** IResearchNet.com, "Anthropology Research Topics: 338. Mbuti Pygmies", erişim tarihi 8 Şubat 2018, www.iresearchnet.com/topics/anthropology-research-topics.html; ve A.J. Noss & B.S. Hewlett, "The Contexts of Female Hunting in Central Africa", *American Anthropologist*, 103, No. 4, 2001, s. 1024-1040.

BEŞİNCİ BÖLÜM: NIMBA OLMAK

- 175 **Himbalar ... yaşıyor:** B. A. Scelza, "Female Choice and Extra Pair Paternity in a Traditional Human Population", *Biology Letters* 7, No. 6, 2011, s. 889-891.
- 176 **sadece 30.000 ile 50.000 arasında Himba ... tahmin ediliyor:** M. Bollig & H. Lang, "Demographic Growth and Resource Exploitation in Two Pastoral Communities", *Nomadic Peoples* 3, No. 2, 1999, s. 17.
- 176 **Himba kadınları ... ciltlerini ... ile kaplıyor:** A.S. Cameron, "The Influence of Media on Himba Conceptions of Dress, Ancestral, and Cattle Worship, and the Implications for Culture Change", yüksek lisans tezi, Brigham Young Üniversitesi, 2013, s. 24.
- 176 **Himba kadınları ... takıyor:** Cameron, "The Influence of Media", s. 25.
- 177 **birbirlerinden sorumlu:** Katie Hinde, yazarla röportaj, 27 Ocak 2017.
- 177 **yirmi üç Himba yerleşim bölgesinde:** Scelza, "Female Choice", s. 889-891; ve B.A. Scelza, "Jealousy in a Small-Scale, Natural Fertility Population: The Roles of Paternity, Investment, and Love in Jealous Response", *Evolution and Human Behavior* 35, No. 2, 2014, s. 103-108.
- 177 **"Zinanın hiç görülmediği ya da ... mevcut değildir":** M. Norman, "Getting Serious About Adultery; Who Does It and Why They Risk It", *New York Times*, 4 Temmuz 1998, <http://www.nytimes.com/1998/07/04/arts/getting-serious-about-adultery-who-does-it-and-why-they-risk-it.html>.
- 178 **Eğler ... birbirlerinden ... bekliyor:** Scelza, "Jealousy in a Small-Scale", s. 103-108.

- 178 **“bir sabah ... hoşuma gitmiyor”**: Brooke Scelza, yazarla röportaj, 22 Mart 2017.
- 178 **Scelza’nın da bana söylediği gibi**: Brooke Scelza, yazarla röportaj, 22 Mart 2017.
- 121 **Himba kadınlarının toplum hayatındaki konumlarının**: Scelza, “Female Choice”, s. 889-891.
- 179 **... kariyerine ... başlamış**: Brooke Scelza, yazarla röportaj, 11 Ekim 2016.
- 179 **“... bir ebeveyn-çocuk çatışması”**: Scelza, “Female Choice”, s. 889-891.
- 181 **... fikrini ortaya atan kişi Darwin oldu**: C. Darwin, *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*, D. Appleton and Company, New York: 1896; ve A.G. Jones & N.L. Ratterman, “Mate Choice and Sexual Selection: What Have We Learned Since Darwin?”, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 106, No. 1, 2009, s. 10001-10008.
- 182 **Darwin ... da altını çiziyor**: Darwin, *The Descent of Man*; ve Jones & Ratterman, “Mate Choice and Sexual Selection”, s. 10001-10008.
- 182 **“Dişi, çok ender istisnası olmakla birlikte ... oldukları görülüyor”**: Darwin, *The Descent of Man*, s. 222, 557, 563.
- 183 **Sarah Hrdy’nin gözlemlediği**: S.B. Hrdy, *The Woman That Never Evolved*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge, MA, 1981, s. xiii.
- 183 **İddialı ve etkili ... kitabının yazarı ... William Acton**: W. Acton, *The Functions and Disorders of the Reproductive Organs in Childhood, Youth, Adult Age, and Advanced Life, Considered in the Physiological, Social, and Moral Relations*, John Churchill, Londra, 1865.
- 183 **“... kadınların çoğu (ne mutlu onlara ki) ...”**: Acton, *Functions and Disorders of the Reproductive Organs*, s. 235; ve Hrdy, *The Woman That Never Evolved*, s. 165. Bir diğer alıntı: S.B. Hrdy, yazarla görüşme, 19 Ocak 2017.
- 184 **Krafft-Ebing’in ... kıyameti andıran ... anlatısıyla**: R. von Krafft-Ebing, *Psychopathia Sexualis, with Especial Reference to Contrary Sexual Instinct: A Medico-Legal Study*, çev. C.G. Chaddock, F.A. Davis, Philadelphia, 1894, s. 13.
- 184 **Dr. Rachel Maines bizlere ... söylüyor**: R.P. Maines, *The Technology of Orgasm: “Hysteria”, the Vibrator, and Women’s Sexual Satisfaction*, Johns Hopkins Üniversitesi Yayınları, Baltimore, MD, 2001, s. 3, 9, 35-47; ve M. Stern, “‘Hysteria’ and the Long, Strange History of the Vibrator”, *Daily Beast*, 27 Nisan 2012, <https://www.thedailybeast.com/hysteria-and-the-long-strange-history-of-the-vibrator>.
- 184 **doktorların “ateş düşürmek gibi bu da tıbbi bir görev” dediği**: Stern, “Hysteria”, <https://www.thedailybeast.com/hysteria-and-the-long-strange-history-of-the-vibrator>.
- 185 **2012 yılında verdiği bir demeçte Dr. Maines**: Stern, “Hysteria”, <https://www.thedailybeast.com/hysteria-and-the-long-strange-history-of-the-vibrator>.
- 185 **Sekse istek ve ihtiyaç duyduğunu ... Boston’lı ... ev kadını**: C. Groneman, *Nymphomania: A History*, W.W. Norton, New York, 2001, s. 13-16.
- 186 **Nemfomani adlı kitabında**: Groneman, *Nymphomania*, s. 14.
- 187 **“Hastaya ... söylendi ... bırakması gerekiyordu”**: Groneman, *Nymphomania*, s. 16.

- 188 **ev dışında çalışıyor olmak bile ... şaibeli bir davranıştı:** J. Beach, "Limits to Women's Rights in the 1930s", Classroom, 29 Eylül 2017, <https://classroom.synonym.com/limits-to-womens-rights-in-the-1930s-12082808.html>; L. K. Boehm, "Women, Impact of the Great Depression On", içinde: R. S. McElvaine, editör, *Encyclopedia of the Great Depression*, Cilt 2, Macmillan Reference, New York, 2004, s. 1050-1055, http://link.galegroup.com/apps/doc/CX3404500550/UHIC?u=vol_h99hs&xid=73687bb3; ve L. Hapke, *Daughters of the Great Depression: Women, Work, and Fiction in the American 1930s*, Georgia Üniversitesi Yayınları, Athens, 1997.
- 188 **işler daha da zordu:** Beach, "Limits to Women's Rights", <https://classroom.synonym.com/limits-to-womens-rights-in-the-1930s-12082808.html>.
- 188 **1940 ile 1944 yılları arasında:** ABD Çalışma Bakanlığı, *Kadın Birimi, Women Workers in Ten War Production Areas and Their Postwar Employment Plans*, Bulletin 209, ABD Hükümeti Basın-Yayın Ofisi, Washington, DC, 1946; ve M. Schweitzer, "World War II and Female Labor Force Participation Rates", *Journal of Economic History* 40, 1980, s. 89-95.
- 189 **Tarihçiler, toplumsal cinsiyet çalışan kültürel eleştirmenler ve seks araştırmacıları:** B. Kahan, "The Walk-In Closet: Situational Homosexuality and Homosexual Panic", *Criticism* 55, No. 2, 2013, s. 177-201; J.L. Jackson, "Situational Lesbians and the Daddy Tank: Women Prisoners Negotiating Queer Identity and Space, 1970-1980", *Genders* 53, 2011; ve E. Kennedy & M. Davis, *Boots of Leather, Slippers of Gold*, Routledge, New York, 1993.
- 189 **Tarihçi Jessica Toops ... altını çiziyor:** J. Toops, "The Lavender Scare: Persecution of Lesbianism During the Cold War", *Western Illinois Historical Review* 5, 2013, s. 91-107, <http://www.wiu.edu/cas/history/wihr/pdfs/Toops-LavenderScareVol5.pdf>.
- 189 **"kadın cinsel alışkanlığı":** L. Diamond & R.C. Savin-Williams, "Explaining Diversity in the Development of Same-Sex Sexuality Among Young Women", *Journal of Social Issues* 56, No. 2, 2000, s. 297-313; ve L.M. Diamond, *Sexual Fluidity*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge, MA, 2008.
- 189 **Angus Bateman adında ... İngiliz botanikçi ve genetik uzmanı:** A.J. Bateman, "Intra-sexual Selection in *Drosophila*", *Heredity* 2, 1948, s. 349-368.
- 190 **Bateman ... sınıflandırmıştı:** D.A. Dewsbury, "The Darwin-Bateman Paradigm in Historical Context", *Integrative and Comparative Biology* 45, No. 5, 2005, s. 831-837.
- 190 **dişilerin yüzde 96'sı:** Bateman, "Intra-sexual Selection in *Drosophila*", s. 362.
- 190 **"üretkenliğin ise 'sperm sayısı ile sınırlı olmasının ... olduğuna' inanıyordu":** Bateman, "Intra-sexual Selection in *Drosophila*", s. 364.
- 191 **"Yaklaşık olarak ... sürdürmesi beklenebilir":** Bateman, "Intra-sexual Selection in *Drosophila*", s. 365.
- 192 **"kadınlara verilmek istenen mesaj ... ihtiyaç vardı":** M.E. Murray, "Whatever Happened to I. Jane?: Citizenship, Gender, and Social Policy in Postwar Era", *Michigan Journal of Gender and Law* 9, No. 1, 2002, s. 123.
- 193 **"Drosophila'da Cinsiyet İçerik Rekabet":** Dewsbury, "The Darwin-Bateman Paradigm", s. 831-837.

- 193 **Donald Dewsbury ... dikkat çekiyor:** Dewsbury, "The Darwin-Bateman Paradigm", s. 831-837.
- 193 **Harvard'lı ... sosyobiolog Robert Trivers, ... Bateman'ı yeniden popüler hale getirdi:** R.L. Trivers, "Parental Investment and Sexual Selection", B. Campbell (yay. haz.), *Sexual Selection and the Descent of Man, 1871-1971*, Aldine, Chicago, 1972, s. 136-179; ve R.L. Trivers & D E. Willard, "Natural Selection of Parental Ability to Vary the Sex Ratio of Offspring", *Science* 179, No. 4068, 1973, s. 90-92.
- 193 **Ebeveyn Yatırımı Kuramı:** Trivers, "Parental Investment and Sexual Selection".
- 193 **Dişi, nicelik değil nitelik ister:** S.B. Hrdy, "Quality vs. Quantity", *Mother Nature: Maternal Instincts and the Shaping of the Species*, Ballantine, New York, 2000, s. 8-10.
- 194 **"Bateman paradigması":** S.B. Hrdy, "Empathy, Polyandry, and the Myth of the Coy Female", E. Sober (yay. haz.), *Conceptual Issues in Evolutionary Biology* MIT Yayınları, Cambridge, MA, 1994, s. 131-159.
- 195 **Time dergisinin 1977 yılındaki kapaklarından birinde:** "Why You Do What You Do: Sociobiology: A New Theory of Behavior", *Time*, 1 Ağustos 1977, <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,915181,00.html>.
- 196 **"İlkel zamanlarda kadınlar ... her zaman da böyle olacaktır":** D.J. Trump & B. Zanker, *Think Big and Kick Ass in Business and Life*, Harper-Luxe, New York, 2007, s. 270-271, alıntı: Dunsworth, "How Donald Trump Got Human Evolution Wrong", *Washington Post*, 14 Temmuz 2017, https://www.washingtonpost.com/news/speaking-of-science/wp/2017/07/13/human-evolutions-biggest-problems/?utm_term=.3215e2a12035.
- 196 **Antropolog Holly Dunsworth:** Dunsworth, "How Donald Trump Got Human Evolution Wrong", https://www.washingtonpost.com/news/speaking-of-science/wp/2017/07/13/human-evolutions-biggest-problems/?utm_term=.3215e2a12035.
- 197 **Trump tarafından hapse atılması gerektiği söylenen:** "Lock Her Up Is Right", *Washington Post* videosu, Donald Trump miting konuşması, 10 Ekim 2016, https://www.washingtonpost.com/video/politics/trump-on-clinton-lock-her-up-is-right/2016/10/10/fd56d59e-8f51-11e6-bc00-1a9756d4111b_video.html?utm_term=.44a85887919e.
- 197 **"orasından burasından kan gelen biri":** P. Rucker, "Trump Says Fox's Megan Kelly Had 'Blood Coming Out of Her Wherever'", *Washington Post*, 8 Ağustos 2015, https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2015/08/07/trump-says-foxs-megyn-kelly-had-blood-coming-out-of-her-wherever/?utm_term=.caa657382a49.
- 198 **"tek İSTEDİĞİM langurları araştırmaktı":** Sarah Blaffer Hrdy, yazarla röportaj, 25 Ekim 2016.
- 198 **doktora tez çalışması:** S.B. Hrdy, "Male and Female Strategies of Reproduction Among the Langurs of Abu" (Doktora tezi, Harvard Üniversitesi, 1975), ProQuest Disertasyon ve Tez Veri Tabanı'ndan alınmıştır (UMI numarası: 1295398).

- 198 **"cinsel macera peşinde koşan dişi olmaz":** Hrđy, röportaj, 25 Ekim 2016.
- 199 **Hrđy de ... saldıran erkeklere tanık olmuş, ...:** S. B. Hrđy, "Male-Male Competition and Infanticide Among the Langurs (*Presbytis entellus*) of Abu, Rajasthan", *Folia Primatologica* 22, No. 1, 1974, s. 19-58.
- 199 **Yavruları öldüren bir erkek ... şiddetli bir biçimde tahrif ediyordu:** Sarah Blaffer Hrđy, yazarla görüşme, 19 Ocak 2017.
- 201 **"gayretli annelik davranışı":** Hrđy, röportaj, 25 Ekim 2016 ve yazarla görüşme, 19 Ocak 2017.
- 201 **"bu maymunlar kafayı yemiş":** Hrđy, röportaj, 25 Ekim 2016.
- 202 **1981 tarihli *The Woman That Never Evolved* adlı kitabında:** S.B. Hrđy, *The Woman That Never Evolved*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge, MA, 1981.
- 203 **"ee Sarah, başka bir ifadeyle bize azgın olduğunu mu söylüyorsun?":** Hrđy, röportaj, 25 Ekim 2016.
- 203 **Cinsel çeşitlilik ihtiyacıyla ... hal alan kafese kapatılmış Hint şebekleri:** D. Bergner, *What Do Women Want? Adventures in the Science of Female Desire*, HarperCollins, New York, 2013, s. 43-51, 121.
- 204 **görünüşte "tekeşli" dişi gibbonlar:** C. Barelli, K. Matsudaira, T. Wolf, C. Roos, M. Heistermann, K. Hodges, T. Ishida, S. Malaivijitmond; & U.H. Reichard, "Extra-Pair Paternity Confirmed in Wild White-Handed Gibbons", *American Journal of Primatology* 75, No. 12, 2013, s. 1185-1195.
- 204 **hayatlarını riske atan dişi şempanzeler:** M.F. Small, "Female Choice in Nonhuman Primates", *American Journal of Physical Anthropology* 32, No. S10, 1989, s. 103-127; ve M.F. Small, "Female Choice and Primates", *Female Choices: Sexual Behavior of Female Primates*, Cornell Üniversitesi Yayınları, Ithaca, NY, 1993, s. 171.
- 204 **pek çok sebep:** Small, *Female Choices*; A. Jolly, "Pair Bonding, Female Aggression, and the Evolution of Lemur Societies", *Folia Primatologica* 69, 1998, s. 1-13; B. Smuts, *Sex and Friendship in Baboons*, Aldine, New York, 1985; B. Smuts, "The Evolutionary Origins of Patriarchy", *Human Nature* 6, No. 1, 1994, s. 1-32; ve J. Altmann, & S.C. Alberts, "Variability in Reproductive Success Viewed from a Life-History Perspective in Baboons", *American Journal of Human Biology* 15, No. 3, 2003, s. 401-409.
- 204 **... ulaşma ihtimallerini de yükselterek:** C.M. Drea, "Bateman Revisited: The Reproductive Tactics of Female Primates", *Integrative and Comparative Biology* 45, No. 5, 2005, s. 915-923.
- 204 **mevcut spermi rakip dişilerden uzaklaştırabiliyordu:** J. Soltis, "Do Primate Females Gain Nonprocreative Benefits by Mating with Multiple Males? Theoretical and Empirical Considerations", *Evolutionary Anthropology* 11, No. 5, 2002, s. 187-197.
- 205 **yedi buçuk ile on santimetre arasında değişen eğlenik bacaklarıyla:** S. Winston, "The Missing Female Pleasure Parts", Intimate Arts Center (blog), 20 Eylül 2016, <https://intimateartscenter.com/the-missing-female-pleasure-parts/>; and S. Winston, "Lost Sexy Bits", Intimate Arts Center blog, 12 Ağustos 2016, <https://intimateartscenter.com/the-missing-sexy-pieces/>.

- 206 sekiz binden fazla sinir ucu:** N. Angier, *Woman: An Intimate Geography*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 1999, s. 67.
- 206 alıcısı sinir hücresi yoğunluğunun ... on dört kat fazla:** Angier, *Woman*, s. 65.
- 206 “kadın erektile ağı”:** Winston, “The Missing Female Pleasure Parts”, <https://intimateartscenter.com/the-missing-female-pleasure-parts/>; ve S. Winston, “Lost Sexy Bits”, <https://intimateartscenter.com/the-missing-sexy-pieces/>.
- 207 Hekim Rachel Carlton Abrams ... ifade ediyor:** L.R. Emery, “Here’s [Why] Many Single Women Have Multiple Orgasms”, *Bustle*, 2 Şubat 2016, <https://www.bustle.com/articles/139224-heres-many-single-women-have-multiple-orgasms>.
- 207 Manhattan’lı psikiyatrist ve seks terapisti Elisabeth Gordon’a göre:** E. Gordon, yazarla görüşme, 8 Nisan 2018; ve R.J. Levin & G. Wagner, “Orgasm in Women in the Laboratory-Quantitative Studies on Duration, Intensity, Latency, and Vaginal Blood Flow”, *Archives of Sexual Behavior* 14, No. 5, 1985, s. 444.
- 208 erkekler, ... koca bir yüzde 22’lik oranla daha sık ...:** J.R. Garcia, E.A. Lloyd, K. Wallen, & H.E. Fisher, “Variation in Orgasm Occurrence by Sexual Orientation in a Sample of U.S. Singles”, *Journal of Sexual Medicine* 11, No. 11, 2014, s. 2645-2652; ve L. Wade, “The Orgasm Gap”, *Alter-Net*, 3 Nisan 2013.
- 208 orgazma varan uyarılmanın kümülatif olduğu:** S.B. Hrdy, “The Primate Origins of Human Sexuality”, G. Stevens & R. Bellig (yay. haz.) *The Evolution of Sex*, Harper and Row, San Francisco, 1988, s. 101-136.
- 209 Günümüzde ... tarafından da yaşandığını biliyoruz:** Hrdy, röportaj, 25 Ekim 2016.
- 209 “hem klinik gözlemlerden hem de ... röportajlardan hareketle ...”:** Hrdy, “The Primate Origins of Female Sexuality”, s. 122.
- 210 dişi orgazmasının en çok ... tekeşli olmayan türlerde görülmesi:** Hrdy, “The Primate Origins of Female Sexuality”, s. 123.
- 210 rahim ağzının ... anlatısı:** C. Ryan and C. Jethá, *Sex at Dawn: How We Mate, Why We Stray, and What It Means for Modern Relationships*, HarperCollins, New York, 2012, s. 265-267.
- 211 bir erkeğin testisleri:** J.E. Rodgers, *Sex: A Natural History*, Henry Holt, New York, 2002, s. 99; ve Ryan & Jethá, *Cinselliğin Şafağı*, s. 222-2232.
- 211 sperm tıkaçları:** A.L. Dixson & M.J. Anderson, “Sexual Selection, Seminal Coagulation, and Copulatory Plug Formation in Primates”, *Folia Primatologica* (Basel) 73, No. 2-3, 2002, s. 63-69.
- 212 üç kat daha fazla meni ... çıkardığım buldu:** G.G. Gallup, R.L. Burch, M.L. Zappieri, R.A. Parvez, M.L. Stockwell, & J.A. Davis, “The Human Penis as a Semen Displacement Device”, *Evolution and Human Behavior* 27, No. 4, 2003, s. 277-289.
- 212 menisinin son damlaları:** Ryan & Jethá, *Cinselliğin Şafağı*, 228; ve Amy Parish, yazarla röportaj, 13 Mart 2017.
- 212 zevk çığlıklarımız:** Z. Clay, S. Pika, T. Gruber, & K. Zuberbühler, “Female Bonobos Use Copulation Calls as Social Signals”, *Biology Letters* 7, No. 4, 2011, s. 513-516.

- 214 **Barbara Smuts'ın beklenmedik gözlemleri:** Smuts, *Sex and Friendship in Baboons*; ve Small, *Female Choices*, s. 6, 171.
- 214 **“o da nasıl düşerdi ... demekmiş meğer!”:** W. Shakespeare, *Hamlet*, Cyrus Hoy (yay. haz.), W.W. Norton, New York, 1996, s. 143-146.
- 214 **Mosuaların sese yani “yürüyen evlilik” ... gelenekleri:** C. Hua, *A Society Without Fathers or Husbands: The Na of China*, çev. A. Hustvedt, Zone Books, New York, 2001.
- 215 **Tibet'in kırsal kesimindeki ... poliandrik düzenleri:** C.M. Beall & M.C. Goldstein, “Tibetan Fraternal Polyandry: A Test of Sociobiological Theory”, *American Anthropologist* 83, No. 1, 1981, s. 5-12.
- 215 **gayriresmi bir poliandriye dair etnografik kanıtlar:** K.E. Starkweather & R. Harnes, “A Survey of Non-Classical Polyandry”, *Human Nature* 23, No. 2, 2012, s. 149-172.
- 215 **Meredith Small, 133 topluluğun dahil edildiği bir diğer araştırmada:** M.F. Small, “The Evolution of Female Sexuality and Mate Selection in Humans”, *Human Nature* 3, No. 2, 1992, s. 214.
- 215 **“poliandri insanlarda neden bu kadar nadir görülüyor?”:** S.B. Hrdy, “The Optimal Number of Fathers: Evolution, Demography, and History in the Shaping of Female Mate Preferences”, *Annals of the New York Academy of Sciences* 907, No. 1, 2000, s. 75-96; ve M. Borgerhoff Mulder, “Serial Monogamy as Polygyny or Polyandry? Marriage in the Tanzanian Pimbwe”, *Human Nature* 20, No. 2, 2009, s. 130-150.
- 216 **Erkeklerin sayısı kadınların sayısını geçtiğinde:** J.F. Peters & C.L. Hunt, “Polyandry Among the Yanomama Shirishana”, *Journal of Comparative Family Studies* 6, No. 2, 1975, s. 197-207.
- 216 **Tek bir erkek bütün ailenin bakımını sağlamakta yetersiz ...:** K.A. Haddix, “Leaving Your Wife and Your Brothers: When Polyandrous Marriages Fall Apart”, *Evolution and Human Behavior* 22, No. 1, 2001, s. 47-60.
- 217 **... bir gelenek görüldüğünde:** Hrdy, “The Optimal Number of Fathers”, s. 75-96.
- 217 **Kadınlar ... güvенеbildiklerinde:** Borgerhoff Mulder, “Serial Monogamy”, s. 130-150.
- 217 **Kadınların otonomi düzeyleri yüksek olduğunda:** Hrdy, “The Optimal Number of Fathers”, s. 75-96.
- 217 **... kaynak sayısı az olduğunda:** Borgerhoff Mulder, “Serial Monogamy”, s. 130-150.
- 218 **Tanzanya'daki Pimbwelerle yürüttüğü çalışmasında:** Borgerhoff Mulder, “Serial Monogamy”, s. 130-150.
- 218 **Buradan hareketle ... sonu cuna ulaştı:** Borgerhoff Mulder, “Serial Monogamy”, s. 130-150.
- 218 **en az 18:** S. Beckerman & P. Valentine, *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America*, Florida Üniversitesi Yayınları, Gainesville, 2002.
- 218 **toplam 632 baba:** K. Hill & A.M. Hurtado, *Aché Life History: The Ecology and Demography of a Foraging People*, Aldine de Gruyter, New York, 1996; alıntı: Hrdy, *Mother Nature*, s. 246.

- 219 **Miare:** Hill & Hurtado, *Aché Life History*; alıntı: Hrdy, *Mother Nature*, s. 246.
- 219 **"biriken":** Beckerman & Valentine, *Cultures of Multiple Fathers*, s. 10.
- 219 **Antropolog Stephen Beckerman:** S. Beckerman, R. Lizarralde, C. Ballew, S. Schroeder, C. Fingelton, A. Garrison, & H. Smith, "The Bari Partible Paternity Project: Preliminary Results", *Current Anthropology* 39, No. 1, 1998, s. 164-168, alıntı: Hrdy, *Mother Nature*, s. 247-248.
- 219 **ideal baba sayısı:** Hrdy, *Mother Nature*, s. 248.
- 220 **yeniden değerlendirmeye başladı:** Z. Tang-Martínez, "Rethinking Bateman's Principles: Challenging Persistent Myths of Sexually Reluctant Females and Promiscuous Males", *Journal of Sex Research* 53, No. 4, 2016, s. 532-559; ve Z. Tang-Martínez, "Data Should Smash the Biological Myth of Promiscuous Males and Sexually Coy Females", *Phys.org*, 20 Ocak 2017, <https://phys.org/news/2017-01-biological-myth-promiscuous-males-sexually.html>.
- 221 **pek çok türde önemli sayıda ... :** Drea, "Bateman Revisited", s. 915-923.
- 221 **erkekler ve dişilerde ömür boyu üreme başarısı dağılımları:** Drea, "Bateman Revisited", s.915-923.
- 222 **2012 yılında Bateman'ı ... teste tabi tuttu:** PA. Gowaty, Y.K. Kim, & W.A. Anderson, "No Evidence of Sexual Selection in a Repetition of Bateman's Classic Study of *Drosophila melanogaster*", *Proceedings of the National Academy of Sciences* 109, No. 29, 2012, s. 11740-11745.
- 223 **Erkeklerin üreme organları ... değildir:** Drea, "Bateman Revisited", s. 915-923; Gowaty, Kim, ve Anderson, "No Evidence of Sexual", s. 11740-11745.
- 224 **kadınlardan biri Scelza'ya ... demişti:** Brooke Scelza, yazarla röportaj, 11 Ekim 2016.
- 225 **ABD ve Batı'daki sanayileşmiş toplumlarda:** H. Greiling & D.M. Buss, "Women's Sexual Strategies: The Hidden Dimension of Extra-Pair Mating", *Personality and Individual Differences* 28, No. 5, 2000, s. 929-963, alıntı: Scelza, "Female Choice and Extra Pair Paternity", s. 889-891.
- 226 **110 kadını dahil etmişti:** Scelza, "Female Choice and Extra Pair Paternity", s. 889-891; ve A. Saini, *Inferior: How Science Got Women Wrong—And the New Research That's Rewriting the Story*, Beacon, Boston, 2017, s. 129-131.
- 227 **"Himbalarda miras olarak bırakabilecekleri çok az kaynak var ...":** Scelza, röportaj, 11 Ekim 2016.
- 229 **hiç omoka çocuk doğurmamış:** Scelza, "Female Choice and Extra Pair Paternity", s. 889-891.
- 230 **evliliklerin neredeyse çeyreğinde:** Scelza, "Female Choice and Extra Pair Paternity", s. 889-891.
- 230 **"Biyolojileri gereği ... esnek ve fırsatçı bireyler":** Hrdy, "The Optimal Number of Fathers", s. 246; ve E.M. Johnson, "Promiscuity Is Pragmatic", *Slate*, 4 Aralık 2013, http://www.slate.com/articles/health_and_science/science/2013/12/female_promiscuity_in_primates_when_do_women_have_multiple_partners.html.
- 230 **Scelza'nın keşfettiğine göre:** Scelza, "Female Choice and Extra Pair Paternity", s. 889-891.

ALTINCI BÖLÜM: BONOBOLAR CENNETTE

- 235 Linda Wolfe ve Meredith Small bize ... söylüyor:** L. Wolfe, "Behavioral Patterns of Estrous Females of the Arashiyama West Troop of Japanese Macaques (*Macaca fuscata*)", *Primates* 20, No. 4, 1979, s. 525-534, alıntı: M.F. Small, *Female Choices: Sexual Behavior of Female Primates*, Cornell Üniversitesi Yayınları, Ithaca, NY, 1993, s. 111.
- 236 aslan kuyruklu şebekler:** D.G. Lindburg, S. Shideler & H. Fitch, "Sexual Behavior in Relation to Time of Ovulation in the Lion-Tailed Macaque", P.G. Heltne (yay. haz.) *The Lion-Tailed Macaque: Status and Conservation*, Cilt 7, Alan R. Liss, New York, 1985, s. 131-148, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 111-112.
- 236 sesler çıkararak ... kıvrandıkları:** Lindburg, Shideler & Fitch, "Sexual Behavior in Relation to Time of Ovulation", alıntı: Small, *Female Choices*, s. 111-112.
- 236 Öte yandan dişi lemurlar:** R. Foerg, "Reproductive Behavior in *Varecia variegata*", *Folia Primatologica* 38, No. 1-2, 1982, s. 108-121, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 112.
- 236 dişi kapuçin ... kovalıyor:** C.H. Janson, "Female Choice and Mating System of the Brown Capuchin Monkey *Cebus apella*", *Ethology* 65, No. 3, 1984, s. 177-200, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 158.
- 236 Dişi bir kapuçinin ... meşgul olması mümkün:** Janson, "Female Choice and Mating System of the Brown Capuchin Monkey", s. 177-200, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 158.
- 236 Grupların birindeki dişi şempanzeler:** Small, *Female Choices*, s. 174.
- 236 dişi bir Hint şebeği:** D.G. Lindburg, "Mating Behavior and Estrus in the Indian Rhesus Monkey", P.K. Seth (yay. haz.), *Perspectives in Primate Biology*, Today and Tomorrow's Publishers, Yeni Delhi, 1983, s. 45-61, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 172.
- 236 Dişi bir Kap babunu:** G.S. Saayman, "The Menstrual Cycle and Sexual Behavior in a Troop of Free-Ranging Chacma Baboons (*Papio ursinus*)", *Folia Primatologica* 12, No. 2, 1970, s. 81-110, alıntı: Small, içinde: *Female Choices*, s. 173.
- 236 Üstlerinde hiçbir kısıtlama olmayan dişi yünlü örümcek maymunları:** K. Milton, "Mating Patterns of Woolly Spider Monkeys, *Brachyteles arachnoides*: Implications for Female Choice", *Behavioral Ecology and Sociobiology* 17, No. 1, 1985, s. 53-59, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 172-173; K.B. Strier, "New World Primates, New Frontiers: Insights from the Woolly Spider Monkey, or Muriqui (*Brachyteles arachnoides*)", *International Journal of Primatology* 11, No. 1, 1990, s. 7-19, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 172-173; ve K.B. Strier, "Causes and Consequences of Nonaggression in the Woolly Spider Monkey, or Muriqui (*Brachyteles arachnoides*)", J. Silverberg & J.P. Gray (yay. haz.), *Aggression and Peacefulness in Humans and Other Primates*, Oxford Üniversitesi Yayınları, New York, 1992, s. 100-116, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 172-173.
- 236 Berberi şebekleri:** J. Kuester & A. Paul, "Female Reproductive Characteristics in Semifree-Ranging Barbary Macaques (*Macaca sylvanus*)", *Folia Primatologica* 43, No. 2-3, 1984, s. 69-83, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 172; M. F. Small, "Promiscuity in Barbary Macaques (*Macaca sylvanus*)", *American*

Journal of Primatology 20, No. 4, 1990, s. 267-282, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 172; ve D.M. Taub, "Female Choice and Mating Strategies Among Wild Barbary Macaques (*Macaca sylvanus*)", D.G. Lindburg (yay. haz.), *The Macaques: Studies in Ecology, Behavior, and Evolution*, Van Nostrand Reinhold, New York, 1980, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 172.

- 237 Dişi şempanzeler ... doğdukları grupları terk eder:** M.F. Small, "Female Choice in Nonhuman Primates", *American Journal of Physical Anthropology* 32, No. 10, 1989, s. 103-127; ve Small, *Female Choices*, s. 171.
- 237 Husar maymunlarının dişileri:** Small, "Female Choice in Nonhuman Primates", s. 103-127; ve Small, *Female Choices*, s. 171.
- 237 Dişi sincap maymunları:** Small, "Female Choice in Nonhuman Primates", s. 103-127; ve Small, *Female Choices*, s. 171.
- 237 Kim Wallen ve çalışma arkadaşları:** D. Bergner, *What Do Women Want? Adventures in the Science of Female Desire*, HarperCollins, New York, 2013, s. 43-51, 121.
- 237 "tekeşli" dişi gibbonlar:** U. Reichard, "Extra-Pair Copulations in a Monogamous Gibbon (*Hylobates lar*)", *Ethology* 100, No. 2, 1995, s. 99-112; R.A. Palombit, "Extra-Pair Copulations in a Monogamous Ape", *Animal Behaviour* 47, No. 3, 1994, s. 721-723; ve C. Barelli, K. Matsudaira, T. Wolf, C. Roos, M. Heistermann, K. Hodges, T. Ishida, S. Malaivijitnond, ve U.H. Reichard, "Extra-Pair Paternity Confirmed in Wild White-Handed Gibbons", *American Journal of Primatology* 75, No. 12, 2013, s. 1185-1195.
- 237 yeniliğe susamışlık:** Small, *Female Choices*, s. 171.
- 237 "ne kadar az önem addedtikleri":** Small, *Female Choices*, s. 164.
- 237 Linda Wolfe ... keşfetti:** Wolfe, "Behavioral Patterns of Estrous Females", s. 525-534.
- 238 Dişi langurlar da ... cinsel ilişkiye giriyor:** C. Srivastava, C. Borries & V. Sommer, "Homosexual Mounting in Free-Ranging Hanuman Langurs (*Presbytis entellus*)", *Archives of Sexual Behavior* 20, No. 5, 1991, s. 487-516, alıntı: Small, *Female Choices*, s. 146.
- 238 ... paylaştığımız, en yakın primat akrabalarımızdan biri olan bonobolar:** A. L. Zihlman, J.E. Cronin, D.L. Cramer & V.M. Sarich, "Pygmy Chimpanzee as a Possible Prototype for the Common Ancestor of Humans, Chimpanzees, and Gorillas", *Nature* 275, No. 5682, 1978, s. 744-746; K. Prüfer, K. Munch, I. Hellman, K. Akagi, J.R. Miller, B. Walenz, S. Koren ve diğerleri, "The Bonobo Genome Compared with the Chimpanzee and Human Genomes", *Nature* 486, No. 7404, 2012, s. 527-531; ve A. Gibbons, "Bonobos Join Chimps as Closest Human Relatives", *Science*, 13 Haziran 2012, <https://www.sciencemag.org/news/2012/06/bonobos-join-chimps-closest-human-relatives>.
- 238 yedi farkh hayvanat bahçesinde yaşamlarını sürdürüyorlar:** "Zoos", Bonobo Projesi (The Bonobo Project) internet sitesi, erişim tarihi 2018, <https://bonoboproject.org/heroes-for-bonobos/zoos/>.
- 240 Bonoboların ... öğrendiğimiz 2012 yılına kadar:** Prüfer ve diğerleri, "The Bonobo Genome Compared", s. 527-531; ve Gibbons, "Bonobos Join Chimps", <https://www.sciencemag.org/news/2012/06/bonobos-join-chimps-closest-human-relatives>.

- 241** “... en az değişiklik gösteren kaslar bonobo kaslarıdır ...”: R. Digo, J.L. Molnar & B. Wood, “Bonobo Anatomy Reveals Stasis and Mosicism in Chimpanzee Evolution, and Supports Bonobos as the Most Appropriate Extant Model for the Common Ancestor of Chimpanzees and Humans”, *Scientific Reports* 7, 608, 2017; George Washington Üniversitesi, “Bonobos May Be Better Representation of Last Common Ancestor with Humans Than Chimps: Study Examined Muscles of Bonobos and Found They Are More Closely Related to Humans Than Common Chimpanzees” haber başlığı, *ScienceDaily*, 29 Nisan 2017, <https://www.sciencedaily.com/releases/2017/04/170429095021.htm>.
- 241** **topluk bizler gibi ... yüz yüze seks yapıyorlar:** T.C. Nguyen, “Gorillas Caught in a Very Human Act”, *Live Science*, 13 Şubat 2008, <https://www.livescience.com/2298-gorillas-caught-human-act.html>; ve Small, *Female Choices*, s. 175.
- 241** **bonoboların ... “empatik eğilim” geliştirdiklerini... :** E. Palagi & I. Norscia, “Bonobos Protect and Console Friends and Kin”, *PLoS One* 8, No. 11, 2013, e79290.
- 241** **insan ve bonobo yavruları ... inanılmaz derecede benzer bir şekilde gülerken ...:** F.B.M. de Waal & F. Lanting, *Bonobo: The Forgotten Ape*, California Üniversitesi Yayınları, Berkeley, 1997, s. 33.
- 241** **Meredith Small ... bir toplantıda üç yüz kadar primatologla ...:** Small, *Female Choices*, s. 175.
- 242** **Parish ve arkadaşları ... belgeledi:** J.H. Manson, S. Perry & A.R. Parish, “Nonconceptive Sexual Behavior in Bonobos and Capuchins”, *International Journal of Primatology* 18, No. 5, 1997, s. 767-786.
- 242** **Daha genç bonoboların hem erkek hem de dişileri:** F.B.M. de Waal, “Bonobo Sex and Society”, *Scientific American*, 1 Haziran 2006, <https://www.scientificamerican.com/article/bonobo-sex-and-society-2006-06/>.
- 242** **Dişiler eşit oranda, hatta daha hevesli olmakla birlikte:** Manson, Perry & Parish, “Nonconceptive Sexual Behavior in Bonobos and Capuchins”, s. 767-786.
- 243** **... yapacak kadar hoşlanıyorlar:** J.P. Balcombe, *The Exultant Ark: A Pictorial Tour of Animal Pleasure*, California Üniversitesi Yayınları, Berkeley, 2011.
- 243** **Zanna Clay ve arkadaşları ... ifade ediyor:** Z. Clay, S. Pika, T. Gruber, and K. Zuberbühler, “Female Bonobos Use Copulation Calls as Social Signals”, *Biology Letters* 7, No. 4, 2011, s. 513-516.
- 243** **Bu durum çok sık olmasa da gerçekleşiyor:** Amy Parish, yazarla röportaj, 16 Mart 2017.
- 248** **bonoboların en yakın akrabaları olan şempanzelerde de su götürmez bir gerçek:** A.R. Parish, “Sex and Food Control in the ‘Uncommon Chimpanzee’: How Bonobo Females Overcome a Phylogenetic Legacy of Male Dominance”, *Ethology and Sociobiology* 15, No. 3, 1994, s. 157-179.
- 248** **erkeklerin sıklıkla “devriye” gezdikleri:** D.P. Watts, M. Muller, S.J. Amsler, G. Mbabazi & J.C. Mitani, “Lethal Intergroup Aggression by Chimpanzees in Kibale National Park, Uganda”, *American Journal of Primatology* 68, No. 2, 2006, s. 161-180.
- 248** **hem erkek hem de dişi şempanzeler:** A.C. Arcadi & R.W. Wrangham, “Infanticide in Chimpanzees: Review of Cases and a New

- Within-Group Observation from the Kanyawara Study Group in Kibale National Park", *Primates* 40, No. 2, 1999, s. 337-351.
- 249 **bonobolara barış yanlısı, "savaşma seviş" türünden "eş değiştiren" canlılar...**: I. Parker, "Swingers", *New Yorker*, 30 Temmuz 2007, <https://www.newyorker.com/magazine/2007/07/30/swingers-2>; P. Raffaele, "The Smart and Swinging Bonobo", *Smithsonian*, Kasım 2006, <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/the-smart-and-swinging-bonobo-134784867/>; ve "The Make Love, Not War Species", *Living on Earth*, PRI, radyo yayını, 14:47, 7 Temmuz 2006 haftasında yayınlanmıştır, <https://loc.org/shows/segments.html?programID=06-P13-00027&segmentID=2>.
- 250 **Erkek filopatrisine rağmen... farkına varmıştı**: A.R. Parish, "Female Relationships in Bonobos (*Pan paniscus*): Evidence for Bonding, Cooperation, and Female Dominance in a Male-Philopatric Species", *Human Nature* 7, No. 1, 1996, s. 61-96; Parish, "Sex and Food Control in the 'Uncommon Chimpanzee,'" s. 157-179; A.R. Parish, F.M. de Waal & D. Haig, "The Other Closest Living Relative: How Bonobos (*Pan paniscus*) Challenge Traditional Assumptions About Females, Dominance, Intra- and Intersexual Interactions, and Hominid Evolution", *Annals of the New York Academy of Sciences* 907, 2000, s. 97-113; ve T. Furuichi, "Female Contributions to the Peaceful Nature of Bonobo Society", *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews* 20, No. 4, 2011, s. 131-142.
- 251 **San Diego Hayvanat Bahçesi'nde kudemli bir bakıcı olan Mike Bates**: J.D. Roth, "Ape Bites Off Keeper's Finger, Returns It", *Animal Intelligence*, 26 Mart 2007, <http://www.animalintelligence.org/2007/03/26/appe-bites-off-keepers-fingerreturns-it/>.
- 252 **bir dişi aynı anda ... ısrarla cinsel ilişki teklifi alırsa**: M. F. Small, "Casual Sex Play Common Among Bonobos", *Discover*, 1 Haziran 1992, alıntı: Small, *Female Choices* 144.
- 253 **dişilerin G-G temas ... kullandığını**: G. Hohmann & B. Fruth, "Use and Function of Genital Contacts Among Female Bonobos", *Animal Behavior* 60, No. 1, 2000, s. 107-120; Furuichi, "Female Contributions to the Peaceful Nature of Bonobo Society", s. 131-142; ve Parish, De Waal & Haig, "The Other Closest Living Relative", s. 97-113.
- 254 **Girls and Sex [Kızlar ve Seks]**: P. Orenstein, *Girls and Sex: Navigating the Complicated New Landscape*, Oneworld, New York, 2016.
- 254 **Blurred Lines [Belirsiz Sınırlar]**: V. Grigoriadis, *Blurred Lines: Rethinking Sex, Power, and Consent on Campus*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 2018.
- 255 **alfa erkeklerin ... olduğuna dair bütün varsayımlarımız**: B. Smuts, "The Evolutionary Origins of Patriarchy", *Human Nature* 6, No. 1, 1995, s. 1-32; ve Z. Tang-Martínez, "Rethinking Bateman's Principles: Challenging Persistent Myths of Sexually Reluctant Females and Promiscuous Males", *Journal of Sex Research* 53, No. 4, 2016, s. 532-539.
- 255 **bonoboluk ... en derin özlemlerinden birinin itkisi**: M.A. Fischer, "Why Women Are Leaving Men for Other Women", *O, The Oprah*, Nisan 2009, <http://www.oprah.com/relationships/why-women-are-leaving-men-for-lesbian-relationships-bisexuality/all>.

- 255 **güçlü, çok biçimli ve sapkın fantezileri:** M.L. Chivers, M.C. Seto & R. Blanchard, "Gender and Sexual Orientation Differences in Sexual Response to Sexual Activities Versus Gender of Actors in Sexual Films", *Journal of Personality and Social Psychology* 93, No. 6, 2007, s. 1108-1121; M.L. Chivers & A.D. Timmers, "Effects of Gender and Relationship Context in Audio Narratives on Genital and Subjective Sexual Response in Heterosexual Women and Men", *Archives of Sexual Behavior* 41, No. 1, 2012, s. 185-197 ve M.L. Chivers, G. Rieger, E. Latty & J.M. Bailey, "A Sex Difference in the Specificity of Sexual Arousal", *Psychological Sciences* 15, No. 11, 2004, s. 736-744.
- 255 **geniş ve sınırları belirsiz ... sapsmış:** A. M. Walker, "'I'm Not a Lesbian; I'm Just a Freak': A Pilot Study of the Experiences of Women in Assumed-Monogamous Other-Sex Unions Seeking Secret Same-Sex Encounters Online, Their Negotiation of Sexual Desire, and Meaning-Making of Sexual Identity", *Sexuality and Culture* 18, No. 4, 2014, s. 911-935.
- 256 **Mackenzie Dawson'un ... yazdığı bir yazı:** M. Dawson, "This Sex Club Gives Men Major FOMO", *New York Post*, 3 Mart 2016, <https://nypost.com/2016/03/03/men-are-dying-to-get-into-this-all-female-sex-club/>.
- 259 **Cole yeni bir "vajinomi" çağına giriş yaptığımızı:** Bryony Cole, yazarla röportaj, 5 Mayıs 2017.
- 268 **20 yıllık boylamsal bir çalışmasında:** L.M. Diamond, *Sexual Fluidity: Understanding Women's Love and Desire*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge, MA, 2008.
- 269 **Diamond'la ... Skype üzerinden bağlantı kurmuştum:** Lisa Diamond, yazarla röportaj, 28 Eylül 2017.
- 271 **179 erkekle yürütülen güncel bir çalışma:** Diamond, röportaj, 28 Eylül 2017.
- 273 **açıkça heteroseksüel ... kadınların ... yaşadıkları kaçamaklarda:** W. Martin, "Gay Until Labor Day: Stretching Female Sexuality in the Hamptons", *Observer*, 18 Mayıs 2016.

YEDİNCİ BÖLÜM: BİR ELMANIN 'ÖTEKİ' YARISI OLMAK

- 281 **Deesha Philyaw'un "Eula"sı:** D. Philyaw, "Eula", *Apogee* 9, 2017 yazı.
- 286 **"siyah kilisesi ... kurumlardan biridir":** Tiffany Dufu, yazarla röportaj, 25 Ocak 2018.
- 288 **"Milk for Free" [Bedava Süt]:** D. Philyaw, "Milk for Free", *Brevity* 49, Mayıs 2015.
- 288 **Kültür eleştirmeni ve The Sisters Are Alright [Kız Kardeşlerin Bir Şeyi Yok] adlı kitabın yazarı Tamara Winfrey Harris:** T. Winfrey Harris, *The Sisters Are Alright: Changing the Broken Narrative of Black Women in America*, Berrett-Koehler, Oakland, CA, 2015.
- 289 **Philyaw bana ... demişti:** Deesha Philyaw, yazarla röportajlar, 26 Temmuz 2017 ve 9 Kasım 2017.
- 292 **"siyah kadınların ... oldukları şeklindeki stereotipler ...":** Winfrey Harris, *The Sisters Are Alright*, s. 3-4.

- 292 **Patricia Hill Collins'in kontrol imgeleri dediği:** P. Hill Collins, *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, Routledge, New York, 2002, s. 98.
- 292 **Don Imus ... olarak adlandırdığında:** Collins, *Black Feminist Thought*, s.19.
- 293 **Bill O'Reilly ... Beyoncé'yi ... suçlayıp ... itham ettiğinde:** Winfrey Harris, *The Sisters Are Alright*, s. 32-33.
- 293 **toplumsal cinsiyet ve cinsellik sosyoloğu Victor P. Corona:** Victor Corona, yazarla görüşme, 2017 yazı.
- 293 **uzmanlara göre:** J.K. Williams, G.E. Wyatt, H.F. Myers, K.N. Presley Green & U. S. Warda, "Patterns in Relationship Violence Among African American Women", *Journal of Aggression, Maltreatment, and Trauma* 16, No. 3, 2008, s. 296-310; G. Pollard-Terry, "For African American Rape Victims, a Culture of Silence", *Los Angeles Times*, 20 Temmuz 2004, ve N.G. Alexander-Floyd, "Beyond Superwoman: Justice for Black Women Too", *Dissent*, 2014, <https://www.dissentmagazine.org/article/beyond-superwoman-justice-for-black-women-too>.
- 294 **bir araştırmada da ... sonucu elde ediliyor:** J. Katz, C. Merrilees, J.C. Hoxmeier & M. Motisi, "White Female Bystanders' Responses to Black Women at Risk for Incapacitated Sexual Assault", *Psychology of Women Quarterly* 41, No. 2, 2017, s. 273-285.
- 294 **"No Disrespect" [Saygısızlık Etmek Yok] adlı yazısında:** T. Winfrey Harris, "No Disrespect: Black Women and the Burden of Respectability", *Bitch Media*, 22 Mayıs 2012, <https://www.bitchmedia.org/article/no-disrespect>.
- 294 **"siyahlığa dair olumsuz düşüncelere, ... karşı çıkmaya' çalıştığını ...":** Winfrey Harris, *The Sisters Are Alright*, s.7.
- 295 **"başlangıçta çok güçlü korkularım vardı":** Philyaw, röportaj, 26 Temmuz 2017.
- 295 **"siyah bir kadın olarak ben, ... fark ettim":** Winfrey Harris, *The Sisters Are Alright*, s.79.
- 296 **"George Clooney de yeni evlendi... Ona hiç kimse orospu falan demiyor!":** Issa Rae, Larry Wilmore ile röportajı, "Issa Rae from 'Insecure' on the 'Hoe Phase' and Finding Her Voice", *Black on the Air*'in 10. bölümü, 3 Ağustos 2017, The Ringer podcast ağından ulaşılmıştır. <https://www.theringer.com/2017/8/4/16100040/issa-rae-on-the-hoe-phase-and-finding-her-voice>.
- 297 **pornografik filmlerde oynayan siyah kadınları:** F. Chideya, "Sex Stereotypes of African Americans Have Long History", H. Samuels ve M. Miller-Young ile röportajı, *News and Notes*, Ulusal Halk Radyosu, yayınlanma tarihi: 7 Mayıs 2007, <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=10057104>.
- 297 **"pornografinin uyandırdığı iç gıcıklayıcı duyguların ... ayrılması-nın mümkün olmadığını":** M. Miller-Young, *A Taste for Brown Sugar: Black Women in Pornography*, Duke Üniversitesi Yayınları, Durham, NC ve Londra, 2014, s. 9.
- 298 **Desiree West ... Jill rolünü oynuyor:** Miller-Young, *A Taste for Brown Sugar*, s. 90-98.

- 298 “vücudumun ritmi bacak aramda gizli”: Miller-Young, *A Taste for Brown Sugar*, s. 91.
- 298 “searyodaki rolünü canlı ve edepsizce, ‘sokak ağzıyla’ ... hayata geçirmesi”: Miller-Young, *A Taste for Brown Sugar*, s. 97.
- 299 “kölelik hususunda ... bugün ... bir miras söz konusudur”: “6.9 Questions with Dr. Mireille Miller-Young”, K. Shibari’nin M. Miller-Young ile video görüşmesi, 14:55, yayınlanma tarihi: 10 Nisan 2013, “hotmoviesforher” tarafından, https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=DmZzLFznr-0.
- 299 “Biri (bu kadınların) kendisini sattığını ... inanan insanlardan geliyor”: “6.9 Questions with Dr. Mireille Miller-Young”, röportaj, https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=DmZzLFznr-0.
- 300 bir röportaj esnasında: Chideya, “Sex Stereotypes of African Americans”, <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=10057104>.
- 300 “... göstererek bu kişileri yeniden sömürdüğünü”: “6.9 Questions with Dr. Mireille Miller-Young”, röportaj, https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=DmZzLFznr-0.
- 300 porno endüstrisi ... ayrılmış ve kendi yerini bulmuş bir piyasayı sürdürebiliyor: Miller-Young, *A Taste for Brown Sugar*, s. 110, 243.
- 301 “beyaz erkeklerin akıllarından geçen...”: Anonim, yazarla röportaj, 2017.
- 302 *New York Times*’ın dışarıdan gelen yazılar kısmı: T. McMillan Cottom, “How We Make Black Girls Grow Up Too Fast”, *New York Times*, 29 Temmuz 2017, <https://www.nytimes.com/2017/07/29/opinion/sunday/how-we-make-black-girls-grow-up-too-fast.html>.
- 303 Monique W. Morris’in *Pushout* [Dışlanmış] adlı kitabı: McMillan Cottom, “Black Girls Grow Up Too Fast”, <https://www.nytimes.com/2017/07/29/opinion/sunday/how-we-make-black-girls-grow-up-too-fast.html>.
- 304 “... için okula tek başlarına gönderilen bu kızlar”: McMillan Cottom, “Black Girls Grow Up Too Fast”, <https://www.nytimes.com/2017/07/29/opinion/sunday/how-we-make-black-girls-grow-up-too-fast.html>.
- 305 tepkiyi “yaratıcı, yerinde ve güçlü” olarak niteleyen ...: Crunktastic, “SlutWalks v. Ho Strolls”, Crunk Feminist Collective, 23 Mayıs 2011, <https://crunkfeministcollective.wordpress.com/2011/05/23/slutwalks-v-ho-strolls/>.
- 306 “belki de bizler de fink atan kal taklara katılmak ... ciddiye almıyoruz”: Miller-Young, *A Taste for Brown Sugar*, s. 201.
- 306 *The Misadventures of Awkward Black Girl* [Tuhaf Siyah Kızın Talihsiz Serüvenleri]: Issa Rae Productions, *The Misadventures of Awkward Black Girl*, 2 sezonluk (2011-2013) internet dizisi, <http://awkwardblackgirl.com>; ve I. Rae, *The Misadventures of Awkward Black Girl*, Atria, New York, 2016.
- 306 Larry Wilmore ile yaptığı bir röportajda: Rae, Wilmore ile röportajı, *Black on the Air*.
- 308 “belki mutlu değilim ...”: *Insecure*, 1. sezon, 2. bölüm, “Messy as F**k”,

yayınlanma tarihi: 16 Ekim, 2016, HBO, <https://www.hbo.com/insecure/season-01/2-messy-as-f-k>.

- 309 **Rae, ... nasıl seçtiğini ... açıklamıştı:** Rae, Wilmore ile röportajı, *Black on the Air*.
- 309 **kadınların yüzde 50'si gibi:** C. Northrup, P. Schwartz & J. Witte, "Why People Cheat: 'The Normal Bar' Reveals Infidelity Causes", *Divorce* (blog), *Huffington Post*, 22 Ocak 2013, alıntı: *The Normal Bar: The Surprising Secrets of Happy Couples and What They Reveal About Creating a New Normal in Your Relationship*, Harmony, New York, 2014, https://www.huffingtonpost.com/2013/01/22/why-people-cheat_n_2483371.html.
- 310 **Tutsak Cinsellik ve The State of Affairs:** E. Perel, *Mating in Captivity*, HarperCollins, New York, 2006 ve E. Perel, *The State of Affairs: Rethinking Infidelity*, HarperCollins, New York, 2017.
- 311 **kaçıp gitmesini tavsiye eder:** *Insecure*, 2. sezon, 1. bölüm, "Hella Great", yayınlanma tarihi: 23 Temmuz 2017, HBO, <https://www.hbo.com/insecure/season-01/2-messy-as-f-k>.
- 312 **Damon Young'ın VerySmartBrothas.com'da yazdığı gibi:** D. Young, "The Problem with #Team-Lawrence, Explained", *Very Smart Brothas*, 25 Temmuz 2017, <https://verysmartbrothas.the-root.com/the-problem-with-teamlawrenceexplained-1822521432>.
- 312 **"Orospu evresi derken...":** Rae, Wilmore ile röportajı, *Black on the Air*.
- 313 **konuştuğumuzda bana ... söylemişti:** Frenchie Davis, yazarla röportajlar, 1 Ağustos 2017 ve 1 Aralık 2017.
- 315 **Davis, 2003 yılında ... fırsatını yakalamıştı:** "Fucking Ain't Conscious" Frenchie (Def Poetry), video, rpolanco3 tarafından 11 Kasım 2010'da yüklenmiştir; alıntı: *Def Poetry Jam*, 3. sezon, 5. bölüm, yayınlanma tarihi 3 Mayıs 2003, HBO, <https://www.youtube.com/watch?v=nGbNKaJcFb0>.
- 315 **şiir kitabı:** F. Davis, *Not from Between My Thighs*, kendi yayını, 2001, <https://www.amazon.com/Not-From-Between-My-Thighs/dp/0971438404>.
- 316 **ülkenin Afro-Amerikan kadın cinselliğiyle ilgili ilk çalışması:** G.E. Wyatt, S.D. Peters & D. Guthrie, "Kinsey Revisited, Part I: Comparisons of the Sexual Socialization and Sexual Behavior of White Women Over 33 Years", *Archives of Sexual Behavior* 17, No. 3, 1988, s. 201-239 ve G.E. Wyatt, S.D. Peters & D. Guthrie, "Kinsey Revisited, Part II: Comparisons of the Sexual Socialization and Sexual Behavior of Black Women Over 33 Years", *Archives of Sexual Behavior* 17, No. 4, 1988, s. 289-332.
- 316 **"klinik eğitimleri olan ... siyah kadınlar":** Wyatt, Peters & Guthrie, "Kinsey Revisited, 2. bölüm", s. 327.
- 316 **"(siyah) kadınlar cinsel repertuarlarını ... genişletmişti":** Wyatt, Peters & Guthrie, "Kinsey Revisited, 2. bölüm", s. 316.
- 316 **"Kinsey kadınlarının oranının sadece yüzde 26'da kaldığını":** Wyatt, Peters & Guthrie, "Kinsey Revisited, 2. bölüm", s. 314.
- 317 **"başından en az bir kez evlilik geçmişi kadınlar için":** Wyatt, Peters & Guthrie, "Kinsey Revisited, 2. bölüm", s. 317.
- 317 **bir papazın torunu olan ...Wyatt'ın:** G. Pollard-Terry, "A Refined

Eye", Gail Elizabeth Wyatt'in röportajı, *Los Angeles Times*, 3 Ocak 2004, <http://articles.latimes.com/2004/jan/03/entertainment/et-pollard3>.

- 318 Bir diğer Afro-Amerikan seks araştırmacısı olan June Dobbs Butts:** C. Kelley, "Sex Therapist, Witness to Civil Rights Movement to Speak Sunday", *Atlanta in Town*, 15 Temmuz 2016, <http://atlantaintown-paper.com/2016/07/32886/>; "June Dobbs Butts Oral History Interview", F. Abbott'la röportajı, 29 Ocak 2016, Special Collections and Archives, Georgia Devlet Üniversitesi Kütüphanesi, <http://digitalcollections.library.gsu.edu/cdm/ref/collection/activistwmn/id/17>; ve M. McQueen, "June Dobbs Butts, PioneerWork on Sex Therapy's New Frontier", *Washington Post*, 9 Ekim 1980, https://www.washingtonpost.com/archive/local/1980/10/09/june-dobbs-butts-pioneer-work-on-sex-therapys-new-frontier/7db54898-4411-45a8-9035-19b7543db4ff/?utm_term=.654db922f5a0.
- 319 "Sex Education: Who Needs It?" [Cinsellik Eğitimi: Kimlere Gerekli?]:** J. Dobbs Butts, "Sex Education: Who Needs It?", *Ebony*, Nisan 1977, s. 96-98, 100.
- 319 "Sex and the Modern Black Couple" [Seks ve Modern Siyah Çiftler]:** Dobbs Butts, "Sex Education", s. 128, 130, 132, 134.
- 319 "Amerikalılar ... cinsel göndermeler olduğunda ... utanıyor":** J. Dobbs Butts, "Inextricable Aspects of Sex and Race", *Contributions in Black Studies* 1, No. 5, 1977, s. 53.
- 320 Difficult Women [Zor Kadınlar]:** R. Gay, *Difficult Women*, Grove Press, New York, 2017.

SEKİZİNCİ BÖLÜM: ALDATAN KADINI SEVMEK

- 323 Tim'in bana kendisini biraz daha anlatmak istediği:** Tim, yazarla röportajlar, 2016, 2017.
- 336 Jenkins ... kadrolu felsefe profesörü:** "Carrie Jenkins", British Columbia Üniversitesi internet sitesindeki profili, erişim tarihi: 11 Şubat 2018, <https://philosophy.ubc.ca/persons/carrie-jenkins/>.
- 336 2008 tarihli Grounding Concepts ... adlı kitabı:** C. S. Jenkins, *Grounding Concepts: An Empirical Basis for Arithmetical Knowledge*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford, Birleşik Krallık, 2008.
- 337 What Love Is: And What It Could Be [Aşk Nedir, Ne Olabilir?]:** C. Jenkins, *What Love Is: And What It Could Be*, Basic Books, New York, 2017.
- 337 Kendisiyle konuştuğumuzda:** Carrie Jenkins, yazarla röportaj, 7 Ağustos 2017.
- 338 "Erkek arkadaşımın apartman dairesinden çıkıp kocamla birlikte yaşadığım eve doğru yürüdüğüm sabahlarda ...":** Jenkins, *What Love Is*, s. ix.
- 339 Jenkins, bana haftada bir geceyi ... geçirdiğini söyledi:** Jenkins, yazarla görüşme, 15 Ağustos 2017.
- 340 Kendisini ... biri olarak tanımlıyor:** Jenkins, röportaj, 7 Ağustos 2017.
- 340 "git sigil kap ve geber":** M. Weigel, " 'I Have Multiple Loves': Carrie

- Jenkins Makes the Philosophical Case for Polyamory”, *Chronicle of Higher Education*, 3 Şubat 2017.
- 342 **Jenkins ... hakkında ... bir yazı:** D. Baer, “Maybe Monogamy Isn’t the Only Way to Love”, *The Cut, New York*, 6 Mart 2017, <https://www.thecut.com/2017/03/science-of-polyamory-open-relationships-and-non-monogamy.html>.
- 343 **Bir e-postanın basına sızmasıyla:** K. Snyder, “Hollywood Sets Up Its Lady Superheroes to Fail”, *Wired*, 14 Haziran 2015, <https://www.wired.com/2015/06/hollywood-sets-lady-superheroes-fail/>; ve J. Bailey, “Will November’s Diverse Blockbusters Kill Hollywood’s Teenage Boy Obsession?” *Flavorwire*, 4 Aralık 2013, <http://flavorwire.com/428023/will-novembers-diverse-blockbusters-kill-hollywood-teenage-boy-obsession>.
- 344 **son derece şiddetli ırkçı ve kadın düşmanı linç:** N. Woolf, “Leslie Jones Bombarded with Racist Tweets After *Ghostbusters* Opens”, *The Guardian*, 18 Temmuz 2016, <https://www.theguardian.com/culture/2016/jul/18/leslie-jones-racist-tweets-ghostbusters>.
- 344 **“çılınca iyimser olduğum günler de oluyor ...”:** Jenkins, röportaj, 7 Ağustos 2017.
- 346 **33 yaşındaki Mara:** Mara, yazarla röportaj, 2017.
- 347 **“Cinsel otonomi söz konusu olduğunda ...”:** Alicia Walker, yazarla röportaj, 25 Eylül 2017.
- 348 **“gayet evli, yani öyle ki alenen evli ...”:** Michelle, yazarla röportaj, 2017.
- 354 **60 yaşındaki Robert:** Robert, yazarla röportajlar, 2017.
- 356 **“bu ne kadar güzel bir halhal böyle”:** *Çifle Tazminat*, yönetmen B. Wilder, senarist B. Wilder ve R. Chandler, Paramount Stüdyoları, Hollywood, CA, 1944.
- 357 **Eğinin ağığı olduğu söylenen adamın başını vurduran ... Büyük Petro:** D. Ley, *Insatiable Wives: Women Who Stray and the Men Who Love Them*, Rowman and Littlefield, Lanham, MD, 2009, s. 8.
- 359 **Justin Lehmiller ... bir araştırmada ... bulgularını:** J. J. Lehmiller, *Tell Me What You Want: The Science of Sexual Desire and How It Can Help You Improve Your Sex Life*, Da Capo Press, Boston, 2018; ve J. J. Lehmiller, yazarla görüşme, 25 Ekim 2017.
- 359 **nerve.com’da yayınlanan yazısında:** K. Ma, “Take My Wife, Please: The Rise of Cuckolding Culture”, *DateHookup.com* (orijinali Nerve.com), 3 Mart 2010, <https://www.datehookup.com/singles-content-take-my-wife-please-the-rise-of-cuckolding-culture.htm>.
- 361 **hotwife yaşam tarzı hakkındaki blogunda:** A. McCall, “Hotwife Feedback”, *Birleşik Blogları*, AlexisMcCall.com, 30 Ocak 2017, http://www.alexismccall.com/combined_blogs.html.
- 361 **McCall “hotwife” kavramını ... şeklinde tanımlıyor:** A. McCall, “Hotwife Sex vs Adultery”, *Birleşik Blogları*, AlexisMcCall.com, 14 Haziran 2017, http://www.alexismccall.com/combined_blogs.html.
- 362 ***Insatiable Wives* [Doyumsuz Kadınlar]:** Ley, *Insatiable Wives*.
- 363 **“Bağlarda ... diye düşünmüştüm”:** David Ley, yazarla röportaj, 27 Haziran 2017.

- 364 “o adamın varlığı karısının içinde mevcudiyetini devam ettirdiği için”: Ley, *Insatiable Wives*, s. 17.
- 365 eş paylaşma yaşam tarzını benimsemiş eşcinsel erkekler üzerinde yürüttüğü başka bir araştırmada: J. J. Lehmiller, D. Ley & D. Savage, “The Psychology of Gay Men’s Cuckolding Fantasies”, *Archives of Sexual Behavior*, basılmadan önce internette yayınlanmıştır, 28 Aralık 2017, s. 1-15.
- 365 “görünen o ki ilişkiniz belli bir sisteme oturtulmuş ve yasalarla düzenlenmiş hale gelince...”: Ley, röportaj, 27 Haziran 2017.
- 365 “Komşunun tavuğunun, komşuya kaz görünmesi için ... tavuktur”: Ley, *Insatiable Wives*.
- 366 “Bu insanların bir kısmı için siyah bir erkek ...”: Ma, “Take My Wife, Please”, [https:// www.datehookup.com/singles-content-take-my-wife-please--the-rise-of-cuckolding- culture.htm](https://www.datehookup.com/singles-content-take-my-wife-please--the-rise-of-cuckolding-culture.htm).
- 366 Tarih ve pornografi üzerine çahşan Mireille Miller-Young: “Black Stud, White Desire: Black Masculinity in Cuckold Pornography and Sex Work”, içinde: A. Davis ve Black Sexual Economies Collective, (yay. haz.), *Black Sexual Economies: Race and Sex in a Culture of Capital*, Illinois Üniversitesi Yayınları, Champaign, (baskıda), s. 1-11.
- 367 “bazen erkekler ... bu gibi örnekleri görüyoruz”: Ley, röportaj, 27 Haziran 2017.
- 368 Alexis McCall’un de belirttiği üzere: McCall, “Hotwife Feedback”, http://www.alexismccall.com/combined_blogs.html.

DOKUZUNCU BÖLÜM: ŞU KISACIK ÖMÜRDE ALDATMAYA DEĞER Mİ?

- 369 “erkeklerle kadınlar temelde aynı şeyleri arzu eder”: Tammy Nelson, yazarla röportaj, 5 Temmuz 2017.
- 370 “hayatıma heyecan katmak için”: “The Top Five Reasons Married Moms Cheat”, *Divorce* (blog), *Huffington Post*, 27 Şubat 2014, https://www.huffingtonpost.com/2014/02/27/married-moms-cheat_n_4868716.html.
- 370 2011 tarihli ... bir Kinsey araştırmasında: K. P. Mark, E. Janssen & R. R. Milhausen, “Infidelity in Heterosexual Couples: Demographic, Interpersonal, and Personality-Related Predictors of Extradyadic Sex”, *Archives of Sexual Behavior* 40, No. 5, 2011, s. 971-982.
- 371 “Yatakta İyi Olmak” adını verdiği ... araştırmasında: “Good in Bed Surveys, 1 numaralı rapor: Relationship Boredom”, GoodinBed.com, https://www.goodinbed.com/research/GIB_Survey_Report-1.pdf.
- 371 akollara Tilda Swinton’ı getiriyor: K. Roiphe, “Liberated in Love: Can Open Marriage Work?”, *Harper’s Bazaar*, 13 Temmuz 2009, <http://www.harpersbazaar.com/culture/features/a400/open-marriages-0809/>.
- 371 Arline Geronimus: A. Geronimus, “What Teen Mothers Know”, *Human Nature* 7, No. 4, 1996, s. 323-352.

ALDATMACA

- 372 O ünlü tişört deneyi:** C. Wedekind, T. Seebeck, F. Bettens & A. J. Paepke, "MHC- Dependent Mate Preferences in Humans", *Proceedings of the Royal Society B, Biological Sciences* 260, No. 1359, 1995, s. 245-249.
- 373 nörobiyolog olan Leslie Voss hall:** Leslie Voss hall, yazarla görüşme, 26 Ekim. 2017.
- 374 Hutteritler ile yürütülen başka bir araştırmada:** C. Ober, L.R. Weitkamp, N. Cox, H. Dytch, D. Kostyu & S. Elias, "HLA and Mate Choice in Humans", *American Journal of Human Genetics* 61, No. 3, 1997, s. 497-504.

SONSÖZ: KADIN SEÇİMLERİ

- 379 Virginia ... bir evlilik yapmıştı:** Virginia, yazarla röportajlar, 2017.

DİZİN

1876 tarihli Yerli Yasası 140

!Kung 146, 403

#MeToo 25, 26

#TimesUp 26

A

Abrams, Rachel Carlton 206

Abu'nun langurları (Hrdy) 201

Achéler 219, 224

Acton, William 183, 184, 188, 197

Aegisthus 156

Afrika Çapa Kültüründe İş Yükünün Cinsiyete Göre Dağılımı (Baumann) 143

Agamemnon 156

Ahav 150

Aka kadınları 173

Akhilleus 156

Alexander-Floyd, Nikol G. 291

Altmann, Jeanne 204, 223

Amerikan Obstetrisyen ve Jinekologlar Kongresi (AOJK) 169

Anna Karenina 97

Anderson, Eric 60

Angier, Natalie 67, 142, 148, 158

Antroposen 173

Apollon 156

Araştırmalar Erkek Arkadaşınızla Aynı Evde Yaşamaya Başlamanın Cinsel Dürtülerinizi Öldürebileceğini Gösteriyor (Borrelli) 76

A Taste for Brown Sugar (Miller-Young) 294

Aristoteles 155

Augustus 157, 158

Australopithecus afarensis 241

B

Baal 150, 152

Baker, Josephine 289

Bari 219

Basson, Rosemary 69

Bateman, Angus 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 202, 204, 218, 222, 223, 230, 231

Bates, Mike 250, 251

Baumann, Hermann 143

Beauvoir, Simone de 335

Beckerman, Stephen 219

Belki de Tekeşlilik Sevmenin Tek Yolu Değildir (Baer) 58

Berglund, Patty 97

Bergner, Daniel 70, 127

Beyoncé 165, 289, 290, 293, 386

Big Little Lies 376

Bir Bebek Evi 97

Birinci Dünya Savaşı 162

Birleşik Arap Emirlikleri 146

Birleşmiş Milletler'in Kadın Göstergeleri ve İstatistikleri Veritabanı 159

Blacked Wives 363

Black on the Air (podcast) 304

- Blumberg, Rae 144, 172
- Blurred Lines* (Grigoriadis) 254
- Boise Devlet Üniversitesi 278
- Borgerhoff Mulder, Monique 218
- Boserup, Ester 146
- Bourdieu, Pierre 82
- Bovary, Emma 97
- Brandon, Marianne 60
- Brook Çiftliği 57
- Buchanan, James 312
- “Bugün Tekeşliliği Gözden Geçirmek” (Kerner) 58
- Bumble 27
- Burma 144
- “Bu Seks Kulübü Erkeklerle Büyük Bir Geride Kalma Korkusu Yaşatıyor” (Dawson) 256
- Buzul Çağı 136
- Büyük Petro 355, 424
- C-Ç**
- Caligula 158
- Canelalar 218
- Cezayir 164
- Chaucer, Geoffrey 356
- Chideya, Farai 298, 420, 421
- Chivers, Meredith 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 81, 89, 90, 91, 255, 373
- Cinselliğin Şafağı* (Jethá & Ryan) 102, 210
- Clay, Zanna 212, 243
- Clinton, Hillary 164, 336, 341
- Clooney, George 294, 310
- CNN 58
- Cole, Bryony 165, 258, 259
- Collins, Jackie 286
- Collins, Patricia Hill 290
- Cook, James 137, 138
- Coontz, Stephanie 148
- Corona, Victor P. 291, 386
- Couric, Katie 369
- CupcakKe 97
- Çiftçilik Sanatı* (Vergilius) 157
- Çifte Tazminat* 353
- Çin 145, 214
- Çocukları Kurtarın Vakfı 164
- “Çokaşklılık İçin Kültürel Bir An” (King) 58
- Çokaşklılık Topluluğu 333
- D**
- Daha Fazlasını Sevmek 333
- Dame 259
- Dan (Annika'nın eşi) 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126
- Darwin, Charles 181, 182, 183, 184, 188, 190, 192, 200, 235, 236
- Davis, Frenchie 311, 312, 313, 317, 318
- Dawson, Mackenzie 256, 257
- Deetz, James 100
- Deetz, Patricia Scott 100
- Def Poetry Jam* 313
- “Değirmencinin Öyküsü” (Chaucer) 356
- Delia 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352
- Deneyisel Nashoba Cemaati 57
- DeVore, Irven 198

de Waal, Frans 238, 242, 248, 249, 250, 253

Dewsbury, Donald 193

Diamond, Jared 134

Diamond, Lisa 29, 189, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 276, 278, 368, 373

Didion, Joan 279

Dietrichson, Phyllis 354, 359

Difficult Women 318

Divorce 106

Dobbs Butts, June 313, 315, 316, 317, 376

Drop the Ball (Dufu) 283

"Drosophila'da Cinsiyet İçi Rekabet" (Bateman) 193

Drosophila melanogaster 189, 190, 192

Druckerman, Pamela 108, 110, 111, 113, 114, 115, 122

Dufu, Tiffany 283, 284, 285

Dunsworth, Holly 196

Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri 159

Dünya Değerler Araştırması 159

Dünya Kız Çocukları Günü 164

Dünya Sağlık Örgütü 102, 166, 406

E

Ebony dergisi 317

EFT (Duygusal Odaklı Terapi) 42

Elaine (Druckerman'ın görüşme yapıldığı katılımcı) 110, 111, 112, 113, 114

Elias, Raya 272

Emory Üniversitesi Yerkes Ulusal Primat Araştırmaları Merkezi 127

endakwondet 139, 140

Endonezya 144

Engle, Gigi 165

Ephron, Nora 279

Erinyeler 156

Erkekler Güzellik, Kadınlar Para İster (Ting) 171

Eski Ahit 149, 150, 151, 152, 153

Etek Kulübü 37, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 264, 267, 269, 273, 275, 276, 377

Ethical Slut (Easton & Liszt) 38

Ethical Porn for Dicks (Ley) 361

Etnografik Atlas 159

"Eula" (Philyaw) 285, 288

F

Femilift 168

Fenike 150, 152

Fisher, Helen 142, 177, 385

Flapper'lar 187

Florida Devlet Üniversitesi 98

Freud, Sigmund 32

Fuentes, Agustín 146

Future of Sex (podcast) 258

G

Gabler, Hedda 97

Gay, Roxane 318, 386

George Washington Üniversitesi İleri İnsan Paleobiyolojisi Araştırmaları Merkezi 240

Geronimus, Arline 370

G.I. Bill (Askerlerin Uyumunu Yeniden Sağlama Yasası) 191

- Gizli Sayılar* 341
- Good Girl Anonymous* 288
- Gordon, Elisabeth 207
- Gowaty, Patricia Adair 11, 222, 223
- Gözleri Tamamen Kapalı* 121
- Grigoriadis, Vanessa 254
- Groneman, Carol 186
- Gross, Dennis 170
- Grounding Concepts* (Jenkins) 334
- GSS (Genel Sosyal Anket) 59, 62, 65, 66
- H**
- Hamlet* (Shakespeare) 214
- Harvard-UCLA saban araştırması 165
- Hawthorne, Nathaniel 57, 105
- Hazleton, Lesley 149, 150
- Heartburn* (Ephron) 279
- Helmer, Nora 97
- Hezekiel 152, 153
- HIV 102, 315
- Hill, Kim 218, 224
- Hite, Shere 15
- Hold Me Tight* (Johnson) 42
- “homolasılık” 268
- Homo sapiens*, hayatta kalma mücadelesine çoklu üreme 136, 172, 220, 256, 371
- hooks, bell 340
- “Hoşea” 152, 153
- House of Cards* 59
- “How We Make Black Girls Grow Up Too Fast” (McMillan Cottom) 300
- Hrды, Sarah Blaffer 368, 373
- Hurston, Zora Neale 279
- Hutteritler 372
- I-İ**
- Ibsen, Henrik 97
- Iglesia, Cheryl 169
- Imus, Don 290
- Insecure* 59, 304, 305, 317, 420, 421, 422
- IntimaLase* 168
- Insatiable Wives* (Ley) 361, 424
- İkinci Cins* (Beauvoir) 336
- İkinci Dünya Savaşı, toplumsal cinsiyet rollerinin esnemesi 195
- İphigeneia 156, 158
- J**
- Jenkins, Carrie 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 378, 392, 400, 401, 423, 424
- Jethá, Cacilda 102, 142, 210, 391, 392, 400, 403, 412
- Johnson, Sue 42
- Johnson, Virginia 316
- Jolly, Allison 204, 223
- Jones, Leslie 341
- Journal of Heredity* dergisi 189
- Julia (Augustus’un kızı) 158
- K**
- Kadın Göstergeleri ve İstatistikleri Veritabanı 159
- Kadınlar Kara Ordusu 162
- Kaltak Yürüyüşleri 302
- Kamboçya 144

Kassandra (Agamemnon'un sevgilisi) 156
 Katar 146
 Kaupp, Mark 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 58, 71, 90, 390
 Kazakistan 164
 Kelly, R. 302
 Kennedy, Florynce 284, 376
 Kennedy, John F. 113, 115
 King, Martin Luther, Jr. 316
 Kinsey, Alfred 314, 362, 368, 378, 379
 Klyteimestra 156, 157
 Krafft-Ebing, Richard von 101

L
 Lane, Diane 81
 Lauer, Matt 25
 Lehmiller, Justin 357, 363
 Lejeune, Geneviève 256, 257, 259, 262, 265, 275
 Ley, David 360, 361, 362, 363, 365, 366
 Libido Talk 311
 Lin, Mischa 51, 90, 377
 Livermon, Xavier 364
 Love, American Style dizisi 49
Love Worth Making (Snyder) 55
Lust in Translation (Druckerman) 108, 115

M
 MacKinnon, Katherine 136, 403
 Madonna 293
 "Maharet Sende Değil, Bende" (Meana & Fertel) 74, 78

Maines, Rachel 184, 185
 Ma, Kai 357, 364
 Malezya 144
 Mali'deki âdet kulübeleri 128
 Mandingo boynuzlanmaları 364
 Manipülâtör (vibratör) 185
 Mara 344
 Mark, Kristen 369
 Marracuene 102
 Martin, Clyde 363, 379
 Massachusetts Körfezi Kolonisi 100
 Masters, William 316
Mating in Captivity (Perel) 39, 392
 Mbuti 173
 McCall, Alexis 359, 360, 361, 366, 424, 425
 McMillan Cottom, Tressie 300, 301, 302
 Meana, Marta 67, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 89, 90, 91, 122, 255, 274, 344, 373, 397, 401, 402
 Mehinakular 218
 Mendame, Mary 100, 101
 Mendame, Robert 100
Milk for Free (Philyaw) 286
 Miller-Young, Mireille 294, 295, 296, 297, 298, 300, 303, 318, 364, 366
 Mitchell, Stephen 39
 Monáe, Janele 165
 MonaLisa Dokunuşu 168
 Moors, Amy 59
 Moran, Michael 36, 40, 58
 Morris, Monique W. 301
 Mos Def 313

- Mosuolar 214
- Mozambik 102
- Murray, Melissa E. 192
- My Slut Wife (internet sitesi) 363
- N**
- Namibya 91, 112, 175, 176, 179, 223, 256
- Namibya'daki göçebe çobanlar 91
- Navot 150
- Neff, Walter 353, 354
- Nelson, Tammy 38, 61, 368
- Never Too Late* (Wong) 121
- Newsweek* 76
- New York Psikanalitik Psikoterapi Araştırmaları Merkezi 267
- New York Times* 7, 37, 177, 300, 304, 390, 391, 394, 396
- No Disrespect* (Winfrey Harris) 292
- Not from Between My Thighs* (Davis) 313, 422
- Noyes, John Humphrey 57
- NPR 58
- Nymphomania* (Groneman) 186, 408
- O**
- Odysseus 156
- OMGYes 259
- Oneida Topluluğu 57
- Orange Is the New Black* 272
- O'Reilly, Bill 290, 420
- Orenstein, Peggy 254, 418
- Oresteia 156, 157, 405
- Orestes 156, 157
- Ortadoğu 132, 146, 148, 169
- P**
- Paraguay, Aché 218
- Parish, Amy 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 266, 267, 270, 276, 373, 412, 417, 418
- Parker, Sarah Jessica 106
- Penelope (Odysseus'un eşi) 156
- Perçinci Rosie 188, 192
- Perel, Esther 39, 308, 390, 392, 396, 422
- Perry, Katy 78
- Personality and Individual Differences* 171
- Philyaw, Deesha 278, 279, 285, 286, 287, 288, 289, 293, 294, 304, 318, 419, 420
- Pilgrimler 100
- Pollard-Terry, Gayle 291, 420, 422
- Pomeroy, Wardell 379
- Psychology Today* dergisi 58, 98
- Pure 27
- Pushout* (Morris) 301
- Q**
- Quarterly Review of Biology* dergisi 203
- R**
- Rae, Issa 59, 144, 172, 289, 294, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 318
- Rhimes, Shonda 318
- "Rızaya Dayalı Tekeşli Olmama Sizin İçin Uygun mu?" (Vrangalova) 58
- Rihanna 376

Rolling Stones dergisi 276

Romalılar 146, 157, 158

Rose, Charlie 25

Russell, Bertrand 334, 336, 339

Ryan, Christopher 102, 142, 210

S

Sadakatsiz 81

Sagard, Gabriel 138, 403

Salon 58

Samuels, Herb 298

Sanchez, Sonia 313

Sanders, Bernie 33, 342, 396

San Diego Hayvanat Bahçesi 239, 246, 250

Sanger, Margaret 187

Savage, Dan 39, 58, 363, 392, 425

Scelza, Brooke 112, 177, 178, 179, 180, 181, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 395, 401, 407, 408, 414

Scheinkman, Michele 39

Schwyzer, Hugo 55, 62

Scott, Jill 313

"Seni Nasıl Affedebilirim?" (Spring) 38, 113

"Sex Education:Who Needs It?" (Dobbs Butts) 317

Sex World 296

Sheff, Elisabeth 57

Showtime 37

Sister Wives 37

Slate 58, 335

Small, Meredith 377

Smuts, Barbara 204, 213, 238, 377

Snyder,Stephen 55

Sokrates 335

Stolen Women (Wyatt) 315

Storer, Horatio 186, 197

Strassmann, Beverly 127, 128, 165

Suudi Arabistan 189

Swinton, Tilda 28, 369

T

"Take My Wife, Please" (Ma) 357

Tanzanyalı Pimbweler 218

Taormino, Tristan 38

Tayland 144

Taylor, George 185

Teen Vogue (internet sitesi) 165

TheAffair 336

The Misadventures of Awkward Black Girl (Rae) 304

The Cut 340

The Functions and Disorders of the Reproductive Organs in Childhood, Youth, Adult Age, and Advanced Life, Considered in the Physiological, Social and Moral Relations (Acton) 183

The Old and the Rusted 304

The Monogamy Gap (Anderson) 60

The Multi-Orgasmic Woman (Abrams) 206

The New Monogamy (Nelson) 38, 61

ThermiVa 168

The Secret Life of the Cheating Wife (Walker) 82

The State of Affairs (Perel) 308

The Sisters Are Alright (Winfrey Harris) 286

The Technology of Orgasm (Maines)
184

The Times of Their Lives (Deetz & Deetz)
100

The Woman That Never Evolved (Hrdy)
202

Thought 334, 420

Tiberius 157, 158

Tibet, poliandrik düzen 215

Time 195

TLC 37

Toops, Jessica 189

Torono Kaltak Yürüyüşü 302, 303

Trivers, Robert 193, 194

Trump, Donald J. 33, 196, 197, 342,
410

"Tüccarın Öyküsü" (Chaucer) 356

Twain, Shania 78

Twitter 309, 341, 342

Tyson, Mike 301

U-Ü

UCLA-Harvard saban araştırması 159,
164, 165, 177, 179, 222, 291, 313, 315,
389, 406

Uçuş Korkusu (Jong) 97, 98

Ulusal Cinsel Şiddeti Önleme
Konferansı 291

Unicornland (Tek Boynuzlu At Diyarı)
37

Ürdün 132, 146

V

Veep 97, 399

Vergilius 157, 405

Victoria Milan (internet sitesi) 368

Vosshall, Leslie 371

W

Walker, Alicia 18, 40, 67, 81, 82, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 120, 179, 289,
307, 345, 367, 368

Walker, Kara 289

Wallen, Kim 127, 237

Wallis, Samuel 137

Washington, Desiree 301

Weinstein, Harvey 25

Wells, Ida 187

West, Desiree 296

What Love Is (Jenkins) 335, 336,
339

"What Teen Mothers Know"
(Geronimus) 370

What do Women Want? (Bergner) 70,
127, 396

Williams-Haas, Mollena Lee 296

Wilmore, Larry 304, 306, 307, 310

Winfrey Harris, Tamara 286, 290, 292,
293

Wing, Isadora 97

Wolfe, Linda 235, 237

WonderWoman 341

Wong, Carmen Rita 121

Wright, Frances 57

Wyatt, Gail E. 291, 313, 314, 315, 317,
376

Wyatt Seks Tarihçesi Anketi 313

Y

Yanomami 218

Ye, *Dua Et, Sev* (Gilbert) 29, 272

Yehu (İzebel'in katili) 151

Jeremya 152

**Yerkes Ulusal Primat Araştırmaları
Merkezi 127, 237**

Yeşaya 152

You, Me, Her 37

Young, Damon 309

YouTube 121, 305, 391

“Kadınların sadık kalacaklarına bel bağlamak insanoğlunun şimdiye kadar girdiği en büyük kumardır.”

Namibya kırsallarında kocaları dışındaki adamlardan çocuk yapan göçebelerle Los Angeles'ta kadınlara mahsus bir seks kulübündeki müşterilerin ortak özelliği nedir? Cinsel çeşitlilik, yenilik ve heyecan arayışı...

Eski Yunan trajedilerinde, TV dizilerinde, magazin dergilerinde ve pop şarkılarında aldatan kadınlar hep tehlikeli ve arızalı resmedilir. Ama hakikaten, kim bu kadınlar? Ve neden kadınların güçlendiği bu çağda bile bu kadar sert yargılanıyorlar?

Aldatmaca'da feminist yazar ve kültür eleştirmeni Wednesday Martin bizi kadın sadakatsizliğine yol açan evrim mirasımızı ve toplumsal gerçekleri ortaya koyan cesur ve sürprizlerle dolu bir yolculuğa çıkarırken, kadınları sınırlar dahilinde tutma çabasının ardındaki sebepleri de gözler önüne seriyor. Araştırmacılar, antropologlar ve yaşamın her alanından kadınların anlattıklarıyla şekillenen *Aldatmaca*, cinsellikle ilgili en derin varsayımlarımıza meydan okuyor.

mundikıtap.com
twitter.com/mundikıtap
facebook.com/mundikıtap
instagram.com/mundikıtap

ISBN 978-975-07-4076-3

9 789750 740763